

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

НАУКОВІ ЗАПИСКИ ACADEMIC NOTES

**Серія:
Педагогічні науки**

**Series:
Pedagogical Sciences**

Випуск 192 (2021)
Edition 192 (2021)

Кропивницький – 2021
Kropyvnytskyi – 2021

УДК 378
ББК 81.2(3)
Н 34
DOI випуску: 10.36550/2415-7988-2021-1-192

Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 192.
Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: РВВ ЦДПУ ім. В. Винниченка, 2021. 270 с.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Рецензенти: **Олексюк О. М.**, доктор педагогічних наук, професор.
Кучай О. В., доктор педагогічних наук, професор.

«Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» включено до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б» (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

Редколегія:

Науковий редактор:

Черкасов В. Ф.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Заступник наукового редактора:

Савченко Н. С.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Відповідальний секретар:

Кулікова С. В.

– кандидат педагогічних наук, ст. викладач Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Редакційна колегія:

Галета Я. В.

– доктор педагогічних наук, доцент Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Давидович Н.

– професор, університетський центр Самарія, Аріель, Ізраїль

Єжова О. В.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Жатан С.

– професор Гданського університету, Польща

Калініченко Н. А.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Клім-Клімашевська А.

– доктор педагогічних наук, професор Природничо-гуманітарного університету в Седльцах, Республіка Польща

Костікова І. І.

– доктор педагогічних наук, професор Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди

Радул В. В.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Радул О. С.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Остенда О.

– професор технологічного університету, Катовіца, Польща

Растрігіна А. М.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Рябовол Л. Т.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Савченко Л. О.

– доктор педагогічних наук, професор Криворізького державного педагогічного університету

Садовий М. І.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Шандрук С. І.

– доктор педагогічних наук, професор Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

Друкуються за рішенням вченої ради Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (протокол № 8 від 22.02.2021 року)

Статті подано в авторській редакції

© Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2021

UDK 378
BBK 81.2(3)
A 34
DOI issue: 10.36550/2415-7988-2021-1-192

Academic notes / Ed. board: V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko, etc. Edition 192. Series: Pedagogical Sciences. Kropyvnytskyi: EPC of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, 2021. 270 p.

ISBN 978–7406–57–8
ISSN 2415–7988 (Print)
ISSN 2521–1919 (Online)
ICV 2018 = 77.92

Reviewers: Oleksyuk O. M., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.
Kuchai O. V., Doctor of Pedagogical Sciences, Professor.

«Academic Notes. Series: Pedagogical Sciences» is included into the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, **category «B»** (field of knowledge: Education / Pedagogy), Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of 02.07.2020.

The collection is registered in the international catalogues of periodicals and database Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat, publications are assigned a DOI digital object ID.

Editorial Board:

Academic editor:

Cherkasov V. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Assistant of Academic editor:

Savchenko N. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Executive Secretary:

Kulikova S. V. – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Editorial Board:

Haleta Y. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Davidovitch N. – Professor, Ariel University Center of Samaria, Israel

Yezhova O. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Szatan E. – Professor University of Gdansk, Poland

Kalinichenko N. A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Klim-Klimashevskaya A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Natural-humanitarian University of Siedlce, Republic of Poland

Kostikova I. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda

Radul O. S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Radul V. V. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Ostenda O. – Professor of University of Technology, Katowice

Rastrygina A. M. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Ryabovol L. T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Savchenko L. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Kryvyi Rih State Pedagogical University

Sadovyi M. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

Shandruk S. I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

*Published by the resolution of the Academic Council of the
Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University
(Protocol NO № 8 from 22 february 2021)*

© Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, 2021

ЗМІСТ

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна
 ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ОХОРОНИ ПРАЦІ.....10

МАСИЧ Віталій Васильович, МАЛЕЦЬ Євген Борисович, СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович
 ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АНАЛІЗУ РОЗВ'ЯЗКУ ДЕЯКИХ ЗАДАЧ.....14

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна
 ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ19

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна, КОЗІЙ Ольга Михайлівна
 РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....23

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович
 ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ФЕСТИВАЛЬНОГО РУХУ.....26

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович
 ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА».....31

БУР'ЯНОВАТИЙ Олександр Миколайович
 АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОМУ БАГАТОБОРСТВІ.....36

ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна, ГАЛІМСЬКИЙ Володимир Олександрович
 КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ40

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна, ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна
 РЕФЛЕКСИВНЕ ПОРТФОЛІО У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....48

ДУБІНКА Микола Михайлович
 СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ВІЛЬНИЙ ЧАС» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» ЯК ВАЖЛИВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ.....53

ДУБРОВІНА Ірина Володимирівна, КОВАЛЬКОВСЬКА Ірина Іванівна
 МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В КОНТЕСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....59

ДУДІНА Оксана Валеріївна
 ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ В УНІВЕРСИТЕТАХ КИТАЮ.....63

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович, ВЄХТЄВ Валерій Валерійович
 НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСВОЄННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЦІННОСТЕЙ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ ШКОЛЯРАМИ І СТУДЕНТАМИ.....67

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна
 КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....77

КОЗІЙ Ольга Борисівна
 ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ (на прикладі роману Д. Тартт «Циголь»).....80

КОСТЕНКО Лариса Давидівна АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1952–1991 рр.) ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	84
КУЛІКОВА Світлана Вікторівна СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	88
КУРКІНА Сніжана Віталіївна ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	92
ЛИМАНСЬКА Ольга Вікторівна, БАРАБАШ Ольга Володимирівна, РЕДЬКО Каріне Вагаршаківна РОЗВИТОК ПОСТАНОВЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КОНЦЕРТНО-КОНКУРСНИХ КОМПОЗИЦІЙ.....	96
ЛОКАРЄВА Юлія Валеріанівна МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	102
МЕЛЬНИК Тетяна Андріївна, ВОЛЧКОВА Галина Костянтинівна ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ LMS MOODLE ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	106
МЕЛЬНИЧУК Ірина Ярославівна, МЕЛЬНИЧУК Сергій Костянтинович ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ.....	111
НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна ІНШОМОВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ.....	116
ПОДЛЕВСЬКА Неля Володимирівна, РАНЮК Оксана Петрівна РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА.....	120
ПРОХОРОВА Олена Вікторівна СУТНІСТЬ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ СХОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН.....	124
СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.....	129
ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна, ХОМЕНКО Тетяна Анатоліївна ДО ПИТАННЯ ПРО КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ПОВЕДІНКУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	133
ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ «ЦЕГЛИНОК В. Я. ПРОППА» ЯК ЗАСОБУ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ КАЗКИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	138
ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Олександрович РОЛЬ ПРОФІЛЬНИХ ШКІЛ У ПРОЦЕСІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ.....	143
ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна «ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР» – ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У 2011– 2017 РОКИ.....	147
ЩЕРБА Наталія Сергіївна ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ.....	151

ВОЛОШЕНКО Анна Вікторівна ІСТОРІЯ МЕТОДИЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНІКИ ПАСТЕЛЬ В РИСУНКУ ТА ЖИВОПИСІ	155
ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна, ПИШНОГУБ Мирослава Володимирівна ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	161
ГОНЧАРОВА Оксана Миколаївна ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ.....	166
ГРИНЯЄВА Наталія Миколаївна, КІРЮХА Катерина Ігорівна ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІКТ В АУДИТОРНІЙ РОБОТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ.....	170
ДАНИЛОВ Сергій Олександрович НАУКОВИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ.....	175
ЗІНЧЕНКО Світлана Михайлівна, ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИПУСКНИКІВ ВИШІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	181
КОВАЛЕНКО Ія Анатоліївна ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ: ПЕРШІ РОКИ РЕКТОРСТВА П. І. ШЕВЧЕНКА	186
МИРОШНИЧЕНКО Валерій Миколайович НАВЧАННЯ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО АРТИСТА-ВОКАЛІСТА: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА.....	189
РОЙТЕНКО Ніна Олексіївна СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КЛАСІ ВОКАЛУ.....	193
САРНОВСЬКА Наталія Іванівна, АНТОНІВСЬКА Марина Олександрівна ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ	199
СОФІЛКАНИЧ Марина Іванівна ЗАКЛАДИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ.....	203
СТЕПАНОВА Анна Олександрівна СУЧАСНА НАУКОВА ДУМКА ПРО РОЗВИТОК ДУХОВОЇ МУЗИКИ ТА ВИКОНАВСТВА.....	209
ЩУПКО Світлана Олександрівна СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ – СВОЄРІДНЕ ГРАМАТИЧНЕ УТВОРЕННЯ	213
СТЕПАНЕНКО Алла Вячеславівна ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ.....	219
БІТЬКО Наталія Георгіївна ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ.....	225
ЛЮЛЬЧЕНКО Вячеслав Григорович ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	230
АНОТАЦІЇ	236

CONTENT

LEVCHENKO Inna Mykolayivna
THE INFLUENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS ON THE FORMATION OF PEDAGOGICAL CONSCIOUSNESS IN FUTURE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY SPECIALISTS.....10

MASYCH Vitalii Vasilevich, MALETS Yevhen Borisovych, SERHIEIEV Viktor Mykolaiovych.
APPLICATION OF MODERN MEASURING TOOLS TO TRAINING STUDENTS IN THE ANALYSIS OF SOLUTION OF SOME PROBLEMS.....14

SAVCHENKO Natalia Sergeevna
TRENDS OF COMPETENCE-ORIENTED PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALS IN THE UNIVERSITIES OF UKRAINE.....19

TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodymyrivna, KOZII Olga Mykhaylivna
SPEECH DEVELOPMENT BY MUSICAL ART.....23

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich
FORMATION OF MUSICAL AND AESTHETIC CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART BY MEANS OF THE FESTIVAL MOVEMENT.....26

BALANUTSA Oleksandr Oleksandrovyh
TO THE QUESTION OF STUDYING THE PHENOMENON OF «CONTINUOUS EDUCATION».....31

BURYANOVATYI Oleksander Mykolayovych
ANALYSIS OF THE STRUCTURE AND CONTENT OF THE EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS IN MILITARY AND SPORTS MATT.....36

GALIMSKA Inna Ivanivna, GALIMSKYI Volodymyr Olexandrovyh
COMPETENCE APPROACH TO PROFESSIONAL-APPLIED PHYSICAL TRAINING OF AVIATION SPECIALISTS.....40

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna, OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna
REFLECTIVE PORTFOLIO IN PROFESIONAL TRAINIGH OF FUTURE SPECIALITS.....48

DUBÌNKA Mykola Mikhaylovich
RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORIES «LEISURE» AND «LEISURE» AS IMPORTANT PEDAGOGICAL DEFINITIONS.....53

DUBROVINA Iryna Vladimirovna, KOVALKOVSKA Iryna Ivanivna
METHODICAL TRAINING OF A TEACHER-VERBALIST IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE INTERACTIVE TECHNOLOGIES.....59

DUDINA Oksana Valeriivna
PECULIARITIES OF TRAINING MASTERS IN MEDICINE IN CHINISE UNIVERSITIES.....63

YEROMENKO Eduard Anatoliyovych, VEKHTEV Valeriy Valerievich
SCIENTIFIC-INNOVATIVE APPROACHES TO EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AND DEVELOPMENT OF HEALTH VALUES OF COMBAT HORTING BY SCHOOLCHILDREN AND STUDENTS.....67

KAPITAN Tetiana Anatoliivna
THE COMMUNICATIVE ORIENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES.....77

KOZII Olha Borysivna
STUDYING THE ARTISTIC DETAIL (based on Donna Tartt’s novel «The Goldfinch»).....80

KOSTENKO Larysa Davydivna
UPDATING THE EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE (1952–1991) AND ITS IMPLEMENTATION IN MODERN CONDITIONS.....84

KULIKOVA Svitlana Viktorivna <i>STRUCTURAL COMPONENTS OF THE CREATIVE DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART</i>	88
KURKINA Snezhana Vitalievna <i>FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN MUSIK LESSONS</i>	92
LYMANSKA Olha Viktorivna, BARABASH Olha Volodymyrivna, REDKO Karine Vaharshakivna <i>DEVELOPMENT OF FUTURE CHOREOGRAPHERS' PRODUCTION COMPETENCES IN THE PROCESS OF PREPARATION OF PERFORMING ART COMPETITION COMPOSITIONS</i>	96
LOKAREVA Yuliya Valerianivna <i>METHODICAL ASPECTS OF MUSIC AND THEORETICAL TRAINING IN HIGHER ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS</i>	102
MELNYK Tatiana Andriivna, VOLCHKOVA Halyna Kostyantynivna <i>LMS MOODLE USE EXPERIENCE DURING DISTANCE LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS</i>	106
MELNYCHUK Irina Yaroslavivna, MELNYCHUK Sergiy Kostyantynovyc <i>PECULIARITIES OF PERCEPTION OF THE MEANING OF LIFE AT DIFFERENT ONTOGENESIS STAGES</i>	111
NECHEPORUK Yana Serhiivna <i>FOREIGN LANGUAGE TRAINING AS A COMPALSORY COMPONENT OF FUTURE AVIATION SPECIALISTS PROFESSIONAL ACTIVITY</i>	116
PODLEVSKA Nelya Volodymyrivna, RANIUK Oksana Petrivna <i>RHETORIKAL COMPETENCE IN THE FORMATION OF THE FUTURE PHILOLOGIST</i>	120
PROKHOROVA Olena Viktorivna <i>THE ESSENCE OF A COGNITIVE-COMMUNICATIVE APPROACH TO LEXICON LEARNING IN THE TEACHING OF EASTERN DISCIPLINES</i>	124
SVESHCHYNSKA Natalia Vasylivna <i>PECULIARITIES OF THE CONCERT MASTER ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART</i>	129
TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna, KHOMENKO Tetyana Anatoliyvna <i>ON THE QUESTION OF COMPETENCES AND BEHAVIOR OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER</i>	133
FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna <i>THE METHOD OF USING «V. Y. PROPP'S CUBES» AS A MEANS FOR UNDERSTANDING THE CONTENT OF A FAIRY TALE BY PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CHILDREN</i>	138
CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovyh <i>THE ROLE OF PROFILE SCHOOLS IN THE PROCESS OF INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES</i>	143
SHEVCHENKO Svetlana Nikolaevna <i>«REGULATIONS ON THE TRAINING AND REHABILITATION CENTER» – AS ONE OF THE FACTORS OF REFORMING SCHOOL EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN 2011–2017</i>	147
SHCHERBA Nataliia Serghiiivna <i>THE APPLICATION OF ELECTRONIC MEANS OF TEACHING IN WOULD-BE EFL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING FOR TEACHING LEARNERS WITH DISABILITY</i>	151

VOLOSHENKO Anna Viktorivna <i>HISTORY OF METHODOLOGICAL DEVELOPMENT OF PASTEL TECHNIQUES IN DRAWING AND PAINTING</i>	155
HABORETS Olha Andriivna, PYSHNOHUB Myroslava Volodymyrivna <i>THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICIANS BY MEANS OF INFORMATION TECHNOLOGY</i>	161
HONCHAROVA Oksana Mykolayivna <i>PEDAGOGICAL SYSTEM OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATION COMPETENCE OF TOURISM PROFESSIONALS</i>	166
HRYNAYEVA Natalia Mykolayivna, KIRIUKHA Kateryna Ihorivna <i>THE USE OF MODERN ICT IN CLASSROOM WORK IN THE FORMATION OF CIVIC AND PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN COMPETENCE OF THE FUTURE FUTURE</i>	170
DANYLOV Serhii Oleksandrovych <i>SCIENTIFIC CONTENT OF THE CATEGORY «SOCIAL-PROFESSIONAL MATURITY» OF PERSONALITY</i>	175
ZINCHENKO Svetlana Mikhailivna., ZINCHENKO Andriy Leonidovich <i>DUAL EDUCATION AS A GUARANTEE OF SOCIAL PARTNERSHIP IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF UNIVERSITY GRADUATES: FOREIGN EXPERIENCE</i>	181
KOVALENKO Iia Anatoliivna <i>MAIN DIRECTIONS OF ACTIVITY OF KRYVYI RIH STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE: THE FIRST YEARS OF P.I. SHEVCHENKO'S RECTOR</i>	186
MYROSHNYCHENKO Valerii Mykolaiovych <i>TEACHING JAZZ IMPROVISATION TO A FUTURE VOCAL ARTIST: ITS ESSENCE AND SPECIFICS</i>	189
ROYTENKO Nina Oleksiivna <i>CREATION OF AN INDIVIDUALIZED INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE VOCAL CLASS</i>	193
SARNOVSKA Nataliia Ivanivna, ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna <i>ORGANIZING OF DISTANCE FOREIGN LANGUAGES TEACHING IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS IN CURRENT CONDITIONS: PROBLEMS, METHODS, TECHNOLOGIES</i>	199
SOFILKANYCH Marina Ivanivna <i>OUT-OF-SCHOOL ESTABLISHMENTS OF TRANSCARPATHIA AND THEIR ROLE IN THE SYSTEM OF ART EDUCATION</i>	203
STEPANOVA Anna Oleksandrivna <i>MODERN SCIENTIFIC THOUGHT ABOUT THE DEVELOPMENT OF WIND MUSIC AND PERFORMANCE</i>	209
SHCHUPKO Svitlana Oleksandrivna <i>A COMPLEX SENTENCE AS A KIND OF GRAMMATICAL FORMATION</i>	213
STEPANENKO Alla Vyacheslavovna <i>INCLUSIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING AND ITS FEATURES IN A DISTANCE FORMAT</i> ...	219
BITKO Natalia Georgievna <i>FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS IN STUDENTS-VOCALISTS</i>	225
LYULCHENKO Vyacheslav Grigorovich <i>STAGES OF FORMATION OF SANITARY AND HYGIENIC COMPETENCE IN FUTURE ENGINEERS-TEACHERS OF FOOD PROFILE IN PRECISIONS</i>	230
ANNOTATIONS	236

УДК 378.147:331.45-051]:378.016:1
DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-10-14

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна –
доктор історичних наук, доцент, професор
кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9652-8755>
e-mail: inna.lewchenko2000@ukr.net

ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасне суспільне життя щодня зазнає значних суттєвих змін. Зміни, які відбуваються в політичній, економічній і соціокультурній сферах не можуть не впливати на стрімку зміну системи цінностей. В результаті цього відбуваються і зміни в свідомості як суспільства в цілому, так і в пізнанні майбутніх фахівців у різних сферах соціального життя.

Особливу значущість для майбутніх фахівців набуває педагогічна свідомість, спрямована вимірам духовності, до цінностей гуманістичної педагогіки. Педагогічна свідомість фахівця являється конструктивною складовою педагогічної майстерності, яка лежить в основі педагогічної діяльності.

Проблема формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців із охорони праці не була в центрі уваги педагогічної науки і достатньо не досліджувалася. Не використовується на належному рівні міжнародний і європейський досвід формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців. Саме цей аспект міг би позитивно вплинути на набуття необхідних умінь та навиків для формування педагогічної свідомості під час освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що актуальність формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців полягає у тому, щоб надати допомогу останнім в життєвому самовизначенні, самостійності, розвивати в них творчий потенціал, прищеплювати духовні та моральні цінності людства.

Проблеми педагогічної свідомості сучасних фахівців та її зміни у зв'язку з проблемою удосконалення педагогічної підготовки майбутніх фахівців досліджували: О. Абдуліна, В. Адольф, В. Журавльов, І. Огородніков, В. Сластьонін та інші. Процес

формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців привертая увагу наступних дослідників: В. Бабаскіна, Г. Баубекова, Т. Боровкіна, А. Бусігіна, А. Деркача, В. Ісаєва, О. Корінькова, Н. Костіна, М. Ситникова, О. Цокура, З. Єсарєва та ін. Шляхи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів розглядали Г. Акопов, Д. Ронзін, О. Тихомирова та ін.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні впливу освітнього процесу на формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців із охорони праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У той час, коли Україна прагне зайняти чільне місце серед європейської спільноти, то для такої галузі як освіта, найголовнішим є вибір стратегії розвитку вищої освіти. Вища школа має першочергове значення для духовного розвитку нашої держави тому, що саме вищі навчальні заклади формують інтелектуальний, духовний, культурологічний, творчий потенціал суспільства і несуть відповідальність за підготовку майбутнього викладача високого рівня. Сучасні вищі навчальні заклади покликані підготувати таких фахівців, які здатні втілювати в життя найкращі цінності суспільства. Викладач вищої школи є носієм високого рівня сучасного наукового знання, розуміння, мудрості, широкої ерудиції, здатного до діалогу, носієм зразків людської культури, гуманістичних та толерантних вчинків, краси людської поведінки і педагогічної дії.

Зміни, що відбуваються на сучасному етапі суспільного та економічного розвитку в Україні, проходять під впливом психології на суспільну свідомість і характеризується інтенсивною психологізацією всіх сфер соціальної практики.

Проблема формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців досить актуальна у наш час. Не викликає сумніву і той факт, що саме вища школа має створити

такі умови для навчання майбутніх фахівців, які б забезпечили можливість для формування та становлення їх педагогічної свідомості.

Психолого-педагогічний аналіз багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питання формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців доводить, що до нашого часу єдності у підходах щодо визначення самого поняття «педагогічна свідомість» не існує.

Але думка вчених збігається у тому, що цілеспрямоване формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості необхідно починати на вузівському етапі професіоналізації майбутніх фахівців, бо саме сенситивний період (від 17 до 25 років) є періодом перебудови свідомості, розумової сфери майбутніх фахівців, вивчення ними своєї індивідуальності, формування системи особистісних та професійних цінностей, а також образу «Я».

Необхідність знайти шляхи та методи рішення проблеми формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців обумовило перспективи подальших наукових розробок з даної проблеми – розробка технології підготовки майбутніх фахівців на основі впровадження педагогічних технологій, які сприятимуть формуванню, становленню та розвитку педагогічної свідомості.

Проте завдання полягає не тільки в тому, щоб студенти оволоділи певною сумою знань, що необхідні для роботи за вибраним фахом, але й усвідомили шляхи подальшого розвитку своєї професійної діяльності і зміли згодом активно і ефективно впливати на цей процес [7, с. 8].

Визначаючи у психолого-педагогічній підсистемі освітньої підготовки концептуальну модель, яка описує процес формування нового досвіду майбутнього фахівця, наголосимо, що підготовка сучасних фахівців не може будуватися за класичною схемою, як це відбувалося впродовж останніх десятиліть.

До внутрішніх чинників, які впливають на формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості викладачів вищої школи належать інтелектуальний, духовно-моральний, культурний (розвиток особистості викладача, його мотивація); особистісні якості викладача (спрямування, відношення, інтелект, добропорядність, оптимізм, менталітет, інтуїція, самосвідомість і толерантність).

Мотивація набуває особливого значення при педагогічній організації діяльності майбутніх фахівців, зокрема, із охорони

праці. Викладач вищої школи повинен побудувати такі умови, в яких майбутні фахівці (студенти) будуть прагнути до професійної діяльності.

Слід зазначити, що діяльність, як правило, визначається не одним, а сукупністю мотивів, які відображають рівень розвитку особистості. У процесі розвитку особистості виникають і нові мотиви, а мотивація конкретної діяльності стає все складнішою.

Майбутні фахівці, як всебічно розвинені особистості, здатні адекватно аналізувати свої дії та вчинки, заздалегідь прогнозувати їх та свою поведінку у різноманітних ситуаціях. Їм мають бути притаманні такі інтелектуальні якості як: інтуїція, гнучкість розуму, ерудованість, широкий кругозір, допитливість, розсудливість та ін.

Студенти вищої школи, зокрема, магістри, можуть навчатися досить успішно завдяки розвинутій навчальній мотивації. В цьому нас переконує Н. Гусякова, яка зазначає: «при підвищеному інтересі особистості до конкретної діяльності включається так званий компенсаторний механізм, тобто недолік здібностей може компенсуватися розвитком мотиваційної сфери, що, у свою чергу, передбачає високі результати» [2, с. 101].

Мотивація до навчання і, особливо, до засвоєних знань та навиків залежить від багатьох факторів, а саме: індивідуальних особливостей майбутнього фахівця, характеру оточуючого середовища (як студентського так і викладацького колективів), рівня розвитку та ін. Створення будь-якої мотивації є надзвичайно складним процесом.

Одним із постійних та сильнодіючих мотивів педагогічної діяльності викладача є інтерес (Interest – має значення, важливо). Зацікавленість – реальна причина для дії. Можна погодитися із думкою В. Михайличенка, який зауважує на тому, що професійну мотивацію розуміють як сукупність чинників і процесів, які, відбиваючись у свідомості студента, спонукають і спрямовують його на формування готовності до майбутньої професійної діяльності [6, с. 78]. Зазначене твердження, безумовно, варте уваги, оскільки, мотиваційні процеси можуть бути рушійною силою для досягнення поставленої мети.

Між успішністю навчальної діяльності і мотивацією існує дуже тісний зв'язок. Відомий науковець Г. Клаус, досліджуючи мотиваційну модель освітнього процесу,

зазначав, що студенти, які мають велике бажання отримати знання, будуть вчитися без зовнішнього тиску на них, проявляти наполегливість у навчанні, будуть отримувати від своїх знань задоволення, швидко і легко засвоювати навчальний матеріал, демонструючи при цьому швидкість розуму, інтелект та креативність [5, с. 152].

Магістри, які мають стійку мотивацію до навчальної діяльності, розкривають в ній нові грані, які можуть задовольнити їх потреби. Важливо реконструювати педагогічну свідомість майбутніх фахівців, побудувати умови для формування у них особливого ставлення до майбутньої професії, як найважливішої цінності.

Беручи до уваги інтерпсихологічні умови, варто розглядали магістра, як майбутнього фахівця, з його буденними знаннями, установками, відношенням до процесу навчання, вихованням, усвідомленням довузівського етапу становлення буденної свідомості.

Проте, у період навчання у магістратурі, посередництвом включення особистого досвіду студентів у структуру освітньої ситуації, можна спостерігати за змінами, які відбуваються у педагогічній свідомості майбутніх фахівців, в усвідомленні ними змісту своїх повсякденних уявлень про освіту, фахову майстерність та, збагатившись науковими знаннями. Помітно відбуваються і зміни у педагогічній свідомості майбутніх фахівців (охорона праці).

При вступі до магістратури студенти, як правило, покладаються частіше на свій буденний педагогічний досвід і вважають, що всі проблеми, які існують в освіті можна вирішити завдяки здоровому глузду та придбаному буденному досвіду.

Звичайно, вони не беруть до уваги науково-педагогічні знання. Однак, за твердженням С. Днепров, створювати нову педагогічну діяльність можливо тільки за допомогою наукової педагогічної свідомості [3, с. 156].

Аналізуючи умови формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців із охорони праці, ми переконалися, що завдяки рефлексії відбувається засвоєння студентами педагогічних цінностей та спостерігається формування педагогічної свідомості. Проблеми розвитку педагогічних цінностей у майбутніх фахівців на сучасному етапі педагогічної діяльності у рефлексивних комунікативних процесах знайшли своє відображення у роботах Ю. Громика, В. Сластьоніна, О. Тюкова, Г. Щедро-

вицького та ін.

Зокрема, В. Гінецінський наголошує на проблематизації педагогічної свідомості майбутніх фахівців, яка відбувається в результаті усвідомлення проблеми протиріччя між наявними та необхідними знаннями [1, с. 78].

Розглядаючи дану проблематику, слід сказати, що формуванню та розвитку педагогічної свідомості майбутніх фахівців будуть сприяти наступні фактори: організація рефлексивної комунікації; співвідношення своєї позиції з позицією іншого; змістовне відбиття індивідуального досвіду майбутніх фахівців тощо.

Варто розглянути поняття «рефлексивна комунікація», яка є важливим чинником у педагогічній діяльності. Рефлексивні комунікації – це важливі психологічні умови, які сприяють формуванню педагогічних цінностей та ціннісних відносин майбутніх фахівців.

Вагомим потенціалом в освітньому процесі слід вважати духовні та культурні цінності, які, безперечно, позитивно слугуватимуть формуванню педагогічної свідомості, як викладача, так і майбутнього фахівця. Є слушним твердження А. Донцова щодо цінностей, які стають не тільки надбанням майбутніх фахівців, але і регулятором їх педагогічної діяльності. Автор підкреслював, що цінності визначають індивідуальну поведінку викладача тоді, коли вони є невід'ємним ланцюгом колективної діяльності [4, с. 67–76].

Становлення майбутніх фахівців, як професіоналів-фахівців, може здійснюватися тільки у відповідному професійно-педагогічному середовищі, до якого входять студенти та викладачі. Навчально-педагогічне середовище є тим місцем, де відбувається формування педагогічних цінностей та загальнолюдських відносин майбутніх фахівців. Це середовище має постійно розвиватися, а майбутні фахівці – самовизначатися, самовдосконалюватися, засвоювати норми професійної діяльності та педагогічної свідомості.

Формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості майбутніх фахівців (охорона праці), на наше глибоке переконання, теж можна досягти завдяки об'єднанню зусиль сім'ї, вищої школи, засобам масової інформації тощо.

Із власного досвіду, можемо стверджувати, що значущу роль у формуванні педагогічної свідомості майбутніх фахівців відіграє освітній процес, зокрема, вища школа та педагоги вищих

шкіл. Саме вони, розвиваючи духовну культуру майбутніх фахівців, мають прищеплювати важливі якості, притаманні сучасному соціуму (людяність, гідність, совість, патріотизм, чесність, порядність, відповідальність, комунікативність, професійність, тощо).

Формуванню педагогічної свідомості сприятимуть також міжособистісні тісні зв'язки між викладачами та студентами. Довірливі стосунки в освітньому процесі завжди сприяли різноманітним видам діяльності, зокрема, педагогічній.

У процесі дослідження було встановлено, що проблема формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищих шкіл на сучасному етапі є однією з найактуальніших проблем у системі вищої педагогічної освіти. Також формуванню, становленню та розвитку педагогічної свідомості майбутніх фахівців сприяє освітній процес та комунікація викладачів та студентів.

Слід зазначити, що показниками єдності педагогічної свідомості та педагогічної діяльності є: цілеспрямований характер педагогічної діяльності; усвідомлення особливостей педагогічної професії; самовідданість викладача у процесі педагогічної діяльності; духовно-моральна спрямованість викладача; передбачуваність складних педагогічних ситуацій та їх рішення; особиста відповідальність за педагогічну діяльність тощо.

Незважаючи на значну кількість наукових праць і досліджень, проблема формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців і досі залишається відкритою.

Психолого-педагогічний аналіз багатьох досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених з питання формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців доводить, що до нашого часу єдності у підходах щодо визначення самого поняття «педагогічна свідомість» не існує. Але думка вчених збігається у тому, що цілеспрямоване формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості необхідно починати на вузівському етапі професіоналізації майбутніх фахівців.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Основними вихідними положеннями системи підготовки майбутніх фахівців із охорони праці має бути розуміння навчального процесу як специфічної форми передачі і засвоєння суспільно-історичного досвіду, що передбачає єдність діяльності викладача і студентів, мета якої не лише

опанування студентами науковими знаннями, уміннями і навичками, різнобічний розвиток майбутніх фахівців як особистостей, а і формування професійної свідомості на основі створення внутрішньої позиції студента як успішного, позитивно налаштованого професіонала з реальними професійними планами щодо реалізації своїх знань та бажань.

Формування, становлення та розвиток педагогічної свідомості майбутніх фахівців (охорона праці) можна досягти завдяки об'єднанню зусиль сім'ї, вищої школи, засобів масової інформації тощо.

Важливою складовою готовності магістрів з охорони праці до професійно-педагогічної діяльності є наявність у них досвіду емоційного ставлення до майбутньої професії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гинецинский В. И. Предмет психологии: дидактический аспект. М. : Логос, 1994. 240 с.
2. Гусякова Н. И. Профессиональное сознание учителя: психологический аспект: монография. Челябинск: Изд-во Челяб. гос. пед. ун-та, 2013. 284 с.
3. Днепров С. А. Педагогическое сознание: теории и технологии формирования у будущих учителей: монография. Екатеринбург: Изд-во Ур. ОРАН, 1998. 297 с.
4. Донцов А. И. О ценностных отношениях к личности. Сов. педагогика. 1974. № 5. С. 67–76.
5. Клаус Г. Введение в дифференциальную психологию учения. М. : Педагогика, 1987. 173 с.
6. Михайличенко В. Є. Динаміка мотиваційної структури студентів вищих технічних навчальних закладів і значення цілепокладання у цьому процесі. Теорія і практика управління соціальними системами : філософія, психологія, педагогіка, соціологія. К., 2011. № 2. С. 76–83.
7. Семиченко В. А. Психологія емоцій. К. : Магістр-S, 1998. 128 с.
8. Сідаш Н. С. Теоретична модель педагогічної свідомості майбутнього викладача вищої школи. Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць. Севеодонецьк: вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5. (68). С. 150–161.
9. Цокур О. С. Категорія педагогічного свідомості в теорії і практиці професійної підготовки учителя: дис... доктора пед. наук: 13.00.01; 13.00.04. Одеса. 1998. 269 с.

REFERENCES

1. Ginetsinskiy, V. I. (1994). *Predmet psihologii: didakticheskiy aspekt*. [Article of psychology: didactic aspect]. Moscow.
2. Guslyakova, N. I. (2013). *Professionalnoe soznanie uchitelya: psihologicheskiiy aspekt: monografiya*. [Professional consciousness of teacher: psychological aspect: monograph]. Chelyabinsk.

3. Dneprov, S. A. (1998). *Pedagogicheskoe soznanie: teorii i tehnologii formirovaniya u buduschih uchiteley: monografiya*. [Pedagogical consciousness: theories and forming technologies for future teachers: monograph]. Ekaterinburg.

4. Dontsov, A. I. (1974). *O tsennostnykh otноsheniya k lichnosti*. [About valued attitudes are toward personality]. Moscow.

5. Klaus, G. (1987). *Vvedenie v differentsialnyu psichologiyu ucheniya*. [Introduction to differential psychology of studies]. Moscow.

6. Mihaylichenko, V. E. (2011). *Dinamika motivatsiynoyi strukturi studentiv vischih tehnlchnih navchalnih zakladiv I znachennya tsilpokladannya u tsomu protsesi. Teoriya I praktika upravlnnya sotsialnimi sistemami: fllosofiya, psichologiya, pedagogika, sotsiologiya*. [A dynamics of motivational structure of students of higher technical educational establishments and value of is in this process. A theory and practice of management the frames : of society are philosophy, psychology, pedagogics, sociology]. Kiev.

7. Semichenko, V. A. (1998). *Psichologiya emotsiy*. [Psychology of emotions]. Kiev.

8. Sidash, N. S. (2015). *Teoretichna model pedagogichnoyi svdomosti maybutnogo vkladacha vischoyi shkoli. Duhovnst osobistostI: metodologiya, teoriya I praktika: zbirnik naukovih prats*. [Theoretical model of pedagogical consciousness of

future teacher of higher school. Spirituality of personality: methodology, theory and practice: collection of scientific labours]. Severodonetsk.

9. Tsokur, O. S. (1998). *Kategoriya pedagogicheskogo soznaniya v teorii i praktike professionalnoy podgotovki uchitelya*. [Kategoriya of pedagogicheskogo soznaniya in teorii I praktike professional'noy of podgotovki teacher]. Odessa.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна – доктор історичних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики професійної підготовки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Наукові інтереси: професійна освіта, історія науки і техніки, філософія освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LEVCHENKO Inna Mykolayivna – Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Theory and Methods of Vocational Training «Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University Hryhoriy Skovoroda».

Circle of scientific interests: professional education, history of science and technology, philosophy of education.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

УДК 378.147

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-14-19

МАСИЧ Віталій Васильович –

доктор педагогічних наук, завідувач кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-8943-7756>

e-mail: masych@hnpu.edu.ua

МАЛЕЦЬ Євген Борисович –

кандидат фізико-математичних наук, доцент, професор кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4573-5313>

e-mail: malets49@ukr.net

СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович –

кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-4134-0418>

e-mail: ser_vik@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АНАЛІЗУ РОЗВ'ЯЗКУ ДЕЯКИХ ЗАДАЧ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Кількість академічних годин, що відводяться на вивчення фізики, періодично скорочується, тому викладання матеріалу та форма його

піднесення студенту є важливою складовою всього процесу навчання фізики і потребує корінних змін. Поєднання теоретичних аспектів фізичного пізнання з експериментально-дослідницьким в експрес-

режимі можливе за рахунок використання сучасних засобів вимірювання з комп'ютерною підтримкою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі навчання здобувачів вирішенню задач присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів: А. В. Запорожця, Л. Н. Когана, Ю. М. Лимаревої, Ю. В. Литвинова, Є. Б. Мальця, О. М. Матюшкіна, О. М. Мялової, Л. М. Фрідмана тощо. Вклад у використання задач в природничій складовій освіті досліджували С. Є. Каменецький, Ю. М. Колягін, Н. А. Менчинська та інші.

Застосування сучасних засобів вимірювання в навчальному фізичному експерименті дає можливість підвищити рівень професійної підготовки студентів, які також можуть отримувати навички проведення наукового фізичного експерименту, що є надзвичайно важливою складовою якості фізичної освіти. Раніше, в ряді публікацій [4; 5], висвітлювалась можливість проведення такої роботи.

Продовжуючи акцентувати увагу в даному напрямку діяльності, розкриваємо можливості сучасних засобів вимірювання при проведенні класичних фізичних дослідів, значна частина яких подана у вигляді задач, що акумулювались протягом багатьох років. Якщо аудиторія розуміє зміст задачі, то обов'язково виникають додаткові питання, пов'язані з логічною послідовністю фізичних явищ та процесів, описаних в задачі, і результатом цього логічного ланцюжка – аналітичними виразами, що дають відповідь. Можливість відтворення експерименту, описаного в задачі, з отриманням чисельних значень й графічною інтерпретацією є важливим моментом в процесі навчальної діяльності: студент отримує більш повну інформацію про фізичні процеси, з розумінням їх реальності та практичного значення.

Мета статті – показати можливості сучасних засобів вимірювання при проведенні навчального фізичного експерименту з перевірки рішення деяких фізичних задач.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розв'язування задач в навчанні є одним із загальних методологічних принципів побудови всієї навчальної діяльності. Розв'язування задач при вивченні фізики є невід'ємною складовою частиною навчального процесу, оскільки дозволяє формувати й збагачувати фізичні поняття, предметні та міжпредметні компетентності,

розвиває творчі здібності й фізичне мислення студентів, їхні вміння та навички, вчить застосуванню знань на практиці.

Фізична задача виступає одночасно засобом навчання й засобом контролю. Наприклад, використання якісних задач з технічним змістом сприяє формуванню технічного мислення, привчає до вирішення виробничих задач, а також стимулює особистість до раціоналізаторської діяльності. Їх потрібно розв'язувати систематично на заняттях. Але не менш важливим є оволодіння вміннями поєднувати теоретичні аспекти фізичного пізнання з експериментально-дослідницьким аналізом, безпосередньо в процесі вирішення фізичних задач використовуючи сучасне обладнання.

Експериментальна фізична задача – це модель проблемної ситуації, рішення якої, на відміну від суто розрахункової задачі, вимагає від здобувачів не лише розумових, але й практичних дій на основі знання законів, процесів, явищ і методів фізики, що спрямовано на закріплення, розширення знань та розвиток фізичного мислення.

Рішення експериментальної задачі передбачає не лише наявність у студентів певних теоретичних знань, а й володіння відповідними навичками фізичного експерименту. В ході вирішення таких задач здобувач продовжує розширювати й поглиблювати свої знання з фізики, а також удосконалює спеціальні вміння в проведенні фізичних дослідів.

На наш погляд, однією з найважливіших цілей, яка повинна досягатися в процесі навчання, є формування у студентів узагальнених умінь, які дозволять їм вирішувати будь-які завдання незалежно від їх змісту. Більшість дослідників вважають можливим формування узагальнених умінь вирішення задач. Особливо цінним є те, що сформовані узагальнені вміння вирішувати задачі з фізики, можна переносити в інші предметні області. Дана обставина повинна чітко усвідомлюватися всіма суб'єктами навчального процесу. Узагальнені вміння вирішувати задачі є тими універсальними вміннями, які будуть затребуваними протягом всієї подальшої діяльності вчителя фізики навіть у випадку його перекаліфікації в інші галузі діяльності.

Наскільки ж важливим є формування узагальненого вміння вирішувати задачі? Про важливість оволодіння здобувачами узагальненими розумовими структурами П. Я. Гальперін пише «все надбання в процесі вчення можна розділити на дві нерівні частини: одну складають нові загальні схеми

речей, які обумовлюють нове їх бачення й нове мислення про них, іншу конкретні факти та закони досліджуваної області, конкретний матеріал науки. За загальною масою друга частина набагато перевищує першу, але в такій же мірі поступається їй в значенні для розвитку мислення» [1, с. 24]. Таким чином, процес розв'язання задач можна розглядати як загальні способи дії, засновані на узагальнених схемах.

Звертаючись до практики навчання рішенням задач звертає на себе методика педагогів, що базується на вирішуванні величезної кількості задач, коли в якості орієнтира діяльності використовуються приклади вирішення типових завдань, вирішених викладачем на заняттях в надії, що вміння вирішувати задачі сформується в процесі вирішення саме по собі.

Але така практика, в більшості випадків, веде до того, що діяльність студентів зводиться до методу аналогій та шаблонів. Тому пробами й помилками, не спираючись на розуміння поставленої проблеми, студент намагається вирішувати задачу не маючи уявлення про те, як це слід робити. Такий підхід не можна називати продуктивним оскільки, вирішивши надзвичайно велику кількість задач, студент може мати скромні результати в майбутньому – бути не в змозі вирішити незнайомий або малознайомий вид задач.

Найчастіше здійснення рішення задачі представляється дослідниками як застосування загальних положень до умов задачі таких, як: визначення, правила, закони, формули. Проте зміст орієнтовної основи, операційний склад дії щодо застосування цих загальних положень теоретичного матеріалу залишається нерозкритим.

Процес навчання фізиці показує, що вирішення задач часто викликає значні труднощі навіть у тих студентів, які досить вільно володіють теоретичним матеріалом з фізики. Для успішного вирішення задач крім знання теоретичного матеріалу необхідно також володіти специфічним умінням, що забезпечує в процесі вирішення застосування засобів вирішення, тобто тих елементів теоретичного матеріалу, які використовуються при вирішенні завдань. Це базується на тому, що теоретичне знання не може бути безпосередньо перенесено в область практичної діяльності, тому для використання будь-якого загального положення теорії (формули, закони, теореми) необхідно певним чином його перетворити відповідно до конкретного, окремого

випадку заданої ситуації.

Через відсутність умінь застосовувати теоретичні знання у вирішенні задач студент може відчувати значні труднощі при спробах скористатися отриманими теоретичними знаннями безпосередньо в практичній навчальній діяльності. Внаслідок цього, теоретичний матеріал сприймається як щось відокремлене від практики, незручне в практичному використанні. Невміння застосовувати засоби вирішення до задач спонукає здобувачів запам'ятовувати велику кількість окремих формул, орієнтованих на вирішення типових задач. Це і є основною причиною труднощів при вирішенні навіть тих задач, що мало відрізняються від типових. Такі обставини спонукають нас звернутися до проблеми розвитку в студентів таких узагальнених умінь, які б забезпечили можливість застосування теоретичного матеріалу в вирішенні проблемних ситуацій.

Методичні вміння педагога повинні допомагати конструюванню когнітивної діяльності студентів. Необхідно озброїти здобувачів теоретичними основами вирішення проблемних ситуацій тому, що методична література з методики викладання фізики відповідає в першу чергу на питання, як вирішувати ті чи інші завдання, але недостатньо відповідає на питання, що означає вирішити задачу і як навчити вирішенню задач з фізики [2].

Отже базисом по вирішенню задач з фізики майбутніми вчителями є вміння аналізувати їх розв'язок. Аналіз розв'язку деяких типів задач, можна проводити застосовуючи сучасні вимірювальні засоби. Це передбачає використання, в першу чергу, інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

На запропонованих нами спецкурсах ми пропонуємо студентам самим підібрати задачі, реалізувати експеримент, що відповідає змісту задачі, і доповнити його сучасними засобами вимірювання з комп'ютерною підтримкою. Виявляється, що такий підхід сприяє росту зацікавленості й, як наслідок, підвищенню рівня ефективності засвоювання матеріалу. Звісно, що викладач повинен звертати увагу студентів на типові задачі, які мають схожий алгоритм рішення і повний аналіз однієї з них дає вірний підхід до розв'язку інших. В якості прикладу наведемо задачі з розділу механіки на коливальний рух та пружні властивості. В [7, с. 115] пропонується задача (№ 575), де треба знайти закон руху тягарця і максимальний натяг пружини після того, як з-під тягарця прибирається підставка. Маса тягарцю та

коефіцієнт жорсткості пружини відомі. Звісно, що така задача є типовою й її різновидності зустрічаються в різних збірниках. Розв'язок базується на записі диференціального рівняння руху:

$$m \frac{d^2x}{dt^2} = -kx + mg \quad (1)$$

Вводячи нову змінну $u = x - \frac{mg}{k}$

отримаємо рівняння

$$\frac{d^2u}{dt^2} + \frac{k}{m}u = 0 \quad (2)$$

Розв'язок цього шукаємо у вигляді:

$$u = A \cos \sqrt{\frac{k}{m}}t + B \sin \sqrt{\frac{k}{m}}t \quad (3)$$

Підставивши в рівняння (3) початкові умови ($x = 0, u = -mg/k$ при $t = 0$, а також $\frac{dx}{dt} = 0$ при $t = 0$), знаходимо постійні A і B : $B = 0$ і $A = -mg/k$. У результаті маємо рівняння руху

$$x = \frac{mg}{k} \left(-\cos \sqrt{\frac{k}{m}}t \right) \quad (4)$$

З виразу (4) знаходимо прискорення $\frac{d^2x}{dt^2} = g \cos \sqrt{\frac{k}{m}}t$, у початковий момент воно дорівнює g . Таким чином, максимальний натяг пружини складає $2mg$.

Для реалізації експерименту потрібне нескладне обладнання: пружина, тягарець, підставка. Пружина підвішується до датчика сили, який перетворює механічне навантаження в електричний сигнал, а далі аналоговий сигнал, за допомогою АЦП перетворюється в цифровий і подається на комп'ютер, де спостерігаємо залежності сили пружності від часу (рис. 1)

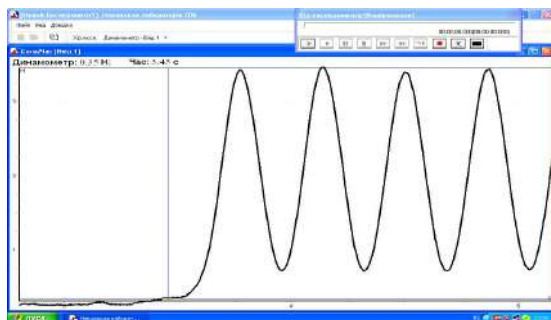

Рис. 1 Залежність сили натягу пружини від часу після видалення підставки з-під тягарця.

Час 3,45 с відповідає прибиранню підставки. Сила натягу пружини зростає до 0,35 Н. Вага тягарця 0,17 Н. З графіку (рис. 1) також визначається період коливань з

точністю до 0,01 с. Звертаємо увагу студентів, що з даної експериментальної залежності можна отримати інформацію про зміну сили натягу пружини протягом періоду. Пропонується студентам видозмінити дослід. Пружину поміняти на шнур (шовкова нитка), який під'єднують до датчика сили, а тягарець, прикріплений до шнура з іншої сторони, піднімають на певну висоту і відпускають. У момент повного розпрямлення шнура відбувається різке гальмування вантажу, виникає «перевантаження», яке фіксується датчиком. Відповідний графік залежності сили натягу показано на рис. 2. До його аналізу необхідно залучити закон збереження енергії

$$\frac{kx^2}{2} = mgh + mgx \quad (5)$$

де ліва частина рівняння відповідає потенціальній енергії нитки при зміні їх довжини на x ($x = x_0 + A$, де x_0 – статичне видовження, A – амплітуда

коливань відносно x_0); mgh – потенціальна енергія тіла, яке падає з висоти h , що дорівнює довжині повного розпрямлення шнура; mgx – зміна потенціальної енергії тіла за рахунок видовження шнура. Розв'язок рівняння (5) відносно x дає два корені $x_{1,2} = x_0 \left(1 \pm \sqrt{1 + \frac{2h}{x_0}} \right)$

один з яких відповідає видовженню, а другий – скороченню шнура. Амплітуда коливань становить $x_0 \sqrt{1 + \frac{2h}{x_0}}$. Знаючи амплітуду,

можна визначити максимальну силу інерції, що діятиме на тіло в момент його гальмування (стиснення пружини чи розтягу шнура). $F_i = -m\omega^2 A$, де $\omega^2 = k/m$ (k – коефіцієнт жорсткості, ω – циклічна частота). Таким чином, сила, що діятиме на чашку терезів або створюватиме силу натягу шнура в момент повного його розпрямлення, визначиться як:

$$mg \left(1 + \sqrt{1 + \frac{2h}{x_0}} \right) \quad (6)$$

Величина $x_0 = 1,9$ мм визначалась за допомогою відлікового мікроскопа. Максимальне навантаження на шнур не виходило за межі пружної області деформацій.

Звертаємо увагу студентів на додаткову інформацію, яку можна отримати з графічних залежностей. Наприклад, про дисипативні властивості шнура з рис. 2. Безпосередньо, по амплітудним значенням сил через період можна визначити коефіцієнт

затухання, який є важливим параметром енергозбереження коливальної системи.

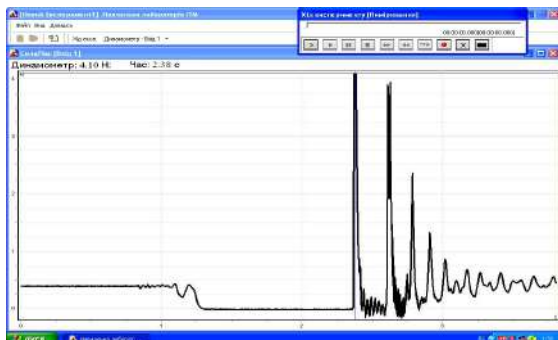

Рис. 2. Куляка масою 44 г падає з висоти $h = 17$ см до повного розпрямлення шнура. Перший максимум сили відповідає перевантаженню в 4,1 Н в повній відповідності з формулою (6). Явище має періодичний релаксаційний характер.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Комплексний підхід до розв'язку фізичних задач з можливістю експериментального дослідження описаних в них фізичних явищ, отримання чисельних результатів, оптимізує процес засвоєння знань і створює передумови до формування певних умінь і навичок студентів.

У ході вирішення та аналізу експериментальних задач з допомогою сучасних вимірювальних засобів у студентів відбувається формування узагальненого вміння застосовувати засоби вирішення до фізичних задач. Практика використання запропонованої нами методики сучасних вимірювальних засобів до аналізу розв'язку експериментальних задач показує, що алгоритм вирішення задач, сконструйований нами на основі теоретичних відомостей та практичних навичок студентів, ефективно засвоюється здобувачами в процесі проведення спецкурсів і самостійно застосовувався ними при вирішенні задач. Освоєння студентами узагальнених дій щодо застосування засобів вирішення задач на основі аналізу розв'язку експериментальних завдань призводить до підвищення якості вирішення проблемних ситуацій. Таким чином, можна констатувати позитивний вплив на продуктивність у вирішення проблемних ситуацій студентами, які практикували аналіз розв'язку експериментальних задач за допомогою сучасних вимірювальних засобів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гальперин Г. Я. К исследованию интеллектуального развития ребёнка. *Вопр. психологии*. 1969. №1. С. 24.
2. Дзида Г. А. Развитие умения решить физические задачи при обобщающе систематизирующем повторении: Дис. канд. пед. наук. Челябинск, 1987. 179 с.
3. Каменецкий С. Е., Орехов В. П. Методика решения задач по физике в средней школе: Кн. для учителя. М. : Просвещение, 1971. 448 с.
4. Литвинов Ю. В., Малець Є. Б., Мялова О. М. Засоби вимірювання в навчальному експерименті при вивченні коливальних процесів. В зб. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка*. Серія: педагогічні науки. Вип. 108. ч. 1. 2012. С. 264–270.
5. Малець Є., Пивовар Є. Деякі досліди з електростатики з застосуванням сучасних технологій. В зб. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка*. Серія: проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Вип. 4 (II). 2013. С. 154–157.
6. Смирнов А. В. Методика применения информационных технологий в обучении физике: учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб заведений. М. : Академия, 2008. 240.
7. Стрелков С. П., Сивухин Д. В., Угаров В. А., Яковлев И. А. Сборник задач по общему курсу физики. *Механика*. М. : «Наука», 1977. 288 с.
8. Филогло Л. Д. Обобщённые методы решения физических задач в системе методической подготовки учителя физики в педвузе: Дис. канд. пед. наук. Самара, 1995. 220 с.

REFERENCES

1. Galperin, G. Ya. (1969). *K issledovaniyu intellektualnogo razvitiya rebYonka. Vopr. psihologii*. [To the study of the intellectual development of the child. *Vopr. psychology*].
2. Dzida, G. A. (1987). *Razvitie umeniya reshit fizicheskie zadachi pri obobshchayu sistemativiruyuschem povtoreniy*. [The development of the ability to solve physical problems with generalizing systematizing]. Chelyabinsk.
3. Kamenetskiy, S. E., Orehov, V. P. (1971). *Metodika resheniya zadach po fizike v sredney shkole*. [Methodology for solving problems in physics in high school]. Moscow.
4. Lytvinov, Y., Malets, Y., Mialova, O. (2012). *Zasoby vymiryuvannia v navthalnomu eksperimenti pri vyvthenni kolyvalnyh prozesiv*. [Measuring tools in the study experiment in the study of oscillatory processes]. Kirovohrad.
5. Malets, Y., Pivovar, Y. (2013). *Deiaki doslidy z elektrostatyky z zastosuvanniam suthasnyx tehnology*. [Some experiments in electrostatics using modern technologies]. Kirovohrad.
6. Smirnov, A. V. (2008). *Metodika primeneniya informatsionnyh tehnology v obuchenii fizike*. [Methodology for the application of information technology in teaching physics]. Moscow.
7. Strelkov, S. P., Sivuhin, D. V., Ugarov, V. A., Iakovlev, I. A. (1977). *Sbornik zadath po obsthemu*

kursu fizyki. Mehanika. [Collection of problems in the general course of physics. Mechanics]. Moscow.

8. Filoglo, L. D. (1995). *Obobshchyonnye metody resheniya fizicheskikh zadach v sisteme metodicheskoy podgotovki uchitelya fiziki v pedvuze.* [Generalized methods for solving physical problems in the system of methodological training of a physics teacher at a pedagogical university]. Samara.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАЛЕЦЬ Євген Борисович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, професор кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: теоретична фізика, демонстраційний фізичний експеримент і методика його проведення.

МАСИЧ Віталій Васильович – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: методика викладання фізики і прикладних дисциплін, теорія й методика професійної освіти.

СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович – кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики і кіберфізичних систем Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: лабораторний фізичний практикум і застосування сучасних технологій в навчальному фізичному експерименті.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MALETS Yevhen Borisovich – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of research interests: theoretical physics, demonstration physical experiment.

MASYCH Vitalii Vasilevich – Doctor of Pedagogical Sciences, Manager of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching physics and applied disciplines, theory and methods of vocational education.

SERHIEIEV Viktor Mykolaiovych – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Physics and Cyber Physical Systems Kharkov National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: laboratory physics workshop and application of modern technologies in educational physical experiment.

Стаття надійшла до редакції 07.12.2020 р.

УДК 374.091

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-19-22

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0420-3289>
e-mail: nataliy-savchenko@yandex.ua

ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процес соціально-економічних змін у суспільстві став причиною перегляду освітньої політики як в цілому, так і окремих її компонентів, зокрема, стратегії щодо підготовки майбутніх фахівців.

Модернізація освітньої системи в Україні зумовлює нові питання про рівень знань і вмінь фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності. Найважливіше завдання сучасної вищої школи – підготовка компетентного, гнучкого і конкурентоспроможного фахівця, який здатний досягти визначеної мети в різних

життєвих ситуаціях.

Останнім часом зміни в характері освіти відбуваються в контексті глобальних освітніх тенденцій, які називають «мегатенденціями». До них належить масовий характер освіти та її неперервність як нова якість; значимість як для індивіда, так і для очікувань суспільства; орієнтація на активне засвоєння людиною способів пізнавальної діяльності; адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на особистість учня, забезпечення можливостей для його саморозвитку [3, с. 3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Праці вітчизняних і зарубіжних

дослідників професійної освіти А. Алексюка, С. Гончаренка, І. Зязюна, Н. Кузьміної, Ю. Кулоткіна, Б. Теплової, Н. Ничкало, О. Савченко, М. Ярмаченка та інших свідчать, що головний напрям оновлення професійної освіти в сучасному світі полягає у винайденні шляхів забезпечення діяльній позиції в освітньому процесі, які б сприяли становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності, системних дій у ній, вирішення нових проблем і завдань. Таким шляхом сьогодні вважають компетентнісний підхід.

Дослідженням проблемних питань компетентнісного підходу в освіті займалися багато науковців сучасності, такі як Л. Анциферова, Г. Бал, В. Байденко, Н. Бібік, С. Вершловський, О. Дубасенюк, І. Зимня, І. Зязюн, Є. Клімов, В. Козирев, Л. Любімов, М. Ларіонова, О. Міршук, В. Кушнір, В. Тихомиров, Л. Пуховська, Н. Радіонова, О. Реан, В. Сластьонін, О. Цільмак та ін.

Аналіз робіт провідних науковців сучасності свідчить про значний інтерес до проблем формування та розвитку професійної компетентності в вищій освіті, застосування компетентнісного підходу у формуванні майбутніх професіоналів; характеристики компетентності в освіті зарубіжних країн, виникнення і становлення компетентнісного підходу. Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського Союзу й розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної освіти впродовж життя.

Мета статті – висвітлити сучасні проблеми освітньої політики в цілому та окреслити стратегії підготовки майбутніх фахівців й тенденції компетентнісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах України як її компонента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоб вирішити проблему підвищення якості освіти, науковці почали пошук методологічних шляхів для вирішення цієї проблеми, одним із найпріоритетніших визнаний саме компетентнісний підхід, який ґрунтується на компетентностях і підкреслює практичний зв'язок сфери освіти зі сферою праці. Векторність розвитку вищої освіти дає змогу виокремити спектр тенденцій, які підтверджують трансформації та дають змогу прогнозувати певні зміни та проєктувати відповідні дії. У попередніх розвідках нами було виокремлено тенденції, пов'язані із розвитком університетської освіти, які знайшли своє висвітлення у

наукових розвідках вітчизняних дослідників ХХІ століття [7, с. 13–15]. Серед них акцентуємо увагу на тих, які, на нашу думку, є безпосереднім вказівником щодо зміни організації та побудови й проведення навчального процесу в закладах вищої освіти, зокрема в університетах: нагромадження знань; гендерної політики; гуманітарного знання; використання наявних ресурсів; розвитку парадигм; розвитку наукової діяльності; розвитку світового ринку ІКТ; етнонаціональних процесів; медіа-глобалізації; розвитку соціокультурної ситуації в суспільстві; інноваційно-інвестиційної діяльності тощо. Зазначимо, що це, звичайно, не повний перелік, та саме ці позиції визначають широку панораму підходів, якими відзначається сучасна університетська освіта.

За результатами аналізу звернень до питання впровадження підходів при організації, проведення освітньої діяльності в період кінця ХХ – початку ХХІ століття (Прим. авт.: зауважимо, що на відміну від світового освітнього простору, на пострадянському освітньому просторі відбулась певна пролонгація у часі, тому ми говоримо про масові трансформаційні зміни починаючи з останньої чверті ХХ століття), нами виокремлено такий перелік (в алфавітному порядку): акмеологічний; аксіологічний; антропологічний; віковий; гуманістичний; діагностичний; діяльній; диференційний; загальнолюдський; задачний; імітаційно-ігровий; індивідуальний; інклюзивний; інтегрований / інтеграційний/інтегративний; інформаційний; ІТ-підхід; кластерний; компетентнісний; комплексний; комунікативний; культурологічний; людиноцентристський; міждисциплінарний; народознавчий; науковий; національний; особистісно-орієнтований; педагогічний; позитум-підхід; полікультурний; професійний; процесний; ресурсний; рефлексивний; синергетичний; системний; соціокомунікативний; соціологічний; студентоцентризований; структурний; суб'єктно-об'єктний; суб'єктно-об'єктно-суб'єктний; творчий/ креативний; технологічний; фрактальний; цілісний тощо [1].

Цей перелік не претендує на стовідсоткову повноту, та, навіть він, свідчить про широку панораму проєктивного бачення трансформаційних змін в прикладній освітній сфері. Зауважимо, що у сфері вищої освіти лідерські позиції утримує питання організації навчального процесу на засадах компетентнісного підходу. Його

впровадженню при викладанні окремих дисциплін, циклів дисциплін в закладах вищої освіти усіх рівнів акредитації присвячено значна кількість досліджень останніх десятиліть.

Вбачаємо за потрібне представити тлумачення окремих понять у контексті окресленої теми. Оскільки наша розвідка стосується сфери вищої освіти, коректним буде спиратись на положення, викладені у науково-методичному посібнику для працівників вищої освіти України «Національний освітній глосарій: вища освіта» (2011). Зокрема, компетентнісний підхід (competence-based approach) тлумачиться як підхід до визначення результатів навчання, що базується на їх описі в термінах компетентностей відповідно до європейського проекту Тюнінг (TUNING), в рамках реалізації цілей Болонського процесу [2, с. 31–32]. Відповідно компетентність (competence, competency) виступає динамічною комбінацією знань, умінь, цінностей та особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою і є основою кваліфікації випускника ВНЗ [2, с. 32]. Значущим є й тлумачення поняття «компетенція», оскільки інколи спостерігаємо осиномізування понять компетентність і компетенція, що є абсолютно некоректним, проте має місце не лише в побутовій, а й у науково-педагогічній сфері. Отже, компетенції розглядаються як надані особі повноваження, коло службових (та інших) прав і обов'язків [2, с. 32–33].

Таким чином, говорячи про впровадження компетентнісного підходу, маємо окреслювати передбачувані/отримані результати навчання відповідно до присвоєваної кваліфікації. Саме на об'єктивізацію цього процесу спрямована розроблена національна рамка кваліфікацій (НРК, 2011) та Стратегія розвитку національної системи кваліфікацій на період до 2021 року. Основними позиціями відповідно до НРК визначено такі: автономність і відповідальність; знання емпіричні і теоретичні; інтегральна компетентність (характеристики рівня щодо навчання та/або професійної діяльності); кваліфікація (результат оцінювання і визнання за стандартами); кваліфікаційний рівень; компетентність / компетентності (здатність до виконання певного виду діяльності); комунікація; результати навчання – компетентності; вміння.

Результати навчання визначаються як формулювання того, що повинен знати,

розуміти, бути здатним продемонструвати здобувач вищої освіти після завершення навчання. Результати навчання можуть відноситися до окремого навчального компоненту (модуля, навчальної дисципліни, практики тощо), а також до періоду навчання (програми першого, другого чи третього циклів) і визначають вимоги до присудження кредиту.

В основі впровадження компетентнісного підходу є перехід від процесного до результатного в організації навчання; визначення запланованих (очікуваних) результатів навчання (компетентностей): 1) нормативних (для галузі освіти); 2) на рівні програми навчання; 3) на рівні навчальних компонентів (курсів, модулів, проєктів тощо); упровадження технологій навчання та викладання, орієнтованих на заплановані результати; упровадження стандартів оцінювання, орієнтованих на вимірювання результатів навчання.

На методологічному семінарі «Реформування вищої освіти: європейські орієнтири та вітчизняні реалії» (Інститут вищої освіти НАПН України, 2013) було визначено такі класи компетентностей: Спеціальні/фахові (specific) – є ключовими для здобуття будь-якого ступеню, безпосередньо пов'язані із спеціальними знаннями предметної області; Загальні/універсальні (generic) – здобуваються в рамках певної навчальної програми, надають додаткові (часто вирішальні) перспективи для працевлаштування – формують здатність до працевлаштування (employability): інструментальні (когнітивні, методологічні, технологічні та лінгвістичні здатності; напр. здатність до аналізу і синтезу, управління інформацією, володіння другою мовою тощо); міжособистісні (соціальна взаємодія та співпраця тощо); системні (поєднання розуміння, сприйнятливості та знань; напр. здатність до навчання, лідерство тощо) [6].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, першочерговим завданням щодо ефективного та дієвого запровадження компетентнісного підходу у ВНЗ є розробка методології перегляду, розвитку, впровадження та оцінювання навчальних програм для кожного із циклів вищої освіти (на основі розробки проєкту Тюнінг з урахуванням специфіки національної системи освіти). На сьогодні розроблено методологію TUNING побудови навчальних програм та представлено Модель розробки, впровадження та реалізації навчальних програм (Ю. Рашкевич, 2013).

Зауважимо, що модель передбачає багатовекторність у підходах до навчання і викладання. Ось її основні аспекти: відповідність основним умовам (суспільна потреба, консультації із зацікавленими сторонами, цікавість програми із академічної точки зору, чи визначені спільні точки прив'язки, ресурси всередині/зовні навчального закладу); визначення профілю навчальної програми; опис цілей програми та кінцевих результатів навчання; визначення загальних та фахових компетентностей; розробка навчального плану; розробка модулів та вибір видів навчальної діяльності; визначення підходів до навчання та методів оцінювання; розробка системи оцінювання якості програми з метою її удосконалення [4].

Таким чином, можемо стверджувати, що компетентнісний підхід набуває упровадження у діяльність закладів вищої освіти як відображення парадигми результатного (а не процесного) навчання, проте потребує роз'яснення і уточнення на предмет коректного тлумачення і дієвого алгоритму запровадження з урахування тенденційних змін іншопідходного бачення організації навчання у ВНЗ України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк Л. Л. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід / Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький, І. В. Кулага, В. Є. Турчанінова К. : КНЕУ, 2016. 61 с.
2. Бабин І. І., Болубаш Я. Я., Гармаш А. А. й ін. Національний освітній глосарій : вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болубаш, А. А. Гармаш й ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 100 с.
3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти: Монографія / За ред. С. Я. Харченко. Дрогобич, 2007.
4. Рашкевич Ю. М. Компетентнісний підхід у побудові навчальних програм [Електронний ресурс] / Виступ в рамках Проекту Tuning Educational Structures in Europe, 2013 // URL: www.tempus.org.ua/uk/.../621.../download.htm...
5. Савченко Н. С., Дубінка М. М., Язловецька О. В. Особливості компетентнісно орієнтованого навчання у вищій школі / Н. С. Савченко, М. М. Дубінка, О. В. Язловецька // Рідна школа / Ред. Кол. А. Пугач та ін. – Випуск № 2 (1062). Серія: Педагогічні науки. Київ: ПП «Видавництво «Фенікс», 2019. С. 22–28.
6. Таланова Ж. В. Підходи до розроблення галузевих рамок кваліфікацій в Європейському просторі вищої освіти [Електронний ресурс] / Виступ на методологічному семінарі, 2013 // URL: <http://www.ihed.org.ua/ua/proinstytut/podii.html>
7. Терентьєва Н. О. Тенденції розвитку університетської освіти в Україні : стан

дослідженості (початок ХХІ століття) / Н. О. Терентьєва // Педагогічна освіта : Теорія і практика. Психологія. Педагогіка : зб.наук.пр. / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т проблем вих. НАПН України / редкол. : Огнев'юк В. О., Бех І. Д., Хоружа Л. Л. [та ін.]. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. № 18. С. 12–16.

REFERENCES

1. Antoniuk, L. L., Vasyilkova, N. V., Ilnytskyi, D. O., Kulaha, I. V. and Turchaninova, V. I. (2016). *Kompetentnisnyi pidkhd u vyshchii osviti: svitovyi dosvid*. [Competency approach in higher education: world experience]. Kyiv.
2. Babyn, I. I., Boliubash, Ya. Ya., Harmash, A. A. y in. (2011). *Natsionalnyi osvittii hlosarii : vyshcha osvita*. [National Education Glossary: Higher Education]. Kyiv.
3. Karpenko, O. H. (2007). *Profesiina pidhotovka maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv v umovakh universytetskoï osvity: naukovometodychnyi ta orhanizatsiino-tekhnologichnyi aspekty: Monohrafiia*. [Professional training of future social workers in the conditions of university education: scientific-methodical and organizational-technological aspects: Monograph]. Drohobych.
4. Rashkevych, Yu. M. (2013). *Kompetentnisnyi pidkhd u pobudovi navchalnykh proqram*. [Competence approach in building curricula...]. Kyiv.
5. Savchenko, N. S., Dubinka, M. M., Yazlovetska, O. V. (2019). *Osoblyvosti kompetentnisno oriientovanoho navchannia u vyshchii shkoli*. [Features of competence-oriented education in higher education]. Kyiv.
6. Talanova, Zh. V. (2013). *Pidkhody do rozroblennia haluzevykh ramok kvalifikatsii v Yevropeiskomu prostori vyshchoi osvity*. [Approaches to the development of sectoral qualifications frameworks in the European Higher Education Area]. Kyiv.
7. Terentieva, N. O. (2012). *Tendentsii rozvytku universytetskoï osvity v Ukraini : stan doslidzhenosti (pochatok XXI stolittia)*. [Trends in the development of university education in Ukraine: the state of research (early XXI century)]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія і практика освіти молоді у зарубіжних країнах та в Україні.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SAVCHENKO Nataliia Serhiyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor at the Department of Pedagogy and Educational Management, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: sphere of scientific and research interests: the theory and practice of the youth's education in the West European countries and Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 373.2.016:81]:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-23-26

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна –

доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2732-5716>

e-mail: lanatsimbal@gmail.com

КОЗІЙ Ольга Михайлівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства
та вокально-хорового мистецтва

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3225-991X>

e-mail: olgakozii19@gmail.com

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У нинішній час активних пошуків ефективних методів та прийомів взаємодії логопеда та дітей з порушенням мовлення особливої уваги заслуговує використання засобів музичного мистецтва для розвитку мовлення та профілактики мовленнєвих порушень. Взаємозалежність музичної та мовленнєвої діяльності сприяє мовленнєвому розвитку дітей, адже мова та музика базуються на звукових сигналах, які є основою комунікації. Програмами логопедичного супроводу [5] передбачено широке використання музичної логоритміки, як однієї з форм арт-терапевтичних методів, що ефективно впливає на реалізацію завдань індивідуальної корекційно-розвиткової програми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових пошуках дослідників в останні роки простежуються якісні зміни основних цілей реалізації освітнього простору, перші позиції займають загальногуманітарні потреби становлення особистості, проблеми соціалізації та формування і реалізації індивідуальної освітньої траєкторії, пошуку ефективних нових методів емоційно-комунікативної взаємодії (А. Асмолова, Ю. Бекетова, А. Богуш, Н. Бондаренко, С. Духновський, М. Орап, Ю. Рібцун, В. Кисличенко та ін.).

Питання використання засобів музичного мистецтва із метою формування мовленнєво-комунікативних навичок висвітлено у працях Л. Стахової. Науковиця зосередила свою увагу на висвітленні ролі музики як ефективного засобу корекційно-розвиткового процесу, що позитивно впливає на емоційний стан дитини; визначила музичні засоби що розв'язують конкретні корекційні завдання, окреслила дидактичні принципи на яких ґрунтується методика

використання музики в корекційній роботі [6].

Е. Куцин вказує, що різні види музичної діяльності мають специфічні можливості впливу на гармонійний розвиток особистості дитини: музика знижує емоційно-психічне напруження, сприяє душевній рівновазі, удосконалює психічні процеси, допомагає формуванню загальної та дрібної моторики, розвиває артикуляційну рухливість, сприяє розвитку пам'яті та концентрації уваги, впливає на інтелектуальний розвиток та творчі здібності [3].

Про значний вплив музики на дитину йдеться у наукових пошуках Ю. Бекової, дослідниця розглядає психологічний аспект, що обумовлюється глибоким взаємозв'язком елементів музики з фізичною, емоційною, психічною та розумовою діяльностями [1].

У творчості дитина створює свій неповторний світ пошуку і дій, сприйняття, готовності до розвитку та нових знань, відповідно використання музичних елементів у реалізації корекційно-розвиткової програми суттєво підвищить її ефективність.

Мета статті – розглянути особливості впливу використання музичних елементів, зокрема логоритміки, у реалізації основних цілей корекційно-розвиткових програм.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музичне виховання завжди було складовою частиною освітнього процесу. Музика стимулює до формування естетичного внутрішнього світу, трансформує уяву, поліпшує комунікацію, розвиває та навчає водночас. Прослуховування музики, музико-ритмічні рухи, музичні ігри, дидактично-музичні ігри, спів, гра на музичних інструментах нині широко застосовується логопедами в профілактичній практиці та корекції мовленнєвих порушень.

Використання засобів музичного

мистецтва на логопедичних заняттях допомагає встановленню безбар'єрності у спілкуванні, особливого довірливого взаємозв'язку між вихованцем та логопедом, встановленню контакту з навколишнім середовищем, соціалізації, активізації фізичних та психічних функцій дитини [1].

Методика використання засобів музичного мистецтва у реалізації корекційно-розвиткових програм ґрунтується на дидактичних принципах: системності (корекційна програма розвитку має мати цілісні орієнтири, окреслену структуровану та систематизовану модель); гуманізації (вихованець у центрі корекційно-розвиткового процесу, його ключова і основна компонента, формування естетики внутрішнього світу, позитивне сприйняття світу та оточуючих, духовних цінностей, можливостей самореалізації, відчуття своєї значущості, формування повноцінної особистості), індивідуального підходу (враховує індивідуальні характеристики психічного та фізіологічного розвитку дитини, її вподобань та особливостей розвитку), послідовності та наочності (оптимальний розподіл навантаження, використання різних видів діяльності для розвитку мислення, сприйняття, спостережливості із врахуванням перспектив розвитку дитини) [6, с. 83].

Л. Стахова радить при розробці корекційно-розвиткових програм із використанням музичних засобів опиратися на основні методи та прийоми, які використовуються на музичних заняттях: слухання музики, спів, музично-ритмічні рухи, музично-ритмічні вправи, музичні ігри, гра на музичних інструментах [6, с. 83]. Використання музичного супроводу дозволить зосередити увагу, поліпшити слухове сприйняття, розвинути уяву та комунікативні навички.

Програми корекційного супроводу передбачають блок музично-ритмічного виховання засобами логоритміки, що спрямований на розвиток сприйняття, музика використовується як своєрідний комплекс, спрямований на корекцію різних форм мовленнєвих порушень.

Ю. Бекетова стверджує, що музика є каталізатором душевного емоційного стану дитини [1], логоритмічні вправи на корекційно-розвиткових заняттях зміцнюють загальний тонус, нормалізують дихання, сприяють гарному настрою та створюють сприятливий мікроклімат для реалізації її завдань. Позитивні емоції необхідні для збалансованості психічного здоров'я, адже

емоційні розлади призводять до порушень у розвитку дитини, зокрема і мовленнєвих. Використання логоритміки на заняттях дозволить навчитися висловлювати свої почуття, підвищить самооцінку дітей, сприятиме у формуванні інтелектуальної, сенсорної і вольової сфер.

Ми суголосні з думкою Н. Бондаренко про те, що музика є найбільш емоційним видом мистецтва, дитяча реакція на музику має поширитися і на мовлення дитини, викликати захоплення, зацікавленість, ініціативність у мовленнєвому спілкуванні [2, с. 45]. Музика, створюючи підґрунтя для безбар'єрного спілкування, встановлює емоційний контакт між логопедом та вихованцем, моделює складні взаємозв'язки з навколишнім світом, стимулює до успіху, стає низкою, що пов'язує реалістичність образу, думки та почуття.

На логопедичних заняттях слухання музики сприяє розвитку фонематичного слуху і фонематичного сприйняття, уваги та пам'яті, що має ключове значення у фонематичних процесах [6, с. 83].

Під час проведення логопедичних занять вихованцям пропонується гра «Слухати музику» (за результатами прослуховування можна будувати роботу а ключі «запитання – відповідь», формуючи досвід музичних вражень: подобається така мелодія? Мелодія сумна, весела, грайлива? Про що ти думаєш, коли чуєш таку мелодію? Темп музики швидкий чи повільний? З чим асоціюються звуки музики? Що або кого ти уявляєш, коли слухаєш музику, де вона звучить? Яку б назву ти надав цій мелодії? Надалі можна запропонувати обговорення музичної композиції: визначати характер мелодії, темп музики, встановлювати жанр музичного твору (пісня, марш, танець), визначати силу звучання (динаміку), висоту звуків, вгадати музичний інструмент за звуком (тембром); встановити схожість музичного звуку зі звуками навколишнього середовища.

Ефективною у використанні є також гра «Художник без пензлика»: після прослуховування музичного твору, вихованцям пропонується надати йому кольору, до прикладу: якого кольору така мелодія? (за умови встановлення еквіваленту емоції в кольоровий лад: білий – спокійний, мрійливий; жовтий – швидкий, грайливий; зелений – веселий, рухливий; червоний – емоційно-піднесений, швидкоплинний; чорний – сумний, журливий та ін.).

У контексті фонетичної ритміки, що сприяє розвитку мовнорухового аналізатора, формуванню навичок мовлення, розвитку

психічних процесів дієвою є вправа «Гра на піаніно», вихованцю пропонують запам'ятати ряд звуків, які проспівує дорослий типу (o-i-a-o-i-a) вихованцю пропонують відтворити поспівку, натискаючи клавіші піаніно із зображенням символів таких звуків [6, с. 83].

Побудова заняття з логоритміки, кількість вправ, що використовуються, підбір методів та прийомів залежить від корекційних, розвивальних та виховних завдань, індивідуальних особливостей розвитку вихованця. Традиційний план заняття з логоритміки передбачає використання вправ на орієнтацію у просторі, ритміко-гімнастичні вправи, ігри під музичний супровід, вправи з музичними інструментами, танцювальні вправи, спів, завдання на слухову увагу, вправи на координацію слів з рухами, артикуляційні вправи [5].

Л. Ліхичька та О. Андрійців зауважують, що під час занять з логоритміки надзвичайно важливо дотримуватися послідовності дій, адже від цього залежить і прогнозований результат, навички монологічного і діалогічного мовлення формуються в процесі бесіди, обговорення музичного твору, коли вихованцям запропоновано поділитися враженнями від почутого твору, дати оцінку образів, вказати на власне сприйняття та ставлення до такого образу [4, с. 98]. Науковиці пропонують на логоритмічних заняттях широке використання проспівування пісень, адже для вихованців котрі мають порушення мовлення, саме спів є найефективнішим способом навчання. Пісня є простою мовною моделлю, яку легко можна відтворити, також проспівування вимагає більш чіткої артикуляції, проспівуючи кожен склад, вихованці навчаються римувати певні склади, тренують пам'ять, запам'ятовуючи слова та прості фрази пісень-казок, колискових, грайливих руханок, пісень-лічилок [4, с. 98].

Надзвичайно важливим є використання вправ на розвиток дихання, голосу та артикуляції, такі вправи сприяють правильному діафрагмальному диханню, тривалості видиху, його сили та поступовості, їх поєднують з руховими вправами, доповнюють мовленнєвими фрагментами. У програмах з логоритміки пропонується використання співу вокалізів – мелодії без слів, експресивно забарвлених вигуків, що виражають емоції, надаючи їм мінорного та мажорного забарвлення.

Від типу мовленнєвого порушення вихованця залежить використання вправ під

час логоритмічних занять, такі завдання необхідно об'єднувати за певною тематикою, використовуючи міжпредметні зв'язки та практичний досвід.

Проведення тестування психомоторного розвитку та індивідуальних психологічних особливостей вихованця на початку корекційно-розвиткового процесу допоможе прогностично укласти корекційно-розвиткову програму врахувавши індивідуальний підхід.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Використання музики в контексті реалізації основних завдань корекційно-розвиткової програми створює сприятливі умови для корекції мовленнєвих порушень. Розвиток у вихованців естетичного сприйняття музики, емоційно-естетичного ставлення до навколишнього світу, співставлення та образності, проведення паралелей, вирізнення головного і другорядного дозволяє активізувати творчі здібності кожного вихованця, створити передумови безбар'єрного спілкування та якісної взаємодії. Реалізація завдань логоритміки дозволяє забезпечити дотримання принципів побудови корекційно-розвивального середовища: упереджувальності, розвивальної освіти, поліфункціональності, активності і свідомості, доступності та поступовості, наочності та індивідуалізації. Використання логоритмічних ігор та вправ на логопедичних заняттях ефективні у подоланні мовленнєвих порушень, забезпечують реалізацію особистісної траєкторії розвитку кожного вихованця.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бекетова Ю. В. Особливості впливу музики на дітей з особливими потребами. *Pedagogy of Physical Culture and Sports*. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-03/09byvcsn.pdf> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Бондаренко Н. В. Вплив музичного мистецтва на мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2017. Вип. 1(57). С. 45–52.
3. Куцин Е. К. Формування основи розвитку особистості засобами музичної діяльності. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. Чернігів, 2019. Вип. 4 (160). С. 75–79.
4. Ліхичька Л., Андрійців О. Вплив занять з музичного мистецтва на розвиток мовлення дитини дошкільного віку. *Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв*.

Серія «Мистецтво». Вінниця: ФОП Корзун Д. Ю. 2020. С. 95–100.

5. Програма з логоритміки для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл-інтернатів для дітей з важкими порушеннями мовлення / укладач Куравська Л. С. URL: <https://naurok.com.ua/biblioteka/muzichne-mistectvo> (дата звернення: 06.01.2021).

6. Стахова Л. Л. Розвиток фонетико-фонематичних процесів у дітей із порушенням мовлення. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2020. Вип. 73. С. 80–87.

REFERENCES

1. Beketova, Yu. V. (2009). *Osoblyvosti vplyvu muzyky na ditei z osoblyvymy potrebamy*. [Features of effect of music on children with the special needs].

2. Bondarenko, N. V. (2017). *Vplyv muzychnoho mystetstva na movlenniuvyi rozvytok dytyny doshkilnoho viku*. [The influence of musical art on the speech development of a preschool child].

3. Kutsyn, E. K. (2019). *Formuvannia osnovy rozvytku osobystosti zasobamy muzychnoi diialnosti*. [Formation of the basis of the personal development by means of musical activity]. Chernigiv.

4. Likhitska, L., Andriitsiv, O. (2020). *Vplyv zaniat z muzychnoho mystetstva na rozvytok movlennia dytyny doshkilnoho viku*. [The influence of music lessons on the speech development of a preschool child]. Vinnytsia.

5. *Prohrama z lohorytmiky dlia spetsializovanykh zahalnoosvitnikh shkil-internativ dlia ditei z vazhkyu porushenniamy movlennia*. [Logarithmics program for specialized boarding schools for children with severe speech disorders].

6. Stakhova, L. L. (2020). *Rozvytok fonetyko-fonematychnykh protsesiv u ditei iz porushenniam movlennia*. [Development of phonetic-phonemetic processes in children with speech disorders by music]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЦИМБАЛ-СЛАТВІНСЬКА Світлана Володимирівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри спеціальної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх логопедів, формування інформаційно-освітнього середовища закладів вищої освіти, розвиток мовленнєво-комунікативних навичок.

КОЗІЙ Ольга Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музикознавства та вокально-хорового мистецтва Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: вокально-хорове мистецтво, диригентсько-хорова підготовка, професійна підготовка майбутніх учителів мистецьких дисциплін.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodymyrivna – Doctor of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Special Education, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocational training of future speech therapists, forming information and educational environment in higher education institutions.

KOZII Olga Mykhaylivna – Candidate of Pedagogic Sciences (Ph.D.), Associate Professor at the Department of Musicology and Vocal and Choral Arts, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: vocal and choral art, conducting and choral training, professional training of future teachers of art disciplines.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021 р.

УДК 378. 4:78 (436)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-26-31

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>

e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ФЕСТИВАЛЬНОГО РУХУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Запровадження концепції Нової української школи (2017 р.) та Концепції художньо-естетичного виховання молоді (2004 р.) передбачає здатність майбутніх фахівців музично-

педагогічної освіти до пошуку нових форм роботи, опанування новітніми технологіями навчання з метою набуття якісно нового рівня професійної підготовки. У цьому зв'язку, проблема участі студентів у фестивалях і конкурсах різних рівнів, котрі

проводяться на теренах України та за її межами, як вагомий чинник формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва, набуває важливого як соціального, так і педагогічного значення. Відтак, це визначає стратегічний напрям музично-педагогічної освіти, а саме – фахову та методичну підготовку менеджерів фестивального руху, керівників художніх колективів. Тож цілком закономірно, що формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами фестивального руху є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування підтверджує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких: Е. Б. Абдулін, Б. А. Брилін, Д. Б. Кабалецький, А. В. Козир, О. В. Лобова, Л. М. Масол, О. В. Михайличенко, М. А. Михаськова, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, Г. М. Падалка, Е. П. Печерська, О. Е. Реброва, О. Я. Ростовський, Л. М. Сбітнева, Н. А. Сегеда, Т. А. Смирнова, М. О. Ткаченко, В. Ф. Черкасов, О. П. Щолокова різною мірою досліджено та розкрито ті чи ті питання готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до музично-естетичного виховання дітей і молоді. Тематика нашого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливує усвідомлення особливостей формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами фестивального руху.

Мета статті полягає в обґрунтуванні процесу формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами фестивального руху.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для з'ясування будь-якої категорії наукового дослідження доцільно визначити сутність її основних понять. За такого підходу відповідно до тематики нашого наукового пошуку на особливу увагу заслуговує аналіз дефініцій «музично-естетична культура», «фестивальний рух». Що стосується поняття «музично-естетична культура», то у науковому середовищі протягом останніх років спостерігаються різні підходи до його тлумачення. Перш за все у визначенні цієї категорії спостерігаємо інтеграцію двох складових, а саме: музичної культури та естетичної культури.

Музична культура представляє собою духовні надбання в галузі музичного

мистецтва, які класифікуються за напрямками, стилями та жанрами. Невипадково, гармонійна впорядкованість світу сприяла створенню композиторами музики зі своїми засобами виразності, наповненої пристрастями та емоціями, що надає особливого значення загальнолюдським та художнім цінностям.

Музична культура науковцями інтерпретується як складне соціальне явище (Л. А. Баренбойм, Л. А. Мазель, Г. М. Падалка, А. Н. Сохор); результат взаємодії різних видів музичної діяльності, сформованої музично-естетичної свідомості та відповідних суджень (М. С. Каган, О. В. Лобова, В. І. Петрушин, О. Я. Ростовський, О. П. Рудницька, Л. В. Школяр); поєднання музично-естетичних знань, умінь та навичок, а також здібностей, переконань та ціннісних уявлень (Д. Б. Кабалецький, О. М. Олексюк, Т. М. Турчин, В. І. Федоришин, В. Ф. Черкасов). Д. Б. Кабалецький інтерпретує музичну культуру школярів як єдність трьох компонентів: музичного досвіду, музичної грамотності та музично-творчого розвитку дитини.

Отже, музична культура в контексті підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в закладах вищої освіти потрактовується нами як складне динамічне явище, яке інтегрує знання, вміння і навички з основних музикознавчих дисциплін, досвід в різних видах музично-виконавської діяльності, рівень розвитку інтелектуально-творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, готовність до активної музично-творчої діяльності та примноження цінностей музичного мистецтва.

Естетична культура інтерпретується як сукупність естетичних цінностей, засобів їх створення та вживання. Завдяки залученню молоді до системи естетичних цінностей мистецтва та суспільства відбувається розвиток образного мислення, творчих здібностей, цілісності сприйняття світу, розвитку фантазії, уявлення та інтуїції. Засвоєння естетичних цінностей позитивно впливає на здатність до обґрунтованого естетичного вибору та ствердження естетичного начала, формування естетичних ідеалів на основі культурних цінностей.

На думку Г. М. Падалки, «естетична культура вчителя музичних дисциплін відображає здатність його до грамотного, вільного, повного сприйняття та аналізу різноманітних естетичних явищ, уміння адекватно оцінювати й класифікувати їх, а головне – будувати педагогічну діяльність відповідно до соціально значущих

естетичних норм досконалості й краси» [4, с. 58].

До структури естетичної культури входить: естетична свідомість, що відтворюється в ідеалах, смаках, поглядах та концепціях; естетичні аспекти різних видів діяльності, котрі проявляються в праці, побуті, під час спілкування, у суспільному житті та дозвіллі; естетичне виховання засобами різних видів мистецтв, а саме: музики, художньої літератури, живопису, хореографії, архітектури, театру та кіно; естетичне відношення до навколишнього світу; естетична насолода від процесу творчості, що мотивує подальший інтерес до того чи того виду діяльності.

Таким чином, естетична культура майбутнього вчителя музичного мистецтва визначається як цілісне, складне особистісне утворення, характеризується глобалізацією естетичного світогляду, рівнем естетичного виховання та розвитку, витонченим естетичним смаком, естетичним сприйняттям і відгуком на твори музичного мистецтва, а також створенням естетичних цінностей в житті й мистецтві.

Інтеграція цих двох дефініцій уможливує обґрунтування категорії «музично-естетична культура» майбутнього вчителя музичного мистецтва. За такого підходу варто зазначити доцільність емоційно-ціннісного ставлення студентів до вітчизняної і світової музичної культури. Інтерпретація інтонаційно-образної структури музичного твору сприяє розвитку інтелектуально-творчого й музичного мислення, виникненню естетичних почуттів, що мотивують розвиток потреб та інтересів у процесі пізнання закономірностей та принципів побудови музичного твору. Активна творча діяльність над інтерпретацією музичного твору стимулює розвиток музично-естетичних інтересів, смаків і потреб майбутніх учителів, що робить їхнє спілкування з музикою різних епох і напрямів більш усвідомленим і ґрунтовним.

Так, Л. М. Сбітнева наголошує, що на процес формування музично-естетичної культури вчителя позитивно впливає система музично-естетичного виховання в закладах вищої освіти України. Такої ж точки зору дотримується і В. Мішедченко. Окрім того, науковець переконує, що формування музично-естетичної культури відбувається засобами пісенного фольклору. Коли «звучить народна пісня, можна розвивати любов до музичного мистецтва, що сприятиме формуванню музично-естетичної

культури та збагаченню духовності» [3, с. 170].

Тож цілком імовірно, що музично-естетична культура майбутнього вчителя музичного мистецтва є стрижнем його професійної культури, духовних цінностей та особистісного інтелектуально-художнього іміджу. У процесі вивчення музично-теоретичних, інструментальних та вокально-хорових дисциплін у майбутніх учителів музичного мистецтва формується емоційно-ціннісне ставлення до творчої спадщини композиторів, які змогли відтворити стиль, характер і атмосферу тієї епохи, яка формує цілісну картину світу, уможливує замислитися і засередитися на тих подіях, які вплинули на суспільні зміни і сприяли прогресивним новоутворенням у житті суспільства.

Відносно дефініції «фестиваль» (фр. festival, від лат. Festivus – святковий), варто зазначити, що у науковому середовищі «фестиваль» потрактовується як масове явище, презентація досягнень колективної та індивідуальної творчості в різних галузях культурно-мистецької діяльності. «Велика радянська енциклопедія» дає визначення музичного фестивалю як «циклу концертів та вистав, об'єднаних спільною програмою, що відбуваються в особливо урочистих обставинах. Їх тривалість коливається від кількох днів до півроку, зміст також є різноманітним: монографічні присвячуються музиці певного композитора, тематичні – певному жанру, епосі чи стилістичному напрямку, виконавчої майстерності та ін. Влаштовуються зазвичай у містах, що славляться музичними традиціями, або пов'язані з життям і діяльністю великих музикантів» [1, с. 218].

Фестивалі класифікуються за видами мистецтва, а саме: музичні, театральні, художні, естрадні, джазові, інди музики, поп та рок-фестивалі, авторської пісні, народного мистецтва, етнічних культур, дитячої творчості, циркові, кіномистецькі. За рівнем проведення варто виокремити міжнародні, всеукраїнські та регіональні фестивалі.

Історія фестивального руху в СРСР починається з 30-х років ХХ століття. Перші музичні фестивалі проходили в Ленінграді, а з кінця 50-х років фестивальний рух охопив Латвію, Литву та Естонію. З набуттям Україною незалежності, з-поміж музичних фестивалів популярними стали наступні: Бар Рок Ко (Бар, Вінницької області), Ше Фест (с. Моринці, Звенигородського, району Черкаської області), Явір Фест (Львів), Міжнародний фольклорний фестиваль

«Етновир» у Львові, Західфест (с. Родатичі, Городоцького району, Львівської області), Млиноманія (с. Сокилець, Тульчинського району, Вінницької області), Таврійські ігри (Каховка), Слов'янський базар (Вітебськ), Червона рута (Чернівці), Шешори (с. Шешори, Івано-Франківщина), Рок-екзистенція (Київ), Міжнародний фестиваль середньовічної культури «Львів Стародавній», Міжнародний дитячий музичний фестиваль «Квітка миру», Франко Фест (с. Нагуєвичі), Музична Трибуна Київської Молоді (Київ), Stare Misto (Львів), Країна Мрій (Київ), Кобзарська Трійця (Київ), Рок'N'Січ (Київ), «Під Покровом Тризуба» (Боярка, Київської області), Ukraibilly bang!, SEVAMA-фест.

З набуттям Україною незалежності відбувається активізація фестивального руху в різних регіонах країни. Столицею фестивального руху стає Київ. Тут проводиться фестиваль української музики «Київ Музик Фест». Згодом відбувається активізація фестивального руху у Львові, Одесі, Харкові та інших обласних центрах країни.

Таким чином, ми дійшли висновку, що музичний фестиваль – це масове культурно-мистецьке явище, засіб міжнародної співпраці, що дозволяє познайомитися з культурою та мистецтвом різних країн світу, включає презентацію певних досягнень в тому чи тому жанрі музичного мистецтва, мотивує створення єдиного культурноосвітнього середовища.

Музичні фестивалі сприяють розвитку творчих здібностей майбутніх учителів музичного мистецтва, удосконаленню виконавських умінь і навичок, збагаченню художньо-естетичного досвіду та є засобом гармонізації культурноосвітнього середовища, а також приносять радість і наснагу, естетичну насолоду і бажання змінювати світ згідно із законами краси й любові.

Методика організації та проведення фестивалів за участю студентської молоді передбачає наступне:

– чітку постановку мети, яка спрямовується на реалізацію конкретних культурноосвітніх завдань;

– підготовку сценарію заходу, котрий містить необхідні компоненти, як-от: виступи хороших колективів, вокально-інструментальних ансамблів, оркестрових колективів, солістів вокалістів та інструменталістів;

– проведення творчих зустрічей з керівниками художніх колективів та

представниками провідних навчальних закладів;

– проведення майстер-класів членами журі та провідними фахівцями галузі;

– проведення конференцій, пресконференцій та організація роботи виставок;

– проектування та виготовлення необхідних за сценарієм банерів, рекламних роликів, сайтів, які створюють цілісне уявлення й усвідомлення змісту культурноосвітнього заходу;

– підготовка ескізів та виготовлення костюмів, котрі доповнюють та розкривають зміст сценічної композиції;

– розв'язання питань щодо світлового оформлення сцени, де будуть проводиться виступи учасників фестивалю;

– проведення гала-концерту за участю лауреатів та дипломантів з оголошенням результатів і нагородженням переможців.

Позитивні емоції, котрі отримує молодь від спілкування з мистецькими проектами, впливають на формування індивідуального стилю мислення, ставлення до себе й культурноосвітнього середовища, допомагає знайти своє місце в навколишньому соціумі.

Так, на базі мистецького факультету Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка сьомий рік поспіль проходить Всеукраїнський, а з 2018 року Міжнародний фестиваль-конкурс «Сходинки до майстерності». Організаторами та співзасновниками фестивалю-конкурсу виступають Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка та Дитяча музична школа № 1 імені Г. Г. Нейгауза міста Кропивницького.

Фестиваль-конкурс проходить за підтримки: Міністерства освіти і науки України; Департаменту освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації; Департаменту культури, туризму і культурної спадщини Кіровоградської обласної державної адміністрації; КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського». Інформаційний супровід відбувається за підтримки Кіровоградської обласної телерадіокомпанії.

Мета і завдання фестивалю-конкурсу: збереження, розвиток та примноження кращих традицій вітчизняного мистецтва; підтримка талановитих педагогів, студентів, учнів мистецьких навчальних закладів, підвищення престижу педагогів-музикантів;

підвищення виконавської майстерності педагогів та студентів, окремих виконавців і творчих колективів; формування креативного мислення педагогів-музикантів, студентів, учнів мистецьких навчальних закладів, щодо організації навчально-виховного процесу в закладах освіти і культури різних рівнів акредитації; стимулювання професійної діяльності та самореалізації педагогів-музикантів, студентів та учнів; обмін досвідом і творча співпраця з проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх фахівців у сфері музичного мистецтва.

Фестиваль-конкурс є відкритим для педагогів-музикантів, студентів, учнів навчальних закладів освіти, мистецтва і культури різних рівнів акредитації.

Фестиваль-конкурс проводиться за наступними номінаціями: **«Виконавець-інструменталіст»** (для музикантів інструментальних жанрів) категорія А – соло, категорія В – малі форми (дуети, тріо, квартети), категорія С – ансамблі, оркестри. У номінації оцінюється виконання конкурсантом 2-х інструментальних різнохарактерних музичних творів.

Загальні критерії оцінювання: рівень володіння музичним інструментом, чистота інтонації та музичний стрій (інструментально-смічкові інструменти), складність репертуару та інструментовки, володіння динамічною палітрою звука, музикальність, артистичність, художня інтерпретація музичного твору, творча індивідуальність.

«Виконавець-вокаліст» (для музикантів вокальних жанрів) категорія А – соло, категорія В – малі форми (дуети, тріо, квартети), категорія С – ансамблі, хорові колективи. У номінації оцінюється виконання конкурсантом програми з 2-х різнохарактерних вокальних творів.

Загальні критерії оцінювання: виконавська майстерність, музикальність, художня інтерпретація музичного твору, чистота інтонації та якість звучання, краса тембру і сили звука, сценічна культура, складність репертуару, відповідність репертуару виконавським можливостям та віковій категорії виконавця.

«Моя методика». У номінації оцінюється виконання конкурсантом будь-якого із запропонованих завдань, а саме: презентація фрагменту уроку з уявним класом за навчальною або авторською програмою з використанням сучасних методів навчання; відеопрезентація фрагменту уроку за навчальною або авторською програмою з використанням сучасних методів навчання.

Загальні критерії оцінювання: педагогічна та методична майстерність, ефективність поєднання в професійній діяльності традиційного та інноваційного підходів до інтерпретації змісту навчального матеріалу, наявність авторських методик, запровадження сучасних інноваційних музично-педагогічних технологій та інтерактивних методів і прийомів навчання.

«Композиторська діяльність педагога-музиканта». На фестиваль-конкурс можуть бути представлені твори будь-яких жанрів: малих (п'єси, прелюдії, пісні, романси) та великих (сонати, сонатини, варіації, сюїти) форм, написані для сольних інструментів, інструментальних ансамблів, голосу або хору із супроводом, хору без супроводу, цифрових (комп'ютерних) інструментів; твори в популярних естрадних стилях, джазові композиції та композиції, створені за допомогою комп'ютера.

Загальні критерії оцінювання: оригінальність музичного твору, стильова та жанрова відповідність, художня цінність твору, сценічна культура виступу, майстерність інтерпретації інтонаційно-образного змісту музичного твору.

«Інноваційна та культурно-просвітницька діяльність педагога-музиканта». Презентація ініціативи, а саме: культурно-просвітницьких та конкурсних творчих проєктів, лекторських циклів музично-просвітницького характеру; інновація творчості, ініціативи у роботі з молоддю, пошук нових форм і методів роботи в сучасних освітніх закладах; запровадження інтеграційних підходів у використанні різних музично-педагогічних технологій; методичні розробки та рекомендації для молодих фахівців тощо.

Загальні критерії оцінювання: актуальність творчої ініціативи, конкурентоспроможність творчої ідеї, креативність розв'язання поставленої проблеми, реальність реалізації творчої ініціативи, соціально значимий ефект культурно-просвітницького заходу.

Висновки та перспективи подальших розідок напрямку. З огляду на сказане та зважаючи на недостатню розробленість дослідженої проблематики варто зазначити, що формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами фестивального руху відбувається в процесі активної творчої діяльності в художніх колективах та сольних виступах на музичних фестивалях різних рівнів. Участь у фестивальному русі сприяє створенню взаємозв'язків між інноваціями,

технологіями та креативністю, пошуком новаторських і творчих ідей. Відбувається презентація професійного рівня виконавців і музичних колективів, формується творча взаємодія в контексті нової системи комунікації та нової моделі культурного життя. Музичні фестивалі позитивно впливають на збереження культурної спадщини, пропаганди національних та світових цінностей. Перспективи подальших розвідок можуть бути пов'язані з узагальненням досвіду фестивального руху певних регіонів України, участі студентської молоді в збереженні та примноженні загальнолюдських цінностей засобами музичного мистецтва.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Большая советская энциклопедия. Гл. ред. О. Ю. Шмидт. [1-е изд.]. Т. 1-65. СССР. М. : «Сов. энциклопедия». 1990.
2. Лобова О. В. Формування основ музичної культури молодших школярів: теорія та практика: монографія. Суми : ВВП «Мрія». 2010. 516 с.
3. Міshedченко В. Формування музично-естетичної культури учнів початкової школи засобами музичного фольклору. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. Миколаїв. 2017. С. 166–172.
4. Падалка Г. М. Естетична культура майбутніх учителів та умови її формування / Г. М. Падалка // Вища і середня педагогічна освіта. К., 1991. Вип. 15. С. 56–61.
5. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти : навч. посіб. / Володимир Черкасов. К. : ВЦ «Академія», 2016. 240 с. (Серія «Альма-матер»)

REFERENCES

1. *Bol'shaya sovetskaya entsiklopediya*, (1990). [Great Soviet Encyclopedia]. Moscow.
2. Lobova, O. V. (2010). *Formuvannya osnov muzychnoyi kul'tury molodshykh shkolyariv: teoriya ta praktyka*. [Formation of the basics of musical culture of junior schoolchildren: theory and practice]. Sumy.
3. Mishedchenko, V. (2017). *Formuvannya muzychno-estetichnoyi kul'tury uchniv pochatkovoyi shkoly zasobamy muzychnoho fol'kloru*. [Formation of musical and aesthetic culture of primary school students by means of musical folklore] Mykolaiv.
4. Padalka, H. M. (1991). *Estetychna kul'tura maybutnikh uchyteliv ta umovy yiyi formuvannya*. [Aesthetic culture of future teachers and conditions of its formation]. Kyiv.
5. Cherkasov, V. F. (2016). *Teoriya i metodyka muzychnoyi osvity*. [Theory and methodology of music education]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, теорія і методика музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Music Art and Methods of Music Education of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of music-pedagogical education in Ukraine, theory and methods of music education.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

УДК 374,7-022.33

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-31-35

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович –

кандидат економічних наук,

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-3470-9486>

e-mail: balanutsa.alex@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розуміння нескінченності світу мислителями минулого спрямовувало їх думки до ідеї нескінченності пізнання як сутнісної властивості людини. В процесі поглиблення і розширення знань про природу і світ, вироблявся механізм накопичення знань від стадії безпосередньої

передачі досвіду до стадії інституціоналізації процесу. Розвивається ідея безперервної освіти, долаючи низку етапів – від появи самого терміну в педагогіці до усвідомлення суспільством соціальної потреби у безперервній освіті.

Сьогодні, запит на безперервну освіту передусім пов'язаний з процесами

глобалізації й соціально-економічними, соціокультурними і геополітичними трансформаціями, які викликані нею. Вони стосуються усіх сфер життєдіяльності людини, залишаючи відкритим питання про зміну самої людини, вимагають нових підходів до оцінки її ролі у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперервна професійна освіта, її теорія та практика стали предметом дослідження вітчизняних науковців: В. Андрущенко, С. Архипової, О. Барабаш, І. Беха, І. Зязюна, В. Козакова, В. Кременя, Н. Муқан, Н. Ничкало, О. Романовського, Л. Сігаєвої, С. Сисоєвої, М. Солдатенка, М. Чобітька, О. Шапран та ін.

Серед робіт українських авторів слід згадати, перш за все, монографію М. Степка, Б. Клименка, Л. Товажнянського [16] та роботу А. Добридень [6], у яких розглядаються питання освіти на всіх етапах життєдіяльності в контексті вимог та перспектив розвитку Болонського процесу. Однак, зауважимо, що сутність феномену «безперервна освіта» не можна розглядати лише в цьому напрямку, адже досліджуване поняття є більш масштабним утворенням. Також безперервну освіту в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України розглянуто у статті І. Мартинюка [10]. Однією з перших спроб дослідження феномену «безперервна освіта» у філософському контексті є розвідка П. Давидова [4], яку втім, у зв'язку з її невеликим обсягом, важко назвати завершеним дослідженням сутності досліджуваного поняття.

Мета статті – розглянути основні підходи та принципи розуміння сутності феномену «безперервна освіта».

Виклад основного матеріалу дослідження. З середини минулого століття, безперервна освіта відома як наукова категорія, що відображає і організаційну систему освіти, і сам процес. Оновлення знань, зокрема професійних, зміст відповідного навчання і перенавчання спочатку визначається потребами економіки в професійних фахівцях. Акцентування уваги на цих завданнях відсовує на другий план ідею розвитку особистості, її моральне виховання. Первинна ідея безперервної освіти – кваліфікаційне, професійне зростання впродовж усього життя – вже не є такою ж очевидною, як у недалекому минулому. Основне завдання безперервної освіти: спрямування людини до саморозвитку, готовності створювати, розвивати і мобілізувати внутрішні ресурси

на особистісне вдосконалення в широкому діапазоні моральних, загальнокультурних, соціальних, комунікативних, професійних якостей. Це повинно стати основною потребою суспільства і турботою самої людини. У цьому контексті проявляється новий принцип безперервної освіти – суб'єктна орієнтованість освітнього процесу, від якого повинні відштовхуватися реформи закладів освіти і освітніх практик [11, с. 5].

Починаючи з Е. Ільєнкова [7], який звернув увагу на сучасних школярів, які знають значно більше, ніж Сократ, «але чи мислять вони як він?», вітчизняна школа стала долати традиціоналізм в освіті: ми почали «вчити вчитися».

Ідея безперервної освіти поступово наповнювалася новим змістом, набуваючи усе більш виразних контурів складної системи, яка сформувалася як різноманіття взаємодіючих соціальних інституцій, здатних задовольнити потребу будь-якої людини в процесі безперервної освіти й самоосвіти.

Нині безперервна освіта частіше розглядається як система державних і недержавних освітніх організацій, що здійснюють узгоджену взаємодію на усіх рівнях освітнього процесу для надання особистості права і можливості отримати будь-який вид освіти, переходити від одного виду до іншого упродовж усього життя. Системність забезпечується послідовністю і спадкоємністю змісту освіти, узгодженістю дій освітніх організацій, влади, громадянського суспільства, усіх структур, які так або інакше беруть участь в реалізації освітнього процесу.

Перейдемо до питання методології вивчення феномену «безперервна освіта».

Безперервна освіта сьогодні виявляє себе як значущий феномен педагогічної науки і освітньої практики. Різні сторони цього феномену стали предметом інтенсивного наукового інтересу. Дослідників цікавить його специфіка в швидкоплинних соціокультурних умовах: в умовах ринкової й інноваційної економіки, постіндустріального суспільства, інформаційного «вибуху», постмодерністської культури, нових викликів часу, глобалізації. Ця специфіка фіксується у видах безперервної освіти, що поширюються, у варіативних способах і формах її здійснення, в її багатогранному впливі на діяльність і особистісні якості людини, що відображено в темах наукових публікацій і досліджень [15].

Безперервну освіту дослідники відносять до суб'єктів різних соціально-професійних груп. Серед них: студенти,

педагоги, інженери, менеджери, лікарі, офіцери, співробітники органів внутрішніх справ тощо. Іноді склад таких груп представлений широко і невизначено: чиновники, держслужбовці, робітники, іноземні громадяни, батьки, інваліди, засуджені, жінки, інтелектуальна еліта, безробітні, незайняті громадяни, пенсіонери, соціально незахищені (випускники дитячих будинків, біженці, мігранти) тощо.

Слід зауважити, що серед досліджень є такі, у яких заявлено провідний підхід до вивчення безперервної освіти, що дозволяє судити про пріоритетну методологічну позицію автора. Зазвичай, цей підхід пов'язаний з методологією вивчення освіти в цілому, що виступає як родове поняття по відношенню до безперервної освіти як поняття видового. Передусім, виділяється інтеграційний підхід, який, починаючи з 90-х років ХХ століття, стає популярним у педагогічних дослідженнях; робляться спроби визначити його суть і передумови становлення.

При різноманітності форм і методів навчання, як і раніше, залишається актуальним питання «чому учити?», поставлене ще Аристотелем, тому, що служить моральності або «досягненню найкращого життя», «вправляти в тому, що придатне в практичному житті, або в тому, що спрямовує до добродетності, або, нарешті, в тому, що відноситься до абстрактного знання» [2, с. 629].

Дослідник В. Куц стверджує, що «незважаючи на значні знання про різні етапи і форми навчання впродовж життя, уявлення про безперервність освіти:

а) значною мірою має спонтанний характер;

б) не повною мірою забезпечено сучасними відомостями про природу пізнавальних процесів людини;

в) багато в чому зредуковане до суто соціального, прагматичного розуміння.

Появи неklasичної методології дослідження навчання протягом життя слід шукати на перетині різних галузей знання, оскільки вона повинна набути міждисциплінарного характеру» [8].

Оновлення методів вивчення безперервної освіти обумовлене також зростаючою увагою сучасного гуманітарного знання до питань методології, зокрема, до постановки проблеми взаємозв'язку раціоналістичної і феноменологічної методології [3, с. 229].

Також оновлення може бути пов'язане й з більш активним зверненням дослідників

безперервної освіти до біографічного методу. Біографічний метод – це комплексний метод вивчення особистості. У вітчизняній науці про цей метод писав М. Рибніков [14]. На заході даний метод застосовувався в дослідженнях наукової школи Чикаго в 40-х роках ХХ століття. «Особливістю біографічного методу можна вважати значну сфокусованість на унікальних аспектах життєдіяльності людини (іноді – групи, організації) і на суб'єктивному, особистісному підході до опису людського життя, кар'єри тощо. Провідним при використанні даного методу є документальний або усний опис події, тобто та інформація, яку в медицині називають суб'єктивним анамнезом», – пише І. Дев'ятко [5, с. 40–43]. На доцільності використання біографічного методу акцентував увагу Б. Ананьєв: «Біографіка, якщо можна так назвати по аналогії з онтогенетикою, базується на матеріалістичному розумінні особистості як об'єкта і суб'єкта суспільних відносин, суб'єкта і об'єкту спілкування, суб'єкта суспільної поведінки – носія моральної свідомості» [1].

Суголосної позиції дотримується Н. Логінова, яка вважає, що: «Біографічний метод оперує даними про об'єктивні події і суб'єктивні переживання особистості в різних життєвих обставинах, на підставі чого дозволяє робити висновки про характер, самосвідомість, життєву спрямованість, талант і життєвий досвід особи. Усі ці структури відносяться до особистісно-біографічних і не можуть бути зрозумілими у відриві від реального життєвого шляху людини, а, отже, без біографічного методу» [9, с. 103–109].

Сучасний етап розвитку безперервної освіти дозволяє виокремити ознаки єдності процесу її формування, що обумовлено:

– перетворенням безперервної освіти на об'єкт наукового дослідження;

– створенням наукової бази безперервної освіти, комплексною взаємодією наук про суспільство і людину;

– гуманітаризацією освіти в центрі якої знаходиться навчання і виховання особистості.

Основою процесу безперервної освіти стають такі принципи, як: спадкоємність і послідовність, врахування соціальних, економічних і політичних вимог, територіальних особливостей, культурних запитів населення. Кожен із цих принципів діє в усіх структурах безперервної освіти, об'єднуючи суб'єктів навчання тими цілями, які формулюються в ході еволюції самої

освіти і змінами, які відбуваються в соціумі.

У безперервній освіті категорія спадкоємності особливо важлива. Саме вона стає базовою основою безперервності, що, в свою чергу вимагає і вибір специфічних методів дослідження.

Однією з умов спадкоємності в навчанні є подолання розриву між різними ланками освіти. Положення про те, що для цього потрібна цілкова відповідність методів навчання віковим можливостям дітей викликає сумнів, бо науковцями (В. Давидовим, Л. Занковим, Л. Петерсоном, Д. Ельконіним) доведено, що, зокрема, молодші школярі демонструють вищий рівень можливостей ніж це було прийнято в традиційній педагогіці. Діти молодшого шкільного віку виявляють здатність до теоретичного мислення, готовність критично мислити, аналізувати і синтезувати, готовність до рефлексії, уміння складати внутрішній план дій.

Для забезпечення спадкоємності по «горизонталі» і по «вертикалі» потрібні постійні контакти між викладачами суміжних дисциплін початкової, основної і старшої школи, які повинні керуватися вимогами, що висуваються на різних етапах освіти, долати неузгодженість в підручниках і програмах початкової і основної школи, готувати учнів до менш безболісного переходу на наступний етап навчання.

Трансформація поняття «безперервна освіта» переконує нас у тому, що йдеться передусім про освіту дорослих, яка нині розглядається як підсистема безперервної освіти, починаючи з дитинства і закінчуючи дорослим життям, адже в період науково-технічної революції є очевидним, що загальноосвітньої і професійної підготовки, отриманої в юності недостатньо. Безперервна освіта повинна проходити крізь усе життя [12].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. На основі вивчення проблеми спадкоємності ми будемо дотримуватись означення спадкоємності поданого у роботі В. Просвірка. Під «спадкоємністю» ми розуміємо здійснення процесу поступального розвитку людини на кожному етапі системи безперервної освіти, яка базується на генетичному зв'язку етапів навчання і розвитку дитини, що здійснюється з опорою і врахуванням новоутворень попередніх етапів в наступних і побудови системи умов, що сприяють комфортному переходу з одного ступеня освіти на наступний, дозволяють усебічно розвивати особистість дитини з урахуванням

індивідуальних особливостей суб'єктів освітньої діяльності [13, с. 15].

Отже, технологія спадкоємності – це реалізація системного підходу в побудові освітнього процесу, використання комплексу методів і прийомів, що забезпечують поступальний перехід дітей і учнів з одного рівня освіти на наступний, створюючи умови для всебічного розвитку особистості дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей. Ця технологія зумовлює єдність і взаємозв'язок як по вертикалі, так і по горизонталі усіх етапів освітнього процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. Л. : Издательство Ленинградского университета, 1968. 338 с.
2. Аристотель. Сочинения: в 4 т. / Аристотель. М. : Мысль, 1983. Т. 4. С. 629.
3. Багрова Н. В. Предмет культурологического исследования как проблема отечественной гуманитаристики / Н. В. Багрова // Известия Алтайского государственного университета. 2012. № 2–1 (74). С. 228–233.
4. Давидов П. Г. Безперервна освіта – вимоги часу чи нова філософія освітньої діяльності / П. Г. Давидов // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган Барановського: Науковий журнал. Серія: Гуманітарні науки. 2010. № 2. С. 170–175.
5. Девятко И. Ф. Методы социологического исследования / И. Ф. Девятко. Екатеринбург: Изд-во Урал, унта, 1998. 208 с.
6. Добридень А. В. Навчання впродовж життя в контексті Болонського процесу / А. В. Добридень // Вища освіта України. 2008. Т. 1(8). Дод. 3: Темат. вип. «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». С. 90–97.
7. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Э. В. Ильенков. М. : Политиздат, 1968.
8. Куц В. А. Непрерывное образование – опыт саморефлексии / В. А. Куц // Непрерывное образование: XXI век (электронный ресурс). 2013. № 4. С. 1–14. URL: <http://11121.petrstu.ru/journal/atricle.php?id=2164> (дата звернення: 12.01.2021)
9. Логинова Н. А. Жизненный путь человека как проблема психологии / Н. А. Логинова // Вопросы психологии. 1985. № 1. С. 103–109.
10. Мартинюк І. В. Безперервна освіта в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України / І. В. Мартинюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. –

2009. № 9(172). С. 20–25.

11. Непрерывное образование: методология, технологии, управление: коллективная монография / под ред. Н. А. Лобанова, Л. Г. Титовой, В. В. Юдина. Ярославль: РИО ЯГПУ, 2018. 298 с.

12. Просвиркин В. Н. Преемственность в системе непрерывного образования / В. Н. Просвиркин. Москва: Научная цифровая библиотека PORTALUS.RU. 25 октября 2007. URL:

https://portalus.ru/modules/shkola/rus_readme.php?subaction=showfull&id=1193320800&archive=1196814959&start_from=&ucat=& (свободный доступ). Дата доступа: 14.01.2021.

13. Просвиркин В. Н. Технология преемственности в системе непрерывного образования: автореферат дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01 / В. Н. Просвиркин. М., 2008. 39 с.

14. Рыбников Н. А. Биографический метод / Н. А. Рыбников. М., 1918. 18 с.

15. Роботова А. С. О некоторых вопросах методологии изучения феномена «непрерывное образование» / А. С. Роботова // Непрерывное образование: XXI век: научный электронный ежеквартальный журнал. 2014. Вып. 2 (6). С. 1–15. URL: <http://LLL21.petsu.ru> (дата обращения 20.12.2020 г.).

16. Степко М. Ф. Болонский процесс и навчання впродовж життя: монографія / М. Ф. Степко, Б. В. Клименко, Л. Л. Товажнянський. Х. : НТУ, 2004. 112 с.

REFERENCES

1. Anan'yev, B. G. (1968). *Chelovek kak predmet poznaniya*. [Man as a subject of knowledge]. Leningrad.

2. Aristotel', (1983). *Sochineniya: v 4 t.* [Works: in 4 volumes]. Moscow.

3. Bagrova, N. V. (2012). *Predmet kul'turologicheskogo issledovaniya kak problema otechestvennoy gumanitaristiki*. [The subject of cultural research as a problem of national humanities].

4. Davydov, P. H. (2010). *Bezperervna osvita – yumohy chasu chy nova filosofiya osvity diyal'nosti*. [Continuous education – the requirements of time or a new philosophy of educational activity]. Donetsk.

5. Devyatko, I. F. (1998). *Metody sotsiologicheskogo issledovaniya*. [Methods of sociological research]. Yekaterinburg.

6. Dobryden', A. V. (2008). *Navchannya vprodovzh zhyttya v konteksti Bolons'koho protsesu*.

[Education during life in the context of the Bologna process]. Kiev.

7. Il'yenkov, E. V. (1968). *Ob idolakh i idealakh*. [About idols and ideals]. Moscow.

8. Kuts, V. A. (2013). *Nepreryvnoye obrazovaniye – opyt samorefleksii*. [Continuous education – the experience of self-reflection].

9. Loginova, N. A. (1985). *Zhiznennyy put' cheloveka kak problema psikhologii*. [Life path of a person as a problem of psychology]. Moscow.

10. Martynyuk, I. V. (2009). *Bezperervna osvita v suchasnykh umovakh sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy*. [Continuous education in modern conditions of socio-economic development of Ukraine]. Luhansk.

11. *Nepreryvnoye obrazovaniye: metodologiya, tekhnologii, upravleniye: kollektivnaya monografiya*, (2018). [Continuing education: methodology, technology, management]. Yaroslavl'.

12. Prosvirkin, V. N. (2007). *Preyemstvennost' v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya*. [Continuity in the system of continuous education]. Moskva.

13. Prosvirkin, V. N. (2008). *Tekhnologiya preyemstvennosti v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya*. [Technology of continuity in the system of lifelong education]. Moskva.

14. Rybnikov, N. A. (1918). *Biograficheskiy metod*. [Biographical method]. Moskva.

15. Robotova, A. S. (2014). *O nekotorykh voprosakh metodologii izucheniya fenomena «nepreryvnoye obrazovaniye»*. [On some questions of the methodology of studying the phenomenon of «continuous education»]. Moskva.

16. Stepko, M. F. (2004). *Bolons'ky protses i navchannya vprodovzh zhyttya*. [Bologna process and learning during life]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович – кандидат економічних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті.

Наукові інтереси: безперервна освіта, професійна підготовка майбутніх дипломатів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BALANUTSA Oleksandr Oleksandrovych – Candidate of Economical Sciences, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the State of Kuwait.

Circle of scientific interests: continuous education, professional training of future diplomats.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК 796.093.61/.62-053.66(043.3)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-36-40

БУР'ЯНОВАТИЙ Олександр Миколайович –

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
старший викладач кафедри фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури
Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9566-4250>

e-mail: shurik-b1976@meta.ua

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОМУ БАГАТОБОРСТВІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасній науці відбувається пошук нових, ефективних форм організації навчального процесу з фізичного виховання у навчальних закладах, що сприяє нормуванню рухової активності та зміцненню і збереженню здоров'я дітей. За останні роки в Україні активізується розгляд проблем щодо розробки методик занять багатоборствами з учнівською та студентською молоддю, а також основ формування нормативної бази багатоборства та удосконалення фізичної підготовки багатоборців військово-спортивного комплексу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз навчальної програми для федерації військово-спортивного багатоборства [7] дозволяє визначити причини неефективності її функціонування:

- занять у 10 років;
- застаріла методика підготовки юних бійців-багатоборців у порівнянні із іншими федераціями єдиноборств;
- науково початок необґрунтовані підходи до регламентації фізичних навантажень з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей;
- відсутність науково обґрунтованої системи нормативних оцінок фізичної підготовленості (не всі фізичні якості контролюються відповідно до вікових особливостей);
- слабка постановка педагогічного процесу, яка повинна створювати умови для розкриття і розвитку фізичних, морально-вольових та інтелектуальних якостей дитини;
- низький рівень організаційної структури педагогічного управління, яка забезпечує координацію та взаємодію батьків, тренерського колективу, вчителів фізкультури (батьки повинні сприяти тренеру і направляти поведінку дитини).

Мета статті – визначення сучасного стану побудови структури та змісту фізичної підготовки на етапі початкової підготовки

юних бійців-багатоборців 6–8 років нами зроблена спроба проаналізувати діючу програму військово-спортивного багатоборства та порівняти її з аналогічними програмами у видах єдиноборств, на основі яких будується техніка все стилевого бою.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі вирішення поставлених завдань застосовувалися педагогічні методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення літературних джерел, мережі «Internet», педагогічне спостереження. Результати аналізу нормативних документів програми ДЮСШ з єдиноборств виявили багато розбіжностей у змісті та у віці, з якого починають займатися єдиноборствами [5] (табл. 1).

Таблиця 1

Послідовність навчання технічним прийомам в єдиноборствах та вік початку занять

Федерація ВСБ	Федерація спортивної боротьби	Федерація боксу	Федерація східних єдиноборств
<i>Вік початку занять</i>			
з 10 років	з 8–10	з 10–11	з 6–7
<i>Послідовність технічних прийомів при навчанні</i>			
Стійки та переміщення	Стійки, переміщення та групування	Стійки, переміщення	Стійки, переміщення та групування
Самострахування	Самострахування	–	Самострахування
Техніка ударів руками	Кидки	Техніка ударів руками	Техніка ударів руками
Техніка ударів ногами	Партер	Захисні дії корпусом	Техніка ударів ногами
Вправи для розвитку швидкості виконання ударів руками.	–	Вправи для розвитку швидкості виконання ударів руками.	–

Техніко-тактичні комбінації в атаці	Техніко-тактичні комбінації в атаці	Техніко-тактичні комбінації в атаці	–
Техніко-тактичні комбінації в захисті	Техніко-тактичні комбінації в захисті	Техніко-тактичні комбінації в захисті	–
Відпрацювання нанесення ударів ножем	–	–	–
Стрільба	–	–	–

Програма навчання з військово-спортивного багатоборства складається з 2-х розділів: 1-й – «Стрільба»; 2-й – «Всестильовий бій». Програма підготовки передбачає п'ять періодів (років) навчання і подальше самовдосконалення. Зміст першого періоду навчання:

1. Розвиток багато функціональних можливостей на основі різносторонньої фізичної підготовки, зміцнення здоров'я.
2. Розвиток необхідних умінь і навичок для подальшого навчання.
3. Вивчення основ техніки рукопашного бою.
4. Вивчення основ стрільби.
5. Психологічна підготовка.
6. Участь в змаганнях, підготовка до складання кваліфікаційних нормативів щодо присвоєння «синього» пояса.

Зміст другого періоду навчання:

1. Підвищення рівня загальної і спеціальної фізичної підготовки.
2. Удосконалення ударної техніки рукопашного бою.
3. Вивчення основ кидкової техніки.
4. Вивчення основ стрільби, та учбових вправ.
5. Вироблення психологічної стійкості особистості.
6. Ознайомлення з основами законодавства України.
7. Участь в змаганнях, підготовка до складання кваліфікаційних нормативів щодо присвоєння «зеленого» пояса [7].

При такому підході до використання засобів єдиноборств переважна більшість дітей не спроможна проявити себе належним чином. В наслідок великого обсягу навчального матеріалу знижується щільність занять, проявляється відсутність індивідуального підходу, що призводить до низьких темпів навчання і малого рівня засвоєння технічних прийомів, зменшення змагальної практики, втрати інтересу до військово-спортивного багатоборства [1; 4].

Аналіз навчальної програми [7] федерації військово-спортивного багатоборства (ВСБ) свідчить, що документи

планування (табл. 2) вже не відповідають сучасній тенденції розвитку єдиноборств щодо зменшення віку дітей для початку занять.

Таблиця 2

Розподіл обсягів компонентів підготовки в річному циклі, годин (за програмою федерації ВСБ) для першого та другого року навчання, груп початкової підготовки, для дітей 10 років

Розділи підготовки	Всього годин
	за 1 та 2 рік
Теоретична	8
Загальна фізична	88
Спеціальна фізична	52
Технічна	116
Тактична	36
Інтегральна	24
Контрольні іспити тестування	8
Змагання	20
Всього годин:	352

У ході аналізу змісту навчальної програми для першого року навчання рекомендованої для ДЮСШ, виявлено, що відразу ставляться дуже складні завдання, зміст орієнтовано на оволодіння техніко-тактичними діями, що не відповідає загальним завданням ранньої спеціалізації, не враховано профілактичних заходів щодо запобігання порушень опорно-рухового апарату, не вказано ЧСС під час виконання вправ. Аналіз сучасних тенденцій розвитку єдиноборств, який стосується дитячо-юнацького спорту, свідчить про наявність напрямку до зменшення віку початку занять спортом для дітей [5].

Дослідження нормативно-документальних матеріалів ДЮСШ з військово-спортивного багатоборства виявило відсутність навчальної програми з розподілом навантаження на рік для дітей 6–8 років в Україні. Також виявлено, що існує методична література з рекомендаціями до навчання основним елементам єдиноборств, але регламентація для навантаження саме дітям 6–8 років не вказана. Враховуючи важливість цих робіт зазначимо, що основні їхні положення є загальнотеоретичним фундаментом, який необхідно використовувати в практичній роботі тренера, враховуючи специфіку виду спорту, вікові та індивідуальні особливості юних спортсменів [6; 7].

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про наявність масиву знань щодо

розвитку специфічних для військово-спортивного багатоборства здібностей, але ця інформація не узагальнена і не розроблена для дітей 6-8 років, й не зрозумілим для тренерів залишається поєднання засобів щодо розвитку загальних та спеціальних фізичних якостей, а також специфічних якостей протягом першого року навчання та в окремому занятті з військово-спортивного багатоборства [2; 3].

Практика спорту свідчить, що заняття єдиноборствами дітьми доцільно розпочинати у молодшому шкільному віці при умові розробленої та спланованої, належним чином, навчальної програми. Основними напрямками в організації роботи груп початкової підготовки для юних бійців-багатоборців має бути досягнення універсальності та різнобічності. Виходячи з цього на заняттях груп початкової підготовки повинні вирішуватись такі завдання:

- зміцнення здоров'я, усунення недоліків в рівні фізичного розвитку, різнобічна фізична підготовленість;

- виховання спеціальних якостей, необхідних для успішного оволодіння навичками військово-спортивного багатоборства (координація рухів, швидкість, гнучкість, спритність, здатність орієнтуватись у обставинах, що змінюються, швидкісно-силові);

- зміцнення опорно рухового апарату;
- навчання основам техніки стійок, пересувань, самострахуванні;

- початкове навчання діям у нападі та захисті;

- виконання нормативних вимог за видами підготовки; виховання навичок до змагальної діяльності. У відповідності з цими завданнями відбувається і розподіл навчального часу при розробці документа планування. Основна установка програми початкової підготовки – навчально-оздоровча [3; 4; 8].

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Для визначення ефективності організації навчально-виховного процесу з дітьми 6–8 років, на основі діючої навчальної програми для військово-спортивного багатоборства у федерації, нами був проведений констатувальний експеримент. При розв'язанні завдань констатувального експерименту ми визначили рівні розвитку рухових якостей після першого та другого років занять військово-спортивним багатоборством на етапі початкової підготовки.

Фізична підготовленість дітей, що

займаються військово-спортивним багатоборством, повинна підпорядко-вуватись загальним біологічним закономірностям віку, статі й багато в чому залежать від природних даних та стану здоров'я. Показники фізичної підготовленості дітей, більшою мірою відображають вплив навчально-тренувального процесу на організм дітей. Таким чином, важливий постійний облік і вивчення результатів фізичної підготовленості юних бійців-багатоборців, на основі якого можна судити про ефективність навчально-тренувального процесу.

Аналіз статистичних даних та науково-методичної літератури засвідчив, що з кожним роком існує тенденція до зниження кількості дітей, що починають займатись військово-спортивним багатоборством; дозволив визначити спрямованість підготовки юних спортсменів, проте не дозволяє повною мірою визначити структуру та зміст фізичної підготовки дітей 6–8 років на етапі початкової підготовки в сучасних умовах ДЮСШ України.

Враховуючи все вище сказане, ми прийшли до висновку, що існуюча традиційна система підготовки у федерації військово-спортивного багатоборства, особливо на рівні районних федерацій, у такому вигляді, як є, не відповідає вимогам сучасності. Тому, зменшуючи віковий період початку підготовки з 10 до 6 років, ми по-перше – підтримуємо тенденцію до ранньої спортивної діяльності; по-друге – формуємо сучасну школу з виду спорту, охоплюючи усі вікові групи дітей, починаючи з молодшого шкільного віку; по-третє – зменшуємо ризик травматизму від сутичок на килимі, надаючи можливість юному спортсмену пройти гідну початкову підготовку з акцентом на фізичну підготовку, з поступовим ознайомленням із базовою технікою всестильового бою, і участь у змаганнях лише за версією «Б-1» (легкий контакт) у 6–7 років, та за версією «Б-2» (дозований контакт) у 8 років, що створює міцний фундамент для зростання майстерності в майбутньому.

Вивчення та аналіз сучасного стану практики підготовки юних спортсменів у військово-спортивному багатоборстві, яка містить у своїй програмі підготовки кілька розділів з прикладної підготовки і, зокрема, базовий розділ рукопашного бою «Всестильовий бій», що включає в себе елементи таких видів єдиноборств, як бокс (ударна техніка руками), карате (ударна техніка ногами), спортивна боротьба (кидкова техніка та партер) – дав нам можливість, на етапі початкової підготовки,

визначити спрямованість тренувального процесу, з акцентом на підготовку, характерну для єдиноборств.

На сьогодні існують фактори, які перешкоджають ефективній підготовці бійців-багатоборців: недосконала матеріальна база, недостатня кількість кваліфікованих кадрів (особливо на початковому етапі), неготовність фахівців до професійної діяльності, недостатня мотивація дітей до занять спортом, а найголовніше – це недосконалість сучасної навчальної програми ДЮСШ та брак методичного забезпечення.

У зв'язку з вищезазначеним, особливу актуальність сьогодні набувають дослідження спрямовані на наукове обґрунтування програми фізичної підготовки юних спортсменів-багатоборців 6–8 років, пошук інноваційних підходів до організації підготовки з перших років занять, що сприяло б підвищенню рівня фізичної підготовленості, функціональних систем, а також оптимізації адаптивних можливостей організму, що розвивається.

Проаналізовані нами нормативні документи, положення про дитячо-юнацькі спортивні школи, зазначимо, що мінімальний вік початку занять єдиноборством у ДЮСШ – є 8–10 років. Однак заняття з дітьми, спрямовані на розвиток загальної фізичної підготовленості, з використанням елементів гімнастичних, акробатичних вправ та рухливих ігор – доречно у 6–8 років. Ефективність тренувальних занять та збереження здоров'я дитини можливі лише за умови раціональної побудови навчально-тренувального процесу.

Дослідження нормативних документів для ДЮСШ виявило відсутність навчальної програми з військово-спортивного багатоборства для юних спортсменів-багатоборців 6–8 років в Україні. Проте, сучасні федерації з єдиноборств залучають дітей до ранньої спеціалізації – зменшуючи вік дітей до початку занять єдиноборствами з 10–12 років до 6–8 років.

На наш погляд, проблема оптимальної побудови першого етапу багаторічної підготовки юних спортсменів-багатоборців 6–8 років полягає в тому, що у традиційній системі підготовки з військово-спортивного багатоборства науково-методичне обґрунтування підготовки юних багатоборців на етапі початкової підготовки недостатньо представлено у спеціальних виданнях. Також, наявна традиційна система підготовки у сучасному розвитку військово-спортивного багатоборства потребує

реформації, з урахуванням тенденцій сьогодення до омолодження у часі початку тренувань.

У зв'язку з цим особливою важливістю набуває розроблення тренувальних планів саме для юних спортсменів-багатоборців 6–8 років на етапі початкової підготовки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бур'яноватий О. М. Структура та зміст фізичної підготовки юних бійців-багатоборців 6–8 років у групі початкової підготовки / О. М. Бур'яноватий // Фізичне виховання і спорт в навчальних закладах України на сучасному етапі: стан, напрямки та перспективи розвитку. Збірник наукових праць, випуск 24. Кропивницький, 2018. С. 27–31.

2. Волков Л. В. Теорія та методика дитячого та юнацького спорту. Вид. 2-е перероб. і доп. К. : Освіта України, 2016. 464 с.

3. Воропай С. М., Бур'яноватий О. М. Визначення надійності побудови системи підготовки юних бійців-багатоборців 6–8 років у групі початкової підготовки / О. М. Бур'яноватий // The European scientific Community. Sciences of Europe, vol. 1, no. 1(1). Praha, 2016. P. 7–11.

4. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів: монографія. Дніпропетровськ: Інновація, 2007. 326 с.

5. Навчальна програма для дитячо-юнацьких спортивних шкіл. К, 2018. 32 с.

6. Наказ Міністерства молоді та спорту України «Про затвердження Кваліфікаційних норм та вимог Єдиної спортивної класифікації України з не олімпійських видів спорту» від 24.04.2014, № 1305.

7. Робоча програма федерації військово-спортивного багатоборства. X, 2019. 41 с.

8. Сергієнко Л. П. Тестування рухових здібностей школярів: навч. посібник для студ. вищих навч. закладів. К. : Олімпійська література, 2001. 440 с.

REFERENCES

1. Buryanovaty, O. M. (2018). *Struktura ta zmist fizychnoyi pidhotovky yunykh biytsiv-bahatobortsiv 6-8 rokiv u hrupi pochatkovoyi pidhotovky*. [Structure and content of physical training of young fighter's multiathlonists 6-8 years in the group of initial training]. Kropyvnytskyi.

2. Volkov, L. V. (2016). *Teoriya ta metodyka dytyachoho ta yunats'koho sportu*. [Theory and methods of children's and youth sports]. Kyiv.

3. Voropay, S. M., Buryanovaty, O. M. (2016). *Vyznachennya nadiynosti pobudovy systemy pidhotovky yunykh biytsiv-bahatobortsiv 6-8 rokiv u hrupi pochatkovoyi pidhotovky*. [Determining the reliability of building a system of training young fighter's multiathlonists 6-8 years in the group of initial training]. Praha.

4. Moskalenko, N. V. (2007). *Fizychnye vykhovannya molodshykh shkolyariv*. [Physical education of junior schoolchildren]. Dnipropetrovsk.

5. *Navchal'na prohrama dlya dytyachyunoynats'kykh sportyvnykh shkil* (2018). [Curriculum for children and youth sports schools]. Kyiv.

6. *Nakaz Ministerstva molodi ta sportu*

Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Kvalifikatsiynykh norm ta vumoh Yedynoyi sportyvnoyi klasyfikatsiyi Ukrayiny z ne olimpiys'kykh vydiv sportu» (2014). [Order of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine «On approval of the Qualification Standards and Requirements of the Unified Sports Classification of Ukraine for non-Olympic sports»]. Kyiv.

7. Robocha prohrama federatsiyi viys'kovo-sportyvnoho bahatorstva (2019). [Working program of the federation of military-sports all-around]. Harkiv.

8. Sergienko, L. P. (2001). Testuvannya rukhovykh zdibnostey shkolyariv. [Testing of motor abilities of schoolchildren]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БУР'ЯНОВАТИЙ Олександр Миколайович – кандидат наук з фізичного виховання і спорту, старший викладач кафедри

фізичного виховання і оздоровчої фізичної культури Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: початкова підготовка, спортивна адаптологія.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BURYANOVATYI Oлександр Mykolayovych – Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Senior Lecturer, Department of Physical Education and Health Physical Culture, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: initial training, sports adaptology.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2021 р.

УДК 37.013.77:629.7

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-40-48

ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Львотної академії Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3207-3525>
e-mail: volodymyrgalimskyi@gmail.com

ГАЛІМСЬКИЙ Володимир Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Львотної академії Національного авіаційного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5532-9036>
e-mail: volodymyrgalimskyi@gmail.com

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ АвіАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, зумовлюють постійне зростання вимог до забезпечення якості професійної підготовки майбутніх фахівців. Відповідно актуальним завданням вищої освіти стає формування фахівців нової формації – з високим рівнем компетентності, конкурентоспроможності на ринку праці, соціальної мобільності, духовної культури та відповідальності за прийняті професійні рішення.

Повною мірою це стосується й проблеми підготовки фахівців цивільної авіації, здатних до виконання професійної діяльності в сучасних умовах зростання технічної оснащеності та інформаційної насиченості праці, збільшення швидкості обробки інформації, необхідності прийняття рішень і виконання дій у нестандартних ситуаціях,

вміння ставити і вирішувати неординарні практичні завдання. Такі умови діяльності висувають суттєві вимоги до фізичних, психологічних і психофізично значущих якостей особистості сучасного авіаційного фахівця та до його компетентності. У цьому контексті фізичне виховання розглядається як важливий системоутворюючий фактор наукової організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців цивільної авіації. Брак належної загальної та спеціальної фізичної підготовки призводить до різкого зниження їхньої працездатності, погіршення стану здоров'я і, як наслідок, ранньої професійної дискваліфікації.

Забезпечення безпеки польотів під час стрімкого розвитку та вдосконалення авіаційного транспорту, вимагає від авіафахівців сформовану на високому рівні професійну компетентність. Тому підготовка майбутніх авіафахівців, за яку відповідають

авіаційні вищі навчальні заклади, має бути на належному рівні відповідно до вимог Міжнародної організації цивільної авіації (ICAO) та Європейської агенції з безпеки польотів.

Кожна професія висуває специфічні вимоги до фізичних і психічних якостей людини, її прикладних умінь і навичок. Професійна діяльність авіаційного фахівця пов'язана з підвищеним рівнем ризику, тому становлення його як компетентної, професійної особистості, фізично здорової та психічно стійкої, має починатися з усвідомлення відповідальності, яку згодом буде покладено на нього. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх авіафахівців також має свої особливості, які полягають в тому, що вона вирішує широке коло спеціальних завдань, для реалізації яких відбирають найбільш адекватні ефективні засоби і методи фізичного виховання, форми організації навчально-виховного процесу майбутніх авіафахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти компетентного підходу в освітньому просторі досліджували відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких: Н. Бібік, Н. Болюбаш, Ф. Вайнерт, Д. Валь, Л. Вашуленко, Т. Гуріна, І. Зимня, Е. Кліме, Д. Кур, Д. Мартенс, Х. Мендель, О. Овчарук, О. Пометун, Ф. Фрідріх, А. Хуторський та ін.

У сучасній психолого-педагогічній літературі чимало досліджень (О. Локшиної, Л. Паращенко, О. Савченко, С. Трубачевої, Г. Фрейман) присвячено питанням теорії та практики формування ключових компетентностей фахівців різних галузей. Наукові дослідження професійної компетентності майбутніх фахівців авіаційної галузі набувають досить широкої актуальності. Лише за останні роки з цієї проблематики були захищені докторські (Т. Плачинда, Г. Лещенко) та кандидатські дисертації (Т. Лаврухіна, Я. Мандрик, Г. Полоз, С. Мартиненко, О. Москаленко, І. Борець, Г. Герасименко, І. Колодій, О. Задкова, Г. Пухальська та ін.), у яких аналізувалося питання професійної підготовки авіаційних фахівців. Водночас проблема формування ключових компетентностей в майбутніх авіаційних фахівців лишається недостатньо дослідженою. Аналіз праць провідних вітчизняних науковців у цій сфері (О. Петрашук, О. Питель, В. Харченко, С. Щербіна) підтверджує необхідність дослідження проблеми формування ключових компетентностей майбутніх

авіаційних фахівців. Крім того, потребують ґрунтовного вивчення педагогічні чинники, що впливають на формування цих компетентностей у майбутніх фахівців зазначеної галузі в процесі фізичної підготовки.

Отже, не зважаючи на значну кількість наукових праць, недостатньо вирішеним залишається питання реалізації компетентного підходу до професійної підготовки майбутніх авіаційних фахівців засобами професійно-прикладної фізичної складової.

Метою статті є дослідження теоретичних засад реалізації компетентного підходу до професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіаційних фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Похідним поняттям окресленої проблеми є наукова категорія «компетентність». Загалом у науці є різні підходи до визначення поняття «компетентність» (від лат. *competence*), однак більшість дослідників сходяться на думці, що це здатність та готовність особистості до виконання певної діяльності (О. Бергмус, С. Боднар, В. Кальней, Б. Кенжебеков, С. Шишов). Компетентна особистість володіє знаннями та досвідом в певній галузі та здатна застосовувати свій професійний потенціал на практиці. Тобто це особа, яка має власне компетенцію. Компетенція – суспільні вимоги до засвоєння сукупності знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі [7, с. 49].

Компетентнісний підхід «орієнтується на кінцевий результат освітнього процесу та спрямовується на формування у випускника готовності ефективно організовувати внутрішні (знання, вміння, цінності, психологічні особливості) та зовнішні (інформаційні, людські, матеріальні) ресурси для досягнення поставленої мети» [1, с. 89]. Він є концептуальною основою змін, які зумовлені інтеграційними процесами світової економіки, гармонізації вітчизняної вищої освіти відповідно до європейської; базується на розумінні його як спрямованості освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості [8, с. 169].

При цьому слід наголосити, що перша зазначена група є загальною для всіх ступенів вищої освіти. Підтримуючи точку зору І. Зимньої, О. Міханової, А. Хуторського та інших, вважаємо, що

ключові компетентності забезпечують оптимальне функціонування особистості в суспільстві, вирішення різноманітних проблемних ситуацій на сформованій світоглядній основі. Вони є «надпрофесійними та визначаються як навички управління знаннями, вміння та здібності соціальної взаємодії та адаптації, в тому числі впевненість у собі, вміння спілкуватись, знаходити та приймати нестандартні рішення» [11, с. 428].

Упродовж тривалого часу розгортається дискусія між сучасними науковцями та педагогами-практиками (А. Хуторський, Н. Бібік та інші) стосовно ключових компетентностей, якими має володіти людина для повноцінного життя в суспільстві та зростання у професійній діяльності.

Водночас у програмі Європейської комісії «Ключові компетентності для навчання протягом життя. Європейська довідкова система» цей термін потрактовано як комбінацію вмінь, знань, здібностей і ставлень, що визначає схильність до навчання й набуття практичного досвіду. Відповідно до зазначеної програми, ключові компетентності – це змінний багатofункціональний набір знань, умінь і навичок, що необхідний індивіду для особистісної реалізації й розвитку, соціальної інтеграції та працевлаштування. Ключові компетентності мають важливе значення, передусім, для таких сфер життя, як: особистісна реалізація і розвиток людини протягом життя (культурний капітал); активне громадянство та інтеграція (соціальний капітал); зайнятість (людський капітал) [5, с. 23–24].

Дослідник О. Пометун пропонує поняття «ключові компетенції» визначати як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язуючи певні проблеми.

У контексті нашого дослідження поняття «ключові компетентності» доцільно трактувати як змінні, багатогранні компетентності, що ґрунтуються на інтегрованих знаннях і вміннях, формуються в людині й визначають її як соціальну та професійну особистість. Ключові компетентності, що формуються в людині, сприяють її соціальному розвитку, водночас саме професійна компетентність допомагає становленню професійної особистості. Успішна професійна діяльність є невід'ємним складником повноцінного життя та самореалізації людини.

Слід зазначити, що словосполучення ключові професійні компетентності не зустрічається у сучасній літературі. Зазвичай науковці використовують термін «ключові компетентності» та «професійна компетентність». Але ключові компетентності є загальними умовами для успішного соціального життя особистості, які необхідно формувати вже під час навчання особистості у середніх навчальних закладах. Професійна компетентність особистості формує професійну особистість, визначає ключові елементи, якими має оволодіти особистість відповідно до професійного напрямку підготовки майбутнього фахівця.

Проаналізувавши існуючі наукові доробки, присвячені зазначеній проблемі, встановили, що професійна компетентність майбутнього фахівця авіаційної галузі виступає інтегрованим навчальним результатом і становить кінцеву мету процесу професійної підготовки. Її розуміють як систему відповідних знань, умінь, навичок і цінностей, які відтворюються у здатності та готовності особистості вирішувати професійні завдання різноманітного характеру.

До складу професійної компетентності майбутнього авіаційного фахівця входять базові (єдині для фахівців різних профілів) і професійні (обумовлені специфічністю галузі діяльності) компетенції.

В. Харченко та Ю. Чинченко розробили методику експертної оцінки керівників польотів, схарактеризували організаторську та соціально-психологічну компетентність керівника польотів. У дослідженні взяли участь керівники польотів, старші авіаційні диспетчери-інструктори та пілоти. Ураховуючи отримані результати дослідження, науковці визначили основні складові професійної компетентності майбутнього авіаційного фахівця: особистісна компетенція; соціально-психологічна компетенція; ділова компетенція. Так, особистісна компетенція майбутнього авіаційного фахівця визначає психологічні та фізичні можливості особистості, рівень вимогливості до себе, здатність нести відповідальність за власні дії та їх наслідки. Соціально-психологічна компетенція – здатність до взаємодії з іншими людьми. Ділова компетенція охоплює певні якості авіаційного фахівця, серед яких: швидка реакція в разі виникнення певних професійних проблем, своєчасне виконання виробничих завдань, проблемних завдань у мінімальний час, з

урахуванням фінансових і моральних збитків.

Ключові, базові та спеціальні компетентності, пронизуючи одна одну, виявляють у процесі вирішення життєво важливих професійних завдань різного рівня складності, у різних контекстах, з використанням певного освітнього простору.

Говорячи про професійну компетентність, неможливо не зупинитися на процесі професійної підготовки. У процесі проектування змісту професійної підготовки згідно з логікою компетентнісного підходу одиницею побудови змісту є професійне завдання. Сукупність професійних завдань утворює «ядро» змісту професійної підготовки, а етапи формування професійної компетентності розкривають логіку «розгортання» змісту. Зміст освіти, як відомо, конкретизується в навчальному плані, у якому задається логіка засвоєння навчальних дисциплін.

Отже, послідовність вивчення дисциплін повинна бути зумовлена компетентнісним підходом до організації навчального процесу. Таке розуміння процесу професійної підготовки сучасного фахівця дає змогу стверджувати про доцільність модульної побудови навчального плану. Перший блок навчальних дисциплін орієнтований на розвиток ключових компетентностей майбутньої професійної діяльності. Другий блок орієнтований на «заглиблення» курсанта в професійні завдання, засвоєння способів їх розв'язання, які б сприяли формуванню базової компетентності на основі ключової. Третій блок – дисципліни, які орієнтовані на розвиток спеціальної компетентності на основі базової. Такий план дасть можливість максимально індивідуалізувати процес професійної підготовки.

Компетентнісний підхід зумовлює і дещо іншу структуру навчальних програм, у яких інакше розтавлені пріоритети: на першому місці – характеристики компетентностей як мети програми (дисципліни); потім – шляхи їх формування; далі – відбір змісту матеріалу, який сприятиме розв'язанню конкретних завдань і розвиватиме компетентності. У цілому стратегія побудови навчальних програм нового покоління повинна базуватись на логіці поетапного розвитку компетентностей: від розуміння комплексу знань до їх спрямованості на розв'язання типових професійних завдань, до вільного вираження свого розуміння й оволодіння способами діяльності, здатності вирішувати інноваційні

завдання відповідно до своєї професії.

Зазначимо, що запровадження компетентнісного підходу пов'язують із використанням широкого спектра технологічного забезпечення професійно-педагогічної діяльності викладача вищої школи. В професійно-педагогічній діяльності викладача вищої школи сьогодні відбувається зміщення акцентів:

– якщо раніше викладач виступав у ролі режисера навчального процесу, то тепер режисера лежить в основі змісту навчання;

– якщо раніше відповідальність за результати навчання «падала на плечі» педагога, то тепер вона переважно визначається самим студентом;

– раніше реалізували вміння студента працювати під керівництвом викладача, а тепер – вміння працювати самостійно;

– як основну освітню стратегію процесу професійної підготовки можна виділити принцип проектування, який можна реалізувати завдяки таким стратегіям, як практико-орієнтоване навчання, навчання на основі соціальної взаємодії.

Значною мірою формуванню як базових, так і професійних компетентностей, сприяє професійно-прикладна фізична підготовка. Зміст професійно-прикладної фізичної підготовки визначає вимоги до особистості фахівця, і, насамперед, вимоги до його фізичної та психічної підготовленості, які, у свою чергу, зумовлюються факторами, тісно пов'язаними зі специфікою професійної діяльності. Професійно-прикладна фізична підготовка майбутніх авіафахівців до високопродуктивної роботи здійснюється у таких напрямках: оволодіння прикладними вміннями та навичками, які є елементами окремих видів спорту; акцентоване виховання окремих фізичних і спеціальних якостей, особливо важливих для високопродуктивної роботи майбутнього авіафахівця; отримання прикладних знань і вмінь застосування засобів фізичної культури в режимі роботи та відпочинку з урахуванням екстремальних умов роботи та вікових особливостей.

Разом з тим, професійно-прикладна фізична підготовка не є відокремленою від традиційної системи фізичного виховання, а є органічно пов'язаною з усіма її основними напрямками, важливою частиною, розділом фізичного виховання, головний зміст якої – формування фізичних здібностей, що відповідають специфічним потребам даної професії, озброєння професійними вміннями і навичками, а значить – формування професійної компетентності фахівця. При

цьому нова стратегія професійної підготовки курсантів повинна полягати не лише в спеціально організованих заняттях з фізичної підготовки, а також самостійній, усвідомленій і активній руховій діяльності в цілях ефективної психофізичної адаптації до соціально-правових умов сучасного життя, що склалися.

У Стандарті вищої освіти підготовки магістра за спеціальністю 272 – Авіаційний транспорт Освітня кваліфікація: магістр з систем управління безпекою авіації; магістр з безпілотних авіаційних систем та комплексів; магістр з обслуговування повітряного руху із поданого переліку компетентностей випускника ми виокремили ті, що формуються й у процесі професійно-прикладної фізичної підготовки:

Інтегральна компетентність: здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в певній галузі професійної діяльності або в процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог.

Загальні компетентності: 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу. 2. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях. 3. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації. 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення. 5. Здатність працювати в команді. 6. Навички здійснення безпечної діяльності. 7. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності: 1. Готовність до постійного вдосконалювання професійної діяльності, прийнятих рішень і розробок у напрямку підвищення безпеки авіації. 2. Здатність володіти повним комплексом правових і нормативних актів у сфері безпеки авіації, що відносяться до об'єкту професійної діяльності. 3. Здатність готувати огляди, публікації за результатами виконаних досліджень. 4. Здатність до підготовки, планування й проведенню навчальних занять в освітніх організаціях.

1. Пакет «Системи управління безпекою авіації»:

1.1. Здатність оцінювати процеси управління безпекою польотів, правила і тенденції розвитку у всіх компонентах авіаційної транспортної системи та їх взаємодії.

1.2. Здатність забезпечувати контроль факторів ризику з використанням інструментів комп'ютерного моделювання.

1.3. Здатність розробляти пропозиції та здійснювати заходи щодо мінімізації впливу

людського фактору на безпеку польотів.

1.4. Здатність ефективно використовувати процедури проведення розслідування авіаційних подій та володіння методами їх застосування.

2. Пакет «Безпілотні авіаційні системи та комплекси»:

2.1. Здатність впроваджувати безпілотні (дистанційно-пілотовані) авіаційні системи та комплекси для реалізації потреб інноваційних та існуючих технологій.

2.2. Здатність забезпечувати безпечну синергію безпілотних (дистанційно-пілотованих) авіаційних систем та комплексів в контрольованому повітряному просторі.

2.3. Навички організовувати, планувати та керувати діяльністю екіпажу безпілотних (дистанційно-пілотованих) авіаційних систем та комплексів.

3. Пакет «Обслуговування повітряного руху»:

3.1. Здатність забезпечувати безпеку, регулярність та економічність повітряного руху враховуючи головні фактори, що впливають на виконання польоту.

3.2. Здатність розробляти плани, програми й методики досліджень, практичні рекомендації з використання результатів досліджень.

3.3. Здатність здійснювати планування, координація використання повітряного простору та контроль за його використанням.

3.4. Здатність організувати роботу колективу відповідно до вимог безпеки життєдіяльності й охорони праці заради досягнення поставленої мети.

3.5. Навички моделювати потенційно можливі варіанти нестандартних ситуацій в організації повітряного руху та обирати найбільш ефективні методи їх подолання.

3.6. Навички аналізувати, узагальнювати і систематизувати організаційні, технологічні, методичні та процедурні помилки персоналу з обслуговування повітряного руху.

3.7. Навички по розробці тактичних вимог до операційних процедур, виходячи з завдань оптимальної автоматизації технологічних процесів на основі обчислювальної техніки і урахування «людського чинника».

Аналіз переліку компетентностей випускника та структури готовності авіаційного фахівця до професійної діяльності дав можливість виокремити відповідні блоки системи особистісних та професійно значущих якостей майбутніх авіаційних фахівців, рівень сформованості

яких визначає рівень компетентності та підготовленості до ефективного здійснення професійної діяльності.

Так, перший блок становить професійно-стимулюючі якості, які характеризують спонукальний бік професійної діяльності авіаційних фахівців, ставлення їх до професії: цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, дисциплінованість, старанність, почуття обов'язку, вимогливість до себе й інших, вміння обстоювати власну думку, вміння переконувати тощо. Критерієм цього блоку є мотиваційно-ціннісний, що характеризується сформованістю стійких професійних інтересів; розумінням суті та соціального значення професій авіаційних фахівців; розвитком мотивації до постійного самовдосконалення, особистісного і фахового зростання; позитивною мотивацією до оволодіння обраною професією. Показниками їх сформованості є позитивна мотивація до оволодіння обраною професією; розвиток мотивації до постійного самовдосконалення, особистісного і фахового зростання, внутрішня мотивація щодо отримання фахових знань, формування професійних умінь та навичок.

Другий блок – професійно-інтелектуальні якості – характеризують наявність у майбутніх авіаційних фахівців високого рівня професійних знань, а також умінь та навичок їх застосування у процесі фахової самореалізації: кмітливість, осмисленість, логічність, розсудливість, обґрунтованість, вдумливість, винахідливість, послідовність, ерудованість, допитливість, зацікавленість, спостережливість тощо. Критерієм цього блоку є когнітивно-сутнісний, який характеризується оволодінням необхідним обсягом знань із загальних та професійно орієнтованих дисциплін; сформованістю умінь та навичок застосування теоретичних знань під час розв'язання практичних завдань. Показниками сформованості є повнота і диференційованість знань про майбутню професію; розвиток психологічних пізнавальних процесів, які сприяють результативності діяльності майбутніх авіаційних фахівців; оволодіння основними методами та формами майбутньої професійної діяльності.

Третій блок становлять професійно-пізнавальні якості, що характеризують цілісність уявлень про професійну діяльність майбутніх авіаційних фахівців: самостійність, критичність, гнучкість, пластичність і динамічність мислення; фундаментальність, уявлення, доказовість,

аналітичність, вміння виокремлювати істотне; вміння узагальнювати, прогнозувати. Критерій цього блоку – змістово-гностичний. Показником їх сформованості є ступінь сформованості професійного світогляду майбутнього авіаційного фахівця; гнучкість й оперативність мислення під час вирішення проблемних задач; схильність до аналізу й узагальнення діяльності майбутніх авіаційних фахівців.

Четвертий блок – професійно-операційні якості – характеризують сформованість умінь, необхідних для професійної діяльності, а також здатність аналізувати результати своєї діяльності: принциповість, активність, фізична витривалість, самовладання, уважність, стресостійкість, сміливість, акуратність, відповідальність, вміння діяти в команді, динамічність, комунікативність, відвертість, ввічливість, самокритичність, самооцінка своєї професійної діяльності, самокорекція, самоаналіз. Цей блок визначається двома критеріями – конструктивно-операційним та оцінювальним. Показником їх сформованості є вміння творчо виконувати власні обов'язки як у звичайних, так і в екстремальних умовах; вміння протистояти несприятливим умовам оточуючого середовища (високий рівень емоційної, вольової, фізичної стійкості); здатність до самоконтролю, самоорганізації, самовизначення; вміння творчо діяти в команді.

Аналіз питання підготовки фахівця, наділеного не лише професійними знаннями та вміннями, а й особистісними професійними якостями, що сприяють подальшому становленню його як компетентного професіонала, актуалізує необхідність створення педагогічних умов, до яких слід віднести позитивну мотивацію майбутньої професійної діяльності і власної професійної надійності, навчальні ситуації квазіпрофесійної авіаційної діяльності на усіх етапах фізичної підготовки, професійну взаємодію як основу забезпечення якості професійної діяльності. В результаті здійсненого впровадження окреслених педагогічних умов нами зроблено висновки:

Дослідженням встановлено, що від ступеня сформованості мотиваційно-ціннісного блоку як одного із найважливіших у моделі авіаційних фахівців залежить успішне оволодіння майбутніми фахівцями обраною професією.

Формуванню стійкого інтересу до занять фізичною культурою та спортом, розумінню їх суті та значення у формуванні компетентності майбутніх авіаційних

фахівців, розвитку мотивації майбутньої професійної діяльності сприяли:

розробка оновленої тематики традиційного лекційного курсу та розробка і впровадження у навчальний процес авторських спецкурсів «Теоретичні засади реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки авіафахівців засобами професійно-прикладної фізичної підготовки» та «Формування професійно значущих якостей особистості майбутнього авіаційного фахівця засобами фізичної підготовки у льотному вищому навчальному закладі»;

організація роботи факультативу з фізичної та психофізіологічної підготовки рятувальників, льотного і диспетчерського складу з метою залучення курсантів до науково-дослідницької роботи;

розробка тем та написання реферативних робіт з кожного модулю, передбаченого навчальною програмою, які вирізняються актуальністю, практичною та індивідуальною спрямованістю;

проведення олімпіад та включення до програм олімпіад з фізичного виховання практичного спортивного блоку у вигляді індивідуальних змагань учасників, спрямованого на розвиток компетентності майбутніх авіаційних фахівців;

створення належних умов для проведення занять з фізичного виховання на базі установ, які мають необхідну матеріальну базу: спортивні школи, спортивні комплекси, тренажерні зали, туристичні бази.

Доведено, що формування професійно орієнтованого середовища підготовки майбутніх авіаційних фахівців здійснюється шляхом створення навчальних ситуацій квазіпрофесійної авіаційної діяльності, які охоплюють три етапи фізичної підготовки: перший – етап адаптації до навчання в авіаційному вузі; другий – етап загальної фізичної підготовки; третій – етап спеціальної фізичної підготовки.

Створення навчальних ситуацій квазіпрофесійної авіаційної діяльності на заняттях з фізичної підготовки передбачає внесення змін до робочої програми з предмета «Фізичне виховання» з урахуванням специфіки кожної спеціальності щодо визначення мети, завдань, методів навчання, його змісту у сенсі виокремлення компетенцій та професійно значущих якостей, які формуються на заняттях; ведення особистого щоденника з окресленою програмою дій з використання особистісно-орієнтованого підходу до самостійної та

коригуючої фізичної підготовки, а також спрямування їх на формування компетентності майбутніх авіаційних фахівців.

Результатом квазіпрофесійної форми діяльності є формування активної діяльнійшої позиції курсантів в аудиторній роботі, самостійній та коригуючій фізичній підготовці, перетворення їх з об'єкта навчання на суб'єкт пізнавальної, майбутньої професійної діяльності; зміщення акцентів у навчальній роботі з необхідності виконання визначеного програмою нормативу на необхідність формування високого рівня компетентності майбутніх авіаційних фахівців як основного чинника їх професійної надійності та довголіття.

Розглянуто взаємодію в авіаційній діяльності як визначену у часі та просторі спільну за метою систему дій декількох суб'єктів, результатом яких є взаємні вплив, зміна, узгодженість, а також передбачуваність їх діяльності, відносин та установ. Основними ознаками її є: 1) являє собою діяльність декількох суб'єктів, значимих один для одного як партнерів у професійній діяльності; 2) узгодженість дій, визначена у часі та просторі; 3) спільна мета дій, спрямованих на професійне співробітництво; 4) причинно-наслідковий зв'язок між суб'єктами взаємодії; 5) можливість передбачати дії інших суб'єктів.

Визначено, що діяльність з формування і розвитку компетентності у процесі взаємодії охоплює два етапи: перший – формування і розвиток компетентності під час колективної праці фахівців однієї спеціальності на аудиторних заняттях; другий – формування та розвиток компетентності у процесі взаємодії майбутніх авіаційних фахівців різних спеціальностей, яка реалізується під час позааудиторної та секційної роботи.

Обґрунтовано, що основу формування і розвитку компетентності у процесі взаємодії становить ігровий метод, спрямований на моделювання активних міжособистісних та міжгрупових взаємин, які будуються за принципом співпраці. До основних видів позааудиторної роботи у цьому напрямі слід віднести запропонований нами такий інноваційний засіб фізичного виховання, як кросфіт, а також спартакіади між командами – представниками різних спеціальностей майбутніх авіаційних фахівців.

Доведено, що позитивний результат секційної роботи безпосередньо залежить від свідомого індивідуального вибору курсантами відповідних видів спорту, який є

результатом самостійної роботи та самоконтролю курсантів за процесом формування компетентності, а також набутих теоретичних знань під час занять із запропонованого лекційного та спецкурсу з фізичного виховання.

З'ясовано, що з метою активізації участі курсантів у роботі спортивних секцій застосовується система стимулів, до яких слід віднести рейтинги, медійні засоби, заохочення тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. У контексті реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки майбутніх авіафахівців значущими є наступні педагогічні умови: забезпечення формування позитивної мотивації майбутньої професійної діяльності і власної професійної надійності; створення навчальних ситуацій квазіпрофесійної авіаційної діяльності на усіх етапах фізичної підготовки; використання професійної взаємодії як основи забезпечення якості професійної діяльності.

В оптимальному поєднанні вони спрямовані на формування наступних компонентів компетентності: позитивна мотивація до оволодіння обраною професією; розвиток мотивації до постійного самовдосконалення, особистісного і фахового зростання, внутрішня мотивація щодо отримання фахових знань, формування професійних умінь та навичок; повнота і диференційованість знань про майбутню професію; розвиток психологічних пізнавальних процесів, які сприяють результативності діяльності майбутніх авіаційних фахівців; оволодіння основними методами та формами майбутньої професійної діяльності; ступінь вироблення професійного світогляду майбутнього авіаційного фахівця; гнучкість й оперативність мислення під час вирішення проблемних задач; схильність до аналізу й узагальнення діяльності майбутніх авіаційних фахівців; вміння творчо виконувати власні обов'язки як у звичайних, так і в екстремальних умовах; уміння протистояти несприятливим умовам оточуючого середовища (високий рівень емоційної, вольової, фізичної стійкості); здатність до самоконтролю, самоорганізації, самовизначення; вміння творчо діяти в команді.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / [Н. М. Бібік, І. Г. Єрмакова, О. В. Овчарук та ін.]. К. : Плеяди, 2005. 120 с.

2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід : рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий досвід та українські перспективи : б-ка з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Вашуленко, О. І. Локшина та ін. ; під заг. ред. О. В. Овчарук. К., 2004. С. 47–52.

3. Герасименко Г. В. Формування фахових компетентностей курсантів льотних навчальних закладів у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Г. В. Герасименко. Запоріжжя, 2015. 20 с. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2016, № 8(62) 145 с.

4. Забарна А. П. Компетентнісний підхід як основа організації профільного навчання інформатики / А. П. Забарна // Комп'ютер у школі та сім'ї. К., 2009. № 2 (74). С. 21.

5. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : [моногр.] / Зеер Э. Ф. М. : Моск. психол.-соц. ин-т, 2005. 211 с.

6. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.

7. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) / [За заг. ред. О. В. Овчарук]. К. : «К.І.С.», 2004. – 112 с.

8. Лаврухіна Т. В. Формування ключових компетентностей майбутніх авіаційних диспетчерів як умова готовності до професійної діяльності / Т. В. Лаврухіна // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. К., 2012. Вип. 16. С. 168–174.

9. Лещенко Г. А. Теоретичні і методичні засади формування професійної надійності з аварійного обслуговування та безпеки на авіаційному транспорті : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. / Г. А. Лещенко. Запоріжжя, 2016. – 40 с.

10. Макаров Р. Н. Авиационная педагогика : учебник / Р. Н. Макаров, С. Н. Неделько, А. П. Бамбуркин, В. А. Григоречкий. Москва Кировоград : МНАПЧАК, ГЛАУ, 2005. 433 с.

11. Миханова О. П. Интерактивные методы обучения как средство формирования универсальных компетенций / О. П. Миханова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. М., 2008. № 58. С. 427–432.

REFERENCES

1. Bibik, N. M. (2005). *Kompetentnisna osvita – vid teorii do praktyky*. [Competence education - from theory to practice]. Kyiv.

2. Bibik, N. M. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhi : refleksyvnyi analiz zastosuvannia*. [Competence approach: reflexive analysis of application]. Kyiv.

3. Herasymenko, H. V. (2015). *Formuvannia fakhovykh kompetentnostei kursantiv lotnykh navchalnykh zakladiv u protsesi vyvchennia fundamentalnykh dystsyplin*. [Formation of professional competencies of cadets of flight schools in the process of studying fundamental disciplines]. Zaporizhzhia.

4. Zabarna, A. P. (2009). *Kompetentnisnyi pidkhid yak osnova orhanizatsii profilnoho navchannia informatyky*. [Competence approach as a basis for the organization of specialized training in computer science]. Kyiv.

5. Zeer, Э. Ф. (2005). *Modernyzatsiia professyonalnoho obrazovaniya: kompetentnostnyi podkhod*. [Modernization of vocational education: a competency approach]. Moscow.

6. Zymniaia, Y. A. (2004). *Kliucheveye kompetentnosty kak rezul'tatyvno-tselevaia osnova kompetentnostnoho podkhoda v obrazovanii*. [Key competencies as a result-based basis of the competency approach in education]. Moscow.

7. *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy (Biblioteka z osvithoi polityky)*. (2004). [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian perspectives (Library on educational policy)]. Kyiv.

8. Lavrukina, T. V. (2012). *Formuvannia kliuchovykh kompetentnostei maibutnikh aviatsiinykh dyspetcheriv yak umova hotovnosti do profesiinoi diialnosti*. [Formation of key competencies of future aviation controllers as a condition of readiness for professional activity]. Kyiv.

9. Leshchenko, H. A. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady formuvannia profesiinoi nadiinosti z avariinoho obsluhovuvannia ta bezpeky na aviatsiinomu transporti*. [Theoretical and methodical bases of formation of professional reliability on emergency service and safety on air transport]. Zaporizhzhia.

10. Makarov, R. N. (2005). *Avyatsyonnaia pedahohyka : uchebnyk*. [Aviation pedagogy: a textbook]. Moscow.

11. Mykhanova, O. P. (2008). *Ynteraktyvnye metody obucheniya kak sredstvo formirovaniya unyversalnykh kompetensiy*. [Interactive teaching methods as a means of forming universal competencies]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Льотної академії Національного авіаційного університету.

Наукові інтереси: формування професійно значущих якостей особливості майбутнього авіаційного фахівця у льотному ВНЗ засобами фізичної підготовки.

ГАЛІМСЬКИЙ

Володимир

Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри фізичної і психофізіологічної підготовки Льотної академії

Наукові інтереси: формування професійно значущих якостей особливості майбутнього авіаційного фахівця у льотному ВНЗ засобами фізичної підготовки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GALIMSKA Inna Ivanivna – Ph D of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical and Psychophysiological Training of Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: the formation of professionally significant personal qualities of the future aviation specialist at a flight higher educational institution by means of physical training.

GALIMSKYI Volodymyr Olexandrovych – Ph D of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Physical and Psychophysiological Training of Flight Academy of the National Aviation University.

Circle of scientific interests: the formation of professionally significant personal qualities of the future aviation specialist at a flight higher educational institution by means of physical training.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 378.147.091.33-027.22

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-48-53

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна –

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-1337-4568>

e-mail: LarGarbuzenko@gmail.com

ОМЕЛ'ЯНЕНКО Світлана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, професор,

професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-2916-5418>

e-mail: OmelyanenkoSV@gmail.com

РЕФЛЕКСИВНЕ ПОРТФОЛІО У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі

розвитку професійної освіти особлива увага звертається на процес формування

компетентності майбутніх фахівців. Особистість засвоює культуру, професійний досвід, досвід творчої діяльності як безперервну перебудову свого попереднього досвіду, як пошук сутності інформації з різноманітного потоку джерел. Коли сама діяльність стає предметом спеціального дослідження, то це провокує появу нових засобів та способів цієї діяльності і спрямовує особистість на нову, вторинну діяльність, де має з'явитися рефлексія стосовно вихідної діяльності. Успішність професійної освіти багато в чому залежить саме від пізнання майбутніми фахівцями себе і своєї діяльності, самооцінки своїх досягнень, що відбувається завдяки рефлексії, яка сприяє інтелектуальному та загальному розвитку особистості. Усвідомлення власних дій, можливості їх удосконалення створює ґрунт для творчого саморозвитку майбутніх фахівців, оскільки рефлексія через функціональні компоненти саморегуляції мислення – контроль і самооцінку, стимулює до проявів активності у діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З погляду формування професійної компетентності майбутніх фахівців важливими є висновки щодо ролі рефлексії у діяльності особистості, яка забезпечує взаєморозуміння і узгодженість дій партнерів в умовах спільної діяльності (В. Лефевр [8]); допомагає досягати розуміння процесу формування цінностей, забезпечення творчої складової розвитку особистості, визначення стратегії власного розвитку, спонукання до постійного саморозвитку (А. Асмолов [1]).

Досліджуючи питання формування індивідуальності особистості, Ю. Орлов наголошує на потребі розвитку особистісного типу рефлексії, що реалізує функцію самовизначення особистості. Особистісне зростання, розвиток індивідуальності проходить у процесі осмислення суті, що реалізується на конкретному етапі розвитку особистості, процесу самопізнання, який включає відтворення й осмислення того, що робить особистість, чому вона це робить, як ставиться до інших, чому саме так. Рефлексія веде до обґрунтованості особистісного права на зміну заздалегідь заданої моделі поведінки, діяльності із урахуванням особливостей ситуації. Рефлексія – це не просто усвідомлення того, що є в людині, а й основа для перебудови індивідуальності особистості, здатності до пізнання й діяльності. Особистість, яка рефлексує, звернена до культури, її цінностей, вона здатна на самопізнавальну діяльність,

самовдосконалення та саморозвиток [10].

Ефективним засобом і результатом рефлексивної діяльності є портфоліо. У сучасних дослідженнях та дидактичних джерелах портфоліо розглядається і як засіб фіксації та накопичення досягнень студентів і як технологія їх оцінювання, моніторингу сформованості професійної компетентності фахівця, що сприяє розвитку професійної мобільності студента, його кар'єрі в майбутньому (А. Будко [2], О. Долженков і Т. Постоян [3], В. Квас [4], А. Конончук [5], Л. Павленко та М. Павленко [11]). Цілком погоджуємось з твердженнями дослідників про те, що портфоліо сприяє інтеграції кількісної та якісної оцінок, перенесенню педагогічного акценту з оцінки на самооцінку, спонукає студентів стати суб'єктом професійної освіти.

Мета статті полягає в актуалізації ефективності використання рефлексивного портфоліо у професійній підготовці майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рефлексія як компонент професійної компетентності майбутніх фахівців включає такі вміння: оцінювати вимоги до норми професійної діяльності з аксіологічних позицій, оцінювати сформульовану мету на основі діагнозу – аналізу – прогнозу, корегувати мету відповідно до ціннісних вимог до діяльності; оцінювати методи діяльності, проявляти готовність до перегляду способів діяльності для досягнення визначених цілей; оцінювати ефективність своєї діяльності, прогнозувати кінцевий результат своєї діяльності; оцінювати значимість продукту діяльності із врахуванням внутрішніх та зовнішніх критеріїв якості; приймати відповідальність за свою діяльність. Всі ці вміння розвиваються в процесі створення та ведення рефлексивного портфоліо.

Ми підтримуємо загальноприйняте визначення портфоліо як індивідуального, персонально підбраного пакету матеріалів, що, з одного боку, демонструють результат роботи, а з іншого, містять інформацію, яка характеризує способи аналізу і планування діяльності студента. Вважаємо, що формою портфоліо майбутніх фахівців може бути як рукописний, так і електронний формат. Незалежно від форми представлення матеріалів у рефлексивному портфоліо вони повинні бути структурованими, включати матеріали, що передбачають оцінку і самооцінку досягнення цілей, особливостей ходу і якості роботи з різними джерелами інформації, відчуттів, роздумів, вражень; відображати як проблему, що є навчальною темою, так і процес роботи над нею.

Нами запропоновано алгоритм роботи зі створення студентами рефлексивного портфоліо.

Перший, підготовчий, етап передбачає визначення тактичної мети з погляду глобальної мети формування професійної компетентності, моделювання процесу обґрунтування для студентів доцільності створення такого портфоліо, обумовлення структури портфоліо (розділи, підрозділи) та термінів його створення, розробка критеріїв оцінювання матеріалів, які є обов'язковими для всіх студентів, продумування способів стимулювання діяльності студентів.

Другий, пошуково-аналітичний, етап спрямований на збір, обробку та систематизацію матеріалів, які відображають аналіз, оцінювання ходу та результатів діяльності.

Третій, заключний, етап полягає у рефлексії власної рефлексивної діяльності та презентації рефлексивного портфоліо.

У процесі роботи із рефлексивним портфоліо ми спираємось на такі положення.

1. Самооцінка результатів (проміжних і підсумкових), яка відображає: особливості тієї чи іншої предметної галузі знань у відповідності з програмою навчання (на різних рівнях навчання); вміння студента приймати самостійні рішення в процесі пізнання, прогнозувати наслідки цих рішень; особливості комунікативних здібностей студента (участь у дискусії, вміння аргументувати свої позиції, доступно і лаконічно розкривати зміст свого портфоліо).

2. Систематичність і регулярність самомоніторингу. Якщо студент приймає рішення прослідкувати свої успіхи в певному виді професійного вдосконалення, він починає систематично відслідковувати результати своєї діяльності у цьому виді, відбирає найбільш цікаві, з його точки зору, досягнення в своє «досє», упорядковує і структурує їх. Його завдання – ретельно проаналізувати ці досягнення, внести необхідні корективи, дати їм пояснення, скласти власний короткий звіт самооцінки: що вдалося в цій роботі, що ні і чому, на що потрібно звернути увагу. Тут же він може висловити свою думку з приводу оцінки викладача, однокурсників, професіоналів, що працюють у цій галузі, групи, в якій він працював. Саме ці міркування, аргументи і складають суть рефлексії, заради якої, власне, і використовується дана технологія.

Портфоліо дозволяє студенту професійно підійти до оцінки власних досягнень, вибудувати особистісно-зорієнтовану траєкторію успіху, що буде важливою складовою рейтингу майбутнього фахівця.

При такій умові майбутні фахівці зможуть у подальшому давати об'єктивну оцінку своїй діяльності, тому, що вдалося, що не вдалося, захистити свої результати, визначити свої найближчі навчальні плани, інтереси, цілі, з'ясувати в процесі обговорення з іншими свої подальші цілі та способи їх досягнення. Студент уміє аналізувати і інтегрувати інформацію, робити всебічні висновки, точні прогнози розвитку процесів, що вивчаються, на основі наданої інформації, вирішувати проблеми, які відповідають певному рівню підготовки, а також те, що він засвоїв – соціальні норми, цінності, установки, уявлення про наступну професійну діяльність і вплив їх у власну систему норм та цінностей в процесі професійної освіти. Головне в цій роботі – самооцінка студента, причому у вигляді міркувань, аргументацій, обґрунтувань.

Ми вважаємо, що рефлексивне портфоліо студенти повинні вести протягом всього періоду вивчення конкретної навчальної дисципліни.

На початку вивчення навчальної дисципліни після завершення першої лекції або вступного семінарсько-практичного заняття пропонуємо студентам розпочати ведення рефлексивного портфоліо із розділу «Мої очікування». Одним із видів записів у цьому розділі може бути запис на тему «Мета навчання», ідея якого взята із відповідної тренінгової вправи. Студентам пропонується уявити, що вони мають вимірну стрічку, клубок ниток, ножиці, велику голку. Їм необхідно записати те, що цікавить, чого хочуть навчитися, чого очікують від вивчення навчальної дисципліни, із використанням одного чи декількох із названих предметів. Ці предмети можуть допомогти вивільнити та виявити неусвідомлені бажання і уявлення, які стосуються перспектив вивчення навчальної дисципліни. Після закінчення відведеного часу на цю роботу студенти, які бажають, можуть зачитати свої міркування, розкрити, завдяки яким асоціаціям їм вдалося чітко висловити свої очікування від вивчення навчальної дисципліни.

На наступних заняттях ми пропонуємо студентам у цьому розділі портфоліо виготовити «Карту моїх цілей» [12], в якій вказати загальну мету вивчення навчальної дисципліни та розбити її на декілька етапів, зупинок, вказавши, що потрібно робити для того, щоб потрапити на кожну зупинку і досягти загальної мети. Після завершення вивчення певних тем разом із студентами повертаємось до «Карти моїх цілей», аналізуючи, чи вдалося досягнути визначених цілей на кожному з етапів.

Студенти можуть вносити зміни відповідно до досягнутих результатів, як у саму мету, так і в кроки, які потрібно здійснити, щоб її досягнути.

Внесення змін до «Карти моїх цілей» під час аналізу ситуацій, що виникають у процесі навчання, активізує ситуативну рефлексію, тобто здійснюється рефлексія «тут і тепер». У даному разі суб'єкти освітнього процесу осмислюють елементи конкретної ситуації та свої можливості для корегування мети та визначення подальших дій.

Ефективною формою упорядкування матеріалів рефлексивного портфоліо є виконання адаптованої нами вправи «Валіза» [9]. Студентам пропонується зібрати для себе «валізу», в одне з відділень якої «складаються» ті вміння, які вони мають для ефективного виконання завдань професійної діяльності, з якими ознайомлюються в процесі вивчення конкретної навчальної дисципліни, а в інше «відділення» – ті вміння, які потрібні для переходу від стереотипного способу вирішення професійних задач до творчого рівня. Уміння записуються на окремих аркушах і вкладаються у різні файли. На наступних заняттях змінюється «валіза»: збільшується кількість умінь у першому відділенні та зменшується – у другому відділенні.

Під час ознайомлення з досвідом роботи фахівців з певного напрямку діяльності рекомендуємо студентам вести «Щоденник подвійних нотаток». Суть завдання полягає в тому, щоб вдумливо прочитати опис роботи фахівця, виписати в один стовпчик рядки, висловлювання, які найбільше вразили, або нагадали щось із власного життя/ професійної освіти, або спонукають до професійного саморозвитку, або здивували та виникли питання до автора досвіду. У другому стовпчику студенти записують свої коментарі, думки, асоціації, що виникли у зв'язку з обраними фрагментами, з проєкцією їх на свою власну діяльність. Виконання такого завдання сприяє розвитку як ретроспективної, так і перспективної рефлексії.

У розділ «Крок до успіху» розміщуються ті матеріали, які, на думку студента, відображають його найкращі результати й демонструють успіхи. Робота з цим розділом включає ретроспективну рефлексію, адже передбачає аналіз та оцінку вже виконаної роботи, більш повне усвідомлення свого досвіду, умов, мотивів, етапів і результатів діяльності, виявлення помилок, з'ясування причин власних успіхів чи невдач.

У цьому розділі доцільно використати модифіковану нами вправу «Подарунки [6]»:

студенти на маленьких аркушах роблять для кожного анонімні «подарунки» – дарують поради щодо вдосконалення професійного становлення, використання здобутих теоретичних знань та практичних умінь, їх представлення у власних портфоліо та в соціальних мережах, наприклад, в мережі TikTok. Після отриманих «подарунків» учасники обмінюються враженнями. У такому разі студенти мають можливість порівнювати результати самооцінювання із оцінюванням іншими учасниками освітнього процесу, що слугує розвитку критичного мислення, толерантного ставлення до поглядів інших, спонукає до саморозвитку.

До рефлексивного портфоліо включаємо і розділ «Дефект-ефект», в якому збираються матеріали, що містять роздуми про майбутню діяльність, про те, чим потрібно ще оволодіти, чого досягнути, які є недоліки, що повинні бути виправленими. Студенти у цьому разі діють за гаслом «Не знаю, не вмію, але оволодію». У цьому розділі можуть бути представлені матеріали про передовий досвід фахівців певної галузі, який, на думку студентів, є корисним для їх професійного становлення, ідеї щодо можливості власної його інтерпретації, пропозиції усунення недоліків у професійному становленні. Наявність таких матеріалів сприяє розвитку перспективної рефлексії: уявленню про хід наступної діяльності, вибір найбільш ефективних способів, що конструюються на майбутнє.

На завершення вивчення навчальної дисципліни студенти оформлюють розділ, у якому проводиться заключний аналіз освітньої діяльності з цієї дисципліни. Це може бути розділ «Я – творець», що містить міркування: у ході роботи над портфоліо із навчальної дисципліни я зрозумів..., особливо мене зацікавили рішення таких проблем..., мені важко було працювати над таким матеріалом..., я досягнув мети навчання завдяки..., мені не вдалося досягнути/оволодіти/сформувати..., тому що... та інші.

Доцільною у цьому розділі є робота за методикою «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості», що розроблена С. Кузіковою та Б. Кузіковим [7]. Вважаємо, що її необхідно модифікувати залежно від спеціальності, якою оволодівають студенти. Наприклад, для студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) по завершенню вивчення навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» ми пропонуємо визначити ступінь відповідності твердження власному внутрішньому світу, оцінивши його від одного до чотирьох балів. Серед

тверджень виділимо ті, що характеризують механізми (функціональні засоби) саморозвитку, зміст яких становить самопізнання (прагнення до автентичності), самоаналіз (рефлексія), усвідомлення розбіжності між реальним і бажаним Я, чутливість до зворотного зв'язку, здатність до саморегуляції і самотворення. Серед них: я прагну вивчити і зрозуміти себе як художника і як педагога; я систематично аналізую і коригую свої почуття, думки, вчинки, пов'язані із створенням художнього образу засобами декоративно-прикладного мистецтва; мене ображає, коли мене не визнають як художника чи майстра декоративно-прикладного мистецтва; я часто відчуваю незадоволеність ступенем своєї самореалізації в галузі декоративно-прикладної творчості; мені важливо знати, як інші люди сприймають мене як художника чи майстра декоративно-прикладного мистецтва; у своєму житті я намагаюсь керуватися ідеалами істини, добра, краси на основі традицій та звичаїв українського народу; для мене важливо зрозуміти сенс свого навчання художньому та педагогічному ремеслу; якщо я зробив помилку в процесі художньо-педагогічної діяльності, я її ретельно аналізую і перебудовуюсь; важливий для мене факт (подію, виставку, твір мистецтва) я обдумую (приміряю на себе), обговорюю з викладачами, однокурсниками, майстрами народної творчості.

На основі виконання студентами в процесі вивчення навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво» запропонованих завдань у різних розділах рефлексивного портфоліо прослідковується тенденція до збільшення відсотку студентів, які усвідомлюють розбіжності між реальним і бажаним «Я», здатні до самоаналізу, визначення цілей самовдосконалення на основі самопізнання, до саморегуляції і самотворення. На початку включення студентів спеціальності 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво) до роботи з рефлексивним портфоліо високий та достатній рівень здатності усвідомлення розбіжності між реальним і бажаним «Я» мали 29 студентів (60,4%), а низький – 7 студентів (14,6%). По завершенню вивчення цієї дисципліни високий та достатній показники мали 36 студентів (75,0 %), а кількість студентів з низьким показником зменшилася до 4 студентів (8,3 %).

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, ведення рефлексивного портфоліо майбутніми фахівцями сприяє розвитку рефлексивних умінь: аналізувати й адекватно сприймати

себе, причини своєї поведінки; аналізувати, оцінювати та коригувати мету освітньої та професійної діяльності; визначати можливості власної діяльності та обирати оптимальні варіанти дій для досягнення визначених цілей; прогнозувати результати своєї діяльності, брати відповідальність за свої дії. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у діагностиці впливу роботи з рефлексивним портфоліо на формування професійної компетентності майбутніх фахівців.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Асмолов А. Г. По ту сторону сознания: методологические проблемы неклассической психологии. М. : Смысл, 2002. 480 с.
2. Будко А. В. Особливості здійснення контролю навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою альтернативних методів оцінювання: метод портфоліо. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2014. Вип. 35. С. 31–43.
3. Долженков О. О., Постоян Т. Г. Технологія портфоліо в аспекті автентичного оцінювання результатів професійної підготовки майбутніх фахівців. *Наука і освіта*. 2015. № 5. С. 31–36.
4. Квас В. М. Використання технологій портфоліо у системі вищої освіти. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. 2019. Вип. 186. С. 53–60.
5. Конончук А. І. Використання технології портфоліо у професійній підготовці майбутніх працівників соціальної сфери. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип. 150. С. 70–74.
6. Кривцова С. В., Мухаматуліна Е. А. Тренінг: навьки конструктивного взаємодія з підлітками. М. : Генезис, 1997. 192 с.
7. Кузікова С. Б., Кузіков Б. О. Конструювання методики дослідження саморозвитку особистості. *Вісник НТУУ «КПІ». Серія: Філософія. Психологія. Педагогіка*. Випуск 2. 2010. С. 106–112.
8. Лефевр В. А. Рефлексія: [монографія]. М.: Когито-Центр, 2003. 496 с.
9. Макшанов С. И., Хрящева Н. Ю. Психогимнастика в тренінге. Каталог. Часть 1. СПб., 1993. 108 с.
10. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности. М. : Просвещение, 1991. 280 с.
11. Павленко Л. Портфоліо, як засіб фіксації та накопичення освітніх досягнень студента. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 2. Бердянськ: БДПУ, 2019. С. 251–259.
12. Сמיד Р. Групповая работа с детьми и подростками / Пер. с англ. М. : Генезис, 1999. 272 с.

REFERENCES

1. Asmolov, A. G. (2002). *Po tu storonu soznaniya: metodologicheskiye problemy neklassicheskoy psikhologii*. [On the other side of consciousness: Methodological problems of non-

classical psychology]. Moskva.

2. Budko, A. V. (2014). *Osoblyvosti zdiisnennia kontroliu navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv za dopomohoiu alternatyvnykh metodiv otsiniuvannia: metod portfolio*. [Features of control of educational and cognitive students' activities using alternative assessment methods: portfolio method].

3. Dolzhenkov, O. O., Postoian, T. H. (2015). *Tekhnolohiia portfolio v aspekti avtentychnoho otsiniuvannia rezultativ profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv*. [Portfolio technology in the aspect of authentic evaluation of the results of future specialists' professional training].

4. Kvas, V. M. (2019). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u systemi vyshchoi osvity*. [Portfolio technologies use in the higher education system].

5. Kononchuk, A. I. (2018). *Vykorystannia tekhnolohii portfolio u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh pratsivnykiv sotsialnoi sfery*. [Portfolio technology use in the professional training of future social specialists].

6. Krivtsova, S. V., Mukhamatulina, E. A. (1997). *Trening: navyki konstruktivnogo vzaimodeystviya s podrostkami*. [Training: skills of constructive interaction with teenagers]. Moskva.

7. Kuzikova, S. B., Kuzikov, B. O. (2010). *Konstruiuvannia metodyky doslidzhennia samorozvytku osobystosti*. [Construction of research methods of person's self-development].

8. Lefevr, V. A. (2003). *Refleksiya*. [Reflection]. Moskva.

9. Makshanov, S. I., Khryashcheva, N. Yu. (1993). *Psikhogimnastika v treninge. Katalog. Chast I*. [Psychogymnastics in training. Catalogue. Part 1]. Sankt-Peterburg.

10. Orlov, Yu. M. *Voskhozhdeniye k individualnosti*. [Ascent to individuality]. Moskva.

11. Pavlenko, L., Pavlenko, M. (2019). *Portfolio, yak zasib fiksatsii ta nakopychennia osvithnikh dosiahnen studenta*. [Portfolio as a means of recording and accumulating student educational

achievements].

12. Smid, R. (1999). *Grupповaya rabota s detmi i podrostkami*. [Group work with children and teenagers]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної освіти у процесі вивчення дисциплін образотворчого циклу.

ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: вдосконалення професійної підготовки соціальних педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of Fine Arts and Design Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of professional education in the process of studying of art academic subjects.

OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of Social Work, Social Pedagogics and Psychology Department, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: improvement of future social teachers' professional training.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2021 р.

УДК 37.091.217:379.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-53-58

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7129-3750>

e-mail: mdubinka72@gmail.com

СПІВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ВІЛЬНИЙ ЧАС» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» ЯК ВАЖЛИВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах сьогодення, на етапі реформування системи загальної середньої освіти в Україні та реалізації Концепції нової української школи зокрема, освітній процес, позакласна й

позашкільна діяльність спрямовані на створення належного освітньо-виховного середовища, що було б спрямоване на надання особистості свободи дії та волевиявлення, створення особистісної пізнавально-творчої траєкторії та сприяло

розвитку її креативності, допомагало самовизначенню, спонукало до саморозвитку та самовдосконалення. Тобто, створення такого освітньо-виховного середовища має забезпечувати оптимальні умови його дієвості в напрямку особистісного розвитку кожного окремого індивіда.

У цьому контексті такою значущою є дослідження проблеми вільного часу та оптимальної організації дозвілля школярів, адже вияв творчої індивідуальності, за умови залучення особистості до будь-якого виду культурно-дозвілєвої діяльності, пов'язане з використанням вільного часу. Не випадково, адже питання якісного забезпечення вільного часу як особливої складової соціалізації учнів шкільного віку, де «природно реалізуються їхні інтереси і потреби, особистісні і соціальні амплуа, розвивається активність, творча ініціатива, здійснюється пошук нових ціннісних орієнтирів шляхом вільного вибору видів діяльності» [5, с. 15], є важливим підґрунтям у формуванні творчої всебічно та гармонійно розвиненої особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження вільного часу та дозвілля досить різноманітна та є предметом вивчення у культурології, педагогії, психології, соціології, культурно-освітній роботі. Ряд науковців вивчали різні її аспекти: визначено концептуальні засади вільного часу як чинника формування особистості (С. Іконнікова, І. Мельников, Л. Пелех, О. Семашко, Б. Трегубов, К. Шульга); розкрито роль вільного часу у розвитку та самореалізації особистості (В. Воловик, А. Воловик, Л. Гордієнко, О. Гриценко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Цимбалюк); проаналізовано психолого-педагогічні аспекти особистісної регуляції вільного часу як життєвої цінності (К. Абульханова-Славська, І. Бех, В. Піча); визначено особливості та розкрито механізми функціонування вільного часу (Н. Кононенко, Н. Путіловська, Т. Сущенко, Т. Черніговець, С. Шмаков); представлено основні засади організації вільного часу та дозвілєвої діяльності (Ю. Бардашевська, М. Бушканець, Г. Волощенко, О. Дубасенюк, А. Капська, С. Литвиненко, Г. Майборода, І. Петрова, Ю. Стрельцов, Б. Титов, В. Шпак); проаналізовано роль дозвілля як чинника формування культури особистості (Ю. Афанасьєв, А. Вишняк, І. Зязюн, М. Каган, Н. Крилова, В. Кудін, С. Пішун, С. Цюлюпа).

Однак, відзначаємо, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень,

присвячених проблемі вільного часу та дозвілля, її організації та здійснення, є ще достатньо теоретико-практичних питань, що потребують уваги науковців та педагогів-практиків, щодо ґрунтовного їх вивчення.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні й розкритті сутності понять «вільний час» та «дозвілля», у виділенні їх характерних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний заклад загальної середньої освіти та інші культурно-дозвілєві й спеціальні заклади позашкільної освіти, діяльність яких спрямована на формування особистості дитини, на різнобічне її пізнання, на виявлення інтересів, прагнень, творчих здібностей, на стимулювання до креативної діяльності, завдяки продуктивності змістовного наповнення й ефективності організації та здійснення як власне освітнього процесу, так і продуктивного змістовного наповнення частки вільного часу та організації дозвілєвої діяльності є важливими освітніми осередками у цьому напрямку. Тому такою важливою сферою життєдіяльності юної особистості є проблема вільного часу й організації та здійснення дозвілля.

Не випадково, адже це питання є одним із важливих чинників формування особистості, оскільки в умовах вільного часу завдяки включенню школяра в систему дозвілєвої діяльності, найбільш сприятливо проходять рекреаційно-відтворюючі процеси, «...за допомогою яких відбувається відновлення фізичних, розумових і психічних сил» [5, с. 17]. Цей вільний час – це час інтенсивного розвитку особистості. Тому таким важливим є завдання наповнити цей час багатогранністю форм дозвілєвої діяльності та активним залученням у цей процес власне особистості у взаємодії з іншими. Цьому буде сприяти ще й той факт, що вільний час та власне дозвілля приваблюють школярів своєю нерегламентованістю, самостійним вибором різних видів занять, можливістю поєднувати як розвиваючі, так і розважальні види діяльності. Тому таким важливим є створити умови, які б спонукали кожен особистість творчо самореалізовуватися, розвивати свої потреби, інтереси, схильності, вивчаючи та враховуючи рівень культурних потреб самого школяра й організовуючи та залучаючи молодь до таких видів дозвілєвої діяльності, які стимулювали б особистість до всебічного розвитку.

На думку ряду науковців, проблема вільного часу є досить неоднозначною щодо

її теоретико-практичного обґрунтування. Підтвердженням цього є позиція Н. Флегонтової, яка стверджує, що вільний час починається там, де закінчується не лише основна діяльність, а й будь-яка інша турбота про підтримку фізичного буття людей. Учена відзначає, що саме у «...феномені вільного часу ... дослідники бачать той потенціал для особистісного культурно-духовного та фізичного розвитку, соціалізації та творчої самореалізації людини, якого немає у часі, що витрачається на виконання будь-якої обов'язкової життєво-забезпечуючої діяльності, у тому числі такої як освіта, професійна праця тощо» [7, с. 10–11].

Вільний час, як зазначають В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк у посібнику «Дозвіллезнавство», – це «безумовна цінність для кожної людини, оскільки цей час відведений для її розвитку» [1]. Не випадково, однією з ціннісних характеристик категорії вільного часу є його спрямованість на всебічність розвитку особистості. У вільний час людина здатна розкрити себе, піднятися до вищого рівня прояву своїх здібностей, повніше задовольнити свої потреби.

Вільний час «повинен бути вільним від надмірної регламентації, примусу («заорганізованості»), адміністративних указівок. Разом з тим він не може розглядатися поза інтересами суспільства, його норм і моральних принципів. Вільний час може бути заповнений різним змістом, але він не повинен служити простором антигромадської діяльності, використовуватися для збитку волі, суспільству і самій особистості» [1]. Саме це визначає вільний час як справжню цінність, де, як наголошує Н. Флегонтова, «спрямованість демократичних засад суспільства в напрямку вільного часу базується на фундаментальному праві людини самостійно розпоряджатися своєю свободою і здійснювати свою життєдіяльність, виходячи з особистих потреб та інтересів» [7, с. 11].

При цьому одним із суспільних пріоритетів має бути концентрація на тому, як і на що людина витрачає свій вільний час. І як результат такої уваги соціуму, має бути сформульоване завдання, спрямованістю якого є формування ціннісних орієнтацій у сфері дозвілля та створення на перспективу (чи модернізація існуючої) належної інфраструктури його організації і проведення.

Головною ж людиноцентристською ідеєю є те, що людина має використати вільний час

передусім на відновлення власного здоров'я і на розвиток своєї особистості. Також варто знати, як підкреслює Н. Флегонтова, що у структурі вільного часу виокремлюють два рівні: рівень суспільно необхідного часу та рівень часу індивідуально вільного. Адже незаперечним є факт, що «спосіб життя кожної людини безпосередньо залежить від способу використання вільного часу» [7, с. 11–12].

Загальним для сучасного дозвіллезнавства положенням є те, що культурне самовизначення людини сприяє здатності вибору, що яскраво має вияв у проведенні нею свого вільного часу (вона вільно діє та включається у діяльність, значущу для неї). При цьому термін «вільна діяльність» стосовно вільного часу розуміється, по-перше, як наявність часового простору, вільного від абсолютно необхідних справ; по-друге, як свідоме прагнення людини використати цей час, а звідси – самостійний вибір варіанта ймовірної дії (з певною мірою розумності, раціональності вибору); по-третє, як здатність (вміння) досягти поставленої мети; по-четверте, як саму дію (вона є об'єктивним змістом діяльності) [7, с. 13].

Однак, специфікою вільного часу юної особистості є те, що, будучи, здавалося б, вільним щодо вибору, цей час все ж підпадає під контроль батьків (родини), педагогічних працівників освітнього закладу, дитячих організацій чи інших культурно-дозвіллевих об'єднань, визначається та ними спрямовується.

Досить слушним є зазначити, що дефініція «вільний час» є твірною для «дозвілля» і більш ширшим поняттям. У цьому аспекті для нас цінною є позиція В. Пічи, що зазначає: «Вільний час можна визначити як частину соціального часу, вивільнену працею від неодмінних справ, яка є сферою вільної діяльності людей, зумовленою всією сукупністю соціальних відносин певного суспільства і рівнем духовного розвитку кожної особи» [5, с. 26].

Як деталізація окресленої позиції може бути приведене положення про те, що вільний час являє собою як дозвілля, так і час для більш піднесеної діяльності, де остання визначається як «заняття у вільний час, за допомогою яких людина розвиває і реалізує свій творчий потенціал, бере участь у виробництві матеріальних і духовних цінностей, найбільш ефективно удосконалює себе як особистість» [1].

При цьому В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк у посібнику

«Дозвіллезнавство» окреслюють таку закономірність: і в сфері дозвілля, і в сфері більш піднесеної діяльності в кожного з нас виявляється основне заняття. Якраз воно і є основою всіх інших видів занять та активно впливає як на їхню тривалість, так і на частоту. Саме тому, як слушно зазначають науковці, не можна ототожнювати поняття «дозвілля» з поняттям «вільний час».

Вільний час набуває форми дозвілля, але не зводиться цілком до нього. Для дозвілля насамперед характерні пасивно-видовищні форми проведення вільного часу. У рамках дозвілля в основному здійснюється споживання культури, а не її творення: людина прагне задовольнити свої потреби в насолоді, задоволенні, розвазі [1]. Погоджуючись та підтверджуючи окреслену позицію, Г. Зборовський указує, що вільний час є простором, а дозвілля – його змістом [3, с. 48].

Вільний час у своїй сутнісній основі, як доводять В. Й. Бочелюк та В. В. Бочелюк, має дві складові: 1) це час, що використовується на необхідну суспільну, творчу й іншу діяльність; 2) це власне дозвілля [1]. При цьому він є частиною позаробочого часу в межах доби, тижня, місяця і року та становить значну частину соціального часу і тісно пов'язаний в кількісному і змістовному відношенні з робочим часом. Вільний час починається там, де закінчується не тільки робота на виробництві, в установі, а й усяка інша турбота про підтримку фізичного буття людини.

Під вільним часом розуміють такий час, що не поглинається безпосередньо продуктивною працею, а залишається вільним для задоволень, для дозвілля, для вільної діяльності і розвитку. Вільний час у цьому змісті виступає як простір для людського розвитку [1]. Отже, вільний час є соціально зумовленим, його перебіг визначається духовністю особистості, він залежить від ціннісного налаштування окремої людини та соціальних умов життя. При цьому дозвілля є певним змістовим виміром вільного часу взагалі.

Досліджуючи етимологічну сутність «дозвілля» (від лат. «licere» – «бути дозволеним», з фанц. – «loisir» («вільний час»), а з англ. – «leisure» («свобода вибору дій»)), зазначаємо, що це самостійна галузь знання, яка вивчає значення вільного часу в житті людини, його змістове наповнення, розвиток індивіда при включенні у дозвіллеву діяльність. Не випадково, в умовах сьогодення розвиваються такі

напрями наукового знання як *дозвіллезнавство* («це галузь науки, яка вивчає життєдіяльність, відносини й організацію людей у сфері вільного часу») та *педагогіка дозвілля*, предметом яких є «дозвілля як самостійний і значимий аспект духовної сфери людської діяльності» [1]. При цьому вільний час та дозвілля постають як соціально значущі чинники, що визначають простір можливостей для соціального вдосконалення сучасної людини, яке відбувається невимушено, без регламентації, менторства, диктування зі сторони оточення [9, с. 253]. Тобто, можемо констатувати, що проблема розуміння дозвілля з позиції суспільства набуває власне цінності життєдіяльності юної особистості.

У Соціолого-педагогічному словнику «дозвілля» визначається як «частина вільного часу (позаробочого часу), який людина має у своєму розпорядженні на свій розсуд» [6, с. 94–95], тобто дозвілля є складовою часового простору, що передбачає розподіл цього часу. Певну деталізацію у цьому контексті знаходимо в підручнику «Педагогіка дозвілля», де автори А. Воловик та В. Воловик визначають його як «вільний час людини, під час якого вона за своїм вибором займається різноманітною діяльністю» [2, с. 28]. При цьому відмічаємо спрямованість особистості зреалізувати себе у продуктивній діяльності, яка цікава та цінна для неї.

Характеризуючи дозвілля як «сукупність занять» у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні «фізичні, психічні та духовні потреби», науковець В. Піча наголошує, що «на відміну від природної основи відновлення сил людини – це специфічний засіб регенерації цих сил» [5, с. 17]. Час відведений на дозвілля, доводить науковець, є часом розвитку особистості.

Науковець Н. Цимбалюк стверджує, що «дозвілля виступає соціокультурним резонатором змін загальної соціальної системи і всіх підсистем суспільства і є певним відображенням можливостей його розвитку, виявленням його життєдіяльності. Воно доповнює уявлення про соціальний образ суспільства, допомагає зрозуміти міру його духовності і перспективності» [8, с. 6].

Ураховуючи позиції вчених (А. Воловик, В. Воловик, Н. Кононенко, Т. Корнієнко, П. Літвінський, Н. Цимбалюк) дозвілля школярів варто визначати як специфічну сторону їхньої діяльності у вільний час, у якій розширюються можливості для інтелектуального, духовного, творчого і фізичного розвитку особистості,

задовольняються її особистісні інтереси й нахили, забезпечуються потреби у спілкуванні, особистісно-індивідуальному самовираженні. При цьому науковці стверджують, що дозвілля має «вагомий потенціал, можливості для формування різних потреб особистості: моральних, інтелектуальних, фізичних» [1], сприяє «підвищенню освітнього і духовного рівня особистості, здійсненню лише тих занять у дозвіллевий час, що відповідають потребам та бажаннями приносять задоволення людині в процесі самої діяльності» [9, с. 256].

Дозвілля – це сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби, в основному відновлювального характеру, що сприяє розвитку особистості. Воно спрямоване, як зазначалося вище, на задоволення безпосередніх фізичних, психічних і духовних потреб, однак, на відміну від природної основи відновлення сил людини, дозвілля є специфічним, соціальним способом регенерації цих сил [1], забезпечуючи рекреаційно-відновлювальну здатність. При цьому важливим є ціннісна спрямованість дозвілля, адже правильна його організація розвиває та збагачує особистість, відкриває нові царини світу, дає можливість почувати себе значущою в соціумі, реалізуватись у життєдіяльності, зрозуміти соціальну значущість спілкування з оточуючими, допомагає запобігти впливу негативних явищ соціуму, убезпечити себе.

Дозвілля є особливою потребою і цінністю людини, це своєрідна соціальна організація вільного часу, що має такі форми вияву: потреба в культурі – фільми, читання, вистапи тощо; потреба в здоров'ї – відпочинок, фізичні заняття тощо; потреба у спілкуванні та взаємодії; потреба в підвищенні майстерності – самоосвіта, володіння діяльністю; потреба у розвагах – свята, конкурси, квести тощо. Як результат до «дозвілля імовірніше всього можна віднести такі види занять, як читання, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів, театрів, концертів, спілкування з друзями, заняття спортом, розваги, прогулянки, ігри, пасивний відпочинок і т. ін. Для занять у години дозвілля характерна в основному самоособистісна спрямованість їхнього змісту» [1].

Що ж стосується специфіки вільного часу та дозвілля юної особистості, то, будучи, здавалося б, вільним щодо вибору, цей час все ж підпадає під контроль батьків (родини), педагогічних працівників

освітнього закладу, дитячих організацій чи інших культурно-дозвіллевих об'єднань, визначається ними та спрямовується. Тому таким важливим є під час дозвілля, щоб юна особистість, спрямована на власне самопізнання та удосконалення, за допомогою дорослих змогла знайти вільний вибір шляху такого удосконалення. Саме тому нагальною є проблема організації дозвіллевої діяльності школярів, що має «два взаємопов'язаних пласти – мотивація власного самовдосконалення та створення середовища, у якому воно буде можливим» [4, с. 20].

Досліджуючи зазначену категорію, важливим є врахування специфічних ознак дозвілля та здійснення дозвіллевої діяльності: 1) свобода вибору, без регламентації та менторства; 2) добровільна участь; 3) прагнення отримати радість, задоволення від процесу та радість успіху щодо результату (компенсаційність); 4) самостійність у поєднанні з відповідальністю; 5) творчість та саморозкриття власних можливостей. При цьому наголошуємо: свобода вибору пов'язана з відчуттям самоцінності часу, що сприймається особистістю як вільна діяльність; та зазначаємо: основною цінністю вважається не сама можливість «робити, що хочу» в процесуальному аспекті, а об'єктивний зміст і суспільна цінність, тобто якою мірою вільна діяльність сприяє розвитку особистості та стимулює її до саморозвитку й самовдосконалення [9, с. 255].

Ураховуючи актуальність проблеми організації дозвілля підрастаючого покоління, виховні можливості й педагогічні перспективи дозвіллевої діяльності, сучасні науковці (І. Бех, А. Богуш, В. Кузь, С. Литвиненко, О. Сухомлинська, Т. Суценко, Т. Черніговець) указують, що дозвілля юної особистості, яке здійснюється в емоційно-розважальному середовищі неформального спілкування, виявляє свою суть як об'єкт педагогічних зусиль різноманітних соціальних інститутів (сім'я, заклад освіти, культурно-дозвіллевий й спеціальні позашкільні заклади, включаючи державні бібліотеки, музеї, будинки творчості, клуби за місцем проживання, громадські й приватні аматорські організації). Саме тому є важливим забезпечити належні умови функціонування такого освітньо-виховного середовища, яке б сприяло розвитку та саморозвитку кожної особистості.

Висновки та перспективи подальших

розвідок напрямку. Важливими орієнтирами у розв'язанні завдань окресленої проблеми є розуміння ролі вільного часу у процесі становлення особистості, визначення місця і значення дозвілля у розвитку школяра, правильної організації дозвіллевої діяльності, адже від цього багато в чому залежить розвиток сил та здібностей особистості, формування потреб та інтересів, її психологічний комфорт, рівень емоційно-чуттєвої сфери, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення.

Якісне забезпечення дозвіллевого часу сприяє усвідомленню себе індивідуальністю, виявленню індивідуальних можливостей, самоствердженню, розвитку інтересів та здібностей та одночасному усвідомленню себе частиною колективної спільноти. Тому так важливо виважено підійти до організації дозвілля школярів. На вивчення цього питання й буде спрямоване подальше дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бочелюк В. Й. Дозвіллезнавство. навч. посіб. / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. К. : Центр навч. літератури, 2006. 208 с. URL : http://tourlib.net/books_ukr/bocheluk.htm.
2. Воловик А. Ф. Педагогіка дозвілля: підручник / А. Ф. Воловик, В. А. Воловик. Харків : ХДАК, 1999. 332 с.
3. Зборовский Г. Е. Социология досуга и культуры М. : Альтекс, 2006. 315 с.
4. Кочубей Н. В. Культурно-дозвіллева діяльність дітей у просторі сучасного «дорослого» суспільства *Культура і сучасність : альманах*. К. : Міленіум, 2012. № 2. С. 19–23.
5. Піча В. М. Культура вільного часу: філософсько-соціологічний аналіз. Львів : Світ, 1990. 152 с.
6. Соціолого-педагогічний словник [Уклад.: Радул В. В., Галета Я. В., Довга Т. Я., Дубінка М. М., Кічук Я. В., Кравцов В. О., Радул О. С., Фабрика А. А., Шульга О. А.] / За ред. В. В. Радула, вид. 2-е. Харків: Мачулін, 2015. 444 с. С. 94–95.
7. Флегонтова Н. М. Педагогічна організація культурного дозвілля школярів: навч.-метод. посіб. К. : Освіта України, 2007. 224 с.
8. Цимбалюк Н. М. Організація та методика культурно-дозвіллевої діяльності. К. : ДАКККіМ, 2000. 145 с.
9. Шевчук І. В. Педагогічна сутність дозвілля та дозвіллевої діяльності. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. № 1(60). 2014. С. 250–259.

REFERENCES

1. Bochelyuk, V. Y. (2006). *Dozvil'yeznnavstvo*. [Leisure science]. Kyiv.
2. Volovyk, A. F. (1999). *Pedahohika dozvil'lya*. [Leisure pedagogy]. Harkiv.
3. Zborovskiy G. Ye. (2006). *Sotsiologiya dosuga i kul'tury*. [Sociology of leisure and culture]. Moscow.
4. Kochubey, N. V. (2012). *Kul'turno-dozvil'lyeva diyal'nist' ditey u prostori suchasnoho «dorosloho» suspil'stva*. [Cultural and leisure activities of children in the space of modern «adult» society]. Kyiv.
5. Picha, V. M. (1990). *Kul'tura vil'noho chasu: filofs'ko-sotsiologichnyy analiz*. [Culture of free time: philosophical and sociological analysis]. L'viv.
6. *Sotsiologo-pedahohichnyy slovnyk* (2015). [Sociological and pedagogical dictionary]. Kharkiv.
7. Flehontova, N. M. (2007). *Pedahohichna orhanizatsiya kul'turnoho dozvil'lya shkolyariv*. [Pedagogical organization of cultural leisure of schoolchildren]. Kyiv.
8. Tsymbalyuk, N. M. (2000). *Orhanizatsiya ta metodyka kul'turno-dozvil'lyevoyi diyal'nosti*. [Organization and methods of cultural and leisure activities]. Kyiv.
9. Shevchuk, I. V. (2014). *Pedahohichna sutnist' dozvil'lya ta dozvil'lyevoyi diyal'nosti*. [Pedagogical essence of leisure and leisure activities].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБІНКА Микола Михайлович –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: самовизначення особистості майбутнього педагога; педагогіка вищої школи; вивчення педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, теорія і практика позашкільної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBINKA Mykola Mikhaylovich – Candidate of Pedagogic Sciences, associate professor, associate professor Department of Pedagogy and Management of Education, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: self-determination of personality of future teacher; pedagogics of higher school; study of pedagogical inheritance of V. O. Sukhomlynskogo, theory and practice of extracurricular education.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2021 р.

УДК 378.147«8/10»

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-59-63

ДУБРОВІНА Ірина Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6676-4789>
e-mail: iradubrovina@ukr.net

КОВАЛЬКОВСЬКА Ірина Іванівна –

учитель української мови та літератури
Броварської спеціалізованої школи I-III ступенів № 5 імені Василя Стуса,
магістр освітньої програми «Педагогічне дорадництво»
Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6676-4789>
e-mail: kovalkovskai@ukr.net

МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В КОНТЕСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вирішення стратегічних суспільних завдань, визначених Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», в першу чергу залежить від особисто-професійних якостей педагогічних кадрів, рівня фахових компетентностей та неперервного розвитку. Об'єктивні вимоги суспільства до вчителів-словесників визначаються пріоритетністю потреб у постійному удосконаленні науково-методичного підґрунтя отриманих знань, необхідних для розвитку професійних компетентностей та орієнтації у сучасних європейських тенденціях. Увага, яка приділяється у всьому світі неперервній професійній освіті, обґрунтовує актуальність науково-практичного вирішення цієї проблеми, що призвело до розробки компетентнісного підходу як одного з напрямів подальшого поглиблення і розвитку кваліфікованих фахівців з широким світоглядом.

Як зазначено в Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти – підвищення якості педагогічної освіти, забезпечення її інтеграції у Європейський простір, конкурентоспроможність на ринку праці вимагає подальшого вдосконалення організації методичної підготовки та передбачає упровадження нових підходів та інтерактивних технологій навчання [5, с. 22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтерактивного навчання у методичній підготовці освітян стала предметом значної кількості наукових досліджень, дискусій, формування нових підходів у педагогічну практику в роботах С. Гончарова, О. Пометун, Г. П'ятакова,

В. Терещенка, Г. Кривчикова, І. Луцик, О. Редько, Ю. Семенчук, Т. Сердюк, В. Федорчук та ін. Так, на думку О. Редько, в системі середньої освіти саме вчителі формують основу моральних та інтелектуальних якостей школярів, необхідних для демократичного і соціально-економічного розвитку країни [5, с. 22]. Суспільна потреба у мотивованих педагогах з високим рівнем самоосвіти та мобільності, спроможністю до гнучкого мислення щиро сприяє самостійному прийняттю рішень, активності та оригінальності у педагогічній праці [2, с. 10].

Мета статті – розглянути перспективи удосконалення методичної підготовки вчителя-словесника в контексті впровадження інтерактивних технологій навчання для підготовки сучасного фахівця, готового до партнерської взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна діяльність учителя-словесника відбувається суголосно реаліям суспільства, в якому він знаходиться. Сучасне постіндустріальне суспільство характеризується як суспільство, в економіці якого в результаті науково-технічної революції й істотного зростання доходів населення пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг. Наукові розробки в постіндустріальному суспільстві стали головною рушійною силою економіки – виробничим ресурсом є інформація і знання. Оскільки постіндустріальне суспільство, за визначенням Деніела Белла є «суспільством професіоналів», де основним класом є «клас інтелектуалів», то найбільш цінними якостями працівника сучасної епохи стають рівень освіти, професіоналізм, здатність до

навчання і креативність [1]. З огляду на роль знань та інформації в новій епосі розвитку людства її ще називають «інформаційним суспільством» або «суспільством знань». У результаті – виникає необхідність у підготовці спеціаліста відповідно до запитів сучасної вищої освіти і інформаційного суспільства. Робота з інформацією вимагає від викладача високого рівня комунікації, критичного мислення, навичок взаємодії.

Актуальність упровадження інтерактивних технологій в методичну підготовку вчителів-словесників визначається:

- сучасними тенденціями розвитку суспільства (глобалізація, демократизація, інформатизація тощо);

- зростаючою роллю освіти та необхідністю забезпечення її випереджального значення для розвитку суспільства в цілому та особистості зокрема;

- спрямованість фахівців на реалізацію компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного підходу в навчанні й розвитку учнів;

- необхідністю застосування активних методів, прийомів навчання і форм організації освітнього процесу;

- інноваційними підходами до навчання української мови й літератури, тестової діагностики навчальних досягнень учнів, застосуванням нових методів і прийомів навчання, навчальних занять нових форм, розроблення та оформлення власних методичних напрацювань.

Як зазначає О. Пометун, технології методичної роботи, ґрунтуючись на гуманістичній парадигмі освіти, дозволяють ефективніше розв'язати актуальні педагогічні завдання, які стоять перед освітянами. Особливий інтерес викликає інтерактивне/взаємодіюче навчання, що спрямоване на спільну дію у педагогіці партнерства «педагог-учень» та забезпечує спільність дій та діалог з учнями-представниками нового покоління [4, с. 82].

Відомо, що інтерактивні методи навчання упроваджувалися в українській школі у період масштабного реформування шкільної освіти, приблизно з 1920-тих років. Запропоновані у той час бригадно-лабораторний і проєктний методи, робота в парах були передовими в світовій педагогіці. У процесі інтерактивного навчання суб'єкти навчання активно взаємодіяли один з одним з метою спільного розв'язання поставленого завдання, навчалися грати за правилами та виконувати ролі навчальної комунікації. Сучасне бачення інтерактивних технологій

навчання звертає увагу на психологічний розвиток особистості. Методична підготовка з елементами інтерактивного навчання дозволяє краще пізнати учасників освітнього процесу, постійно взаємодіяти, обмінюватися пропозиціями, а це активізує творчий потенціал педагогів, розвиває критичне мислення. Організація інтерактивного навчання передбачає педагогічне моделювання, використання ділових ігор, аналізу відповідної ситуації, розуміння психології людських взаємин. Воно ефективно сприяє розвитку комунікативних компетенцій, як мега-механізмів у взаємодії між учасниками освітнього процесу [7, с. 122].

Інтерактивні технології дозволяють продуктивніше реалізувати навчання у взаємодії на основі упровадження тренінгових технологій; навчання у співпраці (в малих групах).

Тренінгові технології об'єднують особистісно-орієнтовану спрямованість організації освітнього процесу. Вони дозволяють, не змінюючи змісту освіти, забезпечити реалізацію освітніх стандартів інноваційними методами, розвиваючи при цьому самостійність, взаємодовіру, здатність до взаємодопомоги, прагнення до творчого пошуку дидактичних задач [3, с. 25].

Групова форма роботи широко використовується в роботі з фахівцями, зокрема і вчителями української мови, що має цілий ряд переваг. Так, групове заняття дає змогу набагато краще усвідомити свої як позитивні, так і негативні якості. Важливим аргументом на користь групової форми роботи є те, що за один і той самий час можна психологічно вплинути на значно більшу кількість людей, активізуючи виховні та мотиваційні механізми [1, с. 10].

Окремо розглянемо навчання у співпраці – колективну навчальну діяльність у малих групах (3–5 осіб), що є особистісно-орієнтованим, дає високий ефект не тільки в опануванні знаннями, вміннями і навичками, а й у соціалізації, формуванні комунікативних умінь. Основними варіантами навчання у співпраці є: навчання у команді (Student Team Learning. STL) – це варіант навчання у співпраці, розроблений в Університеті Джона Хопкінса (США) – передбачає самостійну роботу кожного члена групи у постійній взаємодії з іншими членами тієї ж групи в роботі над темою (проблемою, запитанням), що вивчається; ефективність команди залежить від результатів кожного її члена. Наприклад, у роботі з учителями української мови

доцільно використовувати популярні освітні інструменти – інтелектуальні карти, а також такі форми інтерактивного навчання, як «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Мозаїка», «Дерево рішень» тощо.

Кооперативне навчання (cooperative leaning) – варіант, розроблений у 1978 році професором Еліотом Арнсоном і названий Jigsaw («пилка») – передбачає групову роботу (4–6 чол.) над матеріалом, розбитим на фрагменти (логічні або смислові блоки; при цьому кожен учасник групи детально розробляє свою частину матеріалу, стає «експертом» у своєму питанні обговорення здобутого матеріалу, що відбувається під час «зустрічі експертів»; далі «експерти» повертаються у свої групи і навчають тому новому, про що дізнались самі, інших членів своєї групи; ті, в свою чергу, доповідають про свою частину завдання (як зубці однієї пилки); на заключному етапі викладач може попросити будь-якого студента дати відповідь на певне питання теми (цей варіант особливо ефективний при організації самостійної роботи студентів).

Яскравим зразком цієї методичної роботи з учителями української мови можуть бути такі форми кооперативного навчання, як «Робота в парах», «Два-чотири – всі разом», «Робота в малих групах», «Карусель», «Акваріум» тощо.

«Навчаємося разом» (Leaning Together) – варіант навчання у співпраці, розроблений в університеті штату Міннесота в 1987 р. (Девід Джонсон, Роджер Джонс), передбачає поділ на різні рівні (диференційовані) групи за рівнем навчальних можливостей по 3–5 осіб; при цьому кожна група отримує завдання, яке є складовою частиною теми, над якою працюють усі студенти академічної групи: всередині мікрогрупи завдання також диференціюються – отже загальний результат залежить від індивідуального вкладу кожного у спільну роботу.

Як підтверджує досвід методичної роботи, навчання і виховання за принципом співпраці об'єднує загальнолюдські принципи, підвищує моральні якості, виховує довіру, повагу, взаємодію та відповідальність. Дослідницька робота в групах – варіант, запропонований Шломо Шараном (Університет Тель-Авіва, 1976), передбачає подібний до попередніх поділ тих, хто навчається під час виконання дослідницьких завдань. Цікавими формами методичної роботи можуть слугувати науково-дослідні конференції, конструктивне бюро та наукові гуртки.

Варто відзначити, що всі запропоновані

варіанти мають багато спільного, а саме: одне завдання на всю групу, розподіл ролей, одне заохочення (одна оцінка) на всіх. В основі роботи групи – співпраця, взаємодопомога членів команди один одному, співпереживання. Тому в таких умовах кожен має рівні можливості для навчання згідно зі своїми здібностями. Найважливішим тут є спільно отриманий результат.

Серед форм роботи з учителями української мови, які є найбільш ефективними при впровадженні інтерактивних технологій навчання виокремимо кооперативне, ситуативне моделювання, дискусійні питання та колективно-групове навчання. Наприклад, вчителі української мови під час роботи майстер-класу «Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури» запропонували наступні форми інтерактивної взаємодії з учнями, які можна використати на практиці, а саме «Дебати», «Рольова гра», «Ток-шоу», «Вертушка», «Велике коло» тощо. Принцип використання інтерактивних технологій в процесі навчання української мови дозволяє підвищити рівень засвоєння мовних знань і умінь, ступінь тренуваності таких розумових операцій як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, які лежать в основі розвитку критичного мислення.

У методичній роботі з учителями української мови при застосуванні інтерактивних методичних технологій основне завдання вчителя полягає не стільки в передачі інформації, скільки в залученні учнів до творчо-наукового пошуку. Використання інтерактивних технологій дозволяє організувати творчу взаємодію суб'єктів навчання, результатом якої є «відкриття» нових знань учнем в процесі розв'язання навчальної проблеми, психологічно налаштувати учня на наукову хвилю та статус проєктної діяльності на уроках української мови та літератури, сформувати вміння (навички) здійснювати аналіз основних тенденцій розвитку середньої загальної освіти та враховувати їх у професійній діяльності; організовувати процес вивчення української мови і літератури у ЗНЗ відповідно до сучасних потреб (запитів) суспільства, завдань, що стоять перед системою середньої загальної освіти; ефективно реалізувати методикку інноваційного навчання української мови і літератури; реалізувати власну, науково обґрунтовану методичну систему викладання предмета. Підвищенню якості з викладання предмету дають такі проєктні завдання для

учнів: складання плану дій; збір інформації; дослідження теми; аналіз та узагальнення; презентація результатів; підведення підсумків.

Специфіка діяльності вчителя української мови полягає в тому, що він виступає не лише носієм лінгводидактичних знань, але і покликаний з допомогою філологічного виховання формувати в учнів мовознавче мислення, культуру та пошану до рідної мови.

Інтерактивне навчання вимагає від учителя української мови певних умов в організації освітнього процесу, зокрема: організації освітнього процесу як багатосторонньої, партнерської, інтенсивної комунікації; сприятлива, позитивна психологічна атмосфера в класі; орієнтації на ту чи іншу аудиторію; швидке «перевантаження» будови уроку, пристосування дидактичних задач та методів заняття відповідній аудиторії; можливості дослухатися до думки учнів, що навчаються працювати у команді; опанування великої кількості дидактичного матеріалу за короткий проміжок часу; створення «ситуація успіху».

Як зазначає М. Заєць, сьогодні відкритим залишається питання – чи повинні сучасні педагоги приділяти більше уваги формуванню навичок та компетенцій, які формує ринок праці, зокрема і гуманітарних дисциплінах. Вчена дискутує про те, наскільки універсальні компетенції зможуть допомогти учневі адаптуватися у дорослому світі професій, зокрема чи важливими є навички роботи в команді [3, с. 72].

Звичайно, не можна не погодитися з вченою, що в сучасного світу, у якому все швидко змінюється, освіта потребує нових підходів до навчання і інтерактивні технології допоможуть випускникам бути гнучким та мобільним та адаптуватися до суспільних змін. Адже рівень засвоєння мовних компетентностей, ступінь тренуваності таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення лежать в основі розвитку критичного мислення особистості, формують професійно-значущі якості і вміння особистості (емпатію, рефлексію, тактовність, комунікативну компетентність тощо); сприяють діагностиці, корекції і розвитку особистісних якостей і вмінь, зняттю бар'єрів, які заважають ефективній педагогічній діяльності; вчать розв'язувати складні проблеми, збільшувати альтернативні погляди, приймати продумані рішення; сприяють самовдосконаленню

особистості.

Висновки та перспективи подальших розвідок напреду. Отже, вирішення теоретичних і практичних завдань модернізації системи професійної освіти, виокремлення тенденцій її розвитку потребує оновлення підходів до організації методичної роботи вчителів-словесників, що ґрунтується на принципах доступності, варіативності, новизни, науковості, зворотного зв'язку. Вагомого значення набуває проблема удосконалення методичної роботи з педагогічними працівниками, запровадження в освітній процес досягнень знахідок передового педагогічного досвіду. Розв'язати цю проблему можна різними напрямками на основі запровадження інтерактивних технологій та активізації методичної роботи з учителями української мови у напрямку підготовки ерудованого, всебічно розвиненого, компетентного педагога, організатора, психолога, людини з високим почуттям відповідальності за результати навчання й виховання молодого покоління. Упровадження інтерактивних технологій у методичну підготовку вчителів-словесників сприятиме удосконаленню та систематизації знань щодо інноваційних підходів до навчання української мови й літератури, тестової діагностики навчальних досягнень учнів, застосуванню нових методів і прийомів навчання, навчальних занять нових форм, розроблення та оформлення власних методичних напрацювань.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Белл Д., Иноземцев В. Эпоха разобщенности / Д. Белл, В. Иноземцев. Москва: Центр исследований постиндустриального общества, 2007. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1329120428.pdf> (дата обращения: 07.12.2018).
2. Dubrovina, I., Horash, K., Radzivil, T., & Oliynyk, T. Роль мотивации в самообразовании будущих учителей / I. Dubrovina, K. Horash, T. Radzivil & T. Oliynyk. e-mentor, 2019(80), 10–17. <https://doi.org/10.15219/em80.1418>
3. Zajac M. Shaping the Future of Learning. Some Thoughts after the Online Educa Global Conference in Berlin, 27–29.11.2019 / M.Zajac . e-mentor, 2019. 5(82), С. 72-74. <https://doi.org/10.15219/em82.1447>
4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. Пометун. Київ: А.С.К., 2007, 144 с.
5. Про затвердження Галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176 / Міністерство освіти і науки України. Вища школа, 9, (2003), 103–113.

6. Редько О. М. Педагогічні технології формування творчої особистості / О. Редько // Економіка в школах України, 2015. 8. 22–31.

7. Федорчук В., Кутішенко В. Соціально-психологічний тренінг формування творчого потенціалу майбутнього вчителя/ В. Федорчук, В. Кутішенко // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський, 2003. 218 с.

REFERENCES

1. Bell, D. & Inozemtsev, V. (2007). *Ipoha razobshhennosty*. [The era of disunity]. Moscow.

2. Dubrovina, I., Horash, K., Radzivil, T., & Oliynyk, T. (2019). *Rol' moty'vacy'y' v samoobrazovany'y' budushhy'x uchytel'ej*. [The Role of Motivation in the Self-education of Future Teachers]. Warsaw.

3. Zajac, M. (2019). *Formuvannya majbutn'ogo navchannya*. [Shaping the Future of Learning]. Berlin.

4. Pometun, O. (2007). *Ency'klopediya interakty'vnogo navchannya*. [Encyclopedia of interactive learning]. Kyiv.

5. *Pro zatverdzhennya Galuzevoyi koncepciyi rozvy'tku neperervnoyi pedagogichnoyi osvity*. (2013). [On approval of the Sectoral concept of development of continuing pedagogical education]. Kyiv.

6. Redko, O. (2015). *Pedagogichni tehnologiyi formuvannya tvorchoyi osoby'stosti*. [Pedagogical technologies of formation of creative personality]. Kyiv.

7. Fedorchuk, V. & Kutishenko V. (2003). *Social'no-psy'xologichny'j trening formuvannya tvorchoho potencialu majbutn'ogo vchy'telya*. [Socio-psychological training of formation of creative potential of the future teacher]. Kamyanets-Podilsky.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУБРОВІНА Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова.

Наукові інтереси: дослідження професійного розвитку освітян в системі післядипломної освіти.

КОВАЛЬКОВСЬКА Ірина Іванівна – учитель української мови та літератури Броварської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 5 імені Василя Стуса, магістр освітньої програми «Педагогічне дорадництво» Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова.

Наукові інтереси: інтерактивні технології удосконалення сучасного уроку.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUBROVINA Iryna Volodymyrivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Pedagogy and Psychology, Higher School of the National Pedagogical University named after M. Drahomanov.

Circle of scientific interests: research of professional development of educators in the system of postgraduate education.

KOVALKOVSKA Iryna Ivanivna – Teacher of Ukrainian Language and Literature of Brovary Specialized School of I-III degrees № 5 named after Vasyl Stus, Master of the Educational Program «Pedagogical counseling» of the National Pedagogical University named after M. Drahomanov

Circle of scientific interests: interactive technologies for improving a modern lesson.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2020 р.

УДК: 378.22.018.8

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-63-66

ДУДІНА Оксана Валеріївна –

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 2 Донецького національного медичного університету
ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0405-5837>
e-mail: rexiff@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ В УНІВЕРСИТЕТАХ КИТАЮ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Дослідження особливостей підготовки магістрів у галузі медицини в сучасних умовах зумовлено суспільною потребою у висококваліфікованих лікарях, здатних до професійної діяльності. Особливо це є актуальним під час пандемії Covid-19, яка зачепила всі народи світу, паралізувала

медичні галузі багатьох країн. Вимогою часу в такій ситуації стає інтенсивне розширення міжнародного обміну науковою та науково-медичною інформацією між науковцями-дослідниками та лікарями-практиками. В Декларації Всесвітньої організації охорони здоров'я поставлено завдання забезпечити якісним і передовим лікуванням та зберегти

здоров'я індивідуума і його соціального середовища.

У вітчизняних університетах склалася багаторічна практика підготовки магістрів у галузі медицини, але умови пандемії Covid-19 виявили слабкі місця в цій системі, зокрема, в дистанційній освіті майбутніх лікарів.

Медичні університети України готують магістрів у галузі медицини, застосовуючи традиційні та новітні методи навчання, що сприяє підвищенню рівня професійної спрямованості викладання дисциплін для майбутніх медиків, але вивчення міжнародного досвіду, зокрема, медичних закладів вищої освіти Китаю щодо застосування та розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності магістрів у галузі медицини та його адаптація в закладах вищої освіти України сприятиме вдосконаленню системи підготовки лікарів на магістерському рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування системи вищої освіти Китаю схарактеризовано в працях С. Гала, В. Мумладзе, Н. Мирончук.

Значним джерелом для вивчення фахової підготовки майбутніх лікарів у медичних університетах України є праці О. Гуменюк та В. Гуменюк, І. Гуменної, Л. Дудікової, О. Лазуренко, Г. Стечак та інших вітчизняних науковців.

Попри високу актуальність проблема підготовки магістрів у галузі медицини в університетах КНР досі недостатньо вивчена. Прагнення вивчити досвід професійної підготовки магістрів у галузі медицини в університетах КНР як однієї з провідних країн в сфері вищої освіти з метою його екстраполяції на професійну магістерську освіту фахівців у галузі медицини в закладах вищої освіти України зумовило визначення теми та мети наукового дослідження.

Мета статті – охарактеризувати теоретичні та методичні основи підготовки фахівців у галузі медицини на магістерському рівні в університетах КНР.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 2009 році Китайський уряд розпочав комплексну реформу охорони здоров'я, завданням якої є вирішення проблем, що стоять перед діяльністю органів охорони здоров'я. На даному етапі медична освіта в КНР завдяки реформі «Здорова КНР 2020», («Healthy China 2020») стає успішною запорукою змін в системі охорони здоров'я. У Китаї функціонує 159 медичних закладів вищої освіти [4]. Під час вивчення та аналізу магістерських програм підготовки фахівців у

галузі медицини, досліджено рейтинг 100 кращих університетів світу за Times Higher Education World University Rankings (THEWUR). Серед яких такі університети Китаю як університет Цінхуа (Tsinghua University) – 20 місце в рейтингу 100 кращих університетів світу за Times Higher Education World University Rankings (THEWUR), Пекінський університет (Peking University) – 23, Фуданський університет (Fudan University) 70, Науково-технологічний університет Китаю (University of Science and Technology of China) – 87, Zhejiang University (Чжецзянський університет) – 94, Шанхайський університет Цзяо Тонг (Shanghai Jiao Tong University) – 100 [6].

В університетах КНР залежно від за напрямку навчання, магістр у галузі медицини може здобути професійний і дослідницький (науковий) (professional degree and research degree) ступінь магістра. Після завершення магістерської програми за професійним напрямом фахівець може працювати на таких посадах як старший лікар, старший лікар в галузі охорони здоров'я, старший стоматолог, старший фармацевт. Магістр за дослідницьким напрямом може працювати на посаді лікаря-науковця, який здійснює медичні дослідження, що є його основною професійною діяльністю. Назва медичних ступенів також є різною, для професійного напрямку – клінічна медицина (Clinical Medicine), для дослідницького напрямку – доклінічна медицина (Pre-clinical Medicine). Клінічна медицина включає в себе такі напрями магістерських програм у галузі медицини як охорона здоров'я, стоматологія, фармакологічна наука; доклінічна медицина включає в себе клінічну медицину, профілактичну медицину, стоматологію, науку людського прогресу, історію науки і техніки, біомедичну інженерію, соціальну медицину та управління здоров'я [3].

Згідно порядку підготовки медиків-професіоналів в КНР та адаптації такого закордонного досвіду, схема підготовки медичного експериментального класу розділена на 3 етапи, відома як модель «3+2+3».

Завершивши навчання за першою фазою, це період в 3 роки, магістр в галузі медицини вже володіє базовими знаннями з медицини та розвитку людства для чіткого розуміння цінності і правил життя. На даному етапі навчальні програми включають біохімію, молекулярну біологію, клітинну біологію та інші основні курси, а також основні курси медицини та доклінічні курси.

Друга фаза (магістерський рівень) – це період в 2 роки. Магістри проводять дослідницьку підготовку з біомедицини в першокласних медичних школах за кордоном та проводять наукові дослідження у відповідній галузі медицини під керівництвом викладачів. Таким чином, студенти-медики розвивають науковості і точності мислення (точності стилю лікування, обробки даних), а також оволодівають духом співпраці, міжнародним баченням та інноваційним мисленням. Третя фаза – період в 3 роки. Магістри проходять курси клінічної медицини у вітчизняних загальних лікарнях та здійснюють клінічну практику з метою розвитку в магістрів можливостей клінічних методик і практики та кодексів поведінки. Навчальні програми включають діагностику, внутрішню медицину, хірургію, акушерство та гінекологію, педіатрію, неврологію, психіатрію, традиційну китайську медицину, офтальмологію, отоларингологію, стоматологію, дерматологію, алергологію, онкологію, гігієну, епідеміологію.

Під час дослідження магістерських програм з підготовки фахівців у галузі медицини в КНР, з'ясовано, що забезпечення професійної якості та ефективності підготовки магістрів полягає в розробленні відповідного переліку компетентностей для магістрів-медиків, формулюванні результатів навчання. На думку авторів праці «Дослідження медичної освіти в Центральному та Південному Китаї: вимірювання професійної компетентності студентів-клініків» («An Exploration of Medical Education in Central and Southern China: Measuring the Professional Competence of Clinical Undergraduates») в Китаї існує три основи професіоналізму в медичній освіті, від професіоналізму на основі чеснот до професіоналізму, що базується на поведінці, до формування професійної ідентичності [1]. Останній механізм розглядається як адаптивний процес розвитку для соціалізації студентів на мислення, почуття та поведінку лікаря як на індивідуальному, так і на колективному рівні.

Медична освіта на магістерському рівні в університетах Китаю, що була традиційно орієнтована на основне навчання, наукову та клінічну підготовку, була змінена, щоб зробити акцент на багатомірну компетентність та задовольнити потреби населення країни. Три загально визнані міжнародні стандарти медичної освіти, серед яких Глобальні мінімальні основні вимоги до медичної освіти (Global Minimum Essential

Requirements in Medical Education) у 2002 р., Міжнародні стандарти довузівської освіти у Всесвітній федерації медичної освіти (International Standards for Undergraduate Education in the World Federation of Medical Education) у 2001 р. та основні принципи ВООЗ для забезпечення якості базової медичної освіти в регіоні Західної частини Тихого океану (WHO Guidelines for Quality Assurance of Basic Medical Education in the Western Pacific Region) у 2012 р. представляють цю багатомірну перспективу [1]. Згідно зі стандартами в Китаї, підготовка магістрів у галузі медицини має включати цілі, що стосуються ідейно-моральної та професійної якості, знань та майстерності фахівців.

Національний центр медичного обстеження (National Medical Examination Center, NMEC), як підрозділ Міністерства охорони здоров'я, виступає організацією обстеження у галузі охорони здоров'я і є одним із найперших професійних тестових центрів у КНР. Центр відповідає за Національну медичну ліцензійну експертизу (National Medical Licensing Examination, NMLE) з розробки орієнтирів розвитку, введення тестів, підрахунку балів, встановлення стандартів, психометричного аналізу та застосування інформаційних технологій [2]. Установлено, що магістри з технічного перекладу в США мають можливість отримати підготовку, яка спирається на результати досліджень і практичний досвід провідних фахівців у галузі медицини, що забезпечує її актуальність та ефективність.

Згідно з теорією Лі Цао та Тао Сан у праці «Визначення компетентностей лікарів у Китаї» (Identifying the competencies of doctors in China), система компетентностей китайських лікарів включає шість елементів: технічні процедурні навички; діагностика та лікування; колективна робота та адміністрування; спілкування; професійна поведінка; та професійні цінності [5]. Клінічні навички та медичні знання є головним напрямком магістерських програм для підготовки фахівців у галузі медицини. Зміст освіти та цілі магістерських програм в Китаї інтегруються та базуються на розвитку професійних компетентностей лікарів-професіоналів, які включають комунікацію, роботу в команді та адміністрування, професійну поведінку та професійні цінності. Професійні компетентності магістрів у галузі медицини вироблені під час навчання, в подальшому узгоджуються з потребами системи охорони здоров'я.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. На підставі здійсненого у дослідженні системного аналізу охарактеризовано організацію підготовки магістрів у галузі медицини в КНР, зокрема структуру і зміст, форми у підготовці фахівців у галузі медицини на магістерському рівні, згідно з якими цілі в підготовці магістрів-медиків в університетах Китаю мають два основних напрями – професійний і дослідницький. Професійна підготовка магістрів у галузі медицини в КНР має основну мету в змісті освіти – розвиток професійних компетентностей висококваліфікованого медика, який оволодіє передовим медичним досвідом та може адаптуватися в умовах пандемії Covid-19. Проаналізовано навчальні плани магістрів у галузі медицини в університетах КНР та встановлено, що вони складаються з таких блоків: основні курси з теорії та практики в галузі медицини, експериментальні курси, клінічна практика.

До перспективних напрямів досліджень доцільно віднести вивчення особливостей підготовки магістрів у галузі медицини в країнах Європейського простору вищої освіти; проблеми підготовки викладацького складу у галузі медицини; застосування сучасних інтерактивних інформаційно-комунікаційних технологій для підготовки магістрів у галузі медицини.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Cheng, Chen. An Exploration of Medical Education in Central and Southern China: Measuring the Professional Competence of Clinical Undergraduates / International Journal of Environment Research and Public Health. 2019, 16, 4119. URL: https://www.researchgate.net/publication/336817615_An_Exploration_of_Medical_Education_in_Central_and_Southern_China_Measuring_the_Professional_Compentence_of_Clinical_Undergraduates
2. Law of the People's Republic of China on Medical Practitioners / National Medical Examination Center. Main Responsibilities, December 01, 2013. URL: <http://www.nmec.org.cn/EnglishEdition.html>
3. Wu L., Wang Y., Peng X., Song M., Guo X., Nelson H., Wang W. Development of a medical academic degree system in China / Medical Education Online. January 15, 2014. V. 19. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3895259/>
4. Xu D., Sun BZ, Wang XH, Ke Y. Reformation of medical education in China. Lancet. March, 2010. URL: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(10\)60241-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(10)60241-3/fulltext)

5. Zhao L., Sun T., Sun B., Zhao Yu., Norcini J., Chen L. Identifying the competencies of doctors in China/ BMC Medical Education. November 25, 2015. URL: <https://bmcmmededuc.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12909-015-0495-y>

6. Zhao W. More Chinese universities climb up world university rankings / Study International Staff. SI News. September 4, 2020. URL: <https://www.studyinternational.com/news/chinese-universities-world-university-rankings/>

REFERENCES

1. Cheng, Chen. (2019). *Doslidzhennya medychnoyi osvity v Tsentral'nomu ta Pivdennomu Kytayi: vymiryuvannya profesynoyi kompetentnosti studentiv-klinikiv*. [An Exploration of Medical Education in Central and Southern China: Measuring the Professional Competence of Clinical Undergraduates].
2. (2013). *Zakon Kytays'koyi Narodnoyi Respubliki pro likariv*. [Law of the People's Republic of China on Medical Practitioners].
3. Wu L., Wang Y., Peng X., Song M., Guo X., Nelson H., Wang W. (2014). *Rozvytok systemy vchenykh medychnykh stupeniv u Kytayi*. [Development of a medical academic degree system in China].
4. Xu D., Sun BZ, Wang XH, Ke Y. (2010). *Reformuvannya medychnoyi osvity v Kytayi*. [Reformation of medical education in China].
5. Zhao L., Sun T., Sun B., Zhao Yu., Norcini J., Chen L. (2015). *Vyznachennya kompetensiy likariv u Kytayi*. [Identifying the competencies of doctors in China].
6. Zhao W. (2020). *Bil'she kytays'kykh universytetiv pidnimayet'sya u svitovomu reytnhu universytetiv*. [More Chinese universities climb up world university rankings].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДУДИНА Оксана Валеріївна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри мовних та гуманітарних дисциплін № 2 Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: методика викладання англійської мови за професійним спрямуванням у вищій школі, особливості підготовки магістрів у галузі медицини, зарубіжний досвід підготовки фахівців.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DUDINA Oksana Valeriivna – Candidate of Pedagogical Sciences, lecturer of the Department of Languages and Humanities № 2, Donetsk National Medical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching English for professional purposes in higher education, peculiarities of training masters in medicine.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК: 37.015.31:614:796.817–057.87(043.3)
DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-67-76

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович –

кандидат педагогічних наук, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки
Університету державної фіскальної служби України,
Заслужений працівник фізичної культури і спорту України,
майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8162-7539>
e-mail: world.horting@gmail.com

ВЄХТЄВ Валерій Валерійович –

президент Кіровоградської обласної федерації бойового хортингу України,
майстер спорту України з хортингу
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3597-8829>
e-mail: horting.bexteb@gmail.com

НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСВОЄННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЦІННОСТЕЙ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ ШКОЛЯРАМИ І СТУДЕНТАМИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Індивідуальні ціннісні орієнтації спортсменів бойового хортингу шкільного та студентського віку впливають на їхній здоровий спосіб життя, що відображає узагальнену типову структуру форм життєдіяльності спортсменів, для якої характерна єдність і доцільність процесів тренування, самоорганізації та самодисципліни, саморегуляції і саморозвитку, спрямованих на зміцнення адаптивних можливостей організму, повноцінну самореалізацію своїх сутнісних сил, обдарувань і здібностей у загальнокультурному і професійному розвитку, життєдіяльності спортсменів бойового хортингу у цілому [1, с. 9–14].

Здоровий спосіб життя створює для спортсмена бойового хортингу умови виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, таке соціокультурне мікросередовище, в умовах якого виникають реальні передумови для високої творчої самовіддачі, працездатності, трудової та громадської активності, психологічного комфорту, найбільш повно розкривається психофізіологічний потенціал особистості, актуалізується процес її самовдосконалення. В умовах здорового способу життя відповідальність за здоров'я формується у спортсмена бойового хортингу як частина загальнокультурного розвитку, що виявляється в єдності стильових особливостей поведінки, здатності побудувати себе як особистість у відповідності до власних уявлень щодо повноцінного в духовному, моральному і

фізичному відношенні життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробці проблеми виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування військово-патріотичних здібностей, фізичної культури та основ здоров'я учнівської молоді засобами бойового хортингу значну роль відіграли роботи І. Д. Беха, О. А. Бухтіярова, В. Л. Грищука, З. М. Діхтяренко, Н. Ю. Довгань, С. І. Жеваги, М. Д. Зубалія, В. В. Івашковського, О. І. Остапенка, С. П. Параниці, М. В. Тимчика, В. Ф. Черкасова, В. В. Чмелюка та ін. Але у науково-методичній літературі рекомендації фахівців щодо виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, виховання патріотичних якостей, фізичної культури та основ здоров'я молоді (С. А. Бабурнич, М. М. Дорошенко, С. А. Карасевич) стосуються суто спортивної діяльності, і, як правило, не враховують вікові аспекти та не містять в собі цілісної методики виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування військово-патріотичних здібностей, фізичної культури та основ здоров'я учнівської молоді засобами бойового хортингу у закладах освіти [2–8].

У зв'язку з цим на заняттях з фізичної культури та фізичного виховання школярів основної і старшої школи навчання рухам, функціональне навантаження недостатньо

узгоджується з вирішенням виховних завдань. Усе це вказує на актуальність обраної теми і свідчить про необхідність проведення спеціальних досліджень у напрямі визначення та наукового обґрунтування психолого-педагогічних умов формування військово-патріотичних здібностей, фізичної культури та основ здоров'я учнівської молоді у процесі занять бойовим хортингом [15].

Валеологічні аспекти досліджуваної проблеми і питання оптимізації рухової активності учнівської та студентської молоді розглядалися у роботах М. Д. Зубалія, О. А. Остряньської, С. І. Присяжнюка, А. В. Хатько та ін. Ціннісні аспекти здорового способу життя студентської молоді порушувалися у роботах І. Д. Беха, К. О. Журби, В. І. Кириченко, А. М. Литвиненка, В. М. Оржеховської, Т. С. Федорченко. Однак, вивчення і впровадження ефективних засобів впливу бойового хортингу на формування цінностей здорового життя студентської молоді не було предметом окремого дослідження вчених, педагогів, тренерів.

Мета статті полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні педагогічних умов, що сприяють вихованню фізичної культури та освоєнню оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів загальної середньої і вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національною федерацією бойового хортингу України (НФБХУ) достатньо широко вивчаються питання про особистісний профіль спортсмена, що займається бойовим хортингом протягом певного часу (три місяці, один рік, два роки, три роки, п'ять років, сім років і більше). Однак, аналіз особистісних особливостей висококваліфікованих спортсменів, майстрів спорту України міжнародного класу не підтвердив гіпотезу особистісного профілю, оскільки на цьому рівні дуже суттєвими ознаками є особистісні таланти (як спортивний, так і інші).

Більше продуктивним виявився підхід пошуку загальних проявів особистості, що спричиняють успіх у бойовому хортингу. До числа таких рис варто віднести: чутливість, емоційну стійкість, активність у подоланні перешкод.

У цілому особистісні особливості, як і типологічні, варто враховувати в індивідуалізації керування спортивною діяльністю. Роль фактора виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей

бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, особистісних особливостей в успішності спортивної діяльності спортсменів бойового хортингу також розглядається під час обговорення проблеми надійності кожного спортсмена окремо.

Підстави для освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу. Цінність здорового життя – це поняття, яке набуло широкого поширення в соціології при вивченні особистості і соціальної поведінки. У цінностях втілена значимість предметів і явищ соціального середовища для людини і суспільства. Цінності є соціально придбаними елементами структури спортсмена бойового хортингу, виступають як фіксовані, стійкі уявлення про бажане. Вони існують незалежно від конкретної особистості як елемент культури і стають елементами духовної культури спортсмена бойового хортингу, важливими регуляторами поведінки в тій мірі, наскільки освоюються цінності даної культури. Кожен тип культури, кожна епоха, нація, етнос, група мають свою специфічну систему цінностей [16].

У зв'язку з цим, кажучи про ціннісний потенціал бойового хортингу у суспільстві, необхідно мати на увазі два рівні цінностей: суспільний і особистісний – і представляти механізм перетворення суспільних цінностей в особисте надбання кожної особистості.

До суспільних цінностей бойового хортингу ми відносимо накопичені людством спеціальні знання, спортивну техніку, технології спортивної підготовки, методики оздоровлення, кращі зразки моторної діяльності, спортивні досягнення – все те, що створено людьми для фізичного вдосконалення, оздоровлення та організації здорового способу життя. Особливо важливо підкреслити значення для суспільства інтенційних цінностей, які визначають значимість і престижність бойового хортингу серед інших соціальних явищ. Фінансування, правова основа, сформованість позитивної громадської думки – ось основні показники, що характеризують рівень значущості інтенційних цінностей бойового хортингу у даному соціумі.

У той же час за даним показником можна значною мірою судити про ступінь цивілізованості суспільства, розвитку культури країни в цілому.

Особистісний рівень освоєння цінностей бойового хортингу визначається знаннями людини в області фізичного вдосконалення, руховими вміннями та навичками, здатністю

до самоорганізації здорового стилю життя, соціально-психологічними установками, орієнтацією на заняття фізкультурно-спортивною діяльністю.

Особливе значення для особистості має освоєння мобілізаційних цінностей бойового хортингу. Саме вони допомагають людині вижити в екстремальних ситуаціях, які не настільки вже і рідкісні в житті суспільства: хвороби, травми, екологічні кризи, аварії – ось той неповний перелік ситуацій, коли людині особливо потрібні високорозвинені рухові якості і здібності. Фізкультурно-спортивна діяльність у бойового хортингу сприяє мобілізації функціональних, психологічних і фізичних можливостей організму, опосередковано впливаючи на створення запасу, своєрідного резерву для відповіді на нештатні зовнішні впливи, які потребують термінової мобілізації функціональних сил людини. Оздоровчі цінності бойового хортингу в даному аспекті так чи інакше включають в себе весь її ціннісний зміст [17].

Так, до оздоровчих цінностей бойового хортингу слід віднести накопичені теорією та методикою знання про використання фізичних вправ для ефективного фізичного розвитку людини, формування її статури, загартовування, підвищення працездатності, психоемоційної стійкості.

Інтегративність оздоровчих цінностей бойового хортингу обґрунтовується включенням в їх зміст цінностей рухового характеру: вмінь і навичок, фізичної підготовленості, працездатності – всіх цих якостей, які істотно визначають стан здоров'я людини.

Мобілізаційні цінності бойового хортингу також мають явну оздоровчу спрямованість: самоорганізація здорового стилю життя, вміння протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища – результат освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу [18].

І, нарешті, оздоровчі цінності бойового хортингу – це можливості для формування мотивації, інтересу, потреби в дбайливому ставленні людини до свого здоров'я.

Зміст цінностей бойового хортингу як виду спорту та загальної фізичної культури в чомусь збігаються. Проте слід враховувати їх функціональну розбіжність. Фізична культура виникає і розвивається як один з перших і найбільш істотних способів соціалізації, а спорт – як засіб і форма виявлення соціального визнання вищих здібностей людини.

Специфічні цінності бойового хортингу мають високу інтегративність і варіативність. У першу чергу це відноситься до виховної цінності спорту. Ми часто називаємо вид спорту бойовий хортинг школою характеру, школою емоцій, школою волі, школою чесної гри, стверджуючи таким чином емоційні, моральні, естетичні цінності спорту. У руслі широкого спортивного руху зростає цінність бойового хортингу як фактора соціальної інтеграції та зміцнення міжнародних зв'язків. Спорт давно зайняв одне з чільних місць у міжнародному спілкуванні завдяки своїм комунікативним властивостям. Мова спорту не вимагає перекладу, він зрозумілий і доступний, оскільки заснований на засадах загальнолюдської логіки.

Говорячи про ціннісний потенціал бойового хортингу як спорту, не можна не відзначити значення накопиченого в спорті досвіду пізнання резервних можливостей людини. Освоюючи все нові, не звідані раніше кордони, розсуваючи межі людських можливостей, спортсмени бойового хортингу наочно демонструють реалізацію цих можливостей і намічають орієнтири своїх майбутніх рекордів. Таким чином, виконуючи піонерську функцію пізнання людських можливостей, бойовий хортинг як вид спорту несе в собі одну з найважливіших і незамінних соціальних цінностей.

При характеристиці соціальної цінності бойового хортингу важливо мати на увазі його чимале економічне значення. Не дарма зараз розгорнулася така запекла боротьба за право організації та проведення чемпіонатів і кубків світу та Європи з бойового хортингу, інших престижних змагань у різних країнах та континентах планети. Економічна значимість спорту вже давно доведена. Матеріальні вкладення суспільства в розвиток спорту багаторазово окупаються, починаючи зі здоров'я нації і закінчуючи фінансовими доходами від комерційної сторони спорту.

Зміст ціннісного потенціалу бойового хортингу не вичерпується зазначеними вище характеристиками. У ході розвитку суспільства бойовий хортинг поряд з іншими соціальними явищами постійно розширює межі свого впливу на життя людей. Однак структура ціннісного потенціалу залишається відносно стабільною, що й дозволило зробити першу спробу його аналізу та класифікації.

У бойовому хортингу можна виділити дві основні цінності: громадську (загальнонародну); особисту (індивідуальну).

Основою громадської групи цінностей бойового хортингу є загальний рівень знань про методи і засоби розвитку і вдосконалення фізичного потенціалу людини. Цей загальний науково-технологічний потенціал бойового хортингу становить його інтелектуальну основу, що включає в себе широкий комплекс спеціалізованих знань про фізичну активність людини, правила, методи і умови реалізації їх при вихованні спортсмена бойового хортингу. Ці знання, здобуті медициною, фізіологією, педагогікою, психологією і спортивною наукою у взаємодії з багатьма іншими науками є головною цінністю бойового хортингу, загальним надбанням всього людства.

У той же час це знання тисячами ниток пов'язує бойовий хортинг з іншими областями людського знання та загальною культурою. Через нього відбувається їх взаємне збагачення.

Іншою цінністю бойового хортингу є накопичений суспільством досвід фізичного виховання і фізичної підготовки дітей та молоді засобами бойового хортингу, досвід організації фізичної активності людей. Ще в порівняно недалекому минулому такий досвід, по суті, був єдиним шляхом накопичення знань про фізичну активність, про засоби тілесного вдосконалення, фізичного тренування людини. Завдяки традиціям, звичаям та обрядам розвивалася і збагачувалася фізична культура українського народу, цінності її передавалися з покоління в покоління. У наш час значення досвіду, практики в більшій мірі зводиться до перевірки нових ідей, хоча і передача його по каналах культурної спадкоємності досі не втрачає своєї актуальності, особливо у сфері сімейного фізичного виховання.

Подібно до того, як у фондах музичної культури і живопису зберігаються шедеври видатних старих і нових майстрів, в літописах культури фізичної підготовки зберігаються шедеври досягнень досконалості рухів, фізичної діяльності людини. На жаль, до недавнього часу не вдавалося зафіксувати для нащадків багато з цих досягнень, і їх культурна цінність часом обмежувалася констатацією взяття нової вершини в процесі фізичного вдосконалення людини і розкритті її фізичних можливостей. Однак навіть ці досягнення залишались і залишаються значною цінністю, цілком матеріальним свідомством підвищення рівня фізичної культури людства.

Важливою і ще недостатньо осмисленою цінністю у сфері бойового

хортингу є суспільна думка, рівень престижності виду спорту і структура чинників, що визначають його популярність у суспільстві. Саме ці обставини дозволяють в певній мірі оцінювати рівень розвитку і якісні показники бойового хортингу в тому чи іншому суспільстві чи інших регіонах.

В основу сучасної системи освоєння цінностей бойового хортингу закладені теоретичні концепції, що визначають інноваційні підходи та нові педагогічні технології, які сформувалися в теорії і методиці бойового хортингу в останнє десятиліття.

Розглянемо докладніше кожний з інноваційних напрямів, що визначають змістовну і педагогічну сутність бойового хортингу.

Фізкультурне виховання. Цільова спрямованість сучасних педагогічних програм бойового хортингу зовсім виразно стверджує необхідність виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування фізичної культури особистості дітей, учнів, студентів, обґрунтовуючи тим самим філософсько-культурологічний підхід в організації навчального процесу з фізичного виховання людей засобами бойового хортингу. Але традиційно процес фізичного виховання зводився до фізичного розвитку, фізичної підготовки, формування фізичних якостей, рухових умінь і навичок спортсменів бойового хортингу, тобто акцент робився на біологічному, руховому аспекті розвитку спортсмена бойового хортингу.

Фізкультурне виховання переслідує більш широкі цілі – виховання спортсменів бойового хортингу через культуру за допомогою освоєння ціннісного потенціалу бойового хортингу. Таким чином, фізкультурне виховання спортсменів бойового хортингу – це перш за все педагогічний процес формування фізичної культури особистості.

Основними показниками фізичної культури як властивості і характеристики спортсмена бойового хортингу є наступні:

- турбота людини про підтримку в нормі удосконалення свого фізичного стану, різних його параметрів (здоров'я, статура, фізичні якості і рухові здібності);
- різноманіття використовуваних для цієї мети засобів, вміння ефективно застосовувати їх;
- схвалювані і реалізовані на практиці ідеали, норми, зразки поведінки, пов'язані з

турботою про тіло і фізичний стан;

– рівень знань про організм, про фізичний стан, про засоби впливу на нього і методи їх застосування;

– ступінь орієнтації спортсмена бойового хортингу на турботу про свій фізичний стан;

– готовність надати допомогу іншим людям в їх оздоровленні, фізичному вдосконаленні і наявність для цього відповідних знань, умінь і навичок.

У такому випадку реалізувати цільову культурологічну спрямованість фізкультурного виховання спортсмена бойового хортингу можливо за умови розуміння людини в єдності її біологічних і соціальних якостей. У зв'язку з цим філософською підставою фізкультурного виховання спортсменів бойового хортингу є твердження цілісного підходу до сутності людини, а також усвідомлення людиною і суспільством культурної цінності фізкультурно-спортивної діяльності.

Теоретичним підґрунтям фізкультурного виховання спортсменів бойового хортингу служать педагогічні принципи його організації: гуманізація, поліваріантність і різноманіття, гармонізація змісту фізкультурно-спортивної діяльності.

Основоположним принципом фізичного виховання спортсменів бойового хортингу є єдність інтелектуального, світоглядного і рухового компонентів.

Технологічною підставою фізкультурного виховання спортсменів бойового хортингу виступає діяльнісний підхід, нове розуміння освітнього підходу, пріоритет емоційного аспекту фізкультурно-спортивних занять бойовим хортингом, ефект задоволення і успіху.

Зміст фізкультурного виховання спортсменів бойового хортингу включає в себе три основних напрями: соціально-психологічне, інтелектуальне та рухове (тілесне) виховання.

Сутність соціально-психологічного виховання спортсменів бойового хортингу зводиться до процесу формування у спортсменів життєвої філософії, переконаності, потребностно-діялісного ставлення до освоєння цінностей бойового хортингу. Позитивний ефект соціально-психологічного виховання спортсменів бойового хортингу буде досягнутий, якщо особистісні цінності бойового хортингу будуть відчуті людиною, зрозумілі та усвідомлені як життєво важливі і необхідні, а ціннісні орієнтації будуть підкріплюватися

активною фізкультурно-спортивною діяльністю.

Зміст інтелектуального виховання спортсменів бойового хортингу передбачає можливість формування у людини комплексу теоретичних знань, що охоплюють широкий спектр філософських, медичних та інших аспектів, тісно пов'язаних з фізкультурними знаннями.

Специфічна частина фізкультурного виховання спортсменів бойового хортингу містить рішення рухових завдань: формування фізичних якостей, вмінь і навичок управління рухами, а також можливостей раціонального використання фізичного потенціалу.

Нові підходи до формування фізичної культури суспільства і особистості потребують кардинальних змін в організаційних структурах, навчальних закладах, більш високої професійної підготовки вчителів, тренерів, соціальних педагогів, оновлення методичної документації, навчальних планів, програм, що забезпечують процес нововведень.

Валеологічне виховання. В основу валеологічного виховання спортсменів бойового хортингу покладені інформаційні та практичні підходи до виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування здорового способу життя: ознайомлення дітей та молоді з різноманіттям традиційних і нетрадиційних засобів і методів збереження і зміцнення здоров'я, виховання потреби у здоровому способі життя.

Здоров'я людини – це проблема, яка далеко вийшла за межі медичної науки. За твердженням ряду вчених, збереження здоров'я цілком залежить від ставлення самої людини до цього дорогоцінного дару природи, від її способу життя, поведінки. Ніхто і ніщо не зможе допомогти зберегти здоров'я, примножити його або, навпаки, втратити, як це роблять самі люди. Ми з подивом спостерігаємо приклади девіантної поведінки дітей, здавалося б, з найбільш благополучних сімей. Наркоманія, алкоголізм, проституція процвітають у благополучних за економічними показниками суспільствах.

Рішення даних проблем є перш за все в усвідомленні людиною своєї влади над здоров'ям, яке, як справедливо стверджують фахівці бойового хортингу, не купиш в аптеці. Необхідно з дитинства вчити спортсмена бойового хортингу уважно, з усією обережністю, як повну дорогоцінну

чашу, нести і без потреби не розхлюпувати той потенціал, який заклала природа в здоров'я кожної людини.

І немає особливої потреби доводити величезне значення регулярних занять бойовим хортингом, фізичними вправами для зміцнення людини. Саме бойовий хортинг, як засіб фізичної культури, дозволяє уявити людину як біосоціальної єдності і разом з тим пропонує широкий спектр форм, засобів і методів управління індивідуальним станом особистості. Таким чином, можна стверджувати, що за силою валеологічного потенціалу і здатності впливу на збереження і примноження здоров'я спортсмена бойового хортингу даний феномен є по суті одним з найзначніших і ефективних, оскільки будьяка з цінностей бойового хортингу в тій чи іншій мірі працює на здоров'я людини.

У зв'язку з цим зростає роль валеологічного виховання спортсменів бойового хортингу, ключовою проблемою якого стає процес формування фізичної культури особистості.

Програма валеологічного виховання спортсменів бойового хортингу крім інших розділів методики бойового хортингу містить наступні пріоритетні напрями: виховання фізичної культури спортсмена бойового хортингу; виховання потреби і навичок здорового способу життя; практичне освоєння оздоровчих систем.

Спортивне виховання спортсменів бойового хортингу. У змісті спортивного виховання спортсменів бойового хортингу, розглянутого процесу виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, пріоритет віддається освоєнню цінностей фізичної культури, в першу чергу в зв'язку з пізнанням їх історичного і гуманістичного потенціалу.

Одним із шляхів реалізації гуманітарної освіти, що пропонує пріоритет загальнолюдських моральних і духовних цінностей, є використання всього змісту ідей національного професійно-прикладного виду спорту України бойового хортингу. Фізичне і духовне вдосконалення особистості, повнокровне і активне людське життя, здоров'я, здоровий спосіб життя, дух суперництва, поваги і співпереживання – ось ті людські цінності, які закладені в основі фізичної і спортивної культур бойового хортингу.

Вид спорту бойовий хортинг має ту інтегруючу силу, яка дозволяє збагатити процеси фізичного виховання і спортивної

підготовки філософією, об'єднує, як вказується в Декларації Національної федерації бойового хортингу України, у збалансоване одне ціле усі гідності тіла, волі та розуму. Національний професійно-прикладний вид спорту України бойовий хортинг – соціально-культурне явище, що базується на принципах демократизму, гуманізму, лібералізму, на загальнолюдських морально-етичних цінностях. Він інтегрує в собі процеси освіти, виховання і культури, створюючи тим самим передумови для формування хортинської культури, заснованої на гуманітарних і гуманістичних цінностях фізичної культури і спорту.

Культура бойового хортингу з її потужним гуманізуючим змістом здатна подолати вже сформовану практику утилітарного ставлення до фізичної культури, наповнити процеси фізичного виховання і спортивної підготовки культурним і духовним змістом на основі ідеалів, втілених у Декларації бойового хортингу.

Культура бойового хортингу – це специфічна філософія життя, що включає в себе духовний зміст спорту. Вона несе в собі історичний, світоглядний, аксіологічний потенціали. У зв'язку з цим зростає роль хортинської освіти, зміст якої визначається освоєнням цінностей хортинської культури.

У програму хортинської освіти дітей та молоді закладені три основних напрями: пізнавальний, мотиваційний, практичний.

I напрям: формування знань про національний вид спорту бойовий хортинг, історію хортинського руху, про гуманістичні ідеали і цінності бойового хортингу;

II напрям: формування інтересу до спорту, потреби у спортивних заняттях, прагнення до досягнення спортивного результату;

III напрям: формування вмінь і навичок для практичного освоєння принципів і цінностей бойового хортингу шляхом активної участі дітей та молоді в традиційних і нетрадиційних моделях фізкультурно-спортивної діяльності (спортивних змаганнях, форумах, іграх та фестивалях бойового хортингу, культурно-спортивних заходах).

Трансляція хортинської культури через систему освіти служить інтеграції спорту, освіти, здорового способу життя і зближенню людей в дусі оздоровчого руху бойового хортингу.

Підготовка фахівця з викладання методики освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу забезпечується за

допомогою трьох основних компонентів: мотиваційно-морального (стимулюючого діяльність майбутнього фахівця), пізнавального (забезпечує всю повноту оволодіння змістом освіти), рухового (що відображає специфіку професії і забезпечує механізм пізнання). Всі компоненти спрямовані на оволодіння цінностями професійної фізкультурної освіти у сфері бойового хортингу і досягнення її мети – формування культури особистості фахівця з бойового хортингу.

Відповідно до зазначених положень на першому рівні виділяються загальнокультурні цінності, що мають загальнолюдське значення та відображають взаємодію освіти і культури в руслі нового педагогічного мислення (табл. 1).

Таблиця 1

Загальнокультурний рівень функціонування цінностей у навчально-тренувальному процесі спортсменів бойового хортингу учнівського та студентського віку

Назва групи цінностей	Склад цінностей	Призначення цінностей
Загальнолюдські	Добро, краса, істина	Суспільство
Цінності філософії, педагогіки та психології бойового хортингу; цінності системи освіти України	Моральність, гуманізм, духовність, соборність, фундаментальність, всебічність, цілісність пізнання	

Вибір даних цінностей не випадковий. Добро, краса та істина мають давні історичні корені, що склали основу античного світовідчуття і виражалися в понятті «калокагатія» – гармонійне поєднання в людині моральності, естетики та знання. *Καλοκαγατία* (дав.-гр. *καλοκαγατία*, від дав.-гр. *καλός* καί *ἀγαθός*) – поняття давньогрецької естетики. В даний час воно залишається актуальним, оскільки визначає людську поведінку, свідомість, є, по суті, центральною ланкою ціннісного комплексу і критерієм оцінки діяльності людини і суспільства.

Крім того, на загальнокультурному рівні доцільно враховувати цінності вітчизняної системи освіти – моральність, гуманізм, духовність, соборність, фундаментальність, всебічність і цілісність пізнання навколишньої дійсності, проголошені українськими педагогами, науковцями, мислителями Національної федерації

бойового хортингу України. Головною цінністю на цьому рівні є суспільство, яке потребує висококваліфікованих фахівців, здатних задовольнити його різноманітні потреби у сфері бойового хортингу та фізичної культури, забезпечити необхідний біопотенціал населення для активної всебічної життєдіяльності. У той же час суспільство зберігає і відтворює цінності бойового хортингу.

На наступному рівні виділяються специфічні цінності (табл. 2).

Таблиця 2

Специфічний рівень функціонування цінностей у навчально-тренувальному процесі спортсменів бойового хортингу учнівського та студентського віку

Назва групи цінностей	Склад цінностей	Призначення цінностей
Цінності системи бойового хортингу та фізичної культури	Інтелектуальні, рухові, технологічні, мобілізаційні, інтенційні, комунікативні	Тренери з бойового хортингу, спеціалісти у сфері фізичної культури і спорту
Цінності професійної (спеціальної) підготовки	Основи професійно-педагогічної майстерності	

Їх особливості обумовлені тим, що підготовка кадрів, з одного боку, належить до системи освіти, а з іншого – до системи фізичної культури. Тому в підготовці фахівців з бойового хортингу функціонують цінності фізичної культури. Поряд з ними актуальними є компоненти особистості, які створюють передумови формування найважливішої цінності фахівця – його професійної педагогічної майстерності. Основа даного комплексу специфічних цінностей бойового хортингу – фахівці в галузі фізичної культури. Цінності конкретизуються не тільки на специфічному, але і на особистісному рівні (табл. 3).

Тут же визначаються цінності, безпосередньо пов'язані з конкретною людиною. Їх досягнення забезпечується мотиваційною, руховою та інформаційно-пізнавальною сферами діяльності спортсменів бойового хортингу. У результаті розвитку мотиваційної сфери здійснюється досягнення таких цінностей, як моральність особистості, її доцільна діяльна активність. Розвиток пізнавального компонента направлений на формування освіченості, вміння досліджувати і вирішувати виниклі проблеми з науково обґрунтованої позиції.

Таблиця 3

Особистісний рівень функціонування цінностей у навчально-тренувальному процесі спортсменів бойового хортингу учнівського та студентського віку

Назва групи цінностей	Склад цінностей	Призначення цінностей
Цінності мотиваційно-моральної сфери особистості	Моральність, доцільна діяльнісна активність	Особистість
Цінності пізнавальної сфери особистості	Освіченість, уміння досліджувати об'єкти і явища	Особистість
Цінності рухової сфери особистості	Всебічність, універсальність здібностей, здібність до самостійної творчої діяльності	Особистість

Рухова сфера орієнтована на всебічність, універсальність особистості спортсмена бойового хортингу, його здатність до самостійної творчої діяльності. Особливо слід підкреслити таку цінність, як духовність особистості, що має неутилітарний, ідеальний характер. Саме завдяки цій цінності розвивається людське в людині. У центрі цінностей на даному рівні знаходиться сама людська особистість. Культура спортсмена бойового хортингу формується за умови освіти її цілісності, тобто об'єднання, гармонійного співвідношення в людині біологічного і духовного начала, а також інтеграції мотиваційної, пізнавальної та рухової сфер.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. У результаті даного наукового дослідження можна зробити висновки, що практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні в педагогічну практику методики виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування у школярів і студентів інтересу до занять бойовим хортингом у закладі загальної середньої та вищої освіти, яка включає різні форми і методи виховної роботи, методичні рекомендації щодо виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, формування у школярів та студентів інтересу до занять бойовим хортингом.

Отримані результати стануть у нагоді

класним керівникам, учителям фізичної культури та захисту України, керівникам спортивних гуртків і секцій з бойового хортингу, студентам закладів вищої освіти, викладачам закладів вищої освіти з фізичного виховання і спорту під час викладання теорії і методики бойового хортингу, фізичного виховання, спецкурсів учителів у системі післядипломної педагогічної освіти. Матеріали дослідження можуть бути використані на курсах підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури та керівників спортивних секцій у системі післядипломної педагогічної освіти, а також під час підготовки навчальних програм, методичних посібників і рекомендацій.

Подальша робота над розробкою засобів виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти, підвищення рівня загальнофізичної підготовки, вихованням основ здоров'я школярів і студентів, формуванням здорового способу життя молоді на заняттях бойовим хортингом у процесі занять у констатувальному, формувальному та контрольному експериментах буде конкретизована в результатах дослідження й опублікована у фахових виданнях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойовий хортинг – система національно-патріотичного виховання дітей та молоді / О. Бухтіяров, Е. Єрьоменко, О. Буток, В. Єрьоменко // Теорія і методика хортингу. 2018. Вип. 9. С. 61–70.
2. Бойовий хортинг у програмі навчання і професійно-прикладної підготовки курсантів правоохоронних спеціальностей закладів вищої освіти України / В. Біла, Е. Єрьоменко, В. Гришук, О. Бухтіяров // Теорія і методика хортингу. 2019. Вип. 11. С. 6–19.
3. Бойовий хортинг у системі підготовки співробітників правоохоронних органів до протидії незаконному переміщенню товарів у районах здійснення операції об'єднаних сил / В. В. Чмелюк, Е. А. Єрьоменко, В. Р. Біла, В. В. Бондарчук, С. П. Бобік // Шляхи удосконалення професійних компетентностей фахівців в умовах сьогодення : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 28-29 травня 2020 р. / Мін-во освіти і науки України, Держ. наук. установа «Інститут модернізації змісту освіти», [та ін.]. Київ, 2020. С. 513–527.
4. Гришук В. Л. Бойовий хортинг як засіб професійно-прикладної підготовки правоохоронців до виконання службово-бойових завдань з протидії контрабанді у районах здійснення

операції об'єднаних сил / В. Л. Гришук, Е. А. Єрмоєнко, О. А. Бухтіяров // Протидія незаконному переміщенню товарів в районах здійснення Операції об'єднаних сил : тези допов. наук.-практ. семінару, 15 травня 2020 р. м. Ірпінь / Державна фіскальна служба України, Ун-т ДФС України [та ін.]. Ірпінь, 2020. С. 59–73.

5. Діхтяренко З. Бойовий хортинг та значення патріотичних цінностей у процесі виховання спортсменів молодшого шкільного віку / З. Діхтяренко, Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 6–18.

6. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг – професійно-прикладний вид спорту правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 203 с.

7. Єрмоєнко Е. Бойовий хортинг як засіб оптимізації функціональної підготовки студентів і курсантів спеціалізованих закладів вищої освіти та співробітників правоохоронних органів / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 19–33.

8. Єрмоєнко Е. А. Бойовий хортинг як засіб професійно-психологічної підготовки співробітників правоохоронних органів України : монографія / Е. А. Єрмоєнко; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Нац. федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 138 с.

9. Єрмоєнко Е. А. Виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць.* К : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 10 (118) 19. С. 49–56.

10. Єрмоєнко Е. Всесвітнє українське земляцтво та діаспора у сприянні розвитку бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2017. Вип. 8. С. 56–79.

11. Єрмоєнко Е. А. Значимість цінностей фізичної культури та основ здоров'я для студентів і курсантів, які займаються бойовим хортингом. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. праць.* К : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 11 (119) 19. С. 71–79.

12. Єрмоєнко Е. А. Кваліфікаційна система бойового хортингу : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, Національна федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 155 с.

13. Єрмоєнко Е. А. Комплексне використання потенціалу бойового хортингу для забезпечення національної безпеки України в умовах зовнішньої агресії / Е. А. Єрмоєнко //

Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі : зб. тез IV наук.-практ. інтернет-конфер., 25-31 травня 2020 р., м. Ірпінь м. Хмельницький / Мін-во фінансів України, Ун-т ДФС України [та ін.]. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи, 2020. С. 18–23.

14. Єрмоєнко Е. А. Концепція розвитку бойового хортингу в системі освіти України : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Університет ДФС України, ГС «Національна федерація бойового хортингу України. К : ГС «НФБХУ», 2020. 122 с.

15. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма з бойового хортингу для позашкільних навчальних закладів : монографія / Е. А. Єрмоєнко ; Мін-во освіти і науки України, Ун-т ДФС України, [та ін.]. К : ПАЛИВОДА А. В., 2020. 521 с.

16. Єрмоєнко Е. А. Навчальна програма з бойового хортингу для учнів 1–11 класів закладів загальної середньої освіти : навч.-метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К : Паливода А. В., 2020. 280 с.

17. Єрмоєнко Е. А. (2020). Наукове обґрунтування психолого-педагогічних умов виховання фізичної культури та основ здоров'я студентів у процесі занять бойовим хортингом. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, (3(123), 47-56. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.3\(123\).09](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).09).

18. Єрмоєнко Е. Основні принципи бойового хортингу / Е. Єрмоєнко // Теорія і методика хортингу. 2018. Вип. 9. С. 22–31.

REFERENCES

1. Bukhtiyarov, O. A., Yeromenko, E. A., Butok, O. V., Yeromenko, V. E. (2018). *Boyovyi khortyng – systema natsionalno-patriotichnoho vykhovannia ditey ta molodi*. [Combat horting is a system of national-patriotic education of children and youth]. In Bekh, I. D. al. (Eds.). *Teoriya i metodyka khortyngu*. Issue 9 (pp. 61–70). Kyiv.

2. Bila, V. R., Yeromenko, E. A., Gryshchuk, V. L., Bukhtiyarov, O. A. (2019). *Boyovyi khortyng u programi navchannia i profesiyno-prykladnoi pidgotovky kursantiv pravookhoronnykh spetsialnostei zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy*. [Combat horting in the program of training and professional and applied training of cadets of law enforcement specialties of higher education institutions of Ukraine]. Kyiv.

3. Chmeliuk, V. V., Yeromenko, E. A., Bila, V. R., Bondarchuk, V. V., Bobik, S. P. (2020). *Boyovyi khortyng u systemi pidgotovky spivrobitnykiv pravookhoronnykh orhaniv do protyidii nezakonomu peremishchenniu tovariv u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl* [Combat horting in the system of training law enforcement officers to combat the illegal movement of goods in the areas of the joint

forces operation]. Kyiv.

4. Gryshchuk, V. L., Yeromenko, E. A., Bukhtiyarov, O. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-prykladnoi pidgotovky pravookhorontsiv do vykonannya sluzhbovo-boyovykh zavdan z protydii kontrabandi u rayonakh zdiysnennia Operatsii obyednanykh syl*. [Combat horting as a means of professional and applied training of law enforcement officers to perform combat missions to combat smuggling in the areas of the Joint Forces Operation]. Irpin.

5. Dikhtiarenko, Z. M., Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng ta znachennia patriotychhykh tsinnostei u protsesi vykhovannia sportsmeniv molodshoho shkilnogo viku*. [Combat horting and the importance of patriotic values in the process of educating athletes of primary school age]. Kyiv.

6. Yeromenko, E. A. (2020). *Boyovyi khortyng – profesiyno-prykladnyi vyd sportu pravookhoronnykh organiv Ukrainy*. [Combat horting is a professionally applied sport of law enforcement agencies of Ukraine]. Kyiv.

7. Yeromenko, E. A. (2017). *Boyovyi khortyng yak zasib optymizatsii funktsionalnoi pidgotovky studentiv i kursantiv spetsializovanykh zakladiv vyschoi osvity ta spivrobotnykiv pravookhoronnykh organiv*. [Combat horting as a means of optimizing the functional training of students and cadets of specialized higher education institutions and law enforcement officers]. Kyiv.

8. Yeromenko, E. A. (2020). *Boyovyi khortyng yak zasib profesiyno-psykholohichnoi pidgotovky spivrobotnykiv pravookhoronnykh organiv Ukrainy*. [Combat horting as a means of professional and psychological training of law enforcement officers of Ukraine]. Kyiv.

9. Yeromenko, E. A. (2019). *Vykhovannia fizychnoi kultury ta osnov zdorovya studentiv u protsesi zanyat boyovym khortyngom*. [Education of physical culture and basics of students' health in the process of combat horting]. Kyiv.

10. Yeromenko, E. A. (2017). *Vsesvitnie ukraïnske zemliatstvo ta diaspora u spryanni rozvytku boyovogo khortyngu*. [World Ukrainian fellowship and diaspora in promoting the development of combat horting]. Kyiv.

11. Yeromenko, E. A. (2019). *Znachymist tsinnostei fizychnoi kultury ta osnov zdorovya dlya studentiv i kursantiv, yaki zaymayutsya boyovym khortyngom*. [Importance of values of physical culture and bases of health for students and cadets who are engaged in combat horting]. Kyiv.

12. Yeromenko, E. A. (2020). *Kvalifikatsiyna sistema boyovoho khortynhu*. [Qualification system of combat horting]. Kyiv.

13. Yeromenko, E. A. (2020). *Kompleksne vykorystannia potentsialu boyovoho khortynhu dlia zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh zovnishnioyi agresii*. [Comprehensive use of the potential of combat horting to ensure the national security of Ukraine in the face of external

aggression]. Irpin –Khmelnitskyi.

14. Yeromenko, E. A. (2020). *Kontseptsia rozvytku boyovoho khortynhu v systemi osvity Ukrainy*. [The concept of combat horting development in the education system of Ukraine]. Kyiv.

15. Yeromenko, E. A. (2020). *Navchalna prohrama z boyovoho khortynhu dlya pozashkilnykh navchalnykh zakladiv*. [Curriculum on combat horting for out-of-school educational institutions]. Kyiv.

16. Yeromenko, E. A. (2020). *Navchalna prohrama z boyovoho khortynhu dlya uchniv 1–11 klasiv zakladiv zagalnoi serednyoi osvity*. [Combat horting curriculum for students of grades 1–11 of general secondary education institutions]. Kyiv.

17. Yeromenko, E. (2020). *Naukove obhruntuvannia psykholoho-pedahohichnykh umov vykhovannia fizychnoi kultury ta osnov zdorovya studentiv u protsesi zanyat boyovym khortyngom*. [Scientific substantiation of the psychological and pedagogical conditions of education of physical culture and fundamentals of students' health in the process of combat horting]. Kyiv.

18. Yeromenko, E. A. (2018). *Osnovopolozhni pryntsypy boyovogo khortyngu*. [Basic principles of combat horting]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович

– кандидат педагогічних наук, професор кафедри спеціальних дисциплін та організації професійної підготовки Університету державної фіскальної служби України, Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, майстер спорту України міжнародного класу, Заслужений тренер України.

Наукові інтереси: педагогіка, професійна підготовка, фізичне виховання, спорт, психологія, філософія, військові науки.

ВЄХТЄВ Валерій Валерійович – президент Кіровоградської обласної федерації бойового хортингу України, майстер спорту України з хортингу.

Наукові інтереси: педагогіка, фізичне виховання, військові науки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

YEROMENKO Eduard Anatoliyovich

– Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor University of the State Fiscal Service of Ukraine.

Circle of scientific interests: pedagogy, physical education, sports, psychology, philosophy, military sciences.

VEKHTEV Valeriy Valerievich – President of the Kirovohrad Regional Federation of Combat Horting of Ukraine, Master of Sports of Ukraine in horting.

Circle of scientific interests: pedagogy, physical education, military sciences.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2021 р.

УДК 373.5.016:811.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-77-80

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна –
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9999-9293>
e-mail: tkapitan@ukr.net

КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогодні ми спостерігаємо різке підвищення кількості охочих вивчати англійську мову, що пов'язано з бажанням вільно спілкуватися з іноземцями, здобувати освіту за кордоном, читати іноземну літературу, дивитися іноземні канали, спілкуватися в Інтернеті, знайти високооплачувану роботу в Україні та всебічно розвиватися. Усебічно розвинута особистість має кращі здібності до вивчення чогось нового, почувається вільно та більш упевнено в спілкуванні з іншими людьми, оскільки досконале володіння англійською мовою останнім часом стало невіддільним навиком сучасної освіченої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленням комунікативного методу займалися багато науковців та методистів у різних країнах. Найбільш вагомий внесок у дослідження цього методу зробили Г. Лозанов (Болгарія), Г. Уїдсон, У. Литлвуд (Англія), Г. Піфо (Німеччина), Ю. Пассов (Росія) та ін.

Метою статті є аналіз сучасних підходів до формування іншомовної комунікативної компетенції учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, мовні знання та відповідні мовленнєві навички утворюють мовну компетенцію учнів; країнознавчі та лінгвокраїнознавчі знання – соціокультурну й соціолінгвістичну компетенції; мовленнєві вміння – мовленнєву компетенцію учнів. Усі види компетенцій формують іншомовну комунікативну компетенцію учнів, розвиток якої є особливо важливим в навчанні іноземних мов. Швидкість та якість формування комунікативної компетенції значною мірою залежать від рівня сформованості в учнів загальнонавчальної компетенції [3, с. 64].

За відсутності мовного середовища, а також реальних мовних контактів, досить складно забезпечити досконале оволодіння іноземною мовою, що спричиняє обмеження

для формування комунікативної компетенції школярів у спілкуванні. На думку Л. Панової, для вироблення в учнів здатності й готовності до міжкультурної комунікації потрібно їх навчити спілкуватись у межах різних галузей діяльності, тем та ситуацій завдяки засвоєнню конкретного мовного та мовленнєвого матеріалу з формуванням відповідних умінь та навичок [3, с. 65].

На сьогодні одним з домінуючих методів навчання іноземних мов є комунікативний. Основна мета комунікативного методу полягає в тому, щоб навчити учнів спілкуватися зі співрозмовниками. Цей метод гармонійно поєднує безліч методик і способів навчання іноземних мов, тому є підґрунтям для еволюції різних освітніх методик.

За словами Ю. Пассова, комунікативний метод спрямовано для навчання говоріння, тому він є видом мовленнєвої діяльності та засобом спілкування, що передбачає дотримання п'яти принципів: принцип мовленнєво-розумової активності, принцип індивідуалізації за провідної ролі особистого аспекту, принцип функціональності, принцип ситуативності, принцип новизни. Усі ці принципи повністю віддзеркалюють закономірності комунікативного навчання мовленнєвої діяльності [4, с. 41].

Як стверджує О. Петрашук, комунікативний підхід найповніше відбиває специфіку іноземної мови як навчального предмета в закладі середньої освіти. Реалізація комунікативного підходу в освітньому процесі щодо вивчення іноземної мови означає, що формування іншомовних мовленнєвих умінь і навичок відбувається завдяки організації учнем іншомовної мовленнєвої діяльності, тобто оволодіння засобами спілкування (фонетичними, лексичними, граматичними) спрямовано на їх практичне застосування під час спілкування. Особливості застосування цього підходу представлено в працях з психології та методики навчання іноземних мов

багатьох науковців, з-поміж яких О. Леонтьєв, І. Зимня, Ю. Пассов, С. Шатілов, Г. Рогова та ін. [2, с. 39].

У дослідженнях Б. Шліпер та І. Коси засвідчено, що комунікативний підхід під час вивчення іноземних мов є домінантним у сучасній методиці й практиці шкільного навчання. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що учням у процесі засвоєння мови потрібно не тільки здобувати теоретичні знання (наприклад, знати граматичні, лексичні або вимовні форми), а й розвивати вміння та навички практичного використання опрацьованих мовних одиниць. Лінгвістичною основою підходу є переорієнтованість з форми на функцію, з лінгвістичної компетенції на комунікативну, з мовної правильності на спонтанність та автентичність (природність комунікації) [6, с. 4].

У процесі навчання за цим методом учні виробляють комунікативну компетенцію – здатність користуватися мовою залежно від конкретної ситуації. Вони розвивають навичку спілкування під час самого спілкування. З огляду на це всі вправи та завдання повинні бути комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією.

Комунікативно зорієнтоване навчальне завдання спонукає учнів до діяльності, оскільки воно викликає відчуття досягнутого результату, упевненість, створює радісну й приємну атмосферу навчання, сприяє формуванню почуття відповідальності, розширює інтереси, забезпечує використання інформації з інших шкільних предметів.

Досвід засвідчує, що мовний матеріал у такий спосіб засвоювати легше порівняно із заучуванням ізольованих слів і граматичних правил. Комунікативний підхід спрямовано на організацію процесу навчання, адекватного реальному спілкуванню, оскільки він передбачає моделювання основних закономірностей мовленнєвого спілкування [5].

Принцип комунікативної (мовленнєвої) спрямованості навчання означає, що освітній процес з іноземної мови важливо організувати, спрямувати та реалізувати так, щоб у результаті навчання учні оволодівали потрібним мінімумом умінь та навичок для користування іноземною мовою як засобом спілкування в межах тематики, запропонованої програмою. Для досягнення такої мети важливо найперше організувати практичну діяльність з мови, яку вивчають, з позиції усного іншомовного мовлення й під час читання іншомовного тексту. З огляду на

це вважаємо, що слід виконувати в достатньо великому обсязі мовленнєві (іншими словами, комунікативні) вправи. Багаторазове розв'язання комунікативних мовленнєвих завдань сприяє формуванню практичних умінь та навичок з основних видів мовленнєвої діяльності, тому на кожному етапі навчання іноземної мови в школі освітній процес доречно наповнити мовленнєвими вправами, які слугують визначальним фактором практичного володіння іноземною мовою.

Комунікативна (мовленнєва) спрямованість означає, що під час засвоєння мовленнєвого матеріалу (фонетики, лексики, граматики) обов'язковим завершальним етапом є демонстрація того, як мовленнєвий матеріал, передбачений для вивчення, можна використовувати для досягнення актуального спілкування іноземною мовою.

Під час навчання іноземної мови слід забезпечити вияв комунікативної (мовленнєвої) спрямованості певною мірою у виробленні усного і писемного мовлення, тобто в процесі читання та письма. Практично це означає здобуття та передачу нової корисної інформації під час організації вказаних видів мовленнєвої діяльності іноземною мовою [1, с. 63–64].

Сучасний стан методики навчання іноземної мови засвідчує, що провідною технологією є комунікативна, яка ґрунтується на таких положеннях:

а) метою навчання є формування комунікативної компетенції, яка передбачає вироблення вмінь використовувати іноземну мову як засіб спілкування в різноманітних сферах життя;

б) організацію мовного матеріалу зорієнтовано на його функціонування в мовленні;

в) лексична і граматична правильність іншомовного мовлення є другорядними порівняно з думкою; основний критерій успішності – передавання або сприймання потрібної інформації;

г) комунікативно орієнтоване навчання має діяльнісний характер та здійснюється через певні дії в ігровій, імітаційній формах в умовах реального спілкування у парах та групах;

д) навчання видів мовленнєвої діяльності відбувається інтегровано;

е) рідну мову використовують зрідка, за потреби, коли це виправдано складною ситуацією;

є) у комунікативно зорієнтованому навчанні моделюють усі характерні ознаки природної комунікації людей: інформаційний

дефіцит, зворотний зв'язок, вибір і автентичність матеріалів [3, с. 53–54].

Як зауважує Л. Смелякова, в процесі навчання за комунікативним методом учні набувають комунікативної компетенції – здатності користуватися мовою залежно від конкретної ситуації. До того ж вони розвивають навички комунікації в процесі самої комунікації. Зважаючи на це, рекомендують усі вправи та завдання підбирати так, щоб вони були комунікативно виправданими дефіцитом інформації, вибором та реакцією (information gap, choice, feedback). Найважливішою характеристикою комунікативного підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, які реально використовують носії мови.

Мовленнєва взаємодія учнів досить часто, хоч і не завжди, відбувається з участю викладача, що виявляється в найрізноманітніших формах: парах, тріадах, невеликих групах, з усією групою. З самого початку учні оволодівають усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності на понадфразовому і текстовому рівнях з обмеженим використанням рідної мови. Об'єктом оцінки є не тільки правильність, але й швидкість усного мовлення та читання [2, с. 303].

У змісті сучасних методів передбачено врахування таких принципів: рух від цілого до окремого, зорієнтованість занять на учня (learner-centered lessons), цілеспрямованість та змістовність, спрямованість на досягнення соціальної взаємодії за наявності віри у викладача в успіх своїх учнів, інтеграція мови та засвоєння її за допомогою знань з інших галузей наук [2, с. 304].

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Отже, для досягнення комунікативної компетенції – комунікативних умінь, сформованих на основі мовних знань, навичок і вмінь – для викладача іноземної мови важливо використовувати новітні методи навчання, що поєднують комунікативні та пізнавальні цілі. Інноваційні методи навчання іноземних мов, які ґрунтуються на гуманістичному підході, спрямовано на розвиток і самовдосконалення особистості, на розкриття її резервних можливостей і творчого потенціалу. Ці методи створюють передумови для ефективного поліпшення освітнього процесу у вищих навчальних закладах.

Методи навчання іноземної мови мають важливе значення для забезпечення повноцінної та ефективної організації діяльності учнів з оволодіння іншомовною

діяльністю.

На сьогодні в методичному арсеналі кожного вчителя, окрім традиційних форм є також нові: тематичні бесіди, диспути, дискусії, інтерв'ю, круглі столи, різноманітні конференції, виконання проєктів, спілкування електронною поштою та через мережу Інтернет.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гез Н. И., Ляховицкий М. В., Миролубов А. А. и др. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов и др. М. : Высшая школа, 1982. 373 с.
2. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. автор. під кер. С. Ю. Ніколаєвої К.: Ленвіт, 1999. 320 с.
3. Панова Л. С., Андрійко І. Ф., Тезікова С. В. та ін. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах. Підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. К. : ВЦ «Академія», 2010. 328 с.
4. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению / Е. И. Пассов М. : Просвещение, 1991. 223 с.
5. Пассов Е. И. Коммуникативное иноязычное образование / Е. И. Пассов Липецк: Липецк. гос. педаг. ин-т, 1998. – 159 с.
6. Шліпер Б., Коса І. Комунікативний метод навчання англійської мови. Методичний посібник / Б. Шліпер, І. Коса К. : КОІППО, 2007. 32 с.

REFERENCES

1. Gez, N. I., Lyahovickij, M. V., Mirolyubov, A. A. i dr. (1982). *Metodika obucheniya inostrannym yazykam v srednej shkole*. [Methods of teaching foreign languages in high school]. Moscow.
2. Nikolajeva, S. Yu. (1999). *Metodyka navchannya inozemnyh mov u serednix navchalnyh zakladah*. [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Kiev.
3. Panova, L. S., Andrijko, S. V. ta in. (2010). *Metodyka navchannya inozemnyh mov u zagalnoosvitnih navchalnyh zakladah*. [Methodology of navchannya inozemnyh mov u zagalnoosvitnih intrusive establishments]. Kiev.
4. Passov, E. I. (1991). *Kommunikativnyj metod obuchenija inoyazychnomu govoreniju*. [Communicative method of teaching foreign language speaking]. Moscow.
5. Passov, E. I. (1998). *Kommunikativnoe inoyazychnoe obrazovanie*. [Communicative foreign language education]. Lipeck.
6. Shliper, B., Kosa, I. (2007). *Komunikatyvnyj metod navchannya anglijskoi movy*. [Communicative method of teaching English Metodychnyj posibnyk]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира

Винниченка.

Наукові інтереси: методика викладання іноземних мов у школі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

КАРІТАН Tetiana Anatoliivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methodology of foreign language teaching in school.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2021 р.

УДК 821.111 (73) – 311.1.09

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-80-84

КОЗІЙ Ольга Борисівна –

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9478-9502>

e-mail: olykaaaa@gmail.com

STUDYING THE ARTISTIC DETAIL (based on Donna Tartt's novel «The Goldfinch»)

Formulation and justification of the urgency of the problem. At the classes of English and American Literature the students are to be forced to analyze the artistic detail as it's the best way to understand the author's idea. For the students of non-philological departments the best analytical method is «in succession to the author». Donna Tartt's novel *The Goldfinch* (2013) was taken as an example.

The novel is told in retrospective first-person narration by Theodore Decker, who tells the story of his life thus far. The novel has been an international bestseller, spending over thirty weeks on the *New York Times* bestseller list in the U.S. and on the *Sunday Times* hardcover fiction bestseller list in the UK. It has had the same success in translation, debuting at number one in France in January 2014.

The scientific novelty of the article consists in an attempt to show the ways of analysis of the novel as a literature phenomenon. This novel is extremely deep and multifaceted and provides opportunities for analytic study. This research is devoted to the analysis of the second chapter of the novel in which the writer reveals herself as a good psychologist. That is why the theories of J.Mill [4] are to be taken into account while analysing.

Analysis of recent research and publications. The publishing of the Russian translation was followed by a detailed review of the translator V. Babytskaya [1]. Her analytical review places D.Tartt's novel among classical novels, such as of C.Dickens', F.Dostoyevskiy's, T.Mann's, J.Rowling's and others. The researcher traces the main problems of the novel and skilfully compares the

characters of *The Goldfinch* with those of the world's most significant pieces of fiction.

The research methodology is based on a combination of principles and methods of scientific work.

This novel is extremely deep and multifaceted and provides opportunities for analytic study. This research is devoted to the analysis of the second chapter of the novel in which the writer reveals herself as a good psychologist. That is why the theories of J.Mill [4] are to be taken into account while analysing.

The main material of the study. *The Goldfinch* is a story of a boy and later an adult male Theodore Decker who accidentally obtains a masterpiece. The framing of the work is a story about staying the protagonist in Amsterdam. Theo appears to the reader as an adult man, who at Christmas time came to Holland.

In the second chapter of the first part D.Tartt reveals herself as a skilful psychologist. She skilfully accustoms herself to the inner state of the main character, with him she travels through the memories, tracks associative relationships he makes. The writer brilliantly follows all defence mechanisms of a man who is faced with the inevitability. The previous chapter concludes with an optimistic confidence of the protagonist that his mother may be alive as she hasn't been found among the dead. So Theo is returning home to wait for her there. This reaction at first glance seems illogical because the boy ought to look for her some more, to ask the people. However, in the state of emergency the psyche uses own protective mechanism – tries to follow the established procedures.

The writer skilfully transmits herself through the emotions of the main character in three ways: as an adult who is – again and again – going through the critical day of his life, a 13-year-old teenager who has just survived the shock, looked into the face of death, and a child who cannot wait until his mother's coming home. D.Tartt addresses to a number of psychological techniques in which people unconsciously manage to escape, to avoid panic in a difficult situation. She embodies into two main hypostases of the character – of a teenage boy and adult – simultaneously, in great detail the writer describes the rules of the game Theo Dekker played with himself.

The writer accentuates visual detail with auditory ones that result into vivid and living intussusceptions of a stressful psychological situation. Thus when the mother was much late the boy (as he mentioned), «like all abandoned puppy» [3] was sitting at the front door listening whether the elevator was rising.

With the help of image and detail gradation the author grows the tension of boy's expectations: children's fears that the mother cannot return because of something (a child does not need to establish the causation) in Theo's memories turn into rather clearly represented. In primary school he (the author insists) feared for his mother almost every day. D.Tartt depicts a real child of a media century who, being over-informed without proper understanding of events, becomes an adult (but not psychologically) too quickly. Being under influence of what he has heard and seen and according to general media impact, the main character designs almost all possible tragic events that can happen with his mother.

The author describes the life of the family, in a few paragraphs skilfully depicting the pain of the child and the mother who had to suffer from the alcoholic. Then there follows Theodor's confession to himself of how his father left the family. The author notes that it was a great relief for the mother and son. The changes in the family hierarchy can be traced via detail: «The photo with a tanned young father on the slopes for skiing has quietly disappeared from the wall, while there was a photograph of my mother and me on the rink in Central Park» [3].

The writer skilfully conveys the depth of character and his experience, his various feelings, describing how the boy was trying to persuade himself that his mother had survived. Theodore «switched on» some other emotions, recollecting a red-haired girl from the exhibition. Pippa, whose face remained with the main character and was carried through his life,

actually saved him, having kept him for a few minutes at the exhibition. Theo did not abandon hope that a wounded old man, whom he had seen in the museum with Pippa, survived. The writer depicts panic condition in which a person is trying to convince oneself that everything is in order.

The chosen way of analysis «in succession to the author» is the best way to follow all the details of writer's skill. She leads the main character (and the readers together with him) along the streets, dives into memories, shows his strained senses, makes him feel the smallest raindrops on the face, dizziness as a result of the accident. The image of the house, as it has been mentioned, has got a powerful archetype meaning. It is seen as a combination of artistic details – the author creates not only alive, relief image of the apartment, and even the corridor where appropriate smells and bleak colours surround the boy.

The emotional tension portrayed increases when the art world is localized in the flat of the character. Apparently, the most important semantic accent (combined with bitter irony) falls on the boy's appeal to his mother, especially because it becomes rhetorical: the boy calls his mother, but doesn't hear the answer. The mentioned appeal transforms into a question, then – into a tragic refrain accentuated by author remarks. After seeing the apartment, Theo calls his mother again: «Mom? – I called with visible panic crack in my voice» [3]. The author uses the method of internal call – not a monologue, but a conversation (inner) between the main character and his mother, represented by the messages left by the son. D.Tartt appeals to interesting bitterly ironic comparison of the obsessive thoughts of a mother with a purple cow from a kid's rhyme.

The author uses gradation way of describing while stringing visual and auditory details, retards artistic time when Theo comes into the room and freezes there. The author uses the method of a magnifying glass: she carefully examines all things, giving a special semantic loading to visual details with the particle «no»: those which were expected to be there (as they were an integral part of *normal* everyday life) but weren't, disappeared together with boy's tranquillity. So the details transform routine image of the artistic space into a tragic one: «There were *no* keys of hers on the hook by the door, there was *no* bag on the table» [3]. A teenager, being panic-stricken, grabs the slightest traces of memory, for example, turns attention to mother's cup with print of her lipstick and the remnants of cold coffee. Such visual, as they may be called, *non*-details are

accentuated by audio ones: there were *no* messages on the phone.

Emotional stress of the child is accentuated by physical pain he feels: as after the explosion Theo suffers from headaches.

The author uses gradation while describing the changing of the main character's emotional state, noting that he got home as if using internal reserves of hope. But when his expectations were not fulfilled he was caught by weakness: he could hardly move, it took him much pains to concentrate. Then comes fear and panic which is veiled by the mind that the gas had been left turned the kitchen.

The author depicts boundary condition of the boy. Despite pain and weakness, all his senses and feelings were sharpened, he was tracing all the slightest sounds, the mind was trying to find some logical explanation of the situation and the ways solution.

The writing of D. Tartt is characterized by the unique skill in the detail describing: the author makes the reader not only empathize Theo but feel what he feels. So the details become relief. The inner discomfort (if fear and panic can be summarized into such concept) of the main character is emphasized by physical discomfort: «I fell asleep as I was – in dirty and wet clothes, bed was also wet, where I lay there remained a wet hollow» [3].

The increase panic results into the following effect: Theo is pattering around the apartment, turning on all the lights. The writer notices subtle features of a child's psychology (because he was still a child): the fear of the unknown is transformed into the fear of the dark with all the hidden horrors and challenges.

The message on the answering machine brings Theo bitter disappointment: the boy expected to hear a human voice to break the circle of his lonely silence. And then comes the painful disappointment because the voice does not belong to his mother.

The writer compares two artistic worlds within the artistic world of the novel: the microcosm of Theo's apartment with retarded artistic time and macrocosm (the world in general) with normal temporal characteristics. There are some remnants of hope for the boy to live within the microcosm of home (the place of defence) while the macro exists according to its own inexorable laws. The message *not* from his mother breaks a thin protective shell. At the same time, the main character, who already feels what has happened, destroys this protection completely. This destruction and the fusion of two worlds is traced with the assistance of details: the boy opens the curtains, looks out and faces the world that continues to live, the world

full of sounds and movement. Then the world breaks into the unreliable shelter of a lonely child brining vanity, sounds, smells of life, people, families, animals, events. The boy is wrapped by all these as before – by silence. Stringing visual and auditory images and details of syntax is represented in the form of period – a syntax construction, which is logically and intonationally divided into two unequal parts: the first is a list of grammatical phenomena, in which the tone gradually increases, the other – coming after a pause – is accompanied by a decrease in tone and is in some relations with the first (temporal, causal, opposite, etc.). The first part may be represented as a number of similar subordinate clauses, a number of similar members, and the parts are generally constructed using syntactical parallelism [2]. The second part of the given period is a rhetorical question and refrain: «Where is she?» [3].

The writer appeals to intertemporal overlapping memories in the form of opposition, as well as a small Theo invented tragedies that could happen to the mother, so Theo as a teenager was looking for reasons that could delay it. There is an internal dialogue between almost illusory hope and logic. D. Tartt skilfully depicts the boy overwhelmed with panic and almost hysterics using mentioned details: the noise of the evening bustle contrasts with the silence of the empty apartment, Theo was seeking for help at home, looking for hope to solving the situation, looking for a note, which mom could leave but did not find it. Theo was waiting for the mother, already knowing that it was useless. The boy obviously goes beyond the borders of the microcosm in search of moral support, so he calls a concierge. Then he dare for more: he switches on the TV and understands the reality of recent events. He even notes the number of a telephone hotline and makes an agreement with himself to call if the mother does not appear in half an hour. The fact that he has made at least this step reassures Theo: he believes that due to his actions mom may return faster. The boy hopes that number will remain unused. But the mother did not come and after five minutes Theo dared to dial a number. The description of the call is characterized by the separation of artistic world of the novel: empty advertising heard from the TV – that's a world-background and a teenager with a handset becomes the embodiment of nervous expectation. Occasionally during a conversation with the social worker this background breaks into Theo's world by separate remarks, as if the big world tries to conduct a dialogue with the main character, strengthens the fluidity of life outside. However,

the life stopped in the apartment. The news that the mother was not in the list of victims, initially encouraged Theo, but the tension did not leave the boy.

The writer again uses intertemporal parallelism: the boy fulfils some calculations. Having heard that twenty-one people were killed, Theo tries to estimate the measure of the tragedy. The boy tries to imagine that enormous quantity: «Twenty-one people – a half empty cinema, or, for example, a bus; in my English class there were three people more». Such calculations turn into panic that the boy can barely hold. The writer shows how a teenager who's wanted to be independent, becomes a frightened little child, ready to shout «Mom!» [3].

He finds the rescue from panic within the planned actions, within the agreement between him and his mother: just after the accident he does not search for her but goes home to wait there, because it was customary in the family, it was their agreement. Main character's absorption in own thoughts and the remains of hope is emphasized by the retarded artistic time: the boy saves himself in the memories and everyday actions.

Frozen artistic time and space are interrupted by absurd dynamic element – which is the call to the hotline and talk with a social worker. Theo is trying to make his own corrections of this unreal reality, so while talking he was looking in search of unique psychological rescue boats – mother's things. He tries to move away from heavy anticipation and senseless talk with an indifferent person. The original rescue the boy finds is in the physical sensation when he realizes he is hungry. But he doesn't stop thinking about mom so leaves meal for her, cleans the kitchen, because it will be pleasant for her, fixes the drawer. In the drawer he finds only some useless rubbish. He's wasted time trying to open so his waiting for mom was also fruitless.

Art time is stretched, just as when Theo has just crossed the threshold of the house, he dives into sounds, immersed in himself, actually listening to the sounds of heartbeat of the house and the city. Again the writer resorts the contrast between two worlds: the main character notes fluidity, life of the world, day and night, everyday chores, people around, who seem almost aliens. At the time Theo himself seems to be frozen with a single question: «What will I do?» [3].

With the help of artistic detail the author conveys the way the main character is presided beyond the objective perception of the world: «The flat was blurred, there was a circle of light

around the lamp which was trembling like a halo» [3].

The next element the author uses is a gradation, but descending: the boy, his heart fading, runs to open the door, shouting «Mom!». Having opened he faces inevitability. The writer approaches to bright metaphor to emphasize the descending gradation: «My heart flew down counting the floors».

Using detailed description of social workers who appeared on the doorstep to destroy what remained from boy's hope and expectation helps the author to retain associative narration: «Seeing them, I realized that my life as it was before that very minute was over» [3].

Conclusions and prospects for further researches of directions. Thus, in the novel *The Goldfinch* D. Tartt declares herself a talented master of words, subtle psychologist and philosopher. As a surgeon, the writer separates one second of expectation from the other, detail from detail. Therefore, the reader can observe not just a frightened child but deep sorrow of the loss of the whole world. This is achieved by the skillful combination of visual and auditory details that create convex emotionally saturated images filled with heartbeat of life. The author dowers the main character – both a teenager and an adult man – with the ability to see deep philosophical maxims in small details, to decipher the message from the artist, to understand the dialectical interpenetration of life and death. Because of such careful author's treatment to the artistic time and space the most appropriate way to study seems to be the analysis «in succession to the author».

СПИСОК ДЖЕРЕЛІ

1. Бабицкая В. «Щегол» Донны Тартт: время ничего не значит. Изд-во Corpus, Москва, 2014, перевод А. Завозовой.
2. Мельник Т. Образність художнього тексту через призму лінгвістичного аналізу. Севастополь, 2005 // URL: www.ukrlife.org/main/minerva/melnyk_lingvo.doc.
3. Тартт Д. Щегол: Роман // URL: www.nemaloknig.info.
4. Mill, J. S. 1843. *A System of Logic Ratiocinative and Inductive: Being a connected view of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*, cited from *The Collected Works of John Stuart Mill*, Volumes 7 (Books I-III), 8 (Books IV-VI), J.M. Robson (ed.), London and Toronto: Routledge and University of Toronto Press, 1973, 1974.
5. NU. 2013. Donna Tartt – Het puttertje.

REFERENCES

1. Babytskaya, V. (2014). «Schegol» Donnyi Tartt: vremya nichego ne znachit. [The Goldfinch by Donna Tartt: Time does not mean anything]. Moscow.

2. Melnyk, T. (2005). *Obrazy khudozhnoi literatury v svitli lingvistychnoho analizu*. [Literary text images in the light of linguistic analysis]. Sevastopol.

3. Tartt, D. *Shhegol: Roman* [Donna Tartt. *The Goldfinch*] // www.nemaloknig.info. (in Russian)

4. Mill, J. S. (1843). *A System of Logic Ratiocinative and Inductive: Being a connected view of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*, cited from *The Collected Works of John Stuart Mill*, Volumes 7 (Books I-III), 8 (Books IV-VI), J.M.Robson (ed.), London and Toronto: Routledge and University of Toronto Press, 1973, 1974.

5. NU. 2013. *Donna Tartt – Het puttertje*.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОЗИЙ Ольга Борисівна – кандидат

філологічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми викладання англійської мови; літературний процес ХХ століття.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOZII Olha Borysivna – Ph.D., associate professor Department of Philology and Journalism Centralukrainian State Pedagogical University named after V. Vynnychenko

Circle of scientific interests: the problems of studying English; the literature of the XXth century.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.

УДК: 373.2.(091)(477)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-84-88

КОСТЕНКО Лариса Давидівна –

кандидат педагогічних наук, начальник Управління освіти

Міської ради міста Кропивницького

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2930-7404>

e-mail: shkoda44@ukr.net

АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1952–1991рр.) ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Серед соціальних інститутів виховання й розвитку підростаючих поколінь особлива роль належить позашкільній освіті. Вона є невід’ємною частиною соціуму, що сприяє реалізації індивідуальних психофізичних і соціальних потреб особистості яка розвивається, розкриттю її творчого потенціалу, формуванню соціально значущих якостей.

Досвід позашкільної освіти попередніх років має стати цінним джерелом для пошуку нових підходів до вдосконалення освітнього процесу в закладах позашкільної освіти. Об’єктивний історико-педагогічний аналіз теорії і практики розвитку позашкільної освіти, теоретичне узагальнення цінного досвіду діяльності позашкільних закладів, творче використання педагогічних ідей минулого з урахуванням сучасних вимог і можливостей держави, дають змогу якісно оновити й удосконалити зміст позашкільної освіти України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичні основи становлення і розвитку закладів позашкільної освіти розкрито в роботах В. Береки, С. Букреевої, О. Глух, Т. Цвірової, А. Шепілової та ін.

Мета статті – виокремити прогресивні ідеї досвіду організації позашкільної освіти України в радянський період, які заслуговують на осмислення в контексті їх впровадження в закладах позашкільної освіти в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У період переходу України до ринкових відносин постало питання про розробку нових підходів до розвитку позашкільної освіти дітей. Це зумовлюється низкою факторів.

По-перше, економічна і політична нестабільність соціокультурних систем, що сформувалися упродовж останніх десятиріч, дестабілізація шкільної системи освіти, посилення негативної дії стихійних різновекторних чинників, залишковий принцип фінансування закладів позашкільної освіти призвели до зниження ефективності позашкільної освіти та до занепаду їхньої навчально-матеріальної бази, що в результаті суттєво заважає повною мірою використати унікальні можливості системи позашкільної освіти учнівської молоді України.

По-друге, одноманітність організаційних форм, зайве регламентування, формалізм освітнього процесу, недостатнє врахування потреб і різнобічних інтересів молоді, а також ігнорування регіональних можли-

востей та національних особливостей, етнічної культури негативно впливають на результати діяльності закладів позашкільної освіти, знижують ефективність їхньої роботи. Окрім того, недостатня психолого-педагогічна і методична підготовка певної частини педагогічних представників переважної більшості закладів позашкільної освіти призвели до кризової ситуації в системі позашкільної освіти в Україні.

Трансформація суспільного устрою, кардинальні зміни в суспільному житті України останніх десятиліть, прагнення інтегруватися в європейський культурний та економічний простір вплинули на систему ціннісних орієнтацій, на формування світогляду і життєвих пріоритетів у суспільстві, особливо зростаючого покоління, а також позначилися на виховному потенціалі позашкільної освіти, що зумовлює необхідність постійно збагачувати її зміст, вводити нові дозвілєві технології, вдосконалювати кваліфікацію та професійну майстерність фахівців закладів позашкільної освіти, сприяючи розвитку соціальної активності особистості дитини, організації різноманітних форм позашкільної освіти, створення умов для самореалізації і самоствердження дітей та підлітків, їх підготовки до життя і праці.

Осмислення проблеми розвитку позашкільної освіти переконує, що освітній процес, побудований за принципами демократизації, гуманізації, потребує врахування вітчизняних виховних традицій; досвіду організації, істотних інноваційних змін у системі позашкільної освіти України.

Аналіз теорії і практики розвитку позашкільної освіти України (друга половина 1952–1991 рр.) свідчить, що теоретично обґрунтовані і практично перевірені аспекти позашкільної освіти знаходять своє використання і в сучасних умовах.

Творчого використання вимагають розроблені ще в радянські часи завдання позашкільної освіти, зміст та форми роботи позашкільних закладів, принципи позашкільного виховання, які би було бажано взяти за фундамент та першооснови сучасної позашкільної освіти, зокрема:

– масовість та загальнодоступність занять на основі добровільного об'єднання дітей за інтересами;

– розвиток ініціативи і самодіяльності дітей та підлітків;

– громадянсько-корисна спрямованість творчих об'єднань із врахуванням їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

Позашкільна освіта означеного періоду

забезпечувала формування духовності, становлення гармонійно розвиненої творчої особистості, розширення її світогляду, популяризувала здоровий спосіб життя шляхом залучення дітей та підлітків до активної діяльності у позашкільних закладах тощо. Тому, на нашу думку, спеціального подальшого вивчення заслуговують і шляхи залучення підростаючого покоління до різноманітних форм позашкільної освіти (відвідування театрів, художніх виставок, концертів, організація різноманітних свят, відродження національних обрядових традицій, експедиції, КВН тощо).

На нашу думку, до прогресивних ідей досвіду організації позашкільної освіти України в досліджуваній період, які заслуговують на осмислення в контексті їх впровадження в закладах позашкільної освіти в сучасних умовах, належать:

– розробка нормативно-правової бази, яка забезпечує сприятливі умови для регулювання позашкільної освіти. Хоча нормативно-правова база для успішного функціонування та розвитку системи позашкільної освіти начебто і достатньо сформована, останнім часом в умовах фінансової кризи та децентралізації все гостріше постає проблема не тільки розширення мережі закладів позашкільної освіти, а й збереження вже існуючих, досить скрутним залишається матеріально-технічний стан цих установ, виникають проблеми з фінансуванням, кадровим забезпеченням тощо.

Сьогодні спостерігається неузгодженість законодавчої та нормативно-правової бази щодо бюджетного фінансування закладів позашкільної освіти та оплати праці в них педагогів, наукових кадрів, спеціалістів інших кваліфікацій. Необхідна державна стратегія, яка сприятиме зміцненню та розширенню мережі державних закладів позашкільної освіти, територіальних відділень Малої академії наук (МАН) України для подальшого розвитку позашкільної освіти в Україні, її удосконалення, а також створення умов для забезпечення вільного доступу молоді до якісної освіти.

Потребує подальшого удосконалення й механізм реалізації нормативно-правових документів щодо державного регулювання позашкільною освітою; існує потреба в створенні цілісної системи підготовки кадрів, у цьому зв'язку потребує удосконалення чинного законодавства. Адже Закону України «Про позашкільну освіту» вже понад двадцять років, тому сьогодні він

потребує внесення поправок та конструктивних змін. Окремі положення Концепції позашкільної освіти й виховання на сьогодні також потребують перегляду й доопрацювання. А згідно з новим Законом України «Про освіту» (2017), позашкільна діяльність розглядається як складова неформальної освіти, що з часом може перевести її в суто комерційний сектор і створює загрозу існування цієї ланки освіти взагалі;

– *створення розгалуженої інфраструктури закладів позашкільної освіти.* Практика діяльності закладів позашкільної освіти свідчить, що важливими чинниками виховних впливів на особистість є: створення гуманістичних виховних систем; посилення гуманітарної спрямованості всіх програм навчання та виховання; орієнтація дітей на загальнолюдські цінності; формування в учнів почуття патріотизму, національної гідності, культури, що забезпечує у змісті освітнього процесу зв'язок і духовну єдність української національної культури з культурами інших народів, розвиток культури усіх національних меншин; розвиток екологічної освіти, шанобливого ставлення до власного здоров'я тощо.

За період 2015–2020 рр. зменшилась кількість таких закладів позашкільної освіти, як центри, будинки, клуби науково-технічної творчості учнівської молоді, станції юних техніків (2015 р. – 252, 2001 р. – 265). Також зменшилась кількість центрів, будинків, клубів еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцій юних натуралістів, що у 2015 р. становила 166 закладів, у 2001 р. – 169 [1; 2]. На початок 2015 р. скоротилась мережа і таких закладів позашкільної освіти, як клуби фізичної підготовки (2015 р. – 41, 2001 р. – 64); дитячі флотилії моряків та річковиків (2015 р. – 13, 2001 р. – 19) [1; 2; 3].

Зміст позашкільної освіти, на нашу думку, повинен в повній мірі сприяти підготовці юнаків та дівчат до майбутнього трудового життя, сприяти професійному вибору. Необхідно визначити чіткі орієнтири у напрямку трудового виховання, привчання вихованців до праці. Тому при формуванні мережі закладів позашкільної освіти доцільно звернути увагу на відновлення роботи гуртків столярної, токарної справи, лозоплетіння для хлопчиків; кулінарій, вишивки, в'язання, пошиття одягу для дівчаток. Продовжуючи ремесла дідів і прадідів, зміцнюється духовний зв'язок з минулими поколіннями, що і становить міцність нашої держави.

З метою доступності позашкільної освіти доцільно було б створити не лише філіали гуртків на базі сільських шкіл району, а й окремі філіали Будинку дитячої та юнацької творчості за профілями (технічний, еколого-натуралістичний, туристично-краєзнавчий, декоративно-прикладного мистецтва та ін.);

– *державне фінансове забезпечення.* В сьогоднішніх умовах поряд з державним фінансуванням для забезпечення та удосконалення освітнього процесу заклади позашкільної освіти стали використовувати госпрозрахунок, зокрема надання платних послуг;

– *встановлення взаємозв'язків закладів позашкільної освіти з державними, приватними та громадськими організаціями.* Проблема визначення механізму налагодження партнерської взаємодії закладів позашкільної освіти з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями постає нині перед кожним керівником і педагогічним колективом. Тому від її вирішення залежить фінансове забезпечення закладу, його життєздатність та конкурентоспроможність на сучасному ринку освітніх послуг.

Узагальнення практичного досвіду діяльності закладів позашкільної освіти показало, що особливості позашкільної освіти дозволяють розширити коло партнерської взаємодії батьків, громадськості, педагогів, учених, молодіжних організацій і неформальних об'єднань, представників органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Взаємодія може здійснюватися за такими напрямками: участь в освітніх та гуманітарних програмах; спільних проєктах з формування здорового способу життя; вітчизняних та міжнародних екологічних проєктах зі збереження довкілля, створення сприятливих умов для пошуку, підтримки та розвитку обдарованих дітей і молоді, підтримки дітей і молоді з особливими потребами тощо;

– *формування культури дозвілля в учнівської молоді.* Значної уваги також потребують питання організації змістовного дозвілля дітей у позаурочний час. Особливого значення в сучасних умовах, коли простежується нестабільність соціально-економічного і політичного життя в Україні, набуває існування різноманітних гуртків, в яких фахівці закладів позашкільної освіти мають за мету знімати напругу й залучати дитину до світу прекрасного. Подальшого розвитку потребує мережа

різноманітних позашкільних установ, які створюють необхідні умови для всебічного гармонійного розвитку підлітка, розробляють нові форми і методи позашкільної роботи у сфері дозвілля, а також шляхи залучення підлітків до різних форм дозвілєвої діяльності як у школі, так і в позашкільних клубах та центрах творчості.

У формуванні культури дозвілля в учнівської молоді значне місце належить співпраці із сім'єю. Заклади позашкільної освіти нині все ширше практикують спільні заходи батьків і дітей в їхніх улюблених справах – спорті, туризмі, техніці, музиці та інших видах діяльності. Вони стають культурними осередками, де відзначають сімейні свята, проводять концерти, виставки;

– регулювання та вдосконалення системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у системі позашкільної освіти. Особливого значення в сучасних умовах набуває процес підготовки фахівців із позашкільної роботи. При визначенні змісту їхньої професійної підготовки варто враховувати ті особливі проблеми, з якими стикалися педагогічні кадри позашкільних закладів на попередніх етапах розвитку суспільства.

Епоха інноваційного освітнього розвитку підвищує вимоги не тільки до якості підготовки майбутнього педагога-початківця, а й подальшого вдосконалення його професійної майстерності протягом всього періоду роботи в закладі позашкільної освіти. Виконання цього завдання покладається на систему післядипломної освіти, яка охоплює підготовкою та перепідготовкою всі категорії педагогічних працівників, зокрема й закладів позашкільної освіти.

Сучасна ситуація стану кадрового забезпечення позашкільної освіти дозволяє виділити наявність наступних протиріч:

– між зростаючими вимогами з боку суспільства, держави, батьків та їхніх дітей до якості освітніх послуг закладів позашкільної освіти та можливостями останніх їх здійснювати;

– між зростанням автономності закладів позашкільної освіти і недосконалістю існуючих механізмів та процедур, які забезпечують якість їх діяльності на інституційному рівні;

– між необхідністю інноваційних перетворень у системі позашкільної освіти та фаховим рівнем підготовки педагогічних працівників;

– матеріально-технічне забезпечення

закладів позашкільної освіти. Матеріально-технічне забезпечення сучасного закладу позашкільної освіти повинно включати все необхідне обладнання, устаткування та інвентар для різних форм організації дозвілля дітей (гурткової, клубної, секційної та ін.). Це спеціально обладнані кабінети і майстерні для занять з декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, тренувальні зали для занять з різних видів спорту, красзнавства та туризму, музики та хореографії. У закладі позашкільної освіти дитина повинна відчувати себе затишно. Цьому сприяє не лише морально-психологічний клімат, доброзичливе ставлення педагогів, а й естетичний вигляд навчальних кабінетів і залів (меблі, озеленення, декоративні елементи, виставкові експозиції й ін.)

Позашкільною освітою в закладах охоплені діти різних категорій. Але матеріально-технічна база для дітей із забезпечених сімей, які мають вдома сучасну комп'ютерну техніку, аудіо та відеоапаратуру, вкрай слабка і неспроможна задовольнити їхні потреби та інтереси.

Нині реальним стало використання не лише бюджетних коштів, а й грошових нагромаджень, що створюються завдяки добровільним внескам, спонсорській підтримці, комерційній, виробничій, видавничій і культурно-масовій діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Таким чином, педагогічна спадщина минулого потребує свого подальшого вивчення з урахуванням суспільно-політичного, соціально-економічного, культурного розвитку держави взагалі та розвитку позашкільної освіти зокрема, відповідно до принципів гуманізму, демократизму, єдності загальнолюдських і національних цінностей, безперервності, наступності, багатокладності й варіативності, добровільності, доступності та практичного спрямування, що сприятиме розвитку здібностей, талантів та обдарувань дітей і молоді, задоволенню їхніх інтересів і запитів, створенню в них мотивації самовдосконалення та саморозвитку, розкриттю перед дітьми та підлітками необхідної для кожної особистості системи цінностей та сприяння їх глибокому засвоєнню.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вербицький В. В. Наукові досягнення учнів – членів Малої академії наук України. *Географія та основи економіки в школі*. 2002. № 3. С. 22–24.
2. Красняков Є. В. Державна політика в сфері

позашкільної освіти на початку ХХ ст. *Наукові записки. Серія: Педагогічні та історичні науки.* Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 118. С. 118–125.

3. Мазуренко Л. Дитячі громадські організації. Х. : Вид. гр. «Основа», 2004. 192 с.

REFERENCES

1. Verbytskyi, V. V. (2002). *Naukovi dosyahnennya studentiv – chleniv Maloyi akademiyi nauk Ukrainy.* [Scientific achievements of students – members of the Small Academy of Sciences of Ukraine]. Kyiv

2. Krasniakov, Ye. V. (2014). *Derzhavna polityka u haluzi pozashkil'noyi osvity na pochatku ХХ st.* [State policy in the field of out-of-school education at the beginning of the twentieth century]. Kyiv.

3. Mazurenko, L. (2004). *Dytyachi hromads'ki orhanizatsiyi.* [Children's public organizations]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОСТЕНКО Лариса Давидівна – кандидат педагогічних наук, начальник Управління освіти Міської ради міста Кропивницького.

Наукові інтереси: дослідження історико-педагогічних процесів України.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOSTENKO Larysa Davydivna – PhD of Pedagogy Sciences, Head of Education Department of the City Council of Kropyvnytsky.

Circle of scientific interests: research of the historical and pedagogical processes of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2021 р.

УДК 317 18. 11

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-88-91

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0003-0397-6853>

e-mail: svetlanagozan@u

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сьогоднішньому етапі систематичного виявлення та апробації, цілеспрямованості й вдосконалення різноманітних методик у музикознавчих та музично-педагогічних ланках навчання, творчий розвиток майбутнього вчителя музичного мистецтва постає як невід’ємна частина його майбутньої фахової компетентності. Творчість як і виконавство впливають на всебічний розвиток музиканта-інструменталіста на будь-яких етапах навчання. Творчість стимулює студента до неординарного заняття музикуванням (наприклад: елементарною композицією, підбором за слухом тощо).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній теорії та методиці низка науковців досліджують дану проблему з різних сторін: удосконалення педагогічно-методичних умінь майбутнього фахівця (Н. Вакарчук, Т. Дорошенко, О. Рубаха, В. Смирненський, Н. Тимошенко та ін.); розвиток психологічних процесів студентів-музикантів (Н. Беляя, І. Гринчук, Н. Овчаренко, Н. Палеха та ін.); вдосконалення виконавського рівня музиканта-

інструменталіста (Г. Алексеєва, С. Бенедіктова, Р. Дзвінка, Н. Згурська, Л. Котова, А. Кречківський, М. Моїсєєва, Н. Овчаренко, Р. Осипець, В. Рогаль, Т. Скорик, Т. Цигульська, С. Цицак, З. Хоменко, Н. Чорна та ін.); художньо-естетичний розвиток суб’єктів навчання (І. Арановська, Г. Дідич, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Рудницька, І. Сипченко, Т. Стратан, Л. Файзрахманова, Є. Юдіна, Л. Яковенко та ін.); здатність до музично-творчої діяльності (М. Антків, Л. Баренбойм, Л. Бочарьов, Е. Брилін, А. Душний, Л. Коваль, І. Одинокова, О. Олексюк, Г. Падалка, Г. Голик, Т. Родіна та ін.).

Мета статті – характеристика структури творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі занять в класі основного музичного інструменту (фортепіано), яка включає в себе чуттєво-емоційний, художньо-образний та виконавський компоненти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Багатьма професійними навичками і вміннями майбутні вчителі музичного мистецтва оволодівають у процесі занять в класі основного музичного

інструменту, зокрема фортепіано. Але існуюча в даний час практика викладання не сприяє творчому розвитку студентів-музикантів, формуванню в них самостійності мислення. Вона орієнтована переважно на застосування репродуктивних методів навчання.

Використовувані методи і прийоми малоефективні і вимагають серйозного осмислення, оскільки недостатньо розвивають студентів-музикантів в інтелектуальному і емоційному відношенні, не стимулюють їхню активність і самостійність, недостатньо сприяють розвитку їхніх музичних і творчих здібностей [2].

Навчальний процес бачиться автору у взаємозв'язку виконавської та загально-педагогічної підготовки, в розвитку потреби в самостійній, творчій активності, в організації дослідницької роботи тощо.

Основною формою роботи в фортепіанному класі є індивідуальні заняття, які слід розглядати як одну з провідних ланок навчального процесу. Вони створюють умови для всебічного навчання і виховання студента, дозволяють послідовно вирішувати педагогічні завдання, розвивати творчу ініціативу і самостійність.

Індивідуально-творча підготовка передбачає особистісний підхід до розвитку майбутнього фахівця; виявлення і формування його творчої індивідуальності; розвиток його професійних поглядів, неповторної «технології» діяльності. Такій підготовці в класі індивідуальних занять сприяє наступна організація навчального процесу: 1) створення індивідуальних планів підготовки майбутнього вчителя в класі основного інструменту і здійснення на їх основі навчального процесу; 2) охоплення всіх аспектів підготовки вчителя (навчально-науково-практичний комплекс; створення методичного забезпечення самостійної роботи студентів, в тому числі видання методичних рекомендацій, консультації під час самостійної підготовки); 3) створення творчої атмосфери вивчення «однорідних» дисциплін, їх взаємопроникнення (основний музичний інструмент, додатковий музичний інструмент, вивчення шкільного педагогічного репертуару тощо), яка забезпечує «занурення» студента в цю групу предметів, які цілеспрямовано розвивають професійно-творче мислення, визначають пізнавальну цілісність діяльності; 4) забезпечення умов для прояву творчих якостей особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва; 5) створення ситуацій,

що моделюють урок музики, дають можливість комплексного використання всіх набутих знань і вмінь [2, с. 85].

Професійно-педагогічна спрямованість цих занять поєднується з вирішенням безлічі виконавських завдань. У процесі навчання в класі основного музичного інструменту (фортепіано) необхідно мати на увазі специфічні прояви діяльності вчителя музичного мистецтва, які, в свою чергу, слід враховувати при визначенні структури професійно-творчого розвитку студента.

Аналіз музично-педагогічної літератури дозволив виокремити наступні структурні компоненти професійно-творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі занять у класі основного музичного інструменту (фортепіано) як чуттєво-емоційний, художньо-образний та виконавський.

Процесом пізнання музичних творів студентами в інструментальному класі є поступове заглиблення в сутність твору, осягнення його емоційного змісту, художніх образів і їх втілення (виконання) [4].

Сприйняття завжди пов'язане з осмисленням і усвідомленням того, що людина бачить, чує та відчуває. Сприйняття є першим етапом будь-якого розумового процесу. До теперішнього часу експериментально встановлено, що за допомогою емоцій досягається успішність не тільки у вирішенні окремих розумових завдань, а й у пізнавальній діяльності в цілому. Емоції обумовлюють динамічні характеристики пізнавальних процесів: тону, темп діяльності, налаштованість на той чи інший рівень активності. «Емоційна складова включається в навчальну діяльність не як супроводжуюча, а в якості значущого елемента, який впливає як на результати навчальної діяльності, так і на формування особистісних структур. Недооцінка емоційного компонента призводить до великої кількості ускладнень і помилок в організації процесу навчання» [1, с. 15].

Стосовно до мистецтва, в психології вводиться поняття емоційно-образного мислення. Необхідно звернути увагу на значення його найважливішого компонента – уяви, яке влітається в усі форми пізнавального процесу – сприйняття, уявлення, мислення. Активність чуттєвих, а також раціональних форм пізнання є необхідною умовою становлення і функціонування уяви [5, с. 6].

Основою для уяви є емоційно-чуттєві образи. Такі властивості уяви, як типізація, реконструкція, уподібнення і інші,

здійснюються саме на чуттєвому матеріалі. Емоційність, чуттєвість погано підпорядковуються волі, адже вони виникають мимоволі або зовсім не виникають. Для того, щоб викликати потрібне почуття, необхідно шукати опосередкований вплив на ті фізіологічні механізми, які лежать в основі емоційного стану. В якості непрямих шляхів можна використовувати метод, запропонований К.С. Станіславським. Це «метод фізичних дій (рух тіла, жест, міміка), мелодика, динаміка, темп, тембр, ритм мови, що відкривають дорогу почуттю. Навіть штучно викликані позитивні емоції можуть справити позитивний вплив на вирішення завдань» [1, с. 14].

Осмилення деталей, спроба зрозуміти, якими засобами музичної виразності домігся композитор того чи іншого способу, відбуваються на етапі художньо-образного осягнення твору. Тому в якості другого структурного компонента професійно-творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва пропонується художньо-образний компонент.

У сучасній психології художній музичний образ розглядається в єдності трьох складових – матеріального, духовного і логічного. Матеріальна основа музики усвідомлюється як сукупність акустичних характеристик звучання матерії, що може бути проаналізована за такими параметрами як фактура, динаміка, тембр, темп, ритм тощо, і певним чином графічно зафіксована в нотному запису. Але всі зовнішні характеристики твору не можуть дати самі по собі феномену художнього образу. Образ виникає в свідомості виконавця (слухача) тоді, коли до цих параметрів він підключає уяву, волю, почуття і настрої, що забарвлюють звукову тканину. Емоції і настрої, асоціації та художні образи, викликані почутим, створюють духовний, ідеальний початок музичного образу [7].

Далеко не відразу студент може осягнути всю глибину музичного твору. Для цього необхідно мати достатній рівень розвитку спеціальних музичних здібностей – слуху, пам'яті, мислення, уяви, які розвиваються в процесі цілеспрямованих музичних занять.

Формування і розвиток художньо-образного мислення є надзвичайно важливими для музиканта, а для педагога-музиканта – особливо. Образне мислення є стрижнем всієї музично-педагогічної діяльності та складовою частиною творчого мислення взагалі [3].

Складовою частиною творчого процесу є також питання технології виконання виконавського завдання, в зв'язку з чим третім важливим структурним компонентом професійно-творчого розвитку студента – майбутнього вчителя музичного мистецтва є виконавський компонент.

Формування певного виконавського досвіду пов'язано з оволодінням технікою гри на музичному інструменті. Не володіючи технікою ігрових рухів, музикант не зможе передати свої думки, почуття, не зможе досягти високого художнього результату.

Іноді буває так, що студент дуже тонко відчуває і розуміє зміст музичного твору, але власне виконання з різних причин (брак технічної підготовленості, хвилювання та ін.) виявляється малохудожнім.

Для технічної роботи необхідно, перш за все, творча уява, яка допомагає подолати психологічні труднощі фортепіанної гри, яких не менше, ніж рухових.

Творча винахідливість допомагає педагогу створювати для студентів несподівані технічні комбінації. Творчому підходу до техніки, варіативності технічної роботи приділяли велику увагу великі педагоги В. І. Сафонов, Н. Г. Рубінштейн та ін.

Професійні виконавські якості майбутнього педагога-музиканта складаються на основі органічного поєднання багатьох компонентів: розвитку загальномузичних теоретичних знань і вмій, а також суто піаністичних навичок; роботи над культурою і технікою виконання; вміння сприймати музику через осягнення її змісту і подальшого втілення цього змісту в конкретному звучанні [6].

Завдання виконавської діяльності передбачають уміння виконувати твори різного стилю і форми; вміння розкривати художній образ музичного твору на основі точного прочитання нотного тексту і власного виконавського досвіду; володіння навичками самостійної роботи над музичним твором; знання специфіки виконання шкільного педагогічного репертуару.

Мистецтво гри на будь-якому музичному інструменті ґрунтується на єдності художнього образу і технічної майстерності, яке дозволяє музикантові донести до слухача те, що він хоче висловити своїм виконанням. Постійне вдосконалення технічної майстерності – це робота музиканта над розширенням своїх можливостей у втіленні художніх образів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, головним

завданням організації навчального процесу в класі основного музичного інструменту (фортепіано) є підготовка грамотного, широко мислячого вчителя музичного мистецтва, який володіє інструментом, з розвиненою потребою до самостійної, творчої активності. Досягнення цього завдання можливе за умови врахування наступних структурних компонентів професійно-творчого розвитку студента: чуттєво-емоційного, художньо-образного та виконавського.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бурназова В. Методичні засади розвитку виконавської самостійності студентів музично-педагогічних факультетів у процесі інструментальної підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.02 теорія та методика музичного навчання / В. Бурназова. К., 2010. 20 с.
2. Войтлева Н. А. Характеристика структурних компонентів професійного розвитку студента-музиканта / Н. А. Войтлева // Общие проблемы педагогики. М., 2015. С. 83–89.
3. Душний А. Методика активізації творчої діяльності майбутніх учителів музики у процесі музично-інструментальної підготовки: навчально-методичний [посібник для студентів вищих навчальних закладів] / А. Душний. Дрогобич: Посвіт, 2008. 120 с.
4. Казунина И. В. Формирование и активизация творческого художественно-образного мышления учащихся музыкальных училищ в классе фортепиано: дис. ... канд. пед. наук. / И. В. Казунина. М., 1998. 193 с.
5. Нейгауз Г. Об искусстве фортепианной игры / Г. Нейгауз. М., 1987. 105 с.
6. Петрушин В. И. Музыкальная психология / В. И. Петрушин. М.: ВЛАДОС, 1997. 384 с.
7. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: проблемы, суждения, мнения: пособие для учащихся муз. отд. пед. вузов и консерваторий / Г. М. Цыпин. М.: Интерпракс, 1994. 384 с.

REFERENCES

1. Burnazova, V. (2010). *Metodychni zasady rozvytku vykonavskoyi samostiynosti studentiv muzychno-pedahohichnykh fakultetiv u protsesi instrumentalnoyi pidhotovky*. [Methodical principles of development of performing independence of

students of music and pedagogical faculties in the process of instrumental training]. Kyiv.

2. Voytleva, N. A. (2015). *Kharakteristika strukturykh komponentov professional'nogo razvitiya studenta-muzykanta*. [Characteristics of the structural components of the professional development of a music student]. Moscow.
3. Dushnyy, A. (2008). *Metodyka aktyvizatsiyi tvorchoyi diyalnosti maybutnikh uchyteliv muzyky u protsesi muzychno-instrumentalnoyi pidhotovky*. [Methods of activating the creative activity of future music teachers in the process of musical and instrumental training]. Drohobuch.
4. Kazunina, I. V. (2008). *Formirovaniye i aktivizatsiya tvorcheskogo khudozhestvenno-obraznogo myshleniya uchashchikhsya muzykal'nykh uchilishch v klasse fortepiانو*. [Formation and activation of creative artistic-figurative thinking of students of music schools in the piano class]. Moscow.
5. Neygauz, G. (1998). *Ob iskusstve fortepiannoy igry*. [On the art of piano playing]. Moscow.
6. Petrushin, V. I. (1997). *Muzykal'naya psikhologiya*. [Musical psychology]. Moscow.
7. Tsy-pin, G. M. (1994). *Psikhologiya muzykal'noy deyatel'nosti: problemy, suzheniya, mneniya*. [Psychology of musical activity: problems, judgments, opinions]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KULIKOVA Svitlana Viktorivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2021 р.

УДК 373.3.016:78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-96

КУРКІНА Сніжана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2009-1590>e-mail: sneghana28@gmail.com

ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нові умови, пов'язані із реформуванням освітньої галузі в Україні, висувають на перший план проблеми пошуку нових прийомів, методів, осучаснення самого змісту традиційних шкільних предметів. Окрім того, важливою проблемою сьогодення є стимулювання й розвиток інтелектуальних здібностей учнів різних вікових категорій в процесі навчання. Серед освітян існує сформоване ствердження про швидкий розвиток інтелекту засобами «точних» наук. Також, не потребує особливого доведення усталена думка про те, що предмети гуманітарного, особливо мистецького напрямку, впливають на розвиток емоційної сфери, художньо-естетичних уявлень тощо. Саме тому, вважаємо, що педагогічна проблема формування й розвитку інтелектуальних здібностей учнів у процесі знайомства з музичним мистецтвом, хоча і не є новою, оскільки в зарубіжній і вітчизняній літературі з питань музичної педагогіки, досліджувалися окремі її аспекти, але недостатньо вивченою й висвітленою у фаховій літературі, такою, яка ще не знайшла достатнього наукового обґрунтування.

Знайомство з музичним мистецтвом, розпочинається, як правило, у дошкільному навчальному закладі й повинно продовжитися на уроках музичного мистецтва в школі. Від того, наскільки професійними, компетентними й адекватними будуть дії вихователя, музичного керівника, а пізніше вчителя музичного мистецтва, залежить формування інтересу до музики, можливостей самовираження у творчій діяльності, прагнення пізнавати й приєднуватися до загальнонародської культурної спадщини тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З вищевказаного видно, що проблема розвитку інтелекту у дітей шкільного віку в процесі знайомства з різними видами мистецтва є актуальною й

досліджувалася вченими на різних етапах розвитку педагогічної науки.

Розвиток інтелекту учнів різного віку на основі активної самостійної творчої діяльності в процесі освоєння різних видів мистецтва є однією з ключових галузей дослідження в мистецькій педагогіці. Ідея розвитку інтелектуальних умінь в процесі музичного виконавства спирається на теорію діяльності, до наукового обґрунтування й розвитку якої в різний час доклали зусиль Л. Виготський, В. Давидов, В. Загвазінський, А. Леонт'єв, І. Підласий, С. Рубінштейн, Н. Талізїна й багато інших. Аналіз фундаментальних праць названих науковців, дозволяє зробити висновки, що усі вони вважали, що оволодіння історичним досвідом людства має насамперед здійснюватися в процесі активної діяльності суб'єкта, а не тільки шляхом словесної трансляції відповідної інформації. Йдеться про обґрунтування можливостей більш широкого використання методик, пов'язаних із застосуванням різних видів творчої діяльності відповідно до віку.

У дослідженнях з теорії та методики навчання музики, музичної освіти й виховання авторів І. Барановської, Т. Борисенка, Б. Бриліна, В. Гапон, Л. Іванової, В. Ланченко, Л. Паньків, Л. Руденко та інших проаналізовано шляхи формування в учнів різних вікових категорій інтересу до музикування, виконавської діяльності, підготовки дітей до сприймання інструментальної музики, оцінювання та інтерпретації музичних творів, розвитку творчої активності дітей на уроках музичного, образотворчого мистецтва й художньої культури. Доведено, що саме у межах викладання культурологічних й мистецьких дисциплін відбувається становлення не лише емоційної, художньо-творчої, а й інтелектуальної сфери людини.

Виключно важлива роль, яку можна доручити урокам музичного мистецтва, є безпосередньо пов'язаною із самою сутністю музики і можливостей її впливу на особистість людини. «Значення музики у

сучасній культурі визначається роллю людських стосунків, переживань та емоцій, які переважають у суспільній свідомості. Науково-технічна революція, зростання ролі абстрактного мислення у житті людей народжують потребу активізувати емоційну сферу... За силою впливу на людей і популярністю вона (музика) лідирує серед багатьох інших видів мистецтва» [7, с. 103].

Мета статті полягає у тому, щоб довести, що уроки музичного мистецтва у початкових класах загальноосвітніх навчальних закладів здатні позитивно впливати на формування й подальший розвиток інтелектуальних здібностей школярів відповідної вікової категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення цієї мети є вкрай важливим розкрити зміст понять «інтелект» та «інтелектуальні вміння». На думку провідного вітчизняного методолога педагогічної науки С. Гончаренка: «Інтелект – це розумові здібності людини: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відобразити і перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ; переймати соціальний досвід; спроможність розв'язувати завдання; приймати рішення, розумно діяти, передбачати» [3, с. 146].

У свою чергу інтелектуальні вміння, як правило, фігурують в психології та педагогіці у вигляді термінів: «розумові операції», «прийоми розумової діяльності», «логічні вміння», «вміння вчитися», «міжпредметні вміння», «вміння навчальної діяльності», «логічні прийоми мислення», «загальнонавчальні вміння», «узагальнені вміння» тощо.

У межах статті ці поняття трактуються, як такі, що здатні раціоналізувати й підвищити ефективність процесу навчання, причому наявність таких умінь дозволяє виконати більший обсяг навчальної роботи за менший час. Тобто інтелектуальні вміння це вміння, які пов'язані, в першу чергу, зі збереженням і переробкою інформації. До цього можна також додати й інтелектуальні навички, до яких дослідники відносять, зазвичай, мнемічні, розумові й імажинативні навички й здібності.

Вітчизняні й зарубіжні вчені неодноразово підкреслюють, що можливості гуманітарних і мистецьких предметів полягають не тільки у збагаченні духовності й можливості нарощувати культурний потенціал. Зв'язок мистецтва з процесами формування й розвитку інтелекту, ідеї всебічного й гармонійного розвитку особистості дитини, обґрунтовувалися більшістю педагогів-гуманістів, починаючи з епохи античності. При цьому музичне мистецтво з поміж інших є дійсно

особливим, оскільки відрізняється демократичністю й особливим проникненням в світ емоцій і почуттів людини з найменшого віку. Тобто «...музика – мистецтво в якому дійсність відображається засобами звукових художніх образів. Музика спрямована, перш за все, на емоційну і чуттєву сферу людини. Основою цього процесу є сприймання, з яким найтісніше пов'язані такі феномени, як композиція, інтерпретація, виконання, слухання, оцінювання тощо» [5, с. 163].

Сучасна українська дослідниця, розробник програм з музичного мистецтва й художньої культури О. Щолокова з цього приводу зауважує: «Залучення до музичного мистецтва потребує активного ставлення до нього. Слухач має уявити себе виконавцем тієї музики, що звучить. У свою чергу, активне творче сприймання твору неможливе поза вихованням специфічної музичної уважності, вмінням стежити за розвитком музичної образності. Ступінь активності, яка проявляється вже під час прослуховування музики, може значно зрости під час музикування – безпосередньої музичної практики, яка допомагає більш глибоко проникнути в суть музичного твору, в природу і логіку мови музики» [7, с. 103].

Так, у межах знайомства дітей із вітчизняною музичною культурою, специфікою її формування й розвитку, можна знайомити дітей з музичним мистецтвом України у різні періоди існування нашої держави. Можна подати безліч цікавих відомостей про особливості музикування у різні часи, появу й розвиток музичних інструментів, серед яких є традиційні й добре відомі бандура, цимбали, трембіта, кобза тощо. Звичайно, розвиток музичної культури є тісно пов'язаний з тими чи іншими історичними, соціальними, культурницькими процесами, відомості про які й повідомляє вчитель у доступній для дітей формі. Не завадить розповісти також про напрями розвитку вітчизняної музичної культури, серед яких є народна, світська (професійна) й церковна творчість, про життєвий і творчий шлях видатних українських митців, композиторів і виконавців [4].

Окрім цього, для успішного формування інтелектуальних умінь і навичок необхідно створення бази відпрацьованих сенсорних і уважних навичок, на основі яких можливе формування інтелектуальних умінь і навичок [2, с. 23]. Важливо відзначити також, що на відміну від предметних умінь, інтелектуальні вміння мають широкий діапазон застосування. Саме вони дозволяють людині здійснювати різні види діяльності і здобувати нові знання. Сформовані інтелектуальні вміння

виступають базою для безперервного процесу самоосвіти, поширюються на всі галузі людської діяльності [1].

Зрештою, до інтелектуальних умінь вчені відносять: уміння застосовувати синтез, аналіз, порівняння в різній їх ролі в процесі здобуття знань; здатність виокремлювати істотні ознаки й усвідомлювати інші ознаки у якості несуттєвих; використання узагальнення як розумового прийому і як фактора розширення знань; уміння виробляти конкретизацію наявних абстрактних понять; уміння легко переходити від загального до конкретного; доводити приналежність об'єкта до певного класу; класифікувати поняття і встановлювати між ними зв'язки; систематизувати навчальний матеріал; представляти структуру навчального матеріалу і предмета в цілому; розглядати об'єкт, що підлягає дослідженню з різних точок зору; проявляти самостійність, ініціативність, здійснювати самоконтроль й застосовувати творчий підхід до вирішення навчальних завдань незалежно від їхньої складності. Окрім цього, варто виділити також різні аспекти процесу формування інтелектуальних умінь: мотиваційний, змістовний, операційний і рефлексивний [1].

Вивчення рівня наявних інтелектуальних умінь і навичок в учнів початкових класів й здійснення прогнозування щодо можливостей їхнього розвитку в ході занять музичного мистецтва, було проведено протягом першого півріччя 2020–2021 навчального року в Кіровоградській області (м. Кропивницький) у НВК «Кіровоградський колегіум». Учні отримували навчальні й творчі завдання, брали участь у анкетуванні, тестуванні очно й дистанційно. Аналіз та інтерпретація наслідків цієї роботи дозволяє зробити висновки, що різке падіння мотивації учнів до пізнавальної інтелектуальної діяльності відбувається вже у молодших класах. Таким чином, найперший і найважливіший, мотиваційний аспект розвитку інтелектуальних умінь не функціонує, і це неминуче гальмує процес формування розумових здібностей.

Дослідження проводилося на основі низки психолого-педагогічних методик, що були апробованими в ході занять музичного мистецтва й інших мистецьких дисциплін. Несподіваним результатом тестування став той факт, що незважаючи на те, що провідною діяльністю молодших школярів є навчальна, щось змушує дітей відкласти питання, що вимагають обмірковування – більшість учнів давали моментальні відповіді, навіть після повідомлення їм про наявність у відповіді помилок.

Цікавим є також те, що діти 1–2 класів досить довго й ретельно обмірковували варіанти відповідей, із зацікавленістю й задоволенням розглядали запропоновані завдання. Учні 3–4 класів намагалися якнайшвидше відповісти, нехай і з помилками, ніби хотіли швидше звільнити собі час для інших, не пов'язаних з навчальною діяльністю, справ. Причини такої сумної ситуації можуть бути різними. Можна лише припустити, чому з початком навчання інтерес до нього у дітей з кожним роком падає. Мабуть, це пов'язане з появою вільного неконтрольованого доступу до гаджетів, загальною втомою школярів через підвищення навантаження в порівнянні з дошкільнятами, неможливістю налагодити більш-менш стабільний режим роботи і відпочинку у зв'язку з неконтрольованим з боку батьків і школи чергуванням «живого» й дистанційного навчання. Окрім цього, самі навчальні завдання з більшості предметів є тестовими, тобто такими, які пропонують вибір варіантів правильної відповіді. Ми спостерігали, як учні, покладаючись на інтуїцію і везіння, не думаючи й не вчитуючись у формулювання запитання, швидко обирали будь-яку відповідь. До того ж існування спеціалізованих зошитів з кожного предмету у молодшій школі, роблять навчальну інформацію занадто доступною, а отже й нецікавою, оскільки для її отримання зовсім не потрібно напружуватись й працювати.

Ця проблема вимагає глибокого осмислення і, ймовірно, істотної зміни й пошуку нових педагогічних умов навчання дітей відповідного віку. В результаті аналізу виявлених проблем, було висунуто припущення про те, що на відміну від репродуктивної діяльності учнів, розрахованої на запам'ятовування і відтворення отриманої інформації, яка передбачає вироблення конкретної відповіді на питання, освоєння музичного мистецтва не має чітких правил, воно є глибоко суб'єктивним, оскільки передбачає взаємодію усіх компонентів з розгортанням художнього образу.

Процес спілкування з музичним твором вимагає постійного контролю, зіставлення, оскільки вироблення будь-якого шаблону, схеми у випадку спілкування з музикою є проблематичним. Усім відомо, що в нотах вказується лише текст, тоді як будь-яка інтерпретація, не тільки виконавська, а навіть її слухацька, неможлива без співавторства, співдії, співпереживання. Зазвичай автор не вказує точне значення темпу, відносні динамічні відтінки *forte* або *piano*, навіть такі виконавські штрихи, як *staccato*, *legato*, *martele* залежать від стилю музики, епохи її

створення, конкретного композитора, фрагмента тощо.

Музичне виконавство є завжди унікальним процесом, що не підлягає будь-якій стандартизації. Один і той самий музикант не може двічі виконати твір однаково. Музичний твір будь-якого жанру є цілісним, він розгортається в часі, його виконання, слухання й сприймання вимагає концентрації уваги. У боротьбі з недоліками схематичного мислення музичне мистецтво, зокрема виконавство, ймовірно, є найбільш ефективним інструментом. У процесі уроків музичного мистецтва формуються не тільки спеціальні інтелектуальні вміння, а й активне, самостійне, творче мислення учнів, а вже на цій основі здійснюється саморозвиток і самовдосконалення особистості [6, с. 53–72].

Підсумовуючи вищевказане, можна навести думку канадського вченого Гленна Шелленберга, який вважає, що «Уроки музики покращують якість здійснення великої підмножини пізнавальних завдань, пов'язаних з розвитком вербальної пам'яті, просторово-часовими або математичними міркуваннями» [8]. Очевидним є те, що інтелектуальні вміння розвиваються в процесі діяльності, спрямованої на освоєння конкретного навчального матеріалу й вирішення поставлених перед учнем завдань.

У дослідженні були апробовані наступні методи розвитку інтелектуальних умінь: слухання й музично-педагогічна інтерпретація музичного твору; аналіз музичного твору, виділення його частин і елементів; вивчення елементарної теорії музики; оволодіння виражальними засобами руху під музику різних жанрів і стилів; створення драматизацій, театральних етюдів, невеличких сцен, що розкривають зміст прослуханих творів.

У процесі виконання поставлених учителем завдань з використанням вищевказаних методів учні освоювали інтелектуальні вміння, розвиток яких дозволить у майбутньому логічно і результативно:

- аналізувати, класифікувати, порівнювати;
- відділяти першочергове від другорядного;
- здійснювати розподіл цілого на частини, виділяючи їхні особливості;
- об'єднувати елементи, знайдені в результаті аналізу в цілісну художню форму;
- складати і дотримуватися адекватного й логічного вмотивованого «внутрішнього плану дії».

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Впровадження перелічених методів й застосування

принципу активізації інтелектуальних умінь і навичок за рахунок спілкування з музичним мистецтвом, довело, що: заняття музикою дійсно сприяють емоційному розвитку і поведінковому дорослішанню учнів молодших класів, акумуляції їхньої уваги, концентрації, формуванню вміння мислити і діяти послідовно, дотримуючись внутрішнього плану, коригувати свою роботу, оцінювати її результати і швидко приймати адекватні рішення.

Окрім цього, у дітей, які займаються музикою, було виявлено більш уважне і пильне ставлення до дрібних деталей і послідовностей. Очевидно, що саме засвоєння цих навичок допомагає дітям швидше сприймати нову складну багатоаспектну інформацію. Завершуючи стислий огляд проведеного дослідження, можна ще раз підкреслити, що заняття музикою, особливо якщо йдеться про виконання різноманітних творчих завдань й завдань, спрямованих на музичне виконавство є важливим ланцюгом, що сприяють формуванню, розвитку й стимуляції інтелектуальних умінь. Безсумнівно, організація уроків музичного мистецтва таким чином, щоб вони сприяли досягненню високих результатів, вимагає неабияких зусиль з боку вчителя музики.

В свою чергу, високий рівень розвитку інтелектуальних умінь і навичок, досягнутий за сприяння занять музикою, дозволяє молодшому школяру легше і швидше освоювати інші навчальні дисципліни, допомагає покращити загальну успішність, більш широко і продуктивно реалізувати свій творчий потенціал.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Беккерман П. Б. О некоторых положениях методического сопровождения творческого развития подростков и молодежи в студиях дополнительного художественного образования колледжей и техникумов СПО // Среднее профессиональное образование. 2015. № 5. С. 92–100.
2. Дмитриева М. А. Психология труда и инженерная психология: учебное пособие / М. А. Дмитриева, А. А. Крылов, А. И. Нафтульев. Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. 224 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. К.: Либідь. 1997. 376 с.
4. Кондратова Л. Г. Художня культура. 10 клас: Методичний посібник. Х.: Вид. група «Основа», 2010. 254 с.: табл., схеми. (Серія «Моя методика»).
5. Музыка. Словник-довідник. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Тернопіль: Навчальна книга Богдан, 2009. 352 с.
6. Шабельников В. К. Разгаданные и неразгаданные тайны формирования умственных

дійствий / В. К. Шабельников // Вестник Московского Университета. Серия 14. Психология. 2012. № 1 С. 53–72.

7. Щолокова О. П. Методика викладання світової художньої культури / О. П. Щолокова. К., 2007. 192 с.

8. MUSIC LESSONS ENHANCE IQ. E. Glenn Schellenberg, University of Toronto, Mississauga, Ontario, Canada [Електронний ресурс]. URL:<http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/j.0956-7976.2004.00711.x>

REFERENCES

1. Bekkerman, P. B. (2015). *O nekotorykh polozheniyakh metodicheskoho soprovozhdeniya tvorcheskoho razvytyia podrostkov y molodezhy v studiyakh dopolnytelnoho khudozhestvennoho obrazovaniya kolledzhei y tekhnikumov SPO*. [On some provisions of the methodological support of the creative development of adolescents and youth in the studios of additional art education of colleges and technical schools of secondary vocational education].

2. Dmytryeva, M. A. (1979). *Psykhohyia truda y ynzhenernaia psykhohyia*. [Psychology of work and engineering psychology]. Leningrad.

3. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk*. [Ukrainian pedagogical vocabulary]. Kyiv.

4. Kondratova, L. H. (2010). *Khudozhna kultura*. [Art culture]. Kharkiv.

5. *Muzyka. Slovnyk-dovidnyk*. (2009). [Музыка. Dictionnaire-dovidnik]. Ternopil.

6. Shabelnykov, V. K. (2012). *Razghadannye y nerazghadannye tainy formirovaniya umstvennykh deistviy*. [Solved and unsolved secrets of the

formation of mental actions]. Moscow.

7. Shcholokova, O. P. (2007). *Metodyka vykladannia svitovoi khudozhnoi kultury*. [Methodology for the Victory of Light Artistic Culture]. Kyiv.

8. MUSIC LESSONS ENHANCE IQ. E. Glenn Schellenberg, University of Toronto, Mississauga, Ontario, Canada.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУРКІНА Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення навчально-виховного процесу у вищій та початковій школі засобами мистецьких дисциплін, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KURKINA Snezhana Vitalievna – Candidate of Pedagogic sciences, Assistant professor of Pedagogic sciences, Centralukrainian State Volodymyr Vynnychenko Pedagogic State University.

Circle of scientific interests: improvement of the educational process in higher and elementary schools by means of artistic disciplines, history of domestic and foreign pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2021 р.

УДК 378.147:793.3

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-96-102

ЛИМАНСЬКА Ольга Вікторівна –

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4968-7515>

e-mail: olgalymanska@gmail.com

БАРАБАШ Ольга Володимирівна –

старший викладач кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6999-788x>

e-mail: Elezoveta-Victorovna@ukr.net

РЕДЬКО Каріне Вагаршаківна –

викладач кафедри хореографії

Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8278-9372>

e-mail: karine.redko@ukr.net

РОЗВИТОК ПОСТАНОВЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КОНЦЕРТНО-КОНКУРСНИХ КОМПОЗИЦІЙ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку хореографічної освіти значно підсилюються вимоги щодо професійних

(фахових) компетенцій майбутніх хореографів. У новому Галузевому Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 024 Хореографія (2020)

зазначається важливість опанування здобувачами таких компетенцій як: здатність застосовувати теорію та сучасні практики хореографічного мистецтва, усвідомлення його як специфічного творчого відображення дійсності, проєктування художньої реальності в хореографічних образах. Відповідно до цього прогнозовані результати навчання – володіти принципами створення хореографічного твору, реалізуючи практичне втілення творчого задуму.

Сучасна конкурсна хореографія є важливою складовою мистецтва танцю, що зароджувалась і розвивалась під впливом інших видів мистецтв та соціально-культурних процесів ХХ–ХХІ століть. Конкурсна хореографія має свої специфічні риси, що зумовлюють її відокремленість від інших форм хореографічного мистецтва. Значний вплив на розвиток конкурсної хореографії в країнах пострадянського простору мав естрадний танець, який виокремився в процесі видозміни класичного балету, пошуку балетмейстерів нових засобів емоційного впливу на глядацьку аудиторію. Основоположні принципи естрадного танцю, закладені його творцями: І. Бельським, К. Голейзовським, І. Моїсеєвим, Р. Форреггером та ін. залишаються актуальними і сьогодні.

Бурхливий розвиток сучасної конкурсної хореографії зумовив звернення науковців до проблеми принципів побудови конкурсного танцю, але, на жаль це питання не має достатнього втілення у наукових дослідженнях. Знання й розуміння принципів, за якими будувався естрадний танець, як культурне явище ХХ ст. важливе для сучасних молодих балетмейстерів, педагогів-практиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Процес підготовки хореографічних номерів як складова професійної освіти майбутніх хореографів став предметом активних досліджень упродовж початку ХХІ ст., що відображено в працях О. Голдріча, В. Годовського, Б. Колногузенка, П. Фриза та ін. Однак, в роботах цих авторів не приділено уваги особливостям роботи над концертною хореографічною композицією.

Найбільш комплексно розкрив питання роботи над естрадним концертним номером І. Богданов у своєму дисертаційному дослідженні, але специфіка хореографічної композиції не увійшла в поле зору науковця.

У першому десятилітті ХХІ ст. з'явилося чимало досліджень, присвячених проблемам різних видів хореографії в Україні кінця ХХ

– початку ХХІ ст. (Д. Бернадська, С. Легка, Ю. Станішевський, Д. Шаріков та ін.), але в них естрадний танець згадується в контексті загального розвитку мистецтва танцю.

Серед зарубіжних дослідників естрадного танцю слід виділити фундаментальну працю Н. Шереметьєвської «Танец на естраде», в якій на широкому фактичному матеріалі початку ХХ до кінця 80-х рр. ХХ ст. розкривається феномен естрадної хореографії. Привертає увагу праця «Эстрада сегодня и вчера. О некоторых эстрадных жанрах ХХ – ХХІ веков», яка надає цілісну картину становлення різних естрадних жанрів, зокрема хореографічного. Серед останніх публікацій заслуговує увагу праця Р. Сало, в якій проаналізовано специфіку створення естрадних концертних номерів.

Отже, недостатня розробка питання та необхідність розробки методичних рекомендацій з удосконалення професійної підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності «Хореографія» зумовили вибір теми статті.

Мета статті – висвітити особливості розвитку постановчих компетенцій майбутніх вчителів хореографії в процесі підготовки концертно-конкурсної композиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. В навчальному плані здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти достатня увага приділяється формуванню та розвитку постановчих компетенцій, у тому числі в процесі опанування курсів вільного вибору. Одним з таких курсів є «Підготовка концертних номерів». Метою викладання навчальної дисципліни «Підготовка концертних номерів» є: освоєння студентами теоретичних і практичних знань з проєктування та практичного втілення хореографічного концертного номеру.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Підготовка концертних номерів» є:

- ознайомлення студентів з основами режисури;
- засвоєння студентами теоретичних знань із термінології режисури;
- оволодіння студентами теоретичних навичок із постановки концертних номерів;
- оволодіння студентами практичних навичок із постановки концертних номерів;
- засвоєння студентами законів композиції для правильної постановки концертного номера;
- оволодіння студентами знань із структури

номера як основи дійства;
 – засвоєння студентами образного бачення для чіткої постановки концертного номера;
 – вивчення послідовності проведення репетицій для постановки концертного номера;
 – вивчення особливостей практичного втілення концертного номера.

Виконання індивідуальних навчально-творчих завдань з курсу оцінюється за наступними критеріями:

– володіння основними законами драматургії, вміннями й навичками їх використання при створенні власних хореографічних творів;
 – знання хореографічної лексики сучасних танців та володіння вміннями й навичками створення хореографічної лексики при створенні власних хореографічних творів;
 – володіння законами побудови просторової композиції танцю та володіння уміннями й навичками їх використання при створенні власних хореографічних творів;
 – знання художніх прийомів композиції танцю та вміння їх використання при створенні власних хореографічних композицій;
 – знання методики створення хореографічних композицій різних жанрів і форм та її застосування при створенні власних хореографічних творів;
 – грамотне написання композиційних планів до власних хореографічних творів.

Перш за все здобувачі повинні володіти теоретичною базою постановки хореографічних номерів за вимогами естради. Слід уточнити зміст основних понять, а саме:

«Естрадний танець» – це музично-хореографічна мініатюра, ідея якої виражена в чіткій драматургічній побудові. Під драматургією розуміється не тільки розвиток сюжету, а й те, що кожен епізод танцювального номеру втілюється виразним прийомом – танцювально-ігровим або просто танцювальним. Це вид сценічного танцю, невелика танцювальна сценка, що призначена для естрадного виконання (зазвичай у концерті, або конкурсі).

Естрадний танець характеризується наявністю основоположних принципів (ознак), які вирізняють його серед інших видів хореографічного мистецтва – це легка пристосовуваність до різноманітних умов виконання; короткочасність; концентрація виразних засобів; оригінальність задуму та його втілення; сучасність; віртуозність та виразність виконання.

«Конкурсна хореографічна композиція»

– це самостійний, завершений хореографічний твір (сюжетний, або безсюжетний), створений за законами драматургії, має у своєму арсеналі трюкові (складні технічні) елементи, відповідає музичному супроводу й естетично оформлений до вимог сцени.

Естрадна хореографія – один з найбільш поширених видів хореографічного мистецтва, однак й маловивчена. Складність досліджень естради обумовлена її специфікою: естрада є злиттям різних мистецтв, де кожне, зберігаючи свої специфічні риси, виявляє ознаки приналежності до естради. Незважаючи на те, що естрада тісно пов'язана з театром, форми творів театру та естради різні: у театрі – спектакль, в естраді – номер є основною художньою формою репрезентації образів. Тож, естрада – це багатожанрове сценічне мистецтво, споріднене з театральною виставою, але як вид видовищного мистецтва вона відрізняється певною самостійністю і її вистава розрахована на масове сприйняття.

Естрадний танець як культурологічне явище ХХ століття пройшов складний шлях свого становлення. З роками поняття «естрадний танець» розширювалося й, якщо на початку ХХ століття вбирало в себе ознаки народних танків, чечітки, салонних та пластичних танців у сольному виконанні, то вже в першій третині ХХ ст. виникає такий різновид як групова форма – танці герлс, а з кінця 30-х рр. ХХ ст. з'явилась масова сценічна форма народного танцю – ансамбль народного танцю, яка пізніше стала ведучою на танцювальній естраді [7, с. 5].

Серед думок, які окреслили специфічні риси естрадного танцю ХХ століття провідним є ствердження про те, що специфіка естрадної хореографії полягає у миттєвому емоційному впливі на глядача. Танок повинен завоювати увагу глядача несподіваним сюжетом, оригінальністю постановки, віртуозністю та артистизмом виконавця, і скоріше, неповторністю таланту, індивідуальністю артиста.

У своїй книзі «Танец на естраде» Н. Шереметьєвська надає таке визначення естрадному танцю – «це музично-хореографічна мініатюра, ідея якої виражена у чіткій драматургічній побудові, зі своєю експозицією, зав'язкою, кульмінацією, та фіналом. Під драматургією естрадного танцю слід розуміти не тільки розвиток сюжету» [7, с. 7].

І. Богданов у своєму дисертаційному дослідженні, на основі аналізу діяльності попередників (Є. Кузнецова, Є. Уварової,

М. Хрустальова, Н. Шереметьєвської та ін.) виявляє основоположні принципи (ознаки) естрадного танцю, а саме: 1) легка пристосовуваність до різноманітних умов виконання; 2) короткочасність; 3) концентрація виразних засобів; 4) оригінальність задуму та його втілення; 5) сучасність; 6) віртуозність та виразність виконання [3].

Н. Карчевська у своєму дисертаційному дослідженні виділяє такі характеристики естрадного танцю, як: послідовне використання малих форм; розважальність; доступність, ясність пластичного тексту; наявність «вар'єте-моменту», який за аналогією з цирком можна назвати ще естрадним трюком; сучасність стилістики [4].

Одною із сучасних тенденцій розвитку естрадного хореографічного мистецтва є конкурсний рух, який найбільш активізувався в період незалежності нашої держави. Головною метою більшості конкурсів з хореографії є популяризація танцю в різних його жанрах серед широкого загалу людей.

Конкурси з хореографічного мистецтва (від лат. *concursum* – збіг, зіткнення, зустріч) – це творче змагання танцюристів і балетмейстерів з метою визначення і заохочення переможців. У 1920-ті роки в Англії при Імператорській спілці вчителів танців була організована спеціальна Рада з балетних танців. Англійські фахівці стандартизували найпопулярніші у той час танці – вальс, швидкий і повільний фокстрот, танго. Унаслідок започатковано конкурсні (від лат. *concursum*) танці, й відтоді бальний танець диференціювався на спортивний і соціальний (*social dance*). Зазначені конкурси сприяють подальшому розвитку хореографічного мистецтва, виявленню нових талановитих танцюристів, удосконаленню їхньої майстерності, налагодженню творчих контактів, розширенню взаємного обміну культурно-мистецьким досвідом й взаємозбагаченню національних хореографічних шкіл [6].

Аналіз досліджень з визначення терміну «конкурсна хореографічна композиція» дав змогу з'ясувати, що – це самостійний, завершений хореографічний твір (сюжетний, або безсюжетний), створений за законами драматургії, має у своєму арсеналі трюкові (складні технічні) елементи, відповідає музичному супроводу й естетично оформлений до вимог сцени.

Для більшості сучасних хореографічних конкурсів головними критеріями конкурсної хореографічної композиції є: зміст програми та виконавська майстерність (чистота

виконання, техніка виконання); сценічна культура, виразність, емоційність, динаміка виконання; відповідність репертуару віковим особливостям виконавців; композиційна будова сценічного твору; відповідність музики та хореографії; сценічне оформлення, костюм; оригінальність постановки; артистизм, рівень розкриття художнього образу; втілення цікавих ідей засобами мистецтва.

Яскравим прикладом втілення принципів естрадного танцю став І. Моїсеєв, він зафіксував в сценічній формі образи народного фольклору. Творчість ансамблю танцю під його керівництвом естрадна за своєю сутністю й структурою концертних програм, за принципами побудови кожного номеру, за вимогами до танцюристів (яскравість, індивідуальність, різнобічна техніка – акторська та танцювальна) [7, с. 197].

Яскраво демонструє приклади утілення принципів естрадного танцю творчість П. Вірського, а особливо його військові танці [7, с. 204]. Він збагатив їх лексику використанням техніки класичного танцю в поєднанні з рухами російського, українського, білоруського танців. Йому належить ідея використання стройового кроку та прийомів стройового кроку в основі військового танку.

Сучасна конкурсна хореографічна композиція, володіючи ознаками естрадного танцю, а саме: виразність, короткочасність (в деяких випадках до 3-х хвилин), концентрація виразних засобів, сучасність, оригінальність задуму та його втілення, віртуозність та виразність виконання, має свої особливості втілення.

Робота над конкурсною композицією потребує від балетмейстера рішення цілого ряду специфічних завдань, з якими він стикається в створенні концертної програми. Це, в першу чергу, вміння розкрити індивідуальність артиста, побудувати драматургію номеру, визначити його тематику, проблематику, працювати з репрізою, трюком, знати та враховувати природу специфічних виразних засобів жанру та інше.

Під час вивчення навчальної дисципліни «Підготовка концертних номерів» здобувачі виконують завдання до:

1) практичних занять: здійснити ідейно-тематичний аналіз власної хореографічної композиції: тема, ідея, та ін.; здійснити опис змісту та драматургії власної хореографічної композиції; підготувати презентацію сценічного оформлення хореографічного

образу власної хореографічної композиції (костюм, світло, декорації, тощо);

2) індивідуальних занять: надати опис методів створення лексики власної хореографічної постановки; розписати за музичним супроводом створені комбінації власної хореографічної постановки; надати розгорнутий аналіз музики власної хореографічної композиції (консультація концертмейстера обов'язкова);

3) самостійної роботи: надати опис прийомів створення малюнків власної хореографічної постановки; зробити відеозапис основних етапів постановки власної хореографічної композиції; зробити аналіз проведеної роботи та підготувати розгорнутий композиційний план хореографічної композиції.

Конкурсна хореографічна композиція, як і естрадний номер повинна завжди мати свій фінал, свою «точку», своє логічне завершення, свої глядацькі аплодисменти в кінці. Саме пошук фіналу номеру – важливе та складне завдання хореограф-постановника на естраді [2, с. 16].

Початком створення естрадного програми, номеру частіше всього є та чи інша ідея, тема, ситуація, або «драматургійний хід», виражений у літературному вигляді (лібрето). Тема та ідея – перші й самі суттєві аспекти естрадного драматургії в цілому.

Отже, важливими структуроформуючими елементами конкурсної хореографічної композиції як естрадного дійства є: зав'язка, яка визначає подальший драматургійний хід; фінал у вигляді емоційної точки, сюжет (не завжди).

З точки зору значення драматургії, всі естрадні номери можна поділити на дві великі групи: сюжетні та безсюжетні. В сюжетному номері завжди є фабула, або ряд подій. Такі номери піддаються драматургійному аналізу: 1) обставини, що пропонуються; 2) вихідна подія; 3) конфлікт; 4) головна мета, що пробуджує події (головна дія); 5) прохідні дії; 6) завдання; 7) центральні події; 8) фінальна подія.

У той же час треба звернути увагу на особливості сюжетної драматургії естрадного номеру, які підкреслив І. Штокбант: «Сюжетна побудова номеру має безсуперечні переваги, але й свої недоліки. Літературні рамки сюжету, з одного боку, роблять естрадний номер більш «театральним», «акторським», а з іншого боку, коли мова йде про артистів естрадно-циркового (хореографічного) жанрів, обмежують трюкові можливості виконавця. Не кожен

трюк уміщується в сюжет» [8].

Таким чином, необхідно відзначити два аспекти:

– на естраді, на відміну від театру, сюжетна драматургія номеру може заважати виразному виконанню;

– сюжетна драматургія не завжди є першоосновою номеру.

Ці два аспекти визначають специфіку драматургії естрадного номеру та конкурсної хореографічної композиції. В естрадному танці головним виразним засобом є трюк, складна техніка виконання, тому драматургія у багатьох випадках має прикладне значення.

У безсюжетній конкурсній хореографічній композиції побудова номеру може бути заснована на використанні окремого стилю, який підказує хореографу та виконавцям напрямок у пошуках зовнішніх рис образу, малюнку, характеру, костюму, реквізиту, музики [5].

Особливість драматургійної побудови конкурсної композиції як і естрадного номеру постає у вибудові специфічної логіки чергування трюкових та технологічних елементів виконання, яке забезпечує танцівнику найліпші можливості демонстрації своєї майстерності. В такому випадку логіка внутрішніх зв'язків трюків, співвідношення їх складності, темпоритмічний розвиток, підготовка глядача до сприйняття головного елементу або центрального трюку. Все це в цілому організує найбільш вигідний та ефективний розвиток та завершення номеру [1].

У постановці конкурсної хореографічної композиції на одного виконавця балетмейстер відштовхується не від лібрето, а від виконавця. Тут слід враховувати такі етапи роботи:

– підбір артиста, якому треба поставити номер;

– підбір музики до майбутнього номеру (як правило музика пишеться рідко);

– створення фабули танцювального номеру на основі музичного супроводу.

У свою чергу, естрадний номер створюється не просто для конкретного виконавця (виконавців): індивідуальність артиста слугує відправною точкою у виникненні естрадного номеру [2]. Привести сценарно-драматургічну основу номеру у відповідність до особливостей, індивідуальних рис артиста, намагаючись зберегти при цьому задум, – головна задача, що стоїть перед автором сценарію, перед постановником. Таким чином, один з основних принципів драматургії: втілити задум у короткий відрізок часу, ужати

змістовне наповнення та емоційну виразність.

У понятті індивідуальність виконавця естрадного танцю є ряд специфічних особливостей, які відрізняють його від поняття індивідуальності артисту:

- виразні засоби виду хореографії стають основними у побудові номеру;
- рівень виконавської майстерності (техніка виконання);
- здатність до перевтілення у заданих обставинах;
- акторська виразність та індивідуальність виконавця.

Тобто, створення драматургійної основи естрадного танцю, як і конкурсної хореографічної композиції відштовхується від специфічних особливостей та навичок танцівника в технології виразних засобів видів хореографії, а не тільки від його акторської індивідуальності.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок напрямку. Формування постановочних компетенцій майбутніх фахівців у сфері хореографії є важливим та довготривалим процесом, який включає в себе як теоретичну, так і практичну складову. Сучасна затребуваність в якісних концертно-конкурсних композиціях вимагає посилення уваги щодо їх проектування та реалізації. Ці завдання цілком задовольняє навчальна дисципліна «Підготовка концертних номерів», що містить два модулі: теоретичні основи та практична робота з постановки номерів.

Теоретичне та практичне значення викладеного матеріалу полягає у можливості його застосування в якості ефективних засобів формування та розвитку постановочних компетенцій майбутніх вчителів хореографії.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вдосконалення технологій підготовки майбутніх постановників хореографічних композицій з урахуванням вимог сучасного ринку видовищних заходів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Богданов И. А. Драматургия эстрадного представления: Учебник. / И. А. Виноградский. СПб.: Изд-во СПбГАТИ. 424 с.
2. Богданов И. Постановка эстрадного номера: Учебное пособие. / И. А. Богданов. СПб, 2004. 305 с.
3. Богданов И. А. Художественная структура эстрадного номера и основные методические принципы его создания. Автореф. дис.... д-ра искусствоведения: 17.00.01. / И. А. Богданов. СПб., 2005. 21 с.
4. Карчевская Н. В. Эстрадный танец в контексте хореографического искусства Беларуси.

Автореф. дис. на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.09 – теория и история искусства. / Н. В. Карчевская. 2006. 20 с.

5. Лиманська О. В. Основи композиції та постановки танцю: сучасна тема в хореографії / Навчальний посібник / О. В. Лиманська, Н. А. Бугаєць. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2014. 112 с.

6. Сахно М. В. Категоріальний апарат конкурсної хореографії // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки РДГУ / М. В. Сахно. Рівне, 2012. Вип. 18. С. 15–19.

7. Шереметьевская Н. Танец на эстраде / Н. Шереметьевская. М.: Искусство, 1985. 412 с.

8. Штокбант И. Р. Эстрадный номер // Актуальные проблемы воспитания актерских и режиссерских кадров эстрады в вузе: сб. ст. / И. Р. Штокбант. Л., 1987.

REFERENCES

1. Bogdanov, I. A. *Dramaturgiya estradnogo predstavleniya*. [Dramaturgy of variety entertainment]. St. Petersburg.
2. Bogdanov, I. (2004). *Postanovka estradnogo nomera*. [Stage performance]. St. Petersburg.
3. Bogdanov, I. A. (2005). *Khudozhestvennaya struktura estradnogo nomera i osnovnyye metodicheskiye printsypy ego sozdaniya*. [The artistic structure of the stage performance and the basic methodological principles of its creation].
4. Karchevskaya, N. V. (2006). *Estradniy tanets v kontekste khoreograficheskogo iskusstva Belarusi*. [Variety dance in the context of the choreographic art of Belarus]. (Abstract of Candidate of Arts' thesis). Belarus.
5. Lymanska, O. V. (2014). *Osnovy kompozitsii ta postanovky tantsiu: suchasna tema v khoreohrafi*. [Basics of composition and dance performances: the theme in the choreography]. Kharkiv.
6. Sakhno, M. V. (2012). *Katehorialnyi aparat konkursnoi khoreohrafi*. [Category apparatus of the competition choreography]. Rivne.
7. Sheremetevskaya, N. (1985). *Tanets na estrade*. [Dance on the stage]. Moscow.
8. Shtokbant, I. R. (1987). *Estradnyy nomer*. [Variety turn]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛИМАНСЬКА Ольга Вікторівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне мистецтво, хореографічна педагогіка.

БАРАБАШ Ольга Володимирівна – старший викладач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне мистецтво, хореографічна педагогіка.

РЕДЬКО Каріне Вагаршаківна – викладач кафедри хореографії Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: хореографічне мистецтво, хореографічна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LYMANSKA Olha Viktorivna – Ph.D. in Art History, Associate Professor of the Department of Choreography of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: choreographic art, choreographic pedagogy.

BARABASH Olha Volodymyrivna – Assistant

Professor of the Department of Choreography of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: choreographic art, choreographic pedagogy.

REDKO Karine Vaharshakivna – Assistant Professor of the Department of Choreography of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: choreographic art, choreographic pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.

УДК 371.134:781

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-102-106

ЛОКАРЕВА Юлія Валеріанівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри

музичного мистецтва та методики музичного виховання

Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-8043-8130>

e-mail: julialokareva@gmail.com

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти характеризується актуалізацією ролі мистецьких дисциплін під час професійного становлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва. Музично-теоретична підготовка є основою процесу формування професійних компетентностей майбутніх педагогів-музикантів.

Проблема підвищення рівня професіоналізму майбутнього вчителя музичного мистецтва значною мірою залежить від музично-теоретичної підготовки, спрямованої на різні види музично-творчої діяльності, які є важливими для професійної підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Базовими для обґрунтування проблеми професійної підготовки та професіоналізму вчителя музичного мистецтва висвітлено в працях Е. Абдулліна, Л. Арчажнікової, Г. Дідич, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, В. Орлова, Т. Стратан-Артишкової, В. Черкасова та ін.

Суттєвим внеском у розробку проблеми професійної підготовки вчителів музичного мистецтва в процесі музично-теоретичної підготовки стали дослідження, що стосуються музичних здібностей (Б. Теплов, Б. Яворський). Важливим доробком є

мистецтвознавчі та методичні праці відомих теоретиків і музикознавців А. Агажанова, Д. Алексєєва, В. Беркова, Д. Блюма, В. Вахромєєва, Г. Виноградова, Г. Гуляницької, М. Калашник, Ю. Келдиша, Л. Маловик, А. Островського, Г. Побережної, Г. Смаглій, І. Способіна, Г. Фрідкіна, Ю. Холопова, С. Шипа, Т. Щериці та ін.

Вітчизняними дослідниками розроблено й упроваджено окремі вузькоспеціальні методики музично-теоретичної та музично-історичної підготовки, важливі для професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва: формування в студентів звуковисотних уявлень (Ю. Гонтаревська); формування художнього світогляду в процесі музично-історичних дисциплін (К. Васильківська); музично-теоретична підготовка на історико-стильовій основі (І. Малашевська); формування окремих музично-теоретичних навичок студентів-режисерів (К. Станіславська); професійне становлення майбутнього вчителя музики у процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін (Ю. Локарева); диференційований підхід в музично-теоретичній підготовці майбутніх учителів музики (В. Юрчак), методика формування музично-теоретичної підготовленості студентів у вищих музично-педагогічних закладах України (Д. Байкал) та ін.

Мета статті полягає в актуалізації музично-теоретичної підготовки майбутніх

учителів музичного мистецтва, дослідженні методичних аспектів оптимізації процесу музично-теоретичної підготовки на засадах інтегрованого підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва передбачає наявність загальних психолого-педагогічних, музично-теоретичних, музично-виконавських знань та навичок і тому являє собою нерозривну єдність педагогіки та музичного мистецтва. Існують два загальні напрямки фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва: соціально-педагогічний (морально-політична, загальнокультурна, психолого-педагогічна підготовка) і спеціальний (музично-теоретична, інструментальна, вокальна, диригентсько-хорова, методична підготовка). Як бачимо, необхідною складовою процесу професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва вважається музично-теоретична підготовка.

Центральне місце серед фахових дисциплін, необхідних учителю музичного мистецтва, займає комплекс музично-теоретичних дисциплін, які є фундаментом професійної музичної освіти. Вчителю музичного мистецтва потрібна виняткова музикознавча компетентність, яка досягається завдяки синтезу різних типів базових знань та вмінь, що набуваються в процесі вивчення музично-теоретичних дисциплін.

У професійній музично-педагогічній освіті відбувся розподіл музикознавчих дисциплін на музично-історичні та музично-теоретичні. Кожний із цих напрямків включає сукупність дисциплін спеціального характеру: історичні (історію української, зарубіжної музики, музичний фольклор, сучасну українську музику); музично-теоретичні (сольфеджіо, теорію музики, гармонію, поліфонію, аналіз музичних творів, інструментоведення, аранжування). Цей комплекс дисциплін складає музично-теоретичну підготовку у вищих навчальних закладах.

Музично-теоретична підготовка – це процес навчання студентів у системі навчальних занять з музично-теоретичних дисциплін, педагогічної та лекційно-виконавської практик, який характеризується певним рівнем професійного розвитку особистості вчителя та сформованістю комплексу знань, умінь та навичок і є багатогранною системою, яка поєднує відносно самостійні, але взаємопов'язані складові історико-теоретичних та музично-

теоретичних дисциплін, необхідних майбутньому вчителю музичного мистецтва в подальшій професійній діяльності.

У вищому мистецькому навчальному закладі музично-теоретична підготовка вчителя музичного мистецтва є складною динамічною системою, яка виконує свої специфічні функції, має низку закономірностей (основними з яких визначають зумовленість музично-теоретичного навчання вимогами вокально-хорової та інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, а також завданнями шкільного предмета «Музичне мистецтво») і ґрунтується на наукових принципах (системність і цілісність, професійно-педагогічна спрямованість, науковість, проблемність, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, поєднання різних форм і методів навчання, свідоме засвоєння студентами знань і вмінь).

Учені наголошують, що музично-теоретична підготовка є фундаментом професійного становлення вчителя музичного мистецтва і підкреслюють її спрямованість на різні види музично-творчої діяльності: виконавську, вокально-хорову та диригентську, композиторську, просвітницько-лекторську, творчу – акомпанемента, аранжування, імпровізації, обробки, стилізації, знання епох, виконавської та словесної інтерпретації, вербалізації музичного змісту творів, музичних образів, художньо-педагогічного аналізу, а також розвитку спеціальних музичних здібностей, вмінь орієнтуватися в історичних жанрово-стильових процесах, підвищення музикознавчої ерудиції та загального культурного рівня.

Сучасні теоретики та музикознавці наголошують, що серед численних дисциплін, направлених на вивчення музичного мистецтва, велике місце займають музично-теоретичні, адже саме вони, на думку Л. Маловик та Г. Смаглій, складають загальну теорію музики, необхідну для базової освіти вчителя музики [4]. С. Шип акцентує, що серед філософських, естетичних, психологічних, мовознавчих знань особливо важливими є музично-історичні та музично-теоретичні знання, які дають всебічне й цілісне уявлення про зміст і форму музичних творів, необхідну основу для ефективного здійснення складної, багатогранної діяльності – навчання та художнього виховання дітей, яке є особливо важливим для сучасного вчителя музики [5]. Музично-теоретичні дисципліни, зауважує

М. Калашник, сприяють підвищенню загального музичного та культурного рівня студентів [1].

Цінність наукових напрацювань видатних педагогів-методистів, що вивчали діяльність вчителя музичного мистецтва, А. Алексєєва, В. Вахромєєва, А. Мясєєдова, А. Островського, І. Способіна та ін., безперечна, адже, завдяки їхнім працям доведено унікальність, яка полягає в комплексній природі діяльності вчителя музики. Вчитель музичного мистецтва – це інструменталіст, вокаліст, хормейстер-виконавець, лектор-просвітник тощо. Музично-теоретична інформованість повинна мати не стільки глибоке, скільки широке охоплення навчального матеріалу та підкріплення цих знань практично-творчими навичками, які знадобляться вчителю музичного мистецтва в процесі майбутньої професійної діяльності.

Знані композитори та піаністи-педагоги акцентували увагу на важливості музично-теоретичної підготовки для інструментально-виконавської майстерності, наголошували на доцільності її спрямування для виконавської та композиторської діяльності майбутніх фахівців. Їхні педагогічні ідеї не втратили актуальності й сьогодні – одними з основних компетенцій вчителя музики ми вважаємо ступінь музично-теоретичної обізнаності, сформованість історико-стильового та жанрового мислення, музикознавчу ерудицію й творче самовираження.

Багато теоретиків-сольфеджистів приділяють увагу розвитку музичного слуху, який є основною професійних здібностей і визначає професіоналізм вчителя музики. Важко не погодитися з А. Алексєєвим, який вважає, що «всебічний розвиток слуху – це альфа та омега всієї роботи у вихованні кваліфікованих музикантів-спеціалістів будь-якого профілю.

Сучасні педагогічні концепції диференціації та інтеграції музично-теоретичної підготовки орієнтовані на комплексно-синтетичні засади використання інноваційних методик викладання і методичного забезпечення. Вчитель музичного мистецтва має володіти системою музично-теоретичних понять у їх модифікованому вигляді з урахуванням сприйняття школярів, методикою формування в останніх узагальнених понять і термінів, побудованою на основі усвідомлення слухових уявлень та досвіду музичної діяльності.

Комплекс музично-теоретичних дисциплін повинен забезпечувати

формування музичного мислення студентів (зокрема, образно-асоціативного), розвиток відповідних аналітично-слухових навичок сприйняття, розширення кола слухових уявлень та слухового досвіду, художньо-естетичного світогляду, музичних смаків, особистісної музичної культури, творчого потенціалу. Музично-теоретичні дисципліни стають ключовою базою для професійного становлення майбутніх учителів, оскільки «вони є такою сферою музично-педагогічної освіти, в якій уможлиблюється оптимальна інтеграція музикознавчої, поліхудожньої та культурологічної інформації з методологією художньо-педагогічної діяльності [5].

Викладання музично-теоретичних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах має свою специфіку, яка полягає в інтенсивному та всебічному розвитку музичних здібностей студентів і визначається своїм професійним спрямуванням, акцентуацією на формування професійно значущих знань та умінь, необхідних студентам у їхній майбутній професійній діяльності. Тому ракурс навчання має охоплювати універсальні за характером та комплексні за структурою методи, засоби та прийоми.

Специфіка музично-теоретичної підготовки, зумовлена завданнями професійної діяльності вчителя музичного мистецтва і вимагає її реформування, збагачення методичним аспектом, орієнтацію на комплексно-синтетичні засади, формування вмій транспонувати отримані знання та навички в практику художньо-естетичного виховання школярів, спрямування музично-теоретичної підготовки на музично-творчу діяльність, оновлення змісту музично-теоретичних дисциплін, технологізацію даного процесу.

Спираючись на дослідження сучасних теоретиків-музикознавців [2, 3, 4, 5, 6] окреслюємо основні функції музично-теоретичної підготовки з метою оптимізації процесу музично-теоретичної підготовки: 1) когнітивно-інформаційна функція – забезпечує формування комплексу музично-теоретичних знань та умінь, цілісного історично орієнтованого музикознавчого тезаурусу, які стають предметним підґрунтям музично-педагогічної діяльності вчителя музики; 2) практична – сприяє оволодінню майбутніми вчителями практичними методами, формами та видами з музично-теоретичних дисциплін; 3) творча – передбачає застосування набутих музично-теоретичних знань і умінь для творчого самовираження, креативного мислення,

розвинутої самооцінки, потреби у саморозвитку та самовдосконаленні; 4) проєктивна – передбачає здатність до трансформації набутих знань у практичну діяльність.

А також виокремлюємо принципи музично-теоретичної підготовки у вищих навчальних закладах: варіативність підготовки; систематичний розвиток музичних здібностей; інтеграція; підкріплення нового матеріалу музичним сприйняттям; хронологічний виклад матеріалу, комплексність при формуванні практичних навичок, який передбачає синтез різних видів діяльності (слухової, виконавської, композиторської); принцип наскрізного використання пісень шкільного репертуару; творчого спрямування навчання.

На сучасному етапі експериментальне впровадження інтегрованого підходу в навчальний процес відбувається в багатьох вищих навчальних закладах України та за її межами. Посилення спрямованості на профілізацію музично-теоретичних курсів і реалізацію діалектичного взаємозв'язку теорії та практики спонукало теоретиків-науковців до обґрунтування, розробки та застосування інтегрованого підходу в процесі навчання у музичних освітніх закладах. Основні досягнення з цієї проблематики висвітлено в працях Г. Виноградова, Т. Іванченко, І. Котляревського, Н. Кьон, Ю. Локаревої, Н. Миронової, Г. Побережної, С. Шипа, Т. Щериці, О. Нівельт, М. Шрейдер та інших [2, 4, 5].

Досліджуючи музично-теоретичну підготовку у вищій школі, І. Малашевська акцентує увагу на формуванні вмінь орієнтуватися в історико-стильових процесах музики. Ефективність та дієвість методики музично-теоретичної підготовки педагогів-музикантів забезпечується за умови орієнтації музично-теоретичного навчання на комплексно-синтетичні засади. Будувати навчання і, зокрема, музично-теоретичне, необхідно комплексно-синтетично – необхідним і обов'язковим є, по-перше, синтез теоретичного, слухового та практичного компонентів усередині кожного виду музичної діяльності, а по-друге, синтез теоретичного, виконавського та композиторського видів діяльності [2].

Музично-теоретична підготовка на засадах інтегрованого підходу оптимізує процес формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва, який полягає в організації викладання музично-теоретичних дисциплін на основі змістових ліній

(актуалізація, систематизація, інтеграція, проєкція знань), поєднанню загальнодидактичних та музично-теоретичних принципів навчання, застосуванню методів (традиційних та інноваційних), комплексу творчих заходів, створенню експериментального організаційно-методичного забезпечення на засадах інтегрованого підходу.

А також, впливає на розвиток професійної мотивації та професійно-педагогічної спрямованості, розширенню світогляду, накопиченню музичного досвіду, орієнтуванню в історико-стильових процесах, сприяє формуванню цілісної системи знань про мистецтво, про еволюцію та розвиток засобів музичної виразності, відкриває студентам перспективу музично-творчої діяльності, дає можливість усвідомити генезу музичного мистецтва.

Для оптимізації процесу музично-теоретичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах освіти пропонуємо організаційно-методичне забезпечення музично-теоретичної підготовки на засадах інтегрованого підходу, в основу якого покладена спеціальна програма:

- упровадження в програму професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва спецкурсу, створеного на засадах інтегрованого підходу «Музично-теоретична підготовка на основі інтегрованого підходу»;
- реалізацію системи творчих завдань з музично-теоретичних дисциплін на аудиторних заняттях й у рамках факультативу «Крок до музикування»;
- організацію лекційно-просвітницької діяльності студентів у межах музичного лекторію «Music-Art» та музичного колоквиуму «Музичні імпрези».
- застосування мультимедійних технологій у процесі музично-теоретичної підготовки та позааудиторної діяльності у рамках функціонування медіа-проєкту «Media and Production»

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, аналіз досліджень дозволив виявити педагогічний потенціал музично-теоретичної підготовки для професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва, багатогранні можливості музично-теоретичних дисциплін, продемонстрував багатофункціональність музично-теоретичної підготовки (когнітивно-інформаційна, практична, творча, проєктивна функції), довів необхідність її спрямування на музично-творчу діяльність, яка складається з різних видів (інструментально-

виконавську, диригентсько-хорову, імпрорізаційно-творчу, науково-дослідницьку, лекційно-просвітницьку, композиторську та інші) і впливає на всебічне розкриття та практичне втілення творчого потенціалу студентів вищих мистецьких навчальних закладів

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Калашник М. Уроки елементарної теорії музики: [навч. посіб.] / Марія Калашник. Харків: Фактор, 2004. 352 с.
2. Малашевська І. А. Інтегрований підхід до професійної підготовки майбутніх учителів музики / І. А. Малашевська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, 2008. Вип. 16. С. 134–136.
3. Побережна Г. І., Щериця Т. В. Проблеми інтегрованого викладання музично-теоретичних дисциплін у педвузах / Г. І. Побережна, Т. В. Щериця // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2005. Вип. 21. С. 16–18.
4. Смаглій Г. А. Основи теорії музики: [підручник для муз. училищ] / Г. А. Смаглій, Л. В. Маловик. Х. : Факт, 1998. 384 с.
5. Шип С. В. Музична форма від звуку до стилю: [навч. посібник] / Сергій Васильович Шип. К. : Заповіт, 1998. 368 с.

REFERENCES

1. Kalashnik, M. (2004). *Uroky elementarnoyi teorii muzyky*. [Lessons in the elementary theory of music.]. Kharkiv.
2. Malashevskaya, I. A. (2008). *Intehratsiya idey do profesynoyi pidhotovky vchyteliv muzyky*.

УДК: 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-106-111

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ LMS MOODLE ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Висока конкуренція в освітніх послугах й необхідність забезпечення сучасного високого рівня якості

[Integration of ideas prior to professional training of music teachers]. Pereyaslav-Khmelnitsky.

3. Coastal, G. I., Shcherytsya, T. V. (2005). *Problemy intehratsiyi muzychno-teoretichnykh dysyplin u pedahohichnykh universytetakh*. [Problems of integration of musical and theoretical disciplines at pedagogical universities]. Zhytomyr.
4. Smaglyi, G. A. (1998). *Osnovy teorii muzyky*. [Fundamentals of the theory of music]. Kharkiv.
5. Thorn, S. V. (1998). *Muzychna forma vid zvuku do stlyu*. [Musical form from sound to style]. Kiev.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛОКАРЕВА Юлія Валеріанівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: музично-теоретична підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LOKAREVA Yuliya Valerianivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Music Art and Methods of Music Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: music-theoretical training of future teachers of music art.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2021 р.

МЕЛЬНИК Тетяна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1372-3585>
e-mail: semenovichta@ukr.net

ВОЛЧКОВА Галина Костянтинівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики Центральноукраїнського національного технічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9815-2747>
e-mail: galinaria@ukr.net

підготовки фахівців вимагає від науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти високого професійного рівня їх компетентності та впровадження у традиційну

форму навчання нового формату, заснованого на інформаційних технологіях для забезпечення інтерактивної підтримки навчального процесу.

Сьогодні світ дуже динамічний і потребує миттєвих вирішень нестандартних ситуацій, які виникають через низку суб'єктивних та об'єктивних факторів. Пандемія COVID-19 стала випробуванням сучасній вітчизняній системі вищої освіти, тому досвід використання методів дистанційного навчання впродовж періоду жорсткого карантину на сьогодні є актуальним й показовим для подальшого розвитку та впровадження інноваційних методів навчання в усіх закладах вищої освіти України.

Саме тому, в процесі навчання у закладах вищої освіти повинно створюватися нове навчальне середовище, де здобувачі могли б отримувати доступ до навчальних матеріалів, які вивчаються, у будь-який час та в будь-якому місці. Цього можна досягти завдяки впровадженню технології електронного (дистанційного, мобільного) навчання. Завдяки саме цьому, навчальний процес стає привабливішим, демо-кратичнішим, комфортнішим та сприяє розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців з вищою освітою [1, с. 21].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні для закладів вищої освіти важливою і актуальною є проблема створення такого високотехнологічного інформаційно-комунікаційного освітнього середовища, в якому здобувач знаходиться щодня в процесі всього періоду навчання, яке повинне відповідати потребам інформаційного суспільства, сучасному стану розвитку науки і техніки, світовим освітнім стандартам і сприяти формуванню інформаційно-комунікаційних компетенцій всіх учасників освітнього процесу [6].

Використання LMS MOODLE при дистанційному навчанні дотепер неоднозначно сприймається науково-педагогічними працівниками закладів вищої освіти. Одні наполягають на активному його застосуванні, інші – на використанні систем Zoom, Skype, Google Classroom, Meet тощо.

Дослідженню проблеми використання інформаційних технологій в навчальному процесі приділяють увагу багато науковців, а саме: Т. В. Бодненко, Й. М. Петрович, Г. В. Славко, Ю. В. Триус, О. А. Щербина та ін.

Спираючись на проведенні дослідження науковців розглянемо специфіку використання LMS MOODLE як елементу дистанційного навчання під час карантину COVID-19.

Мета статті – визначити переваги та недоліки використання LMS MOODLE для дистанційного навчання економічних дисциплін майбутніми фахівцями галузі управління та адміністрування під час карантину COVID-19.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з освітніми стандартами, на самостійну роботу здобувачів в українських закладах вищої освіти має припадати від 1/3 до 2/3 навчальних годин. Відомо, що на практиці цей показник вже давно наближається до своєї верхньої межі, а із врахуванням відсотку відвідуваності занять, який останнім часом істотно знизився, фактична частка самостійної роботи здобувачів вищої освіти є значно більшою. За таких умов практично неможливо забезпечити належну якість вищої освіти без використання сучасних технологій дистанційного навчання, електронних освітніх ресурсів, особливо, враховуючи велику кількість навчальних дисциплін, методичне забезпечення яких потребує постійного оновлення [8].

У більшості вітчизняних закладів вищої освіти застосовується система MOODLE (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), яка представляє собою відкриту систему управління навчанням, орієнтовану на організацію взаємодії між науково-педагогічним працівником та здобувачем, та організацію дистанційних курсів. MOODLE відноситься до автоматизованих інформаційних систем класу LMS (Learning Management System). За даними офіційного сайту MOODLE [2] цією системою користуються більш ніж у 30000 закладів освіти багатьох країн світу для організації дистанційного навчання, її перекладено майже на 80 мов, у тому числі і на українську.

За допомогою LMS MOODLE науково-педагогічний працівник може створювати та керувати самостійно дистанційним курсом, тобто власноруч контролювати доступ до своїх навчальних курсів, використовувати часові обмеження, створювати системи оцінювання знань, контролювати надсилання на перевірку виконаних здобувачами практичних завдань, дозволяти або забороняти здобувачам перездавати контрольні завдання (рубіжні, підсумкові (залік, іспит)) тощо. LMS MOODLE є гнучкою системою, адже її можна використовувати, як в аудиторіях закладу вищої освіти, так і для самостійної роботи вдома.

Процес впровадження і подальшого застосування різноманітних складових інформаційно-освітнього середовища обов'язково спирається на ряд принципів,

зокрема: ресурсної забезпеченості, системності, адаптивності, практичної спрямованості, захищеності, прозорості, результативності та мобільності. Цей процес сприяє формуванню та розвитку інтелектуального потенціалу здобувачів, удосконаленню форм і змісту освітнього процесу, впровадженню комп'ютерних методів навчання, що надає можливість вирішувати проблеми підготовки фахівців на більш якісному рівні з урахуванням світових вимог. Результатом такого впровадження стає удосконалення управління освітнім процесом, індивідуалізація навчання, підвищення якості навчання на всіх рівнях підготовки фахівців, організація систематичного контролю знань, інтеграція освітньої, дослідницької та практичної діяльності, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожного здобувача, науково-педагогічного працівника тощо [3].

Проблема формування інформаційно-освітнього середовища набула ще більшої актуальності в умовах тотального карантину, пов'язаного з пандемією COVID-19 в усьому світі. Як і переважна більшість закладів вищої освіти України, Центрально-український національний технічний університет, зіштовхнувся із раптовим припиненням академічної (аудиторної) форми навчання і переходом на дистанційне навчання з причини пандемії COVID-19 у березні 2020 року, без можливості швидко зорієнтувати здобувачів освіти щодо специфіки навчального процесу впродовж періоду карантину.

Основною проблемою виявилась непередбачувана тривалість жорсткого карантину та неможливість проводити заняття у змішаній формі, шляхом поєднання проведення занять face to face та online. Таким чином, 2020 рік поставив перед вітчизняною системою вищої освіти умову обов'язкового запровадження дистанційного навчання, а деякі освітні заклади зіштовхнулися із великою проблемою щодо швидкої організації дистанційного навчання з нуля. Для цього вони запроваджували у навчальний процес Zoom, Skype, Meet, так як їх використання не вимагало формування масиву навчального матеріалу. Ті ж заклади вищої освіти, у яких раніше була запроваджена система LMS MOODLE мали перевагу над іншими, так як вже мали розроблені дистанційні курси. Так, наприклад, сайт дистанційної освіти Moodle ЦНТУ [4] у Центральноукраїнському національному технічному університеті почав працювати з 5 січня 2016 року та має тематичний формат дистанційних курсів. Формування дистанційних курсів науково-

педагогічними працівниками університету здійснювалось поступово, проходячи три рівні готовності:

– найпростіший дистанційний курс (містить організаційні питання, інформацію про навчальну дисципліну, силабуси, робочі програми, літературу);

– простий дистанційний курс (містить, крім вищенаведеного лекційний матеріал, розроблені семінарські, практичні, лабораторні заняття, завдання для самостійного виконання);

– звичайний дистанційний курс (містить, крім вищенаведеного масив тестових завдань за темами, з яких сформовані тести для різних видів контролю (поточного, рубіжного, підсумкового)).

До пандемії сайт Moodle-ЦНТУ використовувався для підтримки денної форми навчання та організації заочної (дистанційної) форми навчання в університеті. Дані наведені на рис. 1 свідчать про те, що впродовж 2020 року кількість курсів збільшилась на 10 відсотків, при цьому було дозавантажено 28 відсотків навчально-методичного матеріалу (підручники, посібники, лекції, практичні, лабораторні заняття тощо). Звернемо увагу, що кількість тестових питань збільшилась у два рази, що пояснюється необхідністю проведення літньої заліково-екзаменаційної сесії у дистанційному режимі, а також показує основну перевагу LMS MOODLE як елементу дистанційного навчання.

Проте, використання лише системи LMS MOODLE, як елементу дистанційного навчання під час карантину, нам, як викладачам, окреслило певні проблеми, зокрема: недостатній особистий контакт зі здобувачами освіти, слабкий зворотній зв'язок з ними, а також інтуїтивне розуміння, що виконання практичних завдань та тестів дистанційно є недосконалим. Залишалось відчуття браку дискусій зі здобувачами освіти та недосконалого розуміння змісту навчального матеріалу або особливостей проблем, які ставить перед ними тематика тої чи іншої навчальної дисципліни.

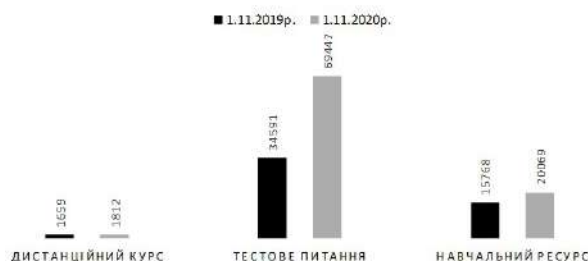

Рис. 1. Статистика сайту Moodle-ЦНТУ за 2019-2020 рр.
Джерело: складено авторами на основі [7]

Досвід використання LMS MOODLE для дистанційного навчання при неможливості проведення академічних (аудиторних) занять або при змішаному навчанні дозволяє виділити такі головні його переваги:

- наявність дистанційних курсів, які містять масив навчальних матеріалів та доступність до них здобувачів університету;
- можливість у будь-який зручний для здобувачів час ознайомитися, переглянути, опрацювати навчальні матеріали на дистанційних курсах;
- доступність асинхронного виконання різноманітних практичних завдань та завантаження відповідей для перевірки викладачем у системі курсу;
- проходження тестів у зручний час для здобувачів із одночасною можливістю встановлення термінів виконання завдань відповідно до графіку навчального процесу.

Втім, використання LMS MOODLE для дистанційного навчання за неможливості проведення академічних занять або при змішаній формі навчання має і певні недоліки:

- неможливість проведення в системі достовірної ідентифікації здобувача;
- збільшення можливостей у здобувача освіти для різноманітного шахрайства при проходженні тестових завдань та при розв'язанні практичних завдань (наприклад, списування, проходження тестових завдань іншими особами, використання Інтернет-мережі, підказування один одному тощо).

Запропоновані науковцями [5, 9] рекомендації щодо вирішення проблеми прямої та непрямої ідентифікації здобувача в LMS MOODLE, на нашу думку, не вирішують повністю проблему.

Досвід закладів вищої освіти свідчать, що укладання угоди зі здобувачем під час реєстрації в LMS MOODLE або зарахування на дистанційний курс, у якій здобувач попереджається про можливі наслідки спроб обману, його відповідальність за це та, у якій здобувач надає свою згоду на приховане відстеження його дій у системі дистанційного навчання з перелічуванням декількох методів відстеження значною мірою зменшує відсоток тих, хто удається до шахрайських дій [5].

На нашу думку, вирішення цієї проблеми можливе із використанням для опитування здобувачів таких платформ, як Kahoot та Poll Everywhere, що надає додаткову можливість ідентифікації здобувачів за номером їхнього телефону та електронною адресою.

Окреслена вище ситуація спонукала нас провести опитування здобувачів факультету обліку та фінансів Центральноукраїнського національного університету щодо їхнього

ставлення до дистанційної освіти впродовж весняного семестру 2019 – 2020 навчального року. За результатами анкетування позитивно оцінили якість дистанційних курсів 48,3 % здобувачів, негативно – 34,5 %, нейтрально – 17,2 %. Отримані результати свідчать про те, що незважаючи на певні труднощі, що виникали під час дистанційного навчання, здобувачі готові до використання дистанційних методів освіти і, навіть, виділяють наступні переваги (рис. 2), головні з яких:

- можливість одночасно навчатися та працювати (32,4 % опитаних);
- та планування більш гнучкого графіка навчання (29,7 %).

Рис. 2. Переваги дистанційного навчання, %
Джерело: складено авторами

Опитування показало наявність такого негативного явища серед здобувачів, як бажання списувати при виконанні завдань в LMS MOODLE та розуміння неможливості з боку викладачів проконтролювати самостійне виконання завдань. З іншого боку, цікавим фактом стало те, що здобувачі до переваг віднесли можливість довше спати і не витратити коштів та часу на дорогу до університету.

Необхідно зауважити, що анкетування, крім переваг, виявило низку проблем та труднощів, з якими зустрілися здобувачі освіти під час дистанційного навчання (рис. 3).

Основною проблемою, на нашу думку, стала здатність самостійно опрацювати лекційний матеріал та виконувати практичні завдання без допомоги науково-педагогічних працівників. Пояснюється це тим, що при створенні дидактичного навчального матеріалу в системі дистанційної освіти ЦНТУ, викладачі не враховували ситуацію, коли це стане повноцінною заміною проведеного академічного заняття face-to-face.

Тому для вирішення наведених проблем вважаємо за необхідне додатково використовувати платформи з можливістю реального спілкування, таких як Zoom, Skype, Meet тощо для проведення лекційних та практичних занять.

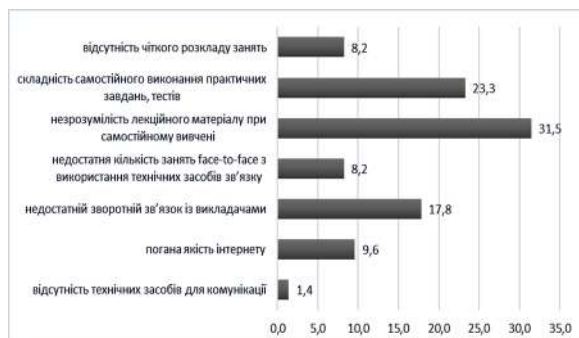

Рис. 3. Головні проблеми під час дистанційного навчання, %
Джерело: складено авторами

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Використання дистанційних методів навчання – це вимога сучасного світу. Комбінація академічної та дистанційної форм навчання стає необхідністю на найближчі роки. Тож, вважаємо за доцільне, продовжувати вдосконалювати та комбінувати різні форми навчання в ЦНТУ впродовж та у період без пандемії.

Для підвищення ефективності навчання варто комбінувати використання асинхронних платформ Moodle або Google Classroom із застосуванням можливостей синхронного проведення занять у Zoom, Meet, Skype тощо, що дозволить візуалізувати навчальний матеріал за допомогою презентацій в Microsoft PowerPoint або Adobe Flash. Таке поєднання, насамперед, спростить опанування навчального матеріалу здобувачами вищої освіти, враховуючи когнітивні особливості сучасного покоління, з одного боку, та спростить науково-педагогічним працівникам подачу навчального (лекційного, практичного) матеріалу, з іншого, у більш наочному ємному вигляді для ефективного, зручного, простого його розуміння, засвоєння та запам'ятовування. Слід підкреслити, що набутий досвід онлайн-навчання під час карантину COVID-19 та подальше вдосконалення механізму дистанційного навчання шляхом використання схеми Moodle (Google Classroom) + Zoom (Skype, Meet) + Microsoft PowerPoint (Adobe Flash) розширює можливості використовувати його для навчання осіб з особливими освітніми потребами для отримання ними професій в галузі управління та адміністрування, а саме: бухгалтера, маркетолога, фінансиста тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бодненко Т. В. Використання в LMS MOODLE у процесі навчання дисциплін з автоматизації виробництва майбутніх фахівців комп'ютерних систем. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і*

технологічної освіти. Том 2, № 7, 2015. С. 21–26.

2. Офіційний сайт системи Moodle. URL: <https://moodle.org/mod/page/view.php?id=8174> (дата звернення 01.11.2020 р.)

3. Петрович Й. М., Римар Ю. М. Інформаційні системи управління навчальним процесом у ВНЗ: порівняльний аналіз. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Львів: Логістика, 2012. № 735. С. 167–175.

4. Сайт дистанційної освіти ЦНТУ. URL: <http://moodle.kntu.kr.ua> (дата звернення: 01.11.2020 р.)

5. Славко Г. В. Непрямі методи ідентифікації користувачів Moodle. *MoodleMoot Ukraine 2020. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle:* тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Київ, 22 трав. 2020 р.). URL: <https://2020.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=30> (дата звернення: 02.11.2020 р.)

6. Триус Ю. В. Використання системи підтримки дистанційного навчання ЧДТУ на базі Moodle в умовах карантину. *MoodleMoot Ukraine 2020. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle:* тези доп. VIII міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Київ, 22 трав. 2020 р.). URL: <https://2020.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=41> (дата звернення: 02.11.2020 р.)

7. Філімоніхін Г. Б. Статистика офіційного сайту дистанційної освіти ЦНТУ на базі Moodle станом на 20.11.2019 р. URL: <http://moodle.kntu.kr.ua/mod/forum/discuss.php?d=258> (дата звернення: 03.11.2020 р.)

8. Щербина О. А. Досвід реалізації першого етапу проекту з впровадження змішаного навчання в університеті. *MoodleMoot Ukraine 2019. Теорія і практика використання системи управління навчанням Moodle:* тези доп. VII міжнародна наук.-практ. конф. (Київ, 24 трав. 2019 р.). URL: <http://2019.moodlemoot.in.ua/course/view.php?id=24> (дата звернення: 04.11.2020 р.)

9. Slavko G., Serhiienko S. and Herasimenko L. Digitalization of Electrical Engineering Education and Automatic Assessment of Study Results. *2019 IEEE International Conference on Modern Electrical and Energy Systems (MEES),* Kremenchuk, Ukraine, 2019, pp. 414–417.

REFERENCES

1. Bodnenko, T. V. (2015). *Vykorystannia v LMS MOODLE u protsesi navchannia dystsyplin z avtomatyzatsii vyrobnytstva maibutnikh fakhivtsiv kompiuternykh system.* [The use of LMS MOODLE in teaching disciplines of manufacturing automation future specialists of computer systems].

2. *Ofitsiyni sait systemy Moodle.* [Official site of the Moodle system].

3. Petrovich, J. M. & Rymar, Y. M. (2012). *Informatsiini systemy upravlinnia navchalnym protsesom u BNZ: porivnialnyi analiz.* [Information systems of educational process management in higher education institution: the comparative analysis].

4. *Sait dystantsiinoi osvity TsNTU.* [CNTU. Website of distance education].

5. Slavko, G. V. (2020). *Nepriami metody*

identyfikatsii korystuvachiv Moodle. [Indirect methods of Moodle user's identification]. Kyiv.

6. Trius, Y. V. (2020). *Vykorystannia systemy pidtrymky dystantsiinoho navchannia ChDTU na bazi Moodle v umovakh karantynu*. [The use of distance learning based on Moodle ChSTU in terms of quarantine]. Kyiv.

7. Filimonikhin, G. B. (2019). *Statystyka ofitsiinoho сайту dystantsiinoi osvity TsNTU na bazi Moodle stanom na 20.11.2019 r.* [Statistics of the CNTU Official website of distance education – Moodle, November 20, 2019].

8. Shcherbyna, O. A. (2019). *Dosvid realizatsii pershoho etapu proektu z vprovadzhenia zmishanoho navchannia v universyteti*. [Experience of the first stage implementation the project of blended learning at the university]. Kyiv.

9. Slavko, G., Serhiienko, S. and Herasimenko, L. (2019). *Otsyfrovka elektrotekhnichnoyi osvity ta avtomatychne otsynuvannya rezul'tativ doslidzhennya*. [Digitalization of Electrical Engineering Education and Automatic Assessment of Study Results]. Kremenchuk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МЕЛЬНИК Тетяна Андріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: сучасні методи викладання страхування та страхового менеджменту у закладах вищої освіти.

ВОЛЧКОВА Галина Костянтинівна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри економічної теорії, маркетингу та економічної кібернетики Центральноукраїнського національного технічного університету.

Наукові інтереси: сучасні методи викладання макро- та мікроекономіки, методика викладання у вищій школі, соціальна відповідальність.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MELNYK Tatiana Andriivna – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Centralukrainian National Technical University.

Cycle of scientific interests: modern methods of teaching insurance and insurance management in higher education institutions.

VOLCHKOVA Halyna Kostyantynivna – Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer of the Department of Economic Theory, Marketing and Economic Cybernetics, Centralukrainian National Technical University.

Cycle of scientific interests: modern methods of teaching macro – and microeconomics, methods of teaching in higher school, social responsibility.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2020 р.

УДК 159.92

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-111-116

МЕЛЬНИЧУК Ірина Ярославівна –

кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3545-2117>
e-mail: melnichukiy@gmail.com

МЕЛЬНИЧУК Сергій Костянтинівич –

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6507-3946>
e-mail: sergiymelnichuk8@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Потреба в розумінні сенсу свого існування, усвідомлення свого життєвого призначення – одне з найвищих прагнень людської душі. Цей складний процес духовного осягнення себе та світу відбувається у процесі роздумів, переживань з приводу різних подій, а також планів на майбутнє.

Уявлення про сенс життя складається у процесі діяльності людини та залежить від соціального становища, способу життя, світорозуміння, конкретної ситуації тощо. На сьогоднішній день у зв'язку з великим впливом сучасних технологій: мобільних телефонів, комп'ютерів, мережі Інтернету, високих темпів росту автоматизації суспільного життя, кардинально змінилися і

погляди на саме життя, його сенс та сутність, і це природно, адже світ перебуває у постійному розвитку.

У наш час проблема вікових особливостей сприймання сенсу свого існування є актуальною, навколо неї вирують дискусії, тому що смисл життя – це психологічний феномен, який відіграє важливу роль у розвитку та становленні особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема сенсу життя відноситься до міждисциплінарних, оскільки є однією з традиційних проблем філософії, теології, художньої літератури та психології.

Великий внесок в розвиток проблеми смислу життя у зарубіжній психології зробили В. Франкл, Дж. Ройс, А. Пауел, С. Мадді. У вітчизняній психології цій проблемі присвячено праці Д. Леонтєва, Є. Трубецького, В. Чудновського та інших.

Сенс життя передбачає усвідомлення людиною основного змісту свого життя і місця у суспільстві. Тема сенсу життя тісно пов'язана з ціннісними орієнтаціями, цілеутворенням, а також з моральним і духовним розвитком особистості.

Поняття смислу прийшло в психологію з спроб пояснити людську поведінку, яка базується на здоровому глузді та уявленнях буденної свідомості. Сутність такої форми пояснення полягає в тому, що дії та психічні феномени наділялися смислом завдяки встановленню зв'язку з наміром. З. Фрейд пояснював слово «смісл» як значення, намір, тенденцію і пов'язував його з відповіддю на запитання «Чому?» [8, с. 156]. А. Адлер поєднав поведінкові смисли із смислами всього життя особистості, з її життєвим стилем, життєвим планом, з питанням «Для чого?». К. Юнг відзначає, що у молодому віці сильнішою є орієнтація на дію, пізнання смислу життя стає важливішим в зрілому віці. На думку вченого, значення смислу життя можуть заперечувати люди з низькими запитами або не цілком соціально пристосовані [1, с. 68].

Засновник логотерапії В. Франкл розглядає смисл життя як вроджену мотиваційну тенденцію, властиву всім людям і яка є основним фактором розвитку особистості [7].

Відсутність смислу життя або неможливість його реалізувати породжує в людини стан екзистанційного вакууму та екзистанційної фрустрації, є причиною ноогенних неврозів (які виникають унаслідок конфліктів між різними цінностями, на основі моральних конфліктів), які пов'язані з

апатією, депресією, втратою інтересу до життя.

Хоча сенс життя кожної людини унікальний, існують смислові універсалиї – цінності, які становлять узагальнені типові смисли. В. Франкл узагальнив основні шляхи, завдяки яким людина може зробити своє життя осмисленим:

1) те, що людина дає світу (творчість і її результати);

2) те, що людина бере від світу (переживання цінностей);

3) позиції, які людина обирає відносно того, що вона не в змозі змінити, а може лише оцінити.

Відповідно до цього виокремлюють три групи смисложиттєвих цінностей: цінності творчості, цінності переживання, цінності ставлення.

Основу цінностей творчості становить праця, при цьому цінності та сенсу вона набуває як внесок в суспільство, а не просто як виконання певних функцій. Серед цінностей переживання В. Франкл особливо виокремлює любов, яка має багатий ціннісний потенціал. Третя група цінностей стосується ставлення людини до своєї долі, до обставин, які вона не здатна змінити [7, с. 81].

Важливо, що людина повинна самостійно знайти сенс свого життя, логотерапевт лише допомагає розширити можливості клієнта, щоб він міг побачити весь спектр потенційних смислів особистості в конкретний момент часу.

І. Ялом виділяє такі джерела сенсу життя особистості [10, с. 482–491] як:

1. Альтруїзм – спрямованість на реалізацію потреб та інтересів інших людей; переконаність у тому, що необхідно бути корисним і допомагати людям.

2. Відданість справі. Життя особистості сповнюється сенсом, коли вона здійснює значущу і визнану справу. Для людини роль смислу життя можуть відігравати сім'я, держава, політична чи релігійна ідея, науковий задум, тощо.

3. Творчість – створення чогось нового, красивого і гармонійного. Це може стосуватися будь-якої діяльності та сприяє задоволенню і самореалізації.

4. Гедоністичне рішення – сенс життя полягає в тому, щоб жити з насолодою, зберігати своє почуття здивування чудом життя, поринути в природний ритм життя. Тому при плануванні майбутнього важливо замислюватися над тим, чим буде приємніше займатися.

5. Самоактуалізація – прагнення людини

до найбільш повного виявлення, розвитку та реалізації власних можливостей.

6. Самотрансценденція – спрямованість на щось, що існує поза самою людиною. Завдяки самотрансценденції людина знаходить смисл життя у стражданні, любові, подвигу, здійснює реальні вчинки, завдяки яким розвивається.

Проблема ролі свідомості в становленні життєвого смислу розглядається у роботах С. Рубінштейна, який запропонував два основні способи існування людини та, відповідно, два ставлення до життя. Перший спосіб визначається тим, що людина «вся усередині себе, всяке її ставлення – це ставлення до окремих явищ, але не до життя в цілому» [5, с. 334]. Другий спосіб обумовлений появою рефлексії, завдяки якій особистість у думках займає зовнішню позицію, виходить за індивідуальні межі. У людини формується узагальнене ставлення до життя, в якому відображений взаємозв'язок теперішнього часу, минулого і майбутнього. Це ставлення дозволяє реалізувати смисл людського життя – бути активним творцем свого життя і неупинно його удосконалювати [5]. С. Рубінштейн вказував, що сенс людського життя – бути джерелом світла і тепла для інших людей, бути перетворювачем життя, викорчувувати з нього всяку скверну і безупинно вдосконалювати життя [5].

Як вказує Д. Леонтьєв, психологія особистості повинна зосередити свою увагу на тому, який вплив надає сенс життю або як переживання його відсутності позначається на житті людини, а також на знаходженні шляхів сенсу життя. Учений стверджував, що те, що надає життю сенс, може бути пов'язане з майбутнім (цілі), з сьогоденням (почуття повноти та насиченості життя), з минулим (задоволеність підсумками прожитого життя). У зв'язку з цим, у психології сенс життя вивчається переважно з позиції впливу різних чинників на його формування, а також того, як його відсутність впливає на життєдіяльність і свідомість особистості [1].

В. Чудновський виокремив дві ознаки адекватності сенсу життя: «реалістичність» сенсу життя, тобто відповідність сенсу життя, з одного боку, об'єктивним умовам, необхідних для його реалізації, з іншого – індивідуальним можливостям людини; «конструктивність» сенсу життя, тобто ступінь його позитивного (чи негативного) впливу на процес становлення особистості та успішність діяльності людини [9]. Учений наголошував, що смисл життя проходить

певні етапи становлення і, придбавши відносну стійкість, може суттєво впливати на життя і долю людини [9].

К. Обуховський вважає, що детермінантою розвитку особистості є її постійна активна, емоційно забарвлена спрямованість на розв'язання значущої задачі, яка є смислом життя людини. Він вважає, що перехід на новий рівень розвитку залежить від того, наскільки життя пов'язане із досягненням значущої мети і смислом життя [3, с. 65].

Отже, смисл життя містить у собі мету життя людини, що стала для неї цінністю надзвичайно високого порядку. Він залежить від здатності «виходити за межі себе», від сили прагнення до своїх цілей і визначається тим, як відноситься людина до минулого і майбутнього.

Смисл життя як узагальнений регулятор життя людини може існувати у двох формах: як свідоме уявлення людини про головні цілі та цінності, і як реальна спрямованість життя на реалізацію конкретних цілей та цінностей.

Мета статті – здійснення аналізу основних закономірностей сприймання смислу життя на різних вікових етапах розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На різних етапах життя особистості смисл життя буде мати різне змістовне наповнення, яке з часом може переосмислюватися та удосконалюватися. Це процес неперервного зростання особистості, який може наповнюватися відчуттям невизначеності, драматизму, навіть безглуздості. Однак це може спонукати до осмислення свого існування, знаходження свого життєвого покликання, досягнення гармонії з самим собою та оточуючим світом.

Шлях набуття смислу пов'язується з більш високим рівнем усвідомлення дійсності. Зокрема, вчені відзначають, що особистісний смисл змінюється упродовж життя, зміщуючись з фізіологічних потреб у дитячому віці на інші цінності у віці більш зрілому [1].

Початком усвідомленого смисло-життєвого визначення учені [1; 2; 4; 5] вважають підлітковий і юнацький вік, коли відбувається активний розвиток самосвідомості. Спочатку питання про смисл життя зароджується у вигляді нечіткої мрії, що сприяє роздумам про свою життєву перспективу та ідеали.

Що стосується особливостей формування смислу життя у підлітковому віці, то психологами на основі

експериментальних досліджень були виокремлені певні особливості. Зокрема, встановлено, що підлітки диференціюють поняття «смысл життя», «життя» і «смысл свого життя», їм легше сформулювати загальне поняття смыслу життя, ніж смыслу свого життя. Поняття «смысл життя» більшість підлітків розуміє як те, «заради чого живемо», «до чого прагнемо». У період становлення поняття смыслу життя підлітків проявляється вся різноманітність змісту (широкі соціальні, групові, індивідуальні, пізнавальні, емоційні смысли) [7]. Також підлітки усвідомлюють можливість перебудови та зміни життєвого смыслу в процесі дорослішання.

У ціннісно-орієнтаційному блоці особистості сучасного підлітка існують дві системи: декларативна і реальна інтерналізована система ціннісних орієнтацій. Засвоєння соціально-моральних «загальнолюдських» цінностей часто приймаються особистістю формально, декларативно. Реальна інтерналізована система ціннісних орієнтацій визначається самою людиною, її внутрішніми потребами, потягами, спрямовує її поведінку, стає важливим компонентом самосвідомості [2].

Встановлено, що в ціннісній свідомості сучасної молоді існує загальне ціннісно-мотиваційне ядро, базові життєві цінності (сім'я, друзі, коло спілкування, відпочинок) є достатньо стабільними, на відміну від цінностей соціально-політичних. Виявлено, що характеристика особистісних підструктур сучасної молоді за останнє десятиріччя змінилося за декількома напрямками: зросла прагматизованість і раціональність сучасної молоді, виявлений значний дисбаланс у співвідношенні особистісних і суспільних мотивів. Сучасна молодь зорієнтована в основному «на себе», на свої успіхи в житті, спостерігається зниження рівня громадянськості, соціальної відповідальності, політичної активності [1; 2]. Молодь невпевнена в завтрашньому дні, тому проявляється тривожність, виникає орієнтація на агресивність як особистісну якість, необхідну в боротьбі за престижніше місце, посилюються тенденції психологічного захисту.

Часто найважливішими для молоді є матеріальні цінності, високе соціальне становище, яке проявляється у можливостях проведення вільного часу в нічних клубах та дискотеках, наявність стильного одягу тощо. У цьому віці питання про смысл життя (для чого?) не диференціюються від уявлень про життєві цілі (що робити?) [3; 6].

Не зважаючи на те, що юність вважається найкращим відрізком людського життя, але, як показують дослідження, у віці до 25 років спостерігається найбільш низька задоволеність смыслом свого життя. Задоволеність смыслом життя різко підвищується у 25–30 років, коли відбувається інтенсивне самоствердження, реалізуються життєві цілі, здійснюються плани і досягаються успіхи. Проте у 30–35 років задоволеність смыслом життя може знову знижуватися у зв'язку з переоцінкою цінностей [1; 4; 6], спробою розібратися у собі, в своєму житті, осмислити правильність зробленого вибору, і якщо необхідно, скоректувати їх.

У період від 35 до 40 років задоволеність смыслом життя знову підвищується, що пов'язано з інтенсивною самореалізацією, насамперед у професійній сфері. У період від 40 до 42 років відбувається прощання з молодістю, розставання з ілюзіями, що спонукає до необхідності перебудувати життя. При невдалих спробах віднайти нові життєві цілі у цей період підвищуються ризики виникнення песимізму, розчарування, депресії, відчуття даремності життя.

Цікаво зазначити, що задоволеність життям має тенденцію до зростання після 50 років. Високий рівень задоволеності смыслом життя у цьому віці, звичайно, пов'язаний не з збільшенням відчуття щастя, а з приходом особливої мудрості – з вдячністю приймати і цінити те, що маєш. Проте, у зв'язку з інертністю смисложиттєвого відношення, людині важко змиритися і прийняти певні важливі об'єктивні обставини (стан здоров'я, вимушений відхід на пенсію, відносини, що не склалися з близькими людьми).

Надзвичайним випробовуванням є смисложиттєва проблема смерті. У юнацькому і зрілому віці вона сприймається як віддалена і осмислюється абстрактно, а у похилому віці, зазвичай, більш емоційно переживається, що, на думку вчених, залежить від завершеності життя, від міри вирішення смисложиттєвих проблем особистості [1; 4; 10]. Отже, смысл життя дозволяє виробити певне ставлення до смерті, яка перетворює життя на серйозне, відповідальне та визначене термінами зобов'язання.

Із сенсом життя людина набуває і особливого ставлення до часу життя, розуміє його безповоротність, розвиває в собі прагнення до його раціонального використання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Проаналізовані нами наукові підходи до вікових особливостей сприймання сенсу життя вказують на загальні закономірності, які в індивідуальному житті окремої особистості можуть не співпадати. Проте можна виокремити тенденції, які проявляються у критичних періодах сприймання сенсу життя, а саме: період становлення особистості, смисложиттєвих виборів (підлітковий і юнацький вік); криза середини життя (осмислення зрілою особистістю свого теперішнього) і криза старості (ретроспективне підбивання підсумків прожитого життя).

Отже, смисл життя представляє собою сконцентровану описову характеристику найбільш стержневої і узагальненої динамічної смислової системи, яка відповідає за загальну спрямованість життя особистості. Сенс життя починає формуватись у підлітковому віці, протягом життя проходить певні кризові періоди. Ставлення до сенсу життя змінюється і сприяє самореалізації особистості, всебічному та цілісному розвитку її потенціалу.

Проведене дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми розуміння смислу життя на різних вікових етапах розвитку особистості. Перспектива подальших наукових розвідок пов'язана з емпіричним дослідженням особливостей цілеутворення у процесі онтогенезу та визначенням впливу духовного розвитку на формування сенсу життя.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. М. : Смысл. 2007. 511 с.
2. Мельничук І. Я. Ціннісні орієнтації як чинник розвитку духовного потенціалу в підлітковому віці. Теорія і практика сучасної психології. №4. Т. 2. Запоріжжя, 2019. С. 50–55.
3. Обуховский Казимеж. Психология человеческих влечений. Пер. с польского В. И. Могилёва. Под ред. Б. М. Сегала. Москва: Издательство «Прогресс». 1971. 238 с.
4. Психологічні закономірності розвитку духовності особистості: монографія. М. Й. Боришевський, О. В. Шевченко, Н. Д. Володарська та ін. За загальною редакцією М. Й. Боришевського. К. : Педагогічна думка, 2011. 200 с.
5. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. М. : Педагогика, 1973. 423 с.
6. Тихонравов Ю. В. Экзистенциальная психология. Учебно-справочное пособие. М. : ЗАО «Бизнес-школа» Интел-Синтез, 1998. 238с.
7. Франкл В. Человек в поисках смысла. Общ. ред. Л. Я. Гозмана и Д. А. Леонтьев. М. :

Прогресс. 1990. 368 с.

8. Фрейд З. О клиническом самоанализе. Избранные сочинения. М. : Медицина, 1991. 288 с.

9. Чудновський В. Е. Проблема структуры смысла жизни как психологического феномена. Психологические, философские и религиозные аспекты смысла жизни: материалы III–V симпозиумов. Москва: Изд-во ПИРАО, 2001. С. 156–164.

10. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. Пер. с англ. Т.С. Драбкиной. М. : Независимая фирма «Класс». 1999. 576 с.

REFERENCES

1. Leont'ev, D.A. (2007). *Psihologija smysla: priroda, stroenie i dinamika smyslovoj real'nosti*. [Psychology of meaning: nature, structure and dynamics of semantic reality]. Moskva.
2. Mel'ny'chuk, I.Ya. (2019). *Cinnisni oriyentaciyi yak chy'ny'k rozvy'tku duxovnogo potencialu v pidlitkovomu vici*. [Teoriya i prakty'ka suchasnoyi psy'xologiyi]. Zaporizhzhya.
3. Obuhovskij Kazimezh. (1971). *Psihologija chelovecheskih vlechenij*. [Psychology of human inclinations]. Moskva.
4. *Psy'xologichni zakonirnosti rozvy'tku duxovnosti osoby'stosti* (2011). [Psychological laws of development of spirituality of the person]. Kyiv.
5. Rubinshtejn, S. L. (1973). *Problemy obshhej psihologii*. [Problems of general psychology]. Moskva.
6. Tihonravov, Ju.V. (1998). *Jekzistencial'naja psihologija*. [Uchebno-spravocnoe posobie]. Moskva.
7. Frankl, V. (1990). *Chelovek v poiskah smysla*. [A man in search of meaning]. Moskva.
8. Frejd, Z. (1991). *O klinicheskom samoanalize*. [Izbrannye sochinenija]. Moskva.
9. Chudnovs'kij, V. E. (2001). *Problema struktury smysla zhizni kak psihologicheskogo fenomena*. [Psihologicheskie, filosofskie i religioznye aspekty smysla zhizni: materialy III-V simpoziumov]. Moskva.
10. Jalom, I. (1999). *Jekzistencial'naja psihoterapija*. [Existential psychotherapy]. Moskva.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МЕЛЬНИЧУК Ірина Ярославівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри практичної психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: психологія духовного розвитку, психокорекція, позитивна психотерапія, розвиток психологічної служби в системі освіти.

МЕЛЬНИЧУК Сергій Костянтинович – кандидат психологічних наук, доцент кафедри доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та психології Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: розвиток навичок асертивної поведінки, формування впевненості в собі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MELNYCHUK Iryna Yaroslavivna – Candidate of Psychology, Associate Professor of the Department of Practical Psychology of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: psychology of spiritual development, psychocorrection, positive psychotherapy, development of psychological service in the system of education.

MELNYCHUK Sergiy Kostyantynovych – Candidate of Psychological Sciences, Associate

Professor, Associate Professor of the Department, Associate Professor of the Department of Social Robotics, Social Pedagogy and Psychology of the Centralukrainian State Pedagogical University of the Name of Volodymyr Vinnichenko.

Circle of scientific interests: development of assertive behavior tips, formulation of performance in personalities.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2021 р.

УДК 811.111

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-116-119

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1152-8030>

e-mail: yananecheporuk83@gmail.com

ІНШОМОВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Соціальні й технологічні зміни в нашій країні, розширення міжнародних ділових і культурних контактів, створення спільних підприємств, інтенсифікація професійної діяльності в тісному контакті з іноземними колегами актуалізують проблему підвищення якості вищої освіти, яка характеризується не лише певними знаннями зі спеціальності, але й здатністю майбутніх випускників спілкуватись іноземною мовою. Таке спілкування не має обмежуватись лише базовою тематикою, його слід спрямовувати на майбутню професійну діяльність студента. Враховуючи ці сучасні тенденції виникає необхідність у підготовці спеціалістів міжнародного рівня, спеціалістів, які володіють іноземною мовою як універсальним засобом професійної діяльності, відповідно, викладання й вивчення професійно-орієнтованої мови вимагають зовсім інших підходів і методів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Готовність людини до професійної діяльності є предметом наукових досліджень у багатьох галузях різноманітних наук протягом довгого часу. Даною проблематикою займались і розглядали з різноманітних точок зору: О. Г. Асмолов, О. С. Прангішвілі, О. Б. Дмитрієва з точки зору професійної психології; М. І. Дяченко,

Л. А. Кандибович, А. М. Столяренко, В. П. Каширін, А. В. Мощенко – військової психології; Ф. Генів, Є. Г. Козлов, Б. І. Новіков, А. Ц. Пуні – психології спорту; Л. Г. Ахтарієва, Л. І. Божович, Л. Ф. Гайсіна – педагогічної психології; О. Б. Дмитрієва, О. С. Мельничук, О. В. Михайлов – психології розвитку.

Мета статті полягає у визначенні поняття «іншомовна готовність» і з'ясування його значення, функцій та засоби реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні тема надійності в авіації актуальна як ніколи. Вона стає матеріально доступною і тому все більше і більше людей довіряють їй свої життя. Для попередження катастроф необхідно розглядати не лише технологічні аспекти, але й людський фактор. Практика показує, що більшість аварій відбувається через людські помилки. Тому аби попередити трагедії слід в процесі підготовки авіаспеціалістів звертати велику увагу на рівень їхньої іншомовної готовності до роботи в особливо складних умовах.

Слід зазначити, що ми розглядаємо іншомовну готовність, як невід'ємну складову загальної готовності курсантів до професійної діяльності. На нашу думку, курсанти льотних навчальних закладів мають, адекватно оцінивши свої можливості, розуміти, що сучасна авіаційна освіта ґрунтується на вивченні великої кількості

інформації, яку в майбутньому слід буде обов'язково відобразити у професійній діяльності англійською мовою. Тому аби чітко зрозуміти, як саме сформувати іншомовну готовність до професійної діяльності, слід спершу ґрунтовно дослідити загальне поняття «готовності» у майбутніх авіаспеціалістів.

Академік В. О. Пономаренко, автор концепції «людського фактору в авіації» у своїх працях характеризує вимоги до льотної професії наступним чином: «Враховуючи перехід від звичайних повітряних суден до літаків останніх модифікацій 4-го покоління, від авіаспеціаліста почали вимагати моральної стійкості духу і різкого та інтенсивного розвитку розуму. В авіації навчання – це етична цінність адже воно – запорука безпеки і життя. В даному випадку мова йде не про масштаб, а про специфіку розуму. Розум – це якість психіки бачити й відчувати те, що у майбутньому виявиться головним. Розум льотчика – це бачити за горизонтом» [7].

Тлумачний словник української мови [1] дає визначення поняттю «готовність», похідного від прикметника «готовий» і означає: 1) той, який зробив необхідне приготування, підготувався до чого-небудь; 2) «готовий на» – той, який висловлює згоду, схильний до чого-небудь або виявляє бажання зробити що-небудь. Враховуючи ці визначення можна припустити, що навіть якщо курсант закінчив льотний навчальний заклад і отримав усі необхідні сертифікати назвати його готовим до професійної діяльності можна лише в процесі безпосередньої професійної діяльності. Готовність слід формувати у навчальному закладі, а перевіряти безпосередньо на практиці.

Готовність – активно-діяльнісний стан особистості, установка на певну поведінку, мобілізованість сил заради виконання задачі. Для готовності до дій необхідні знання, вміння, навички, налаштованість і рішучість здійснювати ці дії. Готовність до певного роду діяльності (гра, навчання, праця) передбачає певні мотиви і здібності. Психологічними передумовами виникнення готовності до виконання конкретної навчальної або трудової задачі є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху, визначення послідовності в роботі. Ускладнюють виникнення готовності пасивне відношення до поставленої задачі, байдужість, відсутність плану дій і намірів максимально використати свої здібності чи досвід. Недостатність готовності призводить

до неадекватних реакцій, помилок, до невідповідності у функціонуванні психічних процесів тим вимогам, що диктує певна ситуація [4].

Спеціалісти з підбору персоналу одного із кадрових агентств Російської Федерації («Лекс») провели порівняльний аналіз понять «готовність» і «підготовленість». На їх думку готовність в прямому розумінні має два значення. Перше – це згода зробити що-небудь, як добровільне й осмислене рішення, направлене на діяльність; друге – як характеристика стану, в якому все готове до чогось і який забезпечить виконання поставленого завдання. Дані спеціалісти, опрацювавши багато наукових джерел, зробили висновок, що терміни «готовність» і «підготовленість» хоча і мають багато спільного, насправді різняться своєю сутністю. Вони зазначають, що підготовленість розглядається як наявність у спеціаліста особистісних якостей, теоретичних знань, практичних навичок й умінь, що дозволяють у будь-який час успішно вирішувати поставлені перед ним задачі й виконувати функціональні обов'язки. При цьому підготовленість спеціаліста до діяльності в цілому ще не означає, що він готовий у певний момент здійснити необхідні дії, тим більш результативно. На практиці багато залежить від мотивації, внутрішньої зібраності, вольової настроєності, здатності в даний момент виконати необхідну роботу і досягти потрібних результатів.

Готовність спеціаліста вони розглядають у більш вузькому розумінні як стан мобілізації всіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективне виконання певних дій, а у широкому як сукупність професійно обумовлених вимог до людини – традиційно найбільш активно вивчалась військовою і спортивною психологією, а також психологією праці. На даний момент кількість робіт і напрямків досліджень, пов'язаних із даним питанням, особливо по відношенню до різних видів професійної діяльності, значно зросло, що пояснюється підвищеною теоретичною й практичною значимістю розробки цієї тематики. Існує чимало різноманітних підходів до визначення поняття «готовність» і його трактовок. Це залежить від теоретичних вподобань авторів і специфіки задач, які вони вирішували у своїх наукових дослідженнях. У всьому різноманітті можна виокремити три підходи, рівня вивчення готовності спеціалістів до професійної

діяльності: психофізіологічний, функціонально-психологічний й особистісний [8].

У психофізіологічному підході під готовністю розуміється можливість будь-коли негайно включитись до діяльності, здатність діяти організовано і цілеспрямовано в складних та небезпечних умовах, в умовах дефіциту часу і відсутності чіткого алгоритму дій, підвищеного рівня матеріальної та моральної відповідальності притаманні далеко не кожній людині. Світовий досвід доводить, що в подібних «критичних» професіях здатні працювати далеко не всі люди, які отримали відповідну кваліфікацію і освіти. Надійність в екстремальній ситуації не визначається стажем, знаннями працівника або його палким бажанням. Для таких професій альтернативи психофізіологічному відбору немає, його відсутність чи ігнорування приводить як мінімум до значного відсіву в період навчання чи під час наступної діяльності [8].

О. О. Деркач досліджуючи проблему готовності до професійної діяльності, визначає її як цілісний прояв усіх сторін особистості спеціаліста, виокремлюючи пізнавальні, емоційні й мотиваційні компоненти. Ним виокремлюються умови формування готовності до творчої праці: 1) самостійність і критичне засвоєння культури; 2) активна участь у вирішенні суспільно важливих задач; 3) спеціальний розвиток творчого потенціалу особистості – її психічних процесів [2].

Психологи М. І. Дяченко і Л. А. Кандибович визначають схожі, але дещо інші компоненти готовності:

- інтелектуальний – розуміння задач, обов'язків, знання засобів досягнення мети, прогноз діяльності;
- емоційний – впевненість в успіху, натхнення, почуття відповідальності;
- мотиваційний – зацікавленість, прагнення досягти успіху, потреба успішно виконати поставлену задачу. Чим важливіший для людини мотив і чим краще він його усвідомлює, тим швидше створюються сприятливі умови для формування готовності до професійної діяльності;
- вольовий – мобілізація сил, зосередженість на задачі, відсторонення від перешкод у роботі, подолання сумнівів [4; 5].

Особливістю особистісного підходу – увага до етичного аспекту проблеми. В ньому розглядаються етично-психологічна готовність до діяльності, що має складну структуру і включає в себе:

- усвідомленість суспільної й особистісної значимості трудової діяльності;
- любов до своєї професії, радість і насолода від праці;
- здібність працювати в колективі і заради його інтересів.

В останньому розумінні готовність – це значно ширше поняття. У змісті готовності включаються здібності і загальні психологічні умови, необхідні для успішної діяльності: інтереси, схильності, психологічні стани, знання, навички й уміння.

Інша, доволі вагома, кількість досліджень підтримують думку, що готовність до професійної діяльності слід розглядати крізь призму станів. Прихильники даного підходу відстоюють думку, що саме в конкретних психічних станах проявляє себе, зрештою, активність людини. Стан готовності вони вважають цілісним проявом особистості у певних умовах життєдіяльності. Під психічним станом готовності розуміється внутрішнє налаштування, застосування можливостей особистості для успішних дій в даний момент. Тобто готовність до того чи іншого виду діяльності проявляється безпосередньо перед її початком, коли необхідно прийняти рішення про свою готовність до виконання конкретної робочої задачі. Такий стан виникає на основі передбачення ситуації і характеризується настроєм і мобілізацією психіки на подолання труднощів і перешкод, на досягнення ефективного результату.

Таким чином, можна говорити про два види готовності: довготривалій і ситуативний (часовий). Загалом довготривала готовність включає в себе:

- позитивне відношення до певного роду діяльності, професії;
- адекватні вимогам діяльності риси характеру, здібності, темперамент, мотивація;
- стійкі професійно важливі особливості сприйняття: увага, мислення, емоційні й вольові процеси;
- необхідні в даній галузі діяльності знання, навички і вміння.

Тимчасовий стан готовності, як правило, відображає особливості і вимоги майбутньої ситуації. Виникнення і становлення ситуативної готовності обумовлюються такими чинниками, як розуміння фахівцем майбутньої задачі, усвідомлення особистої відповідальності за її рішення, упевнене бажання добитися успіху і розробка чіткого плану дій.

Слід зазначити, що обидві форми готовності існують і проявляються в єдності, поєднуючись в процесі виконання завдання та визначаючи у результаті ефективність діяльності фахівця. При цьому тимчасовий стан готовності, як правило, залежить від тривалої готовності і, у свою чергу, визначає її продуктивність в конкретних умовах. Зміст і структура готовності визначаються вимогами самої діяльності до психічних процесів, станів і властивостей особи, а також її життєвого і професійного досвіду. Найбільш перспективною, на наш погляд, є інтеграція різних уявлень про готовність на основі системного підходу [6].

Багаторівневий характер готовності свідчить про її складну структуру. Спираючись на накопичені у сучасній науці теоретико-експериментальні уявлення про готовність, а також на експертну думку авіаспеціалістів ми схематично відобразили структуру готовності майбутніх авіаспеціалістів до професійної діяльності.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Розглянувши різні підходи до визначення сутності поняття «готовність» ми зробили висновок, що іншомовну готовність до професійної діяльності майбутніх авіаційних спеціалістів слід визначити як стан гарантованої здатності успішного ведення англійськомовного виробничого радіообміну в нестандартних та стандартизованих обставинах професійної діяльності на засадах міжнародних норм авіаційної комунікації, що передбачають наявність динамічної комбінації знань, практичних навичок, способів мислення, адекватного сприйняття, інтерпретації й точної передачі інформації в умовах індивідуальної взаємодії авіаційних спеціалістів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови // В. Т. Бусел. К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Деркач А. А., Кузнецов Н. В. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма. М., 1993. 168 с.
3. Дмитриева О. Б. Формирование психологической готовности молодых специалистов к профессиональной деятельности: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13. / О. Б. Дмитриева. М., 1997. 188 с.
4. Дьяченко М. И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. Психологический аспект / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович,

В. А. Пономаренко. – Минск: Изд-во «Университетское», 2016. 208 с.

5. Дьяченко, М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. Минск: Изд-во «Университетское», 1994. 564 с.

6. Левитов Н. Д. О психических состояниях человека. М., 2015. 342 с.

7. Пономаренко В. А. Психология человеческого фактора в опасной профессии. / В. А. Пономаренко Изд. Поликом, Красноярск, 2006. 629 с.

REFERENCES

1. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* (2004). [Large Ukrainian Thesaurus Dictionary]. Kiev.
2. Derkach, A. A., Kuznetsov, N. V. (1993). *Akmeolohiya: puty dostyazheniya vershyn professyonalizma*. [Acmeology: ways to reach the top of professionalism]. Moscow.
3. Dmytryieva, O. B. (1997), *Formyrovanye psykholohycheskoi hotovnosti molodykh spetsyalystov k professyonalnoi deiatelnosti*. [Formation of psychological readiness of young specialists for professional activity]. Moscow.
4. Dyachenko, M. I. (2016). *Hotovnost k deiatelnosti v napriazhennykh sytuatsiyakh. Psykholohycheskyi aspekt*. [Readiness to act in stressful situations. Psychological aspect], Minsk.
5. Dyachenko, M. I. (1994). *Psykholohycheskye problemy hotovnosti k deiatelnosti*. [Psychological problems of readiness for activity], Minsk.
6. Levitov, N. D. (2015). *O psykhycheskykh sostoiyaniakh cheloveka*. [About mental states of a person], Moscow.
7. Ponomarenko, V. A. (2006). *Psykholohyia chelovecheskoho faktora v opasnoi professii*. [The psychology of the human factor in a dangerous profession]. Krasnoyarsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна – кандидат педагогічних наук, докторант кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія та методика викладання авіаційної англійської мови у льотних навчальних закладах, формування спеціалізованих комунікативних навичок у авіаційних спеціалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

NECHEPORUK eheporuk Yana Serhiivna – Ph.D., Doctoral Student of Pedagogy and Science Management department of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the aviation English language in flight establishments, formation of specialized communication skills in aviation specialists.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК: 378.016:808.5

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-120-123

ПОДЛЕВСЬКА Неля Володимирівна –

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології

Хмельницького національного університету

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6210-265X>

e-mail: podlevska.nelia@gmail.com

РАНЮК Оксана Петрівна –

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янської філології

Хмельницького національного університету

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-8859-9254>

e-mail: oksana.raniuk@gmail.com

РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Компетентнісний підхід є одним із ключових напрямів реформування сучасної вищої освіти, адже передбачає становлення майбутнього фахівця як особистості, що вміло висловлює власні думки, володіє словом як потужним інструментом переконання. Рівень мовленнєвої культури сучасного філолога зумовлює успішність його професійної діяльності, адже для філолога неможливо виконувати свою діяльність без знання особливостей спілкування та механізмів впливу на інших людей. Риторична компетентність набуває важливого значення з-поміж інших компетентностей майбутнього філолога, а формування риторичної компетентності майбутнього філолога зумовлений інтенсивним розвитком наукової сфери спілкування. Актуальність дослідження визначається необхідністю наукового осмислення поняття «риторична компетентність майбутнього філолога» й аналізу практичних аспектів її формування в процесі навчання в закладі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема риторичної компетентності порушувалася в працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Зокрема це праці З. Бакум, Л. Башманівської, Н. Голуб, Л. Горобець, О. Кучерук, В. Нищети, Г. Сагач та ін. Окремі аспекти проблеми мовної, літературознавчої, методичної, риторичної підготовки філолога обґрунтовані в працях О. Бігич, Н. Бориско, Н. Волошиної, О. Горошкіної, С. Карамана, Л. Мацько, Л. Мірошніченко, С. Ніколаєвої, В. Пасинок, Є. Пасічника, М. Пентилюк, О. Семенов та ін. У дослідженнях зазначених науковців звертається увага на різні компетентності, зокрема й риторичну, проте у жодній праці детально не порушувалося питання аналізу практичних аспектів

формування риторичної компетентності майбутнього філолога.

Мета статті – охарактеризувати поняття «риторична компетентність філолога» та з'ясувати, яким чином можна розвивати риторичну компетентність майбутнього філолога в закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Риторична підготовка студентів будь-якого профілю ЗВО – це необхідний складник формування та розвитку особистості майбутнього спеціаліста. Зважаючи на це, Д. Александров підкреслює, що «загальна практика опанування й користування професійним ораторським мистецтвом поступово стає в усьому світі невід'ємним компонентом підготовки спеціалістів практично будь-якого виробничого профілю» [1, с. 10].

Окреслюючи важливість ефективного живого слова та необхідність опанування ним кожного, хто бере активну участь у суспільному житті, Г. Сагач зазначає, що риторика – це наука й мистецтво переконливої комунікації, що є фундаментом професіоналізму вчителя, політика, юриста, менеджера та багатьох інших [6, с. 13]. Саме тому риторична компетентність як складник загальної культури важливі для будь-якої високоосвіченої людини. Однак для майбутнього філолога ця компетентність є професійно необхідною.

Поняття «риторична компетентність» науковці трактують по-різному. О. Корчова підкреслює, що проблема співвіднесення поняття «риторична компетентність» із «комунікативною компетентністю» зводиться до кількох концепцій, зокрема: 1) ототожнення цих понять; 2) визначення риторичної компетентності як невід'ємної частини комунікативної компетентності; 3) окреслення риторичної компетентності як найвищого рівня комунікативної. На

підтвердження останньої тези авторка визначає риторичну компетентність як інтегративну якість, що виражається через здатність особистості унормовано, усвідомлено, риторично правильно використовувати мовні ресурси з метою продукування авторсько-адресного тексту, створюючи психологічний комфорт в умовах конкретної комунікації [2, с. 199]. О. Кучерук, досліджуючи риторичну компетентність студентів-філологів у процесі риторичної освіти, розуміє її як складник комунікативної та професійно-педагогічної компетентностей [3, с. 53].

Погоджуючись із думкою В. Нищети та інших науковців, вважаємо, що ототожнювати комунікативну й риторичну компетентності недоцільно [5, с. 95]. Найбільш оптимальним вважаємо трактування риторичної компетентності В. Нищети, як інтегративної особистісної якості, що охоплює володіння риторичними знаннями, вміннями й навичками, риторичним потенціалом, які в сукупності визначають здатність і готовність до ефективного та оптимального спілкування, реалізовані й закріплені в досвіді комунікативної й риторичної діяльності [4, с. 327].

Отже, в нашому дослідженні *риторичну компетентність філолога* визначаємо як комплекс практичних умінь студента-філолога, що засвоїв необхідний блок теоретичних знань і реалізує їх у реальності, зокрема, це дає можливість йому успішно та ефективно взаємодіяти з іншими суб'єктами спілкування. Високий рівень риторичної компетентності уможливує досягнення професійного та життєвого успіху, є показником інтелектуального розвитку.

Формування риторичної компетентності є важливим елементом підготовки майбутніх філологів. Для цього доцільно використовувати на заняттях з філологічних дисциплін у закладі вищої освіти елементи риторики, адже не у всіх вишах риторика є окремою дисципліною. Основним на початковому етапі навчання філолога у ЗВО є робота над технікою мовлення (дикція, інтонація, дихання, паузи тощо). Цьому сприятимуть *тренувальні вправи*, які мають практичну спрямованість та покликані активізувати психічні процеси (пам'ять, мислення, уяву тощо), удосконалювати мовленнєво-комунікативні уміння. Важливими є вправи, пов'язані зі спостереженням над текстом, виокремленням звуків, якими автор, наприклад, поетичних творів підкреслює емоційно-експресивні

можливості звуків. Не менш важливим є використання дикційних віршів, які є довгими ніж скоромовки, і часто не відповідають формі та змісту, адже головна увага в них зосереджена на тренуванні артикуляційного апарату. Такі вірші необхідно не лише читати, але й учити напам'ять, що дає змогу тренувати вимову, пам'ять, дикцію, студенти навчаються робити відповідну партитуру тексту, враховуючи паузи, темп, модулювання голосу та ін.

Підготовчі вправи сприяють зниженню напруги та подоланню психологічних бар'єрів, відволікають і допомагають розслабитися під час навчального процесу. Наприклад: *підготуйте пам'ятки для ритора; трансформуйте запропоновані теми так, щоб вони були більш привабливими; проаналізуйте різні види виступів перед неоднаковими аудиторіями; визначте мету, план і доберіть тези для доповіді на одну з тем*. Вважаємо необхідним використовувати завдання, де потрібно знайти помилки, що створили комізм у реченнях. Це не лише покращує настрій, але й надалі дає можливість бути уважним у мовленні та уникати таких недоречностей у власних текстах.

Аналітичні вправи сприяють тренуванню в студентів умінь працювати з текстом, розвивати пам'ять, аналізувати стилістичні засоби, структурувати інформацію тощо. Відповідно такі вправи є підґрунтям для побудови власного публічного виступу. Наведемо зразок такої вправи: *ознайомтеся з текстом виступу; сформулюйте мету оратора; складіть план-схему виступу; використовуючи зауваження автора та свої знання стосовно важливості враховувати специфіку аудиторії, обговоріть помилки, які трапляються під час публічного виступу*.

Продуктивними в процесі навчання філолога у ЗВО є *творчі* (передбачали створення власних текстів) та *конструктивні* (перебудова речень, текстів тощо) *вправи*. Наприклад: *прочитайте рецензію на книгу; проаналізуйте текст за структурою, лексичним наповненням, синтактичним оформленням; зробіть висновки, чи виникло у Вас бажання прочитати цю книжку; напишіть рецензію на улюблену книгу чи фільм*.

Важливим у формуванні риторичної компетентності є побудова діалогів, питань, використання комунікативних вправ, ігор і ситуаційних завдань, адже подібні завдання сприяють мотивації студентів, викликають

інтерес до навчання, дають змогу практикувати та удосконалювати мовлення. Ситуаційні завдання стимулюють мислення студентів, викликають у них інтерес до навчального матеріалу, підвищують їхню активність у формуванні знань, умінь, розширюють можливості практичного застосування вивченого матеріалу. До того ж варто вчити їх моделювати певні життєві ситуації з використанням різноманітних мовних засобів. Але якщо в завданні відразу зробити установку на використання тих чи інших мовних засобів, то студенти часто прагнуть ужити пропоновані мовні одиниці, менше уваги приділяючи змісту висловлювання й досягненню комунікативної мети.

Також варто пропонувати завдання, де необхідно висловити власну думку, обговорити зі студентами певну проблему тощо, що дозволяє логічно і творчо мислити, аналізувати та виділяти головне, аргументувати, варіювати думки в мовленні. Не менш важливою є робота в групах, парах, адже вона розвиває вміння вести конструктивний діалог, слухати й чути співрозмовника, розуміти позицію співрозмовника, вміння використовувати вербальні та невербальні засоби.

Для розвитку риторичної компетентності також важливо використовувати *метод гри*. Змістовою основою є орієнтувально-діяльнісні ситуації, метою яких було опанувати вміння орієнтуватися в ситуаціях професійного спілкування, оволодіти моделями поведінки тощо. Крім рольових ігор, варто використовувати *риторичні ігри*. У розробленні ігор можна використовувати ідеї О. Баєвої, І. Брадецької, Д. Вагапової, Ю. Жукова, В. Молдована, Г. Сагач, І. Стерніна, О. Юніної та інших.

Особливу увагу варто приділяти використанню студентами невербальних засобів, зокрема міміки, жестів. Для цього необхідно знайомити їх із трактуванням різних жестів, у якій комунікативній ситуації доцільно їх використовувати, яких намагатися уникати. Не менш важливою є робота з мімікою, вираженням власних емоцій, настроїв та розуміння емоцій інших. Для успішного засвоєння невербальних засобів можна аналізувати фото, проводити ігри, які сприяли б активному залученню міміки та жестів. Наприклад, *гра «Інструкція до велосипеда»: проінструктуйте когось, хто не знає, що таке велосипед і як ним користуватися; під час розповіді не використовуйте жестів; потім зробіть те*

саме, використовуючи жести; порівняйте ефективність обох розповідей або попросить когось із групи їх оцінити. Такий вид роботи дає змогу розвивати вміння використовувати невербальні засоби залежно від ситуації.

Для формування риторичної компетентності майбутніх філологів важливими є проведення практичних занять у формі *дискусії*, наприклад, *ток-шоу*. Це певною мірою теж рольова гра. Ток-шоу необхідно використовувати для закріплення деяких тематичних блоків. Основними етапами ток-шоу є: 1) підготовка викладача до проведення ток-шоу (вибір теми, мети, розробка сценарію, формулювання методичних вказівок); 2) знайомство учасників із правилами та сценарієм; 3) проведення гри (виділення проблеми, обговорення, аналіз висновків); 4) рефлексія власної розумової діяльності, аналіз та оцінка організації та проведення; 5) підведення підсумків. Така форма навчальної діяльності дає змогу створити дружню атмосферу, кожен може висловити власну думку, викладач має змогу оцінити рівень засвоєння теоретичного матеріалу та якість знань студентів.

Таким чином, сформована майбутніми філологами у процесі навчання у ЗВО риторична компетентність уможливуватиме високий рівень подальшої професійної самоосвіти, сприятиме реалізації фахових знань у продуктивній й цивілізованій формі мисленнєво-мовленнєвої діяльності.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, запропонована система вправ та завдань, спрямована на формування риторичної компетентності, дає змогу активізувати розумову діяльність майбутніх філологів, зокрема сприяє розумінню важливості риторики, розвитку риторичних умінь задля підвищення іміджу та професійних якостей майбутнього філолога, визначає необхідність роботи над технікою мовлення, навчає доцільності та вправності аргументування, конструювання текстів відповідно до теми й аудиторії, використання поряд із вербальними невербальні засоби комунікації. Під час вибору вправ та завдань важливо звертати увагу на їхній вплив на мовленнєву діяльність студентів, розвиток лінгвістичних умінь, що є підґрунтям для подальшої роботи з реченнями і текстом. Вправи та завдання варто пропонувати, базуючись на текстах різних жанрів, на аналізі та обґрунтуванні обраних студентом відповідей, створених висловлювань. Перспективу наукового дослідження з проблеми формування

риторичної компетентності майбутніх філологів вбачаємо в опрацюванні матеріалу, пов'язаного із визначенням доцільних методів, форм і засобів формування риторичної компетентності майбутніх філологів у ЗВО.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Александров Д. Н. Риторика. Учеб. пособие для студ. вузов. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 534 с.
2. Корчова О. М. Структурно-змістові складники риторичної компетентності майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: наук. журнал* / голов. ред. А. А. Сбруєва. Суми: Видво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. № 6 (50). С. 196–206.
3. Кучерук О. А. Розвиток риторичної компетентності студентів-філологів у процесі риторичної освіти. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: зб. наук. праць (за матми Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* / за ред. проф. К. Я. Климової. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 50–53.
4. Ницета В. А. Методика формування риторичної компетентності учнів основної школи: монографія. Київ: Центр учбової літератури, 2017. 340 с.
5. Ницета В. А. Риторична компетентність учнів загальноосвітніх шкіл як педагогічна проблема. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Ч. II: Педагогічні науки. 2010. № 22 (209). С. 93–98.
6. Сагач Г. М. Риторика: Навч. посіб. для студентів середніх і вищих навч. закладів. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 568 с.

REFERENCES

1. Aleksandrov, D. N. (1999). *Rytoryka. Ucheb. posobyie dlia stud. vuzov*. [Rhetoric. Textbook for students of the university]. Moskva.
2. Korchova, O. M. (2015). *Strukturno-zmistovi skladnyky rytorychnoi kompetentnosti maibutnix fakhivtsiv sotsionomichnoi sfery*. [Structural and semantic components of rhetorical competence of future specialists in the socioeconomic sphere]. Sumy.
3. Kucheruk, O. A. (2015). *Rozvytok rytorychnoi kompetentnosti studentiv-filolohiv u*

protsezi rytorychnoi osvity. [Development of rhetorical competence of students of philology in the process of rhetorical education]. Zhytomyr.

4. Nyshcheta, V. A. (2017). *Metodyka formuvannia rytorychnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly: monohrafiia*. [Methods of forming rhetorical competence of primary school students: monograph]. Kyiv.
5. Nyshcheta, V. A. (2010). *Rytorychna kompetentnist uchniv zahalnoosvitnix shkil yak pedahohichna problema*. [Rhetorical competence of secondary school students as a pedagogical problem]. Luhansk.
6. Sahach, H. M. (2000). *Rytoryka: Navch. posib. dlia studentiv serednix i vyshchyykh navch. zakladiv*. [Rhetoric: Teaching way. for students of secondary and higher education. institutions]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОДЛЕВСЬКА Неля Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: методика викладання філологічних дисциплін, культура спілкування філологів.

РАНИУК Оксана Петрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: методика навчання польської мови у вищій школі, формування риторично компетентного філолога.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PODLEVSKA Nelya Volodymyrivna – Ph.D. in Pedagogical Sciences, assoc. professor, Head of Slavic Philology Department of Khmelnytskyi National University.

Circle of scientific interests: teaching methods of philological disciplines, communication culture of philologists.

RANIUK Oksana Petrivna – Ph.D. in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University.

Circle of scientific interests: methods of teaching the Polish language in higher school, formation of rhetorically competent philologist.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

УДК: 378.14

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-124-129

ПРОХОРОВА Олена Вікторівна –кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методик їх навчання
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4407-8462>

e-mail: pr. elena@mail. ua

СУТНІСТЬ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ СХОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В даний час актуальним в процесі навчання лексики при викладанні східнознавчих дисциплін є те, що активно впроваджуються когнітивні і комунікативні технології, тому що комунікативно спрямоване заняття передбачає формування системи певних знань, умінь і навичок, і надає можливість студентів сформувати конкретні компетенції, а саме – мовні, соціокультурні, дискурсивні, соціальні, стратегічні.

Вивчення східних мов в рамках комунікативно-когнітивного підходу обумовлено сучасними вимогами до навчального процесу відповідно до психічних особливостей і когнітивних переваг студентів, для розвитку у них адекватного уявлення про систему, що вивчається і вміння спілкуватися іноземною мовою. Комунікативно-пізнавальний підхід до навчання підвищує інтерес студентів до вивчення східних мов, оскільки він заснований на обліку комунікативних потреб і їх закономірностей процесу пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до когнітивно-комунікативного навчання східнознавчих дисциплін поступово зростає. Проблема навчання східних мов розглядається не як навчання власне лінгвістичних знань, а як трансляція знань про світ. Когнітивно-комунікативна методика навчання висвітлена в багатьох працях сучасних лінгводидактів (О. М. Горошкіної, І. П. Дроздової, М. І. Пентлюк, Т. В. Симоненко). Окремі лінгводидактичні аспекти цього методу розроблено в надбаннях сучасних учених М. С. Вашуленка, С. О. Карамана, В. Я. Мельничайка, Н. В. Подлевської, Г. Т. Шелехової.

Мета статті – проаналізувати сутність когнітивно-комунікативного підходу до навчання лексики при викладанні східнознавчих дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здатність студентів ефективно та вільно спілкуватись іноземною мовою,

розвиток їхнього адекватного уявлення про мову, що вивчається, вимагають сучасних методів навчання, в основу яких слід покласти когнітивно-комунікативний метод не тільки як засіб навчання суто лінгвістичних понять, спілкування та формулювання думки, а й як засобу трансляції знань про світ, соціалізації індивідууму та пізнання культури народу, мову якого вивчаєш. Тож інтерес до такого методу навчання іноземної мови, що передбачає організацію знань і навичок, сприяє формуванню лінгвістичних, соціокультурних, соціальних і стратегічних компетенцій, постійно зростає [9].

Для формування лексичної компетенції з урахуванням вимог когнітивного підходу необхідна система вправ, так як в даному випадку вправа є елементарною одиницею навчання і не підлягає подальшому дробленню. Говорячи про когнітивно-комунікативний аспект вивчення лексики, слід визнати взаємозв'язок комунікативного і когнітивного, коли знання передаються при комунікації. При цьому відбувається накопичення знань в пам'яті студентів, їх систематизація, що позитивно впливає на пізнавальну діяльність. У цьому також виражена когнітивна функція мови. Теорія граматики укладає в себе розуміння того, що таке мова, як вона функціонує у вигляді комунікативної системи. Вивчаючи лексику і виконуючи вправи, які студенти повинні вміти зв'язати воедино лексичні знання і їх власний досвід. З цього випливає висновок, що не слід розділяти лексику і комунікацію. І чим активніше і ефективніше працюють когнітивні процеси, тим успішніше буде йти процес навчання.

З появою та поширенням комунікативного підходу до навчання іноземної мови у зарубіжній методиці з'явилась тенденція недооцінювати роль когнітивних процесів при вивченні іноземної мови. Їх пов'язували лише з заучуванням правил і системним вивченням іноземної мови, але це означає розуміння когнітивного підходу у вузькому значенні. Проте у

вітчизняній психології та методиці когнітивність розуміють значно ширше і навіть виділяють різні рівні когнітивності. Когнітивність (лат. *cognitio* – пізнання, вивчення, усвідомлення) – це здібність до розумового сприйняття і переробки зовнішньої інформації. Когнітивна психологія використовує це поняття по відношенню до психічних механізмів обробки інформації на різних рівнях пізнавального відображення (як перетворюється інформація в умовах її сприйняття, як 120 організується збереження інформації у довготривалій семантичній пам'яті, як будуються дедуктивні висновки тощо) [7].

Оскільки формування лексичної компетенції та лінгвістичний розвиток студентів неможливі без урахування розвитку їхньої когнітивної сфери, що охоплює такі процеси, як мислення, сприйняття, увагу, пам'ять, уяву, то й засоби подання лексики, її інтеріоризація, контроль за її використанням повинні відповідати загальним когнітивним закономірностям.

Когнітивний аспект повинен бути включений в комунікативний і підпорядкований йому, але разом з тим повинен проявлятися там, де для цього є підстава: де необхідно знайти будь-які аналогії, що полегшують засвоєння, або, навпаки, виявити відмінності, щоб уникнути уподібнення (інтерференції).

Когнітивний підхід з'явився завдяки генезису і кризі аудіолінгварного підходу, який спирався на біхевіоризм, що вважав, що людська поведінка зводиться до ланцюга стимулів-реакцій. Основоположником даного підходу був Б. Скіннер, який розробив систему принципів поведінки людини в чітко визначених умовах. На процес викладання сходознавчих дисциплін, перш за все, впливає навколишній світ студента, а не генетичний фактор. Аудіолінгвальний метод прирівнював процес оволодіння мовою до процесу формування навичок в результаті закріплених реакцій за умови їх позитивного підкріплення. В основі навчання лежали лексичні зразки, що піддавалися механічного тренування за допомогою системи трансформаційних вправ, що забезпечувало запам'ятовування мовного матеріалу.

Дотримуємося думки про рівнозначності комунікативного і когнітивного компонентів у викладанні. Винесення ж поняття «когнітивний» в назві підходу на перше місце пояснюється історичною обумовленістю його появи і основоположенням особистісно-

індивідуальних і соціально-особистісних характеристик студентів для вибору методичного інструментарію і підходу до навчання.

Когнітивно-комунікативний підхід до навчання теоретично обґрунтовує комунікативну методику викладання східних мов. Використовуючи цей підхід, можна розв'язувати методичні питання, пов'язані з відбором, організацією, послідовністю вивчення лексичного матеріалу і способів його пред'явлення і тренування. При цьому слід враховувати комунікативну потребу студентів і навчальні умови. При використанні когнітивно-комунікативного підходу відбувається забезпечення свідомого засвоєння мовних, країнознавчих і культурно-естетичних знань, за допомогою яких відбувається розвиток і задоволення пізнавальних інтересів і запитів формування особистості студента, який вивчає східну мову на мінімально необхідному рівні [6].

Отже, когнітивно-комунікативний підхід навчання студентів іноземної мови розглядається як метод навчального процесу, що підпорядковується системі комунікативних, фахових та пізнавальних завдань, передбачає вивчення функціонування мови в динаміці, базується на принципах комунікативної спрямованості, а також полягає у свідомому й відповідальному підході студентів до вивчення іноземної мови, де студент є активним учасником навчального процесу, а не пасивним відвідувачем занять [3].

В основі процесу пізнання та, відповідно, й в основі комунікативно-когнітивного підходу лежить активність особистості. Когнітивний підхід до навчання реалізується в тому випадку, коли відбувається заміна суб'єктно-об'єктних відносин на суб'єктно-об'єктну взаємодію, тобто коли студент є активним учасником процесу навчання, а не об'єктом навчальної діяльності викладача. Під час когнітивного підходу людина, яку навчають, є центром освітнього процесу, є особистістю, що мислить, яка активно переробляє інформацію.

Когнітивно-комунікативний підхід до навчання теоретично обґрунтовує комунікативну методику викладання сходознавчих дисциплін, тобто, використовуючи даний підхід можна вирішити методичні питання, пов'язані з відбором, організацією, послідовністю вивчення мовного матеріалу і способів його пред'явлення і тренування, при цьому слід враховувати комунікативну потребу

студентів і навчальні умови. Відзначимо також, що при використанні когнітивно-комунікативного підходу відбувається забезпечення свідомого засвоєння мовних, країнознавчих і культурно-естетичних знань, за допомогою яких відбувається розвиток і задоволення пізнавальних інтересів і запитів формування особистості студента, що вивчає східну мову на мінімально необхідному рівні.

О. І. Вовк висуває такі основні принципи комунікативно-когнітивного підходу:

- навчання східної мови в процесі когнітивно-комунікативної діяльності;
- стимулювання мовленнєво-розумової активності суб'єктів пізнання;
- створення автентичних умов їхньої соціалізації;
- урахування індивідуальних пізнавальних стилів і навчальних стратегій;
- розвиток і розширення простору знання;
- становлення мовної особистості;
- формування картини світу;
- розвиток множинного інтелекту;
- контекстуальність комунікативно-когнітивної діяльності;
- розвиток критичного мислення;
- становлення здатності до концептуального структурування інформації [2].

Ефективність когнітивно-комунікативної методики навчання читання забезпечується комплексом вправ, у якому враховуються індивідуально-особистісні характеристики, когнітивні стилі та стратегії студентів. За допомогою когнітивно-комунікативної методики навчання читання іноземною мовою можна скоротити шлях оволодіння великим об'ємом іноземної інформації, яка необхідна студенту, а також покращити швидкість та якість її вилучення для подальшого використання.

Когнітивна методика ґрунтується на загально дидактичних і лінгводидактичних принципах навчання, з-поміж яких провідними вважаємо:

- особистісний – орієнтування на особистість;
- етнокультурологічний – навчання мови в контексті східної культури, пізнання якої відбувається у взаємодії з культурами інших народів;
- інтегративності – інтеграція здобутої пізнавальної інформації, спільна творча діяльність;
- емоційності – збагачення позитивними емоціями;

- креативності – забезпечення результативної творчої діяльності;
- активної пізнавальної спрямованості – формування мотивації в засвоєнні лінгвістичних знань, спроектованих на ефективне спілкування в будь-якій життєвій ситуації.

Когнітивно-комунікативна методика, перш за все, передбачає створення ментального образу іноземного слова чи граматичного явища – так званого концепту. Концепт є одним з головних понять когнітивної лінгвістики та позначає цілісне образне уявлення про предмет. Основою для надбудовування концептів є фрейм – шаблон, що відображає сценарії, за зразком яких у свідомості людини відтворюється більшість ситуацій [10].

Провідну роль в утворенні синтезу комунікативного і когнітивного підходу грає комунікативний принцип. Когнітивний принцип в рамках навчання східних мов абсолютно необхідний, тому що він заснований на вже отриманих при оволодінні студентом рідною мовою когнітивних умінь, що значно полегшує процес оволодіння іншою мовою.

Завдяки комунікативно-когнітивному підходу з'явилося усвідомлення необхідності враховувати психологічні та психолінгвістичні проблеми студентів. Прийоми навчання мають величезний виховний потенціал, так як розвивається незалежність мислення і дії, бажання самим керувати своїм навчанням і оцінювати його, що сприяють духовному та соціальному розвитку особистості.

Концептуальні положення комунікативно-когнітивного підходу до навчання іноземного міжкультурного спілкування містять такі аспекти:

- міждисциплінарність як основний дидактичний принцип в навчанні іноземного спілкування;
- принцип рівневого підходу до вивчення функціонування мови як засобу спілкування, що включає лінгвістичний, соціальний та культурологічний рівні;
- принцип моделювання діяльнісного характеру іноземного міжкультурного спілкування, з урахуванням його трикомпонентної структури, що охоплює комунікацію, інтеракцію, перцепцію і механізми, що забезпечують їх функціонування;
- принцип розвитку і вдосконалення когнітивної, мовної, художньої та наукової картин світу в процесі навчання міжкультурного спілкування, як основний

принцип розвитку і виховання полікультурної мовної особистості в професійній підготовці фахівців з східних мов в межах викладання східнознавчих дисциплін [1].

Основним методичним принципом при навчанні анотуванню вважається принцип цілісного сприйняття тексту. Когнітивна психологія доводить, що сприймати інформацію легше, якщо студент уявляє, що саме він буде вивчати. Тому при когнітивно-комунікативному підході аналіз починається з тексту в цілому і спрямований на виявлення його макроструктури, яка матеріалізується студентами текстовою матрицею. Після того, як складена текстова матриця, починається робота з його лексико-граматичними одиницями, що спонукає студентів до мовної згодки на основі контексту.

Використання комунікативно-когнітивного підходу до викладання іноземних мов вважається найдоцільнішим, оскільки він забезпечує інтенсифікацію навчального процесу, що є важливим за умов скорочення аудиторних годин і збільшення обсягів самостійної роботи студентів. Цей підхід спрямований на розвиток основних видів мовленнєвої діяльності – читання, письма, аудіювання та говоріння – в умовах, що моделюють ситуації реального професійного спілкування іноземною мовою, та стимулює мовленнєво-розумову активність студентів. Комунікативно-когнітивний підхід також передбачає вирішення практичних завдань, доцільних у професійній діяльності, тобто таких, що охоплюють інтереси і потреби студентів та відображають «систему взаємовідносин комунікантів» [5, с. 43]. Поєднання комунікативного та когнітивного підходів сприяє формуванню у студентів лінгвістичного концепту знання, що розуміють як тип ментальної репрезентації сприйнятої та обробленої вербальної та невербальної інформації.

Комунікативно-когнітивні технології характеризуються своєю спрямованістю на розвиток навчально-пізнавальної компетенції, вони розвивають інтелектуальні здібності студентів, привчають їх до спостережливості, рефлексії, формують навчально-дослідницькі та науково-дослідні вміння, розвивають критичне мислення, стратегії розуміння усних та письмових текстів професійної спрямованості. Ці технології включають в себе складання концептуальних карт, роботу з таблицями, схемами, колажування, створення проєктів з використанням кейс-методу, участь у

навчальних та наукових конференціях та ін. Формування міжкультурної компетентності на основі комунікативно-когнітивного підходу – це комплексний освітній процес, що здійснюється на основі цілісної методико-філологічної моделі, яка припускає: підбір теоретичного матеріалу, що відображає сучасні тенденції в мові і мовній політиці; аналіз міжкультурних універсалій і опозицій; реалізацію навчально-практичних заходів, орієнтованих на акцентуацію та освоєння культурних відмінностей, відображених в окремих фрагментах картини світу. При такому підході формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців, коли «майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід» [8, с. 28], стає метою навчання, чинником, що визначає всю навчально-методичну організацію курсу з іноземної мови, і засобом активізації особистісного потенціалу студента.

Дослідження показали, що когнітивно-комунікативний підхід у навчанні потребує насамперед створення образу іншомовного слова. Сформований в пам'яті образ слова носить когнітивний (ментальний) характер [7, с. 84]. О. О. Залевська представляє особливий спосіб організації мовного та мовленнєвого досвіду студентів. Вона пропонує проводити роботу над побудовою когнітивного образу слова на етапі концептуалізації word-study за П. Турвич [4, с. 36]. На цьому етапі студент має потребу у різноманітній інформації та мовних особливостях слова. Після побудови образу слова та накопичення інформації про нього настає етап інтеріоризації, тобто поступового розвитку вміння використання нової лексичної одиниці та введення її у довготривалу пам'ять. Інформація про слово перероблюється свідомістю студента і організується у вигляді спеціальних об'єднань. У такому процесі беруть участь когнітивні системи. На наступному етапі відбуваються асоціативні зв'язки слова. Когнітивний образ слова стає більш тривалим та сталим. І якщо наявна необхідна мотивація, позитивний мовний та мовленнєвий досвід, відчуття мови, комбінаційні здібності та креативність у мовленнєвій діяльності студента, то проходить процес «кристалізації», «вращення» сформованих образів у різні види. Важливою умовою оволодіння лексичним аспектом іншомовного мовлення є саме побудова розмереженої системи

зв'язків у слові.

У ході розкриття сутності когнітивно-комунікативного підходу, з'ясовано, що окремо когнітивному приділено менше уваги, ніж комунікативному при формуванні у студентів граматичної компетенції. Сутність когнітивного підходу полягає у всприйнятті, пізнанні й розумінні людиною дійсності; здобутті, обробці, структуруванні, зберіганні, виведенні та використанні знань; вивченні й поясненні пізнавальних процесів і механізмів. Такий підхід повинен забезпечити загальні здібності, які виявляються в позитивній кореляції між діями та проблемними завданнями, які потребують подальшого розгляду.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Впровадження когнітивно-комунікативної методики в процес викладання східнознавчих дисциплін варто вважати доцільним, оскільки вказане поєднання педагогічних підходів забезпечує розвиток як когнітивних, так і мовленнєвих навичок; інтенсифікує процес навчання мови та відповідає загальноєвропейським рекомендаціям із питань мовної освіти.

У подальшому доцільно звернути увагу на практичних аспектах реалізації когнітивно-комунікативного підходу до навчання лексики при викладанні східнознавчих дисциплін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Барабанщиков В. А. Коммуникативный подход к исследованию когнитивных процессов / Барабанщиков В. А. // Сайт НОУ ВПО «Институт психоанализа» / [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.inpsycho.ru/info/resursy/biblioteka/stati-prepodavatelej (дата звернення: 15.02.2021).
2. Вовк О. І. Комунікативно-когнітивна компетентність майбутніх філологів: нова парадигма сучасної освіти / О. І. Вовк. Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. 500 с.
3. Гончаренко А. Особистісно-орієнтована модель освіти: підготовка педагога / А. Гончаренко // Дошкільне виховання 2008. № 1. С. 10–13.
4. Залевская А. А. Введение в психолингвистику / А. А. Залевская. М.: РГГУ, 2000. 348 с.
5. Коростелев В. С. Принципы создания системы коммуникативного обучения иноязычной культуре / В. С. Коростелев, Е. И. Пассов, В. П. Кузовлев. // Иностранные языки в школе. 1987. № 2. С. 43–44.
6. Прохорова О. В. Сутність когнітивно-комунікативної методики викладання та її застосування при викладанні східнознавчих дисциплін / Прохорова О. В. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019 № 43 Т. 3 С. 56–59.

7. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. Питер, 2006. 588 с.

8. Степанова І. С. Реалізація комунікативного підходу до викладання іноземних мов у технічних вишах: Матеріали ІХ міжнародної науково-практичної конференції «Гуманізм та освіта». 2008. [Електронний ресурс]. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/humed/2008/txt/stepanova.php> (дата звернення: 15.02.2021).

9. Табанюхова О. М. Використання когнітивно-комунікативного методу у викладанні іноземних мов у вищих навчальних закладах / О. М. Табанюхова //Лінгвістичні та соціокультурні проблеми в перекладі. Матеріали міжвузівського семінару. К.: ЦННПВ НА СБУ, 2017. С. 100–106

10. Томенюк О. Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ / О. Томенюк // Актуальні питання гуманітарних наук. 2015. № 11. С. 141–146.

REFERENCES

1. Barabanshchikov, V. A. (2019). *Kommunikativnyi podkhod k issledovaniyu kognitivnykh protsessov*. [Communicative approach to the study of cognitive processes].
2. Vovk, O. I. (2013). *Komunikativno-kognitivna kompetentnist maibutnykh filolohiv: nova paradyhma suchasnoi osvity*. [Communicative-cognitive competence of maybut philologists: a new paradigm of contemporary education]. Cherkasy.
3. Honcharenko, A. (2008). *Osobystisno-orientovana model osvity: pidhotovka pedahoha*. [Personality-oriented model of education: teacher training]. Kiev.
4. Zalevskaia, A. A. (2000). *Vvedeniye v psikholyngvistyku*. [Introduction to psycholinguistics]. Moscow.
5. Korostelev, V. S. (1987). *Pryntsypy sozdaniya systemy kommunikativnoho obucheniya ynoiazichnoi kulture*. [Principles of creating a system of communicative learning of foreign language culture].
6. Prokhorova, O. V. (2019). *Sutnist kognitivno-komunikativnoi metody vykladanni ta yii zastosuvanni pry vykladanni skhodoznavchyykh dystsyplin*. [The essence of the cognitive-communal methodology of victories and stasis in the victories of similar disciplines].
7. Solso, R. (2006). *Kognitivnaia psikhohyia*. [Cognitive psychology]. Pyter.
8. Stepanova, I. S. (2008). *Realizatsiia komunikativnoho pidkhodu do vykladanni inozemnykh mov u tekhnichnykh vyshakh*. [Implementation of a communicative approach to teaching foreign languages in technical universities].
9. Tabaniukhova, O. M. (2017). *Vykorystanni kognitivno-komunikativnoho metodu u vykladanni inozemnykh mov u vyshchyykh navchalnykh zakladakh*. [The use of cognitive-communicative method in teaching foreign languages in higher education]. Kiev.
10. Tomeniuk, O. (2015). *Kognitivnyi pidhid do analizu movnykh yavysch*. [Cognitive Pidhid to the Analysis of Movies].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРОХОРОВА Олена Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри західних і східних мов та методик їх навчання ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: методика навчання англійської мови у вищій школі, східні мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PROKHOROVA Olena Viktorivna – PhD (Candidate of Pedagogical Sciences), Senior Lecturer, Department of Western and Eastern Languages and Methods of their Teaching, South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky.

Circle of scientific interests: methods of teaching English language in higher school, eastern languages.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2021 р.

УДК 373

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-129-132

СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1290-136X>

e-mail: pednauk@gmail.com

**ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасний етап розвитку музичної освіти висуває на перший план завдання виховання спеціаліста–професіонала, що володіє декількома видами діяльності, здатного кваліфіковано вирішувати професійні проблеми в нових соціо-культурних умовах. В руслі намічених тенденцій важливим завданням музичної освіти стає розширення сфери практичної діяльності педагога-музиканта, музиканта-виконавця, що забезпечує професійну затребуваність та соціальну значущість. Сфера діяльності для музиканта-виконавця є концертмейстерська робота, яка за своєю специфікою вимагає від спеціаліста не тільки володіння традиційними виконавськими навичками, але й цілого комплексу особистісних якостей та вміння творчо працювати з нотним матеріалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема виявлення природи музично-виконавської діяльності досить розроблена в психолого-педагогічній, музикознавській та музично-педагогічній літературі. Виконавська діяльність музиканта розглядається як один з видів творчої діяльності та характеризується неповторністю по характеру здійснення та результату, оригінальністю, суспільно-історичною та індивідуальною унікальністю. (Б. В. Асафев, Л. А. Мазель, В. В. Медушевський, С. В. Назайкинський, Л. І. Божо-

вич та ін.). Вона діалектично поєднує в собі інтуїтивне, емоційне, раціональне та має в своїй основі комунікативний процес, спрямований на передачу музичної інформації від композитора до слухача. Мистецтво акомпанементу, його теорія та практика розглядаються в дослідженнях піаністів-практиків (А. А. Люблінський, Є. М. Шендерович, Н. А. Крючков, Л. М. Живов та ін.). Музиканти піднімають питання проблеми творчих взаємовідносин піаніста-концертмейстера та соліста, взаємозв'язку сольної та фортепіанної партій, питання навчання студентів-концертмейстерів читанню нот з листа (В. В. Подольська, Р. А. Верхолаз), досліджується проблема формування художніх критеріїв концертмейстерської майстерності (Н. Н. Горошко) та ін. багатьма вченими (Н. Н. Горошко, М. В. Воротний, В. П. Саранін, П. Н. Євтіхiev) підкреслюється комплексна природа професійної майстерності концертмейстера, що складається із сукупності спеціальних знань, виконавських умінь та навичок, індивідуально-психологічних якостей особистості.

Відомі праці: підручник Т. Молчанової «Мистецтво піаніста-концертмейстера» (Львів, 2001) [5], дисертаційні дослідження Л. Повзун «Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста-концертмейстера» (К., 2005) [6], та

«Формування концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін» Т. Карпенко (К., 2010) [3], наукові розробки О. Бабчук, В. Левчук, Ю. Небуну, В. Павлічук, С. Паламар, Т. Фойдер вивчають питання щодо творчих концертмейстерських навичок студентів вищих навчальних мистецьких закладів.

Метою статті є аналіз особливостей концертмейстерської діяльності студентів під час навчання у вищому навчальному закладі мистецького спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основне завдання педагога в процесі концертмейстерської підготовки студентів убачається у формуванні та розвитку вмінь і навичок, які необхідні для роботи. Процес професійної підготовки в концертмейстерському класі містить наступні елементи музично-виконавської діяльності: – акомпанемент солісту, ансамблю, хору; транспонування, творче «поводження» з нотним текстом; – об'єднання акомпанементу з партією соліста; – добір на слух мелодій і акомпанементу до них.

Крім цього, спеціальним концертмейстерсько-педагогічним умінням є:

- керівництво (з одночасним акомпануванням) дитячим хором-класом із використанням елементів диригентської техніки;
- виконання-показ класу або солісту нового твору з одночасним співом;
- розучування нового твору із солістом (вокалістом або інструменталістом), хором-класом;
- самостійна (позанавчальна) робота з вокалістами й інструменталістами.

Таким чином, концертмейстерський клас – одна з виконавських дисциплін, що має важливе значення для загальної професійної підготовки вчителів музики. У концертмейстерському класі музично-виконавська діяльність студентів полягає у вивченні широкого кола вокальної, інструментальної, дитячої музичної літератури, в акомпануванні солісту-вокалісту або інструменталісту, в грі в ансамблі, співі під власний супровід, читанні з листа, транспонуванні, в доборі на слух.

Необхідно відзначити, що в концертмейстерському класі в силу його специфіки відбувається концентрація і систематизація знань і вмінь, набутих студентами на заняттях з фортепіано, баяна, акордеона, диригування, сольного співу й теорії музики (Н. Борисова, Д. Гостева,

Т. Глядкоўська, М. Моїсеєва, Ф. Халілова та ін.).

Концертмейстерський клас у структурі професійної підготовки музиканта-піаніста є важливим предметом спеціального циклу і поряд з іншими дисциплінами відповідає за цілісну підготовку спеціаліста, забезпечує базу для роботи в області ансамблевої діяльності. Завдання концертмейстерського класу в музичній освіті полягають у формуванні та вдосконаленні виконавських навичок та вмінь, призначених для професійної роботи піаніста з солістами. Сучасність вимагає підготовки грамотних спеціалістів-концертмейстерів з високим виконавським потенціалом, спрямованим на застосування набутих виконавських умінь та навичок на практиці, узагальнення та закріплення досвіду, адаптацію концертмейстерських умінь та навичок до умов професійної діяльності вчителя музики [3, с. 16].

За своїми особливостями професія концертмейстера знаходиться на пересіченні педагогіки та виконавства і поєднує в собі головні їхні ознаки. Для даного виду діяльності психологічний компонент має головне значення. Навчання мистецтву акомпанементу можливе тільки при опорі на вміння, що вже має виконавець, при наявності емпатії, що за своєю природою виходить за рамки специфічної музичної обдарованості.

Автори перших фундаментальних досліджень Н. Крючков та А. Люблінський в галузі концертмейстерства відзначали важливість цієї специфічної якості. В процесі свідомого тренування навичок читання з листа, транспонування, репетицій з солістами чи інструменталістами кожен піаніст може навчитися мистецтву акомпанування. Гармонійне поєднання професійних навичок з людськими якостями можливі тільки при умові того, що останні будуть найкращим способом відповідати специфічним вимогам обраного виду діяльності.

У сучасних умовах психологічна компетентність концертмейстера важлива не менше, ніж його виконавські та педагогічні здібності, навички читання з аркуша та транспонування. В деяких ситуаціях, що складається в процесі відповідальних концертів, конкурсних виступів, концертмейстер в повному сенсі виконує роль психолога, який вміє зняти напругу соліста, негативний фон перед виходом на сцену, здатен знайти вірну яскраву асоціативну підказку для артистичного настрою. Концертмейстер, знаходячись

поряд, допомагає пережити невдачі, пояснити їх причини, тим самим попереджаючи в подальшому виникнення сценічної фобії, страху перед повторенням помилок.

Робота концертмейстера включає окрім виконавських функцій педагогічні завдання. Саме цим концертмейстер відрізняється від акомпаніатора. Пояснення цьому криється в більшій видимості для оточуючих виконавського компонента і навпаки, в схованому, неявному вияві педагогічних функцій. Відмінність концертмейстера від акомпаніатора в доповненні до виконавських завдань педагогічних функцій в інструментальних класах, насправді не підкріплено спеціальним акцентом на ознайомленні з педагогічним компонентом професії при навчанні. Усвідомленість сутності педагогічних функцій та здатність їх практичної реалізації в більшій мірі є результатом емпіричного досвіду. Оптимальний режим поєднання навчання та практики дає найбільш повне уявлення про педагогічний аспект професії концертмейстера. В дійсності, практичне навчання концертмейстера навичкам педагогічної роботи відбувається лише з початком його професійної діяльності.

Спільна діяльність передбачає партнерські взаємовідносини, оскільки її ефективність досягається безпосередньо рівною зацікавленістю всіх суб'єктів означеної діяльності. Елемент партнерства у взаємодії забезпечує гармонійність такої співробітництва.

Сучасна педагогіка і особливо музична педагогіка, яка має за основу творчість, в якості важливого принципу висуває принцип співробітництва. Далеко не кожен концертмейстер вводить проблему співпраці до кола своєї професійної уваги. Багато хто вважає це несуттєвим або як те, що відбувається самостійно. Іншими словами, відносячись з усією серйозністю до своїх виконавських та, можливо педагогічних завдань, не враховуються складні психологічні аспекти роботи. Ансамблеве виконання – це результат очевидний, який звучить, який є вершиною айсбергу, що іменується взаємодією в професійному концертмейстерському сенсі. Підвалина цього айсбергу включає в себе такі непояснювальні поняття, як концертмейстерська інтуїція, чуття, такт, які наповнюють професію глибоким естетичним та гуманістичним змістом.

Проблема партнерства в ансамблі безпосередньо пов'язана з концертмейстерською діяльністю музиканта,

оскільки функціональна необхідність партнерства в ансамблі є нагальною проблемою. Спільне виконання незалежно від способу розподілення між фортепіано та інструментом музичного матеріалу та виконавським рівнем музикантів, повинно бути однорідним, злитим, а не складовим. Розподіл репертуару інструменталістів на камерно-ансамблевий та сольний, на жаль, закріплює думку про те, що фортепіанна партія носить акомпануючий характер, то функції концертмейстера – допоміжні і аж ніяк не партнерські. Ця думка не повинна відбиватися на роботі професійного концертмейстера, що працює з інструменталістами, оскільки партнерські взаємовідносини між учасниками ансамблю необхідні постійно. Вирішення педагогічних завдань концертмейстера може бути успішним лише за врахування психологічної специфіки партнерської взаємодії.

На основі аналізу теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних піаністів-концертмейстерів, виявлено, що концертмейстерська майстерність має комплексну природу та складається із сукупності виконавських умінь та навичок, музичних знань, спеціальної ерудиції, індивідуально-психологічних якостей особистості, що дозволяють здійснювати ансамблеву діяльність.

Впровадження професійно-діяльнісного підходу, у відповідності з яким здійснюється формування всієї сукупності особистісних та діяльнісних компонентів концертмейстерської майстерності (розвиток музичного мислення, музичних здібностей та творчого потенціалу, формування вмій та навичок, а також творчої індивідуальності в аспекті особистісно-орієнтованої парадигми освіти).

1. Поглиблене вивчення історії, естетики та жанрів музичного мистецтва (сприяє підвищенню якості музично-теоретичних знань студентів, розширенню їх історико-культурного світогляду, збагаченню музичної ерудиції).

2. Інтеграція концертмейстерського класу з музично-теоретичними дисциплінами (дозволяє виконати вибіркове та сумлінне вивчення на музично-теоретичних предметах професійно необхідних студентам знань для виконання концертмейстерської роботи, виробити навички актуалізації теоретичної інформації при прочитанні та аналізі нотного тексту та застосування її в репетиційній роботі з солістами. Це забезпечує професійно грамотний підхід до трактування музичного

тексту та адекватну в стилістичному та історичному аспектах інтерпретацію твору).

3. Навчання студентів основам концертмейстерських умінь та навичок роботи з музичним текстом – аранжування (навчання основам спрощення фактури, читання нотного тексту з листа, транспонування та добору на слух дозволяє розвивати необхідні для концертмейстера вміння художньо опрацьовувати музичний матеріал, музичну фактуру у відповідності з завданнями конкретного репетиційного режиму, використовувати засоби відтворення на фортепіано тембрів оркестру, технічні засоби подолання піаністичних труднощів та таким чином, забезпечити виконавську підготовку студентів до виконання концертмейстерської діяльності) та етап виконавської реалізації музичного образу твору [5, с. 17–23].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Все вищезазначене свідчить про те, що поглиблене вивчення історії, естетики, жанрів музичного мистецтва, інтеграція концертмейстерського класу з музично-теоретичними дисциплінами, навчання спеціальних концертмейстерських умінь та навичок – всі ці умови забезпечують ефективну підготовку студентів до професійної діяльності концертмейстера в подальшому. Перспективи подальших досліджень полягають у деталізації ключових понять, формуванні змісту навчального матеріалу, відповідно теоретичного підґрунтя визначених особливостей концерт-мейстерської діяльності студентів під час навчання на мистецьких та музично-педагогічних факультетах закладів вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Абдулина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования*. М. : Просвещение, 1990. 315 с.
2. Давыдов В. В. *Теория развивающего обучения*. М., 1996. 251 с.
3. Карпенко Т. *Формування концертмейстерської компетентності майбутніх педагогів-музикантів у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. канд. пед. наук.: спец.13.00.04 теорія і методика професійної освіти / Т. Карпенко. К., НПУ ім. М. Драгоманова, 2010. 21 с.*
4. Карнаухова Т. И. *Формирование умений подбора по слуху и транспонирование в процессе инструментальной подготовки учителя музыки: Автореферат дисс. ... канд. пед. наук. М., 1990. 20 с.*
5. Молчанова Т. *Мистецтво піаніста-концертмейстера: навч.пос. / Т. Молчанова.*

Львів: ЛДМА ім. М. Лисенка, 2001. 216 с.

6. Повзун Л. *Наукові і художні аспекти мистецької діяльності піаніста-концертмейстера : автореф.дис.канд.мист-ва: спец.17.00.03 музичне мистецтво / Л. Повзун. К. : ІМФЕ ім. М. Рильського, 2005. 16 с.*

7. Рудницька О. П. *Сприйняття музики і педагогічна культура вчителя: Навч. посібник. К. : КДП, 1992. 219. с.*

REFERENCES

1. Abdulina, O. A. (1990). *Zahal'nopedahohichna pidhotovka vykladachiv u systemi vyshchoyi pedahohichnoyi osvity*. [General pedagogical training of teachers in the system of higher pedagogical education]. Moscow.
2. Davydov, V. V. (1996). *Teoriya rozvyval'noho navchannya*. [Theory of developmental learning]. Moscow.
3. Karpenko, T. (2010). *Formuvannya kontsertmaysters'koyi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv-muzykantiv u protsesi vyvchennya profesiynykh dystsyplin*. [Formation of concertmaster competence of future teachers-musicians in the process of studying professional disciplines]. Kyiv.
4. Karnaukhova, T. I. (1990). *Formuvannya navychok doboru na slukh i transpozitsiyu v protsesi instrumental'noyi pidhotovky vchytelya muzyky*. [Formation of skills of selection on hearing and transposition in the course of instrumental preparation of the teacher of music]. Moscow.
5. Molchanova, T. (2001). *Mystetstvo pianista-kontsertmeystera*. [The art of pianist-accompanist]. Lviv.
6. Povzun, L. (2005). *[Naukovi ta khudozhni aspekty khudozhn'oyi diyal'nosti pianista-kontsertmeystera*. Scientific and artistic aspects of the artistic activity of the pianist-accompanist]. Kyiv.
7. Rudnytska, O. P. (1992). *Spryynyattya muzychno-pedahohichnoyi kul'tury vchytelya*. [Perception of music and pedagogical culture of the teacher]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СВЕЩИНСЬКА **Наталія** **Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: теорія та методика професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SVESHCHYNSKA **Natalia** **Vasylivna** – Candidate of Philology ped. Sciences, Associate Professor of Music and Methods of Music Education of the Centralukrainian Pedagogical State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: the theory and methods of professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 372.881.111.22.

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-133-138

ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6898-821X>
e-mail: tokareva.tatyana29@gmail.com

ХОМЕНКО Тетяна Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7871-1940>
e-mail: tat04jana24@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ПОВЕДІНКУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна школа потребує педагога, який усвідомлює актуальні педагогічні завдання і володіє засобами їх вирішення, спеціаліста, який вміє планувати навчальний процес, володіє системою професійної та особистісної рефлексії [11, с. 36]. Для успішного здійснення освітньої діяльності вчитель іноземної мови має оволодіти необхідними компетенціями, вміти доречно організувати та реалізувати свою мовленнєву та немовленнєву поведінку стосовно вимог уроку, що має особливо важливе значення для розвитку та удосконалення вмінь та навичок учнів у різних видах мовленнєвої діяльності [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Низка досліджень сучасних науковців (О. Бігич, Н. Гальскова, Н. Гез, С. Ніколаєва, Є. Пассов, О. Соловова та ін.) висвітлюють лінгводидактичні, культурологічні та методичні аспекти підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Однак питання стосовно ключових компетенцій вчителя іноземної мови та моделей його поведінки стосовно вимог до уроку залишається недостатньо вивченим.

Мета статті – розглянути компетенції вчителя іноземної мови та його мовленнєву і немовленнєву поведінку стосовно вимог до уроку та показати творчий потенціал.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання розрізнення понять «компетентність» та «компетенція» жваво дискутується у сучасних педагогічних публікаціях. Обидва слова мають одне із значень «добра обізнаність з чим-небудь» [1 с. 445]. У науковій літературі проблема

розглядається дуже докладно, тому вважаємо за можливе лише додати, що, незважаючи на іноді синонімічне вживання, семантична різниця цих слів може бути продемонстрована на прикладах: «це питання в його компетенції» та «він компетентний у даній галузі знань/діяльності». Очевидно, що компетенції – це «інструменти» (знання, вміння, навички, досвід, цінності та ін.), що допомагають професіоналу вирішувати нагальні питання в існуючих умовах, на даному місці в даний час. Працівник повинен володіти необхідною в даних умовах праці сукупністю компетенцій – «інструментів», щоб не дискредитувати себе як фахівця. Коли змінюються умови виконання професійної діяльності, змінюється і наповнення та обсяг окремих компетенцій. Якщо вчителя, який викладає іноземну мову у першому класі, «закинути» у старші класи школи, навряд чи він почне одразу ж діяти професійно доцільно. Напевне, цей вчитель зможе викладати іноземну мову в старшій школі, але для цього йому треба попрацювати над собою, розширити свою компетенцію: відновити базові знання (фахова компетенція), обміркувати дидактично-методичні питання (дидактико-організаційна компетенція), навчитися контактувати з юнацтвом (соціально-комунікативна компетенція). Очевидно, що збільшення обсягу будь-якої компетенції призводить до підвищення компетентності. У цього вчителя іноземних мов підвищився рівень професіоналізму, він став більш компетентним у своїй справі.

Зазвичай у педагогічній науці розрізняють ключові [12] та професійні [3] компетенції. Загалом, можна виокремити такі

основні компетенції вчителя іноземних мов: особистісна компетенція, соціально-комунікативна компетенція, виховна компетенція, фахова компетенція, дидактико-організаційна компетенція.

Особистісна компетенція (компетенції особистого самовдосконалення) [12] передбачає створення балансу між роботою, підвищенням своєї кваліфікації, сім'єю та вільним часом; правильне поведіння у стресових ситуаціях; уміння змінювати негативні умови і не сприймати їх як даність; визначеність стосовно свого розвитку та заходів для цього; здатність до побудови гарних стосунків з учнями, колегами, батьками учнів.

Вчитель має так організувати свою роботу та своє робоче місце, щоб вдавалося працювати ефективно та із задоволенням. Особистісна компетенція набуває нової якості, коли вчитель прагне самовдосконалення у професійній сфері, зазвичай, за допомогою навчальних заходів, що підвищують його кваліфікацію (курси, семінари, професійні об'єднання).

Соціально-комунікативна компетенція (компетенції співпраці, комунікативні компетенції) охоплює вміння вчителя згладжувати та залагоджувати конфлікти в класі, керувати своїми емоціями під час роботи, успішно спілкуватися в особистих, професійних, міжкультурних ситуаціях, бути прикладом для інших в повсякденній комунікації.

Організація навчання в освітніх закладах змушує спиратися на стосунки різних видів. Стосунки між вчителями та учнями є фактором, який має найбільший вплив на успіх або «провал» процесу навчання в школі. Для ефективного спілкування вчитель має висунути вимоги стосовно роботи учнів, встановити правила поведінки та слідкувати за чітким їх дотриманням, проявляти співчуття до учнів, демонструвати привітність, дружелюбність, підтримувати необхідний рівень завантаженості школярів навчальною діяльністю і не перевищувати його, підтримувати їх при досягненні прогресу, оцінювати не тільки результат, але й старанність учнів, серйозно сприймати їхнє ставлення до ходу уроку.

Першою умовою побудови позитивних відносин з учнями є прозорість учительських вимог. Школярі мають знати, що від них очікується і яких правил треба дотримуватися. Здатність до емпатії відіграє важливу роль у стосунках між вчителем та учнями. Коли вчитель говорить учню неприємні речі з відповідною інтонацією

стосовно негативної поведінки чи успішності, він повинен усвідомлювати, що в цей момент відчуває учень і як він може відреагувати на такі висловлювання. Звичайно, школярі адекватно реагують на зауваження і критику, якщо вони знають, що йдеться не про їх особистість, а лише про поведінку в конкретній ситуації або конкретний навчальний результат.

Учні цінують, якщо вчитель ставить до них вимоги стосовно навчання з передумовою, що вони обов'язково виконають це завдання та зацікавляться такою діяльністю. Оскільки діти намагаються досягти певного рівня успішності, вчитель може від них вимагати результат. Школярі на важливих етапах свого розвитку переживають когнітивні, фізичні, соціальні перевтілення та зміни, тому важливо, щоб у навчанні їх сприймали як особистість, щоб визнавали їх зусилля, навіть якщо не досягнуті великі успіхи. Досвідчені вчителі поряд з роботою, концентрацією, порядком залишають на уроці місце для спонтанності, що особливо мотивує учнів. Іноді відгуки учнів про заняття можуть бути неприємними для вчителя, але при цьому і стимулом до удосконалення. Позитивні відгуки вчитель враховує у подальшому плануванні та організації навчання.

Виховна компетенція (психолого-педагогічні компетенції) [4] важлива навіть при роботі із старшими учнями, хоча вони і намагаються дистанціюватися від батьків та вчителів. Вчитель у будь-якому разі є вихователем, радником, помічником, прикладом для учнів та тим, хто демонструє систему суспільних цінностей. Він надає приклад у поведінці з іншими людьми, встановлює правила і слідкує за тим, щоб вони були зрозумілими та дотриманими у класі, підтримує учнів у бажанні досягнути позитивного результату, мотивує їх. Звичайно, вчитель виконує не тільки керівну функцію, при порушеннях дисципліни учнями він застосовує свій вплив для виправлення негативної ситуації.

Порушення на занятті можуть бути різними. Іноді це просто шум від розмов учнів один з одним, іноді учні не сконцентровані та цим переривають заняття. Порушення можуть бути свідомо спланованими, у деяких випадках учні бувають агресивними та відмовляються встановити порядок. При порушеннях дисципліни вчитель має реагувати на це і відновити хід уроку. Він, як основна фігура на уроці, відповідальний за те, щоб на занятті панувала дисципліна. Порушення

дисципліни на уроках – це завжди стрес для вчителя. Навчальна ситуація вимагає його сконцентрованості. Якщо він при цьому повинен ліквідувати порушення, то робоче перевантаження є неминучим. При цьому причини порушень вияснити не дуже легко, і часто їх усунення – не в компетенції вчителя (криза періоду статевого дозрівання, сімейні проблеми). Через порушення учні можуть повідомляти, що вони недостатньо працюють на уроці, мають проблему, яка їх відволікає, не згодні з вимогами вчителя, не бачать сенсу вивчати предмет або тему. Коли вчитель відслідковує подібні моменти та реагує на них, учні розуміють, що він сприймає їх як особистості. У свою чергу, вони починають сприймати вчителя як людину із своїми особливостями. Учнями цінується спонтанна та неординарна реакція вчителя на порушення дисципліни, і це допомагає вчителю налагодити з ними контакт.

Фахова компетенція (спеціальні, предметні компетенції) [5, с. 12] передбачає, що вчитель іноземної мови повинен володіти вміннями, навичками та знаннями з мови та країнознавства. Якщо вчитель має за мету бути в цьому прикладом для учнів, то його знання зберігаються та оновлюються протягом усього життя. Звичайно, це потребує роботи над собою, бо у повсякденному житті вчителі мають мало можливостей, щоб постійно застосовувати свої знання. Багато вчителів викладають на початковому рівні, коли учні вивчають ще тільки основи мови. Щодо старших учнів, то іноді через пошуки в інтернеті, спілкування з іноземними друзями та рідними, подорожі за кордон вони отримують більш повну інформацію, ніж вчитель. Тому для вчителя дуже важливо підвищувати свій рівень володіння іноземною мовою. Цьому мають допомогти семінари, курси, спілкування в соціальних мережах з носіями мови, просто читання та слухання іншомовних текстів і вдумливий їх аналіз з метою виявити нові, незнайомі структури та активізувати їх у власному фаховому досвіді. Для вчителя іноземних мов корисно читати та слухати новини іноземною мовою, сприймати країнознавчу інформацію, інформацію про повсякденне життя в країні, вивчати фахово-дидактичну літературу.

Дидактико-організаційна компетенція (дидактичні компетенції) передбачає усвідомлення вчителем найефективніших способів передачі знань учням та їх мотивації для повної реалізації свого потенціалу і досягнення успіхів у навчанні. Вчитель

повинен організовувати заняття та ініціювати власне навчальний процес. Навчання іноземної мови має враховувати інтереси, навчальні потреби та життєве середовище учнів, мотивуючи їх докладати більше зусиль у вивченні іноземної мови та досягти певного рівня її володіння. Вчитель обирає форми та методи, які демонструють учням, якими навичками та знаннями вони володіють та для чого їм може знадобитися іноземна мова.

Поведінку вчителя стосовно вимог до уроку іноземної мови прийнято розглядати у двох планах: власне мовленнєвому та немовленнєвому.

Мовлення вчителя з будь-якого предмету виконує важливу та відповідальну функцію у навчально-виховному процесі, до нього висувуються високі вимоги [9, с. 203]. Воно повинно бути грамотним, лаконічним, виразним, переконливим. На уроці іноземної мови мовлення вчителя виконує важливу функцію засобу навчання (Р. К. Міньяр-Білоручев), оскільки воно є зразком для наслідування учнями, опорою, яка може бути використана у мовленні школярів, стимулом, який спонукає їх до самостійного мовлення. Вчитель повинен ставитися до свого мовлення з особливою відповідальністю, оскільки він є умовним «носієм» іноземної мови. Мовлення вчителя «повинно бути: автентичним, тобто саме так у даній ситуації сказав би носій мови; нормативним та вільним від діалектизмів, колоквіалізмів та сленгу; виразним, з акцентуванням тих інтонаційних засобів, які роблять мовлення більш чітким та зрозумілим, з помірним використанням жестів, міміки та інших засобів виразності; адаптивним, тобто таким, яке відповідає можливостям розуміння його учнями, з планомірним розширенням цих можливостей» [9, с. 203]. Вчителю необхідно чітко дотримуватися правила: говорити тільки тоді, коли не можна не говорити, оскільки за умови, що вчитель на уроці багато говорить сам, порушується баланс між мовленням учнів та вчителя [9, с. 204].

Стосовно мовленнєвої поведінки вчителя іноземної мови методист Вишневський О. І. стверджує, що «вчитель повинен вірити в те, що уроки повністю можна вести іноземною мовою. Ця віра передається й учням. І навпаки, коли вчитель робить розпорядження або повідомлення іноземною мовою і тут же вдається до перекладу, то цим він вносить зневіру в можливість застосування іноземної мови як засобу спілкування, внаслідок чого учні вважають за можливе не слухати і не сприймати сказане. Тому рідну мову

потрібно за можливістю з спілкування виключати [2, с. 165]. Необхідність скористатися рідною мовою може бути: «а) коли вчитель пояснює нове граматичне явище; користуючись рідною мовою, він зробить це значно швидше; б) під час пояснення значень нових слів, які не можна семантизувати безперекладним способом; в) зрідка в процесі читання, коли вчитель хоче перевірити, чи зрозумів учень те або інше важке місце (контроль з допомогою перекладу); г) коли вчитель дає інструкцію до задачі та сумнівається, що учні зрозуміють її іноземною мовою [2, с. 165]. За таких умов залучення рідної мови є необхідністю навчального процесу. Загалом «питома вага рідної мови на уроці не повинна становити більше 10% мовлення вчителя» [2, с. 165]. Важливим аспектом є культура мовлення вчителя, інструкції та розпорядження мають подаватися вчителем чітко та лаконічно.

Звичайно, мовленнєва поведінка вчителя тісно пов'язана із немовленнєвою. Методист Пассов Є.І. правомірно покладає на вчителя, говорячи про його майстерність, роль «сценариста», «режисера» і навіть «актора». За його переконанням «вчитель-предметник» і «вчитель-педагог» (методист) – не дві області діяльності, не дві окремих професій, а інтегративна єдність, в чому і полягає сутність професії «вчитель» [10, с. 12].

Роль вчителя-сценариста пов'язана із підготовкою до уроку, із розробкою ним «сценарію» уроку для своєї групи або класу. Складаючи «сценарій» уроку, використовуючи книгу для вчителя та інші дидактичні матеріали, він визначає весь поступальний хід уроку, спрямований на вирішення запланованих задач. Вчитель повинен передбачити підходи до головного моменту уроку, планомірно знімаючи труднощі, спонукаючи учнів до засвоєння готових клішованих звортів та тематичних словосполучень. Для вирішення завдань, пов'язаних із навчанням говоріння, важливо визначити заздалегідь ситуації, дібрати до них відповідні форми колективної роботи, розподілити ролі, враховуючи особистісні якості учнів. Таким чином вдається спрогнозувати їхній інтерес до роботи на уроці. При навчанні аудіювання і читання вчителем передбачаються такі прийоми у своєму «сценарії», які дозволяють налаштувати учнів на дослідницький пошук і серйозну роботу [9, с. 204].

Функція вчителя-«сценариста» передбачає завдання щодо відбору вправ, матеріалу, ситуацій, які стимулюють

розвиток учнів на уроках іноземної мови. Помічено, що об'єктивно більш складний матеріал і завдання до нього, якщо вони мають для учнів зміст та супроводжуються опорами і коментарями вчителя, сприймаються ними досить активно, а матеріал міцно засвоюється. Вчитель у ролі «сценариста» має також передбачити чітку композицію сценарію, зв'язки між окремими компонентами уроку, надати їм комунікативного характеру [9, с. 205].

Вчитель-«режисер» повинен максимально точно та у повному обсязі реалізувати сценарій – створити цілісний результативний, привабливий для учнів урок. Йому необхідно оживити сценарій. Перш за все створити атмосферу уроку іноземної мови, клімат, необхідний для реалізації спілкування. З метою залучення всіх учнів до навчально-комунікативного процесу, з перших хвилин уроку вчитель-«режисер» передбачає мовленнєву розминку, де він виступає і як актор. Вона задає необхідний тон на уроці, від її організації та проведення, багато чого залежить. Мовленнєва розминка повинна бути завжди психологічно вмотивованою. У процесі розминки вчитель допомагає учням, підказуючи слова або граматичну форму, які є необхідними для висловлювання думки. Для учнів мовленнєва розминка має експромтний характер, а вчитель готується до неї дуже серйозно, як режисер і як актор [9, с. 205].

Після мовленнєвої зарядки вчитель визначає весь подальший хід уроку. Якщо, відповідно до сценарію уроку, необхідно привести учнів до засвоєння нового матеріалу, то вчитель може дотримуватися наступної методики: при допомозі контексту знайомити учнів з новим матеріалом. Тут з боку вчителя-«актора» вимагається максимальна виразність, оскільки перше враження відіграє велику роль у запам'ятовуванні. Далі відбувається виокремлення нового явища із цілого, щоб сконцентрувати увагу учнів на його різних сторонах. Тепер вчитель-«режисер» організує пошук учнями нового у наданому контексті, і його режисерська функція поширюється вже на виконавців, на організацію діяльності учнів через серію вправ з елементами, виокремленими із контексту. Тренування учнів має носити особистісний характер. Врешті-решт, учитель-«режисер» створює ситуації, які стимулюють побудову учнями самостійного, цілісного висловлювання [9, с. 206].

Керівна роль учителя-«режисера» проявляється у керуванні увагою учнів та

усвідомленням ними елементів мовлення, у передачі ними здатності вибудовувати мовленнєві цілі – тексти. У створенні мовленнєвого цілого виконавцями є учні, а вчитель, залишаючись режисером, може взяти участь у спілкуванні, скеровуючи зсередини їхню діяльність.

Роль учителя-«режисера» і «актора» особливо чітко проявляється у тих випадках, коли завданням уроку є навчання усного мовлення, а саме під час драматизації і проведення рольової гри. За даних умов учитель-«режисер» повинен не лише розподілити ролі, а й малювати головні риси характеру дійових осіб, які визначають їхню поведінку. Щоб викликати ініціативу учнів учитель може взяти на себе одну із ролей. При цьому він повинен бути прикладом не лише у промовлянні своїх слів, але й у виразності мовлення. Так він зможе залучити учнів до активної співпраці своїм прикладом [9, с. 207]. Вчитель-«актор» повинен показати себе і при навчанні аудіювання, а саме коли аудіотекст подає він, а не диктор. Виразна розповідь учителя з підкресленою експресією є легшою для розуміння учнями, ніж та ж сама розповідь, яку їм читають монотонно.

Під час навчання читання вчитель виступає у ролі сценариста та режисера одночасно, а саме: він визначає форму читання, співвідношення обсягу читання про себе та вголос на уроці. До його завдань належить налаштувати школярів на читання, зробити процес читання вмотивованим. У цьому випадку вчителю необхідно організувати невеликий вступ, створити відповідний контекст. Завершує він завданнями, які виконуються перед читанням та надають йому характер цілеспрямовано пошуку необхідної інформації [9, с. 207].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, розглянувши ключові компетенції вчителя іноземної мови, а саме: особистісну, соціально-комунікативну, виховну, фахову й дидактичну та основні моделі поведінки вчителя (мовленнєву та немовленнєву), автори зробили спробу показати, який великий творчий потенціал закладений у цій професії та у якому вираші від його використання будуть і вчителі, і їх учні. Наступним аспектом дослідження ми вбачаємо аналіз ключових компетенцій, професійних та особистісних якостей вчителя іноземної мови як вирішальних чинників в організації та проведенні різних соціальних форм роботи учнів на уроці іноземної мови, як-то індивідуальна, парна,

групова, проектна робота, дискусії, ток-шоу, ігрові форми навчальної діяльності.Є

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпін: Перун, 2002. 1440 с.
2. Вишневський О.І. Методика навчання іноземних мов: Навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Л.: Знання, 2011. 206 с.
3. Демура І. Сутність професійних компетентностей // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць. Вип. XXXVIII / заг. ред. проф. В. І. Синченка, Слов'янськ: Видавн. центр СДПУ, 2007. С. 64–71.
4. Ибрагимов Л. А., Петрова Г. А. Профессиональная компетенция учителя: содержание, структура // Вестник Нижегородского университета. 2010. No 1. С. 52–56.
5. Иванов Д. А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании / Д. Иванов. М.: Чистые пруды, 2007. 32 с.
6. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Красовська Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2013. 590 с.
7. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій: [навч.-метод. посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «магістр»] / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін. за ред. С. Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
8. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. 328 с.
9. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Г.В.Рогова, Ф. М. Рабинович, Т. Е. Сахарова. М.: Просвещение, 1991. 287 с.
10. Пассов Е. И. Культурнообразная модель профессиональной подготовки учителя: философия, содержание, реализация // Иноземні мови. 2002. № 4. С. 12.
11. Суходимцева А. П. К оценке профессиональной деятельности учителя иностранного языка. / Иностранные языки в школе, №5/ 2011. С. 36–38.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования // Народное образование. 2003. No 2. С. 58–64.

REFERENCES

1. *Velykyj tлумachnyj slovnyk suchasnoyi ukrayinskoyi moby.* (2002). [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin.
2. Vishnevskij, O. I. (2011). *Metodika navchannya inozemnih mov.* [Methods of teaching foreign languages]. Leningrad.

3. Demura, I. (2007). *Sutnist profesijnyh kompetentnostey*. [The essence of professional competences]. Slavjansk.

4. Ibragimova, L. A., Petrova, G. A. (2010). *Profesionalnaya kompetentsiya uchitelja: sodержaniye, struktura*. [Professional competence of a teacher: meaning, structure]. Nizhnevartovsk.

5. Ivanov, D. A. (2007). *Kompetentnosti i kompetentnostnyj pushed v sovremennom obrazovanii*. [Competences and competence approach in the modern education]. Moscow.

6. *Metodika navchannya inozemnih mov i kultur: teoriya i praktika*. (2013). [Methods of teaching foreign languages: theory and practice]. Kyiv.

7. *Metodika formuvannya mizhkulturnoyi inshomovnoyi komunikativnoyi kompetencyi*. (2011). [Methods of formation of intercultural foreign language communicative competence]. Kyiv.

8. *Metodika vikladannya inozemnih mov u serezhnih navchalnih zakladah*. (2002). [Methods of teaching foreign languages in secondary schools]. Kyiv.

9. *Metodika obucheniya inostrannym yazykam v sredney shkole*. (1991). [Methods of teaching foreign languages in secondary school]. Moscow.

10. Passov, Ye. I. (2002). *Kul'turoobraznaya model' professional'noy podgotovki uchitelja: filosofiya, sodержaniye, realizatsiya*. [A culture-like model of teacher professional training: philosophy, content, implementation].

11. Sukhodimseva, A. P. (2011). *K otsenke professional'noy deyatel'nosti uchitelja inostrannogo yazyka*. [On the assessment of the professional activity of a foreign language teacher]. Moscow.

12. Khutorskoy, A. V. (2003). *Klyuchevyye kompetentsii kaka component lichnostno-oriyentirovannoy paradigmy obrazovaniya*. [Key competences as a personality-oriented educational paradigm component]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: актуальні проблеми методики викладання німецької мови в середній школі.

ХОМЕНКО Тетяна Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри німецької мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: практична фонетика німецької мови, теоретична фонетика німецької мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of the Department of German Language and Methods of its Teaching at the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: actual problems of the methodology of teaching German in high school.

KHOMENKO Tetyana Anatoliyvna – Candidate of Pedagogical Sciences, Docent of the Department of German Language and Methods of its Teaching at the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: practical phonetics of the German language, theoretical phonetics of the German language.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2021 р.

УДК 37.016:81-028.31

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-138-143

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна –

кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7257-122X>

e-mail: sfedotova22.09@gmail.com

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ «ЦЕГЛИНОК В. Я. ПРОППА» ЯК ЗАСОБУ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ КАЗКИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У програмах для розвитку дітей дошкільного віку, а також у Державному стандарті початкової загальної освіти зазначено, що однією із найважливіших проблем є розвиток словесної творчості дошкільнят та дітей

молодшого шкільного віку. Казка – це найбільш дієвий засіб розвитку словесної творчості, логічного мислення, адже цей жанр активізує дитячу уяву, служить зразком зв'язної розповіді і літературної мови, джерелом образів і сюжетів [1; 4]. Казка готує дитину до майбутнього життя в

реальному світі, розширює її кругозір. Під час читання казки у дитини формується ставлення до подій, соціальних явищ, людей. Казка має велику морально-естетичну цінність, необмежені пізнавальні й творчі можливості [1; 2; 4; 7].

Всі зазначені напрямки роботи реалізуються в процесі роботи над текстом казки. Вихідним матеріалом для цього слугують українські народні казки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретроспективний аналіз науково-методичної літератури засвідчив увагу вчених до різних аспектів опрацювання казки на заняттях з художньої літератури та на уроках літературного читання: психологічні основи породження й розвитку мовлення обґрунтовані в працях О. О. Леонтьєва, М. І. Жинкіна, П. Я. Гальперіна, Б. Г. Ананьєва, а процес сприймання художніх творів, зокрема казок, Л. С. Виготським, Б. С. Мейлахом, П. Я. Якобсоном, О. В. Запорожцем, О. І. Нікіфоровою та ін.

Історико-педагогічні джерела висвітлюють питання розвитку «дару слова» (К. Д. Ушинський, І. Я. Франко, В. О. Сухомлинський); обґрунтування прийомів роботи над словом (В. І. Водовозов, Н. А. Корф, Ф. Ф. Бунаков, Д. І. Тихомиров); критерії відбору казок для навчання читати і прийоми роботи з казками як засобом розвитку мовлення (К. Д. Ушинський, В. О. Сухомлинський).

Проблемами аналізу змісту казок займалися такі дослідники, як Ф. І. Буслаєв, І. І. Срезневський, О. О. Котляревський, В. Я. Пропп, К.-Г. Юнг.

Різнопланові аспекти дослідження поставленої проблеми виявляють загальні підходи до опрацювання української народної казки з урахуванням вікових особливостей учнів, обґрунтовують систему її методів та прийомів.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз українських народних казок з точки зору наявності в їхній структурі «цеглинок В. Я. Проппа», розглянути особливості роботи з «цеглинками В. Я. Проппа» на заняттях художньої літератури у дошкільному закладі та на уроках літературного читання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. У виховному процесі дошкільника та учня початкової школи доцільно використовувати можливості казки. Казки розвивають уяву, образне мислення, усне мовлення, стимулюють творчу активність, слугують дієвим засобом

самовиховання дитини. Дошкільники та учні початкової школи вчать спостерігати, аналізувати, узагальнювати. Казкові історії містять інформацію про динаміку життєвих процесів. Вони надають можливість легкого і природного осмислення реального світу, тобто є своєрідним містком між казковим, фантастичним і реальним життям. На основі аналізу улюблених казок дитини можна встановити зв'язок між казковими подіями та його поведінкою в житті. За допомогою казки у свідомості дітей закріплюються моральні цінності, правила поведінки [1; 2; 4; 7].

Казка пройшла довгий шлях у своєму становленні від доби архаїки до сучасності. Цей жанр повною мірою увібрав міфологічний /донауковий/ світогляд давньої людини, суспільства з язичницькою свідомістю.

Первісна семантика текстів цього жанру для пересічного сучасного читача й досі залишається таємничою, незрозумілою. До дитячого читання, в життя дитини казка потрапила значною мірою випадково тільки тому, що поступово втратила своє значення в житті дорослої людини. Старше покоління протягом віків набувало історичного досвіду, накопичувало багаж найрізноманітніших знань, які, нарешті, еволюціонували в казку, але після чергового стрибка людської свідомості, який призвів до втрати цілого ряду культурних реалій і зв'язків між ними, рамки казки стали затісними для молодшого покоління. Ознакою цього є те, що діти уже давно не розуміють підтексту (моралі, історичного досвіду) казки, її алегорії, однак вони захоплені, зачаровані казковою фантастикою, її містикою і магією.

Вивчення казки, її соціальної, міфологічної природи має свою історію у фольклористиці. Найбільш детально й глибоко дослідження казки представлене в працях В. Я. Проппа [5; 6], який стояв біля витоків порівняльно-типологічного вивчення фольклорних жанрів. У структурі казки В. Я. Пропп вичленував найголовніші елементи, так звані «цеглинки В. Я. Проппа», а саме: «відлучка», «заборона», «порушення заборони», «герой залишає домівку», «зустріч у дорозі», «випробування героя», «отримання чарівного засобу /чарівного предмету, властивості тощо/», «ворог переможений», «повернення героя», «щасливе закінчення твору» [5, с. 36–45]. Подібна побудова казки свідчить про її магічну, ритуальну функцію, що наближає казку до такого архаїчного жанру, як замовляння. У казці, як і в замовлянні,

поєдналися магічна ритуальна дія з магічною словесною формулою, і через це у казці часто зображуються заборонена дія, на яку накладено табу, а також потенційне, ймовірно покарання за порушення цього табу.

Схеми В. Я. Проппа показують типову будову, «моделі» казок, відповідно до яких виокремлюється їхній «будівельний матеріал»: річ у тім, що казки мають набори «цеглинок», тобто типові сюжетні елементи, ситуації, заборони, дії. І це теж підстава для розрізнення творів цього фольклорного жанру: деякі казкові тексти мають весь комплект «цеглинок», однак існує тип казок, у яких певні «цеглинки» пропущені з певною метою. «Цеглинки В. Я. Проппа» легко виявити, наприклад, у таких казках: «Казка про Котика і Півника», «Вовк та козенята» (українські народні казки); «Гуси-лебеді», «Колобок», «Сестриця Оленка та братик Іванко» (російські народні казки).

У своїх наробках методист Живицька Л. В. пропонує таку послідовність опрацювання казки за «цеглинками В. Я. Проппа».

Отже, найважливішими «цеглинками» є:

1. «Відлучка». У яких казках герої залишали на певний час свою домівку?

2. «Заборона».

3. «Порушення заборони». Що забороняли робити героям казки? Хто порушив таку заборону? Чому?

4. «Герой залишає домівку». Хто йшов /або тікав з домівки/? Чому?

5. «Зустріч у дорозі» З ким зустрічався герой на своєму шляху?

6. «Випробування героя». Хто і як випробовував силу і характер героя?

7. «Отримання чарівного засобу /предмета, властивості/». Які це засоби? Якими магічними якостями /особливостями/ вони були наділені? Яким чином герой зміг їх отримати?

8. «Ворог переможений». Яких ворогів подолав герой? Що допомогло йому здобути перемогу?

9. «Повернення героя». Хто з героїв повернувся після довготривалої відсутності додому? Як це сталося?

10. «Щасливе закінчення історії». Чому закінчення історії можна вважати щасливим? Для кого з героїв воно стало щасливим? [3, с. 138].

У структурі російської народної казки «Колобок» можна виокремити такі «цеглинки»:

1. «Перша цеглинка» – «Заборона». «Жили-були дід та баба. Спекла якось баба

колобок, поклала його на підвіконня та й каже: – Лежи на підвіконні, охолоджуйся, через віконце не стрибай, в ліс не тікай».

2. «Друга цеглинка» – «Відлучка». «А сама взяла кошика, пішла в ліс за грибами та ягодами».

3. «Третя цеглинка» – «Порушення заборони».

4. «Четверта цеглинка» – «Герой залишає домівку». «Полежав колобок на підвіконні, сумно йому стало, ось він і стрибнув прямо на стежку і в ліс покотився».

5. «П'ята цеглинка» – «Зустріч у дорозі».

6. «Шоста цеглинка» – «Майбутній дарувальник випробовує героя». «Котиться колобок стежкою, а назустріч йому зайчик, ведмідь, вовк, лисиця...».

7. «Сьома цеглинка» – «Отримання чарівного засобу». Чарівного засобу колобок не отримав. Він ошукав зайчика, вовка, ведмедя, а лисичка перехитрила колобка тай з'їла його.

8. «Восьма цеглинка» – «Ворог переможений по-доброму». Колобок ворога не переміг. Він сам загинув.

9. «Дев'ята цеглинка» – «Повернення героя». Колобок не повернувся. Його історія завершується трагічно.

10. «Десята цеглинка» – «Щасливе закінчення історії». У цієї казки щасливого закінчення немає [3, с. 138–139].

Казка «Колобок» алегорична. Дід та баба – це дорослі, які мають великий життєвий досвід. А колобок – це дитина. Головна думка твору: діти повинні слухатися дорослих, бо може статися нещастя, горе з ними. Можна сказати, що у казці містяться певні табу, заборони на самостійні дії дітей до певного віку. Дорослі несуть відповідальність за дії малих дітей, недосвідчених, нерозумних.

Російська народна казка «Гуси-лебеді» – це казка про відповідальність, байдужість, взаємодопомогу.

У структурі цієї казки наявні лише деякі «цеглинки», а саме:

1. «Перша цеглинка» – «Відлучка». «Дід та баба пішли на роботу».

2. «Друга цеглинка» – «Заборона». «Принесемо тобі булочку, пошиємо тобі сукеночку, купимо хустинку. Будь розумницею, бережи братика, не йди з двору».

3. «Третя цеглинка» – «Порушення заборони».

4. «Четверта цеглинка» – «Герой залишає домівку». «Дочка забула, що їй

батьки наказували, посадила братика на травичку під віконцем, а сама побігла на вулицю, загралася, загулялася. Налетіли гуси-лебеді, підхопили хлопчика, понесли на свої крильцях».

5. «П'ята цеглинка» – «Зустріч у дорозі з магічними героями».

Дівчинка не виконала прохання магічних героїв (печі, яблунки, річки), тому вони їй не допомогли: не підказали дороги до вільми.

Магічні герої не дарують дівчинці чарівних речей, натомість вони рятують /ховають/ героїню та її братика, коли вони тікають від переслідувачів. «Дівчинка поїла простого киселю молочної річки. Річка і заховала її під киселевим бережком». «Дівчинка скоршше з'їла яблучко і подякувала. Яблуно її заслонила гілками, вкрила листям». «Дівчинка швидше – житній пиріжок у рот поклати, а сама з братиком в піч, засувкою прикрилася».

У побудові казки наявні ще такі **цеглинки: «Повернення героїв додому» та «Щасливе закінчення випробувань дітей».** «Дівчинка подякувала пічці і разом з братиком прибігла додому. А тут і батько з матір'ю прийшли».

Російська народна казка «Сестриця Оленка та братик Іванко» – є міфологічною казкою, яка віддзеркалює донаукові міфологічні уявлення наших предків-язичників. Для наших предків світ був суцільним магічним простором. Світ природи /явища природи, рослинний світ, тваринний світ/, а також людський світ /соціальні стосунки, фізичні, психологічні, духовні, фізіологічні стани, людські дії, слова/ – все є магією. Тому так легко людина перетворюється на тварину, рослину, предмети, явища й навпаки. Тварина, рослина для давніх людей – магічний предок, який опікується, захищає, оберігає світ живої людини. А жива людина – є маленькою магічною часточкою всієї неосяжної магії.

Побудова цієї казки включає такі змістові «цеглинки», як:

«Заборона» – «Не пити водичку із копитця тварини». «Не пий з козячого копитця – козлятком станеш».

Отже у казці містяться певні табу, заборони на взаємодії із магічним тваринним світом. Внаслідок необережного ставлення людини до світу природи, світу тварин, магічна сутність може передчасно її поглинути.

У казці є **«цеглинка» – «щасливе закінчення історії»:** «А козлятко від радості три рази переплигнуло через голову і

обернулося на хлопчика Іванка».

На початку казки **«цеглинка» – «відлучка»** модифікована: «Поїла Оленка на роботу і братика з собою взяла».

Українські народні казки **«Котик і Півник»**, **«Вовк і семеро козенят»** є казками про тварин. Вони в алегоричній формі оповідають про світ людини, який є похідним від світу природи, світу тварин.

Казку «Котик і Півник» можна поділити на дві частини: **1. «Пригоди Півника /пригоди жертви/».** **2. «Пригоди Лисички /пригоди хижака, ката/».**

У першій частині **«Пригоди Півника»** є такі «цеглинки»:

«Відлучка» – «Котик йде їсти добувати, а півник вдома сидить та хати глядить».

«Заборона» – «Котик: «Ти ж нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би хто кликав».

«Порушення заборони» – «Побачив півник пишничку, яку розсипала Лисичка по під вікном, вийшов на поріг, а лисичка за нього та й помчала до своєї хати».

У другій частині казки **«Пригоди Лисички»** виокремлюються такі «цеглинки»:

«Відлучка» – «Лисичка на влови пішла».

«Заборона» – «А дітям наказала півника глядіти та окріп гріти, щоб то вже, як вернеться, зарізати його та обпратити».

«Порушення заборони» – «Старша дочка Лиски вийшла з хати, щоб подивитися, хто так хороше грає на скрипочці. Котик всіх дітей Лисички /двох дочок та синопка Пилипка/ покидав до писано кайстри».

«Цеглинка» – «Щасливе закінчення історії». «Котик врятував Півника. Зібрали вони усі лисиччині страви, поїли і втекли. Та вже потім Півник довіку слухав Котика».

Отже, казка дійсно про людей, про виховання дітей. Діти повинні довіряти життєвому досвіду дорослих, прислухатися до заборон, бо може статися біда. Наявність у двох історіях (1. «Пригоди Півника /пригоди жертви/». 2. «Пригоди Лисички /пригоди хижака, ката/») однакових «цеглинок» тобто табу, свідчить про те, що і життя жертви, і життя ката регламентується однаковими заборонами, законами, порушення яких призводить до покарання.

Казка **«Вовк та козенята»** за своєю мораллю дуже схожа на казку **«Котик і Півник».**

Казка про Вовка і козенят існує в українському фольклорі у декількох варіантах. Один варіант казки містить у своїй будові такі змістові «цеглинки»:

«Відлучка Кози» – «Кожного дня ходила Коза в ліс за їжею».

«Заборона» – «Сама піде, а діткам накаже замкнути хатинку і нікому дверей не відчиняти». Можна двері відчиняти лише мамі-козі на її умовну пісеньку.

Цей варіант казки має «цеглинку» – «щасливе закінчення історії».

«Козенята послухали матір і не відкрили вовкові, бо він співав пісеньку грубим голосом. І залишились живі».

Ця казка розкриває особливості людського світу, особливості стосунків батьків і дітей: діти повинні слухатися батьків, не довіряти незнайомцям, бути розумними й передбачливими.

Отже, за В. Я. Проппом, не всі «цеглинки» наявні у сюжеті чарівних казок: деякі пропущені, деякі змінені, модифіковані.

Казки «Котик і Півник» і «Вовк та козенята», а також російські народні казки «Гуси-лебеді», «Сестриця Оленка та братик Іванко», «Колобок» мають спільні риси на рівні побудови (на рівні характеру завершення казки). Всі проаналізовані казки завершуються щасливо, окрім казки «Колобок»: Котик порятував Півника, козенята послухали свою матусю і не відчинили дверей хатинки, братик Іванко знову перетворився на хлопчика й порятував від відьми-чаклунки сестричку Оленку, неушкодженими повернулися сестричка з братиком з казки «Гуси-лебеді». Лише Колобок загинув, не повернувся додому. Казка констатує, що не всі життєві події закінчуються щасливо. Життя складне, страшне, небезпечне. Основне завдання такої казки-трагедії оповісти дитині про жакливу несправедливість життя, підготувати дитину до складнощів життя, попередити. Казка лякає дитину, щоб дитина в майбутньому була готовою до дорослого життя і не лякалась його, а мужньо долала перешкоди на своєму шляху. Доля Лисички-хитрунки, Вовка-хижака, а також інших негативних героїв не цікавить авторів /народ/. Такі герої є втіленням зла, якого дитина /доросла людина/ повинна остерігатися, боротися з ним, попереджати, долати, перемагати, щоб стати сильною і відважною. А саме зло повинно загинути, зникнути, у якому б вигляді воно не поставало б у казці, а також і у житті.

Висновки та перспективи подальших розвідок напруму. Запропонований у цій статті аналіз чарівних казок допоможе дітям-дошкільникам та учням початкової школи зрозуміти зміст казок. А творча робота з

«цеглинками В. Я. Проппа» активізує розвиток творчої уяви дітей-дошкільників та учнів початкової школи. Діти в процесі роботи з «цеглинками» зрозуміють особливості побудови казок, досягнуть її мораль і зможуть самостійно складати казки за структурою В. Я. Проппа.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти (2018 р.). Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. Початкове навчання та виховання. 2018. №28–29. С. 41–45.
2. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту Огнев'юк В. О.; авт. кол.: Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Богданець-Білооскаленко Н. І. [та інш.]; наук. ред.: Беленька Г. В., Машовець М. А.; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Грінченка Б. Київ: Київ. ун-т ім. Грінченка Б., 2016. 304 с.
3. Живицкая Л. В. На уроке и после урока. Дидактический материал по русскому языку: пособие для учителя начальных классов./Л. В. Живицкая. Ч. II. Кировоград, 2002. 164 с.
4. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (нова редакція). У 2 ч. (Аксьонова О. П, Аніщук А. М., Артемова Л. В. та ін.); наук. кер. О. Л. Кононко. Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 452 с.
5. Пропп В. Я. Исторические корни волшебной сказки [Текст] В. Я. Пропп. Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1986. 364 с.
6. Пропп В. Я. Морфология сказки [Текст] / В. Я. Пропп. М.: Наука, 1969. 168 с.
7. Типові освітні програми для закл. загальної середньої освіти: 1–2 та 3–4 класи. Київ: Видавництво «Світоч», 2019. 336 с.

REFERENCES

1. *Derzhavnij standart pochatkovoyi osviti*. (2018). [The State Standard of Primary Education]. Kyiv.
2. *Dytyna: Osvitnya programma dlya di`tej vi`d dvokh do semy roki`v*. (2016). [A child: a Curriculum for the Children aged between 2 and 7]. Kyiv.
3. Zhivitskaya, L. V. (2002). *Na yroke i posle yroka*. [At the Lesson and after the Lesson]. Kirovograd.
4. *Programa rozvytku dytyny doshki`l`nogo vi`ku «Ya u svi`ti»*. (2019). [A Preschool Education Programme «I am in the world»]. Kyiv.
5. Propp, V. Y. (1986). *Istoricheskie korni volshebnoj skazki*. [Historic Roots of a Magical Fairy Tale]. Leningrad.
6. Propp, V. Y. (1969). *Morfologiya skazki*. [Morphology of a fairy tale]. Moscow.
7. *Tipovi` osviti`ni` programy dlya zakl. zagal`noyi seredn`oyi osviti`ty: 1-2 ta 3-4 klasi*. (2019). [Standard Curricula for General Secondary Education: 1-2 and 3-4 grades]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри методик початкового навчання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: література, дитяча література, методика навчання літературного читання.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna – Candidate of Philology, Assistant Professor of the Department of Methodology of Preschool and Elementary School Education at Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: literature, literature for children, teaching methodology of literary reading.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2021 р.

UDC –371.134

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-143-147

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Department of Linguodidactics and Foreign Languages, Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University

ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-6598-1581>

e-mail: yarcher78professor@gmail.com

THE ROLE OF PROFILE SCHOOLS IN THE PROCESS OF INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES

Formulation and justification of the urgency of the problem. In the complex system of modern Ukrainian education, a foreign language occupies a special place due to its social, cognitive and developmental functions as another means of communication, knowledge of the world around us and the expansion of its borders. In the context of this problem, it is worth emphasizing the professional training of future foreign language teachers in specialized schools.

The profile of studying is a way of the organization of differentiated training which provides the expanded, deepened and professionally oriented studying of a cycle of related subjects. The profile of education is determined taking into account the interests and capabilities of students, prospects for further education and professional prospects of student youth; personnel, material and technical, information resources of the school; socio-cultural and production infrastructure of the district, region [2].

The profile of studying is a type of differentiation and individualization of education, which allows due to changes in the structure, content and organization of the educational process to take into account the interests, inclinations and abilities of students, their opportunities, to create conditions for high school students in accordance with their educational and professional interests, social and professional self-determination. The main aim of

profile-oriented training is to provide conditions for quality education of high school students in accordance with their individual inclinations, opportunities, abilities and needs, to provide professional orientation of students for future activities in demand in the labor market, to establish continuity between general secondary and professional education, spiritual self-improvement of the individual, the formation of intellectual and cultural potential as the highest value of the nation. The profile school is an institutional form of realization of this purpose [2].

Analysis of recent research and publications. Currently, the problem of specialized training continues to be the focus of domestic scientists. A significant contribution to its solution is made by: G. Ball, V. Guzeyev, V. Kizenko, S. Trubachova, O. Korsakova, N. Shiyan, N. Bibik, O. Bilorykha, N. Vasylenko, V. Volkanova, Y. Gryaznova, N. Dobronravina, O. Kotova, A. Lopukhivska, Zh. Osipenko, S. Sushko, I. Yaremko and many other foreign scientists.

The basis of profile-oriented education in the Austrian primary school is a differentiated approach, which takes into account the age, physical, mental, intellectual characteristics of children and is aimed at the comprehensive development of students and ensuring their professional education. Theoretical principles of learning differentiation have been developed in the works of Austrian and German pedagogues:

T. Bohl, H. Gudjons, G. Hanisch, W. Isa, K. Clement, G. Neuweg, F. Oswald, L. Paradise, G.-J. Linzer, G. Schwartz, W. Schwendenwein, M. Bönsch and others. The content of profile education of the Austrian primary school is built taking into account the tendency to preserve the general cultural component, which helps the student to optimize learning, which would take into account his/her wishes and aspirations and at the same time maintain the general standard of compulsory education [4, p. 10–15].

The first component of the content of foreign language teacher training is regulatory support. In the United Kingdom, the purpose of training a foreign language teacher is specified in a United Kingdom Government circular № 5/99 of the Ministry of Education and Employment in 1999. The document consists of three sections: 1) teaching methods, educational planning and classroom guidance; 2) monitoring, evaluation of students' activities in the learning process, the ability to keep school records, follow the rules of reporting, responsibility for the educational process; 3) other professional requirements. In addition, the training of foreign language teachers in the UK is based on national and regional (England, Wales and Northern Ireland) professional standards approved from 2007 to 2009, which consist of the following elements: professional knowledge, skills, qualities or values [1, p. 68–100].

If a language program in elementary school is to enjoy continued success, it must be part of a comprehensive, long-range plan for language instruction in the district that includes foreign language programs in middle and high schools. Well-qualified teachers who receive regular professional development. Foreign language teachers in elementary grades should have native or near native proficiency in the target language, be certified as elementary teachers, and have a background in child language acquisition and foreign language teaching methods.

Profile-oriented studying of a foreign language is a purposeful training of students for further educational and / or professional activities related to the use of a foreign language as an object of future (professional) activity or as a means of professional communication. Today, school profiling is one of the important directions of modernization of Ukrainian general education. The introduction of specialized profile education in senior (10–11) grades of secondary schools is due to current trends in national education, social order to school by the state and society, socio-economic and socio-cultural development of Ukraine, as well as analysis of the positive experience of foreign

countries' school education. The laws of Ukraine «On Education», «On General Secondary Education», the Concept of profile education in high school, the State standard of basic and complete general secondary education and other legal documents are the theoretical basis for the introduction of profile education [3, p. 4].

Recently, the organization of profile-oriented training has attracted the attention of many scientists. In particular, the issues of professional self-determination and professional orientation were studied by such Ukrainian and Russian scientists as O. Vitkovska, O. Deshchenko; the choice of profile was studied by N. Bibik, N. Ladnushkina, L. Lipova; I. Artyukhov, E. Moroz, O. Petunin, L. Serebrennikov, and others. analyzed the content of pre-professional training in their works. Theoretical-methodological principles of profile-oriented training were developed by N. Aniskina, N. Desyatnychenko, V. Kyzenko, V. Krupnyk, E. Polat, N. Shiyan and others. The psychological foundations of specialized training were determined by P. Lerner, G. Loginova, V. Ognevyyuk, Y. Rassadkin, L. Filatova, N. Kharitonov and others. N. Aniskina, B. Bilyak, S. Volyanska, S. Kovpak, G. Moskalyk, E. Ogorodnikov, S. Chyzh, and others studied the organizational aspects of school profiling. Problems and prospects for the development of specialized education in Ukraine and Russia were studied by V. Bolotov, M. Vidnichuk, G. Memega, T. Remekh, I. Shcherbo, and others. The structure, features, problems and prospects of the rural profile school were determined by A. Bethlehem, G. Ivanyuk, A. Ostapenko and others. Important conclusions about specialized training can be found in the dissertation research of E. Bogomolova, E. Bolotov, N. Grivenko, I. Danilina, T. Zakharova, V. Lyulka, S. Mazurenko, G. Melnyk, L. Novikova, O. Pinaeva, A. Samodrina.

The purpose of the article is: to outline the significance, priorities and problems of the introduction of specialized education in the system of general secondary education; to determine the conceptual role and qualitative impact of profile schools in the process of post university period; to analyze the essence of the concepts of «profile school», «profile school professional training»; to investigate theoretical and practical conceptual foundations of the studied theme in the conditions of pre-high school period – high school period -post-high school period.

The main material of the study. At the university level, foreign language professors are

expected to meet the same criteria as most English literature professors. This means that they are not only fluent in a foreign language but have also proved themselves as an expert on a particular aspect related to a foreign language's literature or culture. As a foreign language professor at the university level, one may be grouped under a specific department related to Foreign Languages or Modern Languages; or belong to a sub-category of departments, such as the Department of German Studies. In addition to their work in the classroom, professors typically supervise graduate students completing their master's degrees and PhDs in a foreign language or literature field.

Realization of the aim and tasks of profile training is carried out on the basis of the principles which are caused by the person-oriented, competence paradigm of education and education and reflect specificity of profile training.

The principle of social balance. It involves the coordination of three positions: the possibilities of educational services, labor market demands and social expectations of school graduates.

The principle of continuity. Provides for the relationship between pre-professional training, profile-oriented studying and professional training.

The principle of flexibility. It consists in providing opportunities and conditions for changing the profile of education, content and forms of organization of profile education, including distance, wide choice of content of educational programs and opportunities for its correction.

The principle of variability. It consists of multilevel curricula, educational programs, educational content, use of various technologies, giving students the opportunity to choose subjects (courses) that are freely studied, change activities, use an integrative approach in the study of compulsory subjects.

The principle of diagnostic and prognostic feasibility. It is to identify the abilities of students for a reasonable orientation to the profile of study and further professional self-determination.

The principle of differentiation. It is to provide conditions for students to voluntarily choose a profile of education, based on their cognitive interests, abilities, learning outcomes and professional intentions.

The principle of individualization. Provides for the consideration of individual characteristics of the individual to achieve the goal, which serves as a basis for the implementation of personality-oriented learning

in the profile school [2].

The principle of social balance. We mean that it is necessary to develop a system in which there will be a close connection between all elements of profile training: Native school studying (school leaver) → High School training (future foreign language teacher) → Native school work (Foreign language teacher). The school-leaver must know clearly about the working conditions, living conditions, salary, when he returns to work in his native school to the place allotted to him in advance.

The principle of continuity. Our understanding of this system can be seen in such a way:

1. Pre-school education – Initial study of a foreign language: alphabet, songs, game activity;

2. 1 grade (New Ukrainian School) – First-grade school, one-on-one group lessons;

3. 2-4 grades (New Ukrainian School) – Individual group classes, different research circle activities, increasing the number of hours for studying English;

4. 5-9 grades (New Ukrainian School) – Increasing the number of hours for learning a foreign language; second language (categorically not Russian); different research circle work; individual classes, various «English Speaking Clubs!», partial profiling;

5. 10-12 grades (Concept of Profile Education at Senior School) – Full Profiling (increasing the number of hours for foreign language courses; individual classes on the selected profile, research circles work, various communicational clubs, preparation for the B1 exam at the IEE);

6. University / bachelor degree (New Concept of Developing English Language at Universities) – Increasing hours and changing the content of language subjects, exams to confirm the level of English at B2, a mandatory requirement that a bachelor's student, regardless of specialty, must acquire a foreign language at B1 + level if he/she wants to get a diploma, the Unified Entrance Exam (UEE) – i.e. Independent External Evaluation (IEE) in Foreign Language to Master's Degree;

7. University / magistracy (New Concept of Developing English Language at Universities) – the Unified Entrance Exam (UEE) – i.e. Independent External Evaluation (IEE) in Foreign Language to Master's Degree; scientific work in a foreign language as a component of the Unified State Qualification Exam (USQE) for most specialties, passed / failed; recommend that universities assess their English proficiency during masters certification;

8. Postgraduate education (improvement

work in a profile school) – creating of material, technical, methodical and didactic base of the model; working –about the history and culture of the countries in which the language is prevalent; organizing special events that help their pupils gain a better grasp of the language and culture, such as hosting language dinners, assigning independent projects, creating cultural displays, and arranging dance/song performances; providing individual support; conducting classes, open sessions and workshop-type classes [5, с. 184–187].

The principle of flexibility. This means that the student during the bachelor's degree must be provided with conditions for the so-called «learning mobility», according to which he can change his profile, or study for several at once. The student also has the right to freely choose or change a profile for a master's degree. Also an important point is the choice of forms of organization of profile-oriented training and types of training. It is implied that the student can choose full-time or part-time forms, individual, distance or mixed

The principle of variability. The first attempt in this direction is the system of elective disciplines, which was introduced a few years ago, but will work efficiently and effectively only from the 2020–2021 academic year. When students have the right to choose disciplines they like and several levels of programs, methods, technologies, plans, they have more opportunities to obtain a higher level of diverse education in their field.

The principle of diagnostic and prognostic feasibility. This principle is aimed at the close work of the teaching staff of the school and the teaching staff of the High school. For future foreign language teachers (still pupils) the deanery of the faculty organizes annual meetings, «Open Days», «several days of internships» for faster and better orientation and painless future adaptation in the educational environment of the faculty and High school in general.

The principle of differentiation and individualization. At the end of the 9th grade, students choose the profile of their future profession and the trajectory of studying. All further education is aimed at revealing individual features and characteristics in the process of profile personality-oriented education, so that after graduation the future foreign language teacher could enter the planned and dream faculty.

Conclusions and prospects for further researches of directions. The model of profile-oriented studying in foreign language has not yet been implemented in the practice of the school

in full. Teachers work to create a logistical, methodological and didactic base of the model. Work plans of circles, mini-textbooks, electronic manuals, other materials are developed.

Therefore, the integration of profile – oriented studying will maximize the continuous studying of both students and teachers and achieve high performance. We understand that our observation is only part of the research program we have created for this issue. Further studies we see in the analysis of the practical-methodical system of profile-oriented studying of future teacher of foreign languages.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гарбуза Т. В. Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови в системі дистанційного навчання університетів Великої Британії / Гарбуза Тетяна Віталіївна / Дисертація канд. пед. наук. 13.00.04 теорія та методика професійної освіти, 2015. 236 с.
2. Концепція профільного навчання у старшій школі [Electron resource] Available from: <http://vokrda.kuprda.gov.ua/info/page/6834> (дата звернення: 15.01.2021).
3. Полонська Т. К. Профільне навчання іноземної мови учнів старшої школи : метод. рек. / Т. К. Полонська. К. : Педагогічна думка, 2014. 80 с.
4. Фаннінгер Л. П. Особливості профільного навчання в основній школі Австрії / Фаннінгер Людмила Павлівна / Автореф... дис.канд.пед.наук. 13.00.04. Теорія та методика професійної освіти, 2008. 22 с.
5. Chernionkov Yaroslav. Modern understanding of foreign language teacher training system / Yaroslav Chernionkov / Academic notes / Ed. Board: V. F. Cherkasov, V. V. Radul, N. S. Savchenko, etc. Edition 185. Series: Pedagogical Sciences. – Kropyvnytskyi: EPC of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, 2020. P. 184–187.

REFERENCES.

1. Harbuza, T. V. (2015). *Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy v systemi dystantsiinoho navchannia universytetiv Velykoi Brytanii*. [Professional training of future foreign language teachers in the distance learning system of British universities]. Zhytomyr.
2. *Kontseptsiia profilnoho navchannia u starshii shkoli*. (2013). [The concept of specialized education in high school]. Kyiv.
3. Polonska, T. K. (2014). *Profilne navchannia inozemnoi movy uchniv starshoi shkoly*. [Profile foreign language teaching of high school students: manual]. Kyiv.
4. Fanninher, L. P. (2008). *Osoblyvosti profilnoho navchannia v osnovnii shkoli Avstrii*. [Features of specialized education in primary school in Austria]. Ternopil.
5. Chernionkov Yaroslav. (2020). *Suchasne rozuminnia systemy pidhotovky vchyteliv inozemnykh mov*. [Modern understanding of foreign language teacher training system]. Kropyvnytskyi.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Олександрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: процеси індивідуалізації підготовки майбутніх учителів іноземних мов; методи навчання іноземних мов на нелінгвістичних факультетах; формування майбутніх вчителів іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych – Ph.D, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Linguodidactics and Foreign Languages Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: processes of individualization of training future teachers of foreign languages; methods of teaching foreign languages at the non-linguistic faculties; formation of future teachers of foreign languages.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.

УДК 376:353:3.071 ("21"/11/2017"21")

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-147-151

ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна –

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник відділу історії та філософії освіти
Інституту педагогіки НАПН України
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-0432-8893>
e-mail: shevchenko_s_n@ukr.net

**«ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР» –
ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ
З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У 2011– 2017 РОКИ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нині інтеграція України до європейського, економічного, культурного й освітнього простору вимагає розв'язання низки проблем у навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами, які відображаються на духовному і моральному рівнях. У час суспільного розвитку й перехід до ринково-демократичних відносин України суспільство вимагає від державних органів управління освітою, педагогічної науки, нових, нестандартних підходів у розв'язанні проблем навчання, виховання, оздоровлення, соціального захисту та матеріального забезпечення дітей з особливими потребами [9, с. 12].

Робота з дітьми з особливими потребами є одним із важливих і пріоритетних напрямів спеціальної педагогіки, в основі якої – правові чинники соціального захисту та підтримки цієї категорії дітей. На всіх етапах розвитку суспільства шкільна освіта для дітей з особливими потребами займала важливе місце у становленні педагогічної науки. Вона є складова частина процесу вдосконалення системи спеціальної освіти. На сьогоднішній день особливий інтерес в історичному аспекті викликають дослідження діяльності навчально-реабілітаційних центрів (далі – НРЦ) як нового типу початкових закладів для дітей з

особливими потребами. Аналіз історичної ретроспективи НРЦ допоможе вирішити питання взаємодії теорії і практики, простежити в якій мірі отримали практичне розв'язання актуальні проблеми шкільної освіти навчання і виховання дітей з особливими потребами. А також показати, що нового, цінного було вперше зроблено для розвитку шкільної освіти для дітей з особливими потребами в досліджуваний період. Обґрунтування понятійно-термінологічного апарату допоможе усвідомити роль НРЦ у вдосконаленні системи суспільного виховання та навчання дітей з особливими потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні сурдопедагогіки практики висловили низку цінних ідей і теоретичних положень в монографіях і навчальних посібниках А. Басової, В. Бондаря, В. Демиденко, О. Дьячкова, А. Добрової, С. Єгорова, І. Єрьоменко, В. Покиданов, В. Слюсаренко, М. Ярмаченка та ін. Про теоретичні й методичні основи діяльності інтернатних закладів розповідається у роботах зарубіжних авторів В. Афанасьєв, Г. Заликін, В. Єфремова, Е. Костяшкін, М. Тайчинов та ін. У дисертаційних роботах представлено окремі аспекти розвитку інтернатних закладів та удосконалення навчання й виховання дітей в цих закладах

(С. Болтівець, Г. Іваненко, Е. Постовойтов, В. Слюсаренко, В. Чугаєвський, та ін.). Предметом наукових досліджень стало і становлення та розвиток загальноосвітніх шкіл-інтернатів в Україні таких українських вчених як: В. Покася, Б. Кобзара, Ю. Кахіані та ін. Щодо питання організації життєдіяльності інтернатних закладів вивчалось сучасними науковцями – А. Машкаринець-Бутко, В. Химинцем, П. Стрічком, Б. Качуром, М. Талапканичем, В. Шевченком та ін.

Нині суспільство адаптує діючі стандарти до потреб дітей з особливими потребами. І, з початку часів незалежності України, шкільна освіта для дітей з особливими потребами постійно вдосконалювалася. Одним із основних документів в організації діяльності шкільної освіти для таких дітей було *уперше впроваджено* «Положення про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку» (1993), яке було вдосконалене у 2000 р. і спрямоване на забезпечення розвитку дітей спеціальної школи. У 2010 р. згаданий документ набув подальшого розвитку в новому формулюванні: «Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах» наказ Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 р. №1224. Відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту», розділу IV Національного плану дій на 2012 р. було розроблено та затверджено наступне «Положення про навчально-реабілітаційний центр» (НРЦ). Це загальноосвітній навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними порушеннями розвитку, діяльність якого передбачає здійснення *комплексних реабілітаційних заходів*, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. НРЦ як новітні заклади набули тенденцій до відкриття та розширення центрів різних типів по всій Україні. Вони стали осередком інноваційного розвитку нового закладу. Тому, актуальним є визначення основ створення та особливостей їх діяльності в Україні.

Мета статті – на основі аналізу історико-педагогічної літератури та нормативно-правових документів у галузі шкільної освіти для дітей з особливими потребами з'ясувати історичні передумови відкриття навчально-реабілітаційних центрів

та їх особливості розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові освітні вимоги постали перед Україною, реалізація яких знайшла відображення в законах України «Про освіту» (2017), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (2004), «Про охорону дитинства» (2020), «Стандартних правилах забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (ООН, 1993), «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») (1996), Про Національну програму «Діти України» (1996), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2001), «Про Національну доктрину розвитку освіти України в XXI столітті» (2002), «Про внесення змін до деяких законів України щодо прав інвалідів» (2011), Указу Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами» (2013). У названих документах законодавчо закріплені зміни, що відбулися в освітній політиці в період становлення незалежної української державності, і одночасно накреслено нові завдання щодо подальшого розвитку системи освіти, а особливо освіти дітей з особливими потребами.

Відповідно до указу Президента України «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» від 19 травня 2011 р. вище названих законодавчих документів у «Положенні про навчально-реабілітаційний центр» (2012) було *закладено* нову законодавчу базу освіти для дітей з особливими потребами. Важливою метою діяльності НРЦ була реалізація права на освіту дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, їх інтеграція в суспільство шляхом здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень. Реабілітаційний процес включав медичну, фізичну, психолого-педагогічну, соціально-побутову реабілітацію згідно з індивідуальною програмою реабілітації дитини-інваліда, яка відвідувала чи перебувала, навчалася в Центрі. Робота НРЦ спрямована на комплексний характер, яка забезпечувалася психолого-педагогічними, соціально-побутовими, медичними (лікувально-профілактичними) та фізичними

заходами. Як зазначає С. Литовченко, «що ще у середині 90-х років ХХ ст. за ініціативи недержавних організацій і батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку та підтримки міжнародних недержавних фондів відкрилася низка навчально-реабілітаційних центрів як спеціальних закладів нового типу. При цьому контингент вихованців переважно становили діти з аутизмом, складними комплексними порушеннями, які мали обмеження у навчанні в традиційних закладах [7, с. 80–81]. За визначеннями С. Гончаренка школа-інтернат є «як загальноосвітня школа, в якій діти навчаються і живуть» [2, с. 366]. Спеціальна школа покликана здійснювати соціальну реабілітацію учня, виховувати в нього розуміння загальнолюдських цінностей, громадянську позицію, готувати до активної трудової діяльності, забезпечувати правове виховання [2, с. 316]. В. Покась констатує, що на початку ХХІ ст. в Україні створено мережу інтернатних закладів різноманітних типів, що в цілому відповідали потребам населення. У дитячих будинках, школах-інтернатах, навчально-реабілітаційних центрах сформувалися стабільні педагогічні колективи з високим рівнем кваліфікації [9, с. 24–25]. Реформування інтернатних закладів, зокрема досвід інноваційного розвитку санаторної загальноосвітньої школи-інтернату № 8 у м. Запоріжжі був готовою до переведення його в нову функціональну якість у навчально-реабілітаційний центр, розкриває переваги навчально-реабілітаційних центрів, порівняно із спеціальними школами-інтернатами, що полягають у структурній повноті та функціональній спеціалізації щодо здійснення реабілітації дітей на засадах системності та комплексності. В. Нечипоренко підкреслює особливу роль НРЦ яка полягає в забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної реабілітаційної педагогіки та її наближення до міжнародних стандартів у цій сфері [8, с. 4]. Як зазначає науковець О. Кузьміна, інтернат стає для дитини тотальним інститутом соціалізації, рідною школою та її оточенням [6, с. 168].

У порівнянні з інтернатом то НРЦ розглядав комплексний цілісний процес, у контексті якого психолого-педагогічний супровід є одним з основних. У листі МОН України зазначалося, що «законодавство в галузі освіти передбачає можливість створення загальноосвітнього навчального закладу нового типу – навчально-реабілітаційний центр (для дітей з особливими освітніми потребами,

зумовленими складними вадами розвитку). Саме в таких центрах діти з інвалідністю, ускладненою тяжкими порушеннями розвитку (у тому числі діти, які самостійно не пересуваються), можуть здобувати освіту відповідного рівня в поєднанні з реабілітаційними послугами». Важливою частиною роботи в навчально-реабілітаційних центрів було не лише у забезпеченні права на освіту але й невід'ємною структурною складовою в поєднанні з комплексною реабілітацією учнів. НРЦ де «надають корекційно-розвиткові послуги постійному контингенту (діти з особливими освітніми потребами, які є учнями НРЦ) та змінному (вихованці дошкільних навчальних закладів з інклюзивними групами, учні класів з інклюзивним навчанням та спеціальних класів ЗНЗ, учні, які навчаються за індивідуальною формою та інші)» [7, с. 81]. Важливою умовою організації діяльності НРЦ було: надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами.

У 2016/2017 н.р. із загальної кількості дитячих закладів (957) з інтернатною формою утримання дітей найбільш поширеними були загальноосвітні школи-інтернати та спеціальні школи-інтернати, включаючи навчально-реабілітаційні центри (для дітей з особливими освітніми потребами), 76% від загальної кількості закладів, у них навчалось 54,4% від кількості дітей, що були вихованцями закладів [4; 3]. Як стверджує академік В. Бондар «мережа спеціальних дошкільних і шкільних навчально-виховних закладів поступово розширюється. Збільшення форм суспільної допомоги дітям з особливими освітніми потребами пов'язане з диференціацією та удосконаленням чинної моделі корекційного навчання, з відкриттям нових типів дошкільних і шкільних закладів, з інтеграцією цих дітей у загальноосвітній простір. За останні роки мережа спеціальних закладів поповнилася різними моделями медико-педагогічних комплексів, навчально-реабілітаційними центрами – закладами нового типу державної, комунальної та приватної форм власності (міста Київ, Львів, Миколаїв, Чернігів, Вінниця, Херсон, Житомир та ін.)» [1]. Загалом у системі інтернатних закладів діяло 44 навчально-реабілітаційні центри, в яких виховувалися діти з особливими освітніми потребами: з вадами слуху, зору, тяжкими системними мовленнєвими порушеннями, тяжкими порушеннями опорно-рухового апарату в

поєднанні з розумовою відсталістю, затримкою психічного розвитку тощо [3]. Подальша диференціація закладів спеціальної освіти здійснюється з урахуванням того, наскільки успішно той чи інший тип школи (масова чи спеціальна) створює найсприятливіші умови для психічного розвитку дітей [1]. Таким чином, встановлено, що на вимогу часу створювалися нові заклади для дітей з особливими потребами і замінювалися іншими (НРЦ).

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Огляд історіографічних джерел із проблеми відкриття навчально-реабілітаційних центрів, аналіз нормативно-правових документів в галузі освіти дає можливість констатувати, що на певних етапах розвитку нашого суспільства виникали різні типи навчально-виховних закладів інтернатного типу (дитячі притулки, дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати, школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів, гімназії-інтернати, ліцеї-інтернати, санаторні школи-інтернати, спеціальні школи-інтернати для дітей з вадами розвитку, школи соціальної реабілітації тощо). Визначено, що теоретичні основи створення навчально-реабілітаційних центрів передбачали різнотипність та універсальність (від навчально до реабілітаційного). Встановлено, що їх особлива роль полягала в забезпеченні інноваційного розвитку вітчизняної реабілітаційної педагогіки. Доведено, що «Положення про навчально-реабілітаційний центр» затверджене у 2012 р. було як один із чинників реформування шкільної освіти для дітей з особливими потребами в досліджуваній період. Воно діяло до 6 березня 2019 р. і, в цьому ж році Кабінет Міністрів України затвердив нове «Положення про спеціальну школу» у якому визначалися основні засади діяльності спеціальних шкіл усіх видів незалежно від форми власності, яке діє і до нинішнього часу.

Доцільно зауважити, що проблема реформування інтернатних закладів та впровадження нових типів закладів як НРЦ потребує подальшого дослідження, оскільки науковий супровід цієї реформи і є важливою умовою можливих негативних наслідків впроваджуваних змін.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В., Золотоверх В. Інтерпретація еволюції спеціальної освіти: зародження, становлення, розвиток. Дата

конвертації 05.05.2016 р. <https://res.in.ua/vitalij-bondar.html>

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

3. Звіт про здійснення Уповноваженим Президента України з прав дитини моніторингового дослідження стану функціонування закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які не мають необхідних умов для виховання та навчання в сім'ї, дітей з особливими потребами, ефективність використання такими закладами бюджетних коштів, спрямованих на забезпечення їх діяльності (на виконання Доручення Президента України № 1-1/1852 від 22 липня 2013 року) [Електронний ресурс]. URL: <http://www.president.gov.ua/news/27816.html>

4. Ках'яні Ю. В., Бондарчук А. О. Заклад інтернатного типу як суб'єкт соціально-педагогічної діяльності. Молодий вчений. Вип. 10.1 (50.1). 2017. С. 101–105.

5. Кононенко Ю. Г. Директор департаменту загальної середньої та дошкільної освіти. Лист Міністерства освіти і науки України «Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1280729-15#Text>

6. Кузьміна О. В. Теоретичні аспекти формування життєвої компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл-інтернатів: монографія. Слов'янськ: Підприємство Маторін Б.І., 2011. 311 с.

7. Литовченко С. Навчально-реабілітаційний центр як сучасна форма організації освіти дітей з порушеннями слуху. Особлива дитина: навчання і виховання. Вип. 1. 2017. С. 78–85.

8. Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія. Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. 520 с.

9. Покась В. П. Зміна філософської парадигми управління навчально-виховним процесом інтернатних закладів освіти України. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2012. 34 с.

REFERENCES

1. Bondar, V., Zolotoverh, V. (2016). *Interpretaciya evolyucii pecial'noi osviti: zarodzhennya, stanovlennya, rozvitok*. [Interpretation of the evolution of special education: origin, formation, development].

2. Goncharenko, S. (1997). *Ukrains'kij pedagogichnij slovník*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kiiv.

3. Zvit pro zdijsnennya Upovnovazhenim Prezidenta Ukraini z prav ditini monitoringovogo doslidzhennya stanu funkcionuvannya zakladiv dlya ditej-sirit ta ditej, pozbavlenih bat'kivs'kogo pikluvannya, ditej, yaki ne mayut' neobhidnih umov

dlya vihovannya ta navchannya v sim'i, ditej z osoblivimi potrebami, efektyvnist' vikoristannya takimi zakladami byudzhetnih koshtiv, spryamovanih na zabezpechennya ih diyal'nosti. [Sound about the hope of the President of Ukraine for the rights of the child of monitoring until the end of the day, the function of the pledges for the orphan children and the children who are relieved of the father's drinking, the children who do not need this for the day the effectiveness of the victorious office with such mortgages of budgetary funds, direct to the protection of ikh activity].

4. Kahiani, YU. V., Bondarchuk, A. O. (2017). *Zaklad internatnogo tipu yak sub'ekt social'no-pedagogichnoi diyal'nosti*. [Mortgage of the boarding type yak sub'ekt of social and pedagogical activity].

5. Kononenko, YU. G. (2016). *Direktor departamentu zagal'noi seredn'oi ta doshkil'noi osviti. List Ministerstva osviti i nauki Ukraini «Pro organizaciyu navchal'no-vihovnogo procesu dlya uchniv z osoblivimi osvitnimi potrebami zagal'noosvitnih navchal'nih zakladiv u 2015/2016 navchal'nomu roci»*. [Director of the Department of Foreign Middle and Preschool Education. The sheet of the Ministry of Education and Science of Ukraine «About the organization of the initial process for scientists with special educational needs of the educational establishment in 2015/2016 at the beginning»].

6. Kuz'mina, O. V. (2011). *Teoretichni aspekti formuvannya zhittveoi kompetentnosti uchniv starshih klasiv zagal'noosvitnih shkil-internativ*. [Theoretical aspects of the formulation of the living competence of senior scholars in international schools: monografiya]. Slov'yans'k.

7. Litovchenko, S. (2017). *Navchal'no-reabilitacijnij centr yak suchasna forma organizacii osviti ditej z porushennyami sluhu. Osobлива ditina: navchannya i vihovannya*. [The initial rehabilitation center is a modern form of organizing the education

of children with hearing impairments. Osobлива child: navchannya and vihovannya].

8. Nechiporenko, V. V. (2013). *Sistemnij rozvitok navchal'no-reabilitacijnogo centru yak vidkritoї innovacijnoi social'no-osvitnoi institucii*. [Systemic development of the primary rehabilitation center yak in the innovative social and educational institute]. Zaporizhzhya.

9. Pokas', V. P. (2012). *Zmina filosofsk'oi paradigmi upravlinnya navchal'no-vihovnim procesom internatnih zakladiv osviti Ukraini*. [The change of philosophical paradigms of management of the initial and voluntary process of boarding schools in Ukraine]. Kiiiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу історії педагогіки (з 2018 р. – відділ історії та філософії освіти) Інституту педагогіки Національної Академії Педагогічних Наук України.

Наукові інтереси: історія педагогіки, історико-педагогічні дослідження, історія розвитку шкільної освіти і педагогічної науки.

INFORMATION ABOUT AUTHOR

SHEVCHENKO Svitlana Mykolayivna – Candidate of Pedagogical Sciences (2008), Senior Researcher (2013); Senior Researcher of the Department of History of Pedagogy (since 2018 - Department of History and Philosophy of Education) of the Institute of Pedagogy of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine.

Circle of research interests: history of pedagogy, historical and pedagogical research, history of the development of school education and pedagogical science.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК 378.22:37.013.75:811.111(075.8)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-151-155

ЩЕРБА Наталія Сергіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики

Житомирського державного університету імені Івана Франка

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-5467-4292>

e-mail: scherbanatasha@gmail.com

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Інклюзивне навчання дітей з інвалідністю в закладах загальної середньої освіти є державною освітньою політикою в Україні з 2018 року. Ефективність її реалізації безпосередньо залежить від якості професійної підготовки

вчителів-предметників і, зокрема, іноземної мови.

Як показало проведене дослідження, у 14 вітчизняних ЗВО в межах викладання дисципліни «Методика навчання основної іноземної мови» передбачається освоєння студентами IV курсу першого

(бакалаврського) рівня вищої освіти предметної спеціальності 014.02 Середня освіта (Мова та література (англійська)) модуля «Врахування особливих освітніх потреб» (Catering for Special Educational Needs). Він включає 6 тем і носить ознайомчий характер. Крім того, в декількох вітчизняних ЗВО (зокрема, в Житомирському державному університеті імені Івана Франка, Хмельницькому національному педагогічному університеті імені Григорія Савича Сковороди, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини, Рівненському державному гуманітарному університеті та інших) викладаються дисципліни, призначені для підготовки студентів окремих спеціальностей до навчання учнів з особливими освітніми потребами (ООП) і, зокрема, з інвалідністю. Водночас, у ході проведеного аналізу не було виявлено дисциплін, що забезпечували б практичну підготовку майбутнього вчителя іноземної мови (ІМ) до навчання учнів з ООП, що становить актуальність даного дослідження.

В умовах пандемії COVID-19 навчальний процес у вітчизняних ЗВО перейшов із традиційного у віртуальний режим. Викладачам пропонується використовувати онлайн-конференції (як-от: платформи Zoom, Google Meet та ін.) для проведення всіх типів занять. Однак, організація навчального процесу їх засобами має численні обмеження, оскільки не всі його завдання вдається вирішувати таким чином. Серед них, наприклад, неможливість забезпечення асинхронної педагогічної взаємодії зі студентами, що навчаються за заочною та індивідуальною формами, проведення перевірки виконання письмових домашніх завдань, а також поточного та модульного письмового контролю. Ці та інші питання подекуди вирішуються шляхом використання електронної пошти, соціальних мереж, окремих веб-застосунків і віртуальних навчальних середовищ (ВНС). Проте перелік і функціонал останніх залишаються недостатньо вивченими. Іншим відкритим питанням сучасної дистанційної педагогічної освіти є підвищення її практичної орієнтації. Воно є досить актуальним і для проведення практичних занять у підготовці майбутніх учителів до роботи з учнями з ООП.

Протириччя, виявлені між об'єктивними вимогами навчального процесу та недостатнім рівнем дослідження зазначених вище питань, призводять до зниження ефективності професійної підготовки

майбутніх фахівців, а отже – мають бути вирішені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У чинному Положенні про дистанційне навчання, поняття «*дистанційна форма навчання*» визначається як «форма організації навчального процесу у закладах освіти (ВНЗ, ЗПО, ПТНЗ, ЗНЗ), яка забезпечує реалізацію дистанційного навчання та передбачає можливість отримання випускниками документів державного зразка про відповідний освітній або освітньо-кваліфікаційний рівень». Згідно з Положенням, дистанційне навчання реалізується засобами *технологій дистанційного навчання*, до яких належать психолого-педагогічні та інформаційно-комунікаційні. При цьому педагогічна взаємодія суб'єктів дистанційного навчання проводиться засобами передачі відео-, аудіо-, графічної та текстової інформації у синхронному чи асинхронному режимі. Це ж стосується і проведення практичних занять [4].

Проблематика використання дистанційного навчання в системі вищої освіти досліджувалась такими науковцями, як: В. В. Вишнівський, М. П. Гніденко, Г. І. Гайдур, О. О. Ільїн, 2014 [1]; Л. Гаврілова, Ю. Катасонова, 2017 [2]; Є. С. Полат, М. Ю. Бухаркіна, М. В. Моїсєєва, 2004 [3]; М. В. Федорчук [5]; N. Bates, 2001 [7]; S. DeLoach, S. Greenlaw, 2007 [8]; M. G. Moore, 2018 [9] та іншими. Авторами було проаналізовано його понятійний апарат [2–3], критерії відбору освітніх платформ для його проведення [1]; можливість використання традиційних методів і форм навчання в дистанційному форматі [3]; фактори, що впливають на його ефективність [7–9] та низку інших питань.

Метою статті є аналіз переваг і недоліків використання платформ Edmodo, Zunal та LearningApps як засобів (організації) навчання в ході підготовки майбутніх учителів ІМ до роботи з учнями з ООП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дисципліна «Іншомовна освіта дітей з особливими потребами» викладається в Житомирському державному університеті імені Івана Франка з 2018–2019 н. р. Вона містить 16 занять (8 лекційних і 8 практичних) і передбачає використання навчального посібника [6], віртуального навчального середовища Edmodo, низки веб-квестів на веб-платформі Zunal (див. наприклад [10]), а також інтерактивних вправ на веб-платформі LearningApps. Зміст указаних ресурсів було розроблено автором

цього дослідження. Підготовка студентів спирається на використання таких технологій, методів і прийомів, як: інтерактивні майстерні, симуляції, проблемний виклад матеріалу, метод Сократа, а також кейсові та проєктні технології. Доцільність використання більшості з них у дистанційному форматі підтверджується і в дослідженні Є. С. Полат, М. Ю. Бухаркіної та М. В. Моїсеєвої [3]. При цьому до пандемії заняття проводились у традиційному режимі, а під час пандемії – за допомогою онлайн-конференцій Zoom. Комплекс указаних електронних засобів навчання дозволив вирішити завдання, що виникали в навчальному процесі, а також забезпечити практичну орієнтацію підготовки майбутніх учителів до навчання учнів з інвалідністю. В нашому дослідженні ми розуміємо поняття «практикоорієнтоване навчання у ЗВО» як поєднання навчальної та практичної діяльності в реальних робочих умовах, що дозволяє формувати та розвивати професійні компетентності за рахунок використання активних методів навчання та інноваційних форм контролю та оцінювання. Розглянемо детальніше виявлені переваги та недоліки обраних електронних засобів.

Edmodo – це веб-платформа, що була розроблена в США в 2008 році для використання в середній освіті, а тому вона має високий ступінь захисту особистих даних учнів/студентів і широкий спектр можливостей для педагога. *Функціонал Edmodo* дозволяє викладачеві:

- створювати віртуальні навчальні класи та ділити їх на підгрупи; залучати до них студентів, надаючи їм зручні 3-крокові інструкції, що пропонуються на платформі та роздруковуються, чи запрошувати їх по електронній пошті;

- бачити список студентів, нагадувати студентам за необхідності їх особисті паролі доступу до класу та коди класів; допускати чи не допускати до реєстрації в класі (у тому випадку, якщо код віртуального класу став відомий стороннім особам), а також видаляти з класу;

- розміщувати в класах інформаційні медіа-матеріали будь-якого формату: друкувати текстові повідомлення, використовуючи для цього як англійську, так і українську мову; прикріплювати текстову, аудіо-, відео- чи графічну інформацію з ПК чи з Інтернету;

- створювати тести 6 типів («Так/Ні», на вибір одного правильного варіанту, на вибір декількох правильних варіантів, на

поєднання варіантів, на заповнення пропусків, на наведення короткої відповіді); встановлювати термін, до якого студентам потрібно написати тест, закривати чи не закривати доступ до нього після закінчення цього терміну та бачити дату і результат його виконання кожним студентом; визначати час, відведений на виконання кожного тесту; вирішувати, чи мають студенти можливість бачити правильні відповіді після виконання тестів; коригувати в опублікованих тестах систему оцінювання; час, відведений на виконання, та строки здачі; бачити результати виконання кожного з тестів у вигляді списку студентів, класного журналу з результатами всіх тестів та статистичних діаграм за запитаннями;

- додавати результати за усні чи письмові роботи у класний журнал, у якому середня оцінка автоматично розраховується за весь курс і (за необхідності) за будь-який період часу, визначений викладачем;

- додавати всі розміщені у віртуальному класі матеріали до бібліотеки і використовувати їх повторно чи зі змінами в будь-якому класі;

- проводити голосування (як-от: щодо дати призначення екскурсії);

- заохочувати студентів «бейджами» за сумлінну працю.

Edmodo має низку додаткових переваг:

- наявність чату для спілкування з окремими студентами, куди вони можуть, зокрема, вислати виконані письмові роботи і отримувати оцінку та зворотний зв'язок;

- можливість коментування, що також може бути використана для одержання зворотного зв'язку (наприклад, якщо студенти мають труднощі з розумінням завдання, чи якщо викладач має одержати відповідь щодо організаційного питання тощо);

- можливість використання та ПК та смартфоні онлайн, а також можливість завантажити додаток на електронний пристрій;

- інтуїтивність і простота використання (інтерфейс *Edmodo* подібний до фейсбуку за виключенням рекламних оголошень);

- безкоштовність.

У віртуальних класах у ВНС *Edmodo*, що використовувались нами у ході проведення науково-дослідної діяльності, було апробовано всі перераховані вище функції. *Недоліком* платформи виявилась неможливість групової синхронної взаємодії, проте він був компенсований використанням

онлайн-конференцій в Zoom та наявністю функції асинхронної комунікації.

Zunal – це веб-конструктор і веб-платформа, що дозволяє розробляти веб-квести. До її переваг належать: наявність детальних інструкцій до розробки веб-квестів та контроль за їх якістю, можливість безкоштовного створення першого веб-квесту, можливість прикріплювати до них медіафайли будь-якого формату, можливість розміщення створених веб-квестів на платформі, можливість одержувати на них відгуки відвідувачів платформи, безкоштовність сервісу для користувачів. Єдиним *недоліком* виявився значний час, необхідний для розробки веб-квесту.

Нарешті, *LearningApps* – це платформа і веб-конструктор, в межах якого працюють інтерактивні модулі, що дозволяють створювати 21 різновид вправ за зразком, зокрема: знайти пару, класифікація, аудіо-та відео-контент, пазл, кросворд, вгадати слово тощо. Іншими суттєвими *перевагами* платформи є можливість розміщувати готові вправи та використовувати їх за посиланням, а також можливість створювати класи для контролю результатів. Виявленим *недоліком* є незручність роботи зі створеними класами у зв'язку з їх обмеженим функціоналом. Тому посилання на вправи, створені на платформі *LearningApps*, доцільно використовувати у складі інших засобів навчання, наприклад – веб-квестів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Дистанційна форма навчання висуває низку вимог до педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, що обираються викладачем. Комплексне поєднання онлайн-конференцій з ВІНС Edmodo дозволяє вирішувати всі завдання навчального процесу в системі підготовки майбутніх учителів іноземної мови. Робота в ньому дозволяє залучити до навчального процесу студентів заочної та індивідуальної форми навчання, проводити обмін навчальною інформацією та контроль результатів професійної підготовки. У свою чергу, використання веб-квестів на платформі Zunal дозволяє надати навчальному процесу квазіпрофесійного та проблемного характеру, тим самим підвищуючи його практичну орієнтацію. Особливо доцільним видається розробляти їх навколо кейсових технологій, що визначаються як «різновид дистанційної технології навчання, оснований на використанні наборів (кейсів) текстових, аудіовізуальних і мультимедійних навчально-методичних матеріалів і їх

розсилці для самостійного вивчення студентами при організації регулярних консультацій з викладачами-тьюторами традиційним чи дистанційним способом» [3, с. 20]. Контроль знань студентів у ході використання веб-квестів доцільно здійснювати засобами інтерактивних вправ, які можуть розроблятися і розміщуватися на платформі LearningApps.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вишнівський В. В. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів: навч. посібник / В. В. Вишнівський, М. П. Гніденко, Г. І. Гайдур, О. О. Ільїн. Київ: ДУТ. 2014. 140 с.
2. Гаврілова Л., Катасонова Ю. Теоретичні аспекти впровадження дистанційного навчання в Україні / Л. Гаврілова. Ю. Катасонова // Освітнологічний дискурс. 2017. № 1-2 (16–17). С. 168–182.
3. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева; под. ред. Е. С. Полат. М.: Академия, 2004. 416 с.
4. Положення про дистанційне навчання (від 25.04.2013 № 466) [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#n18>
5. Федорчук М. В. Сутність і стан упровадження електронної освіти в Україні / М. В. Федорчук. // Право і безпека. 2015. №4. С. 61–66.
6. Щерба Н. С. Іншомовна освіта дітей з особливими потребами / Н. С. Щерба. Житомир: Вид-во ФОП Євенок О. О. 2019. 284 с.
7. Bates T. National strategies for e-learning in post-secondary education and training / T. Bates. UNESCO. 2001. 132 p.
8. DeLoach S., Greenlaw S. Effectively moderating electronic discussions / S. DeLoach, S. Greenlaw // Journal of Economic Education. 2007. Vol. 38(4). pp. 419–434.
9. Moore M. G. Theory of transactional distance / M. G. Moore. // M. G. Moore, W. C. Diehl, Handbook of Distance Education. New York: Routledge. 2018. pp. 22–46.
10. Shcherba N. S. The peculiarities of teaching EFL / ESL learners with vision impairments / N. S. Shcherba. URL: <http://zunal.com/webquest.php?w=435230>

REFERENCES

1. Vyshnivs'kyi, V. V. Gnidenko, M. P., Gaidur G. I., Ilyin, O. O. (2014). *Organizatsiia dystantsiinogo navchannia. Stvorennia elektronnykh navchal'nykh kursiv ta ekelectronnykh testiv: navch. Posibnik*. [The organization of distance learning. Electronic training courses and test design]. Kyiv.
2. Gavrilova, L., Katasonova, Yu. (2017). *Teoretychni aspekty vprovadzhennia dystantsiinogo navchannia v Ukraini*. [The theoretical aspects of the implementation of distance learning in Ukraine].

3. Polat, Ye. S., Bukharkina M. Yu., Moiseieva M. V. (2004). *Teoriia i praktika disyantsionnogo obuchenia*. [Theory and practice of distance learning]. Moscow.
4. *Polozhennia pro dystantsiine navchannia*. (2013). [The Decree of Distance Learning].
5. Fedorchuk, M. V. (2015). *Sutnist i stan uprovadzhennia elektronnoi osvity v Ukraini*. [The essence and state of the implementation of electronic education in Ukraine].
6. Shcherba, N. S. (2019). *Inshomovna osvita ditei z osoblyvymy potrebamy*. [Foreign language education of children with special educational needs]. Zhytomyr.
7. Bates, T. (2001). *Natsional'ni stratehiyi elektronnoho navchannya v umovakh pislyashkil'noyi osvity ta navchannya*. [National strategies for e-learning in post-secondary education and training].
8. DeLoach, S., Greenlaw, S. (2007). *Efektivna moderatsiya elektronnykh diskusiy*. *Zhurnal ekonomichnoyi osvity*. [Effectively moderating electronic discussions. Journal of Economic Education].
9. Moore, M. G. (2018). *Teoriya transaktsiynoi vidstani*. U M. G. Moore, W. C. Diehl, *Handbook of Distance Education*. [Theory of transactional distance. In M. G. Moore, W. C. Diehl, *Handbook of Distance Education*]. New York.

10. Shcherba, N. S. (2020). *Osoblyvosti vykladannya tykh, khto vuvchaye riven' EFL / ESL z vadamy zoru*. [The peculiarities of teaching EFL / ESL learners with vision impairments].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩЕРБА Наталія Сергіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та прикладної лінгвістики Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Наукові інтереси: інноваційні педагогічні та веб-технології в навчанні іноземних мов та професійній освіті, підготовка вчителів іноземної мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHERBA Nataliia Serghiiivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Docent of the Chair for Intercultural Communication and Applied Linguistics, Zhytomyr State Ivan Franko University.

Circle of scientific interests: innovative pedagogical and web-technologies in teaching foreign languages and teacher training, preparing teachers for addressing special educational needs.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 р.

УДК 3167. 56. 41

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-155-161

ВОЛОШЕНКО Анна Вікторівна–

аспірант кафедри образотворчого мистецтва

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2371-7106>

e-mail: voloshenko444@gmail.com

ІСТОРІЯ МЕТОДИЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНІКИ ПАСТЕЛЬ В РИСУНКУ ТА ЖИВОПИСІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Основним завданням сучасної мистецько-педагогічної освітньої системи щодо підготовки висококваліфікованих художників-педагогів є забезпечення формування необхідних професійних якостей для підготовки їх до різноаспектної викладацької діяльності. Необхідність цього зумовлюється роботою над підвищенням рівня фахової підготовки майбутніх художників-педагогів на мистецьких факультетах та кафедрах образотворчого мистецтва, удосконаленні технічних навичок з рисунку та живопису, підвищенні ефективності діяльності та розвитку творчих здібностей студентів.

Для здійснення поставленої мети студенти повинні володіти фаховими навичками роботи з м'якими матеріалами, зокрема, технікою пастель. Щоб розв'язати

поставлену задачу та здійснити пошук сучасних підходів до технологічно-методичного навчання цієї техніки студентів художньо-педагогічних закладів вищої освіти, потрібно переглянути історію розвитку методичної роботи художників, що працювали групами м'яких матеріалів і на основі отриманого досвіду створити основу для розробки науково-методичних рекомендацій з ефективного опанування та застосування техніки пастель в рисунку та живописі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці є чимало досліджень присвячених методиці навчання техніки пастель. Завдяки аналізу наукових праць останніх років [1; 5; 6; 7; 8; 9] можна стверджувати, що до вивчення проблематики техніки пастель зверталась велика кількість мистецтвознавців, науковців та художників-

педагогів. Навчання пастельних технік на заняттях з рисунку та живопису, їх необхідність у навчальному процесі, рекомендації викладачам-методистам з оволодіння техніки пастелі, а також деякі історичні аспекти виникнення пастелі висвітлювали у наукових статтях такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як А. Колодіна, М. Монахова, Е. Чебаковата інші. Художники-викладачі О. П. Берлач, А. С. Чихурський [1] у своїй праці досліджують методіку застосування техніки пастель в станковому живописі та дають методичні практичні рекомендації для студентів художньо-педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів щодо використання технічних прийомів, які спрямовані на досконале опанування пастелі у станковому живописі. У дослідженні А. Колодіної [5] розглядається проблема підготовки висококваліфікованих фахівців, що мають оволодіти новими методиками і сучасними художньо-образотворчими технологіями, серед яких обов'язкове професійне володіння художньо-графічними матеріалами, де особливе місце у новій методичній системі займає пастель, що може забезпечити успішну навчальну програму підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва з фахових дисциплін.

А. Моїсєєв [6] досліджує підвищення ефективності підготовки студентів на художніх факультетах, зокрема педагогічних вишів, із компетентнісним підходом в навчанні методіки роботи пастеллю, який передбачає комплекс фахових знань. Він експериментально дослідив комплексний інтегрований курс навчання рисунку, живопису, композиції і завдань пленерної практикита розробив рекомендації з методіки організації творчої роботи студентів.

Досліджуючи й аналізуючи літературно-педагогічні джерела з проблем навчання пастельної техніки, можна зробити висновок, що переважна більшість учених розглядають техніку пастельну навчанні студентів художньо-педагогічних факультетів як фактор підвищення рівня підготовки висококваліфікованих фахівців і пропонують конкретні методичні й практичні рекомендації. Проте поза увагою дослідників залишається значний обсяг історичного досвіду навчання техніці пастель, що робить актуальним дослідження її в історичному аспекті.

Мета статті полягає в аналізі історичного розвитку методіки техніки

пастель, дослідженні історичного досвіду застосування методів і прийомів пастельної техніки в творчості відомих художників. Такий детальний аналіз дозволить виокремити ефективні історичні методичні особливості оволодіння студентами технікою пастель.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пастель є досить витонченим і особливим різновидом художньої техніки образотворчого мистецтва, яка представляє специфічне поєднання елементів графіки та живопису, надає можливості змінювати та змішувати техніки, дозволяє створювати роботи будь-якої складності, як швидкі начерки так і етюдів. Як вважають мистецтвознавці і художники-пастелісти: С. Виспянський (1869–1907), Е. Дега (1834–1917), Р. Карр'єра (1673–1757), М. Кассат (1844–1926), Ж. Ф. Мілле (1814–1875), Ж. Е. Ліотар (1702–1789), Г. Лундберг (1695–1786), М. К. де Латур (1704–1788), Д. де Ніттіс (1846–1884), Ж. Б. Перроно (1715–1783), Т. Яблонська (1917–2005), ця техніка увібрала в себе усі найкращі якості рисунку та живопису.

Історія походження пастелі бере свій початок ще з первісних часів, про що свідчать виявлені наскельні розписи, знайдені у різних частинах світу, які доводять, що первісні художники виконували малюнки на стінах печер, використовуючи мінеральні, тваринні і рослинні барвники, які входять в основу всіх сухих матеріалів для художньої творчості, зокрема, сангіну, вугілля, сепію, крейду, пастель, соус, бістр, олівці, графічний, конте тощо.

Тож цілком можливо, що найдавнішими м'якими матеріалами є крейда, сангіна і вугілля, адже саме їхні залишки знайшли в зображеннях тварин та людей, виконаних за допомогою білих, червоних і чорних штрихів на стінах печер ще з часів палеоліту. Також відомо, що вугілля активно використовували у стародавній Греції; ним художники наносили попередні начерки для композиції на вазах. Однак самостійними художніми матеріалами вугілля, італійський олівець і сангіна стали лише наприкінці XV століття. Саме тоді проявляється цікавість до виконання рисунку в кольорі, попри те, що всередньовіччі м'які матеріали не були затребувані в художній творчості через належні їм властивості, зокрема, нестійку крихку основу, що потребує необхідного закріплення і широкий штрих, який суперечив характерним ознакам тонкого готичного малюнка. Вугілля, як художній

матеріал, отримує широке визнання тільки в другій половині XV століття, після винайдення засобу для його фіксації: донанесення малюнку папір зволожували клейкою водою, після висихання на ньому виконували зображення, після чого підносили до пари; таким чином, вугілля міцно закріплювалося на папері [2, с. 14].

В епоху італійського Відродження у другій половині XV століття відомий італійський художник Леонардо да Вінчі (1452–1519) при створенні начерків та рисунків почав активно працювати трьома художніми матеріалами: вугіллям для покриття тінювих частин в поєднанні з сангіною, застосовуючи її у півтонах і білою крейдою підкреслюючи світло. У свої роботи він додавав ще декілька інших кольорів, і на той час така техніка ще не була пастеллю: Леонардо дав їй назву «сухі фарби». Протягом XV століття ця техніка перебуває в стані розвитку, не порушуючи традиції виконання рисунку. І тільки згодом нею починають працювати інші художники того часу. Тому офіційно пастель бере свій початок від малювання сангіною, вугіллям і крейдою [3, с. 3].

В образотворчому мистецтві пастеллю називають художню техніку, виконаний твір в цій техніці та матеріал у вигляді кольорової крейди, що має за основу сухий пігмент, скріпленій клейкою речовиною. Такі крейди уперше з'явилися на початку XVI століття. Відомо, що їх винайшов французький художник Жан Перраль (1455–1530). Він перший, хто почав працювати пастеллю як допоміжним матеріалом в рисунку та живописі. І вже згодом, цей спосіб був запозичений італійським митцем Леонардо да Вінчі. Однією з перших видатних робіт художника, виконаних у цій техніці вважається «Портрет Ізабелли д'Есте», створений у 1500 році.

Саме Л. да Вінчі винайшов прийом «сфумато» або «дим», який застосовується для виділення композиційного центру шляхом пом'якшення країв об'єктивності предметів зображення в живописі та пастелі. Його наслідував Мікеланджело Буонаротті (1475–1564).

Видатний італійський художник і теоретик мистецтва Джованні Паоло Ломаццо (1538–1592) XVI століття в трактаті про живопис таке поєднання м'яких матеріалів описує під назвою «apastello», що у перекладі з італійської означає (тісто), з французької – пастель. У трактаті згадано і про перше застосування пастелі в рисунку у роботах Леонардо да Вінчі. Леонардо

застосовував вугілля у поєднанні із сангіною і кольоровими крейдами для начерків людських голів в знаменитій міланській картині «Темна вечір», створеній у період 1495–1497 років, яка вважається шедевром епохи Відродження. Згодом у техніці «сухі фарби» почали працювати Ж. Фуке (1420–1481) і П. П. Рубенс (1577–1640), який навчав цієї техніки своїх учнів, поступово пастель почала набувати популярності серед художників [4, с. 202].

XVII століття відкрило нові можливості для техніки пастель в Європі, адже на той період в роботі художників поступово розвивалися й інші художні матеріали, які згодом стали самостійними техніками. Пастель спочатку була допоміжним матеріалом в рисунку й живописі і тільки з часом стала улюбленицею серед європейських художників. А пастельна техніка активно почала розвиватися з XVII століття.

Перші роботи, виконані в самостійній техніці пастель, належать французькому художнику Данієлю Дюмустье (1574–1646), який жив в середині XVII століття. Французький художник того часу портретист Джозефа Вів'єна принципово поєднував пастель з живописними техніками про що свідчать його мистецькі роботи. Згодом теж саме спостерігається в роботах італійського художника Доменіко Темпесте (1652–1718). Поступово більшість художників починають відносити техніку пастель до графіки поєднуючи її з графічними техніками.

У XVIII столітті поєднання сангіни, вугілля і крейди у художній творчості отримує назву *dessin a trois crayons* в перекладі з французької «техніка трьох олівців». Саме тоді починається справжній розквіт пастелі, вона набуває шаленої популярності на батьківщині у Франції і поступово перетворюється на самостійну техніку [3, с. 3].

Художники по-справжньому оцінили всі переваги пастелі: на відміну від олійних фарб, менший витрат матеріалу, швидке необмежене виконання робіт, якість кольору, що дозволяє імітувати твори, виконані живописними матеріалами.

Відомі французькі пастелісти XVIII століття: Ф. Буше (1703–1770), Ж. М. Наттє (1685–1766), Ж. Б. Шарден (1699–1779), Е. Дера (1834–1917), Ж. Вів'єн (1657–1734), Ж. Б. Перроно (1715–1783), пізніші за часом – Е. В. Лебрєн (1755–1842), М. К. де Латур (1704–1788), М. С. Рослін (1734–1772), Л. Токе (1696–1772); ще більш пізні – А. Н. Жироде (1767–1824), П. П. Прюдон

(1758–1823), М.Т.де Нуартер (1760–1823), М. Г. Капе (1761–1818), Е. Делакруа (1798–1863). Серед видатних італійських пастелістів, які представляли стиль рококо, була справжній майстер пастелі Розальба Карр'єра (1673–1757). У Парижі в 20-х роках XVIII століття вона набуває шаленої популярності завдяки своїм портретам знаті; одна із знаменитих її робіт – «Портрет дівчинки з булочкою» 1725 рік. Також відомі художники, принцеса, К. Спінеллі-Бельмонте (1744–1823) та Д. Г. Маццола (1748–1838). До англійських видатних художників-пастелістів належить Ф. Котс (1726–1770). Серед швейцарських художників найвидатнішим пастелістом вважається Ж. Юбер (1721–1786), Жан-Етьєн Ліотар (1702–1789), живописець, який написав легендарне полотно «Шоколадниця» 1744 року. До німецьких пастелістів раннього часу належать: Р. Менгс (1728–1779) та шведський художник Г. Лундберг (1695–1786) [4, с. 202].

Згодом класицизм рішуче зрікається пастелі через властивий їй надмірно ніжний і блідий штрих. Тому початок XIX століття для пастелі був несприятливим, оскільки в колах вищого суспільства ця техніка поступово почала відходити на задній план, втому числі і через надмірну популярність у XVIII столітті. Однак попри зниження популярності у створенні пастелі відкрились нові технічні можливості, розширилася палітра кольорів, а якість стала значно кращою, що зробило її надзвичайно привабливою для художників того часу.

У другій половині XIX століття техніка пастель гучно відроджується на полотнах видатних художників Ж. Ф. Мілле (1814–1875), А. Менцеля (1815–1905), Е. Мане (1832–1883), Д. Уїстлера (1834–1903), О. Редона (1840–1916), П. О. Ренуара (1841–1919), Д. де Нітціса (1846–1884), І. І. Левітана (1860–1900), С. Виспянського (1869–1907). Французький художник Едгар Дега (1834–1917) створив справжню революцію в техніці пастель, винайшовши нові методи та прийоми в роботі пастеллю. Щоб підсилити блиск пастелі і змусити її світитися, Е. Дега використовував метод «вологий пензлик», або «лесування», що застосовується в пастелі та живописних техніках для надання блиску та звучання кольорам. Такий ефект можна спостерігати в його знаменитій картині «Блакитні танцівниці», створеній в 1897 році. Особливості його методу описані Ю. Шашковим [10, с. 73].

У XIX столітті пастеллю працювала знаменита американська художниця,

представниця імпресіонізму Мері Кассат (1844–1926). Відомо, що вона була ученицею Едгара Дега і добре з ним товаришувала, переважно працювала в портретному жанрі, зображуючи жінок з дітьми. Одна з видатних російських та французьких художниць Зінаїда Серебрякова (1884–1967) у своїй творчості продовжила імпресіоністичні традиції М. Кассат. Російський художник Сергій Малютін (1859–1937) теж працював пастеллю, йому належить заслуга винайдення методу «споріднені тони», що означає накладення на кольорову площину, штрихів і плям пастелі, споріднених їй кольорів, поєднуючи живописні й рисункові можливості крейди, лишаючи прозорі ділянки. Цей метод ґрунтовно описують О. Берлач і А. Чихурський [1].

Межа XIX–XX століть – час великих художніх пошуків та експериментів. Пастеллю починають працювати художники різних художніх течій, зокрема А. де Л. Лотрек (1864–1901), М. Врубель (1856–1910).

Розвиток пастелі в XX столітті полягає у винайденні нових ефективних прийомів, поєднанні рисунку та живопису й збагаченні структурного складу пастелі. Застосовують змішані техніки, уводячи вугілля, гуаш, темперу, акварель, що підсилюють соковитість пастелі, зміцнюють її енергетику. Серед відомих художників того часу пастеллю працювали К. Моне (1840–1926), Е. Мунк (1863–1944). Найвідомішою роботою останнього художника вважається картина «Крик», виконана в 1893 році у змішаних техніках, зокрема пастеллю. Відомо дев'ять варіантів цієї картини, і два з них написані пастеллю. Пізніші за часом пастеллю працювали П. Пікассо (1881–1973) і С. Далі (1904–1989).

Серед видатних художників-пастелістів України та митців, які неодноразово працювали пастеллю, слід зазначити: В. Боровиковського (1757–1825), Й. Бокшая (1891–1975), О. Боркуна (1918–2003), С. Долоне (1885–1979), О. Захарчука (1929–2013), К. Костанді (1852–1921), А. Ланге (1779–1844), П. Левченка (1856–1917), О. Мурашко, (1875–919), В. Орловського (1842–1914), М. Пимоненка (1862–1912), Я. Станіславського (1860–1907), К. Трутовського (1826–1893), О. Шовкуненка (1884–1974), Т. Яблонську (1917–2005). До сучасних українських художників, які переважно працюють пастеллю належать: М. Бондаренко, М. Білас, Д. Гунц, П. Гулін, Ю. Заєць-Пастерик, В. Костенко, С. Коморний, І. Кравець, А. Кулагіна,

І. Мінько-Мурашик, Б. Негода, Г. Носенко, Т. Шевченко та багато інших.

Пастель невіддільна часу: їй не страшні температурні зміни, не тріскається і не тьмяніє її поверхня, але з часом може вигорати від надлишку сонячного проміння; для неї шкідливі дотики. Через це пастельні твори зберігають під пластиковим склом. Але в музеях під склом виставляють всі картини. Бо наш світ стає все більш токсичним і руйнівним для них. Історія спростовує думку про недовговічність пастельних робіт. Впродовж двох і більше століть вони можуть приваблювати і чарувати.

Творам, виконаним в техніці пастель властива матовість, бархатистість, м'якість, свіжість, чистота кольору, жвавість, різноманітність і безмежність. Відомо, що до складу усіх натуральних фарб входить мінеральний пігмент, на основі якого власне і виготовляють пастельні крейди, скріплюючи їх клейкою речовиною. Пастельна крейда не є прозорою, тому що в її основу не входить сполучна речовина, яка б змушувала її просвічуватися. Тому фарби, яким характерна прозорість, не можуть бути пастеллю, так як вони є повною її протилежністю [4, с. 202].

Пастель по своїй суті не є живописом і не є технікою графіки, однак вона поєднує у собі їх найкращі властивості. Пастель налічує більш як тисячу шестисот п'ятдесят відтінків.

Робота пастеллю передбачає штрихування, розтирання, нанесення кольорових плям, використання сухого та вологого пензля. Пастель має незначну кількість сполучної речовини, яка є кольоровим поєднанням складових пігменту. Завдяки їм світло відбивається і розсіюється врізнібіч, створюючи особливе сяйво відтінків, бархатистість поверхні, властиву пастелі м'якість. Пастель надає художникам нові можливості – чітку лінію, гармонію кольорів та багатство відтінків.

Відомо, що в Європі у багатьох мистецьких товариствах та пастельних спілках досить тривалий час ведуться суперечки з приводу того, що вважається пастеллю. Члени найдавнішого пастельного товариства у Великобританії для своїх виставок обирають роботи, виконані пастеллю, включаючи суху, олійну, воскову, акварельну, а також пастельні олівці, конте, деревне вугілля, сангіну і «будь-які сухі художні матеріали». Вони акцентують саме на «сухих матеріалах», схилившись до думки Леонардо да Вінчі, який був першим, хто дав назву роботі сухими матеріалами «сухі

фарби», але дискусія з приводу цього питання відкрита і до нині.

М'які кольорові матеріали і різні художні техніки зображення, пов'язані між собою, вимагають фахової підготовки студентів, тому в програму навчання рисунку вони входять з другого курсу. Робота м'якими матеріалами починається з начерків і короткочасних замальовок. Освоєння студентами технік рисунку м'якими матеріалами дозволяє вирішувати різні творчі завдання будь-якого рівня складності. Рисунок, виконаний м'якими матеріалами, є самостійним твором, виконаним у відповідній техніці. М'які матеріали надзвичайно зручні у використанні, ними можна створювати картони для різних творів мистецтва, що стверджує у своїй науковій роботі Е. Платов [8].

Відомо, що у підготовці майбутнього художника-педагога важливе місце займають фахові дисципліни, такі як рисунок та живопис. Однак в сучасній освітній програмі з рисунку робота м'якими матеріалами в початкових постановках не передбачена. Як зауважує Е. Чебакова [9], рисунки, виконані м'якими матеріалами, мають місце лише в самостійній роботі студентів, спрямованій на завдання у виконанні начерків і замальовок.

Навчання студентів методики роботи м'якими матеріалами та їх поєднання сприяє мотивації та розвитку творчої уяви і фантазії. Пастель – вільна техніка, що має багатогранні можливості, тому в роботі з нею можна створювати дивовижні ефекти. Оволодіння майбутніми художниками професійними навичками і знаннями в процесі художньої діяльності безпосередньо залежить від прояву інтересу студентів до вивчення різних образотворчих технік, зокрема техніки пастель. Формування професійних художніх навичок у використанні м'яких матеріалів в галузі образотворчого мистецтва можливо при комплексному використанні методичних засобів і прийомів, створенні педагогічних умов для творчої діяльності, що засвідчують М. Монахова, Л. Буровкіна [7]. У своєму науково-педагогічному дослідженні вони висвітлюють результати проведеного експерименту на фахових мистецьких заняттях з освоєння техніки пастель на основі формування професійних, та розвитку творчих здібностей у бакалаврів педагогічної освіти.

Пастель – універсальна техніка, бо завдяки її технічним можливостям можна вирішувати творчі завдання в різних жанрах. Це дивовижний м'який матеріал, щов інших

живописних техніках застосовується, щоб підкреслити витонченість колірних відтінків. Тому, що тон пастельного твору завжди світлий і має своє відображення, ніжну м'якість і вишуканість кольорів.

Техніка пастель має спільні методи та прийоми, що поєднують її з рисунком та живописом. Основні методи і прийоми в роботі пастеллю: метод «штрихування», прийоми: «лінійний штрих», «перехресний штрих» і «контурний штрих» застосовується, як в рисунку, так і у живописі. Технічні методи і прийоми пастелі є досить складними, оскільки кольоровий пігмент безпосередньо змішується на робочій поверхні, змінити колір чи внести виправлення практично неможливо, тому потрібно заздалегідь підібрати відтінки. Тому доцільно розробляти окремий навчальний курс пастелі з метою формування професійних навичок молодих художників.

Висновки і перспективи подальших розвідок напрямку. Аналіз історичного досвіду розвитку техніки пастель в рисунку і живописі актуалізує важливість навчання студентів цієї техніки на заняттях з основних художніх дисциплін. Можна стверджувати, що техніка пастель є важливою частиною навчального процесу в закладах вищої художньої освіти. Важливість її навчання полягає не лише в урізноманітненні технічного досвіду студентів, але й у цілісному формуванні їхніх художньо-творчих умінь. Проблема створення обґрунтованої системної методики навчання техніці пастель студентів закладів вищої освіти потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Берлач О. П. Використання пастелі в станковому живописі: Методичні рекомендації для студентів художньо-педагогічних спеціальностей, педагогічних навчальних закладів / Берлач О. П. Чихурський А. С. Луцьк, 2017. 18 с.
2. Виппер Б. Р. Введение в историческое изучение искусства / Б. Р. Виппер. М. : Изобразительное искусство. Москва, 1985. 288 с.
3. Дорофеева, Ю. Ю. Пастельная живопись. Русская реалистическая школа. Изобразительное искусство: Учеб. Пособие для вузов / А. А. Моисеев, Ю. Ю. Дорофеева. М. : Владос, 2014. 95 с.
4. Киплик Д. И. Техника живописи. Учебник для вузов. СПб. : Лань, 2019. 5-е изд., стер. 592 с.
5. Колодина А. А. Выразительные возможности цветных графических материалов в специальной подготовке художника-педагога): дис. на соискание уч. степени к-та с.– п. наук: 13.00.02. Москва, 2011. 373 с.

6. Моисеев А. А. Компетентностный подход в обучении студентов пастельной живописи (в системе художественных факультетов педагогических вузов): дис. на соискание уч. степени к-та с.–п. наук: 13.00.02. Омск, 2011. 215 с.

7. Монахова М.А. Искусство пастельной живописи в профессиональной подготовке будущих бакалавров / М. А. Монахова, Л. А. Буровкина // Научаишкола: журнал. № 4 / учредитель: Моск. пед. гос. ун-т. М., 2018. 142–148 с.

8. Платов Е. В. Использование мягких графических материалов при изучении дисциплины академический рисунок. / Е. В. Платов // Образование наука культура: Материалы VII Междунар.науч.-практ. конф.: Гжель 2016. 186–189 с.

9. Чебакова Е. А. Роль мягких графических материалов в процессе повышения творческих способностей студентов / Е. А. Чебакова// Художественное образование история и современность: Материалы II Всерос. науч.-практ. конф. Нижний Тагил 2019. 72–75 с.

10. Шашков Ю. П. Живопись и её средства: Учебное пособие для вузов. Ю. П. Шашков Москва: Трикта: Акад. проект, 2006. 256 с.

REFERENCES

1. Berlach, O. P. (2017). *Vykorystannya pasteli v stankovomu zhyvopysi: Metodychni rekomendatsiyi dlya studentiv khudozhn'o-pedahohichnykh spetsial'nostey, pedahohichnykh navchal'nykh zakladiv*. [The use of pastels in easel painting: Guidelines for students of art and pedagogical specialties, pedagogical schools]. Lutsk.
2. Vipper, B. R. (1985). *Vvedeniye v istoricheskoye izucheniye iskusstva*. [Introduction to the historical study of art]. Moscow.
3. Dorofeyeva, YU. (2014). *Pastel'naya zhyvopis'. Russkaya realisticheskaya shkola. Izobrazitel'noye iskusstvo*. [Pastel painting. Russian realistic school. Art]. Moscow.
4. Kiplik, D. I. (20129). *Tekhnika zhyvopisi*. [Technique of painting] SPb.
5. Kolodina, A. A. *Vyrazitel'nyye vozmozhnosti tsvetnykh graficheskikh materialov v spetsial'noy podgotovke khudozhnika-pedagoga*. [Expressive possibilities of colored graphic materials in the special training of the artist-teacher]. Moscow.
6. Moiseyev, A. A. (2011). *Kompetentnostnyy podkhod v obuchenii studentov pastel'noy zhyvopisi (v sisteme khudozhestvennykh fakul'tetov pedagogicheskikh vuzov)*. [Competence approach in teaching students of pastel painting (in the system of art faculties of pedagogical universities)]. Omsk.
7. Monakhova, M.A. (2018). *Iskusstvo pastel'noy zhyvopisi v professional'noy podgotovke budushchikh bakalavrov*. [The art of pastel painting in the professional training of future bachelors]. Moscow.
8. Platov, Ye. V. (2016). *Ispol'zovaniye myagkikh graficheskikh materialov pri izuchenii distsipliny akademicheskoy risunok*. [The use of soft graphic materials in the study of the discipline academic drawing]. Moscow.

9. Chebakova, Ye. A. (2019). *Rol' myagkikh graficheskikh materialov v protsesse povysheniya tvorcheskikh sposobnostey studentov*. [The role of soft graphic materials in the process of increasing the creative abilities of students]. Tagil.

10. Shashkov, YU. P. (2006). *Zhivopis' i yeyo sredstva*. [Painting and its means]. Moscow.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВОЛОШЕНКО Анна Вікторівна – аспірант кафедри образотворчого мистецтва Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: методика навчання образотворчого мистецтва у закладах вищої освіти, формування художніх умінь студентів в процесі оволодіння технікою пастель.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VOLOSHENKO Anna Viktorivna – Postgraduate Student of the Department of Fine Artist, National Pedagogical Dragomanov University

Circle of scientific interests: methods of teaching fine arts at universities, formation of artistic skills of students in the process of mastering the technique of pastels.

Стаття надійшла до редакції 01.02.2021 р.

UDC 614.253.4-048.65:004=111

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-161-166

HABORETS Olha Andriivna – Assistant Lecturer of Department of medical physics and information technologies № 2 Donetsk national medical university
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>
e-mail: olga-gaborets@ukr.net

PYSHNOHUB Myroslava Volodymyrivna – Lecturer of Department of Languages and Humanities №2 Donetsk national medical university
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1761-2831>
e-mail: myroslavapyshnohub@gmail.com

THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICIANS BY MEANS OF INFORMATION TECHNOLOGY

Formulation and justification of the urgency of the problem. Nowadays, looking at current trends in education, society makes new requirements for the quality of professional training of students of medical specialties. The field of education in Ukraine needs well-trained professionals with the appropriate level of professional communication skills. In the process of studying at a higher educational institution, theoretical and practical knowledge of the essence and specifics of their future profession related to the need to solve problems of organizational and educational plan, students' subjective ideas about the main aspects of their further activity are formed. In process of studying, these ideas are transformed, reflecting the development of subjective vision opportunities to succeed in future independent work in the specialty.

Thus, the use of a competency-based approach in training is intended understanding by all subjects of the educational process of the ultimate goal of their activities: training a specialist who would have both key and special professional competencies, able to solve various

problems during their professional activities, readiness for innovative activity, having a high motivational focus, understanding significance of their profession.

The traditional system of training cannot meet the requirements placed on us today. Increasing the level of professional competencies of students can be by using information and communication technologies during training. Because, ITs have an active impact on the learning and upbringing process of students since change the scheme of knowledge transfer and teaching methods. However, the introduction of IT in the system of education of medical students not only affects educational technologies, but and introduces new ones into the education process. They are related to the use of computers and telecommunications, special equipment, software and hardware, systems information processing.

Analysis of recent research and publications. The study of the competency-based approach is revealed in the works of V. Baidenko, A. Bermus, I. Zymna, V. Kozyrev,

V. Kraevsky, O. Ovcharuk, O. Pometun, V. Strelnikov, A. Khutorsky. The analysis of psychological and pedagogical works testifies to the existence of different approaches to the definition of the concept of «professional competencies» and the ambiguity of the interpretation of the concept of «competence». Understanding basic issues between relationship of competence and competency, the development of requirements for competencies and their measurement is reflected in the works of foreign and domestic scientists (D. Raven, A. Khutorsky, N. Bibik, L. Vashchenko, I. Ermakov, O. Lokshina, O. Ovcharuk, L. Paraschenko, O. Pometun, O. Savchenko, S. Trubacheva). The problem of professional competency of future teachers was studied by L. Karpova, I. Parasyuk, G. Melnychenko, V. Demidova, L. Pashko, A. Onkovych and V. Barkasi, the issue of professional training was studied by V. Lozovetska, the problem of competent economic workers was studied by V. Stasiuk and N. Zamkova. The issue of professional competency of future officers and its individual aspects have attracted the attention of many researchers. The works of O. Barabanshchikov, V. Bachevsky, A. Borisovsky, K. Verbytsky, V. Gerasymchuk, D. Ishchenko, T. Oliynyk, P. Onyschuk, G. Pyankovsky are dedicated to them. Components of the professional competency of a military specialist were found in the studies of A. Aronov (moral and politics), M. Bastrikov (management), A. Galimov (education), M. Zubaliya (physical), L. Chernyshov (military).

The analysis of scientific publications shows a significant interest of both foreign and domestic scientists in developing the problem of training future physicians, in particular the development of their professional competencies and the use of IT tools in preparation for work in the chosen specialty.

The theoretical-methodological and practical issues of the IT usage in vocational education of the physicians are featured in the works of P. Dev, V. Hryn, J. Lashof, P. Ozuah, N. Stuchynska, T. Sokolova, J. Ward.

The impact of IT on the development of professional competencies are investigated in detail in the works of O. Bilanov, N. Shygonska, A. Hutorskoy, S. Klepko, Ja. Nehaeva, Ju Bogachkov, A. Andreev, O. Lienkova. The works of the abovementioned scholars served as the background of this study.

The aim of the article is to reveal the increasing level of professional students' competencies by using information technologies during learning and to demonstrate their

effectiveness while implementing in studying process.

The main material of the study. In our study, it is necessary to clarify the content of the concept of «professional competence of the future doctor». Analysis of the content of definitions of «competency» and «competence» leads us to understanding the essence of these concepts, which is important for building a model of a competent graduate of higher medical education, the formation of criteria for assessing student achievement, their readiness for future medical work. Under «competency» we will understand really formed knowledge, abilities and skills, and under «competence» – person's ability in professional area of the doctor to applied the acquired competencies.

In foreign pedagogy, the concepts of «competence» and «competency» are identified. Thus, in the English-Ukrainian dictionary, English «competency (e)» corresponds to both competence and competency. Some scientists distinguish these concepts (G. Topolnytska, M. Yermolenko, V. Mizherikov), others – no (V. Afanasyev, M. Nagach, I. Vasiliev, A. Markova, O. Bodalov). The authors of the first approach emphasize that these concepts, although derived from the same root word «competency», have different meanings, different ways of being. V. Kraevsky and A. Khutorsky explain that competence translated from Latin «competentia» means a range of issues with which a person is well acquainted, knew them and has experience. A. Khutorsky [1] emphasizes that competence is a set of interrelated personality traits (knowledge, skills, abilities and methods of activity), which are assigned to the relevant range of subjects and processes and necessary for qualitatively productive actions in relation to them. Competency is a person's possession of the certain competence, which includes his personal attitude to the subject of activity. That is why, competence should be understood as a given requirement, the norm of educational training of the individual, and competency – as its really formed personal qualities and minimal experience. L. Fursova believes that the main difference between the concepts of «competence» and «competency» is that the first one is determined by the state, certain institutions or individuals who organize a particular activity, and the last one is acquired in the process of acquiring knowledge, skills, skills (competencies) and indicates the ability and inclination of the individual to perform a certain type of activity [2].

The authors of the second approach do not distinguish the relationship between the

concepts of «competence» and «competency» and between their meaning and explain the use of these terms, primarily by the imperfection of translation (I.V. Rodygina). As «competence» is a concept that has entered the domestic educational theory and practice from the Anglo-Saxon educational tradition. Some authors insist on the priority of using the term «competency» over the term «competence», based on «domestic language stereotypes», and that the concept of «competence» is traditionally used to mean «range of powers», and «competency» associated with awareness, authority, qualifications, which are essentially pedagogical categories. Thus, many researchers, when translating foreign publications, automatically translate the word «competency» into Ukrainian / Russian as «competence» and vice versa. In our work, we will stick to the concept «competence» as the ability to apply acquired knowledge, skills and abilities necessary for the successful implementation of a certain highly productive activity in professional sphere.

The structure of professional medical students' competence includes cognitive, operational-practical and motivational criteria [4].

Indicators of the cognitive criterion of professional performance are evaluated with semantic indicators that determine the students received professionally-oriented knowledge of basic general-professional and professional-oriented (special) disciplines.

Operational-practical criterion includes the system of professional actions [5]:

- implementation of individual graphic and calculation works;
- problem solving;
- implementation of individual research tasks;
- implementation of modular works;
- successful internships.

Motivational criterion is manifested in the form of the necessary individual and personal qualities, motives and beliefs that organize and direct volitional efforts for quality implementation of professional activities. There are various approaches to determining the levels of professional competencies. Including the authors distinguish four levels: high, medium, sufficient and critical [4].

High level is characterized by the ability to ensure sustainable performance activities and show the unity of thoughts, feelings and actions in subjective characteristics. Students of this level are characterized by a high level of knowledge that forms such an operational thinking, in the structure of which they are organized and updated, able to put and solve

creative tasks during professional activities. Students differ in manifestation initiative, independence, leadership and activity during learning activities, logical presentation of this knowledge with the analysis and generalization of educational material, understanding use of the received knowledge in practice. The medium level is characterized by the ability to provide relatively high productivity. Students are characterized by the presence of partial content knowledge, provided by the curriculum, poor knowledge of terminology, in case of logical presentation knowledge without analysis and generalization of educational material, partial understanding and use of knowledge in practice. This level is characterized by the coherence of opinions, feelings, behavior as a unity, but this consistency is quite inharmonious. Insufficient development of independence is shown in it. Cognitive activity is manifested in mastering scientific and methodological literature and IT with a focus on themselves. Majority of students are involved in partial self-education, guided by personal and professional motives.

Sufficient level is characterized by the ability to ensure productivity activities. This is realized at the level of the motivational sphere. Students have situational professional knowledge that has not yet acquired motivation, without analysis and generalization of training material limited. Make serious mistakes or do not perform quickly enough setting tasks, so practical skills are partially limited.

Critical level is characterized by the inability to ensure productivity activities. There is no cognitive activity in the field of professional activity, knowledge is fragmentary and lack of terminology knowledge, non-logical presentation of knowledge without analysis of educational material, the ability to work with educational material is poorly developed, lack of ability to objectively analyze the situation, there is emotional and moral underdevelopment. Students are passive in class, they have no motives for desires, aspirations, interests, or their uncertainty.

The boundaries of certain levels are variable. They reveal a number of contradictions, the main one is between the modern requirements for the professional level of the specialist and the actually achieved level that is driving force for the development of his professional competencies in today's higher education institution.

In order to confirm the calculated value of the similarity criterion, Pearson's criterion was used [5], by means of which it was found out: frequency of manifestation different values of the feature in the empirical and theoretical

distributions or in two empirical distributions.

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^m \frac{(n_{1i} - n_{2i})^2}{n_{2i}}, \quad (1)$$

where m is the number of intervals into which the sample is divided, n_{1i} – number of members of the first sample, n_{2i} – number of members of the second sample.

The number of degrees of freedom k is calculated by the formula:

$$k = L - 1, \quad (2)$$

where L – number of intervals.

Based on an experimental study aimed at formation of professional competencies of students (in our case – students of medical university) by means of IT, two samples of distribution of students are received according to the levels of formation of their professional competencies. Let's calculate if the difference matters between the indicators obtained in the experimental and control groups before experiment and after it.

Circumstances force us to choose between two ways of action. For evaluation parameters by empirical laws hypotheses H_0 and H_1 are formulated.

H_0 : the samples are homogeneous, means the students included in it belong to one general summation. In other words, the difference between the level indicators was revealed the formation of professional competencies in the two study groups is insignificant. That is, for this feature can be considered the same.

H_1 : the samples are heterogeneous, means they are taken from different general summations: the difference between the levels of formation of students' professional competencies in the control and experimental groups is statically significant.

The probability of making the right decision of the hypothesis or abandoning it with probability 95% determine the level of significance $P = 0,05$ [5].

Table 1

Distribution of students of control and experimental groups to the beginning experiment on the levels of formation of professional competencies and calculation of the criterion homogeneity

Level	Number of students in the group, %		$\frac{(n_{1i} - n_{2i})^2}{n_{2i}}$
	Control group, n_{1i}	Experimental group, n_{2i}	
High	11,8	24,7	6,7
Medium	45,3	47,8	0,1
Sufficient	26,9	27,4	0,0
Critical	16,9	0	16,9
Σ	100	100	23,7

High	11,4	13,2	0,2
Medium	34,9	34,3	0,0
Sufficient	25,5	20,2	1,4
Critical	28,2	32,3	0,5
Σ	100	100	2,1

Critical value χ^2 where $k = 3$, $a = 0,05$, $\chi_{0,05}^2 = 7,81$.

Table 2

Distribution of students of control and experimental groups after experiment on the levels of formation of professional competencies and calculation of the criterion homogeneity

Level	Number of students in the group, %		$\frac{(n_{1i} - n_{2i})^2}{n_{2i}}$
	Control group, n_{1i}	Experimental group, n_{2i}	
High	11,8	24,7	6,7
Medium	45,3	47,8	0,1
Sufficient	26,9	27,4	0,0
Critical	16,9	0	16,9
Σ	100	100	23,7

To check H_0 hypotheses calculate the actual value χ^2 – criterion and compare it with the tabular value $\chi_{0,05}^2$. The sequence of calculations of actual value χ^2 – the criterion is given in table 1 (before the experiment) and table 2 (after it). By formula (1) was determined that actual Pearson's criterion is:

before the experiment $\chi_{faci}^2 = 2,1$;

after the experiment $\chi_{faci}^2 = 23,7$.

For determination $\chi_{0,05}^2$ by the formula (2), calculate the number of degrees of freedom $k = 4 - 1 = 3$.

Conclusions and prospects for further researches of directions. Professional competencies are a system of knowledge, skills and abilities, professionally significant personality traits that provide the ability to perform professional responsibilities of a certain level, and the components of professional competence are professional competencies, the main functions of which are: the formation of the ability to constantly learn and self-improvement, representativeness, success, which, taken together, give the future specialists their competitiveness and competitiveness in the labor market.

Based on the analysis of literature sources

[4], the basic criteria were formed professional competencies of future professionals in three areas:

1) by level of motivation, which manifests itself in the form of the necessary individual and personal qualities, motives and beliefs that organize and direct strong-willed efforts for quality implementation professional activity (motivational criterion);

2) by level obtained professionally directed knowledge, ideas about the features and conditions of professional activity are manifested in their completeness, depth and systematization (cognitive criterion);

3) by level formed professionally important skills and abilities to solve educational and professional tasks (operational and activity criterion).

At a critical value of χ^2 , if $k = 3$, $a = 0,05$, $\chi_{0,05}^2 = 7,81$ [6], comparing that before the experiment the actual value is less than the tabular value $\chi_{fact}^2 < \chi_{0,05}^2$ ($2,1 < 7,81$) and proves that the null hypothesis is true. The level of manifestation of students' professional competencies in these groups are on the same level. After the experiment, vice versa: the actual value is more than tabular $\chi_{fact}^2 > \chi_{0,05}^2$ ($23,7 > 7,81$), means in this case it is necessary to accept alternative hypothesis. The obtained results allow us to conclude that the samples being compared can be considered inhomogeneous. We are convinced that there is a difference in the manifestation of professional competencies in students control and experimental groups, which proves the statistical significance of the difference in indicators of these groups obtained during the experiment.

The study revealed the levels of formation of professional competencies of medical students, physicians in particular. According to the results, the experimental group predominates medium and high levels. Analysis of the results obtained in the control group confirmed it has been suggested that the traditional system of training cannot satisfy those the demands placed on us today. The results of the experiment showed that when significance levels $P = 0,05$, the hypothesis of equality of the sample is rejected, means there is a significant difference between samples of control and experimental groups. This confirms our assumption about the possibility of increasing the level of professional competencies of students through the use information technologies during studying.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного

образования. Народное образование. 2003. №2. С. 58–64.

2. Фурсова Л. Від літературної компетенції – до життєвої компетентності // Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 2005. №5. С. 12–21.

3. Родигіна І. Шляхи формування основних груп компетентностей учнів // Директор школи. 2004. №8. С. 148–153.

4. Коляда М. Г. Критерії оцінювання та рівні сформованості базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців із інформаційної безпеки / М. Г. Коляда // Вісник післядипломної освіти. 2011. Вип. 4. С. 69–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2011_4_11

5. Козак Л. В. Критерії готовності майбутніх викладачів дошкільної педагогіки і психології до інноваційної професійної діяльності / Л. В. Козак // Педагогічний процес: теорія і практика. 2013. Вип. 3. С. 76–88. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/3243/1/kozak.pdf>

6. Булах І. Є., Лях Ю. Є., Марценюк В. П., Хаймзон І. І., Медична інформатика. К., ВСВ Медицина., 2017.

7. Габорець О. А. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх лікарів засобами інформаційних технологій. URL: <http://chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/66-2019/22/pdf>.

REFERENCES

1. Khutorskaya, A. V. (2003). *Klyuchevy`e kompetenczii kak komponent lichnostno-orientirovannogo obrazovaniya*. [Key competencies as a component of a person-oriented education paradigm]. Moscow.

2. Fursova, L. (2005). *Vid literaturnoyi kompetencyi – do zhittyevoyi kompetentnosti*. [From literary competency to life competence].

3. Rodygina, I. (2004). *Shlyakhi formuvannya osnovnykh grup kompetentnostej uchniv*. [Ways of forming the main groups of competencies of students]. Kiev.

4. Kolyada, M. (2011). *Kriteriyi otcynyuvannya ta rivni sformovanosti bazovykh profesijnikh kompetencij u majbutnykh fakhivciv iz informacijnoyi bezpeki*. [Criteria for evaluation and formedness of the basic levels of professional competence in future professionals in information security].

5. Kozak, L. (2013). *Kriteriyi gotovnosti majbutnykh vkladachiv doshkilnoyi pedagogiki i psikhologiyi do innovacijnoyi profesijnoyi diyalnosti*. [Criteria of readiness of future preschool pedagogy and psychology teachers for innovative professional activity].

6. Bulakh, I. Y. (2017). *Medichna informatika*. [Medical informatics]. Kyiv.

7. Haborets, O. A. (2019). *Kriteriyi, pokazniki ta rivni gotovnosti majbutnykh likariv zasobami informacijnikh tekhnologij*. [Criteria, indicators and levels of readiness of future physician's by means of IT].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВА

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна – асистент кафедри медичної фізики та інформаційних технологій №2 Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: розвиток самовдосконалення майбутніх лікарів засобами інформаційних технологій.

ПИШНОГУБ Мирослава Володимирівна – викладач мовних та гуманітарних дисциплін №2 Донецького національного медичного університету.

Наукові інтереси: використання інформаційних технологій при вивченні мов, архетипологія поезії романтизму.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HABORETS Olha Andriivna – Assistant Lecturer of Department of Medical Physics and Information Technologies № 2, Donetsk national medical university.

Circles of scientific interests: development of future physicians' self-improvement by means of information technologies.

PYSHNOHUB Myroslava Volodymyrivna – Lecturer of Department of Languages and Humanities №2, Donetsk national medical university, Ukraine.

Circles of scientific interests: use of information technology in language learning, archetypology of romantic poetry.

Стаття надійшла до редакції 07.02.2021 р.

УДК [378.011.3-057.87:316.77]+338.48

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-166-170

ГОНЧАРОВА Оксана Миколаївна –

аспірант кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1000-9670>

e-mail: oksana.honcharova@hneu.net

ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У нормативно-правових документах, а саме закон України «Про вищу освіту» (2014) [1], національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI ст. [2] зазначається, що сучасні умови входження України в інформаційно-високотехнологічний простір, зростання комунікативності й інформаційної насиченості життя, інтеграції й глобалізації економіки, культури та соціальної сфери вимагають високого рівня комунікативної компетентності фахівців сфери туризму. Це зумовлює потребу в посиленні комунікативного складника професійної підготовки майбутніх фахівців указанного профілю, що передбачає модернізацію педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності (цілей, принципів, змісту, методів та форм навчальної діяльності). Тож серед якостей випускника закладу вищої освіти (далі – ЗВО), окреслених в освітньо-кваліфікаційній характеристиці бакалавра за напрямом підготовки «Туризм», виокремлено такі, як: здатність до ефективної взаємодії під час здійснення навчальної, професійної та іншої діяльності, навички дотримання етики ділового спілкування, вміння спілкуватися на високому культурному рівні державною та

якнайменше однією з іноземних мов, чітко, й логічно висловлювати свої думки та переконання, здатність залежно від ситуації обирати найбільш відповідні засоби комунікації, демонструвати культуру мовлення, працювати в команді тощо.

Тож соціальне замовлення на підготовку компетентних фахівців сфери туризму зумовлює необхідність створення педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності фахівців туристичного профілю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В розробках науковців розглянуто окремі аспекти педагогічної системи (О. Абдулліна, С. Белозерцев, І. Бех, Н. Волкова, І. Зязюн, З. Курлянд, Н. Ничкало, Н. Нікандров, В. Риндак, В. Сластьонін, Л. Соколова та ін.).

Теорію педагогічних систем у закладах освіти збагатили дослідження вчених: В. Беспалька, Т. Жижко, І. Каньковського, І. Краснощока, Н. Кузьміної, В. Прошкіна та ін.

Професійна туристична освіта, головним суб'єктом якої є особистість майбутнього фахівця, розвинута для виконання професійних обов'язків, поступово займає вагоме місце в колі педагогічних досліджень. Серед них правомірно відзначити науковий

доробок вітчизняних та російських учених: розробка теорії становлення й розвитку системи неперервної професійної туристичної освіти (Т. Борейко, Т. Власова, І. Зорін, В. Квартальнов, Л. Кнодель, П. Олійник, Л. Поважна, М. Скрипник, В. Федорченко та ін.) та концепції професійної освіти й змісту навчання на різних ступенях багаторівневої підготовки фахівців (І. Зорін, В. Кальней, В. Ледньов, О. Новиков, С. Шишов та ін.); дослідження шляхів інтенсифікації навчання студентів у системі професійної туристичної підготовки (В. Васильєв, В. Звонніков).

Мета статті – розробка педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності фахівців туристичного профілю та її елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо базові поняття нашого дослідження.

Система (від дав.-гр. – «сполучення», «ціле», «з'єднання») – множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою [5].

Педагогічна система – це сукупність елементів, які перебувають між собою у взаємозв'язку, взаємозалежностях і створюють певну ієрархічну, структуровану цілісність і єдність [5].

Н. Кузьміна визначає поняття «педагогічна система» як множину взаємопов'язаних структурних та функціональних компонентів, що підпорядковані меті виховання, освіти та навчання людей. Авторка визначила структурні компоненти педагогічної системи: 1) навчальна інформація; 2) засоби педагогічної комунікації (форми, засоби, методи, прийоми); 3) ті, хто навчаються; 4) педагог; 5) мета навчально-виховної діяльності. Також вона виділяє функціональні компоненти, які мають забезпечувати зв'язок між структурними компонентами. Серед них: конструктивні, комунікаційні, організаційні, прогностичні. Таке розуміння педагогічної системи дає більш повне уявлення про зміст освітньо-виховної діяльності у будь-якому закладі освіти [9].

В. Беспалько педагогічну систему розглядає як замкнену структуру, яка має відповідну функцію, що задається соціальним замовленням. Соціальне замовлення, на його думку, – єдиний фактор, що обумовлює якість переходу від абітурієнта до фахівця [3].

За визначенням В. Беспалька,

педагогічна система – це сукупність взаємопов'язаних засобів, методів і процесів, необхідних для створення організованого, цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості із заданими якістьями. Крім того, на думку вченого, специфіка систем полягає в тому, що в них відбуваються педагогічні процеси, тобто дослідник визначає педагогічну систему як систему управління педагогічними процесами. Сутність педагогічної системи полягає не у співвідношенні змісту й форми діяльності людей, а в співвідношенні цієї діяльності загалом з педагогічним результатом.

Педагогічна система у дослідженнях В. Беспалько розглядається як головна підсистема освітнього процесу. До її складу він включає шість елементів: учні, цілі їх навчання, зміст навчання, процес навчання, організаційні форми і засоби навчання [3].

Т. Жижко під педагогічною системою розуміє «динамічно функціональний комплекс діалектично пов'язаних між собою компонентів і елементів, які створюють оптимальні умови для розв'язання завдань навчання, освіти і виховання людей» [6]. Компоненти цілісної системи набувають значущості лише у своїй органічній єдності з іншими компонентами. Зміна одного з них діалектично веде до зміни інших компонентів (елементів). Тому так важливо дотримуватися системності, закономірностей функціонування конкретної педагогічної системи у розв'язанні цілої низки освітньо-виховних проблем [6].

І. Каньковський в процесі наукових пошуків виходить з основних положень: використання системного підходу спирається на дослідження відомих учених, їхнього бачення педагогічної системи (поняття системи, її компоненти, структура та ін.); у педагогічній системі наявні компоненти, структура, мета, функції; педагогічна система має відповідати таким критеріям, як цілісність, відкритість, стабільність, а також співвідноситися з принципами ефективності її функціонування. Автор детально аналізує генезис поняття «педагогічна система» і робить висновок про те, що на сьогодні в педагогічній науці не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «педагогічна система», що свідчить про прояв різних ступенів пізнання його сутності і суб'єктивізм авторів. І. Каньковський вважає, що без чіткого усвідомлення науковцями значення цього поняття і визнання необхідності єдиного підходу до його визначення неможливо здійснити на

належному рівні педагогічне дослідження [7].

Проаналізувавши визначення науковців, та спираючись на вивчені джерела, пропонуємо розглянути елементи педагогічної системи та їх визначення. Як зазначено, у педагогічну систему входять наступні елементи: мета, принципи, зміст, методи, форми, засоби, результати:

– **мета** (навчальна, освітня) – те, до чого прагне студент у процесі навчання, майбутнє, на яке спрямовані його зусилля;

– **принципи навчання** – вихідні теоретичні положення, які визначають зміст, форми та методи організації процесу навчання;

– **зміст** (навчання, освіти) – система наукових знань, практичних навичок і вмінь, способів діяльності та мислення, які студенти мають опанувати в процесі навчання;

– **форма** (від лат. «forma» – зовнішній вигляд, оболонка) – організаційно упорядкований спосіб здійснення навчального процесу, який поєднує його внутрішню сутність, логіку, зміст і методи розкриття; форма, насамперед, пов'язана з кількістю студентів, часом і місцем навчання, порядком його здійснення тощо;

– **метод** (від лат. «metodos» – шлях, спосіб) – шлях досягнення (реалізації) цілі та завдань навчання;

– **засіб** – предметна підтримка навчального процесу; засобами є голос (мовлення) педагога, його майстерність, підручники, навчально-методичне і наукове устаткування тощо;

– **результати** (продукти навчання) – те, до чого приводить навчання, остаточні наслідки навчального процесу, ступінь реалізації мети.

Педагогічна система за своєю сутністю є соціальною системою, її створення необхідне для організації педагогічного процесу, між учасниками якого (викладача і студентами) існує прямий та зворотний зв'язок. Керуючись цілями підготовки майбутніх фахівців (на рівні держави, ЗВО, кафедри, конкретної дисципліни та окремого заняття) і визначеними педагогічними принципами, викладач здійснює безпосередній вплив на навчальну діяльність студентів. Зворотний зв'язок між учасниками педагогічного процесу допомагає коригувати зміст, методи та форми навчальної діяльності відповідно до потреб та індивідуальних особливостей студентів. Таким чином у викладача і студентів встановлюються спільні цілі, що сприяє досягненню результатів

педагогічного процесу. Представимо структуру інваріантної педагогічної системи на рис. 1.

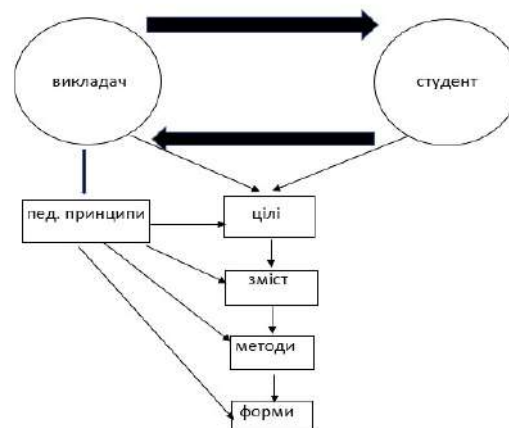

Рис. 1. Елементи педагогічної системи

Кожна педагогічна система формує певні умови для особистісного та професійного зростання студентів. У педагогічній літературі вказується, що створення і функціонування педагогічних систем залежить від певних умов, серед яких виділяють: мету навчання та виховання, освітню інформацію, засоби, методи і форми педагогічного впливу на студентів та наявність педагогів, які відповідають цілям системи та володіють певною інформацією, засобами комунікації, психологічними знаннями про об'єкт педагогічного впливу.

Для реалізації педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) визначаємо мету, педагогічні принципи, зміст, методи, форми, засоби та результати.

Мета – формування ПКК майбутніх фахівців сфери туризму.

Принципи – загальнодидактичні, специфічні: професійної спрямованості, гуманізму, толерантності та емпатії.

Змістом формування ПКК є система знань, умінь та навичок, що забезпечують підготовку до професійної діяльності.

Методи – інтерактивні (рольові, ділові ігри), евристичні (критична комунікативна ситуація, панельна дискусія), дослідницькі (аналіз конкретних ситуацій, моделювання ситуацій, case study).

Форми – індивідуальні, парні, групові, семінари.

Засоби – дидактичний матеріал, візуальні, аудіо-відео матеріали.

Результати – сформованість ПКК майбутніх фахівців сфери туризму.

Представимо вищезазначене на рис. 2.

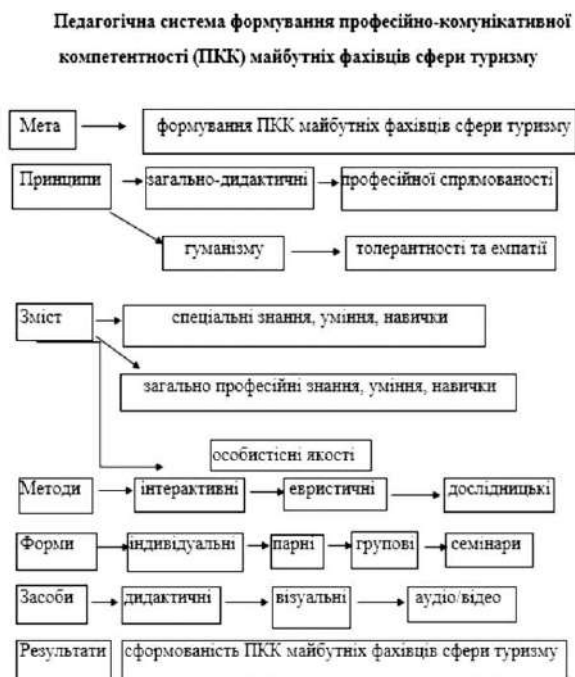

Рис. 2. Педагогічна система формування ПКК сфери туризму

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Вивчення й аналіз наукової літератури дало змогу проаналізувати різні погляди на тлумачення понять «система» та «педагогічна система». Разом з цим, ґрунтуючись на тлумаченнях науковців та спираючись на вивчені джерела, ми сформулювали визначення елементів педагогічної системи та запропонували педагогічну систему формування професійно-комунікативної компетентності фахівців сфери туризму. Отже існує потреба в посиленні комунікативного складника професійної підготовки майбутніх фахівців указанного профілю, що передбачає модернізацію педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності (цілей, принципів, змісту, методів та форм навчальної діяльності).

Незважаючи на низку наукових праць, проблема розробки педагогічної системи професійно-комунікативної компетентності фахівців сфери туризму не була достатньо досліджена. На нашу думку, це питання потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 63.
2. Національна доктрина розвитку освіти від 22 квітня 2002 р. Освіта України. 2002. № 33 (329).
3. Беспалько В. П. Педагогика / В. П. Беспалько // Образовательные технологии. 2005. № 4. С. 52–75.
4. Великий тлумачний словник сучасної

української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.-5-те вид.-К.; Ірпінь: Перун, 2005. ISBN 966-569-013-2

5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.

6. Жижко Т. А. Педагогічна система один із чинників впровадження ідеї інтенсифікації у професійній підготовці майбутніх фахівців / Т. А. Жижко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. Вип. 3. с. 144–151.

7. Каньковський І. Є. Генезис розвитку поняття «педагогічна система» / І. Є. Каньковський // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. праць. Харків: УПА, 2009. Вип. 24. С. 25–35.

8. Короткий словник актуальних педагогічних термінів / упор. Флегонтова Н. М. К. : КНУТД, 2013. 55 с.

9. Кузьміна Н. В. Методы системного педагогического исследования / Н. В. Кузьміна. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1980. 172 с.

10. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В. К. Федорченко ; Ін-т пед. і психол. проф. освіти АПН України К., 2005 43 с.

REFERENCES

1. *Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»*. (2014). [Law of Ukraine «On Higher Education»].
2. *Natsional'na doktryna rozvytku osvity. Osvita Ukrainy*. (2002). [National doctrine of education development]. Kyiv.
3. Bepal'ko, V. (2005). *Pedagogika Obrazovatel'nyye tekhnologi*. [Educational technologies]. Moscow.
4. *Velykyi tлумачnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy* (2005). [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv.
5. Honcharenko, S. (1997). *Ukrayins'kyi pedahohichnyy slovnyk*. [Ukrainian pedagogical dictionary]. Kyiv.
6. Zhyzhko, T. (2005). *Pedahohichna systema odyu iz chynnykiv vprovadzhennya ideyi intensyfikatsiyi u profesiynyi pidhotovtsi maybutnikh fakhivtsiv*. [The pedagogical system is one of the factors of introduction of the idea of intensification in professional training of future specialists]. Kyiv.
7. Kan'kovs'kyi, I. (2009). *Henezys rozvytku ponyattya «pedahohichna systema»*. [The genesis of the development of the concept of «pedagogical system»]. Kharkiv.
8. *Korotkyi slovnyk aktual'nykh pedahohichnykh terminiv*. (2013). [A short dictionary of relevant pedagogical terms]. Kyiv.
9. Kuz'mina, N. (1980). *Metody sistemnogo pedagogicheskogo issledovaniya*. [Methods of systematic pedagogical research]. Leningrad.
10. Fedorchenko, V. (2005). *Teoretychni ta metodychni zasady pidhotovky fakhivtsiv dlya sfery turizmu*. [Theoretical and methodical bases of preparation of experts for sphere of tourism]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГОНЧАРОВА Оксана Миколаївна – аспірант кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця.

Наукові інтереси: педагогіка вищої школи, ділова англійська, методика викладання іноземної мови, науково-технічний переклад.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HONCHAROVA Oksana Mykolayivna – PhD Student of Foreign Languages and Intercultural Communication Department, S. Kuznets Kharkiv National University of Economics.

Circle of scientific interests: higher school pedagogy, business English, methods of teaching a foreign language, scientific and technical translation.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2020 р.

УДК 37.01-04

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-170-174

ГРИНЯЄВА Наталя Миколаївна –

аспірант кафедри педагогіки та методики професійної освіти Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5361-7803>

e-mail: natalyakharchenko3333@gmail.com

КІРЮХА Катерина Ігорівна –

аспірант кафедри педагогіки та методики професійної освіти Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7598-6287>

e-mail: katekrrog@i.ua

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІКТ В АУДИТОРНІЙ РОБОТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Необхідність формування закладами освіти ключових компетентностей відзначена в концептуальній модернізації вітчизняної освіти. Суспільство «доби інформації» вимагає від всіх учасників освітнього процесу володіння навичками XXI ст. Особливо гостро питання розвитку інформаційно-комунікативних компетентностей постало з початком пандемії COVID-19 та активним впровадженням технологій дистанційного навчання. Розвиток базового переліку компетентностей здобувачами освіти стають одним з пріоритетних завдань викладачів.

Актуальність наукового пошуку цієї статті обумовлена тим, що інформаційні та комунікаційні технології, що входять до життя кожної людини за часів невідомої глобальної комп'ютеризації сучасного суспільства, сприяють розвитку основних компетентностей молоді в освітньому процесі. Особливої релевантності це питання набуває в умовах інтеграції української держави до європейської та світової спільноти. Відтак, актуалізується проблема активного використання іноземних мов у всіх сферах суспільного життя, презентація та популяризація здобутків власного народу на

міжнародному рівні. Формування практичних комунікативних умінь і навичок майбутніх спеціалістів харчової промисловості можливе завдяки впровадженню інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують ефективне навчання іноземних мов, предметів суспільно-гуманітарного циклу, що надає можливість не лише вдосконалити іноземне спілкування, стати більш конкурентно спроможними під час пошуку роботи за спеціальністю, а й зайняти активну громадянську позицію, усвідомити власне місце в соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичну та методологічну основу статті складають роботи вітчизняних та зарубіжних учених, присвячені питанням розвитку громадянської та професійно орієнтованої іноземної компетентностей студентів засобами ІКТ. Специфіка використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в освіті дуже активно досліджується у вітчизняній та зарубіжній педагогічній науці. Зокрема, аналізуються поняття, переваги та недоліки сучасних ІКТ та потенціал їх використання в учбовому процесі. Незважаючи на систематичні та цілеспрямовані наукові пошуки в галузі дослідження специфіки

використання сучасних ІКТ в аудиторній роботі, окремі аспекти цього явища досі залишаються недостатньо вивченими науковцями.

Проблема використання інформаційно-комунікативних технологій висвітлена у наукових доробках Бондар Г. В., Ковальнової Н. В., Кивотової О. М., Гуревича Р. С., Кадемїї М. Ю., Ставицької І. В., тощо. Існує значна кількість літератури, наданої розробниками сучасного інформаційного забезпечення та гаджетів щодо технічних можливостей продуктів та переваг їх використання для розвитку інформаційно-комунікативних технологій. Проте літератури та практичних посібників що розкривають можливості формування громадянської та іншомовної компетентностей засобами ІКТ в освітньому процесі недостатньо.

Мета статті – обґрунтувати та аналізувати специфіку використання сучасних ІКТ в аудиторній роботі при формуванні громадянської та професійно орієнтованої іншомовної компетентностей майбутніх спеціалістів харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) являють собою системний інформаційний феномен, у межах якого поєднано уніфіковані технології, програмне забезпечення, накопичувальні та аудіовізуальні системи, телекомунікації, мережеві та цифрові способи передачі, накопичення, обміну, збереження, змінування інформації [1, с. 68].

До програмних засобів навчання майбутніх спеціалістів харчової промисловості входять:

- системи комп'ютерного тестування майбутніх спеціалістів, за допомогою яких проводиться одномоментне та стандартизоване тестування, яке забезпечує якісний контроль навчальних досягнень;

- системи віртуального діалогу, що дають можливість майбутнім спеціалістам харчової промисловості здійснювати комунікацію з віртуальним співрозмовником, набуваючи при цьому необхідного словникового запасу та матеріалу для отримання нових знань з іноземної мови;

- комп'ютерні тренажери, за допомогою яких формуються практичні вміння і навички іншомовного говоріння та слухання;

- інтерактивна дошка, що є зручним засобом роботи з великою аудиторією; заохочує викладача на імпровізацію і гнучкість, дозволяючи малювати і робити

- записи зверху будь-яких додатків і веб-ресурсів; звільняє студентів від необхідності записувати лекцію завдяки можливості зберігати і друкувати все, що з'являється на дошці;

- електронні підручники, з можливістю отримання повної інформації щодо вивчаємої теми, простеження причинно-наслідкових зв'язків;

- мультимедійні словники та довідники, які є зручними в використанні та полегшують студентів доступ до найновішого тлумачення іншомовних лексем;

- онлайн-екскурсії, що стають у нагоді при вихованні поваги до історичної спадщини, національних цінностей, традицій власного народу;

- чат-боти, які є сучасним та дієвим інструментом, що сприяють формуванню механічних навичок з освітніх предметів;

- онлайн-конференції, вебінари, майстер класи, які значно розширюють можливості освітнього простору, дозволяють обмін досвідом на відстані, сприяють розвитку навичок індивідуальної та групової роботи, усвідомленню власної ролі в освітньому процесі, вихованню відповідальності за свої дії чи бездіяльність;

- хмаро орієнтоване навчальне середовище, використання якого забезпечує максимальну мобільність студентів у доступі та переробці навчальної інформації.

- електронні мультимедійні карти, що дозволяють здобувачеві освіти розвивати просторові та хронологічні компетентності, виховують повагу до історичного минулого держави та її природних багатств;

- текстові редактори, зокрема, Microsoft Word, за допомогою якого викладач має змогу підготувати різноманітні матеріали програми, дидактичні карточки, створити ілюстровані тести, вправи тощо. Зокрема, викладачем можуть бути виготовлені і розроблені інструкційні і технологічні картки англійською мовою за різною тематикою, наприклад: «Initial processing of vegetables and mushrooms», «Simple forms of vegetable slicing», technological map «Simple slicing of potatoes», «Forms of cutting», «Culinary processing of poultry» тощо.

- створення мультимедійних презентацій в Microsoft Power Point, за допомогою якого викладач, а також студенти можуть створювати презентації для подальшої демонстрації під час виступів на семінарах, конференціях тощо. Ця програма ідеально підходить для створення мультимедійних учбових посібників з

яскравою графікою, відео сюжетами, звуковим оформленням та анімацією. Студенти використовують презентації як одну з форм представлення творчих, проектних робіт [4, с. 61; 6, с. 157].

На відміну від звичайних технічних засобів навчання ІКТ дозволяють не лише надати студентам велику кількість готових, якісних, відповідним чином організованих знань та матеріалів, а й розвивати їх інтелектуальні, творчі здібності, а також вміння самостійно здобувати нові знання, працювати з різними джерелами інформації. Під час проектної роботи студентам надається унікальна можливість творчого переосмислення і систематизації набутих знань і навичок, їх практичного застосування, а також можливість реалізації свого загального інтелектуального потенціалу, смаку і здібностей [7, с. 128].

Аудиторна робота може проводитися як фронтально, так і в індивідуальній формі. На заняттях з іноземної мови при формуванні професійно орієнтованої іншомовної компетентності майбутніх спеціалістів харчової промисловості частіше використовується фронтальна форма роботи, тому що вона спонукає студентів до колективної співпраці. Виконуючи завдання практичної роботи, студенти надають один одному консультаційну допомогу, спільно вирішують ситуаційні завдання. Ефективність проектної роботи багато в чому залежить від керівної ролі викладача, який визначає сферу дослідження, пояснює метод дослідження, стимулює дослідницьку діяльність студента. Метод проектів, який використовується у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням, дозволяє вирішити декілька завдань – прищепити навички роботи з інформацією і навчитися використовувати для цього інформаційні технології (робота з текстовою, графічною інформацією, пошук і відбір інформації, аналіз числових даних тощо). Студенти виконують роботу з проектування іміджу підприємства громадського харчування, розробки меню, підбору рецептів фірмових страв, вибірку розстановки столів залу тощо, використовуючи в роботі матеріал з різних джерел, в першу чергу, з мережі Інтернет.

Враховуючи складність процесу державотворення, військові конфлікти, активізацію процесу етнічної ідентифікації суспільства слід особливу увагу вчителям приділяти розвитку громадянської компетентності учнів, які мають зайняти активну життєву і громадянську позицію,

бути готовими взяти на себе відповідальність за подальший розвиток України. Отже, ми можемо зробити припущення, що в умовах реформування освітньої галузі, розвитку громадянської відповідальності учнівської молоді слід приділяти значну увагу, вдосконалювати і оновлювати форми методи роботи, сприяти поширенню громадянської освіти. Отже, метод проектів буде доцільно використовувати й для розвитку громадянської компетентності. Реалізація проектів з історії, літератури географії стануть більш яскравими з використанням сучасних ІКТ. Презентацію власних робіт учні можуть здійснювати за допомогою таких програм як Power Point, Prezi, Canva, Pictochat, Office Sway тощо. Підготовка проектів вимагає ретельної підготовки всіх учасників освітнього процесу: від ретельного обрання теми, методичного супроводу, до розподілу обов'язків у середині команди та презентації. Головне щоб здобувачі освіти чітко розуміли мету, завдання, могли простежити причинно-наслідкові зв'язки. Темі для проектів доцільно обирати, звертаючись до норм моралі, загальнолюдських цінностей, спираючись на почуття патріотизму молоді та її громадянську відповідальність. Вимогою часу є виховання небайдужого ставлення до життя власного народу, співпричетності та відповідальності за його майбутнє.

Вважаємо, що станом на сьогодні найкращим базовим інструментом ІКТ, який використовує всі сучасні технології навчання, є інтерактивна дошка SMART Board, розроблена компанією SMART Technologies (Канада), яка є лідером на ринку інтерактивних рішень. Інтерактивна дошка є ідеальним рішенням для аудиторної роботи всіх вікових груп, зокрема студентів. В інтерактивній дошці задіяні останні розробки Touch технологій з розпізнаванням типу торкання до поверхні. Палець – «миша», маркер – «лист», долоню – «ластик». Ця інтуїтивно зрозуміла техніка роботи на інтерактивній дошці визнана найкращою в світі і використовується на всіх персональних пристроях (смартфони, планшети тощо). Програмне забезпечення SMART Notebook створено з розрахунком на максимально комфортну роботу користувачів комп'ютера. Можливості програмного забезпечення SMART Notebook дозволяють швидко, без особливих зусиль і спеціалізованих знань створити максимально якісний і приємний візуально урок. Викладач має змогу використовувати галерею зображень і мультимедійних файлів, яка вже закладена в

програмному забезпеченні і містить понад 6000 об'єктів, інтерактивних завдань, шаблонів сторінок і тем. Інтерактивна дошка SMART Board дозволяє здійснити на практиці найбільш популярну сьогодні концепцію змішаного навчання (Blended Education) [3].

Найчастіше інтерактивна дошка на занятті використовується як засіб фронтальної роботи зі студентами і передбачає ретельну підготовку та розробку необхідного набору слайдів з навчальними матеріалами та завданнями. На етапі проектування слайдів в програмі SMART Notebook важливо заздалегідь передбачити методичні прийоми роботи з інтерактивною дошкою на різних етапах заняття. Серед прийомів роботи з інтерактивною дошкою зазначимо такі:

– прийом «Напиши від руки» – за допомогою інструменту «Чарівне перо» на слайдах можна робити позначки, здійснюючи графічне коментування, вставляти пропущені символи і слова, підписувати, підкреслювати, обводити, встановити зв'язок тощо. Це дозволяє викладачу робити тимчасові позначки на слайді, привертати увагу студентів до потрібного фрагменту сторінки. Також можна використовувати цей інструмент при виконанні одного і того ж завдання на інтерактивній дошці декількома студентами по черзі. Даний прийом є незамінним при роботі з картами (наприклад: простежити хід військових дій під час визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького 1648–1657 рр.);

– прийом «Drag and Drop» («Перетягни і відпусти») – дозволяє пересувати об'єкт на дошці з одного місця в інше, встановлювати відповідність між об'єктами, групувати, сортувати, відновлювати правильну послідовність, розташовувати елементи в порядку зростання або зменшення, конструювати об'єкти з набору деталей. Даний інструмент може бути корисним для такої справи як «Знайди відповідність» (наприклад: потрібно добрати склад харчів до традиційних козацьких страв) [2; 5, с. 66–73].

Протягом останніх років ми бачимо істотне зростання в практиці використання чат-ботів. Їх можна знайти практично в будь-якій галузі. При великій кількості діючих онлайн-сервісів в сегменті eLearning чат-боти представляються багатообіцяючим інструментом, оскільки можуть супроводжувати кожного слухача індивідуально, відповідно до його рівня і обраним темпом освоєння матеріалу,

роблячи навчання доступним практично для будь-якої людини, що має доступ до Wi-Fi. У порівнянні з традиційним тьюторінгом, чат-боти не вимагають істотних ресурсних витрат, і потенційно можуть допомогти багатьом здобувачам освіти по всьому світу. Найбільш поширеними галузями де чат-боти можуть зайняти серйозну нішу є лінгвістика, історія, мистецтвознавство, географія, література. Особливо доцільним є використання чат-ботів при підготовці здобувачів освіти до складання зовнішнього незалежного оцінювання та вступу до вищих навчальних закладів. Чат-боти можуть стати незамінними при вивченні пам'яток образотворчого мистецтва та архітектури, портретів видатних діячів з історії України, іноземних слів.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) створюють широкі можливості для розвитку сучасної освіти, перш за все, в напрямку індивідуалізації, створюють умови для реалізації творчого потенціалу викладача та студента. Освітні засоби ІКТ включають в себе різноманітні програмно-технічні засоби, призначені для вирішення певних педагогічних завдань, що мають предметний зміст і орієнтовані на взаємодію зі студентами. У сфері викладання технологія використання ІКТ відкриває нові дидактичні можливості, пов'язані з візуалізацією матеріалу, його «пожвавленням», можливістю представити наочно ті явища і процеси, які неможливо продемонструвати іншими способами. З'являється можливість для концентрації великих обсягів навчального матеріалу з різних джерел, представлених в різних формах, оптимально обраних і скомпонованих викладачем у залежності від потреб студентів і особливостей програми. Найбільш досконалим технічним засобом для аудиторної роботи вважаємо інтерактивну дошку та програму SMART Notebook. Перспективним та доцільним в освітньому процесі є використання чат-ботів. Перспективи подальших розробок у цьому напрямку вбачаємо в розробці комплексу конкретних завдань для майбутніх спеціалістів харчової промисловості, розроблених у середовищі вказаних програмних продуктів, з метою ефективного формування громадянської та професійно орієнтованої іншомовної компетентностей студентів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Галецький С. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов засобами інформаційно-комунікаційних технологій : дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Житомир, 2020. 292 с.

2. Иванова И. И. Методические рекомендации по использованию интерактивной доски в учебном процессе; [под ред. Ганичевой Е. М.]; Департамент образования Вологод. обл., Вологод. ин-т развития образования. Вологда: ВИРО, 2012. 32 с.

3. Интерактивная доска SMART Board [Електронний ресурс]. URL: <http://www.smartboard.com.ua/articles/115/>

4. Компанець Н. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для активізації пізнавальної діяльності студентів при вивченні іноземних мов // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 66, Т. 1. 2019 р. С.61–64.

5. Кюршунова В. В. Методические приемы работы на интерактивной доске средствами программы Smart Notebook // Проблемы Науки. №17 (99). 2017. с. 66-73. Board [Електронний ресурс]. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodicheskie-priemy-raboty-na-interaktivnoy-doske-sredstvami-programmy-smart-notebook> (дата обращения: 25.08.2020).

6. Сорокіна Н. Інноваційний потенціал мультимедійних навчальних презентацій з іноземної мови. Актуальні проблеми викладання іноземних мов для професійного спілкування : зб. наук. праць VII Всеукр. наук.-практ. конф., 19–20 трав. 2017 р. Дніпро : Біла К.О., 2017. С. 157–158.

7. Шайгер Г. І., Гавран М. І. Випуск 10. Т. 3. 2019. С. 128–133.

REFERENCES

1. Haletskiy, S. M. (2020). *Formuvannia komunikativnoi kompetentnosti maibutnikh vykladachiv inozemnykh mov zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii*. [Formation of communicative competence of future teachers of foreign languages by means of information and communication technologies]. Zhytomyr.

2. Ivanova, I. I. (2012). *Metodicheskie rekomendatsii po ispolzovaniyu interaktivnoy doski v uchebnom protsesse*. [Methodological recommendations for using an interactive whiteboard in the educational process]. Vologda.

3. *Interaktivnaya doska SMART Board*. [SMART Board interactive whiteboard].

4. Kompanets, N. M. (2019). *Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii dlia aktivizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv pry vyvchenni inozemnykh mov*. [The use of information and communication technologies to enhance the cognitive activity of students in the study of foreign languages].

5. Kyurshunova, V. V. (2017). *Metodicheskie priemyi raboty na interaktivnoy doske sredstvami programmy Smart Notebook*. [Methods of working on an interactive board by means of the Smart Notebook program].

6. Sorokina, N. (2017). *Innovatsiinyi potentsial multymediinykh navchalnykh prezentatsii z inozemnoi movy*. [Innovative potential of multimedia educational presentations in a foreign language]. Dnipro.

7. Shaiher, H. I., Havran, M. I. (2019). *Informatsiino-komunikatsiini tekhnolohii navchannia inozemnoi movy u vyshchyykh navchalnykh zakladakh Ukrain*. [Information and communication technologies of foreign language teaching in higher educational institutions of Ukraine].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГРИНЯЄВА Наталя Миколаївна – аспірант кафедри педагогіки та методики професійної освіти Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: розвиток професійно орієнтованої іншомовної компетентності.

КІРІУХА Катерина Ігорівна – аспірант кафедри педагогіки та методики професійної освіти Криворізького державного педагогічного університету

Наукові інтереси: формування громадянської відповідальності у старшокласників в умовах профільного навчання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HRYNYAYEVA Natalia Mykolayivna – Graduate Student of the Department of Pedagogy and Methods of Vocational Education of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: development of professionally oriented foreign language competence.

KIRIUKHA Kateryna Ihorivna – Graduate Student of the Department of Pedagogy and Methods of Vocational Education of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation of civic responsibility in high school students in the context of specialized training.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2021 р.

УДК 371.124

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-175-180

ДАНИЛОВ Сергій Олександрович –
здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9249-5819>
e-mail: pednauk@gmail.com

НАУКОВИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛОСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток соціально-професійної зрілості особистості майбутнього педагога належить до пріоритетних завдань вищої педагогічної освіти, оскільки він пов'язаний із підвищенням ефективності майбутньої професійної діяльності. Проблема соціально-професійної зрілості виступає як самостійна, у зв'язку з розширенням сфери діяльності педагога, ускладненням соціально-економічної ситуації, зростає значення якості його професійної підготовки. Одним із показників успішності виконання майбутньої професійної соціально-педагогічної діяльності є рівень професійної підготовки студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш детально, з погляду педагогіки, проблемами формування громадянської позиції займалися такі вчені, як: Т. Пантюк, В. Поплужний, М. Рагозіна, В. Рябов, Н. Скотна, О. Сухомлинська, І. Тараненко та ін. Проблему громадянського виховання досліджували Н. Болдирєва, А. Ярмоленко та ін. Дослідниками аспектів формування громадянської зрілості є І. Кон, Ю. Маринкіна, В. Радул, Р. Хмельюк; теорію і практику професійного становлення особистості майбутнього педагога розробляли С. Вершловський, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Пехота, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін та ін. Питаннями, присвяченими проблематиці виховання соціально активної особистості, займалися А. Бабаєв, Г. Гревцева, І. Павлова, С. Стрельнікова.

Мета статті – на основі аналізу наукових досліджень обґрунтувати поняття «соціально-професійна зрілість особистості» та пояснити його зміст.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема співвідношення професійного та особистісного є ключовою точкою в побудові концепцій професіоналізації фахівця. Зокрема, найбільш відомі підходи (Є. Климов,

Н. Пряжников, Е. Зеєр) трактують процес професійного становлення особи крізь призму проблеми професійної відповідності, яка асоціюється з існуванням необхідного набору задатків або здібностей в особистості, що виступає умовою ефективного освоєння професії. Фактично йдеться про «вписування» людини в ту чи ту систему професійної діяльності завдяки формуванню у неї комплексу професійно важливих якостей в процесі підготовки та освоєння професії. Інші концепції розглядають особистість як «творця» своєї професійної діяльності, важливою характеристикою при цьому виступає здатність усвідомлювати обмеження власної діяльності задля аналізу, оцінки і подальшої самоорганізації. Процес становлення професіонала розглядається в цьому контексті як саморозвиток людини впродовж усього життя. Професіоналізація в широкому сенсі стає способом буття людини, формою її суб'єктності (Н. Алексєєв, В. Слободчиков, С. Рубінштейн).

Відомо, що ефективність соціально-педагогічної діяльності значною мірою залежить від рівня професійної підготовки, теоретичних знань та практичних навичок педагога, його вмінь та здібностей встановлювати контакт зі студентом. На нашу думку, найкращим показником якості соціально-педагогічної підготовки, передусім, є ефективне виконання майбутньої професійної діяльності. Ми вважаємо, що критерієм запоруки ефективного виконання професійних обов'язків стає високий рівень розвитку соціально-професійної зрілості майбутнього педагога.

На думку М. Ємельянової, значення поняття «соціально-професійна зрілість майбутнього педагога» полягає в тому, що воно відображає зовсім нове явище, яке припускає розуміння соціально-професійної зрілості майбутнього педагога як цілісної системи, що постійно розвивається і складається з відносно самостійних підсистем (особистісна зрілість, соціальна

зрілість, професійна зрілість та ін.), які взаємопов'язані та взаємозумовлені єдиною цільовою, функціональною, змістовою детермінантою, орієнтованою на цілісний розвиток студента в процесі магістерської підготовки [5, с. 37].

На сучасному етапі розвитку досліджень розкриваються такі поняття як: «особистісна зрілість» (К. Абульханова-Славська, П. Гальперін, П. Якобсон, та ін.); «моральна зрілість» (А. Белкін, А. Деркач, В. Несмелов); «психологічна зрілість» (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, А. Асмолов, А. Бодальов та ін.); «професійна зрілість» (Ю. Бардін, Т. Заславська, Ю. Кузнецов, С. Наумкіна); окремі аспекти соціальної зрілості розкриваються у працях Я. Галети, Є. Головахи, С. Іконникової, Л. Канішевської, Л. Когана, В. Лисовського, В. Радула, А. Реана, Г. Яворської та ін).

Однак наголосимо, що на сучасному етапі розвитку педагогічної науки питання соціально-професійної зрілості не набуло широкого висвітлення в наукових дослідженнях. Проблему соціально-професійної зрілості в своїх дослідженнях розглядали такі українські дослідники, як: Г. Яворська (формування соціально-професійної зрілості в курсантів) та В. Радул (формування соціально-професійної зрілості вчителів) [11].

Насамперед, ми розглянули наукові позиції щодо характеристики зрілої особистості. Так, Б. Ананьєв характеристиками зрілої особистості називає: розвинуте почуття відповідальності, потребу в турботі про інших людей, здатність до активної участі в житті суспільства, здатність до ефективного використання своїх знань і здібностей, до психологічної близькості з іншою людиною, до конструктивного вирішення різних життєвих проблем на шляху до найбільш повної самореалізації. Зріла особистість, на думку науковця, – «сукупний стан високого розвитку фізіологічних, інтелектуальних, вольових, моральних, соціальних параметрів людини» [1, с. 66].

Зріла особистість, на думку Ф. Якобсона, має мати широке коло інтелектуальних умінь, відрізнятися здатністю мислити критично; в емоційній сфері для неї характерні стійкість емоційних оцінок, уміння контролювати свої почуття і переживання, особистість у цілому стає більш інтегрованою.

З погляду Г. Олппорта, зріла людина має широкі межі «Я» і може подивитися на себе з боку, здатна до теплих, сердечних

соціальних відносин; демонструє емоційну саморегуляцію і самосприйняття; реалістично сприймає світ, досвід, прагне до досягнення особистісно значимих і реалістичних цілей; має чітке уявлення про власні сили і слабкі сторони [5, с. 124].

Як будь-яке комплексне, інтегральне явище соціальна зрілість складається з окремих компонентів. Такими компонентами є певні стани особистості, що супроводжують її діяльність у різних сферах суспільного життя. У науковій літературі є багато підходів до побудови структури соціальної зрілості та до визначення компонентів, котрі є найбільш важливими та відіграють роль «опорного елемента» «ядра» соціальної зрілості.

Аналізуючи розмаїті підходи вчених до визначення критеріїв соціальної зрілості, Г. Яворська умовно виділила кілька напрямів. Одні пропонують формальні критерії такі, як наявність політичних і громадських прав, завершення освіти, здобуття професії, право на одруження, виконання військового обов'язку. Однак при такому підході соціальною зрілістю наділяється кожен громадянин, який досяг певного віку, і ця категорія фактично стає віковою. Деякі автори як показник соціальної зрілості вибирають початок самостійного трудового життя, але прийняття такого критерію має наслідком велику нерівномірність у темпах соціального дозрівання різних груп молоді. Справді, хоча студенти довше зберігають відносно залежний соціальний статус, однак вони випереджають однолітків у культурному, освітньому відношенні, із чим пов'язані більш складні форми соціальної відповідальності.

На думку М. Ємельянової, особистісна зрілість відображає базові інтегральні характеристики людини, а саме: професійна самосвідомість (мотиви, цілі), інтегративні аспекти самості (самооцінка, самоактуалізація, самовираження, саморегуляція, самовдосконалення), усвідомлення цінностей, що визначають рівень розвитку. Таким чином, М. Ємельянова тлумачення особистісної зрілості, як підструктури професійної зрілості трактує наступним чином: «соціальна зрілість в структурі професійної зрілості є інтегративною якістю особистості, що поєднує соціальні знання, соціальний досвід і соціальну відповідальність, забезпечуючи особистості успішну соціалізацію і гармонізацію з навколишнім середовищем» [5, с. 134].

Наступним компонентом соціально-

професійної зрілості є соціальна зрілість. Л. Коган характеризує соціальну зрілість особистості через виділені ним ступені зрілості, які пов'язує з індивідуальним життєвим шляхом. Він виділяє три ступеня зрілості, які описує так: 1) досягнення початкового етапу соціальної зрілості (пов'язаний з оволодінням професією, з виробленням активної життєвої позиції, освоєнням засад політичної і моральної культури, виробленням рис колективіста); 2) досягнення високої соціальної зрілості (особистість стає майстром своєї справи, бере активну участь в управлінні справами колективу і суспільства в цілому); 3) найвищий ступінь соціальної зрілості (пов'язаний із всебічним гармонійним розвитком особистості, з універсалізмом її професійної діяльності, з перетворенням особистості на справжнього ватажка мас) [7].

Дещо за іншими критеріями соціальну зрілість визначає К. Платонов. Науковець, передусім, ступені зрілості визначає за віковою ознакою. Мінімумом соціальної зрілості особистості К. Платонов називає наявність усвідомлення людиною свого місця серед інших людей, прийняття особистістю соціальних норм, що визначають її здатність усвідомлено, активно і самостійно брати участь у житті суспільства, до якого вона належить, і наявність усвідомленого прагнення до самовдосконалення [12, с. 37].

Визначаючи соціальне дозрівання «як багатомірний процес, що має не один, а кілька критеріїв» [8, с. 48], І. Кон найважливішими з них називає: завершення освіти, здобуття стабільної професії, початок трудової діяльності, матеріальну незалежність від батьків, політичне і громадянське повноліття, службу в армії (для чоловіків), шлюб, народження першої дитини. Також, як основний критерій соціально-професійної зрілості особистості різними науковцями розглядаються: ставлення особистості до праці, до трудової діяльності; активна життєва позиція особистості, її соціальна активність; соціальна культура, культура праці; моральна основа особистості; колективізм.

Щодо соціальної культури, то Ю. Бардін розглядає її як загальний критерій соціально-професійної зрілості особистості та виділяє її особливі «модуси» сторони, якими є: соціальна активність і соціальна відповідальність, що виражають спрямованість діяльності суб'єкта і його внутрішнє ставлення до неї [2].

І. Даниленко моральну зрілість вважає

ядром і головним показником соціальної зрілості. А про рівень соціальної зрілості особистості він пропонує судити за моральними критеріями: «почуття і свідомість спільності з людьми, колективізм; глибоке почуття і висока свідомість громадського обов'язку; почуття і розуміння відповідальності перед людьми і суспільством; сумлінне ставлення до праці» [3].

Узагальнюючи тлумачення компонентів соціальної зрілості, звернемось до думки Ю. Бардіна [2]. Він наголошує на тому, що основні компоненти системи соціально-професійної зрілості повинні перебувати між собою в діалектичній єдності і надавати цілісності усій розглянутій системі. Співзвучним є підхід О. Каменьової, яка зазначає, що виявляючи, структурні компоненти соціальної зрілості варто орієнтуватися на те, що: структура соціально-професійної зрілості, має бути детермінована системою суспільних відносин; структура соціальної зрілості повинна розглядатися як цілісна єдність, що знаходиться у процесі безперервних трансформацій; ієрархія компонентів соціальної зрілості особистості має відображати діалектичність соціальної зрілості як явища [6, с. 46].

На основі аналізу інформації, представленою більшістю науковців, О. Каменьова визначила перелік якостей особистості, які науковці назвали найбільш важливими для становлення соціальної зрілості і є компонентними: соціальна відповідальність, соціальна активність, колективізм, професіоналізм, орієнтація на духовні цінності, законотрухняність, підприємливість, дисциплінованість, креативність, рефлексія, самостійність, толерантність, саморозвиток, позитивне мислення (оптимізм), комунікативність [6].

Дослідники досить часто становлення індивіда соціальним суб'єктом пов'язують тільки з активністю. Такий підхід уявляється однобічним, тому що соціальна відповідальність є настільки ж необхідною формою усвідомлення, інтеріоризації суспільних потреб і інтересів, як і соціальна активність. Тільки у своїй єдності вони свідчать про досягнення індивідом якісно нового стану.

На думку Г. Яворської, соціальна активність як критерій особистісної зрілості характеризує індивід з погляду ряду показників: суспільна значимість і соціальна цінність дій особистості, що виражають систему зовнішніх для неї суспільних

стимулів, що регулюють і направляють її діяльність, що породжують разом із тим особистісний зміст соціальної діяльності; широта і глибина оволодіння особистістю основними сферами і видами діяльності, вони виражають ступінь її підготовленості до виконання визначених соціальних функцій, до включення в систему всіх суспільних відносин; інтенсивність соціальних дій особистості і їхня ефективність, тобто ступінь збігу реальних результатів діяльності із цілями і задачами, що ставить особистість перед собою; ініціативність як вираження внутрішніх спонукальних сил (мотивів) соціальної діяльності особистості.

Л. Новікова зазначає, (і ми поділяємо її погляд), що соціальних характеристик виділено чимало і на них, безумовно, потрібно орієнтуватися, але «особистість не можна охарактеризувати, двома-трьома десятками властивостей, нібито дуже важливих» [9, с. 44–46]. Усі якості особистості співпідрядні та перебувають ієрархічній залежності, і у зв'язку з цим виникає потреба виділити саме ті якості чи компоненти, які є базисними і наявність яких робить особистість соціально-зрілою, тобто без яких, навіть якщо будуть присутні безліч інших, особистість не буде оцінюватися суспільством як соціально зріла.

Тому Л. Новікова зупинилася на таких соціальних параметрах особистості, як орієнтація на загальнолюдські духовні цінності, колективізм, підприємливість, соціальна відповідальність, креативність і рефлексія. Вибір саме цих параметрів вона пояснює не лише важливістю наявності цих характеристик у людини в сучасних соціальних умовах, а й їхньою технологічністю, оскільки для їхньої реалізації «можливо використовувати цілий арсенал педагогічних засобів» [9, с. 10].

У науковій літературі прослідковується тісний взаємозв'язок та взаємозумовленість між соціальною та професійною зрілістю. Деякі науковці професійну зрілість виділяють як домінуючий компонент у структурі соціальної зрілості, оскільки професійна діяльність особистості, як універсальний засіб її життєдіяльності визначає і соціальну сутність людини.

Розглядаючи професійну зрілість як цілісність, науковці прагнуть досягти високого рівня узагальнення, міждисциплінарності, комплексності філософського, загальнотеоретичного, соціально-педагогічного і психологічного знання; виявити сукупність стійких ознак у дослідженні сутності проблеми, виокремити

протилежні та взаємодоповнювальні тенденції в процесі систематизації і впорядкування розвиваючогося знання.

Ураховуючи той факт, що пізнання явища як системи передбачає всебічне вивчення її внутрішнього стану, встановлення компонентів структури, функцій, факторів, які забезпечують її цілісність, відносну самостійність (В. Афанасьєв, В. Безпалько), професійна зрілість представляється як інтегративна сукупність, що має компонентний, структурно-функціональний і змістовий аспект [5, с. 105].

Розуміння професійної зрілості як якості особистості тісно пов'язується з якісними характеристиками людини, зокрема: активна життєва позиція, прагнення до саморозвитку, світоглядна і моральна відповідальність, самостійність, здатність до здійснення предметно-практичної діяльності.

Професійна зрілість у різних джерелах узагальнюється, як психологічний підсумок розвитку особистості в професії, як результат цілеспрямованого, свідомого удосконалення і спеціалізації її психічних функцій, як інтегральна системна властивість особистості, яка, виявляючись, розкриває її внутрішній зміст і якісну визначеність через такі свої генетичні елементи, як професійні здібності, як особливу, що має фізіологічні передумови, чутливість до способу професійної життєдіяльності; професійну компетентність тощо.

Аналізуючи структурні характеристики соціально-професійної зрілості, важливим є припущення М. Ємельянової, про те, що: «професійна зрілість – це система, змістовно-смыслова єдність особистісних, академічних і соціальних якостей студента-випускника, яка розвивається у соціально-педагогічному освітньому процесі, забезпечуючи йому успішну самореалізацію в професійній діяльності, соціалізацію і гармонізацію з навколишнім середовищем» [5, с. 136].

Розглядаючи особистісну, соціальну і академічну зрілість як інтегративні якості майбутнього педагога, М. Ємельянова вважає, що професійна зрілість є об'єднувальною якісною характеристикою, яка охоплює спільною ідеєю частини єдиного цілого, з актуалізацією якісної своєрідності такого об'єднання. Тобто, як вид категорії, «зрілість», професійна зрілість є вищим рівнем змістовно-смыслової єдності особистісних, академічних і соціальних якостей, будучи одночасно інтегральним критерієм їх сформованості. У цьому випадку професійна зрілість як об'єднання

інтегративних якостей особистості виступає всеохоплюючою, всебічною і всепроникаючою даністю, підносячи особистість на найвищі рівні досягнень на певному етапі її життєдіяльності – етапі навчання у зво [5].

Професійна зрілість як якість особистості в широкому значенні – це насамперед показник її індивідуальних особливостей, що характеризують особистість як розпорядника душевних, тілесних сил, здатного перетворювати власну життєдіяльність на предмет творчого результативного перетворення, адекватно оцінювати цілі, задачі, результати, здійснювати корекцію, рефлексію, самоконтроль у процесі життєдіяльності.

Г. Яворська зазначає, що професійна зрілість, як властивість особистості є основною психологічною передумовою її професійної майстерності. Вона так само означає оволодіння професійною культурою (загальнозначущими вміннями, на основі яких виконуються вимоги професії).

Як якість особистості професійна зрілість дозволяє структурувати, регулювати і управляти внутрішньою і зовнішньою власною життєдіяльністю, зберігати психологічну рівновагу; передбачає стійку мотиваційно-ціннісну професійну спрямованість і соціальну готовність до виконання багатoproфільної соціально-педагогічної діяльності.

Провідними критеріями професійної зрілості в педагогічній діяльності виділяють: професійну спрямованість особистості на педагогічну професію, професійну компетентність, загальну і професійну самоактуалізацію в педагогічній діяльності. Самоактуалізація в професійній соціально-педагогічній діяльності, на нашу думку, є основним критерієм професійної зрілості, оскільки саме вона визначає спрямованість і є гарантом оптимізації діяльності і спілкування.

Отже, соціально-професійна зрілість, як якість особистості в широкому значенні – це насамперед показник її індивідуальних особливостей, який характеризує особистість як розпорядника душевних, тілесних сил, здатного перетворювати власну життєдіяльність на предмет творчого результативного перетворення, адекватно оцінювати цілі, задачі, результати, здійснювати корекцію, рефлексію, самоконтроль у процесі життєдіяльності.

Професійна зрілість майбутнього педагога як акмеологічний і соціально-педагогічний феномен суб'єкта діяльності

виявляється в єдності індивідуально-особистісного, процесуально-технологічного, професійно-предметного і самоактуалізуючого компонентів. Основним компонентом системи і її базовою основою є самоактуалізація майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки, що визначає основні напрями реалізації потенційних можливостей майбутнього педагога і є головним механізмом професійного розвитку. Багато представників гуманістичної педагогіки і психології розглядали самоактуалізацію особистості як домінуючу функцію, ядерний компонент, базову основу і основну умову професійної та інших видів зрілості людини (Л. Анциферова, К. Абульханова-Славська, А. Маслоу, К. Роджерс, Д. Паттерсон та ін).

Індивідуально-особистісний компонент, за О. Андрієнко, визначає ті інтегративні якості професіонала, які розвиваються у процесі спеціально організованої навчально-пізнавальної діяльності на базі вже існуючих відносно стійких характеристик суб'єкта. Індивідуально-особистісний компонент професійної зрілості включає в себе неповторний індивідуальний стиль педагогічної діяльності, що формується на основі базових інтегральних характеристик індивідуальності. У цілому індивідуально-особистісний компонент представляє собою діяльність із самовдосконалення в особистісному і професійному плані. Процесуально-технологічний компонент пов'язаний з основними навчальними і регулюючими процедурами, які дозволяють в оптимальні терміни і з найменшими енергетичними витратами інтеріоризувати професійну діяльність на рівні навчання, наuczіння, залучення і самоактуалізації, тобто присвоєння індивідом діяльнісної сутності своєї професії.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Отже, поняття «професіонал» стає ключовим у сенсі розуміння ідеального взірця професійних досягнень, і на відміну від схожого по своїй суті поняття «сфахівець», який лише виконує (відтворює) необхідні професійні дії, «професіонал» характеризується здатністю до самостійної постановки професійних задач та до знаходження адекватних (творчих) способів для їх розв'язання. Водночас вважається, що професіоналом людина стає лише тоді, коли приймає професіоналізацію як життєву задачу, яку необхідно вирішувати.

Ця проблематика поступово переростає

в площину пошуку відповіді на запитання детермінант та індикаторів професіоналізму особистості, серед яких особливе місце належить поняттю «зрілість», оскільки саме вона вказує на появу особливого, поворотного, значимого етапу в траєкторії особистісно-професійного розвитку особистості.

Розвиток соціально-професійної зрілості майбутнього педагога в процесі магістерської підготовки є системним новоутворенням, що складається під впливом інтегративної активності майбутнього педагога як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності; цілеспрямованого процесу професійної соціально-педагогічної підготовки і соціально-педагогічних вимог професійної діяльності. Крім того, кожен компонент соціально-професійної зрілості майбутнього педагога може бути розглянутий як самостійна підсистема, яка володіє власною структурою і функціями.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания. М. : Наука, 1977. 380 с.
2. Бардин Ю. П. О разработке категории «социальная зрелость» личности: (Социологические исследования) // Вестник харьковского университета, 1984. № 261. С. 44–48.
3. Даниленко И. М. Моральные критерии социальной зрелости личности. М.: Знание, 1980. 64 с.
4. Єрмоласва Е. П. Психология профессионального маргинала в социально значимых видах труда // Психол. журнал. 2001. №5. С. 69–75.
5. Емельянова М. А. Становление профессиональной зрелости социального педагога в образовательном процессе вуза: дис. ... доктор пед. наук : 13.00.08 / М. А. Емельянова. М. : РГБ, 2005. 354 с.
6. Каменева Е. Г. Развитие социальной зрелости студентов педагогического вуза: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.01. Оренбург. 2004. 184 с.
7. Коган Л. Н. Человек и его судьба.. М. : Мысль, 1998. 283 с.
8. Кон И. С. В поисках себя: личность и самосознание. М. : Политиздат, 1984. 335 с.
9. Личность в воспитательной системе школы: научно-методический сборник / [под ред. А. В. Гавришина и Л. И. Новиковой]. Владимир, 1993. 153 с.
10. Маркова А. К. Психология профессионализма. М. : Знание, 1996. 308 с.
11. Радул В. В. Соціальна зрілість молодого вчителя: [монографія]. К. : Вища шк., 1997. 269 с.

REFERENCES

1. Ananjev, B. G. (1977). *O problemah sovremennogo chelovekoznanija*. [On the problems of modern human knowledge]. Moscow.
2. Bardin, Ju. P. (1984). *Pro rozvytok katehoriyi «sotsial'na zrilist'» osobystosti: (sotsiologichne doslidzhennya)*. [On the development of the category of «social maturity» of the personality: (Sociological research)].
3. Danilenko, I. M. (1980). *Moral'nye kriterii social'noj zrelosti lichnosti*. [Moral criteria of personality social maturity]. Moscow.
4. Jermolajeva, E. P. (2001). *Psykhohohiya profesynoho marhinalu v sotsial'no znachushchykh vydakh pratsi*. [Psychology of the professional marginal in socially significant types of labor].
5. Emel'janova, M. A. (2005). *Formuvannya profesynoyi zrilosti sotsial'noho pedahoha v navchal'nomu protsesi vyshchoho navchal'noho zakladu*. [Formation of professional maturity of a social pedagogue in the educational process of a higher educational establishment]. Moscow.
6. Kameneva, E. G. (2004). *Rozvytok sotsial'noyi zrilosti studentiv vyshchoho navchal'noho zakladu*. [Development of social maturity of students of a higher educational establishment]. Orenburg.
7. Kogan, L. N. (1998). *Chelovek i jeho sud'ba*. [Human and one's fate]. Moscow.
8. Kon, I. S. (1984). *V poiskah sebja: lichnost' i samosoznanie*. [In search of oneself: personality and self-awareness]. Moscow.
9. *Osobyist' v osvityniy systemi shkoly, naukovo-metodychnyy zbirnyk*. (1993). [Personality in the educational system of the school, scientific and methodological collection]. Vladimir.
10. Markova, A. K. (1996). *Psykhologija professionalizma*. [Psychology of professionalism]. Moscow.
11. Radul, V. V. (1997). *Sotsialna zrilist molodoho vchytelia*. [Social maturity of a young teacher]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ДАНИЛОВ Сергій Олександрович — здобувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми соціально-професійного розвитку особистості.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

DANYLOV Serhii Oleksandrovych – Aspirant of the Department of Pedagogy and Management of Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of socio-professional development of personality.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2021 р.

УДК: 370.56.28.

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-181-185

ЗІНЧЕНКО Світлана Михайлівна –

директор Нікопольського регіонального Центру моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1242-2414>

e-mail: svzi@ukr.net

ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович –

аспірант кафедри педагогіки та методики технологічної освіти

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5369-7329>

e-mail: svzi@ukr.net

ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Професійна підготовка випускників – невід’ємна складова частина навчально-виробничого процесу у вищих навчальних закладах, яка проводиться з метою поглиблення та закріплення теоретичних знань, формування вмінь і набуття навичок самостійного виконання професійних завдань. Забезпечення якісної професійної підготовки як основної складової частини підготовки студентів є особливо актуальною проблемою в сучасний період. Проблема професійної підготовки диктує необхідність впровадження інноваційних підходів у систему освіти, тому для забезпечення конкурентоспроможних випускників є необхідним впровадження дуальної системи навчання в умовах соціального партнерства. На основі проведеного аналізу визначено, що дуальне навчання – альтернативний підхід до традиційного і, що така організація освітнього процесу є найбільш ефективною. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених встановленню та сучасному стану розвитку дуальної системи професійної освіти, вони мають частковий та аспектний характер і не містять результатів комплексного, теоретико-методичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових працях вітчизняних та зарубіжних дослідників зображені питання впровадження дуальної освіти в умовах соціального партнерства таких, як: Є. Терещенової, А. Келя, В. Грайнерта, Я. Канакіної, Г. Кершенштейнер, І. Бойчевської, Ю. Кравець, У. Бека, Н. Абашкіної, І. Моцюк, Б. Тидеманн, О. Яковенко та інших. Окремі питання організації виробничого навчання в закладах професійно-технічної освіти різного профілю досліджували: А. Бугерко, В. Васильєв,

І. Глазкова, М. Кондратов, Н. Лозинська, Л. Лук’янова, В. Паржицький та інші. Проте необхідно зазначити, що організаційно-педагогічні засади дуальної освіти, в умовах соціального партнерства вищих навчальних закладів і роботодавців, на сьогодні досліджено недостатньо.

Мета статті – вивчити сучасні підходи до визначення поняття «дуальна освіта», проаналізувати та обґрунтувати важливості дуальності освіти в професійній підготовці випускників вищих навчальних закладів в умовах соціального партнерства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дуалізм (від лат. *dualis* – подвійний) – принцип філософського пояснення сутності світу, який виходить з визнання наявності в ньому двох першооснов (субстанцій) – духу і матерії, ідеального і матеріального. В енциклопедії дуалізму дається означення, як властивості деякої теорії або концепції відповідно до якої нерозривно співіснують два початки (сили, природи), несвідомих один від одного або навіть протилежні.

Засновником дуалізму як філософського вчення вважається французький філософ Рене Декарт (1596–1650). Термін «дуалізм» був введений німецьким філософом Христіаном Вольфом (1679–1754).

Центральне місце в теорії економічного розвитку займає концепція дуальної економіки, автором якої був англійський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки Вільям Артур Люїс (1915–1991).

В економічному довіднику дається означення дуальної економіки: «Існування одночасно в рамках однієї економічної системи різних способів виробництва, споживання, ринків праці, які заважають один одному і характерні для перехідних періодів розвитку економіки».

Дуальна система навчання була

започаткована в Німеччині. Дуальною освіта називається тому, що містить у собі дві складові: придбання необхідних для професії практичних знань та навичок відбувається на підприємстві, а теоретична частина – в навчальному закладі.

Згідно Закону України «Про освіту» визначено, що «дуальна форма здобуття освіти – це спосіб здобуття освіти, який передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти (в інших суб'єктів освітньої діяльності) з навчанням на робочих місцях, на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило на основі договору».

У Концепції підготовки фахівців, за дуальною формою здобуття освіти, розкриваються суперечності, які виникли в нашому суспільстві, між освітньою підготовкою здобувачів освіти та вимогами роботодавців безпосередньо на робочих місцях [0].

З точки зору науковців, дуальна система освіти – це інноваційний тип організації професійної освіти випускників, котрий являє собою злагоджену співпрацю вишів і роботодавців в підготовці конкурентоздатних фахівців.

У науковій літературі поняття «дуальна освіта» характеризується, як:

1. Освітній процес, що поєднує практичне навчання з частковою зайнятістю на виробництві та навчання в традиційному освітньому закладі. Дуальність означає «двоєдність, подвійність», «єдине організаційне ціле». Подібна форма професійної освіти виникла як продукт соціального партнерства, що являє собою механізм тісної взаємодії держави, роботодавців, профспілок і різних громадських об'єднань з підготовки висококваліфікованих кадрів відповідно до потреб ринку праці.

2. Система, яка забезпечує рівновагу між попитом і пропозицією фахівців на ринку праці, адже співпраця освітніх і господарських суб'єктів передбачає підготовку саме тієї кількості фахівців і такої якості знань та вмінь, якої в певний час потребує ринок праці.

3. Форма організації та реалізації навчального процесу, яка передбачає теоретичне навчання в освітній організації, а практичне – в організації роботодавця.

4. Інфраструктурна регіональна модель, що забезпечує взаємодію систем: прогнозування потреб у кадрах, професійного самовизначення, професійної освіти, оцінки професійної кваліфікації,

підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, включаючи наставників на виробництві.

5. Організований навчальний процес реалізації освітніх програм, що поєднують часткову зайнятість на виробництві й навчання з неповним навантаженням у традиційній університетській системі, відповідно до Міжнародної стандартної кваліфікації ЮНЕСКО.

Проблему збільшення відриву, невідповідності між рівнем професійної підготовки фахівців і розвитком виробництва, можна розв'язати шляхом впровадження на базових підприємствах нових інформаційних технологій та збільшення обсягу теоретичних та практичних знань випускника вишів. У цьому зв'язку, заслуговує на увагу досвід дуальної освіти країн Європи та Азії з розвинутою ринковою економікою, які залежить від темпів удосконалення виробництва та від рівня сучасної професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів.

Важливим для нас є досвід дуальної освіти в Німеччині. Німецький комітет з питань виховання та освіти (1953 – 1965) вперше ввів поняття «дуальна» для характеристики системи навчання на підприємстві та в навчальному закладі. Німецькі роботодавці особисто несуть відповідальність за професійну підготовку випускників на підприємстві відповідно до договорів. Роботодавці самостійно приймають рішення про кількість студентів та за якими професіями вони будуть навчатися. Підприємства, у співпраці з вищими навчальними закладами, виконують головну роль у професійній підготовці. Між студентом, підприємством та навчальним закладом затверджується трьохсторонній договір на професійну підготовку. Для дуальної системи професійного навчання характерна диференційована система іспитів. Вона містить:

- поточні іспити (для усіх освітніх професій);
- підсумкові іспити (для усіх освітніх професій);
- іспити для екстернів (характер підсумкових іспитів).

Цінність дуальної системи в Німеччині:

- навчання розуміється як соціальна перестраховка;
- позитивне значення для подальшого навчання;
- студентам зараховується час навчання на підприємстві як стажування;

– навчання збільшує шанси на професійну кар'єру.

На нашу думку, цікавий досвід дуальної освіти у Франції. У 1973 було створено об'єднання навчальних закладів ГРЕТА (GRETA), яке забезпечує професійну підготовку та підвищення кваліфікації випускників. Вони укладають договори з великими підприємствами, розробляють концепцію професійної підготовки, засновують сертифікат професійної придатності, впроваджують нові технології. Освітні програми ГРЕТА відповідають сучасним запитам роботодавців.

Розглянемо досвід дуальної освіти Данії. У 2005 р. була розроблена Національна рамка кваліфікацій (НРК) на основі Болонського процесу. За дуальною системою Данії, відбувається розподіл повноважень між Міністерством освіти (відповідає за управління та зміст програм) та соціальними партнерами – професійними комітетами (розробляють подальший зміст навчальних програм з професійної підготовки). Така співпраця ефективна для реалізації національної рамки кваліфікацій. Данська рамка кваліфікацій має 8 рівнів. Головною складовою концепції рівнів є представлення результатів навчання, які визначені за критеріями знань, умінь та компетентностей. Згідно з дуальним навчанням у Данії, відбувається теоретичне навчання на базі навчального закладу (25%) та практичне навчання на підприємстві (75%).

Існують два варіанти одержання початкової професійної підготовки:

– ґрунтується на одержанні професійних знань у навчальному закладі;

– навчання на підприємстві, де спочатку проводиться короткий вхідний курс, а потім – основний курс професійного навчання.

Дуальна форма є основою промислового розвитку і у таких високорозвинутих країнах Європи, як: Швейцарія, Австрія, Норвегія, Італія. У країнах Європейського Союзу набули широкого визнання проекти «Розробка європейських підходів і методів до дуального навчання» (DEWBLAM) та «Кваліфікації дуального навчання» (WBLQUAL).

Становлення та розвиток дуальної освіти як запоруки соціального партнерства у кожній країні є різним, тому дуальна система набуває риси національної моделі функціонування. Не існує єдиної еталонної моделі дуальної форми навчання.

Зробимо аналіз закордонних практик функціонування дуальної освіти в азіатських країнах.

У Південній Кореї особливу увагу приділяють якості національної продукції на світовому ринку та підвищенню конкурентоспроможності випускників навчальних закладів. За корейською дуальною системою навчання існує програма «2+1» подібна до дуальної системи Німеччини, за якою професійне навчання триває у навчальному закладі 2 роки та 1 рік здійснюється на базі підприємств. Головна мета запровадження програм «2+1» – підвищення практичної професійної підготовки безпосередньо під час навчання на виробництві та в навчальному закладі. Програма «2+1» допомагає студентам набути необхідних професійних знань, умінь та навичок, покращити процес професійної адаптації до умов роботи на підприємстві. Особливості програми «2+1» складаються у: підвищенні якості освіти шляхом фінансової підтримки підприємствам; проведенні практичного професійного навчання відповідно до потреб конкретного підприємства; зростанні професійної підготовки випускників технічних коледжів, підвищенні конкурентоспроможності студентів університетів на національному ринку праці, покращенні професійної адаптації; збільшенні набору абітурієнтів до університетів; заохочуванні виробничих підприємств до активної участі у розвитку моделі «навчання – праця» для максимізації потенціалу людських і матеріальних ресурсів освітнього і промислового секторів [0]; зростанні престижності університетів, у зв'язку з впровадженням нових, сучасних навчальних програм з професійної підготовки відповідно до вимог виробництва.

Дуальна система професійної підготовки в Японії набуває все більшої популярності, але вона відрізняється від європейської моделі співпраці між навчальними закладами та підприємствами Німеччини, що не передбачає подальшого працевлаштування випускників. В Японії реалізується дуальна система, яка одержала назву «японська стилізована дуальна система». Система поєднує дводенну професійну підготовку у навчальному закладі з триденною працею на виробництві. Головні задачі японської стилізованої дуальної системи – підвищення конкурентоспроможності випускників відповідно до сучасних вимог підприємств, подальше працевлаштування та запобігання зміни місця роботи.

На нашу думку, цікава і цінна японська виховна робота щодо здійснення правильного вибору майбутньої кар'єри випускника на весь період життя, і цей досвід

заслугує вивчення та впровадження в Україні. З метою покращення процесу працевлаштування та підтримки випускників, створенні центри професійних консультацій і підготовки «Кафе професії», консультаційні центри «Привіт, Робота!», Центри студентського працевлаштування, Консультаційні відділи найму студентів, Центри працевлаштування студентів.

Метою впровадження дуальної форми здобуття освіти є забезпечення швидкого реагування на зміни кон'юнктури ринку праці, а це можливо тільки при створенні системи соціального партнерства, покращення професійної підготовки випускників до організації соціального партнерства, при збереженні кращих традицій вищої школи з професійної підготовки.

Національна металургійна академія України (Нікопольський факультет і Нікопольський фаховий коледж), реалізуючи стратегію безперервної освіти, з базовими металургійними підприємствами Нікопольського регіону Дніпропетровської області уклала довгострокові трьохсторонні договори (навчальний заклад, базові підприємства, МОН України) про соціальне партнерство на 2016–2022 роки. Головною метою, яких є реальне практичне навчання студентів на базових металургійних підприємствах для подальшого їх працевлаштування та соціального захисту. Соціальне партнерство, встановлення та укріплення зв'язків з базовими підприємствами міста Нікополя відкривають для НМетАУ додаткові можливості випереджального розвитку: спрощення доступу до інформації про ринок праці; забезпечення обліку вимог роботодавців до змісту підготовки фахівців; спрощення процедури корегування старих і розробки нових навчальних матеріалів і програм, які відповідають вимогам роботодавців; відкриваються широкі можливості для професійної підготовки випускників вищів до організації соціального партнерства у сфері соціального виробництва; розширюються можливості працевлаштування випускників.

Головним принципом соціального партнерства є принцип спільної діяльності НМетАУ і роботодавців, який передбачає активність, рівноправність сторін, дотримання норм законодавства, добровільність і відповідальність у прийнятті зобов'язань, постійна консультативна взаємодія, позитивне прийняття сторонами один одного, відкритість простору

соціального партнерства.

Завдання соціального партнерства:

1. Розробка та реалізація освітянської політики НМетАУ, яка враховує інтереси розвитку особистості студента.

2. Корекція змісту технологій професійно-практичної підготовки студентів НМетАУ.

3. Підвищення професійної якості підготовки, виховання випускників, їх конкурентоспроможності на ринку праці, розробка заходів щодо їх соціального захисту.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Апробація дуальної освіти як запоруки соціального партнерства у професійній підготовці випускників здійснювалась на базі Національної металургійної академії України (Нікопольський факультет і Нікопольський фаховий коледж). Дослідженням було охоплено з 2016 по 2020 рік близько 1600 студентів.

На нашу думку, треба відзначити, що:

1. За результатами проведеного аналізу закордонного досвіду дуальної освіти як запоруки соціального партнерства вищих навчальних закладів з роботодавцями, можна стверджувати про різноманітні форми взаємодії (розробка стратегії навчального закладу з підприємствами, впровадження системи відстеження кар'єри випускників та інше), які необхідно впроваджувати в навчально-виробничий процес.

2. Соціальне партнерство розглядається як соціальний діалог, що здійснюється у формі співпраці, яка буде сприяти переходу професійної підготовки навчальних закладів на якісно новий рівень підготовки конкурентоспроможних випускників.

3. Реалізація дуальної системи сприяє розвитку ефективної системи соціального партнерства вищів з базовими підприємствами.

Дуальна система як запорука соціального партнерства у професійній підготовці випускників вищих навчальних закладів є суспільно значущою для функціонування, підтримки та розвитку України, потребує чіткої відповідної державної політики. Подальшу роботу вбачаємо в розробці педагогічних умов застосування дуальної системи освіти в Національній металургійній академії України (Нікопольському факультеті і Нікопольському фаховому коледжу України).

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Концепція підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти. Кабінет міністрів України. Розпорядження від 19 вересня 2018 р. № 660 р. Київ. / Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/kaws/show/660-2018-p#n9.

2. Федотова Г. А. Социальное партнерство в профобразовании ФРГ. / Г. А. Федотова // Профессиональное образование. 2000. № 6. С. 9–11

3. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія / Н. В. Абашкіна. К. : Вища школа, 1998. 207 с.

4. Вовк В. А. Формування соціальної політики підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.09.01. Харків, 2005. 24 с.

5. Методичні рекомендації по реалізації дуальної моделі підготовки висококваліфікованих робітничих кадрів / уклад. О. П. Дрозд. Чернігів : ЧНТУ, 2015. 136 с.

6. Taeck-Duck Ki. Case studies on technical and vocational education in Asia and the Pacific: Republic of Korea Asia-Pacific Centre of Educational Innovation for Development UNESCO Bangkok: Principal regional office for Asia and the Pacific, 1996. 30 p.

7. Promotion and linkage between technical and vocational education and the world of work // UNEVOC studies in technical and vocational education, Number 10. Section for technical and vocational education. ED 97 /WS – 45. Paris : UNESCO, 1997. 139 p.

8. Kovshar E. Interaction of Productive and Interactive Technologies in the Educational Process of Higher School. / E. Kovshar, I. Palshkova, L. Savchenko // Amazonia Investiga. 2019. Vol. 8(20). P. 229–235.

REFERENCES

1. *Kontseptsiiia pidhotovky fakhivtsiv za dualnoiu formoiu zdobuttia osvity.* (2018). [The concept of training specialists in the dual form of education].

2. Fedotova, G. A. (2000). *Sotsialnoe partnerstvo v profobrazovanii FRG.* [Social partnership in vocational education in Germany].

3. Abashkina, N. V. (1998). *Printsipi rozvitku profesynoyi osvity v Nimechchini: monografiya.* [Principles of development of vocational education in Germany: a monograph]. Kyiv.

4. Vovk, V. A. (2005). *Formuvannia sotsialnoi polityky pidpriemstva.* [Formation of social policy of the enterprise]. Kharkiv.

5. *Metodychni rekomendatsii po realizatsii dualnoi modeli pidhotovky vysokokvalifitsikovanykh robotnychykh kadriv.* (2015). [Methodical recommendations for the implementation of the dual model of training highly qualified workers]. Chernihiv.

6. Taeck-Duck Ki. (1996). *Tematychni doslidzhennia shchodo tekhnichnoi ta profesiinoi osvity v Azii ta Tykhookoekanskomu rehioni* [Case studies on technical and vocational education in Asia and the Pacific]. Bangkok.

7. *Populiaryzatsiia ta zviazok mizh tekhnichnoiu ta profesiinoiu osvitoiu ta svitom pratsi.* (1997). [Promotion and linkage between technical and vocational education and the world of work]. Paris.

8. Kovshar, E. (2019). *Vzaiemodiia produktyvnykh ta interaktyvnykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi vyshchoi shkoly.* [Interaction of Productive and Interactive Technologies in the Educational Process of Higher School].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЗІНЧЕНКО Світлана Михайлівна – директор Нікопольського регіонального Центру моніторингу освіти та соціального партнерства НМетАУ.

Наукові інтереси: професійна адаптація студентів-військовослужбовців.

ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович – аспірант кафедри педагогіки та методики технологічної освіти Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: соціальне партнерство, професійна підготовка

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ZINCHENKO Svetlana Mikhailivna – Director of the Nikopol Regional center for Monitoring Education and Social Partnership NMetAIU.

Circle of scientific interests: professional adaptation of military students.

ZINCHENKO Andriy Leonidovich – Graduate Student of the Department of Pedagogy and techniques of technological education Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: social partnership, professional training.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2021 р.

УДК 378.4(477.63)(091)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-186-189

КОВАЛЕНКО Ія Анатоліївна –

здобувач кафедри педагогіки

Криворізького державного педагогічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4372-7598>

e-mail: iakovalenko26@gmail.com

ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ: ПЕРШІ РОКИ РЕКТОРСТВА П. І. ШЕВЧЕНКА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Для кращого розуміння специфіки сучасної трансформації системи освіти в нашій державі доцільно звернутись до досвіду запровадження попередніх освітніх реформ. Аналіз архівних матеріалів допомагає встановити причини необхідності змін, яких потребує вища педагогічна освіта сьогодні, зрозуміти роль попередніх освітніх традицій, усвідомити їх сильні і слабкі сторони, на які варто зважати у визначенні пріоритетних напрямів інтеграції освіти і науки України в світовий освітній простір. Тому важливого значення для вирішення історико-педагогічної проблеми має застосування проблемного та ретроспективного аналізу нещодавньої історії. Вважаємо, що саме у середині ХХ століття у вітчизняній педагогічній освіті відбувався інтенсивний пошук шляхів забезпечення радянської школи кваліфікованими кадрами. У цей час було створено навчально-матеріальну базу більшості вітчизняних ЗВО, визначено засади формування викладацького складу та контингенту студентів, організації навчально-методичної та наукової роботи. Визначені компоненти є ключовими у сучасному процесі реформування вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасному науково-педагогічному дискурсі регіональний аспект набуває значного поширення. Низкою науковців здійснено ряд досліджень з еволюції вітчизняних педагогічних закладів вищої освіти (далі – ЗВО), висвітлення їх значення в розвитку освіти конкретних областей. Зокрема, це праці М. Боровика «Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка», М. Шевчука «Організаційно-педагогічні засади діяльності Полтавського вчительського інституту (1914 – 1941 рр.)» та ін. Звертаємо увагу на обмеженість такого роду публікацій. Українські сторінки Вікіпедії подають 21 позицію, проте звернення до розміщених там матеріалів

переконує у відсутності системних (монографічних) досліджень з історії тих чи тих педагогічних ЗВО, оскільки містять посилання переважно на «Енциклопедію історії України» (у 10-ти томах; 2003 – 2013 рр.) чи «Енциклопедію сучасної України» (у 30-ти томах; 2003 – 2019 рр.).

Значно більше наукових досліджень присвячено окремим постатям вітчизняних педагогів, які своєю організаційною, науковою, методичною діяльністю розбудовували ту чи іншу освітню установу. Аналогічну ситуацію простежуємо у відтворенні історії Криворізького державного педагогічного університету, який у 2020 р. відзначив своє 90-річчя. У Придніпровському регіоні (що об'єднує Дніпропетровську та Запорізьку області) це єдиний профільний заклад вищої освіти, який впродовж свого існування готує педагогічні кадри для всієї України. Очевидно, більшість сучасних педагогічних та історичних досліджень присвячено вивченню процесів становлення і розвитку української педагогіки, і лише незначна частина відтворенню цілісної картини розвитку конкретного регіону і зокрема педагогічної освіти в ньому. Зазначене вище спонукало звернутися до вивчення основних напрямів діяльності Криворізького державного педагогічного інституту (далі – КДПІ) у визначених хронологічних межах задля розширення регіональної історіографії і розуміння важливості ролі КДПІ в соціально-культурній структурі Придніпровського регіону.

Мета статті – визначити основні напрями освітньої діяльності Криворізького державного педагогічного інституту в час, коли відбулося призначення на посаду ректора інституту Павла Івановича Шевченка (кінець 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст.).

Виклад основного матеріалу дослідження. На посаду ректора КДПІ П. Шевченка було призначено Наказом Міністерства освіти УРСР у вересні 1979 р. Зазначимо, що на цій посаді він перебував до 2000 р. і за цей час Павлу Івановичу вдалось

створити потужний педагогічний ЗВО університетського рівня.

Знайдена нами в архівних відділах інституту/університету, Державному архіві Дніпропетровської області, архівному відділі міськвиконкому м. Кривий Ріг (Фонд Р-4863) інформація зі звітів КДПП з навчально-виховної, громадсько-педагогічної та наукової роботи, а також з протоколів засідань Ради інституту впродовж періоду кінця 70-х – початок 80-х рр. ХХ ст. відображає основні напрями розвитку педагогічного вишу Криворіжжя. 3-поміж яких провідними, на нашу думку, стали питання якісної підготовки студентів заочного відділення, загальна педагогізація освітнього процесу, рівень кваліфікації кадрового складу КДПП та науково-дослідна робота студентів.

Щодо першого маємо констатувати, що головним питанням, яке обговорювалося на засіданнях Вченої Ради КДПП з 1979 р. було вдосконалення змісту якості професійної підготовки учителів у системі заочного навчання. Розпочиналася робота із розв'язання поточних питань щодо конкретних заходів з організації роботи здобувачів вищої освіти. Завдяки чому на кафедрах було утворено «куточки заочника», де розміщували необхідну методичну літературу, зразки контрольних, курсових, дипломних робіт тощо. Значно збільшили кількість методичних посібників для студентів [1, с. 46]. Студентів-заочників системно залучали до наукової роботи, тому вимагалася їхня участь у загально інститутських науково-практичних конференціях.

Заочною підготовкою було охоплено до 50% контингенту студентів, тому їхня успішність постійно обговорювалася на засіданнях окремих кафедр, факультетів та Вченої Ради КДПП. Зокрема у 1979 р. Вчена Рада КДПП зобов'язала членів державних екзаменаційних комісій більш вимогливо ставитись до оцінки знань студентів – випускників заочного відділення. Позиція ректора щодо визначеного питання була категоричною. Він вважав, що покращенню якості навчання студентів заочної форми навчання мають сприяти: встановлення зворотного зв'язку між викладачами та студентами, посилення професійно-педагогічного спрямування лекцій, лабораторних, практичних і семінарських занять; контроль за виконанням самостійних робіт та створення сприятливих умов для виконання дипломних робіт [1, с. 45]. Окремо наголошувалося на важливості

встановлення зв'язку між кафедрами/факультетами та місцями практичної роботи студентів-заочників.

Акценти у підготовці студентів-заочників дещо змінилися вже на початку 1980-го року. Коли від тотального контролю за навчанням студентів-заочників почали переходити на позиції посилення індивідуальної роботи зі студентами, задля чого відбулося покращення міжсесійної роботи викладачів та студентів. Ректор наполягав на максимально можливій допомозі студентам із боку викладачів у виконанні самостійних завдань, що мало частково розвантажити і студентів, і викладачів під час самих сесій [1, с. 21].

Наступне питання – педагогізація навчально-вихованого процесу. Задля покращення психолого-педагогічної підготовки студентів із початку 1980 р. Вчена Рада КДПП під керівництвом П. Шевченка актуалізувала питання уведення додаткових спецкурсів, факультативів та семінарів із дисциплін психолого-педагогічного циклу [1, с. 98]. Значну роль у цьому процесі повинна була відігравати кафедра педагогіки та психології, яка мала посилити науково дослідницьку роботу студентів.

Викладачі кафедри педагогіки та психології умовно закріплювалися за певними факультетами відповідно до власної фахової підготовки та мали досконало знати специфіку фахової підготовки студентів за певною спеціальністю.

Крім того, відбувся значний перерозподіл кількості дипломних робіт між випусковими кафедрами на користь кафедри педагогіки та психології. Кафедри університету стали проводити спільні із кафедрою педагогіки і психології засідання, на яких обговорювалися поточні питання щодо педагогічної практики та організації навчального процесу. Метою цих засідань була педагогізація освітнього процесу та вироблення спільних та єдиних вимог до оцінювання якості знань студентів.

П. Шевченко у цей час проводить наради із керівниками структурних підрозділів, на яких аналізували недоліки у проведенні педагогічної практики студентів. Зокрема ректорською перевіркою (березень 1980 р.) було встановлено, що частина студентів під час практики виявляє безпорадність в: написанні поурочних планів, визначенні навчальної і виховної мети уроку; доцільному доборі дидактичного матеріалу; студенти виявилися

недостатньо підготовленими для написання психолого-педагогічної характеристики учнів, не вміють вести психолого-педагогічні спостереження та правильно оформляти їхні результати. Тому ректор наполягав на максимальній скоординованості зусиль методистів різних кафедр, посиленні ефективності лабораторно-практичних занять шляхом організації синхронних спостережень для всіх студентів, уведення до змісту практичних занять ретельного вивчення шкільних програм та підручників. Педагогічна практика розглядалася ректором як ефективний засіб підготовки майбутніх учителів до роботи у школі. Тож вже із 1981 р. для кожного факультету було виокремлено базові школи та «шкільні дні», під час яких студенти мали занурюватися у майбутню педагогічну діяльність.

Питання кваліфікації викладачів інституту та поліпшення науково-дослідної роботи студентів (*виокремлене нами як третє*) перебувало у центрі уваги керівництва інституту. Передусім звертали увагу на якість підготовки викладацького складу КДПІ. Вчена Рада час від часу наголошувала на обов'язковості зростання ідейно-теоретичного рівня викладачів психолого-педагогічних дисциплін шляхом підвищення кваліфікації через факультети/інститути підвищення кваліфікації, аспірантуру, стажування та вивчення досвіду провідних викладачів інституту (В. Пікельна, В. Хорошко, Л. Ткачова) [1, с. 94].

Від кожної кафедри ректор вимагав визначення із напрямом наукових досліджень, до виконання яких залучати педагогічні колективи середніх шкіл. Кожна кафедра працювала над комплексною темою. Зокрема, кафедрою ботаніки виконувалася науково-дослідна робота з теми «Наукові основи оптимізації техногенних ландшафтів Криворізького залізрудного басейну» та «Екологічні основи підвищення врожайності сільськогосподарських робіт». Наголошувалося і на тому, що тематика науково-дослідної роботи педагогічного закладу повинна мати психолого-педагогічну спрямованість. Тож на кафедрі математики на початок 1980 р. виконувалася комплексна наукова тема «Розвиток пізнавальної активності учнів середньої школи в процесі вивчення математики», над якою працювало 6 викладачів. Робота охоплювала різні етапи навчання учнів в середній загальноосвітній школі за принципом наступності. За цією темою було

виконано дві дисертації, підготовлено методичні розробки.

На початок 1980 р. кафедрами інституту виконувались 16 комплексних і 1 колективна теми. У результаті вимогливої праці ректора із підвищення фахового рівня педагогічних працівників у звіті про роботу КДПІ за 1980 р. зазначалося, що кафедрами інституту виконувались 54 наукові теми, з них – 34 держбюджетні, 20 за планами кафедр [1, с. 105]. П. Шевченко був переконаний в існуванні прямого зв'язку між науковою роботою викладачів та науковою роботою студентів. Лише викладач-науковець може сформувати та підготувати студента – майбутнього фахівця та науковця. Тому надзвичайно багато уваги приділялося залученню студентів до науково-дослідницької роботи. Ректор наполягав, що кожен викладач має керувати науковою роботою студентів або проблемною групою, це надасть можливість покращити науково-дослідну роботу студентів в інституті. Викладачі мали готувати студентів до участі в республіканському конкурсі робіт з гуманітарних, природничих наук та у Всесоюзному конкурсі робіт з суспільних наук. Зверталася увага на поліпшення роботи студентських гуртків, залучення студентів до науково-дослідної роботи кафедр та держдоговірних тем. Ректор зауважував, що рівень навчальної і науково-дослідної роботи визначає ефективність формування професійних якостей студентів та впливає на їхній творчий підхід у вирішенні завдань. Науково-дослідна робота ставала однією з найбільш дієвих форм поглибленого і якісного вивчення навчальних дисциплін.

Під час ректорства П. Шевченка відбулося значне розширення спеціальностей, за якими готували вчителів у КДПІ, тому його кадровий склад потребував відповідності. Викладачів спрямовували на написання та захист дисертацій. Зокрема, над кандидатськими дисертаціями у 1979 р. працювало 45 осіб, над докторськими – 7 осіб. Ця цифра була підвищена вже у 1980 р., коли над кандидатськими дисертаціями працювало вже 52 особи, над докторськими – 8 осіб. Загалом у звіті за 1980-1981 н.р. стверджується, «що число викладачів з вченими ступенями і званнями зросло з 26,7% в минулому році до 32,3% в цьому році» [2, с. 14]. Збільшення вказаного показника на 6% для КДПІ було доволі важливим і свідчило про поступовий та неухильний рух закладу до значного

покращення кадрового складу інституту.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. На основі викладеного матеріалу можемо узагальнити таке.

Проведене дослідження переконує у необхідності історико-педагогічного вивчення діяльності вітчизняних, зокрема педагогічних закладів вищої освіти, детального опису навчально-методичної та науково-організаційної роботи інститутів/університетів та окремих постатей вітчизняної освітньої галузі. Такий підхід дозволить: відтворити цілісну картину розвитку вітчизняної системи освіти, відстежити формування та розвиток педагогічних ідей, концепцій, які мають своє значне продовження у сьогоденному науково-педагогічному дискурсі. Попри значні напрацювання вітчизняною наукою різних напрямів історико-педагогічного знання, покрокове комплексне відтворення історії окремих закладів вищої освіти ще потребує свого вивчення та узагальнення. Криворізький державний педагогічний університет, чия історія нараховує 90 років заслуговує на вивчення власного досвіду підготовки педагогічних кадрів, оскільки був і залишається єдиним профільним (педагогічним) закладом вищої освіти у Придніпровському регіоні. На нашу думку, значний внесок у розбудову Криворізького державного педагогічного інституту було зроблено його ректором – Павлом Івановичем Шевченком, який обійняв цю посаду наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Вже на початку своєї організаційно-педагогічної та науково-методичної діяльності ректором було визначено ті провідні напрями, які сприяли розбудові університету: якісна підготовка студентів заочного відділення, загальна педагогізація освітнього процесу, підвищення рівня кваліфікації кадрового

складу КДПІ та науково-дослідна робота студентів. Вважаємо, що визначені напрями залишаються актуальними і в умовах сьогодення. Переконані, формування особистості студента у вищих педагогічних навчальних закладах буде ефективним за умови використання накопиченого в Україні історичного освітянського досвіду, ґрунтовне вивчення, об'єктивна оцінка і творче осмислення якого допоможе впровадженню кращих надбань вищої школи у сучасну педагогічну теорію і практику.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Протоколи засідань Совета інститута (28.08.1979 г. - 27.06.1980 г.). Дніпропетровський обл. Держархів. Архівний відділ міськвиконкому м.Кривий Ріг. Ф. Р-4863. Оп.2, Спр. 471, 222 с.
2. Протоколи засідань Совета інститута (27.08.1981 г. - 25.12.1981 г.). Дніпропетровський обл. Держархів. Архівний відділ міськвиконкому м.Кривий Ріг. Ф. Р-4863. Оп.2, Спр. 531, 171 с.

REFERENCES

1. *Protokoly zasedanij Soveta instituta (28.08.1979 g. - 27.06.1980 g.)*. [Minutes of the meetings of the Council of the Institute (August 28, 1979 - June 27, 1980)]. Kryvyi Rih.
2. *Protokoly zasedanij Soveta instituta (27.08.1981 g. - 25.12.1981 g.)*. [Minutes of the meetings of the Council of the Institute (August 27, 1981 - December 25, 1981)]. Kryvyi Rih.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КОВАЛЕНКО Ія Анатоліївна – здобувач кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: історія педагогіки та загальна педагогіка.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KOVALENKO Iia Anatoliivna – Candidate of the Department of Pedagogy of Kryvyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: history of pedagogy and general pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК 378.016:785.161.083.6

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-189-193

МИРОШНИЧЕНКО Валерій Миколайович –

аспірант Київського університету імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5693-6073>

e-mail: v.myroshnychenko@kubg.edu.ua

НАВЧАННЯ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО АРТИСТА-ВОКАЛІСТА: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Проблеми навчання джазової імпровізації майбутніх артистів-вокалістів, особливо теоретичні та

методичні аспекти їх професійного становлення в закладах вищої мистецької освіти, досліджені недостатньо. Особливої актуальності набувають проблеми сутності

та специфіки естрадно-джазового мистецтва, виражальних засобів імпровізаційної майстерності у вокальному виконавстві, особливого характеру взаємозв'язку композитора і виконавця, взаємини з глядацькою аудиторією.

Вокальне виконавство є однією з найважливіших сторін джазової музики. Інтерес викликають як перші виконавці блюзів, так і багато виконавців наступних десятиліть – періоду новоорлеанського джазу, ери свінгу, бі-бопа і сучасного джазу. Крім вимови основного музичного тексту, талановиті вокалісти-імпровізатори використовували і продовжують використовувати *скет* і до цього дня.

Вокально-джазове мистецтво особливе у своїй манері, гармонії, виконавських прийомах, звуковидобуванні та орфоєпії. У кожному стилі є свої професіонали-виконавці, в творчості яких базується еталон звучання музики. Виразні засоби імпровізаційної техніки в джазі різноманітні, що обумовлено особливостями варіативних джазових стилів, індивідуальною виконавською манерою артистів-вокалістів і специфікою характерних для такого прийому музичних форм і жанрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчання майбутніх артистів-вокалістів джазової імпровізації відіграє важливу роль у процесі становлення їх як творчих особистостей. У майбутніх виконавців з'являється здатність володіти вміннями та навичками імпровізаційного музикування, одномоментного натхнення створення музичного образу, активно впливати на аудиторію і підтримувати стійкий інтерес до виступу, здатність виявляти і демонструвати свої особистісні та художньо-творчі настанови, висловлювати думку вербально і невербально, стимулювати розвиток чуттєвої сфери і здатність поєднувати логічне і емоційно-образне в своєму внутрішньому світі і діях.

Теорію та практику навчання джазової імпровізації розглядали Д. Бейкер, І. Бриль, Дж. Мехіган, Дж. Кокер, Козирев, Ю. Маркін, В. Молотков, Дж. Рассел, О. Степурко, О. Хромушин, Боб Столофф та ін. Питання виконання й становлення джазу розглядали К. Берендт, Д. Коллієр, В. Конен, А. Медведєв, Є. Овчинников, Ю. Панасьє, В. Переверзєв, У. Сарджент, М. Уільямс, В. Феєртаг та ін. Історію джазових стилів та їх еволюції досліджували В. Єрохін, В. Дряпіка, Ю. Чугунов та ін. Історію джазового виконавства та імпровізації розглядали Є. Барбан, О. Баташов,

Б. Гнилов, Ю. Кінус, В. Конен, Д. Лівшиць, А. Одер, С. Фінкельстайн, Л. Фезер, Г. Шуллер та ін.

Мета статті – визначити сутність та структуру навчання джазової імпровізації майбутнього артиста-вокаліста.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джаз є складним явищем музичного мистецтва з різними напрямками, течіями, стилями, комплексом специфічних засобів виразності. Як зазначають дослідники, народившись у надрах південно-африканського фольклору в синтезі з європейською музичною культурою, в процесі свого розвитку він знаходив оригінальність, самобутність, високий професіоналізм. Джаз вплинув на розвиток сучасного музичного мистецтва від симфонічної до рок-музики [4].

Саме від джазу йдуть багато прийомів: інструментальна і вокальна техніка, манера звуковидобування, способи інтонування, оркестрові засоби, що зустрічаються в різних актуальних у художньому відношенні жанрах музики наших днів, не тільки легкої, а й академічної.

Учені та практики відзначають прояв у джазі загальних для мистецтва закономірностей. У цьому відношенні для нас представляє певний інтерес висловлювання одного з видатних майстрів джазу – композитора, піаніста і диригента Д. Еллінгтона [3] про те, що вся симфонічна класична музика і джаз свідчать про одне й те ж – про вічні людські почуття – тільки на різних мовах. Джазове виконавство є творчим процесом відтворення музичних творів.

Учені та практики відзначають, що інтонування нотного тексту, його інтерпретація є творчим актом, при цьому виконавське інтонування відрізняється від композиторського своєю імпровізаційною основою.

Слід зазначити, що питання джазового виконавства в мистецтвознавчій та педагогічній літературі розглядаються вкрай рідко. При цьому положення і судження дослідників джазу, диригентів, виконавців в основному або носять загальний характер, або є окремими зауваженнями з окремих, вузькопрактичних питань.

Сутність навчання джазової імпровізації майбутніх артистів-вокалістів полягає у формуванні вмінь і навичок спонтанного втілення музичного образу завдяки вокально-виконавській навичці «*скет*» [7].

Вперше «скет» як складовий спів з'явився завдяки наслідуванню вокалістом

інструментальних імпровізацій. Поряд з традиційними загальноприйнятими складами, кожен артист-вокаліст використовує і привносить в скет-вокал нову артикуляцію і оригінальні складові поєднання, завдяки цьому традиційна школа скету оновлюється.

Кожен виконавець вибирає для себе найбільш зручні складові комбінації, доповнює їх і створює свій власний артикуляційний багаж. Володіння технікою скету уможливорює брати участь в імпровізації нарівні з інструменталістами. Це можуть бути заздалегідь підготовлені мелодійні фрагменти зі складних гармонійних послідовностей, а також спонтанна імпровізація, що передбачає високий рівень підготовленості та свободи майбутнього артиста-вокаліста. Як правило, вокальні соло продумуються заздалегідь, особливо, якщо вокаліст готується до запису в студії. На концертах і джемах вокалісти виконують спонтанну імпровізацію, але й тут їм допомагає власний багаж мелодійних фраз і цитат. Часто в імпровізації використовується *метод копіїляції*, тобто запозичення, цитування окремих фраз з соло джазових майстрів, але поступово, зі збільшенням обсягу знань, умінь і навичок, студенти знаходять внутрішню впевненість і готовність до самостійної імпровізації на професійному рівні.

Особливість навчання джазової імпровізації також в тому, що вона є специфічним способом духовного спілкування музичними засобами, які можуть «сказати» більше ніж слова. Особливим концертним жанром, що моделює ситуацію безпосереднього духовного спілкування, яка відбувається при зустрічі двох або більше людей, пов'язаних раніше дружніми відносинами, або зустріч людей, між якими виникло почуття емпатії.

До специфічних особливостей майбутнього артиста-вокаліста відноситься комбінаторна пам'ять, уява, фантазія, технічні можливості, музичне мислення, оскільки в імпровізації музикант реалізує свій духовний і емоційний потенціал, оперуючи під час виконання джазової композиції блоками музично-художньої інформації, поєднуючи їх в різних комбінаціях, знаходить найбільш повне, об'ємне художнє втілення імпровізаційного задуму.

До особливостей навчання джазової імпровізації майбутніх артистів-вокалістів музичної естради відноситься формування почуття «свінгу». Існує ряд передумов, що

викликають відчуття «свінгу». Це використання тріольних пульсацій метричної долі пунктирного ритму, акцентування окремих нот, так званий «блукуючий акцент» і синкопування. Однак, самого по собі використання цих засобів недостатньо. Надзвичайно важливим є правильне їх використання, яке полягає в практично невловимих свідомістю певних мікровідхиленнях від метра.

Одним з найважливіших прийомів є затримка або «відтяжка» на дуже малий, але точний проміжок часу певної долі такту. Так, майже завжди відтягуються друга і четверта доля в чотиридольному такті, синкопи і акцентовані ноти. Найбільш виразним, але і дуже важким прийомом є зміщення на величину такої затримки всього метра у піаністів в правій руці на ліву, а у артистів-вокалістів – щодо акомпонуючої групи. У хороших ансамблях цей прийом використовується музикантами по черзі, наприклад, кілька тактів це робить соліст, потім басист, барабанщик і т.д.

Іншим прийомом є поступове, неусвідомлюване слухачем мікросповільнення темпу протягом фрази. З початком нової фрази темп відновлюється. Причому в ансамблевому виконанні ритм-секція може тримати темп незмінним, тоді як соліст-інструменталіст або вокаліст на цьому тлі здійснює «розтягнення» темпу, або, навпаки, ритм секція або один з музикантів притримує темп на загальному незмінному тлі.

Іноді якась частина джазової композиції, найчастіше частина «В» в формі «А – А – В – А» виконується в трохи більш повільному темпі. Таке паралельне використання відхилень, зміщень, сповільнень і відновлень темпу в межах долі, такту, фрази, періоду, композиції й створює ту ритмічну динаміку, напругу, яка так відрізняє виконавську манеру академічних джазових музикантів.

Сутність навчання джазової імпровізації майбутнього артиста-вокаліста полягає в особливостях метроритмічних співвідношень в джазі. Будь-яка ритмічна фігура будується на основі комбінації відрізків тривалості, кратних такту. Ступінь кратності може бути будь-якою, точно так само можливі комбінації фігур з тривалостями різної кратності. Тому, перш за все, необхідно навчитися досить вільно ділити найпоширеніший у джазовій практиці чотиридольний такт на рівні відрізки часу різної кратності [5].

Однією з особливостей естрадно-джазового виконавства, естрадного музичного номера і джазової композиції є

специфіка спілкування із залом для глядачів, відкритість виконавства. Артист-вокаліст, як і джазмен, завжди неодмінно звертається до зали, до глядачів. Він не відділений від публіки, як академічний виконавець, а тісно пов'язаний з аудиторією, вступає з нею в безпосередній контакт, перетворюючи його в активного партнера.

Сучасні тенденції естради та джазу пропонують ще більший ступінь активності глядача. Виконавці прагнуть найбільшим чином емоційно розворушити публіку. Глядачі включаються в дію, бурхливо реагують, оплесками підкреслюють і посилюють ритмічну основу пісні або п'єси. Зараз в практиці концертної діяльності використовуються різні способи активізації залу для глядачів. Гра світла в ритмі пісні, розучування нескладного ритмічного малюнка, який глядачі повинні будуть відтворити в певному місці, плескаючи в долоні, спільний спів приспіву пісні, питально-відповідальний спів, скандування, танці і т.д. Тут сприйняття і спілкування перетворюються в участь.

Інтерпретація і становить суть виконавської творчості [2]. Однак, у музичній естраді, і особливо у джазі, це проявляється не тільки в процесі попередньої розробки музичного матеріалу під час репетиційної роботи, але й в імпровізації. Майбутній артист-вокаліст, приступаючи до розробки виконавської концепції, повинен враховувати головну вимогу до створення джазової композиції – оригінальність та неповторність. Ці якості проявляються в оригінальності трактування твору, новизні музичного матеріалу, у творчому вигляді вокального ансамблю та своїй індивідуальності. Таким чином, майбутній артист-вокаліст, враховуючи особливості учасників і музичного матеріалу, повинен «продумати» номер так, щоб пісня або п'єса знайшли яскраве і самобутнє втілення, стали цілісним твором зі своєю драматургією та стилістикою. Оригінальність рішення залежить від багатьох компонентів – це несподіваний поворот у його розвитку, елемент новизни в змісті, аранжуванні, виконавських прийомах для залучення уваги глядачів до кожного епізоду.

Одним з найважливіших моментів першого етапу музично-творчої діяльності є визначення його жанру. Залежно від жанрової спрямованості він може бути віднесений до ряду серйозного мистецтва (сучасний джаз) або до легшого ряду (традиційний джаз, пісня, легка інструментальна музика). Як показує

концертна практика аматорських і професійних колективів, у взаємовідносинах виконавця і глядача немає однієї міри спілкування. Її якраз і визначає жанр твору, що виконується. Так, при виконанні джазової композиції, насиченою досить складною образністю, аудиторія виявляється в ролі слухача, оскільки її сприйняття вимагає зосередженості, самозаглиблення, необхідного для творчої роботи уяви. А в номерах, розрахованих на більш легке сприйняття, роль публіки інша. Тут майбутній артист-вокаліст ставить глядача в стан партнера, від якого потрібні досить активні реакції на сприйняття. Хід такого виконання передбачає безпосередньо пряме спілкування з залом, засноване на імпровізації артиста-вокаліста, конкретні апеляції до глядачів, тобто єдність виступу і публіки.

Таким чином, майбутній артист-вокаліст повинен передбачити в процесі підготовки твору специфіку спілкування учасників та аудиторії. В одному випадку глядач – активний слухач, що реагує на виконання, вдало зіграну фразу, виконавський прийом, в іншому – своєрідний партнер. Ступінь близькості якраз і залежить від жанрової приналежності номера.

На наступних етапах створення естрадного номера відбувається розробка структури, форми джазової композиції або естрадного номера, і на цій основі складається план аранжування. Основне завдання майбутнього артиста-вокаліста на цьому етапі полягає в тому, щоб знайти точно продуману форму музичного рішення твору для відображення в ньому задуму відповідно до драматургічної завершеності кожного розділу і втілення його в цілому. Виходячи і з авторського задуму, власної виконавської концепції, артист-вокаліст повинен визначити структуру джазової композиції або музичного номера – характер вступу, експозиції, розвитку, кульмінації та фіналу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, сутність та зміст навчання джазової імпровізації майбутнього артиста-вокаліста полягає в тому, що імпровізація у вокальному виконавстві є суттєвим компонентом, єдиною умовою «життя» творів джазового мистецтва, методом «пошуку» нових виразних компонентів, невід'ємною частиною втілення музично-художнього образу, формою творчого пошуку та творчої самореалізації. Творчість і імпровізація часто нерозривні, так як мають на увазі створення

нового, раніше небувало.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова А. Б. Совершенствование профессиональной подготовки эстрадного исполнителя (вокалиста) на современном этапе. *Дис. канд. пед. наук : 13.00.02.* Белгородск. ин-т искусств и культуры. М., 2013.
2. Казанцева Л. П. Понятие исполнительской интерпретации. *Музыкальное содержание: наука и педагогика.* Уфа: РИЦ УГАИ, 2004, с. 149–156.
3. Колиер Дж.Л. Дюк Эллингтон. Пер. с англ.; Предисл. А. В. Медведева. М. : Радуга, 1991.
4. Конен В. Рождение джаза. М. : Искусство, 1984.
5. Мальцев С. М. О психологии музыкальной импровизации. М. : Музыка.
6. Олексюк, О. М. Музична педагогіка. *навч. посіб.* К.: Київ, ун-т ім. Б. Грінченка, 2012.
7. Степурко О. М. Скет импровизация. – Камертон, 2006.
8. Stoloff B. Vocal improvisation (Techniques scat). New York : Gerard and Sarzin Publishing Co., 1972. (in English).

REFERENCES

1. Arutyunova, A. B. (2013). *Sovershenstvovanie professionalnoy podgotovki estradnogo ispolnitelya (vokalista) na sovremennom etape.* [Sovershenstvovanie professional training of a pop singer (vocalist) at the present stage]. Moscow.
2. Collier, J. L. (1991). *Duke Ellington.* *Pereklad A. V. Medvedyevoyi.* [Duke Ellington.

Translated by A. V. Medvedeva]. Moscow.

3. Kazantseva, L. P. (2004). *Ponyatie ispolnitelskoy interpretatsii.* [The concept of performing interpretation]. Ufa.
4. Konen, V. (1984). *Rozhdenie dzhaza.* [The birth of jazz]. Moscow.
5. Maltsev, S. M. (1991). *O psikhologii muzykalnoy improvizatsii.* [On the psychology of musical improvisation]. Moscow.
6. Oleksiuk, O. M. (2012). *Muzychna pedahohika.* [Music pedagogy]. Kyiv.
7. Stepurko, O. M. (2006). *Skat-improvizatsiya.* [Scat improvisation]. Moscow.
8. Stoloff, B. (1972). *Vokal'na improvizatsiya.* [Vocal improvisation]. New York.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МИРОШНИЧЕНКО Валерій Миколайович – аспірант Київського університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: удосконалення освітнього процесу в закладах вищої мистецької освіти шляхом розв'язання проблем навчання джазової імпровізації майбутніх артистів-вокалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MYROSHNYCHENKO Valerii Mykolaiovych – Student of Borys Grinchenko Kyiv University.

Circle of scientific interests: improvement of educational process in institutions of higher art education by settling the issues of teaching jazz improvisation to future vocal artists.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021 р

UDK 378.11

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-193-199

ROYTENKO Nina Oleksiivna –

senior lecturer at the Department of Music Theory and Vocal Southukrainian national K. D. Ushinsky Pedagogical University
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9464-3661>
 e-mail: nroitenko@gmail.com

CREATION OF AN INDIVIDUALIZED INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE VOCAL CLASS

Formulation and justification of the urgency of the problem. One of the main tasks of education today is the development of personality and individuality of the student, his abilities, independence and independent self-activity. The education system is designed to form a person who can exist in changing social and economic conditions and actively influence the existing reality, transforming it for the better.

The essence of individual and personality-oriented education – to teach a person to choose the right direction of one’s educational trajectory and maximize the use of various resources to build individual educational activities. It is the

student and his parents who become customers for their education. This situation requires new approaches and principles of learning. The nature of the interaction between the teacher and the student must also become new.

The use of new effective teaching methods is an integral part of the modern development of education and pedagogical science. Much attention is paid to research and experimental activities of teachers and in one of the main areas of such activities is the use of information and communication technologies and the Internet. This is due to the fact that scientific and technological progress is accelerating every day,

automated systems, software devices, robots, etc. are being introduced into production everywhere. All this poses a serious task for education and pedagogy – to combine the learning process and the use of new technologies, to train workers who will be ready to work in an informative society.

The main principle of education is not so much the transfer of knowledge to students, as the development of their learning and cognitive activity. Thus, the student is the subject of his own education. The transition from education to self-education, self-upbringing involves a change in the nature of the learner, when he becomes an active discoverer of knowledge, personal experience, responsible for his activities and its results.

The success of this approach is possible through the individualization of the educational process.

Analysis of recent research and publications. The development of personality has a long educational tradition, which originates from the research of Ya. A. Comenski, Zh-Zh. Rousseau, I. G. Pestalozzi, I. Disternberg, K. D. Ushinsky and other founders of classical pedagogy. These works emphasize the importance of using in education the ability to learn independently by oneself throughout life, using the opportunities of the world and external circumstances.

The problem of the learning environment and development is reflected in various versions of the concept of pragmatically oriented pedagogy («Learning by doing») by J. Dewey. It was he who called to make the teacher a «facilitator of teaching», to teach the child to think, to become his guide and helper, and not to remain only in the role of mentor [1].

In modern scientific research, the problem of organizing the educational environment is relevant and is of particular importance for educational processes. In the works of G. Yu. Belyaev, V. A. Kozyrev, N. B. Krylov, V. A. Levin and others, the concept of the content of the educational environment is substantiated, its structural components and parameters are determined. The environment within the system approach is considered as a set of all objects, the dynamics of the properties of which affect the system, as well as objects whose properties change as a result of the system.

Ideas for the development of the educational environment have been developed in detail in the studies of many psychologists and teachers (G. Kovalev, V. Lebedeva, O. Orlov, V. Panov, A. Petrovsky, V. Rubtsov, N. Reznik, S. Pozdnyakov, M. Bolshakov, T Weaver,

B. Elkonin, V. Yasvin, etc.). The problem of the use of information and educational environments was studied by I. Robert, M. Zhaldak, I. Bogdanova, Y. Trius, N. Morse, O. Spivakovsky, V. Sharko.

The purpose of the article is to determine the features of the formation of the educational environment in the transition from the classical form of learning to distance learning during individual vocal lessons.

The main material of the study. In our society, regardless of the type of activity, everyone owns and operates information, using it, solves certain problems. The value of information grows daily, experience is gained, new literature, ideas, research, etc. appear. This confirms the fact that with the increase in the amount of information the level of informatization of society increases. In general, it contributes to the formation of an information environment that affects the development of each individual and humanity as a whole.

The information environment consists of a large number of information objects and connections between them, means and technologies of collection, accumulation and transmission, processing and production, dissemination of information, knowledge and organizational and legal structures, which are the main support of information processes. The environment and society are interdependent. As practice shows, the level and quality of the information environment affects the people who have contact with it, ie a quality environment can significantly improve the intellectual level of the individual in all areas, including education, and vice versa.

There are areas that affect the formation and restructuring of the information environment:

- mathematization and informatization;
- intellectualization of activity (with the help of hardware and software is management, communication, independent work with knowledge, etc.);
- integration processes (combination of information and operational technologies in order to obtain a «technological breakthrough»);
- improving the infrastructure of the education system and management mechanisms (allows easy use of information resources, to provide methodological support for classes, to strengthen ties between separate structures of the educational system, to conduct all the «paper» work of the teaching staff).

The use of information and educational environment can significantly develop the intellectual potential of the university, improve and enhance the forms and content of

educational activities and the educational process. With the introduction of distance learning, the question of advantages and disadvantages is constantly discussed in the educational environment, finding their supporters and opponents. However, new technologies are gradually and successfully introduced into the educational process, but in the artistic and creative direction, especially in the process of learning vocals, they are almost undeveloped and in little demand.

The basis of vocal and choral skills, of course, is the process of vocal and choral training. The main task of vocal and choral training is the education of professional skills and abilities of singing in the choir, as well as the management of the choir on the basis of mastering the methods of working with the choir; use of didactic principles and knowledge of the psychophysiological process that occurs during singing.

Vocal training is a complex process that combines musicological, interpretive-research, psychological-pedagogical and organizational aspects, which are the subject of research of many scientists. In the system of higher music and pedagogical education, vocal and choral training of future music teachers consists of a series of interrelated disciplines that are part of professional training: conducting, choir class and choir work workshop, choral studies, academic vocals, choral arrangement.

The task of the future music teacher – a pupil of a pedagogical school – is not only to have their own voice, but also to educate the voice of children, the ability to feel the processes occurring in their vocal apparatus during phonation. The future music teacher must prepare for the realization of these qualities in all classes, in particular, choral, conducting, solfeggio, choral studies, vocals. One of the tasks of professional training of students is the formation of a singing voice, as singing is the main means of their active involvement in the world of musical art and one of the main types of musical activities in music lessons in secondary school.

Teaching a child to sing correctly is the most difficult part of a teacher's job, as it is a «living» instrument – the voice. Therefore, the main task of vocal and choral training of future music teachers is to have your own voice at a high level of awareness of the technology of the singing process. After all, the teacher's voice is not only his main instrument, but also a powerful factor in directly influencing the formation of children's voices: as the teacher sings, so do the students. He must be familiar with the theory and methods of teaching vocals,

be able to analyze the state of the student body and individual singers, to find methodically correct techniques and means of developing the voice of students. One of the tasks of acquiring vocal and choral skills in the process of professional training of future music teachers is the expressive performance of vocal works, as it is the main means of their active involvement in the world of vocal and choral art. In music-pedagogical science, the formation of vocal and choral skills is the most pressing problem, because the formation of this system is one of the goals of music education.

Teachers-practitioners offered different methods of vocal and choral training:

- method of combining absolute and relative solmization – O. Kastalsky;
 - methods of phase learning of a choral work – P. Chesnokov;
 - methods of register-timbre system – V. Orlov;
 - method of dynamic and timbre interaction of choir voices – G. Dmitrevsky;
 - technique of intonation of intervals – K. Pigrov;
 - method of breathing process – O. Egorov;
 - methods of vocal training based on song repertoire – M. Demyanov;
 - methods of complex music and singing education – V. Ogorodnov;
 - methods of improving the singing voice in terms of elemental formation of means of activity, skills and abilities – D. Lokshin;
 - methods of acquiring reading skills of various rhythmic and pitch combinations as a means of developing musical abilities, thanks to which singing becomes an art that cultivates aesthetic tastes and feelings of beauty – K. Stetsenko;
 - methods of using folklore – V. Verkhovynets, F. Kolessa;
 - method of interconnection of different types of musical activity, development of musical and creative abilities and artistic and figurative thinking – M. Leontovych;
 - methods of development of vocal-intonation hearing – M. Mukhin;
 - methods of mastering technical and artistically expressive means for the transmission of thoughts, feelings, which are embedded in the works – V. Sokolov.
- Individual form of education has remained an integral part of the training of future vocalists, although in the information network today you can find many offers from private teachers, from playing the instrument to vocal training or conducting. This suggests that contact via computer telecommunications between the

teacher and the student in this form of learning can be quite popular. The complexity and individuality of the singing instrument, the versatility of all its parts, the peculiarities of volitional control of the phonation process, the need to use associations, the dependence on the natural talent of the student and his psyche, the attitude to the future profession – all this implies the need for many.

However, it can be seen that some forms of learning can be implemented remotely, while others do not. For example, there is no doubt about the possibility of using distance learning in the teaching of such disciplines as theory, music history, development of computer music technology, as well as online group and individual webinars (convenient learning platform), master classes, forum discussions, performance of test tasks, etc. All this opens wide opportunities for distance learning. The educational environment based on the principles of personality-oriented education and development can be, in our opinion, a set of conditions, influences, factors and opportunities for the development of cognitive interest, because it involves the development of selectivity – (emotional attractiveness and personal significance), evaluation of one's achievements), actualization of meaning (fundamental interest), development of subjective position, reflection, etc. Many events and factors interact in the environment, creating a kind of space of «activity interactions» – for example, individual vocal lessons create a special climate, «aura», where there is an energetic interaction between the participants of the creative process – the student, the teacher and the accompanist. Between the teacher and the student there is an exchange of feelings at the level of the subconscious, personal charisma of both, which is a pedagogical means of developing cognitive interest as a necessary condition for the formation of personality. The most important role in vocal creativity is played by intonation, which is able to give different meanings to the same phrase; facial expressions, postures, looks, and gestures can enhance and complement the meaning of each vocal phrase. One of the defining features of the musical creative process can be considered the ability to move a person to another world – the world of feelings and sensations.

In our opinion, music-pedagogical education, first of all, should solve the problem of revealing the meaning of the future teacher-musician's existence in the world of art through understanding the nature and ways of its interaction with this world. That is why it is important not only to ensure the development of

professional knowledge and skills, but also the development of value consciousness of music teachers, an integral part of which should be the presence of cognitive interest, ability to perceive, accept and assimilate values of other cultures [3].

The value orientations of a person determine his emotional and psychological state, satisfaction and fullness of life, and the value system regulates behavior and activity, determines the motivational sphere, personality orientation, willingness to be guided by these values in professional activities.

The high level of formation of value orientations allows the future teacher of music art to selectively treat the surrounding phenomena and objects, adequately perceive and evaluate their subjective and objective significance, i.e. to navigate in the world of material, musical and spiritual culture. It can be concluded that the organization of the educational environment focused on values, interests of the subject of study, should be aimed not at forming a personality with given properties, but at creating conditions for full manifestation and development of personality functions as the subject of educational process.

But the variability of the modern system of higher music and pedagogical education, the focus on personality-oriented and innovative learning now leads to the transformation of modern educational institutions into entities that develop the education system. Achieving such a transition should be based on providing conditions for the introduction of new innovative technologies in order to further revealing the creative potential of music students.

Radical changes in the current socio-cultural situation give rise to new trends in educational processes, forcing us to look for new ways in the field of innovative technologies. Intensive formation of intellectual intercultural space, development of ethnic communities and other cultures makes new demands on professional education. Such radical changes taking place in the world, persistently dictate the need to reorient society towards the reproduction of culture and raise questions about the role of a man in its context [5].

In the new conditions of distance learning significantly changes and complicates the role of the teacher, because at the contactless interaction between the teacher and the student there are some difficulties, for example: limited opportunities for group work in individual vocal lessons, i.e. a group of 3 participants – a student, an accompanist, a teacher – feels some difficulties of a specific nature of vocal training

(discrepancy of sound duration, loss of timbre colors of voice due to imperfection of technical means); the absence of the human factor, which is simply necessary. In addition, there are no interpersonal relationships in which students are in great need, communication is destroyed. But it should also be noted the positive qualities of distance learning, for example, a teacher who participates in distance learning, has the opportunity to realize his talent in the production of methodical materials. However, the degree of perception of this material depends on how interested the student will be in the desire to obtain a positive result, i.e. a large role is given to the student's independent work, his desire for self-knowledge and creative approach to learning.

We consider the use of technical teaching aids with their subsequent introduction into pedagogical practice to be relevant components in the content of vocal training of music students during distance education. Modern requirements for professional skills, in particular, vocal and choral, require new knowledge in the field of information technology. In this regard, the modern specialist must have a sound idea of the possibilities, trends and prospects of further technological society; to be acquainted with promising technologies in the field of vocal art; to use electronic and musical technologies in the performing and pedagogical process of vocal and choral groups; to form not only own information literacy, but also each student.

In the second half of the twentieth century, a new concept of «microphone culture» emerged in vocal and choral activities. According to V. Goncharov, it contains the following components: 1) the use of microphones and amplifying equipment; 2) performance on the «phonogram» accompanied by microphones; 3) interaction with the media (radio, television).

In the content of vocal and choral skills of future music teachers, it is important to obtain special knowledge, skills and abilities in the field of sound amplification and sound recording.

Undoubtedly, an important factor is the solution of such issues in the process of performing vocal and choral work, namely:

- determination in the process of performing or recording the acoustic features of a concert hall or studio;
- location of the choir and place of microphones;
- conditions for maintaining or changing the choral balance;
- the degree of use of sound processing devices – equalizer (tone corrector), reverberator (volume, echo), etc.

One of the important issues for sound balance correction is the correct installation of microphones. It is implied that the most famous is the following:

- short-range microphones (from 0.3 to 2–3 meters) determine the legibility of the musical-poetic text and the vocal-timbre features of the performers;
- mid-range microphones (from 3 meters onwards) combine sound;
- long-range microphones (from 14 meters and more) specify the result in the conditions of the appearance of the natural effect of «echo».

Note the need for knowledge about the technical characteristics of microphones that determine their sensitivity, frequency-timbre selectivity and range. For example, short-range microphones, so-called «solo» or «narrow», are more receptive to singers who are right next to them and need more attention to balance the dynamic balance between performers. At the same time, studio microphones with a wide range of action, the so-called «broadband», are more convenient for maintaining a dynamic balance in the choir in recording or performance with amplifying equipment. Thus, knowledge of modern technical means allows a music teacher to acquire professional skills of vocal and choral skills.

In the process of research we analyzed the following technical means of learning: keyboard synthesizer, multimedia personal computer, MIDI, laser disk (CD-DA), mini-disk deck (MD-DA), radio karaoke microphone «Lead singer», system video karaoke «LG».

Thus, obtaining special knowledge and skills in the field of technical teaching aids is an important component in the content of vocal and choral skills of future music teachers, the level of which is determined not only in the study of music, but also as concert performances.

Let us now consider one of the important conditions in the content of the process of formation of vocal and choral skills of future music teachers – visual comparison, comparison of their own activities with the system of requirements for professional action. To do this, in the process of professional training is useful to use modern multimedia information technology.

Multimedia tools allow students to provide the necessary sound and visual methodological information, which is the basis for improving vocal and choral skills. If we compare the capabilities of multimedia with analog audio and video media, we will note the high integration of the system, the development of logical internal connections and the high strength of individual media. Interaction, free interpretation and

communication should be factors in the use of multimedia.

An important didactic tool is the combination of television and computer systems. The use of static and dynamic video in multimedia makes it possible to record vocal and choral performance in combination with rhythmic movements with all sound and visual components, to save unlimited time and to play repeatedly if necessary.

The didactic value of multimedia in the formation of vocal and choral skills of future music teachers is not only in the accumulation and transformation of audiovisual characteristics of the performance process, but also for self-control, self-assessment of the whole performance process as a whole and individual episodes.

The use of information with the use of multimedia requires the student to mobilize assessment and analytical skills, as well as the ability to use them – as an assessment of their educational work, and as a perception of all musical and artistic trends and pedagogical phenomena.

Based on our own experience, we can note that in the transition to distance learning there was a noticeable creative decline in the process of studying for students, especially in the initial period. This can be explained by the instinctive desire for support from the teacher, the expectation of energetic emotional message in their direction, as well as imperfect technical providing [7].

Conclusions and prospects for further researches of directions. Summarizing all the above mentioned, it can be noted that in the system of information and educational environment has revealed the inadequacy of existing approaches to the formation of professional competence of teachers in the information and educational environment of higher education; there is a certain underdevelopment in theory and practice; there are no system developments that would be used in the educational process.

However, the information and educational environment changes the content of education, activates traditional and stimulates the development of new forms of activity of students and teachers, and at the same time the environment itself develops through creative processes. Thus, the modification of the traditional process of education into learning in a virtual environment requires a radical revision of the requirements for the teacher and the system of his training.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев А. А. Некоторые проблемы

педагогике в современной информационно-образовательной среде / А. А. Андреев // Инновация в образовании. 2004 № 6. С. 98–112.

2. Гурниковская Р. Ю. Информационно-образовательная среда общенаучной подготовки студентов гуманитарных специальностей: диссертация...канд. пед. наук: 13.00. 08 / Р. Ю. Гурниковская. Ростов - на Дону, 2006. 193 с.

3. Горбунова И. Б. Интерактивные сетевые технологии обучения музыке и музыкально-компьютерные технологии / И. Б. Горбунова // Мир науки, культуры, образования. 2016. С. 126–131.

4. Кязимов К. Г. Инновационная образовательная среда вуза как условие подготовки квалифицированных специалистов / К. Г. Кязимов // Профессиональное образование в современном мире. 2015. № 5. С. 976–984.

5. Лысенко А. В. Психолого-педагогические условия формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя музыки: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.08. / А. В. Лысенко. Майкоп, 2005. 203 с.

6. Матольгина Н. В., Руглова Л. В. О педагогическом авторитете преподавателя высшей школы на современном этапе развития / Н. В. Матольгина, Л. В. Руглова // « Мир науки», 2017. С. 78–98.

7. Стародубцев В. А. Создание персональной образовательной среды преподавателя вуза / В. А. Стародубцев Томск. 2012. 124 с.

REFERENCES

1. Andreyev, A. A. (2004). *Nekotoryye problem pedagogiki v sovremennoy informatsionno-obrazovatel'noy srede*. [Some problems of pedagogy in the modern information and educational environment]. Moscow.

2. Gurnikovskaya, R. YU. (2006). *Informatsionno-obrazovatel'naya sreda obshchenauchnoy podgotovki studentov gumanitarnykh spetsial'nostey*. [Information and educational environment of general scientific training of students of humanitarian specialties]. Rostov.

3. Gorbunova, I. B. (2016). *Interaktivnyye setevyye tekhnologii obucheniya muzyke i muzykal'no-komp'yuternyye tekhnologii*. [Interactive network technologies for teaching music and music-computer technologies]. Moscow.

4. Kyazimov, K. G. (2015). *Innovatsionnaya obrazovatel'naya sreda vuza kak usloviye podgotovki kvalifitsirovannykh spetsialistov*. [The innovative educational environment of the university as a condition for the training of qualified specialists]. SPb.

5. Lysenko, A. V. (2005). *Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya professional'no-tsennostnykh oriyentatsiy budushchego uchitelya muzyki*. [Psychological and pedagogical conditions for the formation of professional and value orientations of the future music teacher]. Maikop.

6. Matolygina, N. V., Ruglova, L. V. (2017). *O pedagogicheskom avtoritete prepodavatelya vysshey shkoly na sovremennom etape razvitiya*. [On the

pedagogical authority of a teacher of higher education at the present stage of development]. Kharkov.

7. Starodubtsev, V. A. (2012). *Sozdaniye personal'noy obrazovatel'noy sredy prepodavatelya vuza*. [Creating a personal educational environment for a university teacher]. Tomsk.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РОЙТЕНКО Ніна Олексіївна – старший викладач кафедри теорії музики та вокалу Південноукраїнського національного

педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

ROYTENKO Nina Oleksiivna – Senior Lecturer of the Department of Music Theory and Vocal Theory of K. D. Ushinsky Southukrainian National Pedagogical University.

Circle of scientific interests: professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021 р.

UDC 881.378

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-199-203

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna –

Lecturer, Foreign Languages Department
Kyiv National University of Culture and Arts
ORCID:<https://orcid.org/0000-0001-7278-5183>
e-mail: nat_sarnovskaya@ukr.net

ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna –

Lecturer, Foreign Languages Department
Kyiv National University of Culture and Arts
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-4451-3735>
e-mail: antonivska_maryna@ukr.net

ORGANIZING OF DISTANCE FOREIGN LANGUAGES TEACHING IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS IN CURRENT CONDITIONS: PROBLEMS, METHODS, TECHNOLOGIES

Formulation and justification of the urgency of the problem. At the moment, due to the current situation in the country and in the world, the relevance of distance learning has become undeniable. This training format implies the process of interaction between the teacher and the student at a distance with the preservation of all components of training (goals, content, methods, organizational forms) and with the use of specific technical means (Internet technologies or other interactive environments). This article examines the forms and methods of distance learning and their integration into teaching a foreign language in higher educational establishments from the point of view of the advantages and disadvantages of their use in foreign language lessons.

Analysis of recent research and publications. Theoretical and practical aspects of distance learning have been considered in studies by both foreign and domestic scientists: J. E. Adams, F. Bodendorf, H. Dichanz, G. Hoppe, J. Kettunen, A. A. Andreeva, V. Yu. Vashchenko, K. R. Kolos, V. O. Kukleva.

There are many approaches and interpretations of the term «distance learning». For example, according to the Concept of

Distance Education Development in Ukraine of December 20, 2000, «distance learning is a set of technologies that deliver the main amount of material to 7 students, or any learners, and provide interactive interaction between students and teachers during the educational process, the method of providing students to work independently» [5]. According to V. Rybalko, distance education is important because it is a specific organization of the educational and pedagogical process, which is based on the use of distance, information and telecommunications technologies [7]. The author of the monograph «Theory and methods of informatization of education», I. V. Robert defines the term «distance learning» as a process of interactive interaction between student, teacher and interactive source of information resource, during which the transfer of knowledge, skills and abilities carried out in conditions of ICT implementation [9]. According to A. V. Khutorskyi, distance learning means learning, during which the participants in the process, i.e. the subjects of learning are at a distance and carry out the educational process by using the means of telecommunications [10].

The purpose of the article is to consider

distance learning, analyze its advantages and shortcomings, explore ways of its implementation in the study of foreign languages at universities and to demonstrate the role of computer technologies and Internet resources in the development of foreign language communicative competence and the students' independent work skills forming. The research work was accompanied by the use of methods such as analysis of literary sources, comparative analysis, method of expert assessments. Full-time education is the most prestigious and high quality of all existing ones. It should also be noted that the majority chooses this particular form, since it is familiar and considered traditional. With the onset of 2020, people realized the need and relevance of information technology and, in particular, distance learning. At the moment, everyone uses Internet resources to carry out their activities at a distance. This is a necessary measure that was established by the state of almost all countries in connection with the pandemic that began in February – March 2020. The main task is to limit contacts between people as much as possible. This led to a significant change in the education strategy, the most important feature of which is the widespread use of various information technologies. Since distance learning fully meets all the requirements of modern life and does not require supernatural skills and abilities, the population was able to quickly and clearly switch to it in the shortest possible time and without special training for both teachers and students.

The main material of the study. In the modern world, an indispensable component of successful mastering of a profession and promotion in the career ladder is knowledge of a foreign language, therefore, its study during university preparation seems appropriate and necessary. The goal of teaching a foreign language in higher educational establishments in the context of the implementation of a competence-based approach is to form students' communicative competence, which involves not only the development of speech skills and language skills, but also the assimilation of linguistic and cultural and socio-cultural knowledge. Full-time education is the most prestigious and high quality of all existing ones. It should also be noted that the majority chooses this particular form, since it is familiar and considered traditional.

You should pay attention to some points that have a significant impact on the implementation competence-based approach, which are associated with reducing the classroom load in the discipline «Foreign

language». With the decrease in study time, the problem of increasing the effectiveness of teaching arose, the solution of which is being addressed by teachers of foreign languages. Naturally, this entailed analysis and revision of curricula and plans, and, as a result, the search for new approaches and techniques to optimize the learning process in new conditions [3]. Let us also add that the processes of integration and expansion of the world educational space require the development and implementation of new methods and technologies of vocational education in general and teaching a foreign language in particular. The grammar-translation method, which for many years was the basis of teaching foreign languages, has lost its relevance. The grammar-translation method, which for many years was the basis of teaching foreign languages, has lost its relevance. The need to introduce modern educational technologies into the educational process in order to improve the quality of education by intensifying the educational process and enhancing the independent work of students becomes obvious [8]. Students must learn to work well on their own and without constant guidance and monitoring by the teacher, making distance learning a challenge for those who are not easily motivated.

Distance education is understood as a special form of distance education, which includes classes conducted using Internet resources and audiovisual means. All distance learning methods are based on the independent acquisition of knowledge by students, at work with various sources of information. The effectiveness of this type of training requires the interconnection of many factors. These are, first of all:

- effective interaction between teacher and student, despite the physical separation by distance;
- the use of educational technologies;
- the effectiveness of training materials and methods of delivery;
- feedback efficiency.

With the onset of 2020, people realized the need and relevance of information technology and, in particular, distance learning. At the moment, everyone uses Internet resources to carry out their activities at a distance. This is a necessary measure that was established by the state of almost all countries in connection with the pandemic that began in February-March 2020. The main task is to limit contacts between people as much as possible. This led to a significant change in the education strategy, the most important feature of which is the widespread use of various information

technologies. Since distance learning fully meets all the requirements of modern life and does not require supernatural skills and abilities, the population was able to quickly and clearly switch to it in the shortest possible time and without special training for both teachers and students.

Distance learning today provides a good opportunity to create systems of mass continuous self-learning, as well as the general exchange of information, regardless of the presence of time and space zones. If quite recently it was possible to integrate the distance form with the traditional full-time, then in this difficult situation it is necessary to completely reorganize to online education, which naturally caused a number of problems.

The specificity of teaching foreign languages reveals both general problems of distance learning, as well as characteristic only for the discipline «Foreign language». Distance learning allows you to implement individual study programs for students in the study of foreign languages. Often students with different levels of language proficiency come to the same group, especially if the foreign language was not specialized and was not an entrance test. Traditionally, the university is divided into subgroups depending on the level of language knowledge, for example, based on the results of the «placement test». However, the division into groups can be very uneven (equal-sized subgroups do not add up), even if the redistribution takes place within the entire current set, and not within one direction of training. Within the framework of distance learning, it is possible to create courses of several levels for implementation on one stream.

Distance learning is a new form in which the communication between the teacher and students takes place at a distance. This is one of the most modern forms of education, in which the educational needs of a student are met in a convenient mode for him, and competent educational programs are selected and developed [3]. Today, the educational system provides a large selection of forms and types of distance learning, such as various individual e-courses, video conferences, chat classes and other forms of organizing communication within the online process. The organization of distance learning is based on the traditional model, to which all students are adapted. They communicate with teachers, in the same way, follow their instructions and recommendations, answer the teacher's questions and can interact with their peers virtually.

In this situation, it is very important to be ready for this form of education, having the

necessary equipment and an Internet connection. Since the teacher is a key figure in the educational process, it is important to organize, if possible, his personal interaction with students of middle and high school through Skype lessons or individual video consultations. It is important to periodically check the assimilation of the material covered and work on errors online. Teachers need to monitor student activity and change approaches and tools, removing the difficulties that students face.

A serious revision of the content of educational programs and individual lectures in universities is ripe. Not all lecturers need to be translated online or even left in the curriculum. Universities have a lot of traditional streaming lectures with an overall credit, which in fact represent a retelling of textbooks. It might be more effective to take advantage of specialized online courses from third-party universities or educational platforms. Released teachers can be loaded, for example, with methodological work. Alternatively, it is necessary to allocate an assistant for the teacher to record his online course – a young teacher or a master's assistant, who could make the content and form of the course more modern. In a traditional educational process, such a proposal would cause a lot of dissatisfaction, but now such cooperation will be perceived more favourably by both parties, and teachers will have their own high-quality online courses. Full-fledged distance learning is not limited to a simple recording of streaming lectures. It is very difficult to keep the attention of a student at home with a traditional lecture for an hour and a half. Streaming lectures online can be significantly shortened or given to students for listening for independent analysis along with reading books. The process of distance learning, retaining attention and engaging the listener in the cognitive process is much more difficult. Online training sessions should be divided into fragments in time, enter game modes, divide the listeners into several subgroups, where they could discuss the information received with the subsequent casting of the participants. There are a lot of features and practices in distance learning, and university leaders now need to make sure that teachers are familiar with them.

The systems for recording and evaluating the knowledge gained by students need to be revised. Everyone understands that at home, the student who takes the tests has access to all the electronic resources and experience of family members. For a qualitative assessment of the student's knowledge, it will be necessary to reformulate the test problems in the form of an essay or reflection, and in natural sciences, when checking tasks, focus not on the final digital

answer, but on a detailed check of the logic of solving the problem. Knowledge testing can also be carried out in online debates between students themselves, where an experienced teacher as a listener will assess the depth of understanding of the topic by any of the discussants. If, after all, tests and traditional tasks are indispensable, it makes sense to introduce proctoring systems. These are widely used in foreign universities for the admission of foreign students.

You need to study the various Learning Management Systems (LMS). Distance learning, like any distance business process, requires new management systems. Previously, such systems were implemented at will, but now they are vital. Moodle is the most popular foreign platform in universities; developing your own LMS systems is a long and laborious process. Perhaps you should start by using existing platforms and then develop and implement your systems based on the experience gained.

In distance learning, feedback forms from students are especially important. This is not just a questionnaire for making instant disciplinary decisions. Students should not rate the course and the teacher on the «like it or not like it» principle. They should evaluate the complexity of the course, the form of presentation, the progress of their knowledge, the time spent. It is necessary to develop and implement various forms of feedback, often anonymous, in order to conduct long-term data analysis and improve the educational process.

Conclusions and prospects for further researches of directions. As you know, the study of distance learning has long attracted the attention of both theoretical methodologists and practising teachers. However, face-to-face and remote forms for a long time existed in parallel with the explicit priority of the first. The situation that has developed in connection with the introduced self-isolation regime has pushed for the rapid entry into the educational process of distance learning. Thanks to technological progress, full-time and distance learning were able to integrate, complementing, and in some cases replacing each other. Thanks to the competence of teachers in this area, integration has become possible and does not harm the educational process, but, on the contrary, improves and effectively complements it. Distance learning is based on modern information and communication technologies of training and advanced training. Distance learning technologies can be seen as a natural stage in the evolution of the traditional education system from the chalkboard to e-board and computer learning systems, from book

library to e-mail, from the regular audience to the virtual audience. This process requires constant monitoring, study and searching for new tools and methods. Only by applying a combination of pedagogical knowledge and modern technologies it is possible to implement a successful foreign language distance learning.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Андреев А. А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 – теория и методика обучения (создание и использование средств обучения) / А. А. Андреев [Электронный ресурс] –URL: <https://www.dissercat.com/content/didakticheskie-osnovy-distantsionnogoobucheniya-v-vyshshikh-uchebnykh-zavedeniyakh>
2. Ващенко В. Ю. Аналіз систем керування навчанням і контентом та їх впровадження в навчальний процес / В. Ю. Ващенко, О. В. Дядичев // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2011. No 12 (223), Ч. II. С. 5–17.
3. Гозман Л. Я. Дистанционное обучение на пороге XXI века / Гозман Л. Я., Шестопал Е. Б. Ростов-на-Дону, «Мысль», 1999. 368 с.
4. Колос К. Р. Система Moodle як засіб розвитку предметних компетентностей учителів інформатики в умовах дистанційної післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.10 інформаційно-комунікаційні технології в освіті / К. Р. Колос // Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2011. 238 с.
5. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні: Постанова від 20 грудня 2000 / Міністерство освіти і науки України [Електронний ресурс] URL: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>.
6. Куклев В. А. Становление системы мобильного обучения в открытом дистанционном образовании: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01общая педагогика, история педагогики и образования / В. А. Куклев // Ульяновский государственный технический университет. Ульяновск, 2010. 46 с.
7. Кухаренко В. М., Рибалко О. В., Сиротенко Н. Г. Дистанційне навчання: умови застосування. Дистанційний курс: навч. пос. / В.М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко // Х: НТУ «ХПІ», «Торсінг», 2002. 320 с.
8. Полат Е. С. Организация дистанционного обучения иностранному языку на базе компьютерных телекоммуникаций [Электронный ресурс]. URL: http://www.e-joe.ru/sod/98/1_98/st007.html
9. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психологопедагогический и технологический аспекты), 2014. 398 с. [Электронный ресурс] URL:<https://docplayer.ru/30279183-Теория-i-metodikainformatizacii-obrazovaniya.html>
10. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А. В. Хуторской // СПб.: Питер, 2004. 541 с.

REFERENCES

1. Andreev, A. A. *Didakticheskiye osnovy distantsionnogo obycheniya v vysshih uchebnykh zavedeniyah*. [Didactic foundations of distance learning in higher educational establishments].
2. Vashchenko, V. Yu. (2011). *Analiz system keruvannia navchanniam i kontentom ta yii vprovadzhennia v navchalnyi process*. [Analysis of learning and content management systems and their implementation in the educational process]. Lviv.
3. Gozman, L. Ya. (1999). *Distantsiohhoie obuchenie na poroge XXI veka*. [Distance learning on the threshold of the 21st century]. Rostov-na-Donu.
4. Kolos, K. R. (2011). *Moodle yak zasib rozvytku predmetnyh kompetentnostei uchetyliv informatyky v umovah dystantsiynoi pislidiplomnoi osvity*. [Moodle system as a means of developing subject competencies of computer science teachers in terms of distance postgraduate education]. Zhytomyr.
5. *Kontsepciiia pozvytku dystantsiynovi osvity v Ukraini*. [The concept of development of distance education in Ukraine].
6. Kuklev, V. A. (2010). *Stanovleniye sistemy mobilnogo obycheniya v otkrytom distantsyonnom obraxovanii*. [Formation of the mobile learning system in the open distance education]. Ulyanovsk.
7. Kukharenko, V. M., Rybalko, O. V., Sirotenko, N. G. (2002). *Distantsiynе navchannia umovy zastosuvannia*. [Distance learning: terms of use.]
8. Polat, E. S. *Organizatsiya disrantsionnogo obycheniya inostrannomu yazyku na baze kompyuternyh telekommunikatsyy*. [Organization of distance learning in a foreign language based on computer telecommunications].
9. Robert, I. V. (2014). *Teoriya I metodika informatizatsii obrazovaniya*. [Theory and methodology of informatization of education (psychological, pedagogical and technological aspects)].

10. Khutorskoy, A. V. (2004). *Praktikum po didaktike I sovremennym metodikam obucheniya*. [Workshop on didactics and modern teaching methods]. Piter.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

САРНОВСЬКА Наталія Іванівна – викладач кафедри іноземної філології Київського національного університету культури і мистецтв.

Наукові інтереси: сучасні освітні технології, викладання іноземних мов в закладах вищої освіти, міжкультурна комунікація, методика викладання іноземних мов.

АНТОНІВСЬКА Марина Олександрівна – викладач кафедри іноземної філології Київського національного університету культури і мистецтв.

Наукові інтереси: методика викладання англійської мови у ЗВО, новітні парадигми, інтеркультурна комунікація, перекладознавчий аспект.

INFOTMATION ABOUT THE AUTHOR

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna – Lecturer at the Foreign Philology Department, Kyiv National University of Culture and Arts.

Circle of scientific interests: Modern educational technologies, teaching foreign languages in higher educational institutions, intercultural communication, methodology of foreign languages teaching.

ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna – Lecturer at the Foreign Philology Department, Kyiv National University of Culture and Arts.

Circle of scientific interests: methodology of English language teaching in higher educational establishments, the latest paradigms in English teaching, intercultural communication, translation aspects.

Стаття надійшла до редакції 28.01.2021 р.

УДК 374:7.022.82 (477.87)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-203-209

СОФІЛКАНИЧ Марина Іванівна – аспірант Мукачівського державного університету, викладач Закарпатської академії мистецтв
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6793-4807>
 e-mail: marinasofilkanych82@gmail.com

ЗАКЛАДИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. У процесі естетичного виховання молоді важливу роль відіграє мистецтво, зокрема образотворче, завдяки своїй емоційній насиченості і різноманітності, безпосереднього звертання до внутрішнього світу людини, її найпотаємніших сподівань, очікувань,

багатства проявів у суспільному житті.

Однією з основних баз поширення позашкільної художньо-естетичної культури є дитячі школи мистецтв (ДШМ), які належить до початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів. Заклади позашкільної освіти – складова системи позашкільної освіти, що надає знання,

формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток. Його діяльність – підготовка до активної професійної та громадської діяльності, створення умов для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів [4].

Особливе місце в системі освіти України належить позашкільним навчальним закладам, що надають дітям широкі та нетрадиційні можливості для покращення якості їхнього життя та інтенсивного формування позитивного ставлення до нього і передбачають активну взаємодію та співпрацю дорослих і дітей. У позашкільних навчальних закладах залучення учнів в освітню діяльність відбувається у невимушеному навчально-виховному процесі за вільного вибору особистістю не лише закладу, а й педагогів, відповідно до своїх уподобань, нахилів та інтересів. Звичайно потрібно враховувати чим дитина займається у вільний час, такою може бути її діяльність у майбутньому. Свідомий вибір професії художника у майбутньому для дитини буде значно легшим, якщо вона отримала знання з живопису, рисунку, композиції скульптури, історії мистецтв в позашкільному навчальному закладі. Таким чином, спостерігається і економічний ефект, що полягає в накопиченні та розвитку людського капіталу.

В уряді молодой української держави у 1918 р. відбувається формування позашкільної освіти в Україні як унікальної освітньої ланки. Громадський і політичний діяч, видавець, видатний педагог і непересічна особистість Софія Русова глибоко й пристрасно розробляла питання розвитку національної освіти, очолюючи відділи шкільного виховання та позашкільної роботи [9, с. 32].

Процес зародження та активного розвитку художнього життя Закарпаття припадає на першу половину ХХ ст. Цей феномен отримав назву закарпатська школа живопису. Провідна роль належала А. Ерделі та Й. Бокшаю, які виховали не одне покоління художників у Закарпатті. Так, до прикладу, З. Баконій, учень Й. Бокшая, при Ужгородському палаці піонерів створив у 1946 р. студію образотворчого мистецтва. Це була перша позашкільна установа на Закарпатті, що здійснювала розвиток художніх здібностей, талантів, естетичних смаків школярів, поєднувала художне

виховання з елементами академічної мистецької підготовки, сприяла професійному самовизначенню студійців, забезпечувала поповнення місцевої школи живопису новими іменами [1, с.194]. За прикладом діяльності цієї студії протягом наступних років організовувалися позашкільні образотворчі гуртки, студії, відділи образотворчого мистецтва по всій Закарпатській області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Форми і методи образотворчої діяльності учнів в умовах позашкільних навчальних закладів проаналізовано у працях Є. Антоновича, В. Берека, Т. Цвірової, В. Лихвар, О. Малицької, Н. Харінко; сучасні підходи до організації творчої діяльності школярів засобами образотворчого мистецтва предмет наукових розвідок І. Демченко, В. Захарової, С. Коновець, В. Томашевського та ін. Теоретико-дидактичний аспект позашкільної освіти і виховання висвітлено в наукових працях Г. Пустовіта, Т. Сущенко, О. Биковської. Педагогічній спадщині мистецьких шкіл присвячені дослідження В. Бутенка, І. Зязюна, Л. Масол, Н. Миропольської, І. Небесника, Л. Оршанського, І. Попика, Л. Проціва, О. Рудницької, В. Радкевич, І. Шкелебей, Р. Шмагала М. Євтуха, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.

Проблема естетичного виховання учнівської молоді в Закарпатті знайшла відображення в історико-педагогічних дослідженнях Т. Беднаржової, В. Гомонної, С. Жупанина, М. Зимомрі, Т. Мочан, В. Кеміня, М. Кляп, В. Росула, Т. Росул, В. Сагарди, С. Федаки, П. Ходанича.

Грунтовним дослідженням розвитку художньої освіти на Закарпатті є наукова праця І. Небесника – «Розвиток художньої освіти Закарпаття». Позашкільну освіту молоді в області досліджувала А. Волошук. Її дисертаційне дослідження «Система художньої освіти школярів у спадщині З. Баконія (1946–1989рр)» – теоретичний аналіз авторської системи художньої освіти школярів Золтана Баконія та визначення перспектив її творчого впровадження у практичну діяльність сучасних позашкільних навчальних закладів України.

Аналіз наявних джерел та публікацій дозволяє констатувати, що діяльність позашкільних закладів Закарпаття на сьогодні залишається малодослідженою темою.

Мета статті – аналіз окремих аспектів діяльності мережі провідних закладів позашкільної освіти, а саме образотворчих

відділів шкіл мистецтв області, та їх роль у системі безперервної художньої освіти Закарпаття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Позашкільна освіта в Україні пройшла довгий шлях випробувань, пошуків і становлення. На початку століття були організовані перші позашкільні заклади, діяльність яких, в першу чергу, була пов'язана з культурно-просвітницькою роботою. Такими позашкільними об'єднаннями були клубні об'єднання, спортивні майданчики, літні оздоровчі табори. Організатори намагалися протистояти консерватизму офіційної освіти та виховання і ставили за мету створення сприятливих умов для розвитку як індивідуальних якостей особистості дитини, так і формування в неї відповідальності, солідарності, товаришування [6, с. 12].

За даними на сьогодні в системі позашкільної освіти України діють 1478 позашкільних навчальних закладів і 660 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, які охоплюють позашкільною освітою 1 млн. 545 тис. 613 дітей [6, с. 14]. Ретроспективний аналіз дозволяє побачити теоретичні, методичні, практичні основи, на яких базується система позашкільної освіти України і які гальмують розвиток її сьогодення.

Особливо важливим періодом розвитку художньої освіти Закарпаття вважається друга половина 1920-х – початок 1930-х рр. У ці роки А. Ерделі та Й. Бокшаєм було підготовлено першу плеяду художників Закарпаття з числа студентів семінарії чи гімназії. Важливу роль у цьому процесі відіграла Публічна школа рисунку, відкрита корифеями у 1927 р., де навчання з талановитою молоддю проходило по суботах та неділях. Тут вивчали рисунок і живопис згідно з програмами академічних художніх навчальних закладів: гіпси, натюрморти, натура, пейзажі [8, с. 28].

Становлення професійної художньої освіти на Закарпатті суттєво вплинуло на художньо-естетичне виховання молоді у закладах позашкільної освіти, що з'явилися після другої світової війни і возз'єднання краю з Українською РСР. У числі перших були відкриті обласні станції юних натуралістів та техніків (1946), юних туристів (1951), пізніше – профільні і комплексні позашкільні дитячі заклади у багатьох містах і райцентрах області (1950 – 1960). Незважаючи на регламентацію їх діяльності партійно-урядово-комсомольськими органами, применшення в них ролі

демократичності, заміну позашкільних форм роботи з дітьми шкільними, ці навчально-виховні заклади набули популярності і користувалися значною увагою дітей та юнацтва, що позитивно відбивалося на збільшенні їх кількості [1, с. 65].

У 1946 р. створена перша позашкільна студія образотворчого мистецтва на Закарпатті при Ужгородському палаці піонерів учнем Й. Бокшаєм – Золтаном Баконієм (1916–1989). Вона стала першою позашкільною установою краю, що здійснювала розвиток образотворчих здібностей, талантів, естетичних смаків школярів; поєднувала художнє виховання з елементами академічної мистецької підготовки; сприяла професійному самовизначенню студійців; забезпечувала поповнення місцевої школи живопису новими іменами [1, с. 194]. У подальшому за прикладом її роботи у наступні роки організовувалась та розгорталась діяльність позашкільних образотворчих гуртків, студій, відділів образотворчого мистецтва (при музичних школах), по всій Закарпатській області.

Заслужений вчитель України Золтан Степанович Баконій став вагомим постаттю в позашкільній художній освіті України. Незмінно керуючи студією образотворчого мистецтва в Ужгородському Палаці піонерів понад 40 років (1946–1989), він сприяв активному становленню художньої освіти на Закарпатті [1, с. 4]. Під його керівництвом студія образотворчого мистецтва набула вагомим значення для художньої освіти краю, навчання в студії З. Баконія вплинуло на визначення життєвого шляху багатьох закарпатських художників-педагогів, залучивши їх до світу образотворчого мистецтва. Отримавши мистецьку базу, своє навчання у художніх вищих навчальних закладах продовжили, а згодом й повернулися і стали педагогами у школах мистецтв Закарпаття, Коледжі мистецтв ім. А. Ерделі та Закарпатській академії мистецтв В. Скакандій, І. Маснюк, Н. Пономаренко, М. Сирохман, Л. Приймич, В. Манайло, Е. Роман, В. Вовчок, та багато інших. Зараз вони є високопрофесійними педагогами та художниками.

Важливу роль у процесі становлення і розвитку позашкільної освіти Закарпаття відіграло відкриття художнього навчального закладу в Ужгороді. 1 березня 1946 р. Ужгородське державне художньо-промислове училище на чолі з першим директором Адальбертом Ерделі розпочало свою роботу. До педагогічного процесу були

залучені А. Коцка, В.Б ерец, Ш. Петкі, В. Свіда, викладачами фахових дисциплін були Й. Бокшай, Ф. Манайло, І. Гарапко, Е. Контратович [8, с. 48]. Пізніше до викладання в училищі були залучені й старші випускники, як асистенти-викладачі, які пройшли підготовку за скороченим терміном. У 1965 р. училище було перейменовано на Училище прикладного мистецтва у відповідності з різними тенденціями в мистецькій освіті. У 1991 р., за успіхи в навчально-виховній роботі рішенням Кабінету Міністрів України, училищу було присвоєно ім'я Адальберта Ерделі. Робота з розробки ступеневої художньої освіти України за ініціативи директора училища І. І. Небесника привела до створення у 1993 році першого науково-навчального комплексу в Україні в галузі мистецької освіти, до якого увійшли училища прикладного мистецтва Косова, Вижниці, Львова і Ужгорода під егідою Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва. У 1995 р. Ужгородському училищу було присвоєно назву і статус Ужгородського коледжу мистецтв ім. А. Ерделі з правом підготовки бакалаврів образотворчого мистецтва [2, с. 50].

З метою реалізації мрії А. Ерделі про вищий навчальний заклад, а також для збереження традицій закарпатської художньої школи розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 червня 2003 р. № 361-р було створено Закарпатський художній інститут, а його першим ректором призначено Івана Небесника. Коледж ввійшов до структури під назвою Коледж мистецтв ім. А. Ерделі Закарпатського художнього інституту. Колектив інституту на чолі з ректором І. І. Небесником проводив активну навчальну і наукову діяльність з метою досягти IV рівня акредитації. І 13 квітня 2016 р. Наказом Міністерства освіти і науки України за № 424 була створена Закарпатська академія мистецтв шляхом перейменування Закарпатського художнього інституту зі зміною типу навчального закладу [11].

Здобувши освіту художника, багато випускників училища, коледжу, а нині й академії працюють викладачами образотворчого мистецтва в позашкільних навчальних закладах Закарпаття (дитячих школах мистецтв ДШМ), серед них Гайду Ласло (авторська художня школа в м. Хусті, заснована у 1996 р.), Бартош (Петричко) Тетяна (Чинадіївська ДШМ), Роман Еліна, Роман Анастасія, Йоліч Михайло, Беринець

Володимир (Ужгородська ДШМ), Колесник Оксана, Москальова Наталія, Заремба Яна, Шпонтак Тетяна (Мукачівська ДХШ ім. М. Мункачі), Дурда Антоніна (Приборжавська ДШМ), Поштак Любов та Вашкеба Оксана (Великораковецька ДШМ), Гомокі Габор (Пийтерфолвівська ДШМ), Стасюк Альона (Широківська ДШМ), Брода (Добош) Діана, Гаврило Мар'яна (Виноградівська ДШМ ім. Б. Бартока), Грига Михайло (Воловецька ДШМ), Дорош-Майор Ванда та Дорош Віталій (Свалявська ДШМ), Дьордй Світлана (Вільховецька ДШМ), Токар Василь (Углянська ДШМ) та багато ін.

У 1979 році за ініціативи директора педучилища В. Бурча була створена Мукачівська художня школа, яку очолив В. Цібере. Згідно з наказом Міністерства культури України школа була розрахована на 60 учнів, проте поступово кількість вихованців збільшилася (станом на 2018 р. – 300 осіб) [8, с. 89].

Образотворчий відділ Ужгородської дитячої школи мистецтв, що створений на базі Ужгородської дитячої музичної школи у 31.09.1987 р., займає помітне місце серед мережі позашкільних навчальних закладів області [10]. Станом на 2019 р. тут працює 7 викладачів, більшість з яких пройшли школу Золтана Баконія, а саме В. Вовчок, Г. Крамаренко, Е. Роман та ін. Вони продовжують розпочаті їхнім вчителем традиції, а основним завданням своєї роботи вважають розкриття і розвиток потенційних творчих здібностей школярів, привиття загальнолюдських цінностей, естетичних почуттів [8: 90]. На думку Еліни Олександрівни Роман «...образотворче мистецтво надає широкі можливості впливу на почуття, уподобання, ціннісні орієнтації та художньо-естетичні смаки та ідеали учнів». Вихованці школи беруть активну участь у різноманітних виставках, конкурсах, фестивалях. Навчально-виховний процес проходить у постійних творчих пошуках, спостереженням за творчим розвитком особистості учня. Як правило, серед учнів уже в юному віці знаходяться справжні таланти, здатні створювати чудові твори мистецтва. На сьогоднішній день на відділенні образотворчого мистецтва навчається понад 200 учнів [5].

Слідом за Ужгородом і Мукачевом подібні позашкільні заклади відкрилися в Хусті, Виноградіві, Чинадєві. У структурі Хустської школи мистецтв із 1994 р. функціонує авторська дитяча художня школа Л. Гайду – члена Національної спілки художників України. Програма школи

затверджена Міністерством культури України й передбачає 4-річний курс навчання з вивченням фахових дисциплін (рисунок, живопису, композиції, скульптури, історії мистецтв, кольорознавства) та здійснює ціленаправлену підготовку учнів до навчання в художніх коледжах, інститутах, академіях [8, с. 90].

У зв'язку з труднощами трансформаційних процесів у державі з початку 1990-х роках позашкільні заклади Закарпаття перебували у стані невизначеності, а іноді й на межі виживання. До прикладу, у порівнянні з 1994 р. їх кількість в області зменшилася на десять. Тож виникла нагальна потреба у докорінному оновленні і реформуванні позашкільної сфери. З проголошенням української державності, зміною політичного курсу в галузі культури і освіти були створені сприятливі умови для впровадження традиційних принципів розвитку художньої освіти Закарпаття, що передбачали ґрунтовність фахової академічної підготовки, опору на народне мистецтво, відкритість до надбань світової культури [1, с. 67]. Сприятлива політика місцевого уряду наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. сприяла активному зростанню кількості шкіл мистецтв, зокрема, відкриттю образотворчих відділів при музичних школах. Адже на той час вже були фахівці з вищою художньою освітою на Закарпатті – випускники Закарпатського художнього інституту та Коледжу мистецтв ім. А. Ерделі, що стало поштовхом для відкриття нових відділів образотворчого мистецтва.

У системі безперервної освіти (школа, коледж, академія) позашкільні заклади на сьогодні відіграють фундаментальну роль. Саме в школі мистецтв найповніше розкриваються задатки, здібності і нахили дітей, створюються умови для розвитку і підтримки талантів. За участі шкіл мистецтв в області проводиться багато конкурсів, серед яких «Легенди Карпат», «Конкурс з живопису А. Ерделі», Всеукраїнський конкурс учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої!», присвячений Шевченківським дням, а також багато тематичних конкурсів, що відбуваються на базі шкіл.

Завдяки діяльності образотворчих відділів шкіл мистецтв в області зростає кількість дітей, бажаючих обрати фах художника, продовжуючи своє професійне зростання в коледжі мистецтв ім. А. Ерделі чи Закарпатській академії мистецтв. Учні, які вступають до коледжу чи академії після школи мистецтв володіють основами

художньої грамотності (рисунок, живопис, композиція), зазвичай краще вчать, проявляють якісніший рівень знань. Аналіз їхньої успішності засвідчують та переконують у потребі діяльності шкіл мистецтв. Частина випускників, отримуючи знання у ВИШах, повертається в школи мистецтв викладачами, інші – працюють за фахом в інших навчальних закладах, видавництвах, що сприяє зростанню культурно-мистецького рівня в області.

За даними Департаменту культури Закарпатської облдержадміністрації на сьогодні в області функціонує 65 початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, 41 з яких має образотворчі відділи, а у Мукачеві діє Мукачевська дитяча художня школа ім. М. Мункачі. У школах мистецтв області на образотворчому відділі навчається 2177 учнів. У порівнянні з минулими роками контингент бажаючих вчитися на відділі образотворчого мистецтва постійно зростає [3, с. 3].

На базі Закарпатської академії мистецтв для учнів образотворчих відділів шкіл мистецтв проводиться багато різних майстер-класів з кераміки, живопису, дизайну. У дні відкритих дверей кожен з бажаючих може ознайомитися з майбутнім фахом. Для викладачів проводяться семінари з рисунку та живопису та курси підвищення кваліфікації. Так відбувається активний процес співпраці академії та коледжу з школами мистецтв області. Це ще одна складова у розвитку ступеневої художньої освіти: школа мистецтв – коледж – академія, що дозволить підвищити її рівень на різних рівнях.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Аналіз становлення позашкільної художньої освіти на Закарпатті дозволяє стверджувати, що цей процес є складним і довготривалим. Розвиток системи позашкільної художньої освіти почався активно розвиватися із середини ХХ ст., із заснуванням позашкільної студії образотворчого мистецтва З. Баконія. Золтан Степанович Баконій є яскравою постаттю в позашкільній художній освіті Закарпаття. За сприятливої ситуації в Закарпатті та прикладом роботи цієї студії протягом кількох десятиліть почали відкриватися образотворчі відділи при музичних школах, що зараз є потужним осередком позашкільної художньо-естетичної системи.

Співробітництво позашкільних навчальних закладів та вищого художнього навчального закладу обумовлене двосторонньою зацікавленістю і

взаємовигідністю: школа готує абітурієнтів для коледжу чи академії, а ті в свою чергу, готують висококваліфікованих спеціалістів для шкіл мистецтв області.

Наразі розвиток художньої освіти Закарпаття як позашкільної, так і вищої відбувається в складних соціально-економічних умовах. Пріоритетним завданням є збереження цієї унікальної безперервної художньої системи, недопущення скорочення чи реорганізації мережі позашкільних навчальних закладів, коледжу чи академії, створення сприятливих матеріально-технічних умов для їх розвитку. Роль позашкільної художньої освіти як засобу всебічного розвитку особистості на сьогодні залишається пріоритетною.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у подальшому ґрунтовнішому вивченні особливостей художньо-естетичного виховання дітей і молоді в позашкільних навчальних закладах Закарпаття.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Волошук А. В. Система художньої освіти школярів у спадщині Золтана Баконія (1946–1989 рр.) : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 заг. / Волошук Аліна Володимирівна. Київ, 2012. 240 с.
2. Від художньо-промислового училища до Закарпатського художнього інституту/ Упорядник Кіак М.Ю., передмова Небесника І. І. Ужгород: Гражда, 2006.176с.:іл.
3. Культурно-мистецька освіта: звіт про роботу у 2017–2018 навчальному році та пріоритетні напрямки роботи у 2018–2019 н. р. / Закарпатська обласна державна адміністрація. Департамент Культури. 12с.
4. Закон України «Про позашкільну освіту» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000. N 46. С 393. URL:<https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 12.06.2019 р.)
5. Інтерв'ю з Роман Еліною Олександрівною (13.03.2019) / Приватний архів М. І. Софілканич.
6. Мелентьев О. Б. Теорія і методика позашкільної освіти. Умань.: АЛМІ, 2013. 182 с. Бібліогр. 178–182 с.
7. Міленін В. М. Інноваційна модель виховного простору сучасного позашкільного навчального закладу : Посібник. Київ, 2013. 160 с.
8. Небесник І. І. Художня освіта на Закарпатті у XX столітті : історико-педагогічний аспект. Ужгород : Видавництво «Закарпаття», 2000. 168с.
9. Оптимізація виховного потенціалу позашкільного навчального закладу: колективна монографія / Вербицький В.В., Литовченко О.В., Ковбасенко Л.І. та ін.; за ред. О.В. Литовченко. Київ: Педагогічна думка, 2012. 191 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/4758/1/Monographiya%281%29.pdf>.

10. Поточний архів Ужгородської школи мистецтв. Управління культури. Наказ №240а від 31.09.1987р. Згідно листа Міністерства культури УРСР від.04.08.1987р. №17-566/12 реорганізувати Ужгородську дитячу музичну школу №2 у школу мистецтв з відкриттям першого року навчання відділів хореографічного та образотворчого мистецтва.

11. Електронний ресурс. URL: <http://artedu.uz.ua/zam.html>

REFERENCES

1. Voloshchuk, A. V. (2012). *Systema khudozhnoi osvity shkolariv u spadshchyni Zoltana Bakoniia (1946–1989 rr.)*. [The system of art education of schoolchildren in the legacy of Zoltan Bakoni (1946–1989)]. Kyiv.
2. Kiiak, M. Y. peredmova Nebesnyk, I. I, (2006). *Vid khudozhno-promyslovoho uchylshcha do Zakarpatskoho khudozhnogo instytutu*. [From the Art and Industrial School to the Transcarpathian Art Institute]. Uzhhorod.
3. *Kulturno-mystetska osvita: zvit pro robotu u 2017–2018 navchalnomu rotsi ta prioryetni napriamky roboty u 2018-2019 n. r.* [Cultural and artistic education: report on the work in the 2017–2018 academic year and priority areas of work in the 2018–2019 academic year]. Uzhhorod.
4. *Zakon Ukrainy «Pro pozashkilnu osvitu» / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. [Law of Ukraine «On Extracurricular Education» / Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine].
5. *Interviu z Roman Elinoiu Oleksandrivnoiu* (13.03.2019). [Interview with Roman Elina Alexandrovna].
6. Melentiev, O. B. (2013). *Teoriia i metodyka pozashkilnoi osvity*. [Theory and methods of extracurricular education]. Uman.
7. Milenin, V. M. (2013). *Innovatsiina model vykhovnoho prostoru suchasnoho pozashkilnoho navchalnoho zakladu*. [Innovative model of the educational space of a modern out-of-school educational institution]. Kyiv.
8. Nebesnyk, I. I. *Khudozhnia osvita na Zakarpatti u KhKh stolitti : istoryko-pedahohichnyi aspekt*. [Art education in Transcarpathia in the twentieth century: historical and pedagogical aspect]. Uzhhorod
9. *Optyimizatsiia vykhovnoho potentsialu pozashkilnoho navchalnoho zakladu*. (2012). [Optimization of the educational potential of out-of-school educational institution]. Kyiv.
10. *Potochnyi arkhiv Uzhhorodskoi shkoly mystetstv. Upravlinnia kultury. Nakaz №240a vid 31.09.1987r 10*. [Stream archive of the Uzhgorod school of mystery. Management of culture. Order No. 240a dated 09/31/1987].
11. Elektronnyi resurs. URL: <http://artedu.uz.ua/zam.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СОФІЛКАНИЧ Марина Іванівна – аспірант Мукачівського державного університету, викладач закарпатської академії мистецтв.

Наукові інтереси: естетичне виховання засобами образотворчого мистецтва, позашкільна система освіти Закарпаття.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SOFILKANYCH Marina Ivanivna – Postgraduate Student of Mukachevo State University, lecturer at the Transcarpathian Academy of Arts.

Circle of scientific interests: aesthetic education by means of fine arts, extracurricular education system of Transcarpathia.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК: 78.03:780.64

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-209-212

СТЕПАНОВА Анна Олександрівна –

викладач кафедри музично-інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4715-3840>

e-mail: golden.saxanna@gmail.com

**СУЧАСНА НАУКОВА ДУМКА
ПРО РОЗВИТОК ДУХОВОЇ МУЗИКИ ТА ВИКОНАВСТВА**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі розвитку музичної педагогіки надзвичайно актуальними є питання розвитку духовної музики та виконавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема наукових досліджень виникнення та розвитку духовної музики була предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних дослідників. До таких слід віднести монографічні праці В. М. Апатського, В. О. Богданова, Р. А. Вовка, В. С. Гришки, А. Я. Карпяка, П. Ф. Круля, С. Я. Левіна, Г. П. Марценюка, О. С. Пло-хотнюка, Д. Р. Рогаль-Левицького, Ю. А. Усова, Rault Lucie, Margaret J. Kartomi та ін.

Останнім часом ця проблема розглядається переважно у науково-педагогічному аспекті, що сприяє не тільки розвитку виконавської майстерності музикантів-духовиків, а й підвищенню ефективності їхньої професійної підготовки в навчальних закладах України. Методи дослідження ґрунтуються на діалектичному взаємозв'язку історичного, соціологічного та аналітичного підходів і порівняльного аналізу, що дає змогу найбільш ефективно обґрунтувати та побудувати зміст навчального процесу професійної підготовки музикантів-духовиків.

Мета статті – висвітлення змісту основних монографічних робіт, створених на основі дисертаційних досліджень.

Виклад основного матеріалу

дослідження. Останні десятиліття дали українській духовій музиці та виконавству ряд фундаментальних праць, які увійшли у скарбницю українського музикознавства і потребують подальшого дослідницького вдосконалення. Ці дослідження можна умовно поділити на чотири основні напрямки:

- вітчизняні та зарубіжні дослідження, тематика яких пов'язана з історією розвитку духових інструментів та виконавства, їхньої ролі у розвитку загальної світової та вітчизняної музичної культури;

- дослідження, предмет яких пов'язаний із удосконаленням техніки виконавства на духових інструментах у відповідності з їхньою класифікацією: деревинні, мідні;

- дослідження з проблем підготовки педагогічних кадрів із навчання гри на духових інструментах, керівників духових музичних колективів»;

- фундаментальні монографічні роботи, навчальні посібники, які визнані в професійних колах на державному рівні та рекомендовані для поширення, вивчення та застосування в практичній роботі.

Значним внеском у розвиток історії української духовної музики є монографія П. Ф. Круля «Національне духове інструментальне мистецтво українського народу», в якій здійснено теоретичне осмислення проблем генезису духового інструментарію в національній музичній культурі України, який впливає з світового інструментознавства

Ще одна фундаментальна праця П. Ф. Круля «Східнослов'янська інструментальна культура: історичні витoki і функціонування» присвячена духовому музичному інструментарію, який акцентував увагу на перші варіанти застосування духових інструментів в оркестрі народної художньої творчості.

Великого значення у навчальному процесі по підготовці музикантів-духовиків набув навчальний посібник професора П. Ф. Круля «Духовий інструментарій в історії музичної культури України», який містить свідчення про духовий музичний інструментарій України, який охоплює досить велику кількість різнозвучних за своїм характером інструментів, що виготовлялись як самим виконавцем, так і майстром способом [5].

До наукових історичних видань, що використовуються в навчальному процесі слід віднести монографію професора В. О. Богданова «Історія духового музичного мистецтва України: Від найдавніших часів до початку ХХ ст.», яка написана на матеріалі дисертаційного дослідження і має два видання. У монографії розглядається еволюція духового музичного мистецтва України як історичний процес, пов'язаний з інструментарієм і концертною практикою. Крім того, простежується взаємодія двох факторів, що стимулювали розвиток української духової музичної культури: а) становлення музичної освіти; б) поєднання громадського життя з музичним.

Значним і одним із самих важливих доробком в історії духової музики України слід вважати двохтомну працю В. О. Богданова і Л. Д. Богданової «Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст.», яка присвячена історії духового музичного мистецтва України від витоків до початку ХХ ст. [2].

Великого значення в науково-навчальному плані мають наукові праці українського академіка, професора, фаготиста В. М. Апатського Це історичні фундаментальні розвідки:

– «История духового музикально-исполнительского искусства», яка присвячена історії духового музично-виконавської мистецтва від найдавніших часів до ХХІ століття. Паралельно із західноєвропейським висвітлюються основні віхи історії духового виконавства України.

– «История духового музикально-исполнительского искусства» (книга II), яка присвячена історії духового музично-

виконавського мистецтва в період середини ХІХ – початок ХХІ століття.

– Посібник В. М. Апатського «Основы теории и методики духового музикально-исполнительского искусства» є одним із основних навчальних посібників для вищих навчальних закладів, що готують професійних музикантів-духовиків [1].

Заслугує уваги історико-біографічна праця Р. А. Вовка «Портрети корифеїв», у якій представлено творчі портрети провідних педагогів кафедри дерев'яних духових інструментів НМАУ ім. П. І. Чайковського, які своєю діяльністю сприяли, сприяють і надалі сприятимуть подальшому розвитку та процвітанню духового інструментального мистецтва та вітчизняної музичної культури [3].

До цього ряду слід віднести науково-методичну працю І. С. Гришки та О. П. Гормона «Теорія і методика постановки виконавського апарату трубача», у якій розглядаються питання теорії і методики постановки виконавського апарату трубача, функцій і взаємодії його складових у процесі гри на трубі.

Монографія Г. П. Марценюка «Українське тромбонне виконавство в контексті європейського духового музичного мистецтва» є першим дослідженням з історії розвитку та проблем становлення українського тромбонного виконавства. На основі систематизації фактичних даних простежено й узагальнено джерела формування і розвитку регіональних тромбонних шкіл.

У монографії А. Я. Карпяка «Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста» вперше в українському музикознавстві наданий аргументований критичний аналіз ключовим питанням та проблемам розвитку сучасного флейтового мистецтва. Визначаючи первинні пріоритети у формуванні виконавської майстерності флейтиста, автор зосереджує увагу на прогресивних положеннях психофізіологічної методичної школи, впроваджуючи у флейтовий фах нове тлумачення явища артикуляції [4].

Книга О. С. Плохотнюка «Професія – трубач. В. М. Лисенко (історичні нариси і методика організації щоденних самостійних занять трубача)» присвячена творчій спадщині видатного українського трубача Лисенка Володимира Миколайовича – талановитого музиканта-педагога, трубача-віртуоза, виконавська творчість якого мала великий вплив на розвиток мистецтва гри на трубі не тільки в Луганську, але й далеко за

його межами.

Заслуговує уваги і монографічне видання І. С. Гришки «Звукоутворення як важлива складова технічної досконалості трубача (історія, теорія, методика, практика)», у якому розглядаються історичні, теоретичні, методологічні та естетичні питання трубного виконавства: з'ясовується роль труби в мистецько-культурних соціумах різних епох, аналізуються традиційні та сучасні підходи до проблем звуковидобування при грі на трубі.

Одним із самих значних видань середини ХХ ст. слід виділити російських авторів: чотирьох томну працю видатного композитора, музикознавця Д. Р. Рогаль-Левицького «Сучасний оркестр» та відомого виконавця та педагога Ю.О. Усова «Історія вітчизняного виконавства на духових інструментах» та «Історія зарубіжного виконавства на духових інструментах», у яких автор найбільш повно і глибоко розкриває історію виникнення духових інструментів та духової музики від найдавніших часів до сьогодення [7].

Друга робота Ю. О. Усова «Історія зарубіжного виконавства на духових інструментах» присвячена розкриттю основних історичних етапів виникнення та розвитку духового виконавства в історії світової музичної культури. Автор, висвітлюючи проблему, шляхи розвитку виконавства на духових інструментах умовно поділяє на два етапи. Витоки першого починаються у часи Стародавнього Єгипту, Стародавньої Греції, Стародавнього Риму. Початком другого етапу автор вважає XVII ст. (1607 р.), коли видатний італійський композитор Клаудіо Монтеверді (Claudio Giovanni Antonio Monteverdi; 1567–1643) об'єднав існуючі у той час струнні, духові, клавішні та ударні інструменти в одне ціле і, таким чином, створив оркестр [8].

Робота С. Я. Левіна «Духові інструменти в історії музичної культури» складається з двох частин. У першій частині висвітлюється історія розвитку дерев'яних і мідних духових інструментів з найдавніших часів до другої половини XVIII століття. Особлива увага звернена не тільки на розвиток духової музики у різних регіонах, а і на особливості використання духових інструментів у творчості композиторів різних епох [6].

Серед наукових досліджень дальнього зарубіжжя з питань історії виникнення духових музичних інструментів та виконавства слід відзначити роботи останніх років, які мають найвідомішу популярність у

провідних навчальних закладах. Серед них роботи відомої французької професорки, етномузикознавця, викладача у Національному музеї природної історії Сорбонського університету (Франція) Люсі Раулт (Rault Lucie), зокрема, її дві фундаментальні праці «Музичні інструменти у світі» (Instruments de musique du monde) та «Музичні інструменти: глобальне дослідження традиційного музикування: огляд по всьому світу традиційних музичних рішень» (Musical Instruments: A Worldwide Survey of Traditional Music-making) [9].

Заслуговують уваги роботи австралійської дослідниці музичних інструментів – професорки музики Університету Монаш (Австралія) Маргарет Картомі (Margaret Kartomi), яка є авторкою численних книг, у тому числі «Поняття та класифікація музичних інструментів» (Classifications of Musical Instruments) [10].

При порівнянні результатів нашого дослідження з роботами інших авторів слід зазначити, що наше дослідження вирізняється історико-теоретичним підходом до розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах і характеризується основними напрямками, предмет яких охоплює: історію розвитку духових інструментів; удосконалення прийомів гри та виконавства; професійну підготовку музикантів-духовиків; перспективи розвитку духової музики та її ролі в світовому музичному мистецтві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі вище викладеного слід зазначити, що стан науково-теоретичної думки з питань розвитку духової музики та виконавства на духових інструментах має велику історію, яка починається з найдавніших часів. Історіографію наукових досліджень із цих питань можна умовно розділити на чотири напрямки, які охоплюють: вітчизняні та зарубіжні наукові дослідження (дисертації), тематика яких пов'язана з історією розвитку духових інструментів та виконавства; дослідження (дисертації та наукові праці), предмет яких пов'язаний із удосконаленням техніки виконавства на духових інструментах у відповідності з їхньою класифікацією: деревинні, мідні; дослідження (дисертації) з проблем підготовки педагогічних кадрів із навчання гри на духових інструментах, керівників духових музичних колективів; фундаментальні монографічні роботи, навчальні посібники, які визнані у професійних колах на державному рівні та рекомендовані для поширення. Наукові праці

монографічного та навчального характеру, створені на основі дисертаційних досліджень – це один із основних напрямків сучасної наукової думки з питань історії та теорії духової музики.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Апатський В. Н. (2010) *История духового музыкально-исполнительского искусства*. ТОВ «Задруга», 2010. 320 с.

2. Богданов В. О., Богданова Л. Д. (2007) *Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХ ст.* В 2-х томах. Т.1. Харків: ФОП Сілічев С. О., 2013. 384 с.

3. Вовк Р. А. (2013) *Портрети корифеїв*. К. : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. 225 с.

4. Карпак А. Я. (2013) *Концепційні засади художнього мислення сучасного флейтиста: монографія*. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2013. 378 с.

5. Круль П. Ф. (2010) *Національне духове інструментальне мистецтво українського народу: малодосліджені сторінки історії*. К. : Вид-во НАН України. 2000. 324 с.

6. Левин С. Я. (1973) *Духовые инструменты в истории музыкальной культуры*. В 2-х частях. Л. : Музыка, 1973. 264 с.

7. Рогаль-Левицкий Д. Р. (1953-56) *Современный оркестр*. В 4 т. М. : Государственное музыкальное издательство, 1953-1956.

8. Усов Ю. А. (1975) *История зарубежного исполнительства на духовых инструментах*. М. : Музыка, 1978. 184 с.

9. Rault Lucie (2000). *Instruments de musique du monde*. Paris: Hervé de La Martinière, coll. Patrimoine, 2000. 232 p.; Rault, Lucie. *Musical Instruments: A Worldwide Survey of Traditional Music-making*. Paris: Thames & Hudson Ltd, 2000.

10. Margaret J. Kartomi (1990) *On Concepts and Classifications of Musical Instruments*. The University of Chicago Press – Chicago/London 1990.

REFERENCES

1. Apatskiy, V. (2010). *Istoriya dukhovogo muzykal'no-ispolnitel'skogo iskusstva*. [History of brass music and performing arts].

2. Bogdanov, V., Bogdanova, L. (2007). *Історія духового музичного мистецтва України: від найдавніших часів до початку ХХХ ст.*

[History of wind music art of Ukraine: from ancient times to the beginning of the XX century]. Kharkiv.

3. Vovk, R. (2013). *Portreti korifeiv*. [Portraits of luminaries]. Kiev.

4. Gishka, Í., Gorman, O. (2013). *Teoriya i metodika postanovki vikonavs'kogo aparatu trubacha: Navchal'no-metodichniy posibnik*. [Conceptual principles of artistic thinking of a modern flutist: a monograph]. L'viv.

5. Krul', P. (2010). *Natsional'ne dukhove instrumental'ne mistetstvo ukraïns'kogo narodu: malodoslidzheni storinki istorii*. [National wind instrumental art of the Ukrainian people: little-studied pages of history]. Kiev.

6. Levin, S. (1973). *Dukhovyye instrumenty v istorii muzykal'noy kul'tury*. [Wind instruments in the history of musical culture]. Leningrad.

7. Rogal'-Levitskiy, D. (1953-56). *Sovremennyy orkestr*. [Contemporary orchestra]. Moscow.

8. Usov, YU. (1975). *Istoriya zarubezhnogo ispolnitel'stva na dukhovyykh instrumentakh*. [History of foreign performance on wind instruments]. Moscow.

9. Rault Lucie (2000). *Muzykal'nyye instrumenty mira*. [Instruments de musique du monde]. Paris.

10. Margaret J. Kartomi (1990). *O ponyatiyakh i klassifikatsiyakh muzykal'nykh instrumentov*. [On Concepts and Classifications of Musical Instruments]. Chicago/London.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТЕПАНОВА Анна Олександрівна – викладач кафедри музично-інструментальної підготовки ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: дослідження сучасної наукової думки про розвиток духової музики та виконавства.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STEPANOVA Anna Oleksandrivna – Lecturer of the Department of Music and Instrumental Training of the State Institution «Southukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky».

Circle of scientific interests: research of modern scientific thought about the development of wind music and performance.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК 81.367.335

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-213-218

ЩУПКО Світлана Олександрівна –

викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності

Західноукраїнського національного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9094-0415>

e-mail: supkonina@gmail.com

СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ – СВОЄРІДНЕ ГРАМАТИЧНЕ УТВОРЕННЯ

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Роль української мови в навчальному процесі у формуванні особистості має важливе значення. Особливого значення набуває вміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в стрімкому потоці нової інформації. Синтаксисові відводиться центральне місце в граматичній системі мови. Це зумовлюється тим, що саме сфері синтаксису належать ті мовні одиниці, які безпосередньо служать для спілкування людей і безпосередньо співвідносять повідомлюване з реальною дійсністю. Речення являє собою центральну одиницю синтаксису, що давно привертає до себе увагу вчених.

Шкільна граматики має бути тісно пов'язана із синтаксисом складного речення. Визначаючи зміст шкільного курсу української мови, треба враховувати потребу системного підходу, всебічного висвітлення мовних явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Синтаксис та методика його навчання в різних аспектах – комунікативному, структурному, типологічному, семантичному та ін. досліджували такі відомі науковці як В. Бабайцева, Ф. Буслаєв, Г. Гаврилова, П. Дудик, А. Загнітко, Н. Іваницька, Г. Калашникова, С. Караман, К. Шульжук, О. Пешковський та ін.

Дослідники акцентують увагу на зв'язку словосполучень, простих та складних речень зі значущістю граматичних форм, що враховують семантичний характер синтаксису.

Провідна ідея сучасного вчення про речення – утвердження його центрального місця в граматичній системі мови, виняткової ролі в мовленнєвій діяльності та комунікації. Вчені-синтаксисти розглядають речення як складне та різнопланове утворення в усій багатоаспектній системі його складників. Але на сучасному етапі існують розбіжності у розумінні мовознавцями співвідношення «речення – висловлення – предикативний центр». Також

залишаються дискусійними питання, пов'язані з класифікацією односкладних, простих і складних речень.

Мета статті – з'ясувати, яку роль відіграє складне речення у граматичній системі української мови, дослідити, чому речення являє собою центральну, найважливішу одиницю синтаксису.

Виклад основного матеріалу дослідження. Складне речення – своєрідне граматичне утворення, що протиставляється в синтаксичній системі простому реченню. У функціонуванні складного речення як граматичної одиниці помітні насамперед такі дві особливості, що відрізняють його від простого речення:

1) до складного речення входить кілька поєднаних сурядним або підрядним зв'язком частин, які за своєю внутрішньою структурою нагадують прості самостійні речення;

2) співвідношення між граматичною будовою складного речення і його семантикою полягає в тому, що частини складного речення втрачають свою самостійність і загальне значення складного речення не зводиться до звичайної суми значень його складових частин.

Отже, складне речення – синтаксична одиниця, утворювана граматичним зв'язком між кількома складовими частинами, які щодо внутрішньої будови, як правило, ізоморфні з простими самостійними реченнями, але своєю сукупністю утворюють одну комунікативну одиницю вищого граматичного порядку.

До того ж складне речення не є механічним зчепленням кількох простих речень. Складним реченням властиві своєрідні семантичні та граматичні закономірності, завдяки поєднанню яких вони і виділяються в граматичній системі української мови.

В. Белошاپкова розглядала складне речення з трьох точок зору – формально-граматичної, семантичної та комунікативної – і давала таке його визначення: «Складне речення може бути визначено як об'єднання предикативних одиниць на основі

синтаксичного зв'язку, побудовано за тією чи іншою структурною схемою і призначене для функціонування як одна комунікативна одиниця [1, с. 160]. Наприклад: *День від дня холоднішало, опадало листя, пташки хутко збиралися великими зграями й дзвінко, галасливо прощалися з рідними лісами й полями (О. Іваненко).*

Орієнтуючись на працю В. Белошпаквої, визначення складного речення дали такі автори українських граматики, як Вихованець, А. Кашук, А. Грищенко, А. Медушевський та інші. Так, у «Граматиці української мови» І. Вихованця, К. Городенської, А. Грищенка зазначено: «...складне речення є сполученням предикативних одиниць, побудованих за відповідною структурною схемою і призначених для функціонування в ролі цілісної одиниці повідомлення» [5, с. 155].

Однак на цьому пошуки оптимального варіанту визначення складного речення не закінчуються. У 2005 році відновилося старе тлумачення складного речення як поєднання простих речень. Вчення про складне речення – важлива та неоднозначна проблема, яка потребує свого остаточного вирішення.

Для методики вивчення складного речення в основній школі важливо вказати суттєву різницю між простим реченням та складним. Ознаки за якими складне речення відрізняється від простого:

1) просте речення складається з певних слівформ, тобто елементів, значно відмінних від речення; складне речення складається з предикативних одиниць, тобто з елементів більш близьких до поняття складного речення;

2) просте речення – структура монопредикативна, складне речення – поліпредикативна;

3) для простого речення предикативність є його граматичним значенням; у складному реченні предикативність характеризує якість складових частин. Граматичним значенням складного речення є відношення між його частинами;

4) складне речення відрізняється від простого тим, що воно будується за особливими узагальненими зразками (структурними схемами, моделями), відмінними від зразків простих речень.

Характерною рисою для складного речення фахівці вважають також комунікативну цілісність, яка досягається за допомогою інтонації, розташування слів і складових частин. Мовознавці вирізняють такі засади вираження синтаксичних зв'язків у складному реченні: сполучники, сполучні

слова, інтонацію, порядок частин.

За наявністю сполучних засобів складні речення розподіляються на сполучникові (наприклад: *Повітря тремтить від спеки, і в срібнім мареві танцюють далекі тополі (М. Коцюбинський)*) та безсполучникові (наприклад: *Не бійтесь заглядати у словник: це пишній яр, а не сумне провалля (М. Рильський).*

Складні сполучникові речення поділяються за кількістю складових частин і за характером зв'язку між ними.

За кількістю складових частин розрізняються складні речення мінімальної та багатокомпонентної конструкції (складні речення ускладненого типу). Головною ознакою останніх є наявність у їх будові менш, ніж трьох предикативних частин (наприклад: *Коли сонце сховалось за горою, ми вирішили йти додому біля старого озера, яке чарувало всіх своїм незвичайним лататтям. На небі жодної хмаринки, а земля парує, і над полем мерехтить марево (О. Копиленко).*

У залежності від виду зв'язку між частинами та засобами його вираження складні сполучникові речення поділяються на складносурядні та складнопідрядні.

За період існування теорії складного речення виявилися розбіжності у визначенні принципів такого розподілу. Так, у 50-ті роки зазначалося, що розподіл на складносурядні та складнопідрядні речення здійснюється на основі смислових відношень. Деякі фахівці вважали, що речення зазначених конструкцій можна розрізнити за синтаксичними зв'язками та засобами їх вираження.

На думку В. Белошпаквої, структурна схема складного речення зумовлюється видом синтаксичного зв'язку між його компонентами та засобами його вираження, будовою предикативних одиниць, порядком розташування складових частин.

Вчена називає три основні ознаки, які використовують для послідовної багаторівневої класифікації складних синтаксичних конструкцій: 1) наявність або відсутність засобів зв'язку для об'єднання предикативних частин. На цій підставі розрізняються класи сполучникових і безсполучникових речень; 2) протиставлення сурядності і підрядності предикативних частин у галузі сполучникових конструкцій; 3) віднесеність однієї предикативної частини складнопідрядного речення до одного слова іншої частини або до усієї частини як до одного цілого (розчленовані та нерозчленовані складнопідрядні речення [1, с. 156–157].

Як зазначалося вище, складні речення розподіляються на сполучникові та безсполучникові. Вперше в проблемі безсполучникових речень приділив увагу О. Пешковський. Фахівець виходив з того, що прості речення поєднуються у складне за допомогою сполучників, сполучних слів та інтонації, а інтонація, на думку вченого, може відповідати певним сполучникам. Тому за характером інтонації О. Пешковський розподілив складні безсполучникові речення на складносурядні та складнопідрядні. Такий погляд на складні безсполучникові речення довго утримувався в лінгвістичній науці.

У 50-ті роки була надрукована робота М. Поспелова, в якій вказувалося, що безсполучникові складні речення – це особливий вид речень з певною семантично-структурною будовою. М. Поспелов зазначав, що необхідно розрізняти складні безсполучникові речення однорідного та неоднорідного складу. Речення однорідного складу він поділяв на перелічувані та зіставні конструкції. Речення неоднорідного складу вчений поділяв на зумовлені, пояснювальні, приєднувальні та причинно-наслідкові конструкції. Але в основу класифікації М. Поспелова було покладено врахування семантичних факторів. Тому виникли інші класифікації.

На далі проблема безсполучникових складних речень зветься, як зазначав С. Дорошенко, до двох питань – обґрунтування граматичної природи складного безсполучникового речення та виявлення наукових засад класифікації безсполучникових складних речень.

Стосовно цих питань С. Дорошенко зазначав: «...відсутність чіткого вираження сурядності чи підрядності у безсполучникових реченнях позбавляє можливість знайти пряму їх відповідність у системі сполучникових утворень, щоб стверджувати про однотипність їх граматичного зв'язку. Те, що між названими різновидами безсполучникових речень і складносурядними та складнопідрядними конструкціями немає відповідності у вираженні такого зв'язку, заперечує можливість використання принципу підстановки сполучників і сполучних слів як методу встановлення типу синтаксичного зв'язку між компонентами безсполучникових речень» [6, с. 152].

Безсполучникові складні речення С. Дорошенко зарахував до розряду сурядних, оскільки в них немає сполучних елементів, завдяки чому вони схожі на самостійні речення. У різні часи подібні

погляди висловлювали й інші вчені.

Помітною віхою у становленні теорії безсполучниковості було принципово нове тлумачення безсполучникових складних речень як самостійного структурно-семантичного типу, що існує незалежно від сполучникових утворень.

Не можна ізолювати безсполучникові речення від сполучникових настільки, щоб не бачити спільності між ними. Заперечення традиційного уявлення про безсполучникові конструкції поклало початок протилежній тенденції у вивченні їх семантичних і граматичних ознак.

Склалося два головні напрямки в трактуванні безсполучникових речень:

1) традиційний, за яким вони розглядаються як семантичні і граматичні різновиди складносурядних і складнопідрядних речень;

2) новий, що визнає складні безсполучникові конструкції самостійним структурно-семантичним типом, незалежним від сполучникових складних структур.

Визнання безсполучникових речень окремим структурно-семантичним типом сприяло переростанню питання про них у самостійну теоретичну проблему, яка була підготовлена всім ходом розвитку синтаксичної теорії.

У 80–90-ті роки методисти працюють над проблемою розвитку вмінь учнів основної школи вживати складні речення в усному та писемному мовленні. У ці роки в підручниках з рідної мови з метою формування в учнів вмінь будувати складні речення пропонувалися такі вправи: порівняння простих і складних речень, виявлення простих і складних речень у тексті, визначення кількості простих речень у складному реченні, виявлення способу зв'язку простих речень у складному реченні, пояснення розділових знаків у складних реченнях, визначення головних членів речення у складному реченні, розстановка пунктуаційних знаків в середині складного речення, визначення межі простих і складних речень у надрукованому без пунктуаційних знаків тексті, утворення складних речень із простих за допомогою сполучників і без них, доповнення складних речень, порівняння складних речень і речень з однорідними членами, письмові відповіді на запитання відновлення деформованих складних речень, диктанти, письмові перекази, твори.

С. Дорошенко, який докладно проаналізував безсполучникові конструкції на матеріалі української мови, виділяє їх в окремий тип речень і здійснює їх аналіз на

основі протиставлення сполучникових та безсполучникових конструкцій. У шкільних підручниках безсполучникові складні речення виділяються в окремий тип. Зв'язок між частинами безсполучникових утворень прирівнюється то до сурядного, то до підрядного, то визначається як недиференційований.

Зіставлення безсполучникового зв'язку зі сполучниковим, прирівнювання його до сурядного чи підрядного, виділення цього зв'язку як недиференційованого видається не зовсім правомірним. «Розмежування сурядності і підрядності стосовно безсполучниковості виявляється неможливим, хоча в семантичному плані між різними видами безсполучникових, складносурядних і складнопідрядних речень встановлюється цілком визначена співвідносність» [6, с. 159].

Виходячи з цього, безсполучникові складні сполучення (не речення) розглядаються за межами синтаксису складного речення, оскільки до переважної більшості таких сполучень не можна застосувати термін «складне речення». Отже, відношення між ними не можуть диференціюватись на сурядні та підрядні. Їх відношення можна кваліфікувати лише зі смислового боку. Тому безсполучникові складні конструкції вважаються особливими синтаксичними утвореннями співвідносними певною мірою з складними реченнями. Однак вони відрізняються від останніх тим, що в них відсутній сполучниковий чи займенниковий зв'язок між частинами.

Виділення ж окремого безсполучникового зв'язку поряд з сурядним і підрядним не є обґрунтованим, оскільки сурядність і підрядність, з одного боку, і безсполучниковість, з іншого, не є явищами одноплановими: безсполучниковість – це не граматичний зв'язок, отже, на одному рівні їх розглядати не можна.

Важливе місце при вивченні синтаксису складного речення в основній школі займає тема: «Багатокомпонентне складне речення». В сучасній лінгвістиці багато труднощів пов'язано з класифікацією елементарних складних речень. Класифікація складних багатокомпонентних речень лише починає створюватись.

Напевно, однією з найбільш науково-обґрунтованих є класифікація Г. Калашникової, за якою виділяється п'ятнадцять моделей поліпредикативних конструкцій на основі врахування таких важливих ознак складного багатокомпонентного речення, як наявність рівнів членування, тип зв'язку на

першому рівні членування, мінімальний кількісний склад частин [7, с. 159].

Калашникова встановлює п'ятнадцять моделей, визначаючи серед них моделі першого ярусу, структурний мінімум яких становить три компоненти; другого ярусу, який складають чотирикомпонентні речення; третього – структурний мінімум якого становлять п'ять компонентні конструкції. При цьому в класифікації вченої поєднуються одночасно як конструктивні для встановлення відповідної моделі і види, і різновиди зв'язку, тому визначаються, наприклад, моделі з сурядністю і послідовною підрядністю, з сурядністю і супідрядністю.

Найпоширенішу модель серед багатокомпонентних речень складають речення з послідовною підрядністю. Ознакою цих конструкцій є те, що в них лише перший підрядний компонент перебуває у прямому, безпосередньому зв'язку з абсолютно незалежною у синтаксичному відношенні головною частиною. Друга і наступні підрядні частини цього речення залежать уже не від абсолютно незалежної частини, а від попередньої підрядної. Усі підрядні речення, за винятком останнього, одночасно виступають і як підрядні щодо попередньої частини, і як головні стосовно підрядної частини, що розташована безпосередньо біля них. Наприклад: *«Тепер ми знаєм, звідки сили брали ви, щоб так прожити ув однім житті життів багато, повно і натхненно» (І. Драч).*

Поширеним реченням є речення двоступеневої підрядності: спочатку йде головне речення, за ним підрядне першого ступеня, далі – підрядне другого ступеня і т.д. Наприклад: *«Хтось з дітей сказав, що чув від свого діда, ніби тут поблизу є печери, в яких козаки Богдана Хмельницького переховували свій порох та зброю» (І. Цюпа).*

Нерідко підрядні речення одного ступеня, що йдуть після головної частини, розриваються підрядними наступних ступенів. Наприклад: *«Ще за якийсь час Володимир Гейко відчув, що хвилі, які біжать до берега нестримною чередою, не допомагають йому, а навіть перешикоджають, беруть його на свої піняві ступні і кидають назад» (Д. Ткач).*

Речення з неоднорідною супідрядністю на відміну від інших багаточленних конструкцій неможливо конструювати на базі головної частини, здатної підпорядковувати підрядне тільки одного семантико-граматичного типу. Наприклад:

«Сонце, хоч і піднялося невисоко, світить яскраво, як може воно світити тільки в розпалі літа».

Вчений К. Ф. Шульжук вказує на три різновиди неоднорідної супідрядності: комбінована, конструкції з приодночленною супідрядністю, конструкції з різночленною супідрядністю.

Речення з однорідною супідрядністю – це такі речення, в яких при одній головній частині наявні дві і більше підрядних, що пояснюють якийсь член головної частини чи всю головну частину в цілому. В одних випадках уся супідрядна частина відноситься до головної як єдине ціле. Як правило, підрядні частини в такому разі обов'язково поєднуються між собою сполучниками сурядності: *«Знову згадалось, як їхав у білий світ, а він котився йому в очі своїми осінніми барвами»*; *«Хоч Галька була старшою за мене аж на два роки, а Сердюків Антон уже парубкував, нас усіх записали до першого класу»* (П. Панч).

Сучасний аспект системи багатокомпонентних складних речень передбачає розгляд семантики та сполучуваності предикативних частин таких конструкцій. Види підрядних частин у багатьох випадках зумовлюються семантичними властивостями головних та елементів, з яких вони складаються. У першу чергу це стосується одночлених складнопідрядних речень, тобто конструкцій, в яких функцію однорідних супідрядних виконують підрядні з'ясувальні, підрядні займенниково-означальні та присубстантивно-означальні.

К. Шульжук окремо виділяє складні речення з сурядністю і підрядністю та складні речення з підрядністю і сурядністю [10, с. 128–129]. Ведучим вважається той зв'язок, що йде першим. Речення *«Печаль житніх степів стояла в очах хліборобів, і вони ніяк не могли збагнути для чого їм треба було поховати свою святиню – зерно»* (М. Стельмах).

«По обидва боки шляху лежали не займані землі, які чергувалися з перелісками, а далі синіла смуга лісу» (П. Панч) – це складне речення з підрядністю і сурядністю. Очевидно, немає потреби доводити, що ведучим і в першому, і в другому випадках виступає сурядний зв'язок, що, підтверджують і сучасні мовознавці, які залишають поза увагою внутрішні зв'язки між частинами таких структур і визначають їх як складносурядні.

Дослідження ієрархії синтаксичних зв'язків та семантико-синтаксичних

відношень між частинами та компонентами складного багатокомпонентного речення має важливе значення на сучасному етапі розвитку синтаксису складного речення. Синтаксисові відводиться центральне місце в граматичній системі мови. Речення ж являє собою центральну одиницю синтаксису, що давно привертає до себе увагу вчених. Останнім часом у мовознавстві великий інтерес викликають проблеми значення речення, мовної та мовленнєвої семантики. Мовленнєва семантика зумовлюється лексичними значеннями слів, що складають речення. З семантикою речення пов'язано ряд проблем. Семантична структура складного речення стала об'єктом всебічного дослідження, переважна більшість лінгвістів відзначає важливість дослідження речення з погляду його значення, взаємодії семантичної та формальної структур.

У сучасній школі поняття науковості визначається перш за все методологією науки про мову, що забезпечує формування правильних поглядів на матеріальну природу рідної мови, її функції, на систему мовних засобів, на розуміння питання про зміст і форму у мові. Тільки на цій основі може бути створений справді науковий шкільний курс української мови.

У навчальному процесі роль рідної мови у формуванні особистості учня все більше посилюється. Особливого значення набуває вміння самостійно поповнювати свої знання з мови, орієнтуватися в стрімкому потоці нової інформації.

В. Сухомлинський підкреслював, що викладання мови – найважча справа. Викладати цей предмет повинні найздібніші і найталановитіші. Бо це не просто передача знань, практичних умінь, навичок. Це передусім виховання. Виховання розуму, формування думки, копіткє різьблення і ліплення найтонших рис духовного обличчя людини.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Граматична система мови по суті базується на синтаксисові речення. Роль цього розділу в шкільному курсі української мови надзвичайно велика. Систематичне вивчення синтаксису складного речення не тільки завершує роботу над комплексом мовних засобів, над усвідомленням структури мови, а й забезпечує практичне оволодіння всіма мовними засобами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Белошапкова В. А. Сложное предложение в современном русском языке. М. : Просвещение, 1987. 160 с.
2. Василюк А. Сучасні освітні системи. Ніжин: НДПУ, 2002 140 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. К. : Либідь, 1993. 172 с.
4. Гаврилова Г. Ф. Усложненное сложное предложение в русском языке. Ростов-н/Д: Изд-во Рост. ун-та, 1979. 228 с.
5. Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. К. : Наук.думка, 1991. 155 с.
6. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Х. : Вища шк., 1987. 152 с.
7. Калашникова Г. Ф. Многокомпонентные сложные предложения в современном русском языке. Х. : Выш. шк. Изд-во. при Харьк. ун-те, 1979. 159 с.
8. Караман С. О. Методика навчання української мови в гімназії / С. О. Караман. К.: Ленвіт, 2000. 272 с.
9. Рудницька О. П. Основи педагогічних досліджень / О. П. Рудницька, А. Г. Болгарський. К. : Експрес-об'ява, 2000. 162 с.
10. Шульжук К.Ф. Складні багатокомпонентні речення в українській мові. К. : Вища шк. 1986. С. 128–129.
11. Щербина В. І. Інтерактивні технології на уроках української мови та літератури / В. І. Щербина, О. В. Романенко. Харків: Видавнича група «Основи». 2005. С. 96–98.

REFERENCES

1. Bieloshapkova, V. A. (1987). *Slozhnoe predlozhenye v sovremennom russkom yazyke*. [A complex sentence in modern Russian]. Moscow.
2. Vasyliuk, A. (2002). *Suchasni osvitni systemy*. [Modern educational systems]. Nizhyn.
3. Vykhovanets, I. R.(1993). *Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys*. [Grammar of the Ukrainian language]. Kiev.
4. Havrylova, H. F.(1979). *Uslozhnennoe slozhnoe predlozhenye v russkom yazyke*.

[Complicated complex sentence in Russian]. Rostov-n/D.

5. Hryshchenko, A. P.(1991). *Skladnosuriadne rechennia v suchasni ukrainskii literaturnii movi*. [Complex sentence in modern Ukrainian literary language]. Kiev.
6. Doroshenko, S. I. (1987). *Skladni bezspoluchnykovi konstruktсии v suchasni ukrainskii movi*. [Complex conjunctionless constructions in the modern Ukrainian language]. Kharkiv.
7. Kalashnykova, H. F. (1979). *Mnohokomponentnye slozhnye predlozheniya v sovremennom russkom yazyke*. [Multicomponent complex sentences in modern Russian]. Kharkiv.
8. Karaman, S. O. (2000). *Metodyka navchannia ukrainskoi movy v himnazii*. [Methods of teaching the Ukrainian language in high school]. Kiev.
9. Rudnytska, O. P. (2000). *Osnovy pedahohichnykh doslidzhen*. [Fundamentals of pedagogical research]. Kiev.
10. Shulzhuk, K. F. (1986). *Skladni bahatokomponentni rechennia v ukrainskii movi*. [Complex multicomponent sentences in the Ukrainian language]. Kiev.
11. Shcherbina, V. I. (2005). *Interaktyvni tekhnolohii na urokakh ukrainskoi movy ta literatury*. [Interactive technologies in Ukrainian language and literature lessons]. Kharkiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЩУПКО Світлана Олександрівна – викладач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету.

Наукові інтереси: лінгвістичні засади навчання синтаксису.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

SHCHUPKO Svitlana Oleksandrivna – Lecturer of the Department of Information and Socio-Cultural Activities of the Faculty of Social Sciences and Humanities, Western Ukrainian National University.

Circle of scientific interests: linguistic principles of learning syntax.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК 378.147 : 811.12

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-219-224

СТЕПАНЕНКО Алла Вячеславівна –

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри німецької мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0609-1882>
e-mail: alistep13@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Викликом сьогодення для сучасного освітнього простору стало навчання в умовах карантину з використанням технологій дистанційного навчання. Реалії сьогодення свідчать, що цей процес потребує ряду продуманих кроків технічного, організаційного, методичного та змістового характеру. А надто значним викликом стало дистанційне навчання в умовах інклюзивної форми.

Одним з факторів є різноманітність учнів та їх неоднорідність у різних аспектах як прояв гетерогенності сучасного суспільства, що відображається і в наших школах. Це стосується вимог, які пред'являються сьогодні до сучасного навчального процесу. Крім усього іншого, цей процес включає досвід, на якому учень базується, стилі виховання батьків, знання та попередній досвід учнів, а також особливості роботи з книгами, письмовою мовою та їх інтеграцію до писемного мовлення загалом. До того ж, існують неоднорідні культурні передумови та мовні вимоги, а також загальні навички та особливості особистості учнів. Існують також відмінності у їхній робочій поставі, бажаних техніках роботи з запропонованими матеріалами, мотивації та ставлення до певних предметів, темпі роботи та навчання, наполегливості, організації навчання та пов'язаних з ними досягнень. У школі постає завдання викладання, заснованого на цій неоднорідності, як дидактично та організаційно обґрунтованого процесу. Для роботи в інклюзивному класі це має дидактичний наслідок, оскільки учнів, які мають різні потреби в навчанні та потребують різних підходів до навчального матеріалу, слід заохочувати та навіть сварити по-своєму. Освітні стандарти також констатують, що кожен учень має право на індивідуальну підтримку в інтересах рівних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Наукові дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців розглядають загальнотеоретичні та організаційно-педагогічні аспекти проблеми інклюзивної освіти (Н. П. Артюшенко, В. І. Бондар, Л. В. Будяк, І. В. Дмитрієва, О. С. Казачінер, А. А. Колупаєва, Т. В. Сак, К. Vogt (K. Vogt) та інші); особливості психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання (С. П. Миронова, Т. В. Скрипник, С. В. Сорокумова) та створення інклюзивного середовища (Т. Г. Зубарева, С. Ю. Кондратьєва, Л. Є. Олтаржевська, К. О. Островська, А. Л. Цептер (A. L. Zepfer)); формування професійної готовності педагогів до інклюзивної освіти (Т. Г. Зубарева, О. С. Казачінер, С. П. Миронова, І. Г. Россіхіна, Є. Г. Самарцева, М. К. Шеремет, Д. Герлах (D. Gerlach) та ін.

Мета статті – схарактеризувати особливості навчання іноземної мови школярів з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з вадами мовлення в умовах дистанційної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі інклюзії питання неоднорідності рівнів підготовки учнів в школі стало ще більш актуальним: після ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права людей з інвалідністю у 2009 році Україна також, як і ряд європейських країн, взяла на себе зобов'язання впровадити інклюзивну систему освіти. Як результат, навчання повинно бути доступним для всіх учнів і має запропонувати кожному учню можливості для його навчання. Внутрішня підтримка школи командою супроводу покликана забезпечити рівні можливості для всіх учнів, як тих, хто має типові розвиток, здібності і потенціал, так і тих, хто має особливі освітні потреби.

Так з одного боку інклюзивна освіта відкриває можливість диференційованого та спільного навчання, з іншого це також створює труднощі для вчителів у підготовці

та організації уроків. Оскільки орієнтація на можливості навчання, інтереси, досвід та потребу в підтримці кожного окремого учня вимагає від усіх вчителів базових знань про початковий стан підготовки учнів, а також про рівень навичок диференціації та індивідуалізації. Вчителі повинні мати можливість контролювати або координувати різні дії від різних учнів з очевидними труднощами в навчанні та відставанням у навчанні до високо обдарованих учнів у шкільному класі та ефективно боротися з недоліками у процесі навчання. Їм потрібні знання про те, як можна адаптувати свої методи навчання, зміст навчального матеріалу, самі навчальні матеріали до неоднорідності та індивідуальності учнів [1].

Крім того нові реалії сьогодення в умовах дистанційної освіти вносять свої корективи у процес підготовки вчителів та планування й організації навчального процесу. Такий стан готовності передбачає:

1. Технічні можливості, які включають наявність стабільного підключення до інтернету, приладів індивідуальної роботи (смартфон, планшет, нетбук/ноутбук, комп'ютер з наявними мікрофоном, веб-камерою та навушниками), програмне забезпечення, що підтримує програми та платформи, технічна підтримка з боку навчального закладу (сайт школи, сертифіковані навчальні платформи, інтернет-інструменти).

2. Обізнаність, інформаційно-технічна грамотність вчителя у роботі з технологіями і платформами дистанційного навчання, вміння обирати релевантну інформацію для диференційованого та особистісно орієнтованого пояснення нового матеріалу, активізації мовленнєвого матеріалу враховуючи його ймовірну адаптацію та модифікацію, спеціалізація оцінювання навчальних досягнень учня в умовах дистанційного інклюзивного навчання.

3. Мотивація учня, емоційний інтерес та доступність змісту навчання для учня, усвідомлення значення позитивних результатів оцінювання його навчання.

4. Педагогічний супровід учня з ООП батьками (особами, що їх замінюють), готовність покрокової реалізації виконання навчальної програми, дотримання режимних моментів (розклад, регулярність, послідовність), зворотній зв'язок з вчителем-предметником [2, с. 186].

На сьогодні очевидним є той факт, що питання дистанційної освіти стає дедалі актуальним, в рамках якого інклюзивний компонент дистанційного навчання є

найменш розробленим.

Щоб запобігти проблемам, усвідомити недоліки і скорегувати процес дистанційного навчання у подальшому необхідно проаналізувати наявний досвід в умовах дистанційного навчання, реальний стан готовності усіх учасників навчального процесу у новому дистанційному форматі. А реалії виявляються не завжди втішними. Так за даними дослідження ГО «Батьківська рада Кропивницького» в рамках проекту «Активні батьки Кропивницького», яке провело опитування закладів середньої освіти, вчителів шкіл міста Кропивницького було опитано 37 шкіл міста, з яких 34 навчальних заклади надали інформацію за запитом про кількість он-лайн уроків по кожному класу та кожному предмету, роботу сайтів для дистанційного навчання та батьків учнів (537 респондентів). За даними опитування батьків виявлено, що в цілому заклади освіти вчасно реагували на звернення батьків та учнів і зворотній зв'язок був. Оперативно відповідали – 85 %, час від часу – 8 %, немає зв'язку – 7 %. Щодо кількості завдань, то 75 % опитаних батьків зазначили, що їх кількість під час дистанційного навчання була задовільною (76 % відповідей – нормальна, 23 % – надмірна, 1 % – недостатня). Дані опитування містять інформацію, які форми дистанційного навчання використовували навчальні заклади: 78 % – відеоуроки, 69 % – презентації вчителя, 68 % – посилання на відео, 50 % – GOOGLE-форми, 30 % – відеоуроки МОН.

За даними опитування батьків виявлено, що їх діти виявили бажання під час навчання учні частину матеріалу опанувати дистанційно, а частину – очно. При цьому кожній третій дитині дистанційна форма навчання не сподобалась. Таким чином 41% дітей хочуть частково вивчати матеріали дистанційно, частково – очно; 30 % – не подобається дистанційне навчання; 23 % – подобається; 6 % – не відчули різниці.

Крім того нами було здійснено окреме опитування батьків (осіб, що їх замінюють) дітей з особливими освітніми потребами стосовно дистанційного навчання іноземної мови (112 респондентів), серед яких 91% представники сім'ї, 9% – опікуни дитини з ООП, учнів молодшої та середньої школи. В умовах дистанційної освіти, саме найближче оточення, в якому виховується дитина, бере на себе організаторські та виконавчі функції у супроводі в процесі навчання учня з ООП, який в режимі традиційного навчання працює у супроводі асистента вчителя або

асистента дитини. За таких умов дистанційного навчання організований вчителем процес значною мірою впливає на подальші кроки процесу та результат навчання. Дані опитування виявили, що 54% дітей мали труднощі організаційного характеру в процесі дистанційного вивчення іноземної мови, 82% потребували постійного супроводу в процесі дистанційного вивчення іноземної мови, 34% не отримували від вчителя достатньої інформації стосовно оцінювання результатів роботи.

Такі результати свідчать про необхідність врахування в сучасних умовах дистанційних та комбінованих форм навчання в інклюзивному класі та вироблення стратегій навчання, які могли б допомагати в реалізації процесу навчання іноземних мов.

Інклюзивне заняття як у форматі дистанційному так і традиційному повинно відповідати низці критеріїв, що забезпечують його ефективність з урахуванням підтриманого навчання, де супровід здійснюється не лише фахівцями в класі, а й батьками чи особами, що їх замінюють, в умовах дистанційного навчання.

Перший критерій стосується чіткого структурування заняття.

1. Фактично кожне заняття повинно бути чітко структурованим, проте заняття з іноземної мови в інклюзивному класі передбачає також окремі ритуальні та рутинні моменти, які не лише спрямовані на повторення й систематизацію навчального матеріалу, але й містять елемент очікуваного і передбачуваного, що дає учням з ООП відчуття впевненості й захищеності. Прозорість процесу на початку кожного уроку гарантує учням розуміння й усвідомлення, де вони знаходяться та чого очікувати в ході заняття [6].

Для прозорості процесу вчитель може використовувати, наприклад, флеш-картки із символами, які візуалізуються у відповідному порядку. Вони уточнюють окремі елементи години і можуть бути сигналом, стимулом для говоріння. Учні висловлюються відповідно до свого рівня мовної підготовки за допомогою флеш-карток та представлених ними елементів уроку. На початку вони користуються ключовими словами, короткими фразами іноземною мовою, поступово розмовляють використовуючи окремі речення іноземною мовою, згодом вдається використовувати правильно побудовані висловлювання з декількох речень. Коли ситуація є значущою для учнів, вони справді хочуть висловитися,

але їм може бракувати правильних мовних засобів, щоб це зробити, таким чином потрібно поступово вчитися висловлювати, представляти свої проблеми за допомогою відповідних стратегій. Цю навичку потрібно відпрацьовувати і вона повинна опрацьовуватися поряд із практичними навичками навчання лексики та граматики. Це компетентність, яка може бути використана в повсякденних мовленнєвих ситуаціях.

Ритуали на початку та в кінці заняття є важливими передумовами змістовного навчання. Так початкові та заключні ритуали, а також ритуальні формати вправ є невід'ємною частиною викладання іноземної мови в початковій та середній школі, якщо це відповідає критеріям відповідає сучасній дидактиці іноземних мов. Уроки починаються, наприклад, з вітальних ритуалів / розминок у формі пісень, римовок, співів іноземною мовою. Такий початковий ритуал допомагає учням відповідно налаштуватися, адаптуватися.

Ефективними є навчальні підходи, пов'язані зі зміною фраз, ритмізацією навчального процесу. Відповідний ритм, адекватна фазова зміна, що неодноразово рекомендується в літературі, мають особливе значення, особливо для учнів з труднощами навчання. Однак новий контекст не повинен виникати в контексті фазових змін [7]. Припустимо, що, образно кажучи, учні сидять за столом, а предмет розглядається посередині. Через короткий час, приблизно 10–15 хвилин, ця точка зору стає нудною, й увага учня починає блукати. Але зараз було б дидактично неправильно змінити тему. Швидше, учню пропонують нове місце за столом. Поглянувши з нової точки зору, тема знову стає цікавою. Фазова зміна повинна стосуватися не зміни предмета, а нової точки зору на той самий предмет. Сама ідея зберігається як можливість розширення компетенції завдяки такому підходу.

Рефлексія процесу навчання та керування ним – одна з непростих речей для учнів, яка може бути здійснена лише за підтримки та допомоги вчителя. Відтак рефлексія може стати відображенням власної думки іноземною мовою та може бути ритуалом у процесі навчання як і інші комунікативні ситуації, що реалізуються відповідно до мовної підготовки учня. Змістовне навчання та здатність оцінювати себе вимагають шляху через рефлексію над власним процесом навчання. Як частина повільного вступу, перші міркування можуть стосуватися того, що було важким чи легким:

«Ist das leicht? Ist das schwer? Hast du Probleme? Пізніше ставляться питання про те, що вивчалось або практикувалось наприкінці певного етапу уроку: «Was hast du erfahren?», «Was hast du gelernt? » Самооцінка – це не лише важливий крок у навчальному процесі, але й незалежність, креативність та впевненість у собі, що сприяють формуванню самокритичності та адекватній самооцінці, що має принципове значення.

2. Висока частка реального часу навчання

Заняття іноземною мовою мають бути в основному одномовними, щоб забезпечити учнів необхідним матеріалом. Однак бувають і ситуації, які роблять рідну мову необхідною. Однак навчальні програми також враховують, що організація уроків іноземної мови вже досягає своїх меж, що робить використання рідної мови корисним. Зважаючи на дітей, має бути вільний простір для таких ситуацій: Якщо щось незрозуміле є проблемою для розуміння окремої дитини, якщо іншомовні інструкції до вправ і завдань не зрозумілі, якщо в процесі організації навчання є непорозуміння, існують культурні відмінності, доцільно використовувати рідну мову. У всіх цих випадках мова йде про організацію класу в найширшому розумінні, при цьому стосовно рідної мови має застосовуватися принцип «чим менше, тим краще».

Окрім предметних форм навчання, існують принципи сучасної дидактики іноземних мов, що має велике значення і базується на певних принципах:

- ігрового навчання
- одномовність
- переважна усність
- комунікативна прогресія
- методологічна різноманітність
- включення міждисциплінарних аспектів
- цілеспрямованість
- особистісно-орієнтоване навчання
- постійний моніторинг стану навчання
- прозорість оцінки діяльності та чіткість критеріїв оцінки діяльності
- толерантність до помилок

Оскільки мовленнєві компетенції можуть бути сформовані лише індивідуально учнем, завдання вчителя – створити найбільш сприятливі умови для засвоєння мови.

3. Клімат, сприятливий для навчання
Слід заохочувати радість та інтерес до

вивчення мови. Для цього необхідно пройти етапи мовчання та гальмування мови. Учні, які ще не наважуються виступати перед класом, використовувати іноземну мову самостійно вголос, повинні використовувати пісні, римівки, ігри тощо для спільного репродуктивного мовлення. Зокрема, учні, орієнтовані на розвиток мовлення, навчання та емоційний / соціальний розвиток, повинні отримати методологічну адаптацію від вчителя щодо цього. Наприклад, тихе шепотіння нової лексики, перш ніж вона буде повторена вголос хором або на етапах індивідуальної роботи, може бути дуже корисною. Такий вид роботи також можна розпочати на етапі домашнього завдання.

Окрім того, учням потрібне навчання іншомовним компетенціям, де іноземна мова в центрі уваги і додаткові критерії розрізнення:

- Структурування слів, наприклад, плесканням або штампуванням.
- Рухові ігри, що вимагають рішення між короткими та довгими словами, наприклад: встаньте на праву ногу, коли почуєте коротке слово.

Важливо належним чином поводитися з помилками, які є важливими етапами в процесі оволодіння мовою. Розрізнення помилок від помилок важливо, щоб помилки та їх подолання могли бути результативними кроками.

4. Ясність, чіткість змісту

Ясність змісту означає значущі та чітко структуровані навчальні блоки для складних навчальних ситуацій, а також зрозумілих завдань. Повинна бути доступна прозорість при цьому візуалізація тут є дуже важливою, що дозволяє учню з ООП опрацювати матеріал самостійно або з відповідним педагогічним супроводом.

З тих пір, як іноземну мову викладають у початкових та спеціальних школах, тема розвитку писемного мовлення мови досліджувалась і активно дискутувалась. В учнів із порушеннями слухової обробки та сприйняття, вадами мовлення різної етіології, спостерігаються труднощі пов'язані зі зменшенням слухової пам'яті, оскільки короткочасна пам'ять занадто слабка для почутого.

Шрифт для читання, його розмір, колір як критерій сприйняття може мати велике значення для багатьох учнів з точки зору чіткості змісту. Звичайно, його слід вводити та робити доступним лише після уточнення та відпрацювання вимови. Важливо, щоб читання відтворювалось за автентичними записами зразків і технічно було доступним.

Наприклад, метод флеш-читання виявився дуже корисним для учнів початкових та спеціальних шкіл, оскільки допомагає учням краще запам'ятовувати або розпізнавати лексичні одиниці, зберігаючи цілі слова чи структури [5, с. 113]

5. Змістовне спілкування

Часті та знайомі мовленнєві ситуації на уроці слід регулярно використовувати для змістовного спілкування. З цією метою учні повинні бути забезпечені запасом мовного матеріалу, з одного боку, але з іншого боку, їм повинні бути надані можливості для творчого та експериментального використання іноземної мови. Тут завжди доступний дискурс у класі, в рамках якого відповідні виступи постійно розширюються та візуалізуються. Лише у ситуаціях, які мають для них сенс, учні будуть пробувати і закріплювати елементарні мовленнєві засоби спілкування. Важливо серйозно сприймати спілкування як ключову мету, тобто про реальну можливість учням відчувати, що вони можуть спілкуватися цією мовою, використовуючи всі свої комунікативні навички, а не просто вміти повторити вивчені речення правильно.

6. Різноманітність методів

Різні потреби учнів потребують різних соціальних та робочих форм, а також елементів спільного навчання, наприклад форм організації взаємодії в навчальному процесі («ажурна пилка», «карусель», «акваріум», «зіпсований телефон»). Кожна з форм може бути використана відповідно до реалістичних мовленнєвих ситуацій, для яких, однак, слід розробляти та пропонувати відповідні засоби мови.

Так початок уроку може бути організовано у формі навчальних станцій (Lernstationen). Тут слід дотримуватися певних правил, щоб забезпечити ефективне розширення компетенції. Станції, які пропонуються без диференціації або індивідуального підходу, ведуть до виключно тимчасової диференціації і далекі від індивідуалізації. В інтересах останньої кожна станція повинна дозволити диференційовані можливі рішення за рівнями можливого виконання завдання.

7. Індивідуальна підтримка

Для того, щоб мати можливість надати індивідуальну підтримку, вчителі повинні мати можливість навчатися різним лінгво-діагностичним методам в діапазоні своєї професійної діяльності, розрізняти результати за рівнями засвоєння мови. Поряд з методом *Chunk learning*, можливості вільного використання мови в створених

умовно-мовленнєвих ситуаціях також набувають великого значення. Взаємна підтримка у разі роботи в парах і групах з різним рівнем навчальних досягнень також повинна плануватися, однак основна увага повинна бути приділена форматам завдань. На додаток до репродуктивних та продуктивних завдань у всіх сферах вимог, слід забезпечити, щоб завдання не дозволяли лише одне рішення. Розв'язання завдань - це великий крок до індивідуалізації. Завдання повинні пропонуватися таким чином, щоб учні з ООП могли знайти індивідуальний підхід та прийти до рішення за допомогою відповідної підтримки. Тож допомога важлива для підтримки індивідуальних підходів. Формати завдань, які можна вирішити індивідуально, використовуючи відповідні засоби, орієнтовані на учнів, на відміну від диференційованих готових завдань, де диференціація завжди продиктована вчителем [4, с. 115].

8. Розумна практика мовлення

Опрацьований матеріал потрібно практикувати та повторювати різними способами (наприклад, за допомогою ігор, історій, рольових ігор, діалогів, інтерв'ю, головоломок та інших практичних вправ та завдань). Однак використання занадто багатьох різних форматів вправ може становити додаткову складність для слабких учнів, оскільки їм доводиться постійно концентрувати увагу на нових правилах і таким чином не може повністю присвятити свою увагу предмету, який слід практикувати. Навчальні матеріали завжди слід розглядати критично та ретельно підбирати, щоб визначити, чи вони насправді практикують те, що потрібно практикувати, та перш за все, наскільки вони пропонують різні підходи.

9. Прозорі очікування продуктивності навчання

Питання оцінювання результатів навчальної діяльності учня є комплексним та складним. Спостереження за результатами роботи слід фіксувати у відповідних документах (наприклад, листках спостережень, щоденниках навчання та портфоліо учня). Очевидним є факт, що в інтересах прозорості для учнів слід чітко передбачити критерії оцінки успішності на початку теми / півріччя, оскільки це полегшує учням розуміння процесу навчання та орієнтує їхні очікування. Досвід показує, що для батьків прозорість щодо критеріїв оцінювання покращує співпрацю зі школою, і питання обізнаності батьків у цьому відношенні має бути само собою зрозумілим.

10. Підготовлене навчальне середовище
Для того, щоб створити адекватне навчальне середовище, бажано надати відповідні матеріали / засоби медійної інформації, наочно відображати результати роботи, розвішувати плакати, що супроводжують тему, як можливість стимуляції говоріння. Допомога для ініціації говоріння в класі повинна бути чітко видимою. Різні словники, збірники слів, структурні посібники та інші матеріали можуть бути доступні, наприклад створити «Довідкове бюро». Дуже важливо, щоб допоміжні матеріали структурувались за тематичними критеріями, обговорювались перед етапами роботи, і щоб всі матеріали були доступні в одному місці, якщо це можливо. Це стосується всіх учнів від високого рівня навчальних досягнень до достатнього, середнього та початкового. Це один з ефективних способів запобігання формування негативних стереотипів (стигматизації) у навчання іноземної мови.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Добре структуровані уроки іноземної мови, які базуються на критеріях належного викладання та принципах сучасної дидактики іноземних мов, дають можливості реагувати на індивідуальні потреби учнів у дуже різних навчальних ситуаціях. Вчителі повинні мати сміливість відійти від підходу «викладання сторінок», тобто чистого викладання підручників. Для цього їм потрібна подальша освіта та навчання та зовнішні умови, що сприяють такому навчанню. Враховуючи вищезазначені принципи організації інклюзивного навчання такий процес уможливує ефективний супровід і підтримане навчання в умовах дистанційної освіти учнів з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Засенко В. В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти. 2002. №1. С. 34.
2. Колупасва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. К. : 2008. 272 с.
3. Лорман Т., Деспелер Д., Харві Д. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі: практичний посібник. К. : 2010. С.142–164.
4. Böttger Heiner Englisch lernen in der Grundschule. Bad Heilbrunn: Klinkhardt. 2005. 253 S.
5. Frisch Stefanie. Lesen im Englischunterricht der Grundschule – Eine Vergleichsstudie zur Wirksamkeit zweier Lehrverfahren. Tübingen: Gunter Narr. 2013. 348 S.

6. Gerlach D. Inklusion im Fremdsprachenunterricht. Zwischen Ansprüchen und Grenzen von Heterogenität, Fachdidaktik und Unterricht (srealität) Fremdsprachen Lehren und Lernen. 2015. 44(1) S. 123–137.

7. Meyer Hilbert. *Was ist guter Unterricht?* Berlin: Cornelsen Scriptor. MSW NRW (Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen) (2004), *Kernlehrplan Englisch*. [Online: http://www.schulentwicklung.nrw.de/lehrplaene/upload/klp_gs/GS_LP_E.pdf].

REFERENCES

1. Zasenka, V. V. (2002). *Rivnyy dostup do yakisnoyi osvity ditey z osoblyvymy potrebamy*. [Equal access to quality education for children with special needs].
2. Kolupaeva, A. A. (2008). *Inklyuzyvna osvita: realiyi ta perspektyvy*. [Inclusive education: realities and prospects]. Kiev.
3. Lorman, T., Deppeler, D., Harvey, D. (2010). *Inklyuzyvna osvita. Pidtrymka rozmayittya u klasi*. [Inclusive education. Support for diversity in the classroom]. Kiev.
4. Böttger Heiner *Englisch lernen in der Grundschule*. Klinkhardt.
5. Chytannya na urokakh anhliys'koyi movy v pochatkovykh shkolakh – porivnyal'ne doslidzhennya efektyvnosti dvokh metodiv navchannya. (2013). [Lesen im Englischunterricht der Grundschule – Eine Vergleichsstudie zur Wirksamkeit zweier Lehrverfahren]. Gunter Narr.
6. Herlach, D. (2015). *Vklyuchennya u vykladannya inozemnykh mov. Mizh vymohamy ta mezhamy neodnorodnosti, predmetnoyi dydaktyky ta vykladannya (real'nist'), vykladannya ta navchannya inozemnykh mov*. [Inklusion im Fremdsprachenunterricht. Zwischen Ansprüchen und Grenzen von Heterogenität, Fachdidaktik und Unterricht (srealität) Fremdsprachen Lehren und Lernen].
7. Meyer, Hil'bert. (2004). *Shcho take harne vchennya?* [Was ist guter Unterricht?]. Berlin.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТЕПАНЕНКО Алла Вячеславівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри німецької мови та методики її викладання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми сучасних технологій навчання іноземних мов.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STEPANENKO Alla Vyacheslavovna – PHD in Pedagogics, Senior Lecturer of the Department of German Language and Methods of Teaching of the Central Ukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: problems of modern technologies of foreign languages teaching.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

UDK 317. 11.78

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-225-230

BITKO Natalia Georgievna –

Lecturer of the Department of Music and Instrumental
Training of the State Institution «Southukrainian
National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky»
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-2326-1743>
e-mail: nroitenko@gmail.com

FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS OF STUDENTS-VOCALISTS

Formulation and justification of the urgency of the problem. At the present stage of development of Ukrainian society, the requirements for the personality of the teacher are significantly increasing, which is associated with global social, economic, socio-cultural changes taking place in our country and the world, as well as Ukraine's integration into the European socio-cultural space.

The main requirements for the level of teacher training are contained in such state documents as the Law of Ukraine «On Education», the State National Program «Education» («Ukraine of the XXI Century»), the State Standard of Higher Education, Conceptual Principles of Teacher Education Development and its Integration European educational space. These documents guide teachers and scientists on the comprehensive development of the specialist's personality, the acquisition of personal professionally significant qualities, the development of his creative potential, opportunities for self-realization.

In the modern pedagogical system, the functions of the teacher have significantly expanded, which requires from the teacher high mobility, ability to adapt to new conditions and demands of society, creative approach to their professional duties, high level of knowledge, skills and integrative thinking. In modern conditions of socio-cultural development, the problem of formation of value orientations of students-musicians becomes especially actual. It is generally accepted that music plays a special role in the life of the individual, due to its ability to have a profound impact on the spiritual world of a man. This action becomes much greater if the music affects not only externally (passive or active perception), but is also directly reproduced by the performer. In the process of performing, a deeper comprehension of a musical work continues, depending on its cognitive complexity, there is a positive or negative impact on the currently formed hierarchy of personal values. The value orientations of students in the process of musical performance are a prerequisite for the disclosure of aesthetic potentials, adjust not only the

musical and aesthetic interests, but also in general the needs, tastes, ideals, views of young people and more. Acquiring these qualities, the individual joins the accumulated by mankind true values of life, culture and professional activity.

The modern stage of music education is the foundation in the spiritual and moral development of the student, when the problem of value orientations of the student is considered as the most important element of the internal structure of personality, which allows to orient in the material and spiritual culture of society.

Analysis of recent research and publications. Nowadays, the quality of professional training of future music teachers has led to a significant change in the system of professional and value orientations of students. Many researchers point out that the professional and value orientations of students are often dominated by a pragmatic rather than a spiritual aspect. The value content of the profession, its spiritual and moral potential remain beyond the attention of the future teacher. According to scientists (E. B. Abdulin, G. M. Tsy-pin, E. V. Nikolaeva, A. V. Toropova, etc.) the main feature of reflexive manifestations is associated with deep and at the same time «intimate» aspects of the personality of a teacher-musician, with one's individual temperament and special personal understanding of «freedom» and «creativity» and is characterized by the relationship of logical-constructive and artistic-aesthetic beginning. As a result, the teacher-musician becomes aware of the nature and content of the attitudes of the music teacher to various cultural and professional values that determine the value content of professional orientations.

In scientific works of the last decades there are the questions connected with improvement of axiological and professionally-pedagogical preparation of the teacher of musical art and professionally-personal formation of the teacher-musician (T. Mariupolskaya, I. Medvedeva, I. Nemykina, A. Nikolaeva, L. Rapatskaya, E. Sizova, B. Tselkovnikov, A. Shcherbakova and others).

The scientific literature emphasizes the importance of values as the basis for the development of society (O. Drobnytsky, A. Zdravomyslov, V. Tugarinov, etc.). Various aspects of the formation of professional value orientations of students of art and pedagogical specialties are studied in the works of Ukrainian and Russian scientists, in particular: professional and pedagogical values of teachers (S. Badyul, S. Yermakova, R. Mironova, V. Ossovsky, S. Khmara, E. Shiyanov, etc.), value orientations of youth in the field of culture (N. Baklanov, O. Demyanchuk, V. Dryapika, Y. Malyshev, G. Padalka, O. Semashko, N. Yarantseva, etc.).

The authors of dissertation research in recent years emphasize the important role of the axiological component in the process of professional training of future teachers (V. Volkova, V. Denisenko, D. Matsko, N. Savchenko, Y. Solovyova, O. Sofishchenko, N. Tkachova, etc.). Scientists are actively searching for ways to effectively form professional and pedagogical value orientations of future teachers of various specialties.

Different aspects of professional orientations of the future music teacher are reflected in the dissertations of I. Adoevtseva, O. Asatryan, O. Germanova, I. Kolomiets, A. Lysenko, E. Pavlova, O. Shchelkanova, T. Fursenko and others.

The purpose of the article is to investigate the problem of formation of value orientations of future students-vocalists during their studies at universities, taking into account the peculiarities of the students' contingent and the specifics of education.

The main material of the study. Historical and genetic analysis of the problem of formation of value orientations of the individual allows us to conclude that values and value orientations belong to the cross-cutting issues of spiritual and socio-cultural development of society. It is noted that in the Renaissance there was a shift of value dominance in the hierarchy of personal value orientations of the individual from God to man, and then - from the values of reality to the value as the significance of reality.

Modern research (O. Drobnytsky, A. Zdravomyslov, V. Tugarinov, etc.) gives grounds to determine that values are the significance of the objects of the surrounding reality for man and society. They have a complex mental representation, are both motivational and cognitive formations of the worldview, which are integrated into a single semantic sphere, giving the individual a certain integrity. Values are conditional hierarchy in the structure of personality and include universal, national, professional, personal values, etc.

In the scientific literature there are different approaches to the definition «Value orientations of personality», which are considered as: an element of the system of dispositions of personality, which are at the highest hierarchical level (V. Yadov); needs, motives of personality (A. Maslow); personal meanings (W. Frankl); orientation of personality, attitudes, beliefs, beliefs (G. Zaleski, A. Zdravomyslov, F. Znanetsky, U. Thomas, V. Tugarinov); factor motivating human behavior, character and inclinations (B. Ananiev); mechanism of regulation of activity (V. Serzhantov, V. Shadrykov, etc.), socially determined and fixed in the psyche of the individual focus on the goals and means of activity (E. Dneprov); value attitude to the world, professional activity, to oneself as a subject of life creation (M. Kagan, M. Kazakina, A. Kiryakova).

Value orientations are considered as socially fixed guidelines for certain material or spiritual values that are formed in the process of human mastery of the natural and social world and determine its behavior in specific life situations, life strategy. Value orientations are subjective, characterize the spiritual world of a particular person as a being who thinks, seeks, suffers, acts, contains the life experience of a particular individual, are the result of individual practice of mastering the social and natural world, which is unique and inimitable. Value orientations determine the general orientation of interests and aspirations of the individual, the hierarchy of individual preferences and patterns, the target and motivational program, the level of aspirations and prestigious preferences. The leading functions of value orientations should be recognized as follows: cognitive, developmental, motivational, evaluative, regulatory, socializing, prognostic.

In pedagogy, the value orientations of the teacher are seen as a central link in the structure of his personality, which determines the humanistic orientation of the teacher and his interaction with the world and with people, which expresses a specific understanding of the goals of human existence.

Scientists believe that the need to study the value orientations of future teachers is dictated primarily by the need to improve the system of general and professional education.

Value orientations have a decisive influence on both professional and personal self-determination of the teacher, they mediate all pedagogical activities. The leading conditions for the formation of professional and pedagogical orientation of the individual are the discovery of his pedagogical vocation and the formation of value orientations [1].

The analysis of scientific and theoretical works proves that the study of value orientations reveals various aspects of the interpretation of the concept. Scientists point out that value orientations are a personal formation and reflect a system of attitudes that characterize the attitude of the individual to professional activity (L. M. Khabayeva, E. B. Khramova, O. M. Shtab); value orientations are reflected in the professional consciousness of the specialist, his attitude to professional activity and determine the direction of his behavior as a subject of professional activity (T. P. Bobro, S. A. Koval, E. L. Rudneva, A. P. Spirin); value orientations are the core of the integrity of the individual and express the qualitative characteristics of the semantic structure of the consciousness of the specialist, serve as a criterion for the implementation of social and professional activity (V. Lastivka, O. Sidorenko, V. Slastyonin, G. Chizhakova, S. Khmara); they constitute the basic characteristics of the professional's personality, the main content of which is the system of relations to the integrative profession and readiness to be realized in professional activity (E. Velychko, N. Zykova, I. Kamalova); they are associated with a high level of awareness of the values of the profession, with the construction of subjective preferences, with the acceptance of certain values (N. Laphanova, L. Magamadova, G. Mikheeva, N. Pryanikova, E. Shiyanov).

Professional values reflect the content of any profession and are therefore important for studying the professional activities of a teacher-musician.

In recent years, we can see the growing interest of teachers-musicians to value orientations in music education of the younger generation, which is stimulated by the development of an axiological approach to pedagogical phenomena, as well as attention to the formation of value orientations of music teachers.

«For all types of professional musical activity», – points out O. Sizova, – «the most important factor is the motivation and value attitude to the profession, which is expressed in the desire to work and awareness of the importance of the work performed. This acts as the main and main condition for the functioning of a specialist in a professional music environment» [4, p. 50].

We are close to the position of A. Lysenko, who believes that the value orientations of the future music teacher are a generalized, specific form of professionally oriented value choice, which expresses the attitude of the future music teacher to various professional values and,

above all – to the child as a subject of musical development and education, to music as a means of personal development and to their interaction in the creative musical and pedagogical process [2].

Music educators emphasize that the value orientations of music teachers should act as regulators of needs, interests, tastes, ideals of his students and further target them to the development and realization of values in all spheres of life, to awaken activity in independent choice of spiritual universal values [6].

It should be noted that the training of the future student-vocalist in the university initially has specific features that are due to a number of objective and subjective factors and significantly affect the formation of value orientations of students. Consider them in more detail.

First, future music teachers experience quite serious difficulties in learning, starting with the first year. They are associated with the psychological characteristics of age and the difficulties of socio-psychological adaptation to the conditions of the educational process in the pedagogical university, which differs significantly from the school and secondary special educational institutions (schools, colleges, etc.). Quite important problems are the increased physical and psychological load, great emotional stress in the performance process, a variety of musical activities that students must master (instrumental, musical-theoretical, vocal, ensemble, choral, educational, lecture activities, etc.).

Secondly, the difficulties in teaching future musicians in universities depends on very different levels of prior musical training of students. About 60% of students do not have a primary music education, do not have the basics of musical literacy, performance skills, music theory. Some students, on the contrary, have significant experience in music in children's art clubs and studios, folk ensembles, amateur groups, and so on.

O. Piskunova considers students as a socio-age category, which, according to the periodization of B. Ananiev, belongs to the second stage of youth, and according to D. Feldstein – to the late period of youth [5]. According to the concept of D. Feldstein, the processes of socialization and individualization are interconnected, interdependent and originate within each other [5]. Students' age opens a new stage in individualization, associated with determining their place in the world, awareness of their own identity and uniqueness. During the period of study at the Pedagogical University, the student's personality undergoes quantitative

and qualitative changes, as it is time to form a person's social maturity, the formation of one's worldview, beliefs, ideals, tastes, needs and more [5].

Already in the very nature of learning (group and individual), a special style of interpersonal relationships is formed, which are built primarily on the emotional and personal level and are the result of a specially organized educational process in the system «student-teacher-student». The predominance of joint activities of teachers and students, which is manifested in playing a musical instrument, ensemble (instrumental, vocal), choir leadership, in the process of pedagogical practice is an important feature of teaching future music teachers. The student together with the teacher must be able to adjust their professional music and teaching activities; take personal responsibility for its results; be aware of the importance of professional music and pedagogical activities for others; strive for self-realization in the profession.

A music teacher is a specific profession that is associated with the art of music as a form of artistic creativity, where music and pedagogy are inextricably linked. Therefore, the development of two areas of special abilities – musical and pedagogical – is of special importance for the future music teacher. Hence there is another feature of learning – multifunctionality, as in a music lesson the teacher must act as a teacher and as a conductor, to prove himself as a vocalist, psychologist, educator, artist, screenwriter, director [1].

The values of professional activity of future specialists of art and pedagogical specialties (teachers of music disciplines, concert performers, artists of musical groups, conductors, choirmasters, etc.) include professional and pedagogical values and values of musical performance. Of particular importance in the process of their formation are acquired socio-cultural situation in society, modern mass media, subcultural preferences of student youth, taking into account the specifics of student age as a period of intense self-awareness, professional and moral development, the establishment of life goals and positions.

Professional value orientations of students of art and pedagogical specialties include attitude to: universal and national values of culture; values that characterize the professional activity of a music teacher (values-knowledge, values-skills and values-quality); values that characterize the personal qualities of the teacher.

An essential component of the professional development of the future teacher of music is vocal training, because singing is one of the

main activities of students in music lessons. Thanks to singing, students enrich the emotional sphere, knowledge about the culture of their country and other countries, develop vocal skills, and in a broad sense, the spiritual component of personality is formed, which is the main task of pedagogical activity in general.

L. Vasylenko believes that vocal training of students of music and pedagogical faculties is a process aimed at maximum development of their ability to deeply understand musical images and embody them in a perfect singing and performing form, students' awareness of the role of singing in life, cultural and musical development of personality, as well as the development of future teachers' skills to apply methods and organizational forms adequate to the tasks of vocal education of students. The content of vocal training is determined by the tasks that the future teacher will meet in the process of forming vocal culture of students. practical and psychophysiological components, aimed at forming the professional qualities of the singer-performer, teacher-musician, his artistic and aesthetic tastes, ability to creative activity in pedagogy and art.

L. Vasylenko believes that vocal training of students of music and pedagogical faculties is a process aimed at maximum development of their ability to deeply understand musical images and embody them in a perfect singing and performing form, students' awareness of the role of singing in life, culture and music. personality development, as well as the development of future teachers' skills to apply methods and organizational forms adequate to the tasks of vocal training of students [1, p. 9].

N. Roitenko rightly considers vocal training as a holistic complex system, which is a set of different components: subjects, objects, structure, methods, stages of development, as well as the diversity of existing connections between them [4].

Music performance as a factor in the formation of professional values of students of art and pedagogical specialties involves the use of the best samples of different types and genres of world and national music; constant improvement of musical and performing skills and interpretation of works; inclusion of future specialists in concert practice. The use of the best samples of different types and genres of world and national musical art in the process of music performance directly contributes to the student's acquisition of knowledge in the field of musical art and, in particular, understanding of its types, styles and genres. In addition, the performing repertoire of professional disciplines is being mastered. Systematic improvement of

performing skills and interpretation of works contributes not only to mastering at a high level the technological aspects of performing training, but also a deep understanding of the concept of musical works; improving the organization of concert practice – the creative development of the future teacher-musician: professional knowledge and skills of the student, acquired during rehearsal activities, at the concert performance are mobilized and manifested in the technology of performance and interpretation of the musical work.

Based on the multifunctional nature of the activity, a modern music teacher must have an interconnected set of knowledge, skills and abilities in several areas: in music theory (harmony, analysis of musical works, musical literature, etc.); music pedagogy and psychology (psychology and pedagogy of music education, methods of music education, etc.); musical performance (instrumental music making, choral conducting, voice staging, etc.).

However, the main task of educating a future music teacher in a university is, in our opinion, to focus not on mastering individual subject knowledge, skills and abilities, but on the formation of a holistic system of professional competencies focused on the needs of secondary school.

Conclusions and prospects for further researches of directions. Summarizing the above mentioned, we can conclude that the features of the training of future students-vocalists in the university are the specifics of the age of students associated with early career guidance and self-determination in the profession; in the organization of the educational process itself, due to the fact that individual classes are held on the main and additional musical instruments, solo singing, choral conducting; in the priority studying by future music teachers not only fundamental scientific knowledge, but practically necessary professional skills and abilities.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василенко Л. М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики: автореф. дис. ... кандидата пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання музики і музичного виховання» / Л. М. Василенко. К., 2003. 20 с.
2. Лапханова Н. С. Формирование профессионально-ценностных ориентаций у студентов университета: на примере естественно-географического факультета: автореф. дис. канд. пед. наук / Н. С. Лапханова. Курган, 2000. 194 с.
3. Лысенко А. В. Психолого-педагогические условия формирования профессионально-ценностных ориентаций будущего учителя музыки: дис. ... канд. пед. наук / А. В. Лысенко.

Майкоп, 2005. 185 с.

4. Мозгальова Н. Г. До питання про мотивацію музичного мислення майбутніх учителів музики / Н. Г. Мозгальова // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2003. Вип. 10. С. 196–201.

5. Ройтенко Н. О. Концептуальні засади педагогічного супроводу вокального розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва / Н. О. Ройтенко // Наукові записки / Ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. Випуск 155. Серія: Педагогічні науки. – Кропивницький: ПВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. С. 101–104.

6. Сизова Е. Р. Организация и содержание профессиональной подготовки музыканта-педагога в условиях современного социума / Е. Р. Сизова. М.: АПК и ППРО; Челябинск: ЧГИМ, 2007. 170 с.

7. Фельдштейн Д. И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности / Д. И. Фельдштейн. М.: Флинта, 1999. 672 с.

8. Фурсенко Т. Ф. Педагогические условия подготовки будущего учителя музыки и художественной культуры / Т. Ф. Фурсенко // Проблемы современного педагогического образования. – Ялта: ПВВ КГУ, 2011. Вип. 32. Ч. 1. С. 110–118.

REFERENCE

1. Vasylenko, L. M. (2003). *Vzayemodiya vokal'noho i metodychnoho komponentiv u protsesi profesijnoyi pidhotovky maybutn'oho vchytelya muzyky*. [Interaction of vocal and methodical components in the process of professional training of future music teachers]. Kyiv.
2. Lapkhanova, N. S. (2000). *Formirovaniye professional'no-tsennostnykh oriyentatsiy u studentov universiteta: na primere yestestvenno-geograficheskogo fakul'teta*. [Formation of professional-value orientations among university students: on the example of the natural-geographical faculty]. Kurgan.
3. Lysenko, A. V. (2005). *Psikhologo-pedagogicheskiye usloviya formirovaniya professional'no-tsennostnykh oriyentatsiy budushchego uchitelya muzyki*. [Psychological and pedagogical conditions for the formation of professional and value orientations of the future music teacher]. Maikop.
4. Mozhalova, N. H. (2003). *Do pytannya pro motyvatsiyu muzychnoho myslennya maybutnikh uchyteliv muzyky*. [On the question of motivation of musical thinking of future music teachers]. Kuiv.
5. Roytenko, N. O. (2015). *Kontseptual'ni zasady pedahohichnoho suprovodu vokal'noho rozvytku maybutnikh uchyteliv muzychnoho mystetstva*. [Conceptual principles of pedagogical support of vocal development of future teachers of music]. Kropivnutyky.
6. Sizova, Ye. R. (2007). *Organizatsiya i soderzhaniye professional'noy podgotovki muzykanta-pedagoga v usloviyakh sovremennogo sotsiuma*. [Organization and content of professional training of

a musician-teacher in the conditions of modern society]. Chelyabinsk.

7. Feldshteyn, D. I. (1999). *Psikhologiya vzrosleniya: strukturno-soderzhatel'nyye kharakteristiki protsessa razvitiya lichnosti*. [Psychology of growing up: structural and content characteristics of the process of personality development]. Moscow.

8. Fursenko, T. F. (2011). *Pedagogicheskiye usloviya podgotovki budushchego uchitelya muzyki i khudozhestvennoy kul'tury*. [Pedagogical conditions for the preparation of a future teacher of music and art culture]. Yaita.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БІТЬКО Наталія Георгіївна – викладач

кафедри теорії музики та вокалу ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

БІТКО Natalia Georgiivna – lecturer at the Department of Music Theory and Vocal Theory of the «K. D. Ushinsky Southukrainian National Pedagogical University».

Circle of scientific interests: professional training of future music teachers.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

УДК 378.018.8:377.011.3-051]:664

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-192-230-235

ЛЮЛЬЧЕНКО Вячеслав Григорович –

викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-6728-4744>

e-mail: agh-1@ukr.net

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ САНИТАРНО-ГІГІЄНИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Прогресивний розвиток держави пов'язаний з необхідністю провадження інноваційних підходів у процес професійної підготовки фахівців різних галузей для вирішення проблем в суспільному, економічному та політичному житті країни, що ставить перед освітньою системою конкретні вимоги та певні удосконалення системи підготовки закладів вищої освіти. Ефективний підхід полягає в орієнтації освітнього процесу на формування компетентності з врахуванням педагогічного надбання тобто певної культури, що забезпечить успішну професійну підготовку майбутніх інженерів-педагогів харчового профіля.

Специфіка професійної діяльності майбутніх інженерів-педагогів харчового профіля пов'язана з професійно-специфічними складовими, що вимагає застосування особливих педагогічних умов під час формування готовності до професійної діяльності. Передбачена ефективність та успіх формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового профіля напряму залежить від дотримання певних етапів освітнього процесу в закладах вищої

освіти під час професійно-педагогічної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями визначення змісту інженерно-педагогічної освіти у різних аспектах педагогічної науки займалися дослідники: Н. Брюханова, В. Безрукова, О. Коваленко, Л. Штефан, тощо. Суть і структура професійної компетентності інженера-педагога розкрита в працях І. Васильєвої, Н. Кузьміної, В. Кулешової, Н. Пахтусової та інших. Однак проблема професійно-педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профіля, а саме визначення етапів формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутнього інженера-педагога харчового профіля, не було приділено належної уваги.

Мета статті визначити та обґрунтувати етапи формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із ключових напрямків оновлення змісту освітнього процесу виступає формування професійної компетентності майбутнього фахівця, що тісно пов'язано з розвитком особистих

професійних здібностей. Адже вища освіта України передбачає отримання сукупних систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти. У Законі «Про вищу освіту», компетентність є динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

З позиції дослідника С. Ящука, компетентнісний підхід у вищій освіті пов'язаний з особистісно орієнтованим і діяльнісним підходами до навчання, оскільки торкається майбутнього фахівця й може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання ним певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти з перетворенням його з моделі, яка існує об'єктивно, для «всіх» майбутніх фахівців навчального процесу, на суб'єктивні надбання окремого студента, які можна оцінити [4, с. 11].

Провідним показником готовності до професійної діяльності на сьогоднішній день є професійна компетентність – інтеграційна характеристика ділових і особистих якостей фахівця, що відображає не лише рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення цілей професійної діяльності, але і соціально-етичну позицію особистості. Компетентність інженера-педагога – це багатофакторне явище, що включає в себе систему теоретичних знань і способів їх застосування в конкретних педагогічних ситуаціях, ціннісні орієнтації педагога, а також інтегративні показники його культури (мова, стиль спілкування, ставлення до себе й своєї діяльності, до суміжних галузей знань й ін.).

Дослідники О. Антонова, С. Кириленко, О. Соколюк та інші вказують на дотримання санітарно-гігієнічних норм під час професійної підготовки майбутніх фахівців у системі вищої освіти, що передбачає створення позитивних умов для збереження та зміцнення здоров'я, тобто формує певну санітарно-гігієнічну компетентність кожного. Наголосимо, що санітарно-гігієнічна

компетентність передбачає сукупність соціальних норм і цінностей, спрямованих на підвищення поінформованості людини в питаннях, пов'язаних з охороною здоров'я та профілактики захворювань, що сформувалися за рахунок плідної праці людини над розвитком матеріального, технічного і духовного світу з мотивацією до ведення здорового способу життя як окремих людей, так і суспільства в цілому.

Процес пошуку компетентнісної моделі здійснений на основі аналізу соціальної, виробничої, педагогічної та професійної діяльності майбутнього інженера-педагога харчового профілю з урахуванням перспектив розвитку науки, техніки і суспільства в цілому, що дозволяє виділити систему якостей особистості, які забезпечують її саморозвиток, самовдосконалення та самонавчання для виконання завдань, що виникають у процесі життя.

При розробці моделі необхідно дотримуватися таких принципів як компроміс, баланс, різноманітність елементів, наочність, блочне представлення та спеціалізація. Дотримання вказаних принципів дозволяє розробити модель, яка матиме достатню надійність результату моделювання відносно похибок вхідних даних [6, с. 56]. Спосіб моделювання повинен передбачати мету, об'єкт, саму модель та ознаки, які має модель залежно від природи об'єкта моделювання. Модель – схема, яка відображає взаємозв'язки між об'єктами дослідження, а моделювання визначається нами як експериментальна діяльність, яка організовується з метою вивчення об'єктів дослідження, озброєння майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю необхідними знаннями, вміннями і досвідом для подальшої їх реалізації на практиці.

Створена експериментальна модель професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури серед учнів закладу професійно-технічної освіти, що передбачає модернізацію та інтенсифікацію педагогічного процесу учасників освітнього процесу на пряму підготовки «Професійна освіта. Харчові технології» в закладах вищої освіти, де педагогічний процес підготовки майбутніх фахівців є частиною цілісного професійно-педагогічного процесу закладу вищої освіти. При розробці експериментальної моделі формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового

профілю, ми врахували наступні принципи побудови моделі: науковості, змістовності, гнучкості, повноти, цілісності, індуктивності, цілеспрямованості.

Експериментальна модель з формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю у процесі професійної підготовки охоплює наступні блоки: методологічно-цільовий, організаційно-процесуальний, контрольно-оцінний.

Методологічно-цільовий блок включає мету (формування готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти), завдання, підходи (системний, особистісно-орієнтований, компетентнісний) і принципи (свідомості й активності в навчанні; системності, послідовності та неперервності; цілісності, доцільності, прогностичності).

У межах організаційно-процесуального блоку передбачаються: етапи (адаптивно-пізнавальний, компетентісно-зорієнтований, самостійно-результативний), педагогічні умови (організаційні: організація навчального процесу на основі авторської моделі, впровадження ефективних форм і методів підготовки; методичні: створення навчально-методичної бази, реалізація потенціалу науково-педагогічного складу закладу вищої освіти; психолого-педагогічні: мотивація навчальної діяльності, формування системи знань, умінь і навичок у процесі підготовки, створення сприятливої психолого-педагогічної атмосфери. Педагогічне забезпечення навчально-виховного процесу формується з використанням змісту (впровадження спецкурсу «Санітарно-гігієнічна компетентність інженера-педагога харчового профілю»), форми (лекції (проблемні, з інтерактивними прийомами навчання); індивідуальну роботу зі студентами; самостійну роботу студентів, оздоровчі методики, самостійно-дослідницьку діяльність студентів, студентські наукові конференції, педагогічну практику, спецсеминар; практичні заняття, круглі столи), методи (бесіди, дискусії, тренінги, презентації, диспути, екстраполяції, проблемні ситуації, перегляд відеоматеріалів, рольова гра, аналіз, синтез, моделювання) та суб'єктів освітнього процесу (викладачі, студенти).

Контрольно-оцінний блок включає: критерії (когнітивний, мотиваційний, діяльнісний), що характеризуються відповідними показниками та відображенні у

рівнях сформованості санітарно-гігієнічної компетентності (високий, достатній, середній, низький). Результат даного професійно-педагогічного процесу впливається в готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю здійснювати формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти та формується на ефективній взаємодії, цілісності та функціонуванні моделі. Суб'єктами освітнього процесу закладів вищої освіти визначено професорсько-викладацький склад та студентів напряму підготовки «Професійна освіта. Харчові технології».

Здійснення формування готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю до професійно-педагогічної діяльності ми розглядаємо, як систему інженерно-педагогічної підготовки де її складові взаємозалежні та взаємозв'язані. Системний підхід покликаний для об'єднання самостійних компонентів системи інженерно-педагогічної підготовки в цілу систему із взаємозв'язком. Адже поняття «система» трактується, як «множина взаємопов'язаних елементів цілісного утворення, єдність множини взаємопов'язаних елементів із метою цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість» [5, с. 81].

Процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього інженера-педагога харчової галузі із впровадженням системного підходу, на наш погляд буде значно ефективнішим. Науковець Н. Волкова вказує, що системний підхід в умовах сучасної університетської освіти дозволяє створити систему, яка обумовлює оновлення цілей, змісту, методик і технологій орієнтованих на формування професійного образу сучасного конкурентоспроможного фахівця, спроможного до професійної діяльності [3, с. 13]. Тому системний підхід є методологічною основою на всіх етапах дослідження.

Особистісно-орієнтований підхід полягає в професійній орієнтації особистості майбутнього інженера-педагога харчового профілю на особистість як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності й продуктивності підготовки. Враховуючи позицію дослідника Н. О. Романчук можливо передбачити процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю повинен бути спрямований на формування у нього професійно важливих особистісних ставлень та якостей. Дані ставлення та якості

передбачають повагу до учнів закладу професійно-технічної освіти з професійно-педагогічним спрямуванням педагогічних, загально-технічних та спеціальних дисциплін. Знання сучасних технологій теоретичного та практичного навчання учнів та уміння трансформувати технічні знання у педагогічну систему навчання. Зазначений підхід закладено в основу перевірки запропонованої нами експериментальної моделі.

Компетентнісний підхід – передбачає забезпечення поєднання знань, умінь і особистого досвіду, особистих мотивів, ціннісних орієнтацій студентів та здатності застосовувати їх у формуванні санітарно-гігієнічної культури. Науковець О. Прохорова відзначає єдність і цілісність уявлень про професійну компетентність і професійно значимі якості особистості, що доповнюють один одного та виражаються терміном «суб’єктна професійна компетентність». Адже інженер-педагог має бути компетентним не тільки в питаннях педагогічної діяльності, а й у тій галузі господарства, для якої його готують у закладі освіти за відповідним профілем. [8, с. 86]. Компетентний інженер-педагог харчового профілю має володіти вміннями розв’язувати життєві і професійні проблеми та ситуації різної складності, які постають перед ним для формування професійної стійкості.

Результатом формування професійної санітарно-гігієнічної компетентності у майбутнього інженера-педагога харчового профілю є дидактичні принципи освітнього процесу, зокрема такі, як свідомість та активність в навчанні, системність, послідовність та неперервність, цілісність, доцільність та прогностичність.

Формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутнього інженера-педагога харчового профіля для формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти є пріоритетним професійно-педагогічним напрямком підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю та врахувавши результати наукового дослідження сприяли визначити наступні етапи підготовки: адаптивно-пізнавальний, компетентнісно-зорієнтований та самостійно-результативний, що реалізовувалися в освітній процес навчання студентів напряму підготовки «Професійна освіта. Харчові технології» у закладах вищої освіти, зокрема: перший, початковий етап – адаптивно-пізнавальний (II курс навчання у закладі вищої освіти); другий, основний етап – компетентнісно-

зорієнтований (III курс навчання у закладі вищої освіти); третій, завершальний етап – самостійно-результативний (IV курс навчання у закладі вищої освіти).

Мета адаптивно-пізнавального етапу полягає у спрямуванні освітнього процесу на формування у майбутнього інженера-педагога харчового профілю стійкої мотивації до отримання санітарно-гігієнічних знань, що необхідні для формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти з усвідомленням важливості забезпечення санітарно-гігієнічного освітнього процесу в середовищі закладу професійно-технічної освіти. Завдання даного етапу полягають в наступному: забезпечити санітарно-гігієнічну складову дисциплін на основі міжпредметних зв’язків; санітарно-гігієнічну готовність майбутнього інженера-педагога харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти з усвідомленням важливості даного освітнього процесу; формування готовності майбутнього інженера-педагога харчового профілю до вирішення професійних завдань у процесі формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти.

Другий етап – компетентнісно-зорієнтований є дієвим освітнім інструментом розвитку особистості, що спрямований на активне та конструктивне входження людини у сучасні суспільні процеси та дозволяє досягнути високого рівня, як власної самореалізації так і життєвої компетентності з професійним успіхом. Мета даного етапу полягає у розвитку суб’єкта з перетворенням особистого життя в напрямку саморозвитку з досягненням життєвого успіху. Набуття майбутнім інженером-педагогом харчового профілю професійної компетентності дозволяє її реалізувати в освітній процес закладу професійно-технічної освіти. Завдання даного етапу полягають в наступному: формування у студентів професійно-педагогічних знань про процес та особливості формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти з стійким інтересом до збереження здоров’я; оволодіння майбутнім інженером-педагогом харчового профілю знаннями, формами і методами формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти, з урахуванням їх соціального, сімейного та психічного станів;

визначення основних завдань професійно-педагогічної підготовки в контексті вирішення професійно-педагогічних проблем формування санітарно-гігієнічної культури в закладі професійно-технічної освіти. Тому, необхідно фахові дисципліни та спецсеминар об'єднати для глибшого розуміння поняття «санітарно-гігієнічна культура» з ознайомленням специфіки і особливості.

Мета третього етапу – самостійно-результативний – полягає в оволодінні майбутнім інженером-педагогом харчового профілю практичними технологіями для формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти, впровадження набутих теоретичних знань і умінь в освітній процес закладу професійно-технічної освіти. Даний етап передбачає наступні завдання: накопичення у майбутнього інженера-педагога харчового профілю системи санітарно-гігієнічних знань, умінь та навиків для організації професійно-педагогічного процесу в закладу професійно-технічної освіти; поєднання теоретичних знань щодо технології педагогічного супроводу статево-рольової соціалізації дітей та практичних умінь її реалізації при проходженні педагогічної практики; застосування теоретичних знань та набутих вмінь у процесі педагогічної практики в дошкільних навчальних закладах.

Формування майбутнього інженера-педагога як особистості, яка несе персональну відповідальність за прийняті рішення та здійсненні процесу в санітарно-гігієнічній галузі та формування в нього практичних умінь та навичок здійснювати санітарно-гігієнічну освіту, для створення санітарно-гігієнічного досвіду.

Впровадження в освітній процес професійно-педагогічної підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю, педагогічних підходів, принципів та педагогічних умов дозволив підвищити достатній та високий рівень санітарно-гігієнічної компетентності, що вдалось дослідити за допомогою критеріїв, а саме когнітивного, мотиваційного та діяльнісного.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Визначені етапи підготовки майбутнього інженера-педагога харчового профілю до формування санітарно-гігієнічної культури в учнів закладу професійно-технічної освіти в процесі їхньої професійно-педагогічної підготовки дозволять через термінове удосконалення та підвищення якості професійно-педагогічного освітнього процесу майбутнього інженера-педагога харчового профілю до професійно-

педагогічної діяльності. Перспектива подальшої розвідки полягатиме у напрямку удосконалення освітнього процесу з професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю у закладах вищої освіти.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття) // Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи: зб. статей всеукраїнської науково-практичної конференції. 10–11 листопада 2011. Житомир: Полісся, 2011. С. 27–31.
2. Безпалько О. В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності: дис. ... кандидата. пед. наук : 13.00.01 / Безпалько Ольга Володимирівна. К., 1998. 189 с.
3. Волкова Н. В. Системний підхід до професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів у галузі харчових технологій / Н. В. Волкова // Професійна освіта: проблеми і перспективи. 2016. Вип. 11. С. 10–14.
4. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів К63 технологій : колективна моногр. / авт. кол.: А. М. Гедзик, О. М. Коберник, С. І. Ткачук, С. М. Яшук [та ін.]. Умань : Видавець «Сочінський М. М.», 2017. 280 с.
5. Костікова І. І. Сучасні методологічні підходи професійної підготовки вчителя засобами інформаційно-комунікаційних технологій / І. І. Костікова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2008. № 8. С. 79–83.
6. Кочубей Т. Д. Системний підхід у вищій школі : навч. посіб. / автори-упоряд. Кочубей Т. Д., Івашенко К. В. Умань: ПП Жовтий О. О., 2014. 131 с.
7. Підлісна В. Г. Принципи здорового способу життя студентської та учнівської молоді / В. Підлісна, М. Гуска // Вісник Кам'янець-Поділь. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка: зб. наук. пр. 2010. Вип. 3. С. 149–153.
8. Прохорова О. В. Використання компетентнісного підходу у підготовці майбутніх інженерів-педагогів / О. Прохорова // Молодь і ринок. Херсон. 2011. № 1. С. 85–89.

REFERENCES

1. Antonova, O. Ye. (2011). *Zdorov'iazberihaiucha kompetentnist' osobystosti iak naukova problema*. [Health-preserving competence of the individual as a scientific problem]. Zhytomyr.
2. Bezpal'ko, O. V. (1998). *Formuvannia hotovnosti studentiv pedvuzu do proektuvannia orhanizatsijnykh form vykhovnoi diial'nosti*. [Formation of readiness of students of pedagogical high school for designing of organizational forms of educational activity]. Kiev.

3. Volkova, N. V. (2016). *Systemnyj pidkhhid do profesijnoi pidhotovky majbutnikh inzheneriv-pedahohiv u haluzi kharchovykh tekhnolohij*. [A systematic approach to the training of future engineers-teachers in the field of food technology].

4. *Kompetentnisnyj pidkhhid u profesijnij pidhotovtsi majbutnikh uchyteliv K63 tekhnolohij*. (2017). [Competence approach in professional training of future teachers of K63 technologies]. Uman'.

5. Kostikova, I. I. *Suchasni metodolohichni pidkhody profesijnoi pidhotovky vchytelia zasobamy informatsijno-komunikatsijnykh tekhnolohij*. (2008). [Modern methodological approaches to teacher training by means of information and communication technologies].

6. Kochubej, T. D. (2014). *Systemnyj pidkhhid u vyschij shkoli*. [System approach in high school]. Uman'.

7. Pidlisna, V. G. (2010). *Pryntsypy zdorovoho sposobu zhyttia students'koi ta uchniv'skoi molodi*. [Principles of a healthy lifestyle of student youth]. Kam'ianets'-Podilsky.

8. Prokhorova, O. V. (2011). *Vykorystannia kompetentnisnoho pidkhhodu u pidhotovtsi majbutnikh*

inzheneriv-pedahohiv. [Using a competency-based approach in the training of future pedagogical engineers]. Kherson.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЛЮЛЬЧЕНКО Вячеслав Григорович –

викладач кафедри техніко-технологічних дисциплін, охорони праці та безпеки життєдіяльності Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка інженера-педагога харчової галузі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

LYULCHENKO Vyacheslav Grigorovich –

Professor of the Department of Techno-Technological Disciplines, Labor Protection and Safety of Life of the Pavlov Tychna Uman State Pedagogical University name of Pavlo Tychna.

Circle of scientific interests: training the engineer-pedagogue of food profile.

Стаття надійшла до редакції 02.03.2021 р.

АНОТАЦІЇ**ЛЕВЧЕНКО Інна Миколаївна. ВПЛИВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ НА ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ ОХОРОНИ ПРАЦІ**

У статті розкрито теоретичні аспекти впливу освітнього середовища на формування педагогічної свідомості у майбутніх фахівців (охорона праці). Автором проаналізовано поняття «педагогічної свідомості», виявлено вплив освітнього процесу на засвоєння необхідних знань, умінь та навиків, які впливають на формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців.

З'ясовано, що проблема формування педагогічної свідомості майбутніх фахівців на сучасному етапі є однією з найактуальніших проблем у системі вищої педагогічної освіти. Автором зазначено, що навчально-педагогічне середовище є тим місцем, де відбувається формування педагогічних цінностей та загальнолюдських відносин майбутніх фахівців, які позитивно впливають на формування педагогічної свідомості.

Ключові слова: педагогічна свідомість, освітнє середовище, майбутні фахівці, мотивація, педагогічна діяльність.

LEVCHENKO Inna Mykolayivna. THE INFLUENCE OF THE EDUCATIONAL PROCESS ON THE FORMATION OF PEDAGOGICAL CONSCIOUSNESS IN FUTURE OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY SPECIALISTS

The article reveals the theoretical aspects of the influence of the educational environment on the formation of pedagogical consciousness in future professionals (labor protection).

The author analyzes the concept of «pedagogical consciousness», identifies the impact of the educational process on the acquisition of the necessary knowledge, skills and abilities that affect the formation of pedagogical consciousness of future professionals.

It was found that the problem of forming the pedagogical consciousness of future professionals at the present stage is one of the most pressing problems in the system of higher pedagogical education. The author notes that the educational and pedagogical environment is the place where the formation of pedagogical values and universal relations of future professionals, which positively affect the formation of pedagogical consciousness.

The article substantiates the statement of the positive influence of the family, high school, mass media on the formation, formation and development of pedagogical consciousness of future specialists (labor protection).

The author notes that the purposeful formation, formation and development of pedagogical consciousness should begin at the university stage of professionalization of future professionals.

The main starting points of the system of training future health and safety professionals should be the understanding of the educational process as a specific form of transfer and assimilation of socio-historical experience, which provides unity of teacher and students, the purpose of which is not only students specialists as individuals, but also the formation of professional consciousness on the basis of creating the inner position of the student as a successful, positive-minded professional with real professional plans for the realization of their knowledge and desires.

The formation, formation and development of pedagogical consciousness of future specialists (labor protection) can be achieved by combining the efforts of family, high school, media, etc.

An important component of the readiness of masters in occupational safety for professional and pedagogical activities is that they have experience of emotional attitude to the future profession.

Keywords: pedagogical consciousness, educational environment, future specialists, motivation, pedagogical activity.

МАСИЧ Віталій Васильович, МАЛЕЦЬ Євген Борисович, СЕРГЄЄВ Віктор Миколайович. ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ВИМІРЮВАЛЬНИХ ЗАСОБІВ ДО НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ АНАЛІЗУ РОЗВ'ЯЗКУ ДЕЯКИХ ЗАДАЧ

Розкриваються можливості сучасних вимірювальних засобів при аналізі рішень фізичних задач з експериментальним змістом. Такий підхід більш повно інтерпретує зміст задачі і формує у студентів стійкі уявлення про розглянуті фізичні процеси.

Ключові слова: фізична задача, навчальний експеримент, сучасні вимірювальні засоби.

MASYCH Vitalii Vasilevich, MALETS Yevhen Borisovych, SERHIEIEV Viktor Mykolaiovych. APPLICATION OF MODERN MEASURING TOOLS TO TRAINING STUDENTS IN THE ANALYSIS OF SOLUTION OF SOME PROBLEMS

Resolutions of physical task a folding urgent problem in preparing students of physical specialties. Lack of mathematics training, repairing schools, the lack of logic, often trying for a significant part of students who want to change classes in such an important way of studying physics, as well as tasks.

The basis for solving problems in physics by future teachers is the ability to analyze their solution. Analysis of the solution of some types of problems can be performed using modern measuring instruments. It involves, primarily, of using information and communication technologies.

The process of preparation to isolation can be reduced to a successful result, with the correct restoration of emphasis on the physical tasks and audiences.

One of the methods used in the identification of tasks when decoupling tasks is the method of experimental realization of tasks, with the possibility of identifying numerical parameters and analyzing them separately. In this robot, give a comprehensive approach to decoupling tasks from the most current technologies of measuring based on an automated computer complex. The solution of problems for the whole time will be intertwined with experimental experimentation; the result of theoretical analysis is experimentally performed. Establishment of such an approach allows you to formulate a statement about the tasks, as a part of the physical manifestations and the closed practical knowledge of students.

In the course of solving and analyzing experimental problems with the help of modern measuring instruments, students develop a generalized ability to apply solutions to physical problems. The practice of using modern measuring instruments to analyze the solution of experimental problems shows that the algorithm for solving problems, constructed on the basis of theoretical information and practical skills of students, is effectively mastered by applicants in the course of special courses and used by them in solving problems. Students' mastery of generalized actions for the application of problem-solving tools based on the analysis of the solution of experimental problems leads to an improvement in the quality of solving problem situations.

Keywords: physical task, training experiment, modern measurement tools.

САВЧЕНКО Наталія Сергіївна. ТЕНДЕНЦІЇ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано сучасні проблеми освітньої політики в цілому та окреслено стратегії підготовки майбутніх фахівців й тенденції компетентісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх фахівців в університетах України як її компонента. Акцентовано, що компетентісний підхід є головним напрямом оновлення професійної освіти в сучасному світі, який забезпечує діяльнiсну позицію в освітньому процесі, що сприяє становленню досвіду цілісного системного бачення професійної діяльності, системних дій у ній, вирішення нових проблем і завдань.

Ключові слова: компетентісний підхід, компетентності, компетенції, національна рамка кваліфікацій, класи компетентностей.

SAVCHENKO Natalia Sergeevna. TRENDS OF COMPETENCE-ORIENTED PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PROFESSIONALS IN THE UNIVERSITIES OF UKRAINE

The article analyzes the current problems of educational policy in general and outlines the strategies for training future professionals and trends in competency-based training of future professionals in Ukrainian universities as its component. It is emphasized that the competence approach is the main direction of renewal of vocational education in the modern world, which provides a position in the educational process, which contributes to the experience of a holistic systemic vision of professional activity, systemic actions in it, solving new problems and tasks.

Analysis of the works of leading scientists of today shows a significant interest in the problems of formation and development of professional competence in higher education, the application of the competence approach in the formation of future professionals; characteristics of competence in the education of foreign countries, the emergence and formation of a competency approach.

The vector of higher education development makes it possible to identify a range of trends that confirm the transformation and allow to predict certain changes and design appropriate actions.

Among them, we focus on those that are a direct indicator of changes in the organization and construction and conduct of the educational process in higher education institutions, in particular in universities: the accumulation of knowledge; gender policy; humanitarian knowledge; use of available resources; development of paradigms; development of scientific activity; development of the world ICT market; ethno-national processes; media globalization; development of the socio-cultural situation in society; innovation and investment activities, etc. This, of course, is not a complete list, but it is these positions that define the broad panorama of approaches that characterize modern university education.

Competence (competency) is a dynamic combination of knowledge, skills, values and personal qualities that describe the learning outcomes of the educational / curriculum and is the basis of the qualification of the graduate. Competencies are considered as the powers given to a person, the range of official (and other) rights and responsibilities. Thus, when talking about the implementation of the competency approach, we must outline the expected / obtained learning outcomes in accordance with the

assigned qualifications.

Keywords: competence approach, competencies, competencies, national qualifications framework, competence classes.

ЦИМБАЛ-СЛАТВИНЬСЬКА Світлана Володимирівна, КОЗІЙ Ольга Михайлівна. РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті окреслено важливість застосування музики на логопедичних заняттях з метою формування та розвитку мовленнєво-комунікативних навичок. Доведено, що використання засобів музичного мистецтва у контексті реалізації корекційно-розвиткової програми допомагає встановленню безбар'єрності у спілкуванні, особливого довірливого взаємозв'язку між вихованцем та логопедом, встановленню контакту з навколишнім середовищем, соціалізації, активізації фізичних та психічних функцій дитини.

Вказано, що Програми корекційного супроводу передбачають блок музично-ритмічного виховання засобами логоритміки, що спрямований на розвиток сприйняття, де музика використовується як своєрідна система, спрямована на корекцію різних форм мовленнєвих порушень.

Ключові слова: розвиток мовлення, музичне мистецтво, корекційно-розвиткові програми, логоритміка, мовленнєво-комунікативні навички, безбар'єрність спілкування.

TSYMBAL-SLATVINSKA Svitlana Volodymyrivna, KOZII Olga Mykhaylivna. SPEECH DEVELOPMENT BY MUSICAL ART

The authors outlined the importance of music in speech therapy classes in order to form and develop speech and communication skills.

It is proved that the use of musical art in the remedial developmental program helps to establish barrier-free communication, special trusting relationship between the pupil and the speech therapist, contact with the environment, socialization, enhancement of child's physical and mental functions.

It is indicated that the remedial support programs provide a unit of musical and rhythmic education by vocology, aimed at the development of perception, where music is used as a system aimed at correcting various forms of speech disorders.

It is defined that the method of using the musical art in remedial developmental programs is based on didactic principles: systematicity (correctional and developmental program should have holistic guidelines, outlined structured and systematized model); humanity (pupil at the centre of the correctional and developmental process, its main component; the formation of the aesthetics of the inner world, positive perception of the environment and others, spiritual values, opportunities for self-realization, sense of significance, full personality), individuality (taking into account child's individual mental and physical features, preferences, and so on), consistency and clarity (optimal load distribution; the use of various activities to develop child's thinking, perception, observation, with regard to the prospects of their development).

It is proved that the development of aesthetic perception of music, emotional and aesthetic attitude to the world, comparison and imagery, imaging parallels, distinguishing primary and secondary helps to activate the creative abilities of each pupil, create preconditions for barrier-free communication and quality interaction in the implementation of the key tasks of remedial developmental process.

Keywords: speech development, musical art, remedial developmental programs, vocology, speech and communication skills, barrier-free communication.

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович. ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ЗАСОБАМИ ФЕСТИВАЛЬНОГО РУХУ

У статті обґрунтовано формування музично-естетичної культури майбутніх учителів музичного мистецтва засобами фестивального руху. Презентовано обґрунтування фестивально-конкурсу «Сходинки до майстерності» щойно проводиться на базі Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Ключові слова: музична культура, естетична культура, музично-естетична культура, фестивальний рух, фестиваль-конкурс «Сходинки до майстерності».

CHERKASOV Volodymyr Fedorovich. FORMATION OF MUSICAL AND AESTHETIC CULTURE OF FUTURE TEACHERS OF MUSICAL ART BY MEANS OF THE FESTIVAL MOVEMENT

The article substantiates the formation of musical and aesthetic culture of future teachers of music by means of the festival movement. The substantiation of the festival-competition «Steps to Mastery» is just

being held on the basis of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Music culture in the context of training future music teachers in higher education is interpreted by us as a complex dynamic phenomenon that integrates knowledge, skills and abilities in major musicological disciplines, experience in various types of music performance, the level of intellectual and creative abilities of future music teachers art, readiness for active musical and creative activity and increase of values of musical art.

Aesthetic culture of the future music teacher is defined as a holistic, complex personal education, characterized by globalization of aesthetic worldview, level of aesthetic education and development, refined aesthetic taste, aesthetic perception and response to works of music, as well as the creation of aesthetic values in life and art.

Musical and aesthetic culture of the future music teacher is the core of his professional culture, spiritual values and personal intellectual and artistic image. In the process of studying music-theoretical, instrumental and vocal-choral disciplines, future music teachers form an emotional and value attitude to the creative heritage of composers who were able to recreate the style, character and atmosphere of the era, which forms a holistic picture of the world, allows to think and focus those events that affected social change and contributed to progressive neoplasms in society.

Participation in the festival movement promotes the creation of relationships between innovation, technology and creativity, the search for innovative and creative ideas. There is a presentation of the professional level of performers and musical groups, creative interaction is formed in the context of a new system of communication and a new model of cultural life. Music festivals have a positive impact on the preservation of cultural heritage, the promotion of national and world values.

Keywords: musical culture, aesthetic culture, musical-aesthetic culture, festival movement, festival-competition «Steps to mastery».

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович. ДО ПИТАННЯ ВИБЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ «БЕЗПЕРЕРВНА ОСВІТА»

У статті виявлено основні підходи, принципи розуміння сутності феномену «безперервна освіта». З'ясовано, що безперервна освіта в основному розглядається як система державних і недержавних освітніх організацій, що здійснюють узгоджену взаємодію на усіх рівнях освітнього процесу для надання особистості права і можливості отримати будь-який вид освіти, переходити від одного виду до іншого упродовж усього життя. Системність забезпечується послідовністю і спадкоємністю змісту освіти, узгодженістю дій освітніх організацій, влади, громадянського суспільства, усіх структур, які так або інакше беруть участь в реалізації освітнього процесу. З'ясовано, що основою процесу безперервної освіти є такі принципи, як спадкоємність і послідовність, врахування соціальних, економічних і політичних вимог, територіальних особливостей, культурних запитів населення.

Ключові слова: неперервна освіта, інтеграційний підхід, біографічний метод, спадкоємність, гуманітаризацією освіти.

BALANUTSA Oleksandr Oleksandrovych. TO THE QUESTION OF STUDYING THE PHENOMENON OF «CONTINUOUS EDUCATION»

Today, the request for continuous education is primarily related to the processes of globalization and socio-economic, socio-cultural and geopolitical transformations that are caused by it. They affect all spheres of life, leaving the question of change of man himself open, demand new approaches to assessing its role in the modern world. The article reveals the main approaches, principles to understanding the essence of the phenomenon of continuous education.

The transformations of the concept «Continuous Education» convinces us that we are talking primarily about the education of adults, which is now seen as a subsystem of continuous education, starting from childhood and finishing with adulthood, because in the period of the scientific and technological revolution it is clear that general education and professional preparation, obtained in adolescence, is not enough. Continuous education must last a lifetime.

The current stage of continuous education allows us to identify features of unity in the process of its formation, which is due to: the transformation of continuous education into an object of scientific research; creation of a scientific base of continuous education, complex interaction of the sciences of society and man; humanization of education, at the center of which is the studying and education of individuality.

The process of continuous education is based on such principles as succession and consistency, taking into account social, economic and political requirements, territorial features, cultural needs of the population. Each of these principles operates in all the structures of continuous education, uniting the

subjects of learning with the goals that are formulated in the course of the evolution of education itself and the changes that occur in society.

In continuous education, the category of succession is especially important. It becomes the basic basis of continuity. And this raises the problem of choosing special research methods.

It was found out that the technology of succession is the implementation of a systematic approach in the construction of the educational process, the use of the set of methods and techniques that ensure the progressive transition of children and students from one level of education to the next, creating conditions for comprehensive development of the child's personality. This technology determines the unity and interconnection both vertically and horizontally of all the blocks of the educational process.

Keywords: continuous education, integrational approach, biographical method, succession, humanization of education.

БУР'ЯНОВАТИЙ Олександр Миколайович. АНАЛІЗ СТРУКТУРИ ТА ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНУВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВІЙСЬКОВО-СПОРТИВНОМУ БАГАТОБОРСТВІ

Проаналізовані сучасні тенденції розвитку військово-спортивного багатоборства, характеристика фізичної підготовки у сучасних єдиноборствах, вікові особливості фізичного розвитку юних спортсменів 6-8 років, особливості розвитку рухових якостей юних спортсменів 6-8 років, функціональні характеристики вестибулярного аналізатора у юних спортсменів, сучасні підходи до структури та змісту фізичної підготовки на етапі початкової підготовки у єдиноборствах.

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про наявність масиву знань щодо розвитку специфічних для військово-спортивного багатоборства здібностей, але ця інформація не узагальнена і не розроблена для дітей 6-8 років, її не зрозумілим для тренерів залишається поєднання засобів щодо розвитку загальних та спеціальних фізичних якостей, а також специфічних якостей протягом першого року навчання та в окремому занятті з військово-спортивного багатоборства.

Ключові слова: військово-спортивне багатоборство, структура та зміст фізичної підготовки, етап початкової підготовки, вестибулярна стійкість, юні бійці-багатоборці 6-8 років.

BURYANOVATYI Oleksander Mykolayovych. ANALYSIS OF THE STRUCTURE AND CONTENT OF THE EDUCATIONAL AND TRAINING PROCESS IN MILITARY AND SPORTS MATT

The modern tendencies of development of military-sports multiathlons, the characteristic of physical training in modern martial arts are analyzed, age features of physical development of young athletes 6-8 years, features of development of motor qualities of young athletes 6-8 years, functional characteristics of the vestibular analyzer in young athletes, modern approaches to the structure and content of physical training at the stage of initial training in martial arts.

Analysis of scientific and methodological literature indicates the presence of an array of knowledge on the development of specific for military-sports multiathlons abilities, but this information is not generalized and not developed for children 6-8 years, and it is not clear to coaches the combination of tools for the development of general and special physical qualities, as well as specific qualities during the first year of study and in a separate military sport.

Given all the above, we came to the conclusion that the existing traditional system of training in the Federation of military sports multiathlons as it is, does not meet modern requirements. Therefore, reducing the age period of the beginning of training to 6 years, we first - support the tendency to early sports activities; secondly, we are forming a modern school of sports, covering all age groups of children, starting from primary school age; thirdly, we reduce the risk of injuries from skirmishes on the carpet, giving the young athlete the opportunity to undergo a decent initial training with an emphasis on physical training, with a gradual acquaintance with the basic technique of hand-to-hand combat in game conditions.

With this in mind, the scientific substantiation of the structure and content of physical training, which would combine general physical training, auxiliary physical training (gymnastic exercises), special physical training (acrobatic exercises) and technical aspects of training young fighters 6-8 years of military-sports multiathlons.

Keywords: military and sports multiathlons, structure and content of physical training, stage of initial training, stability of the vestibular analyzer, young fighter's multiathlons.

**ГАЛІМСЬКА Інна Іванівна, ГАЛІМСЬКИЙ Володимир Олександрович.
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНО-ПРИКЛАДНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ
АВІАЦІЙНИХ ФАХІВЦІВ**

У статті аналізується наукова психолого-педагогічна література з проблеми компетентнісного підходу. Розглянуто ключові, базові та спеціальні компетентності майбутнього авіафахівця. Обґрунтовано провідну роль професійно-прикладної фізичної підготовки у процесі формування компетентності авіаційного фахівця. Розроблено педагогічні умови ефективного реалізації компетентнісного підходу до професійно-прикладної фізичної підготовки майбутніх авіафахівців у льотних вищих навчальних закладах.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентності, компетенції, професійна підготовка майбутніх авіафахівців, ключові, базові та спеціальні компетентності майбутнього авіафахівця.

GALIMSKA Inna Ivanivna, GALIMSKYI Volodymyr Olexandrovych. COMPETENCE APPROACH TO PROFESSIONAL-APPLIED PHYSICAL TRAINING OF AVIATION SPECIALISTS

The article analyzes the scientific psychological and pedagogical literature on the problem of competence approach. The key, basic and special competencies of the future aviation specialist are considered. It is understood as a system of relevant knowledge, skills, abilities and values, which are reproduced in the ability and willingness of the individual to solve professional problems of various kinds.

The professional competence of the future aviation specialist includes basic (unique for specialists of different profiles) and professional (due to the specifics of the field of activity) competencies.

The leading role of professional and applied-physical training in the process of forming the competence of an aviation specialist is substantiated. To a large extent, the formation of both basic and professional competencies is facilitated by professional and applied physical training. The content of professional and applied physical training determines the requirements for the personality of the specialist, and, above all, the requirements for his physical and mental training, which, in turn, are determined by factors closely related to the specifics of professional activity. The content of professional and applied-physical training determines the requirements for the personality of the specialist, and, above all, the requirements for his physical and mental training, which, in turn, are determined by factors closely related to the specifics of professional activity. Professional and applied physical training of future aviation specialists for highly productive work is carried out in the following areas: mastering applied skills and abilities that are elements of certain sports; accentuated education of certain physical and special qualities, especially important for the highly productive work of the future aviation specialist; obtaining applied knowledge and skills of application of means of physical culture in the mode of work and rest taking into account extreme working conditions and age features.

However, professional and applied-physical training is not a separate from the traditional system of physical education, but is organically linked to all its main areas, an important part, the section of physical education, the main content of which is the formation of physical abilities that meet the specific needs of this profession, equipping with professional skills and abilities, and means the formation of professional competence of the specialist. At the same time, the new strategy of professional training of cadets should consist not only in specially organized physical training classes, but also independent, conscious and active motor activity in order to effectively psychophysical adaptation to the socio-legal conditions of modern life.

In the Standard of higher education preparation of the master on a specialty 272-Aviation transport Educational qualification: the master on systems of management of safety of aviation; master's degree in unmanned aerial systems and complexes; Master of Air Traffic Services from the list of competencies of the graduate, we have identified those that are formed in the process of professional and applied physical training.

Pedagogical conditions for effective implementation of the competency-based approach to professional-applied physical training of future aviation specialists in flight higher educational institutions have been developed: ensuring the formation of positive motivation for future professional activity and own professional reliability; creation of educational situations of quasi-professional aviation activity at all stages of physical training; use of professional interaction as a basis for ensuring the quality of professional activity.

Keywords: competence approach, competencies, competencies, professional training of future aviation specialists, key, basic and special competencies of a future aviation specialist.

ГАРБУЗЕНКО Лариса Володимирівна, ОМЕЛЬЯНЕНКО Світлана Віталіївна. РЕФЛЕКСИВНЕ ПОРТФОЛІО У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У статті актуалізована можливість використання рефлексивного портфоліо у професійній підготовці майбутніх фахівців. Запропоновані етапи роботи над рефлексивним портфоліо із використанням тренінгових вправ. Розроблена структура рефлексивного портфоліо. Висвітлені деякі результати впливу ведення рефлексивного портфоліо на якість професійної підготовки.

Ключові слова: майбутні фахівці, професійна підготовка, портфоліо, рефлексія, тренінгові вправи.

GARBUZENKO Larysa Volodymyrivna, OMELIANENKO Svitlana Vitaliivna. REFLECTIVE PORTFOLIO IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS

The authors make actual the possibilities of a reflexive portfolio use in future specialists' professional training. A reflexive portfolio provides an assessment and self-assessment of achieving goals, features of the course and quality of work with various sources of information, feelings, reflections, impressions and it also reflects both a problem of a study topic and a working process on it.

An algorithm for creating a reflective portfolio is considered, which consists of three stages. The preparatory stage provides modelling of the structure and content of a reflexive portfolio. The search and analytical stage includes the systematization of materials reflecting the analysis, evaluation of the process and results of activities. At the final stage, there is a reflection of one's own reflective activity and the presentation of a reflective portfolio.

The article suggests the structure of a reflective portfolio: sections «My expectations», «A step to success», «Defect-effect», «I am a creator». In the process of the creation and presentation of a reflective portfolio, training exercises «The goal of studying», «The chart of my goals», «A suitcase», «The diary of double notes», «Gifts», which develop situational, retrospective and prospective reflection in students.

Based on the results of the analysis of the results of the implementation of a reflexive portfolio, it was revealed that this work contributes to the development of reflective skills, the determination of the possibilities of one's own activity, the choice of optimal options for achieving the intended goals, and the forecasting of the results of one's activity.

Keywords: Future specialists, professional training, portfolio, reflection, training exercises.

ДУБІНКА Микола Михайлович. СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ «ВІЛЬНИЙ ЧАС» ТА «ДОЗВІЛЛЯ» ЯК ВАЖЛИВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ДЕФІНІЦІЙ

У статті автор розкриває сутність понять «вільний час» та «дозвілля», обґрунтовуючи їх як важливі педагогічні дефініції; зазначає на характерних їх особливостях. Ураховуючи специфіку дозвілля, виокремлює ознаки (свобода вибору, без регламентації та менторства; добровільна участь; прагнення отримати радість, задоволення від процесу та радість успіху щодо результату (компенсаційність); самостійність у поєднанні з відповідальністю; творчість та саморозкриття власних можливостей).

Ключові слова: особистість, дозвіллезнавство, педагогіка дозвілля, вільний час, дозвілля, дозвілєва діяльність, ознаки дозвілля, рекреаційно-відновлювальна здатність.

DUBINKA Mykola Mikhaylovich. RELATIONSHIP BETWEEN CATEGORIES «LEISURE» AND «LEISURE» AS IMPORTANT PEDAGOGICAL DEFINITIONS

In the article the author reveals the essence of the concepts of «free time» and «leisure», substantiating them as important pedagogical definitions. He interprets free time as a space for human development, which is not directly absorbed by productive labor, but remains free for pleasure, for leisure, for free activity and development. Substantiates the social conditionality of free time, characterized by the spirituality of the individual, depends on the value of the individual and the social conditions of life. Indicates the components of free time: time used for necessary social, creative and other activities; own leisure. Emphasizing that leisure is a certain semantic dimension of free time in general in the process of which the consumption of culture is carried out, not its creation: a person seeks to satisfy their needs for pleasure, satisfaction, entertainment. Represents the following generalization: free time is space, and leisure – its content.

Leisure is defined as an independent branch of knowledge that studies the importance of free time in human life, its content, the development of the individual when included in leisure activities. He notes the orientation of the individual to realize himself in productive activities that are interesting and valuable to him, characterizing leisure as a specific aspect of human leisure, which expands opportunities for intellectual, spiritual, creative and physical development of the individual, satisfies his personal interests and inclinations, needs for communication and personal-individual self-expression are provided. While arguing that leisure has significant potential, opportunities for the formation of various personal needs: moral, intellectual, physical, where in contrast to the natural basis of recovery of human strength, leisure

is characterized by a specific, social way of regenerating these forces, providing recreational and restorative ability. Given the specifics of leisure, the author identifies its features (freedom of choice, without regulation and mentoring; voluntary participation; desire to enjoy, satisfaction with the process and the joy of success in the result (compensation); independence combined with responsibility; creativity and self-disclosure).

Keywords: *personality, leisure science, leisure pedagogy, free time, leisure, leisure activity, signs of leisure, recreational and restorative ability.*

ДУБРОВІНА Ірина Володимирівна, КОВАЛЬКОВСЬКА Ірина Іванівна. МЕТОДИЧНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА В КОНТЕСТІ УПРОВАДЖЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розкрито особливості впровадження інтерактивних технологій у методичній роботі з учителями-словесниками. Окреслено значення «суб'єкт-суб'єктної взаємодії» для процесу активної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу, що спрямований на організацію їхньої співпраці, за якої кожен педагог має можливість самореалізуватися, набутти потрібного досвіду і професійної спроможності. Упровадження інтерактивного навчання змінює спосіб набуття нових знань і формування фахових компетентностей, створює сприятливі умови для розвитку самостійності учителів, сприяє розвитку їхньої креативності. Проаналізовано принцип використання інтерактивних технологій навчання в процесі навчання української мови, що дозволяє підвищити рівень засвоєння мовних знань і умінь, ступінь тренуваності таких розумових операцій учнів, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, які лежать в основі розвитку критичного мислення, формують професійно-значущі якості і уміння особистості.

Ключові слова: *технології, інтерактивне навчання, тренінг, навчання у співпраці, кооперативне навчання.*

DUBROVINA Iryna Vladimirovna, KOVALKOVSKA Iryna Ivanivna. METHODOICAL TRAINING OF A TEACHER-VERBALIST IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF THE INTERACTIVE TECHNOLOGIES

The article reveals some features of implementation of the interactive technologies in methodical work with the teachers-verbalists. There is outlined importance of the «subject-subject interaction» for the process of active interaction of all subjects of the educational process, aimed at organizing of their cooperation, in which each teacher has an opportunity to self-realize, gain some necessary experience and professional ability. Implementation of interactive learning changes the way of acquiring new knowledge and formation of the professional competencies, creates favorable conditions for development of the teachers' independence, promotes development of their creativity. There was analyzed the principle of the interactive learning technologies use in the process of the Ukrainian language learning, which allows to increase the level of language knowledge and skills acquisition, degree of training of such mental operations of the pupils as analysis, synthesis, comparison, generalization, which underlie development of critical thinking, form the professionally significant qualities and skills of a person. Among the forms of work with Ukrainian language teachers that are most effective in the implementation of interactive learning technologies, cooperative, situational modeling, discussion issues and collective group learning are singled out. When using interactive methodological technologies, the main task of the teacher is not so much in the transfer of information as in attracting students to creative and scientific research. The use of interactive technologies allows to organize creative interaction between the subjects of learning, the result of which is the «discovery» of new knowledge by the student in the process of solving educational problem, psychologically adjust the student to the scientific wave and the status of project activity in the lessons of the Ukrainian language and literature. This will contribute to the formation of the ability to analyze the main trends in the development of general secondary education and designing them in professional activity. Under such conditions, the study of the Ukrainian language and literature at school will meet the modern needs of society, the challenges facing the system of general secondary education.

Keywords: *technologies, interactive learning, training, collaborative learning, cooperative learning*

ДУДІНА Оксана Валеріївна. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАГІСТРІВ У ГАЛУЗІ МЕДИЦИНИ В УНІВЕРСИТЕТАХ КИТАЮ

У статті досліджено і теоретично узагальнено особливості підготовки лікарів на магістерському рівні в університетах КНР. Вища освіта в Китаї характеризується численними змінами, завдяки акумуляції та адаптації передового успішного досвіду підготовки фахівців різних країн світу. У цьому контексті, надбання науковців та педагогів КНР щодо організації професійної підготовки магістрів у галузі медицини становить особливий інтерес для України. Вчені проводять постійний пошук вирішення та вдосконалення вищої медичної освіти в КНР. У

статті вивчено досвід реалізації магістерських програм у галузі медицини закладів вищої освіти Китаю. Визначено компетентнісний підхід, форми та спеціалізацію навчання в межах організації навчання та практики студентів магістерських програм у галузі медицини в КНР.

Ключові слова: магістр у галузі медицини, підготовка майбутніх лікарів, вища медична освіта в Китаї, особливості підготовки магістрів у галузі медицини.

DUDINA Oksana Valeriyivna. PECULIARITIES OF TRAINING MASTERS IN MEDICINE IN CHINESE UNIVERSITIES

The article investigates and theoretically summarizes the peculiarities of training doctors at the master's level at the universities of ROC. Higher education in China is characterized by numerous changes due to the accumulation and adaptation of advanced successful experience in training specialists in different countries of the world. In this context, the property of scientists and educators of ROC concerning the organization of professional training of masters in medicine is of particular interest for Ukraine. Scientists are constantly searching for solutions and improving higher medical education in ROC.

In the universities of the Republic of China, according to the field of study, the degree of master in medicine can be obtained as a professional degree and scientific degree. As a result, after completing the master's program in professional field, the master may work in positions such as senior physician, senior physician in health care, senior dentist, senior pharmaceutical, and the master in research field may work as the doctor-scientist, who carries out medical research as the main professional activity. The name of medical degrees is also different, for the professional field – clinical medicine, for the research field – preclinical medicine. Clinical medicine includes such areas of master's programs in medicine as health care, dentistry, pharmacological science; preclinical medicine includes clinical medicine, preventive medicine, dentistry, the science of human progress, the history of science and technology, biomedical engineering, social medicine and health management.

The article examines the experience of implementing master's programs in medicine at higher educational institutions in China. The competence-based approach, forms and specialization of training in the organization of training and practicing students due to master's programs in medicine in ROC were determined.

Keywords: master degree in medicine, training of future doctors, higher medical education in China, peculiarities of training masters in medicine.

ЄРЬОМЕНКО Едуард Анатолійович, ВЕХТЄВ Валерій Валерійович. НАУКОВО-ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИХОВАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ОСВОЄННЯ ОЗДОРОВЧИХ ЦІННОСТЕЙ БОЙОВОГО ХОРТИНГУ ШКОЛЯРАМИ І СТУДЕНТАМИ

У даній науковій статті педагогічного спрямування визначено особливості науково-інноваційного підходу до змісту, формам і методам проведення заходів з виховання фізичної культури та освоєння оздоровчих цінностей бойового хортингу школярами і студентами, які займаються у спортивних секціях закладів освіти. Дослідження проводилося для аналізу методик підвищення загальнофізичної підготовки, виховання фізичної культури та основ здоров'я школярів і студентів, розкрито методичні рекомендації щодо організації навчально-виховного процесу з бойового хортингу у закладах вищої освіти та формування здорового способу життя студентської молоді.

Ключові слова: бойовий хортинг, науково-інноваційні підходи, програма підготовки, основи здоров'я, здоровий спосіб життя, школярі, студенти, науково-педагогічні засоби, фізична вправа, фізичні навантаження, національний вид спорту України.

YEROMENKO Eduard Anatoliyovych, VEKHEV Valeriy Valerievich. SCIENTIFIC-INNOVATIVE APPROACHES TO EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AND DEVELOPMENT OF HEALTH VALUES OF COMBAT HORTING BY SCHOOLCHILDREN AND STUDENTS

This scientific article of pedagogical direction identifies the features of scientific and innovative approach to the content, forms and methods of activities for the education of physical culture and development of health values of combat horting by schoolchildren and students engaged in sports sections of educational institutions. The study was conducted to analyze methods of improving general physical training, physical education and basics of health of schoolchildren and students, revealed guidelines for organizing the educational process of combat horting in higher education and the formation of a healthy lifestyle of student youth. The theoretical analysis of the program of employment, problems of formation of a healthy way of life of students and conditions of application of improving physical exercises of fighting horting is carried out. The implementation of the content of general physical training, physical education and development of health values of combat horting by schoolchildren and students is provided by adequate to the physical activity of schoolchildren and students methods of building training sessions in

sports sections of educational institutions. The presentation of the main material is based on the guiding state documents on physical education of schoolchildren and students in educational and extracurricular time.

As a result of this research we can conclude that the practical significance of the results is to introduce into pedagogical practice methods of physical education and development of health values of combat horting by schoolchildren and students involved in sports sections of educational institutions, forming interest in schoolchildren and students. combat horting in general secondary and higher education, which includes various forms and methods of educational work, guidelines for physical education and development of health values of combat horting by schoolchildren and students engaged in sports sections of educational institutions, the formation of interest in schoolchildren and students to engage in combat horting.

The obtained results will be useful for class teachers, teachers of physical culture and defense of Ukraine, leaders of sports clubs and sections of combat horting, students of higher education institutions, teachers of higher education institutions in physical education and sports while teaching the theory and methods of combat horting, physical education, special courses for teachers in the system of postgraduate pedagogical education. The research materials can be used in advanced training courses for physical education teachers and heads of sports sections in the system of postgraduate pedagogical education, as well as during the preparation of curricula, manuals and recommendations.

Keywords: combat horting, scientific and innovative approaches, physical culture, student youth, basics of health, healthy lifestyle, scientific and pedagogical means, physical exercise, physical activity, national sport of Ukraine.

КАПІТАН Тетяна Анатоліївна. КОМУНІКАТИВНА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто комунікативну спрямованість освітнього процесу; комунікативний метод та його принципи; ініціативну комунікативну компетенцію учнів; комунікативний підхід під час вивчення іноземних мов; принцип комунікативної (мовленнєвої) спрямованості навчання; провідну технологію навчання іноземних мов; основні принципи сучасних методів; пошук нових форм та методів організації освітнього процесу.

Ключові слова: комунікативна спрямованість, комунікативний метод, комунікативний підхід, комунікативні компетенції, міжкультурна комунікація, комунікація, методи навчання.

KAPITAN Tetiana Anatoliivna. THE COMMUNICATIVE ORIENTATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE TEACHING OF FOREIGN LANGUAGES

Today there is an increase in the number of people willing to learn English, which is due to the desire to communicate fluently with foreigners, get an education abroad, read foreign literature, watch foreign channels, communicate online, find high-paying jobs in Ukraine and develop comprehensively. A well-developed personality has a better ability to learn something new, feels free and more confident in communicating with other people, as perfect command of English has recently become an integral skill of modern educated people.

It is known that language knowledge and relevant speaking skills form the language competence of students; regional, country and linguistic knowledge - socio-cultural and sociolinguistic competence; speaking skills - speaking competence of students. All the types of competences form students' foreign language communicative competence, the development of which is especially important in foreign language teaching. The speed and quality of the formation of communicative competence largely depend on the level of the formation of students' general educational competence.

Nowadays one of the dominant methods of foreign languages teaching is communicative. The main purpose of the communicative method is to teach students to communicate with interlocutors. This method harmoniously combines many methods and ways of teaching foreign languages, so it is the basis for the evolution of various educational methods.

In the process of learning by this method, students develop communicative competence - the ability to use the language depending on the specific situation. They develop the skill of communication during the communication. According to this aspect, all the exercises and tasks must be communicatively justified by the lack of information, choice and reaction.

Communicatively oriented learning task encourages students to work, because it evokes a sense of achievement, confidence, creates a joyful and pleasant atmosphere of learning, promotes a sense of responsibility, expands interests, ensures the use of information from other school subjects.

The experience has shown that language material is easier to learn in this way than learning isolated words and grammar rules. The communicative approach is aimed at organizing the learning process, adequate to real communication, because it involves modeling the basic patterns of communication.

Communicative (speaking) orientation means that when mastering speaking material (phonetics, vocabulary, grammar), the final step is to demonstrate how the speaking material intended for study can be used to achieve relevant communication in a foreign language.

Keywords: *communicative orientation, communicative method and approach, communicative competencies, intercultural communication.*

КОЗІЙ Ольга Борисівна. ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ДЕТАЛІ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ (на прикладі роману Д. Тартт «Щиголь»)

Роман Донни Тартт «Щиголь» – твір надзвичайно глибокий і багатогранний, що надає широкі можливості аналітичного вивчення. Через дбайливе поводження авторки із художнім часом і простором найдоцільнішим способом дослідження видається аналіз «услід за автором». Стаття присвячена дослідженню художніх деталей у романі, використовуючи аналіз «услід за автором».

Ключові слова: *психологізм, розповідач, художній час та простір, зорові та слухові деталі, критичний стан, аналіз «услід за автором».*

KOZII Olha Borysyvna. STUDYING THE ARTISTIC DETAIL (based on Donna Tartt's novel «The Goldfinch»)

«The Goldfinch» is a story of a boy and later an adult male Theodore Decker who accidentally obtains a masterpiece. The writer, as a surgeon, separates one second of expectation from the other, detail from detail. The reader is presented not just a frightened child but deep sorrow of the loss of the whole world. In the second chapter of the first part D. Tartt reveals herself as a skillful psychologist, skillfully accustoms herself to the inner state of the main character, with him she travels through the memories, tracks associative relationships he makes. The writer brilliantly follows all defense mechanisms of a man who is faced with the inevitability. The author uses gradation way of describing while stringing visual and auditory details, retards artistic time.

The writing of D. Tartt is characterized by the unique skill in the detail describing. The role of artistic detail in the process of inner state depicting is investigated. The author touches upon the problem of the depicting of critical situation in the novel. The attention is paid to the writer's skills in showing main character's feelings, memoirs, thoughts, associative relations and human nocifensor in critical situations. It is admitted that in case of such temporal and space detail the most suitable way of analysis is «in succession to the author».

Thus, in the novel The Goldfinch D.Tartt declares herself a talented master of words, subtle psychologist and philosopher. As a surgeon, the writer separates one second of expectation from the other, detail from detail. Therefore, the reader can observe not just a frightened child but deep sorrow of the loss of the whole world. This is achieved by the skillful combination of visual and auditory details that create convex emotionally saturated images filled with heartbeat of life. The author dowers the main character – both a teenager and an adult man – with the ability to see deep philosophical maxims in small details, to decipher the message from the artist, to understand the dialectical interpenetration of life and death. Because of such careful author's treatment to the artistic time and space the most appropriate way to study seems to be the analysis «in succession to the author».

Keywords: *psychologism, narrator, visual and auditory detail, critical state, «in succession to the author» way of analysis, artistic time and space.*

КОСТЕНКО Лариса Давидівна. АКТУАЛІЗАЦІЯ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1952–1991 рр.) ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У публікації актуалізовано досвід організації позашкільної освіти в Україні в радянський період (1952–1991 рр.) та вказано шляхи його використання в сучасних умовах. Автор виокремлює прогресивні ідеї досвіду організації позашкільної освіти України у досліджуваній період, які заслуговують на осмислення у контексті їх впровадження у закладах позашкільних освіти у сучасних умовах: розробка нормативно-правової бази; створення розгалуженої інфраструктури закладів позашкільної освіти; державне фінансове забезпечення; встановлення взаємозв'язків закладів позашкільної освіти з державними, приватними та громадськими організаціями; формування культури дозвілля в учнівській молоді; регулювання та вдосконалення системи професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у системі позашкільної освіти; матеріально-технічне забезпечення закладів позашкільної освіти.

Ключові слова: *позашкільна освіта, нормативно-правова база, заклади позашкільної освіти, дозвілля, державне фінансове забезпечення, фахівці у системі позашкільної освіти, матеріально-технічне забезпечення закладів позашкільної освіти.*

KOSTENKO Larysa Davydivna. UPDATING THE EXPERIENCE OF THE ORGANIZATION OF OUT-OF-SCHOOL EDUCATION IN UKRAINE (1952–1991) AND ITS IMPLEMENTATION IN MODERN CONDITIONS

The publication actualizes the experience of organizing out-of-school education in Ukraine in the Soviet period (1952–1991) and indicates the ways of its use in modern conditions. The author singles out progressive ideas of the experience in the organization of out-of-school education in Ukraine in the period under study, which deserve consideration in the context of their implementation in out-of-school education in modern conditions: development of regulatory framework (it is stressed that now we observe inconsistency between regulatory and legislative framework concerning budgetary financing of out-of-school educational institutions and payment of teachers, scientific staff, specialists of other qualifications working there); creation of an extensive infrastructure of out-of-school educational institutions (it is proposed to pay attention to the resumption of carpentry, turning, wickerwork for boys; cooking, embroidery, knitting, tailoring for girls when forming a network of out-of-school educational institutions); state financial support; establishing relations of out-of-school educational institutions with state, private and public organizations (it is noted that now every leader and teaching staff faces the problem of determining the mechanism of establishing partnership interaction of out-of-school educational institutions with public authorities, local governments, public organization); forming leisure culture in students (it is emphasized that further development requires a network of various out-of-school institutions that create the necessary conditions for comprehensive harmonious development of teenagers, develop new forms and methods of out-of-school activities in the field of leisure, as well as ways of involving teenagers in various leisure activities both at school and in out-of-school clubs and creative centers); regulation and improvement of the system of professional training, retraining and advanced training of specialists in the system of out-of-school education; physical infrastructure support of out-of-school educational institutions (it is noted that physical infrastructure support should include all the necessary equipment, facilities and inventory for various forms of organization of out-of-school education (group, club, section, etc.)).

Keywords: out-of-school education, regulatory framework, out-of-school educational institutions, leisure, state financial support, specialists in the out-of-school educational system, physical infrastructure support of out-of-school educational institutions.

КУЛІКОВА Світлана Вікторівна. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті автор розглядає структурні компоненти творчого розвитку майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях з основного музичного інструменту (фортепіано). До структурних компонентів творчого розвитку студента-музиканта відносяться чуттєво-емоційний, художньо-образний та виконавський.

Ключові слова: основний музичний інструмент (фортепіано), майбутній вчитель музичного мистецтва, творчий розвиток.

KULIKOVA Svitlana Viktorivna. STRUCTURAL COMPONENTS OF THE CREATIVE DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART

At the present stage of systematic identification and approbation, purposefulness and improvement of various methods in musicology and music-pedagogical levels of education, the creative development of the future music teacher appears as an integral part of his future professional competence. Creativity as well as performance influence the comprehensive development of an instrumentalist musician at any stage of learning. Creativity stimulates the student to extraordinary music lessons. The main form of work in the piano class is individual lessons, which should be considered as one of the leading links in the learning process. They create conditions for comprehensive education and upbringing of the student, allow to solve pedagogical tasks consistently, to develop creative initiative and independence. The analysis of musical and pedagogical literature allowed to single out the following structural components of professional and creative development of the future teacher of musical art in the course of classes in the class of the basic musical instrument (piano) as sensory-emotional, artistic and figurative and performing.

The art of playing any musical instrument is based on the unity of artistic image and technical skill, which allows the musician to convey to the listener what he wants to express his performance. Constant improvement of technical skills is the musician's work to expand his capabilities in the embodiment of artistic images.

Thus, the main task of organizing the learning process in the classroom of the main musical instrument (piano) is to train a competent, broad-minded music teacher who owns the instrument, with a developed need for independent, creative activity. Achieving this task is possible provided that the following structural components of professional and creative development of the student: sensory-

emotional, artistic and performing.

Keywords: *basic musical instrument (piano), future teacher of musical art, creative development.*

КУРКІНА Сніжана Віталіївна. ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті проаналізовано різні підходи й погляди щодо можливостей ефективного розвитку інтелектуальних здібностей учнів початкових класів на уроках музичного мистецтва. У цьому контексті автор підкреслює особливе значення музики, творчої й виконавської діяльності. Зроблено висновки, що систематичні й цілеспрямовані уроки музичного мистецтва сприяють інтелектуальному й емоційному розвитку дітей, прискорюють процеси дорослішання й соціалізації.

Ключові слова: *музика, музичне мистецтво, музичне виконавство, мотивація, урок, початкова школа, учні молодших класів, інтелектуальні здібності, творча діяльність.*

KURKINA Snezhana Vitalievna. FORMATION AND DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IN MUSIC LESSONS

The article analyzes different approaches and views on the possibilities of effective development of intellectual abilities of primary school students in music lessons. In this context, the author emphasizes the special importance of music, creative and performing activities. Also, the article provides an overview of the results of the study of the level of acquisition of various intellectual skills that were identified during music lessons among primary school students. It was found that the most important aspect of the development of intellectual abilities and skills in children of primary school age is the motivational aspect. School teachers, educators, club leaders and, in particular, music teachers should work on the development of motivation.

In addition, the article summarizes and clarifies the meaning of the concept of «intellectual skills». Different aspects of the process of formation of intellectual skills are distinguished: motivational, meaningful, operational and reflexive. The author argues that in the process of performing the tasks set by the music teacher using the methods proposed and disclosed in the article, students effectively learn intellectual skills, the development of which will allow in the future logically and effectively: analyze, classify, compare; to separate the primary from the secondary; to divide the whole into parts, highlighting their features, specific properties; to combine the elements found as a result of the analysis in an integral art form; draw up and adhere to an adequate and logical motivated «internal action plan».

The results of the conducted experimental work allow to draw conclusions that systematic and purposeful lessons of musical art promote intellectual and emotional development of children, accelerate processes of maturing and socialization. In addition, music lessons help to improve efficiency, concentrate and accumulate attention, teach to approach any problem in a non-standard and creative way.

Keywords: *music, musical art, musical performance, motivation, lesson, primary school, primary school students, intellectual abilities, creative activity*

ЛИМАНСЬКА Ольга Вікторівна, БАРАБАШ Ольга Володимирівна, РЕДЬКО Каріне Вагаршаківна. РОЗВИТОК ПОСТАНОВЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ХОРЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ КОНЦЕРТНО-КОНКУРСНИХ КОМПОЗИЦІЙ

Активний пошук засобів оптимізації освітнього процесу з мистецьких спеціальностей зумовлює звернення фахівців до проблем, пов'язаних із реформуванням вищої освіти в Україні, зокрема приведення навчальних планів, програм у відповідність до нових галузевих стандартів. Розвиток сучасної конкурсної хореографії спонукає здобувачів вищої освіти до оволодіння технологіями проектування та реалізації власних конкурсних хореографічних композицій. Це завдання повинно вирішуватися в межах освітнього процесу за рахунок дисциплін вільного вибору здобувача.

Курс «Підготовка концертних номерів» має за мету освоєння здобувачами теоретичних і практичних знань з проектування та практичного втілення хореографічного концертного номеру. Особливості роботи над конкурсною композицією обумовлені її специфікою – вона повинна завоювати увагу глядача несподіваним сюжетом, образом, оригінальністю постановки, віртуозністю та артистизмом виконавця, індивідуальністю артиста.

Ключові слова: *постановчі компетенції, конкурсна хореографічна композиція, навчальна дисципліна, фахова підготовка майбутніх вчителів хореографії.*

LYMANSKA Olha Viktorivna, BARABASH Olha Volodymyrivna, REDKO Karine Vaharshakivna. DEVELOPMENT OF FUTURE CHOREOGRAPHERS' PRODUCTION COMPETENCES IN THE PROCESS OF PREPARATION OF PERFORMING ART COMPETITION COMPOSITIONS

An active search for means of the optimization of the educational process on art specialties determines professionals' appeal to the problems associated with the reformation of higher education in Ukraine, in particular, bringing curricula and programs in line with new industry standards.

One of the current trends in the development of choreographic art is a competition, which has become the most active in the period of independence of our state. The main purpose of most choreography competitions is to promote dance in its various genres among the general public.

The development of modern competitive choreography encourages applicants for higher education to master the technology of design and implementation of their own competitive choreographic compositions. This task should be solved within the educational process through the elective courses of the applicant.

The course «Preparation of Concerted Numbers» is aimed at mastering theoretical and practical knowledge of the design and practical integration of a choreographic concerted number. Peculiarities of work on a competitive composition are due to its specificity – it must win the viewer's attention with the help of an unexpected plot, image, originality, virtuosity and artistry of the performer, the individuality of the artist.

Among the methods of the development of production competencies there are tasks for preparation for practical classes, individual classes and tasks for individual work.

Keywords: *production competence, competitive choreographic composition, academic discipline, professional training of future choreography teachers.*

ЛОКАРЄВА Юлія Валеріанівна. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ТЕОРЕТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті актуалізується проблема музично-теоретичної підготовки у вищих навчальних закладах освіти, розкривається педагогічний потенціал музично-теоретичних дисциплін, досліджуються методичні аспекти оптимізації процесу музично-теоретичної підготовки на засадах інтегрованого підходу.

Ключові слова: *музично-теоретична підготовка, майбутній вчитель музичного мистецтва.*

LOKAREVA Yuliya Valerianivna. METHODOICAL ASPECTS OF MUSIC AND THEORETICAL TRAINING IN HIGHER ART EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article actualizes the problem of music-theoretical training in higher educational institutions, reveals the pedagogical potential of music-theoretical disciplines, explores the methodological aspects of optimizing the process of music-theoretical training on the basis of an integrated approach. research analysis revealed the pedagogical potential of music-theoretical training for the professional development of future music teachers, multifaceted opportunities of music-theoretical disciplines, demonstrated the versatility of music-theoretical training (cognitive-informational, practical, creative, projective functions), proved the need for its focus on music -creative activity, which consists of various types (instrumental-performing, conductor-choral, improvisational-creative, research, lecture-educational, compositional and others) and affects the comprehensive disclosure and practical implementation of the creative potential of students of higher art educational institutions. The current stage of development of national education is characterized by the actualization of the role of art disciplines during the professional development of the personality of the future teacher of music art. Music-theoretical training is the basis of the process of formation of professional competencies of future music teachers.

The problem of raising the level of professionalism of future music teachers largely depends on music-theoretical training aimed at various types of music-creative activities that are important for the training of students of higher art schools.

Thus, the analysis of research revealed the pedagogical potential of music-theoretical training for the professional development of future music teachers, multifaceted possibilities of music-theoretical disciplines, demonstrated the versatility of music-theoretical training (cognitive-informational, practical, creative, projective functions), proved the need for its direction on musical and creative activity, which consists of different types (instrumental-performing, conducting-choral, improvisational-creative, research, lecture-educational, compositional and others) and influences the comprehensive disclosure and practical implementation of the creative potential of students of higher art education institutions.

Keywords: *music-theoretical training, future teacher of music art.*

МЕЛЬНИК Тетяна Андріївна, ВОЛЧКОВА Галина Костянтинівна. ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ LMS MOODLE ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто специфіку використання системи MOODLE для дистанційного навчання під час карантину COVID-19 та обгрунтовано її переваги й недоліки для підготовки

фахівців галузі управління та адміністрування. Проведено аналіз результатів анкетування серед здобувачів освіти факультету обліку та фінансів Центральноукраїнського національного технічного університету щодо ставлення до використання LMS MOODLE для дистанційного навчання впродовж весіннього семестру 2019–2020 навчального року. Запропоновано для підвищення ефективності навчання комбінувати використання асинхронних платформ Moodle або Google Classroom із застосовуванням можливостей синхронного проведення занять у Zoom, Meet, Skype тощо. Це дозволяє візуалізувати навчальний матеріал за допомогою презентацій та спрощує опанування навчального матеріалу здобувачами, а також розширює можливості навчання осіб з особливими освітніми потребами для отримання ними професій в галузі управління та адміністрування.

Ключові слова: дистанційна освіта, інформаційні технології, освітні платформи, освітні потреби.

MELNYK Tatiana Andriivna, VOLCHKOVA Halyna Kostyantynivna. LMS MOODLE USE EXPERIENCE DURING DISTANCE LEARNING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

High competition in the educational service market and the necessity to provide advanced level of quality in training of specialists require introducing into traditional educational form a new format based on information technologies and interactive methods of educational process by research and educational staff of higher education institution.

The specific of MOODLE using for distance learning during the quarantine COVID-19 is considered and its advantages and disadvantages for training management and administration specialists are discussed in the article.

The questionnaire which was carried out by authors among students of the Accounting and Finance Faculty of the Centralukrainian National Technical University in terms of their attitude about LMS MOODLE use for distance training during spring semester of 2019–2020 academic year students shows the next results:

1. Most of the students had a positive attitude to distance learning – 48,3 %, negative – 34,5 %, neutral – 17,2 %.

2. From students prospective the main advantages were the opportunity to study and work at the same time (32.4 %) to plan more flexible study schedule (29.7 %).

3. Existence of such negative situation as wish to cheat while performing tests and tasks in MOODLE.

4. Difficulties for lecturers to control stand-alone basis tests and tasks performance by students.

5. The main problem was the independent study of lectures and practical tasks by students without teachers' support.

To improve the effectiveness of training asynchronous Moodle or Google Classroom platforms and learning sessions in Zoom, Meet, Skype, etc should be combined. This approach allows visualizing educational material with presentations and simplifying training materials by students, as well as expanding opportunities for students with special educational needs to obtain professions in management and administration.

Keywords: distance education, Information Technology, educational platforms, educational needs.

МЕЛЬНИЧУК Ірина Ярославівна, МЕЛЬНИЧУК Сергій Костянтинович. ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙМАННЯ СЕНСУ ЖИТТЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОНТОГЕНЕЗУ

У статті проаналізовано закономірності сприймання сенсу життя на різних вікових етапах розвитку особистості: підлітковий вік, юність, зрілість, старість. Виокремлено основні шляхи і джерела смислу життя особистості та проаналізовано смисложиттєві цінності, завдяки яким людина може зробити своє життя осмисленим: цінності творчості, цінності переживання, цінності ставлення.

Ключові слова: смисложиттєві орієнтації, закономірності усвідомлення дійсності, сприймання мети життя, спрямованість життя особистості, самотрансценденція, задоволеність життям.

MELNYCHUK Irina Yaroslavivna, MELNYCHUK Sergiy Kostyantynovych. PECULIARITIES OF PERCEPTION OF THE MEANING OF LIFE AT DIFFERENT ONTOGENESIS STAGES

The article summarizes scientific approaches to the problem of the meaning of life in different foreign and domestic psychology. The main ways and sources of meaning of a person's life are analyzed. Three groups of meaningful life values are singled out and described, due to which a person can make his life meaningful (values of creativity, values of experience, values of attitude).

The basic patterns of the perception of the meaning of life are described during different age stages of personality: teenage, adolescence, adult age, old age. Particular attention was paid to psychological

features in the perception of the meaning of life in teenage and adolescence, when there is an active development of self-awareness is taking place. It is the beginning of a conscious sense of being life defined. Socio-psychological factors, that influence the formation of life goals and value orientations of the individual in the process of ontogenesis are determined.

There are critical periods in the perception of the meaning of life, namely: the stage of personality formation (teenage and adolescence), the crisis of mid-life and the crisis of old age. The tendencies of increasing and decreasing satisfaction of one's life are singled out and analyzed. The essence of the meaning of life problem of death is outlined.

Keywords: comprehension of understanding, regularity of learning of action, sense of life, directness of life of specialness, self-transcendence, satisfaction of life.

НЕЧЕПОРУК Яна Сергіївна. ІНШОМОВНА ГОТОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АВІАЦІЙНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

В даній статті узагальнено і класифіковано теоретичні уявлення деяких науковців про сутність і компоненти поняття іншомовної готовності майбутніх авіаційних спеціалістів до професійної діяльності. Зазначена важливість готовності, як необхідної складової підготовки курсантів льотних навчальних закладів до майбутньої професійної діяльності. Визначена різниця схожих між собою понять «готовність» і «підготовленість».

Ключові слова: готовність, професійна діяльність, курсант, льотний навчальний заклад, авіаційний спеціаліст.

НЕЧЕПОРУК Yana Serhiivna. FOREIGN LANGUAGE TRAINING AS A COMPALSORY COMPONENT OF FUTURE AVIATION SPECIALISTS PROFESSIONAL ACTIVITY

Modern training of future aviation specialists in higher educational institutions has to ensure the acquisition of systemic knowledge, development of professional skills and abilities that will form the basis competent training and formation of readiness to perform professional duties. Basic professional functions of aviation specialists – ensuring safe, regular and orderly movement of aircraft. This type of professional activity, in which the specialist must follow all safety rules and ensure clarity in compliance with the rules and instructions not only in the native language, but, above all, in the international language of aviation - English. Therefore, the article pays special attention to the outline of the peculiarities of foreign language education of aviation specialists, specification of difficulties.

This article summarizes and classifies the theoretical ideas of some scientists about the nature and components of the concept of foreign language readiness of future aviation professionals for professional activities. The importance of readiness as a necessary component of training cadets of flight schools for future professional activity is noted. The difference between similar concepts «readiness» and «preparedness» is defined.

It is noted that the basis of preparation of cadets for flights should be case-study and quasi-professional activity, which is problematic and activates the search and mental activity of future aviation specialists, reflects the modern features of flights in international airspace and interaction with foreign partners, air traffic controllers.

Having considered different approaches to defining the essence of the concept of "readiness", we concluded that foreign language readiness for professional aviation professionals should be defined as a state of guaranteed ability to successfully conduct English-language industrial radio exchange in non-standard and standardized circumstances based on international aviation standards. availability of a dynamic combination of knowledge, practical skills, ways of thinking, adequate perception, interpretation and accurate transfer of information in the conditions of individual interaction of aviation specialists.

Keywords: readiness, professional activity, cadet, flight school, aviation specialist.

ПОДЛЕВСЬКА Неля Володимирівна, РАНИЮК Оксана Петрівна. РИТОРИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНЬОГО ФІЛОЛОГА

У статті розкрито сутність та зміст поняття «риторична компетентність філолога» з урахуванням традиційних та інноваційних тенденцій у системі вищої освіти України. Описано основні вправи та завдання, що сприятимуть формуванню риторичної компетентності в процесі викладання філологічних дисциплін під час навчання студентів-філологів у ЗВО.

Ключові слова: риторика, риторична компетентність філолога, майбутній філолог, риторичні вправи і завдання.

PODLEVSKA Nelya Volodymyrivna, RANIUK Oksana Petrivna. RHETORICAL COMPETENCE IN THE FORMATION OF THE FUTURE PHILOLOGIST

The concept of «rhetorical competence of a philologist» is analyzed in the article. It is determined

that the rhetorical training of students is a necessary component of the formation and development of the personality of the future specialist. However, for a future philologist this competence is professionally necessary. Based on the research of scholars on rhetorical competence, this concept is interpreted as a set of practical skills of a student of philology, who has learned the necessary block of theoretical knowledge and realizes it in reality, it allows him to successfully and effectively interact with other subjects. It is noted that a high level of rhetorical competence allows to achieve professional and life success, it is an indicator of intellectual development.

The article emphasizes that rhetoric is not an independent subject in all universities, it is necessary to use elements of rhetoric in classes in higher education. Exercises and tasks that contribute to the formation of rhetorical competence are highlighted. It is noted that training exercises have a practical orientation and are intended to activate mental processes (memory, thinking, imagination, etc.), to improve speech and communication skills. Preparatory exercises help to reduce stress and overcome psychological barriers, distract and help to relax during the learning process. Analytical exercises help to train students ability to work with text, develop memory, analyze stylistic devices, structure information, etc. Creative (with the creation of own texts) and constructive (reconstruction of sentences, texts, etc.) exercises are productive in the training of philologist. Particular attention should be paid to the use of non-verbal means by students, including facial expressions, gestures.

Equally important is the construction of dialogues, questions, the use of communicative exercises, games and situational tasks, because such tasks motivate students, arouse interest in learning, allow them to practice speech. The article emphasizes that working in groups, in pairs develops the ability of constructive dialogue, listen and hear the interlocutor, understand the position of the interlocutor, the ability to use verbal and nonverbal means, to overcome certain closeness in communication. Practical classes in the form of discussion, such as talk shows are important for the formation of rhetorical competence of future philologists. The authors summarize that rhetorical competence will make possible a high level of further professional self-education, will promote the realization of professional knowledge in productive and civilized ways of thinking and speaking.

Keywords: rhetoric, rhetorical competence of the philologist, future philologist, rhetorical exercises and tasks.

ПРОХОРОВА Олена Вікторівна. СУТНІСТЬ КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ ПРИ ВИКЛАДАННІ СХОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

Мета когнітивно-комунікативного підходу до навчання лексики при викладанні сходознавчих дисциплін пов'язана, по-перше, з вирішенням методичних питань, пов'язаних з відбором, організацією, послідовністю вивчення мовного матеріалу і способів його пред'явлення і тренування, з врахуванням комунікативної потреби студентів і навчальних умов, по-друге, створенням ментального образу іншомовного слова чи граматичного явища, по-третє, усвідомленням необхідності враховувати психологічні та психолінгвістичні проблеми студентів. У статті розглянуто зміст, принципи та спрямованість когнітивно-комунікативного підходу до навчання лексики при викладанні сходознавчих дисциплін.

Ключові слова: сходознавчі дисципліни; лексика; методика викладання; когнітивно-комунікативний підхід; студентство.

PROKHOROVA Olena Viktorivna. THE ESSENCE OF A COGNITIVE-COMMUNICATIVE APPROACH TO LEXICON LEARNING IN THE TEACHING OF EASTERN DISCIPLINES

The author points out that currently relevant in the process of learning vocabulary in the teaching of Oriental disciplines is the fact that cognitive and communicative technologies are being actively introduced. It is noted that the study of Oriental languages in the communicative-cognitive approach is due to modern requirements for the educational process in accordance with the mental characteristics and cognitive preferences of students to develop an adequate understanding of the system studied and the ability to communicate in a foreign language. It is pointed out that the cognitive-communicative approach to teaching theoretically substantiates the communicative method of teaching Oriental studies. It is noted that using a cognitive-communicative approach, it is possible to solve methodological issues related to the selection, organization, sequence of studying lexical material and methods of its presentation and training. The general didactic and linguodidactic principles of teaching by cognitive methods are outlined and characterized: personal, ethnocultural, integrative, emotional, creative, active cognitive orientation. The direction of application of cognitive-communicative technique is characterized. Aspects of the conceptual provisions of the communicative-cognitive approach to teaching foreign language intercultural communication are indicated. It is concluded that the introduction of cognitive-communicative methods in the teaching of Eastern disciplines should be considered appropriate, as this combination of pedagogical approaches ensures the development of both cognitive and speech skills;

intensifies the language learning process and complies with the European recommendations on language education.

In the course of revealing the essence of the cognitive-communicative approach, it was found that less attention is paid to cognitive than to communicative in the formation of students' grammatical competence. The essence of the cognitive approach is the perception, knowledge and understanding of reality; acquisition, processing, structuring, storage, derivation and use of knowledge; study and explanation of cognitive processes and mechanisms. Such an approach should provide general capabilities that are positively correlated between actions and challenges that need further consideration.

Keywords: oriental disciplines; vocabulary; teaching methods; cognitive-communicative approach; students

СВЕЩИНСЬКА Наталя Василівна. ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У статті аналізується питання особливостей концертмейстерської діяльності майбутніх вчителів музичного мистецтва в процесі навчання в класі акомпанементу та імпровізації та в подальшій практичній діяльності. Автор визначає складові структурні елементи в підготовці піаніста-концертмейстера у вищих навчальних закладах мистецького спрямування, яка проявляється в різних аспектах діяльності майбутніх фахівців.

Ключові слова: концертмейстерська діяльність, концертмейстер, музично-виконавська діяльність, концертмейстерсько-педагогічні вміння.

SVESHCHYNSKA Natalia Vasylivna. PECULIARITIES OF THE CONCERT MASTER ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHER OF MUSIC ART

The article analyzes the question of the peculiarities of concertmaster activity of future teachers of music art in the process of learning in the class of accompaniment and improvisation and in further practical activities. The author identifies the constituent structural elements in the training of pianist-accompanist in higher educational institutions of art, which is manifested in various aspects of the activities of future professionals.

The field of activity for a musician-performer is concertmaster's work, which by its specificity requires from the specialist not only the possession of traditional performing skills, but also a whole set of personal qualities and the ability to work creatively with musical material.

It should be noted that in the concertmaster class due to its specificity is the concentration and systematization of knowledge and skills acquired by students in piano, accordion, conducting, solo singing and music theory (N. Borisov, D. Gostev, T. Glyadkovskaya, M. Moiseeva, F. Khalilova and others.). This is especially evident in singing to one's own accompaniment and selection by ear, where the narrow professional skills acquired in various specialties are concentrated in one direction - the embodiment of the artistic image of a musical work. Such a variety of tasks requires a comprehensive improvement of the theory and technology of concertmaster activity.

Concertmaster class is one of the performing disciplines that is important for the general professional training of music teachers. In the concertmaster's class, students' musical and performance activities are studying a wide range of vocal, instrumental, children's music literature, accompanied by a soloist-vocalist or instrumentalist, playing in an ensemble, singing to their own accompaniment, reading from a letter, transposing, listening.

The concertmaster class in the structure of professional training of a musician-pianist is an important subject of a special cycle, along with other disciplines, is responsible for the holistic training of a specialist, provides a basis for work in the field of ensemble activities. The tasks of the concertmaster class in music education are to form and improve performance skills and abilities designed for the professional work of a pianist with soloists. Modernity requires the training of competent concertmasters with high performance potential, developed artistic and organizational qualities, possessing the means of artistic processing of musical material, accustomed to work in the stage.

Keywords: concertmaster activity, concertmaster, music-performing activity, concertmaster-pedagogical skills.

ТОКАРЄВА Тетяна Станіславівна, ХОМЕНКО Тетяна Анатоліївна. ДО ПИТАННЯ ПРО КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ПОВЕДІНКУ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті розглядаються основні компетенції вчителя іноземних мов (особистісна, соціально-комунікативна, виховна, фахова, дидактично-організаційна) та його поведінка (мовленнєва та немовленнєва) з огляду на їх роль та значення у реалізації завдань освітнього процесу з іноземної мови та засвоєння учнями інішомовного матеріалу на уроці. Автори акцентують увагу на необхідності врахування особистісних професійних якостей вчителя іноземної мови та його вмінні

реалізувати мовленнєву та немовленнєву поведінку на уроці як таких факторів, які мають безпосередній вплив на зацікавленість учнів у вивченні іноземної мови, на успішне оволодіння ними основними мовленнєвими вміннями, на ставлення до предмету «іноземна мова» та на бажання подальшого самостійного удосконалення набутих навичок та вмінь.

Ключові слова: вчитель іноземної мови, компетенція, мовленнєва поведінка, немовленнєва поведінка, урок іноземної мови, фахова компетенція, дидактично-організаційна компетенція.

TOKARYEVA Tetyana Stanislavivna, KHOMENKO Tetyana Anatoliyivna. ON THE QUESTION OF COMPETENCES AND BEHAVIOR OF A FOREIGN LANGUAGE TEACHER

The article considers the main competencies of a foreign language teacher (personal, social-communicative, educational, didactic-organizational) and his behavior (speech and non-speech) given their role and importance in the implementation of the educational process in a foreign language and foreign language material in the lesson. The authors emphasize the need to take into account the personal professional qualities of a foreign language teacher and his ability to implement speech and non-speech behavior in class as such factors that have a direct impact on students' interest in learning a foreign language, their successful mastery of basic speech skills, on the attitude to the subject «Foreign language» and the desire to further self-improvement of acquired skills and abilities.

Having personal competence, a foreign language teacher regulates the balance between work, professional development, family and free time, has the opportunity to properly organize their self-improvement. Educational competence helps the teacher to maintain discipline in the classroom, which is an important factor in the successful possession of students the necessary educational material. Professional competence determines the skills, abilities and knowledge of a foreign language and country studies. Mastering didactic and organizational competence involves developing the ability to effectively transfer foreign language knowledge to students, take into account the interests and learning needs of students.

The speech of a foreign language teacher must be literate, expressive and convincing. It is an important factor in organizing and conducting a lesson. Since a foreign language lesson should be conducted primarily in a foreign language, the teacher should also encourage students to communicate using language knowledge, skills and abilities. Non-verbal behavior of a foreign language teacher is realized through the performance of various functions related to the organization and conduct of the lesson. Acquaintance with new material is carried out by involving the corresponding context, isolation of the new phenomenon from the whole, search by pupils of new in the set context, performance of exercises. In organizing and conducting oral training, namely during dramatization and role-playing, as well as during the presentation of the texts for listening, the teacher involves his acting skills.

Keywords: foreign language teacher, foreign language lesson, competence, speech behavior, non-speech behavior, personal competence, didactic-organizational competence.

ФЕДОТОВА Світлана Олександрівна. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ «ЦЕГЛИНОК В. Я. ПРОППА» ЯК ЗАСОБУ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ КАЗКИ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Казка – це той жанр який широко представлений у програмах для розвитку дітей дошкільного віку, а також у програмі початкової загальної освіти. Казка – це важливий засіб розвитку словесної творчості дітей, їхнього логічного мислення. Казка активізує дитячу уяву, готує дитину до майбутнього життя в реальному світі, розширює її кругозір, формує морально-етичні цінності, ставлення до світу. Народні казки склалися дорослими не для дітей. Дорослі відтворювали у казках свої міфологічні уявлення про світ, природу, людину. З часом казка втратила своє значення у житті дорослих і перейшла до дитини, до дитячого читання.

Ключові слова: казка, мораль, алегорія, «цеглинки В. Я. Проппа»: «відлучка», «заборона», «порушення заборони», «герой залишає домівку», «зустріч у дорозі», «випробування героя», «отримання чарівного засобу», «ворог переможений», «повернення героя», «щасливе закінчення твору».

FEDOTOVA Svitlana Oleksandrivna. THE METHOD OF USING «V. Y. PROPP'S CUBES» AS A MEANS FOR UNDERSTANDING THE CONTENT OF A FAIRY TALE BY PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CHILDREN

A fairy tale is the genre which is well represented in preschool education programmes as well as in the curriculum of general primary education. A fairy tale is an important means for developing children's verbal creativity and their logical thinking. A fairy tale stimulates children's imagination, prepares them for the future life in the real world, broadens their horizons, fosters not only moral and ethical values but also the right attitude to the world.

Folk tales were not initially created for children. Adults displayed their own mythological ideas about the world, nature and a man by means of these encoded texts. Over time a fairy tale lost its meaning in the life of adults and was transferred to children becoming part of their everyday reading.

A child admires a fairy tale, its fantasy, but does not understand everything. «The Cubes of V. Y. Propp» represent the means and the techniques that help the child to understand the structure of a tale, its content, morality and allegory.

V. Y. Propp proved that a fairy tale is illustrative of the fact that there was a system of various taboos in the life of our ancestors. All these prohibitions gradually formed moral and ethical principles, legal rules and laws of human behavior in society.

In the structure of a fairy tale, V. Y. Propp names several main elements, the so-called «The Cubes of V. Y. Propp», namely «absentation», «interdiction», «violation of the interdiction», «departure», «first function of the donor», «hero's reaction», «receipt of a magical agent», «victory», «return», «happy ending». This structure of a fairy tale serves its magical or ritual function, which makes a fairy tale resemble such an archaic genre as an incantation. In a fairy tale like in an incantation, a magical ritual action and a magical verbal formula are intrinsically linked, and therefore in a fairy tale a taboo as well as a potential punishment are often depicted.

V. Y. Propp's schemes clearly show the typical structure, «models of fairy tales», according to which their «building material» can be defined: fairy tales have sets of «cubes», i.e. typical plot elements, situations, taboos and symbolic actions. And this is also the basis for the differentiation of the works of this folklore genre: some fairy texts have the whole set of «cubes», but there is also such a type of fairy tales in which some of the «cubes» are missing with a particular purpose.

The article offers an analysis of fairy tales based on the structure of «V. Y. Propp's cubes». Such an analysis of fairy tales will help preschool and primary school students to understand the content of fairy tales, their morality and allegory. Creative tasks with «V. Y. Propp's cubes» will provide children with the clues to independent creativity, which may result in composing their own fairy tales.

Keywords: a fairy tale, morality, allegory, «V. Y. Propp's cubes»: «absentation», «interdiction», «violation of the interdiction», «departure», «first function of the donor», «hero's reaction», «receipt of a magical agent», «victory», «return», «happy ending».

ЧЕРНЬОНКОВ Ярослав Александрович. РОЛЬ ПРОФІЛЬНИХ ШКІЛ У ПРОЦЕСІ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Це дослідження було проведено для визначення, окреслення основних характеристик вдосконалення психолого-педагогічної основи понять «профільна школа», «профільна школа з іноземної мови» у середніх педагогічних навчальних закладах та закладах вищої освіти. Автором було досліджено, проаналізовано провідну роль та концептуальний вплив профільного напрямку освіти у підготовці майбутніх високкваліфікованих професіоналів у галузі педагогічної освіти з іноземних мов. Було зазначено, що профільне навчання іноземної мови – це цілеспрямована підготовка учнів до подальшої навчальної і/або професійної діяльності, пов'язаної з використанням іноземної мови як об'єкта майбутньої (професійної) діяльності або як засобу професійної комунікації. Профілізація школи на сьогоднішній день є одним із важливих напрямів модернізації української загальної освіти.

Ключові слова: профіль, профільне навчання, профільне навчання з іноземної мови, профільна школа, інформатизація освітнього процесу, оптимальні умови розвитку студента, принципи профільної освіти, експериментальне середовище.

CHERNIONKOV Yaroslav Olexandrovych. THE ROLE OF PROFILE SCHOOLS IN THE PROCESS OF INDIVIDUALIZATION OF PROFESSIONAL TRAINING OF A FUTURE TEACHER OF FOREIGN LANGUAGES

This study was conducted to determine, outline the main characteristics of improvement of psychological-pedagogical basis of the concepts of «profile-oriented school», «profile-oriented school in foreign languages» at secondary pedagogical educational institutions and institutions of higher education. The author investigated, analyzed the leading role and conceptual impact of the profile-oriented direction of education in the training of future highly qualified professionals in the field of pedagogical education of foreign language.

It was noted that profile teaching of a foreign language is a purposeful training of students for further educational and / or professional activities related to the use of a foreign language as an object of future (professional) activity or as a means of professional communication. Today, school profiling is one of the important directions of modernization of Ukrainian general education system.

The author analyzed the following principles of specialized education in a specialized school of a

foreign language, which, according to the author, play the greatest role: the principle of social balance; the principle of continuity and continuity; the principle of flexibility, the principle of variability; the principle of diagnostic and prognostic feasibility, the principle of differentiation; the principle of individualization.

The model of profile-oriented studying in foreign language has not yet been implemented in the practice of the school in full. Teachers work to create a logistical, methodological and didactic base of the model. Work plans of circles, mini-textbooks, electronic manuals, other materials are developed.

Therefore, the integration of profile – oriented studying will maximize the continuous studying of both students and teachers and achieve high performance. We understand that our observation is only part of the research program we have created for this issue. Further studies we see in the analysis of the practical-methodical system of profile-oriented studying of future teacher of foreign languages.

Keywords: profile, profile training, profile training in a foreign language, profile school in foreign language, informatization of the educational process, optimal conditions of student development, principles of profile education, experimental environment.

ШЕВЧЕНКО Світлана Миколаївна. «ПОЛОЖЕННЯ ПРО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЦЕНТР» – ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У 2011–2017 РОКИ

У статті представлено результати аналізу історико-педагогічної літератури та нормативно-правових документів у галузі освіти історичні передумови відкриття навчально-реабілітаційних центрів (НРЦ); визначено теоретичні основи їх створення й з'ясовано їх особливості діяльності у контексті актуальних підходів шкільної освіти для дітей з особливими потребами.

Автор розкриває зміст поняття деяких спеціальних визначень для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання. Обґрунтована актуальність проблеми розвитку навчально-реабілітаційних центрів які зумовлені освітніми потребами, складними порушеннями розвитку дітей з особливими потребами, діяльність якого передбачає здійснення комплексних реабілітаційних заходів, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію їх порушень.

Ключові слова: навчально-реабілітаційні центри (НРЦ), діти з особливими потребами, шкільна освіта, здійснення комплексних реабілітаційних заходів, розвиток та корекція порушень.

SHEVCHENKO Svetlana Nikolaevna. «REGULATIONS ON THE TRAINING AND REHABILITATION CENTER» – AS ONE OF THE FACTORS OF REFORMING SCHOOL EDUCATION FOR CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN 2011–2017

The article presents the results of the analysis of historical and pedagogical literature and regulatory documents in the field of education, historical prerequisites for the opening of educational and rehabilitation centers (NRC); the theoretical foundations of their creation were determined and their features of activity were clarified in the context of the current approaches of school education for children with special needs. The issues of reforming school education for children with special needs during the study period are highlighted, the information is of particular importance on the quality of the work of the NRC. It is it that determines the need to analyze existing and conduct new objective studies of their role in Ukrainian society.

The author reveals the content of the concept of some special definitions for children and adolescents who need special conditions of upbringing. The urgency of the problem of the development of educational and rehabilitation centers due to educational needs, complex developmental disorders of children with special needs is substantiated, the activity of which provides for the implementation of complex rehabilitation measures aimed at restoring health, obtaining an education of the appropriate level, developing and correcting their disorders. It was determined that the theoretical foundations of the creation of educational and rehabilitation centers provided for diversity and versatility - from educational to rehabilitation. Their special role was to ensure the innovative development of domestic rehabilitation pedagogy. It was found that their features of activity in the context of current approaches to school education for children with special needs were not only educational, but also purposefully rehabilitative.

Keywords: educational and rehabilitation centers (NRC), children with special needs, school education, implementation of complex rehabilitation measures, development and correction of disorders.

ЩЕРБА Наталія Сергіївна. ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Професійна підготовка майбутніх учителів іноземної мови до навчання учнів з особливими освітніми потребами (і особливо – з інвалідністю) є нагальною необхідністю сучасної вітчизняної освіти. Однак, в умовах пандемії COVID-19 передумовою забезпечення її ефективності є поінформований вибір викладачами електронних засобів навчання. Його основними критеріями є можливість вирішення всіх завдань навчального процесу та забезпечення його практичної зорієнтованості. У статті проаналізовано переваги та недоліки таких електронних освітніх платформ як: Edmodo, Zunal та LearningApps, а також описано можливості їх використання у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до навчання учнів з інвалідністю.

Ключові слова: професійна підготовка, вчитель іноземної мови, учні з особливими освітніми потребами, дистанційне навчання, електронна освітня платформа, Edmodo, Zunal та LearningApps.

SHCHERBA Nataliia Serghiiivna. THE APPLICATION OF ELECTRONIC MEANS OF TEACHING IN WOULD-BE EFL TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING FOR TEACHING LEARNERS WITH DISABILITY

Since 2018, inclusion has become an integral part of current educational landscape in Ukraine. Children with various special educational needs are being enrolled into mainstream schools and are to be taught effectively by subject teachers. Thus, the significance of relevant customized teacher training is understandable. In the same time the courses aimed to prepare would-be teachers for inclusion (like the one designed by the author of this article) are mostly classroom-based. Although, in educational conditions created by COVID-19 pandemic it is crucial to adjust them to distance learning format by choosing relevant pedagogical and electronic technologies. The course that has served an example of such adjustment is called «Foreign language education of children with special needs». It has been delivered in Zhytomyr Ivan Franko University since 2018–2019 to master degree students majoring in Secondary education (Language and literature (English)). The course exploits such pedagogical technologies, methods and techniques as: interactive workshops, case studies, Socratic technique, problem-solving and project methods. The chosen ICTs include: online conferences in Zoom, virtual learning classroom in Edmodo, WebQuests in Zunal and interactive exercises in LearningApps. The article analyzes advantages and disadvantages of these electronic means of learning from the perspective of 2 criteria: the possibility to meet all the requirements / solve all the potential problems of instructional process, and to ensure its practical orientation.

The conclusion made by the author states that functions of the electronic means mentioned above are sufficient to meet both criteria. Supplementing each other's function these platforms allow academics to organize educational information exchange, control and evaluation both in synchronic and asynchronic modes. The engagement of case-studies as a part of classroom and home assignments serve the basis for quasi-professional activities. The latter provide the practical orientation of the instructional process.

Keywords: professional training, EFL teacher, learners with special educational needs, distance learning, electronic educational platform, Edmodo, Zunal, LearningApps.

ВОЛОШЕНКО Анна Вікторівна. ІСТОРІЯ МЕТОДИЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕХНІКИ ПАСТЕЛЬ В РИСУНКУ ТА ЖИВОПИСІ

У статті розглядається методичний розвиток техніки пастель на основі дослідження історичної та педагогічної літератури. Проведено аналіз творчості художників основних шкіл пастелі багатьох країн світу, що застосовували техніку пастель у своїх роботах. Висвітлено його змістову частину та значення в системі навчального процесу художньо-педагогічних закладах вищої освіти. Виявлено, що навчання пастельної техніки сприяє поглибленню та розширенню художніх умінь, удосконаленню технічних навичок з рисунку та живопису, підвищенню мотивації й розвитку творчих здібностей студентів.

Ключові слова: техніка пастель, художники-пастелісти, рисунок, живопис, образотворче мистецтво.

VOLOSHENKO Anna Viktorivna. HISTORY OF METHODOLOGICAL DEVELOPMENT OF PASTEL TECHNIQUES IN DRAWING AND PAINTING

The process of reforming and modernizing higher education involves raising the level of professionalism of future professionals and in particular artists-teachers. The motivation of this article is the need to create methodological and pedagogical conditions for the formation of the foundations of artistic skills of students in the process of professional training.

The methodical development of pastel technique on the basis of research of historical and pedagogical literature is considered in the article. An analysis of the work of artists of primary schools of pastels in many countries around the world, who used the technique of pastels in their works. Its semantic part and significance in the system of educational process in art-pedagogical establishments of higher

education are covered. Pastel technique, its methods and techniques are quite complex, so they need to develop a separate training course to master it. The acquisition of future artists-teachers of professional skills and knowledge in the learning process directly depends on their mastery of various art techniques. The formation of professional artistic skills in the use of soft materials is possible only with the integrated application of methods and techniques and the creation of pedagogical conditions for creative activity.

The pastel technique is unique and thanks to its technical capabilities it is possible to solve creative tasks of any level of complexity. It is convincingly proved that there is an urgent need to include work with soft materials in the educational program of training of the future artist-teacher. And training of students of art techniques and their combination in drawing and painting gives a push for development of creative imagination and imagination.

Analysis of the historical experience of the development of the technique of pastels in drawing and painting highlights the importance of teaching students this technique in classes in major art disciplines. It can be argued that the pastel technique is an important part of the educational process in institutions of higher art education. The importance of her education lies not only in the diversification of students' technical experience, but also in the holistic formation of their artistic and creative skills. The problem of creating a sound system of teaching pastel techniques for students of higher education institutions requires further in-depth study.

Keywords: pastel technique, pastel artists, drawing, painting, fine arts.

ГАБОРЕЦЬ Ольга Андріївна, ПИШНОГУБ Мирослава Володимирівна. ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті проаналізовано формування професійної компетентності студентів-медиків за допомогою інформаційних технологій, представлений аналіз результатів цього дослідження. Результати дослідження можуть бути використані для досягнення довгострокових результатів у підготовці висококваліфікованих лікарів викладачами та адміністраціями медичних коледжів та вищих медичних закладів в організації, а також для планування навчального процесу.

Ключові слова: професійна компетенція, рівні, критерії, майбутні лікарі, інформаційні технології.

HABORETS Olha Andriivna, PYSHNOHUB Myroslava Volodymyrivna. THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE PHYSICIANS BY MEANS OF INFORMATION TECHNOLOGY.

The article analyzes the formation of professional competence of medical students by means of information technology, presents an analysis of the results of this study, conducted by lecturers of Donetsk National Medical University. The work is based on cognitive, operational-practical and motivational criteria; as well as at such levels of professional competence as high, medium, sufficient and critical. The content of the experiment was aimed at determining the impact of IT tools on the formation of professional competencies of future doctors.

Two samples of students were identified according to the level of formation of their professional competencies. The obtained answers confirmed the assumption that the traditional system of training and education in the field of medicine needs to be improved, the use of modern IT tools in particular. Good education of future physicians is a requirement of nowadays, which requires a revision of methods and forms of work, as well as principles and forms of training. The implementation of IT technologies into the educational process of the medical school contributes to the formation of professional competence of the future doctor and is an objective process of educational development.

The obtained results allowed providing recommendations to the management of educational institutions and institutions of postgraduate pedagogical education on the improvement of teachers' competence, the use of digital teaching tools. The novelty of the study presented in the article lies in the fact that it gives the responses to the needs of today, that Ukrainian teachers identify in the training of medical professionals. The results of the study can be used to achieve long-term results in the training of highly qualified physicians by lecturers and administrations of medical colleges and higher medical institutions in the organization as well as planning of the educational process.

Keywords: professional competence; levels; criteria; future physicians; information technologies.

ГОНЧАРОВА Оксана Миколаївна. ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ

У статті схарактеризовано сутність поняття «педагогічна система формування професійно-комунікативної компетентності фахівців туристичного профілю». Показано, що професійна комунікація є необхідною та першочерговою складовою у професійній діяльності

фахівців сфери туризму. Це зумовлює потребу в посиленні комунікативного складника професійної підготовки майбутніх фахівців указанного профілю, що передбачає модернізацію педагогічної системи формування професійно-комунікативної компетентності (цілей, принципів, змісту, методів та форм навчальної діяльності).

Також, було проаналізовано низку понять, що є компонентами освітлювального поняття, а саме: «система», «педагогічна система» та запропоновано педагогічну систему формування професійно-комунікативної компетентності (ПКК) фахівців сфери туризму.

Ключові слова: система, елементи педагогічної системи, педагогічні принципи, формування професійно-комунікативної компетентності, фахівці сфери туризму.

HONCHAROVA Oksana Mykolayivna. PEDAGOGICAL SYSTEM OF PROFESSIONAL AND COMMUNICATION COMPETENCE OF TOURISM PROFESSIONALS

The article deals with the essence of the concept Ц «pedagogical system of formation of professional and communicative competence of tourism specialists». It is shown that professional communication is a necessary and primary component in the professional activity of tourism professionals. This necessitates the strengthening of the communicative component of professional training of future specialists in this field, which involves the modernization of the pedagogical system of professional and communicative competence (goals, principles, content, methods and forms of educational activities).

Therefore, among the qualities of a graduate of a higher education institution, outlined in the educational and qualification characteristics of a bachelor in the field of «Tourism», are such as: ability to interact effectively in educational, professional and other activities, business ethics communication, ability to communicate at a high cultural level in the state language and at least one of the foreign languages, clearly and logically express their thoughts and beliefs, the ability to choose the most appropriate means of communication, demonstrate the culture of speech, work in a team and more.

The purpose of the article is to develop a pedagogical system for the formation of professional and communicative competence of tourism professionals and its elements.

Also, a number of concepts that are components of the concept were analyzed, namely: «system», «pedagogical system» and a pedagogical system of formation of professional and communicative competence (PAC) of tourism professionals was proposed. Analyzing the literature and the interpretations of scientists, we formulated the definition of the elements of the pedagogical system and proposed a pedagogical system for the formation of professional and communicative competence of specialists in the field of tourism.

Keywords: system, elements of pedagogical system, pedagogical principles, formation of professional-communicative competence, specialists in the field of tourism.

ГРИНЯЄВА Наталія Миколаївна, КІРЮХА Катерина Ігорівна. ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ІКТ В АУДИТОРНИЙ РОБОТІ ПРИ ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

У статті проаналізовано використання сучасних ІКТ в аудиторній роботі при формуванні громадянської та професійно орієнтованої іншомовної компетентностей. Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та аналізі специфіки використання сучасних ІКТ в аудиторній роботі при формуванні громадянської та професійно орієнтованої іншомовної компетентностей майбутніх спеціалістів харчової промисловості. Зазначається, що впровадження нових інноваційних технологій, зокрема інтерактивної дошки SMART Board з залученням програмного забезпечення SMART Notebook, освітні чат-боти є сучасними інструментами, що мають сприяти досягненню поставленої мети.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), інтерактивна дошка, чат-бот, громадянська компетентність, громадянська відповідальність, професійно орієнтована іншомовна компетентність, харчова промисловість.

HRYNAYEVA Natalia Mykolayivna, KIRIUKHA Kateryna Ihorivna. THE USE OF MODERN ICT IN CLASSROOM WORK IN THE FORMATION OF CIVIC AND PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN COMPETENCE OF THE FUTURE

The article analyzes the use of modern ICT in classroom work in the integration of civic and foreign language competencies. During the study, a set of complementary methods was used, which allowed to analyze the theoretical and methodological developments of domestic and foreign scientists on this method of active training of future specialists in the food industry. The methodology of research work is based on theoretical methods of scientific knowledge.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and analyze the specifics of the use of modern ICT in classroom work in the formation of civic and professionally oriented foreign language competence

of future specialists in the food industry. In the course of the work the specifics of using modern ICT in classroom work in the formation of civic and professionally oriented foreign language competencies of future food industry specialists are considered, and the theoretical and methodological bases of the problem of using modern ICT in classrooms are substantiated. It is noted that the introduction of new innovative technologies, including the SMART Board interactive whiteboard with the involvement of SMART Notebook software, educational chatbots are modern tools that should help achieve this goal. The results showed that ICTs create ample opportunities for the development of modern education and allow to effectively build the learning process.

Information and communication technologies (ICT) create ample opportunities for the development of modern education, primarily in the direction of individualization, create conditions for the realization of the creative potential of teachers and students. ICT educational tools include a variety of software and hardware designed to solve certain pedagogical problems that have a substantive content and are focused on interaction with students. In the field of teaching, the technology of using ICT opens up new didactic opportunities associated with the visualization of the material, its «revival», the ability to visualize those phenomena and processes that cannot be demonstrated in other ways. There is an opportunity to concentrate large amounts of educational material from different sources, presented in different forms, optimally selected and composed by the teacher depending on the needs of students and the characteristics of the program. We consider the interactive whiteboard and the SMART Notebook program to be the most perfect technical tool for classroom work. The use of chatbots is promising and appropriate in the educational process.

Keywords: information and communication technologies (ICT), interactive whiteboard, chatbot, civic competence, civic responsibility, professionally oriented foreign language competence, food industry

ДАНИЛОВ Сергій Олександрович. НАУКОВИЙ ЗМІСТ КАТЕГОРІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА ЗРІЛІСТЬ» ОСОБИСТОСТІ

Соціально-професійна зрілість, як якість особистості в широкому значенні – це насамперед показник її індивідуальних особливостей, який характеризує особистість як розпорядника душевних, тілесних сил, здатної перетворювати власну життєдіяльність на предмет творчого результативного перетворення, адекватно оцінювати цілі, задачі, результати, здійснювати корекцію, рефлексію, самоконтроль у процесі життєдіяльності.

Ключові слова: особистість, особистісна зрілість, професійна зрілість, соціальна ситуація, соціально-професійна зрілість.

DANYLOV Serhii Oleksandrovych. SCIENTIFIC CONTENT OF THE CATEGORY «SOCIAL-PROFESSIONAL MATURITY» OF PERSONALITY

The concepts of «personal maturity» and «professional maturity» are often used in the literature, which are not identical since they describe different psychological realities. Personal maturity is defined by the authors as a key new formation of age, which radically changes the previous social situation of development, as a psychological new formation.

That is, professional maturity may be a relatively autonomous entity that does not necessarily correlate with personal growth. Personal maturity is characterized by a process of internal personal transformation, the source of which is the individual's need for self-actualization and sense of identity. Autonomy is determined as the most important feature.

Personal maturity within the functional approach framework is considered as a self-regulatory system, where the main function is the transformation (regulation) of the ontogenetic development process into a purposeful, systemic, personality-given process that acquires individual features in the means, conditions and purposes of this development.

It is known that the effectiveness of socio-pedagogical activities largely depends on the level of training, theoretical knowledge and practical skills of the teacher, one's skills and abilities to establish contact with the student. In our opinion, the best indicator of the quality of socio-pedagogical training, primarily, is the effective implementation of future professional activities. We believe that the criterion for ensuring the effective performance of professional duties is a high level of future teacher's socio-professional maturity development.

Social maturity consists of individual components like any complex, integral phenomenon. Certain states of personality that accompany one's activities in various spheres of public life act as such components. There are many approaches in the scientific literature to building the structure of social maturity and to identifying the components that are of most importance and play the role of «supporting element» of the «core» of social maturity.

Keywords: personality, personal maturity, professional maturity, social situation, socio-professional maturity.

ЗІНЧЕНКО Світлана Михайлівна, ЗІНЧЕНКО Андрій Леонідович. ДУАЛЬНА ОСВІТА ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВИПУСКНИКІВ ВИШІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті охарактеризовано роль дуальної системи освіти як запоруки соціального партнерства у підвищенні якості професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів. Проаналізовано дуальні системи освіти країн світу (Німеччина, Франція, Данія, Японія, Південна Корея) щодо професійної підготовки випускників вишів відповідно до сучасних вимог роботодавців, які набувають риси національних моделей функціонування, і що не існує єдиної еталонної моделі дуальної форми навчання.

Запропоновано схему дуального навчання як інноваційний тип організації цільової професійної підготовки студентів в Нікопольському регіоні, в Україні, котрий являє собою злагоджену співпрацю вишів і роботодавців в підготовці конкурентоздатних фахівців. Соціальне партнерство розглядається як соціальний діалог, що здійснюється у формі співпраці, яка сприяє переходу професійної підготовки конкурентоспроможних випускників вишів на якісно новий рівень підготовки.

Ключові слова: Соціальне партнерство, дуальна система вищої освіти, професійна підготовка, професійна адаптація.

ZINCHENKO Svetlana Mikhailivna, ZINCHENKO Andriy Leonidovich. DUAL EDUCATION AS A GUARANTEE OF SOCIAL PARTNERSHIP IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF UNIVERSITY GRADUATES: FOREIGN EXPERIENCE

The article describes the role of the dual education system as a guarantee of social partnership in improving the quality of professional training of graduates of higher educational institutions. The dual education systems of the world (Germany, France, Denmark, Japan, South Korea) for professional training of university graduates in accordance with modern requirements of employers, who acquire the features of national models of functioning, and that there is no single reference model of dual education.

The scheme of dual education is proposed as an innovative type of organization of targeted professional training of students in the Nikopol region, in Ukraine, which is a coordinated cooperation of universities and employers in the training of competitive professionals. Social partnership is seen as a social dialogue carried out in the form of cooperation, which facilitates the transition of professional training of competitive university graduates to a qualitatively new level of training.

The introduction of a dual form of education to ensure a rapid response to changes in the labor market, and this is possible only by creating a system of social partnership, improving the training of graduates to organize social partnership, while maintaining the best traditions of higher education.

Approbation of dual education as a guarantee of social partnership in the professional training of graduates was carried out on the basis of the National Metallurgical Academy of Ukraine (Nikopol Faculty and Nikopol Vocational College). The study covered from 2016 to 2020 about 1,600 students.

Based on the results of the analysis of foreign experience of dual education as a guarantee of social partnership of higher education institutions with employers, it can be argued about various forms of interaction (development of educational institution strategy with enterprises, implementation of graduate career tracking system, etc.). -production process. Social partnership is considered as a social dialogue carried out in the form of cooperation, which will facilitate the transition of professional training of educational institutions to a qualitatively new level of training of competitive graduates. The implementation of the dual system contributes to the development of an effective system of social partnership of universities with basic enterprises.

The dual system as a guarantee of social partnership in the professional training of graduates of higher educational institutions is socially significant for the functioning, support and development of Ukraine, requires a clear appropriate state policy.

Keywords: Social partnership, dual system of higher education, professional training, professional adaptation.

КОВАЛЕНКО Ія Анатоліївна. ГОЛОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КРИВОРІЗЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ: ПЕРШІ РОКИ РЕКТОРСТВА П. І. ШЕВЧЕНКА

Автором констатовано, що Криворізький державний педагогічний університет, чия історія нараховує 90 років, заслуговує на вивчення власного досвіду підготовки педагогічних кадрів, оскільки був і залишається єдиним профільним (педагогічним) закладом вищої освіти у Придніпровському регіоні. На думку автора, значний внесок у розбудову Криворізького педагогічного інституту було зроблено його ректором – Павлом Івановичем Шевченком, який обійняв посаду наприкінці 70-х рр. ХХ ст. Вже на початку своєї організаційно-педагогічної та

науково-методичної діяльності ректором було визначено ті провідні напрями, які сприяли розбудові університету: якісна підготовка студентів заочного відділення (організація самостійної роботи, налагодження співпраці з викладачами, індивідуалізація процесу навчання), загальна педагогізація освітнього процесу (удосконалення організації педагогічної практики, розробка методичних рекомендацій з педагогічної практики, співпраця між методистами різних кафедр тощо) підвищення рівня кваліфікації кадрового складу КПП (захист кандидатських та докторських дисертацій, стажування) та наукова-дослідна (гурткова) робота студентів.

Ключові слова: педагогічний заклад вищої освіти, Криворізький державний педагогічний інститут, П. І. Шевченко, студенти-заочники, педагогізація освітнього процесу, кадровий склад, наукова робота студентів.

KOVALENKO Iia Anatoliivna. MAIN DIRECTIONS OF ACTIVITY OF KRYVYI RIH STATE PEDAGOGICAL INSTITUTE: THE FIRST YEARS OF P.I. SHEVCHENKO'S RECTOR

It's proved that it's necessary to study the activity of domestic, pedagogical institutions of higher education from the standpoint of the history of pedagogy, to describe in detail the educational-methodical and scientific-organizational work of institutes/universities and individual figures of the domestic educational branch. This approach allows: to reproduce a holistic picture of the development of the national education system, to track the formation and development of pedagogical ideas, concepts, which have their continuation in the modern scientific and pedagogical discourse. Although domestic science has significant achievements in various areas of historical and pedagogical knowledge, it still needs its study and generalization of step-by-step comprehensive reproduction of the history of individual institutions of higher education.

Kryvyi Rih State Pedagogical University is 90 years old, so there is a need to study its experience in training teachers, as the institute was and remains the only specialized (pedagogical) institution of higher education in the Dnieper region. The author of the article believes that a significant contribution to the development of the Kryvyi Rih Pedagogical Institute was made by the rector - Pavel Ivanovich Shevchenko, who began working in the position in the late 70's of the twentieth century. At the beginning of his organizational-pedagogical and scientific-methodical activity the rector identified the main areas of work that contributed to the development of the university: quality training of part-time students (organization of independent work, cooperation with teachers, individualization of the learning process), general pedagogization of the educational process, organization of pedagogical practice, development of methodical recommendations on pedagogical practice, cooperation between methodologists of different departments) raising the level of qualification cadre of KPI (defense of candidate and doctoral dissertations, internships) and research (group) work of students. The author is convinced that certain areas remain relevant in modern conditions. The formation of the student's personality in higher pedagogical educational institutions will be effective only if the historical educational experience accumulated in Ukraine is used, thorough study, objective assessment and creative understanding of which will help to introduce the best achievements of higher education into modern pedagogical theory and practice.

Keywords: pedagogical institution of higher education, Kryvyi Rih State Pedagogical Institute, P. I. Shevchenko, part-time students, pedagogization of the educational process, cadre, student research work.

МИРОШНИЧЕНКО Валерій Миколайович. НАВЧАННЯ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО АРТИСТА-ВОКАЛІСТА: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА

Проблеми навчання джазової імпровізації майбутніх артистів-вокалістів, особливо теоретичні та методичні аспекти їх професійного становлення в закладах вищої мистецької освіти, досліджені недостатньо. Особливої актуальності набувають проблеми сутності та специфіки естрадно-джазового мистецтва, виражальних засобів імпровізаційної майстерності у вокальному виконавстві, особливого характеру взаємозв'язку композитора і виконавця, взаємини з глядацькою аудиторією. Вокальне виконавство є однією з найважливіших сторін джазової музики. Інтерес викликають як перші виконавці блюзів, так і багато виконавців наступних десятиліть – періоду новоорлеанського джазу, ери свінгу, бі-бопа і сучасного джазу. Крім вимови основного музичного тексту, талановиті вокалісти-імпровізатори використовували і продовжують використовувати скет і до цього дня.

Ключові слова: джазова імпровізація, скет, майбутній артист-вокаліст, сольний спів, творча особистість, мистецька освіта.

MYROSHNYCHENKO Valerii Mykolaiovych. TEACHING JAZZ IMPROVISATION TO A FUTURE VOCAL ARTIST: ITS ESSENCE AND SPECIFICS

The issues of teaching jazz improvisation to future vocal artists, especially theoretical and methodological aspects of their professional development in institutions of higher art education, have not

been sufficiently studied. The matters of the essence and specifics of pop and jazz art, expressive means of improvisational mastery in vocal performance, the special nature of the relation between a composer and a performer, and the relationship with the audience become especially relevant.

Vocal performance is one of the most important parts of jazz music. Both the first blues performers and many performers of the following decades – the period of New Orleans jazz, the era of swing, bebop and modern jazz – spark our interest. In addition to pronouncing the basic musical text, talented improvising vocalists have been using and continue to use scat singing till this day.

The peculiarity of teaching jazz improvisation is also that it is a specific way of spiritual communication by musical means that can «say» more than words. It is a special concert genre that simulates a situation of direct spiritual communication, which occurs when two or more people related by a previously friendly relationship meet or during a meeting of people who have a sense of empathy between them. The specific features of a future vocal artist include combinatorial memory, imagination, fantasy, technical capabilities, and musical thinking, since the musician implements their spiritual and emotional potential in improvisation, operating with blocks of musical and artistic information during the jazz composition performance, combining them in different patterns, and thus finds the most complete, voluminous artistic embodiment of the improvisational idea.

Vocal and jazz art is special in its manner, harmony, performance techniques, sound production, and orthoepy. Each style has its own professional performers whose artistic work presents the standard of the way the music sounds. Expressive means of improvisational technique in jazz are various, which is due to the specific features of variable jazz styles, individual performance style of vocal artists and the specifics of musical forms and genres typical of such technique.

Keywords: jazz improvisation, scat, future vocal artist, solo singing, artistic personality, art education.

РОЙТЕНКО Ніна Олексіївна. СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В КЛАСІ ВОКАЛУ

В статті автор визначає особливості формування освітнього середовища при переході від класичної форми навчання до дистанційної під час індивідуальних занять з вокалу. Автор вважає, що радикальні зміни сучасної соціокультурної ситуації породжують нові тенденції в освітніх процесах, змушують шукати нові способи у сфері інноваційних технологій.

Ключові слова: інноваційні технології, освітнє середовище, майбутній вчитель музичного мистецтва.

ROYTENKO Nina Oleksiivna. CREATION OF AN INDIVIDUALIZED INFORMATION AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE VOCAL CLASS

In the article the author identifies the features of the formation of the educational environment in the transition from the classical form of learning to distance learning during individual vocal lessons. The author believes that radical changes in the current socio-cultural situation create new trends in educational processes, forcing to look for new ways in the field of innovative technologies.

One of the main tasks of education today is the development of personality and individuality of the student, his abilities, independence and initiative. The education system is designed to form a person who can exist in changing social and economic conditions and actively influence the existing reality, transforming it for the better.

The essence of individual and personality-oriented education is to teach a person to choose the direction of his educational trajectory and to use various resources to build individual educational activities. It is the student and his parents who become customers for their education. This situation requires new approaches and principles of learning. The nature of the interaction between the teacher and the student must also become new.

Information and educational environment changes the content of education, activates traditional and stimulates the development of new forms of activity of students and teachers, and at the same time the environment itself develops through creative processes. Thus, the modification of the traditional process of education into learning in a virtual environment requires a radical revision of the requirements for the teacher and the system of his training.

Summarizing all the above mentioned, it can be noted that in the system of information and educational environment has revealed the inadequacy of existing approaches to the formation of professional competence of teachers in the information and educational environment of higher education; there is a certain underdevelopment in theory and practice; there are no system developments that would be used in the educational process.

However, the information and educational environment changes the content of education, activates traditional and stimulates the development of new forms of activity of students and teachers, and at the

same time the environment itself develops through creative processes. Thus, the modification of the traditional process of education into learning in a virtual environment requires a radical revision of the requirements for the teacher and the system of his training.

Keywords: innovative technologies, educational environment, future music teacher.

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna, ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna. ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ПРОБЛЕМИ, МЕТОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ

У статті розглядаються форми та методи дистанційного навчання та їх інтеграція у викладання іноземної мови у вищих навчальних закладах з точки зору переваг та недоліків їх використання на уроках іноземних мов, досліджуються шляхи їх впровадження у вивченні іноземних мов в закладах вищої освіти, демонструється роль комп'ютерних технологій та Інтернет-ресурсів у розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

Ключові слова: дистанційне навчання, іноземні мови, інформаційні технології, методи и технологии, іншомовна комунікативна компетентність.

SARNOVSKA Nataliia Ivanivna, ANTONIVSKA Maryna Oleksandrivna. ORGANIZING OF DISTANCE FOREIGN LANGUAGES TEACHING IN HIGHER EDUCATION ESTABLISHMENTS IN CURRENT CONDITIONS: PROBLEMS, METHODS, TECHNOLOGIES

The goal of teaching a foreign language in higher educational establishments in the context of the implementation of a competence-based approach is to form students' communicative competence, which involves not only the development of speech skills and language skills, but also the assimilation of linguistic and cultural and socio-cultural knowledge. With the onset of 2020, people realized the need and relevance of information technology and, in particular, distance learning. This led to a significant change in the education strategy, the most important feature of which is the widespread use of various information technologies. At the moment, everyone uses Internet resources to carry out their activities at a distance. At the moment, due to the current situation in the country and in the world, the relevance of distance learning has become undeniable.

The specificity of teaching foreign languages reveals both general problems of distance learning, as well as characteristic only for the discipline «Foreign language». With the decrease in study time, the problem of increasing the effectiveness of teaching arose, the solution of which is being addressed by teachers of foreign languages. Naturally, this entailed analysis and revision of curricula and plans, and, as a result, the search for new approaches and techniques to optimize the learning process in new conditions. Distance learning allows to implement individual study programs for students in the study of foreign languages.

The article considers distance learning, analyze its advantages and shortcomings, explore ways of its implementation in the study of foreign languages at universities and to demonstrate the role of computer technologies and Internet resources in the development of foreign language communicative competence and the students' independent work skills forming. Distance learning is based on modern information and communication technologies of training and advanced training. Distance learning technologies can be seen as a natural stage in the evolution of the traditional education system. Thanks to technological progress, full-time and distance learning were able to integrate, complementing, and in some cases replacing each other. Thanks to the competence of teachers in this area, integration has become possible and does not harm the educational process, but, on the contrary, improves and effectively complements it.

Keywords: distance learning, foreign languages, information technology, methods and technologies, foreign languages communicative competence.

СОФІЛКНИЧ Марина Іванівна. ЗАКЛАДИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗАКАРПАТТЯ В СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено ретроспективний аналіз виникнення позашкільної художньої освіти області. Організація та роль позашкільної освіти в Україні, її організатори та дослідники цього питання. Виникнення та розвиток художньої школи Закарпаття у ХХ ст. призвело до формування нових поколінь художників і до створення художньої освіти. Для молоді молодшого шкільного віку створювалися позашкільні навчальні заклади художнього-естетичного спрямування першим з яких була студія образотворчого мистецтва під керівництвом Золтана Баконія. За прикладом цієї студії в Закарпатті у другій половині ХХ ст. відкривалися дитячі школи мистецтв із відділенням образотворчого напрямків містах: Мукачево, Ужгород, Хуст, Виноградів, с. Чинадієво, тощо, в яких вчителями були переважно випускники художньої освіти Закарпаття.

Ключові слова: система безперервної освіти, позашкільні навчальні заклади Закарпаття, студія З.Баконія, Коледж мистецтв ім. А. Ерделі, Закарпатська академія мистецтв, художня

освіта Закарпаття, естетичне виховання.

SOFILKANYCH Marina Ivanivna. OUT-OF-SCHOOL ESTABLISHMENTS OF TRANSCARPATHIA AND THEIR ROLE IN THE SYSTEM OF ART EDUCATION

The retrospective analysis of emergence of out-of-school art education of the region is made in the article, organization and role of extracurricular education in Ukraine, its organizers and researchers in this field. The emergence and development of art school of Transcarpathia in the twentieth century led to the formation of new generations of artists and the creation of art education. Out-of-school educational establishments of artistic and aesthetic direction were created for young children of the first school age, the first of which was a studio of fine arts under the direction of Zoltan Bakonii. Following the example of this studio in Transcarpathia in the second half of the twentieth century. opened children's art schools with the department of fine arts in the cities of Mukachevo, Uzhhorod, Khust, Vynohradiv, v. Chynadiyevo, etc., where teachers were mostly graduates of Transcarpathian art educational establishments.

The development of art education in Transcarpathia and the extracurricular education of the region was studied by Nebesnyk I. I., Voloshchuk A. V., Mochan T. M., Rosul T. I.

In the system of art education in Transcarpathia, founded by Adalbert Erdeli and Joseph Bokasai, such well-known teachers as V. Skakandii, I. Masniuk, N. Ponomarenko, M. Syrohman, L. Prymych, V. Manailo, E. Roman, T. Bartosh, H. Homoki, V. Dorosh, A. Stasluk and others studied and worked there. Important role in the development of regional extracurricular education of artistic and aesthetic orientation belongs to such well-known pedagogues-educators as V. Burch and V. Tsibere. They played a major role in the creation of Mukachevo Children's ArtSchool named after M. Munkachi. This school of arts, after Z. Bakonii's studio, is one of the first art schools in the field where fine arts is taught. Later the art departments were based on children's music schools. The fine arts department at Uzhhorod Children's School of Arts started its activity in 1984. Most of the teachers came to Zoltan Bakonii's schools: V. Vovchok, O. Sidoruk, G. Kramarenko, E. Roman (head of the department of fine art) and others. Over 200 students study at the fine arts department of named school.

During the 1990s, Transcarpathian extracurricular institutions were stagnant and even have undergone a numerical reduction. Since the beginning of 2000, as a result of the successful management of local administrations and their successful policies, their activities have been normalized and coordinated with the work of leading educational establishments of the art education of the region, in particular the College of Arts named after A. Erdeli and the Transcarpathian Academy of Arts. The joint actions and events, workshops for the students of art schools of the region, as well as training courses and seminars for teachers are held.

Therefore, in the system of continuous art education (school, college, academy), extra-curricular institutions play an important role. At the School of Arts children learn the basics of fine literacy, academic drawing, painting, composition and get acquainted with examples of the world's best art at the Art history lessons. It is at the School of Arts that the artistic and aesthetic tastes and sensations of beauty are formed, the aesthetic education of young people, its professional orientation, and the formation of artistic environment of the region.

In the field of art education, this three-stages system is important, because it solves its sectoral tasks and is a very important link and system of continuous art education in Transcarpathia.

Keywords: *system of continuing education, extracurricular educational establishments, Z. Bakonii's Art Studio, College of Arts named after A. Erdeli, Transcarpathian Academy of Arts, Transcarpathian art education, aesthetic education.*

СТЕПАНОВА Анна Олександрівна. СУЧАСНА НАУКОВА ДУМКА ПРО РОЗВИТОК ДУХОВОЇ МУЗИКИ ТА ВИКОНАВСТВА

У статті розглядаються сучасні наукові праці монографічного характеру, створені на основі дисертаційних досліджень, що є одним із основних напрямків наукової думки про розвиток вітчизняної духової музики та виконавства в історії європейської музичної культури.

Ключові слова: *духова музика, духове виконавство.*

STEPANOVA Anna Oleksandrivna. MODERN SCIENTIFIC THOUGHT ABOUT THE DEVELOPMENT OF WIND MUSIC AND PERFORMANCE

The purpose of the article is to review modern scientific works of a monographic nature, created on the basis of dissertation research, which is one of the main directions of scientific thought on the development of native wind music and performance in the history of European musical culture. The research methodology is based on the dialectical interconnection of historical, sociological and analytical methods; it allows the analysis of scientific achievements in the study of the development of wind music. The scientific novelty of the article is to identify the main scientific approaches of domestic and foreign scientists to research on historical and sociological processes that affect the development of Russian brass

music against the background of European musical art. Conclusions.

The current state of scientific and theoretical thought on the development of wind music and performance on wind instruments is characterized by four main areas, which cover the subject: the history of wind instruments development; improvement of game techniques and performance; vocational training of spiritual wind musicians and prospects for the development of wind music and its role in the world of music. Modern scientific works of a monographic nature, created on the basis of dissertation researches – is one of the main directions of research of the history and theory of wind music.

Keywords: wind music, history of wind music and performance.

ЩУПКО Світлана Олександрівна. СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ – СВОЄРІДНЕ ГРАМАТИЧНЕ УТВОРЕННЯ

Статтю присвячено розгляду складного речення з семантичної точки зору, комунікативної та граматичної. Вчення про складне речення – важлива мовознавча проблема, яка потребує свого остаточного вирішення. Лінгвістичні засади навчання синтаксису складного речення висвітлені в наукових теоріях вчених-мовознавців: М. Греча, В. Белошапкової, І. Вихованця, А. Грищенко, С. Дорошенко, К. Шульжука та ін.

Ключові слова: синтаксис складного речення, сполучникове речення, безсполучникове речення, складові частини речення, предикативний центр.

SHCHUPKO Svitlana Oleksandrivna. A COMPLEX SENTENCE AS A KIND OF GRAMMATICAL FORMATION

The article is dedicated to the consideration of a complex sentence from the semantic, communicative and grammatical point of view. The doctrine of a complex sentence is an important linguistic problem that needs to be finally resolved.

Linguistic principles of teaching the syntax of a complex sentence are covered in the scientific theories of linguists: M Grecha, V. Beloshapkova, I. Vykhoanets, A. Grishchenko, S. Doroshenko, K. Shulzhuk and others.

The study of the hierarchy of syntactic relations and semantic-syntactic relations between parts and components of a complex multicomponent sentence is important at the present stage of development of the syntax of a complex sentence. Syntax is given a central place in the grammatical system of language. The sentence is a central unit of syntax, which has long attracted the attention of scientists. Recently, problems of sentence meaning, linguistic and speech semantics have been of great interest in linguistics. Speech semantics is determined by the lexical meanings of the words that make up the sentence. There are a number of problems with sentence semantics. The semantic structure of a complex sentence has become the subject of a comprehensive study, the vast majority of linguists note the importance of studying a sentence in terms of its meaning, the interaction of semantic and formal structures.

In the modern school, the concept of scientificity is determined primarily by the methodology of the science of language, which provides the formation of correct views on the material nature of the native language, its functions, the system of language, understanding the content and form of language. Only on this basis can a truly scientific school course of the Ukrainian language be created.

In the educational process, the role of the native language in the formation of the student's personality is increasing. Of particular importance is the ability to independently replenish their knowledge of the language, to navigate in the rapid flow of new information.

Keywords: syntax of a complex sentence, conjunction sentence, conjunctionless sentence, constituent parts of a sentence, predicative center.

СТЕПАНЕНКО Алла Вячеславівна. ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ФОРМАТУ

У статті охарактеризовано особливості навчання іноземної мови школярів з особливими освітніми потребами в умовах дистанційної освіти. Висвітлено дані опитування батьків дітей з особливими освітніми потребами стосовно особливостей дистанційного навчання та вивчення іноземної мови.

Наголошено на необхідності формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови середньої школи як складової їхньої професійної компетентності. Описано критерії інклюзивного заняття з іноземної мови.

Ключові слова: навчання іноземної мови, іншомовна комунікативна компетентність, діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна компетентність вчителя іноземної мови, середня школа.

STEPANENKO Alla Vyacheslavovna. INCLUSIVE FOREIGN LANGUAGE LEARNING AND ITS FEATURES IN A DISTANCE FORMAT

The article describes the features of teaching a foreign language to pupils with special educational needs in the context of distance education. The data of the survey of parents of children with special educational needs on the features of distance learning and learning a foreign language are highlighted.

The need to form inclusive competence of future secondary school foreign language teachers as a component of their professional competence is emphasized. The criteria for an inclusive foreign language lesson are described.

Achieving the goal of scientific research involves solving the following tasks: 1) to justify the need for the formation of inclusive competence of a foreign language teacher in high school; 2) to characterize aspects of readiness for distance learning; 3) to formulate the general principles of the organization of educational process in the context of inclusive teaching of a foreign language in high school in the conditions of distance learning.

Well-structured foreign language lessons, which are based on the criteria of proper teaching and the principles of modern foreign language didactics, provide opportunities to respond to the individual needs of students in very different learning situations. Teachers must have the courage to move away from the «teaching pages» approach, in pure textbook teaching. To do this, they need further education and training and external conditions conducive to such training. Given the above principles of inclusive education, such a process allows for effective support and supported learning in the context of distance education of students with special educational needs.

Keywords: *foreign language teaching, foreign language communicative competence, children with special educational needs, inclusive competence of a foreign language teacher, secondary school.*

БИТЬКО Наталія Георгіївна. ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ

У статті автор досліджує проблему формування ціннісних орієнтацій у студентів-вокалістів під час навчання у вищому навчальному педагогічному закладі. Автор уважає, що особливості навчання майбутніх студентів-вокалістів у виші полягають у специфіці віку студентів, пов'язаного з ранньою професійною орієнтацією і самовизначенням в професії; в організації самого навчального процесу, обумовленого тим, що проводяться індивідуальні заняття з музичних дисциплін, в пріоритетному освоєнні майбутніми педагогами-музикантами не фундаментальних наукових знань, а практично необхідних професійних умінь і навичок.

Ключові слова: *ціннісні орієнтації, аксіологічний підхід, індивідуальні заняття, музичні дисципліни, студент-вокаліст.*

BITKO Natalia Georgievna. FORMATION OF VALUE ORIENTATIONS IN STUDENTS-VOCALISTS

In the article the author investigates the problem of formation of value orientations of students-vocalists during their studies in a higher educational pedagogical institution. The author believes that the peculiarities of the training of future students-vocalists in the university are the specifics of the age of students associated with early professional orientation and self-determination in the profession; in the organization of the educational process itself, due to the fact that individual classes in music disciplines are held, in the priority development by future music teachers not of fundamental scientific knowledge, but of practically necessary professional skills and abilities.

In modern conditions of socio-cultural development, the problem of formation of value orientations of students-musicians becomes especially actual.

It is generally accepted that music plays a special role in the life of an individual due to its ability to have a profound impact on the spiritual world of man. This action becomes much greater if the music affects not only externally (passive or active perception), but is also directly reproduced by the performer. In the process of performing, a deeper comprehension of a musical work continues, depending on its cognitive complexity, there is a positive or negative impact on the currently formed hierarchy of personal values. The value orientations of students in the process of musical performance are a prerequisite for the disclosure of aesthetic potentials, adjust not only the musical and aesthetic interests, but also the needs, tastes, ideals, views of young people and more. Acquiring these qualities, the individual joins the accumulated by mankind true values of life, culture and professional activity.

The modern stage of music education is the foundation in the spiritual and moral development of the student, when the problem of value orientations of the student is considered as the most important element of the internal structure of personality, which allows to orient in the material and spiritual culture of society.

Keywords: *value orientations, axiological approach, individual lessons, musical disciplines, student-vocalist.*

ЛЮЛЬЧЕНКО Вячеслав Григорович. ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ХАРЧОВОГО ПРОФІЛЮ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті здійснено пошук етапів формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю в закладах вищої освіти. Визначено етапи формування санітарно-гігієнічної компетентності у майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю в закладах вищої освіти є наступні: адаптивно-пізнавальний, компетентнісно-зорієнтований, самостійно-результативний.

Ключові слова: модель, етапи, інженер-педагог, компетентність, харчовий профіль.

LYULCHENKO Vyacheslav Grigorovich. STAGES OF FORMATION OF SANITARY AND HYGIENIC COMPETENCE IN FUTURE ENGINEERS-TEACHERS OF FOOD PROFILE IN PRECISIONS

The article searches for the stages of formation of sanitary and hygienic competence in future engineers-teachers of food profile in higher education institutions. The stages of formation of sanitary and hygienic competence in future engineers-teachers of food profile in higher education institutions are as follows: adaptive-cognitive, competence-oriented, self-productive. Progressive development of the state is associated with the need for innovative approaches to the training of specialists in various fields to solve problems in social, economic and political life of the country, which puts before the education system specific requirements and certain improvements in higher education. An effective approach is to focus the educational process on the formation of competence, taking into account the pedagogical heritage, ie a certain culture, which will ensure successful training of future engineers-teachers of food.

The specifics of the professional activity of future engineers-teachers of food profile are related to the professional-specific components, which requires the use of special pedagogical conditions in the formation of readiness for professional activity. The expected efficiency and success of the formation of sanitary and hygienic competence in future engineers-teachers of the food profile directly depends on the observance of certain stages of the educational process in higher education institutions during professional and pedagogical training.

Formation of the future engineer-teacher as a person who bears personal responsibility for decisions and implementation of the process in the sanitary and hygienic field and the formation of practical skills and abilities to carry out sanitary and hygienic education to create sanitary and hygienic experience.

Keywords: model, stages, educational engineer, competence, food profile.

Шановні науковці!

Здійснюється підготовка до друку чергового випуску збірки наукових праць «Наукові записки. Серія: Педагогічні науки» (на комерційній основі), який включено до Переліку наукових фахових видань України **категорії «Б»** (галузь знань: Освіта/Педагогіка), згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 886 від 02.07.2020, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Збірник зареєстровано в міжнародних наукометричних базах **Index Copernicus, Google Scholar, Academic Journals, Research Bible, WorldCat**, публікаціям присвоюється ідентифікатор цифрового об'єкта DOI.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ, ЯКІ БУДУТЬ НАДХОДИТИ ДО РЕДАКЦІЇ**Вимоги до оформлення:**

Стаття повинна бути написана українською, англійською або російською мовою, з дотриманням наукового стилю та без мовних помилок.

Електронний варіант статті в редакторі Word – 2003, шрифт Times New Roman, збереження у форматі doc або rtf українською, російською чи англійською мовами.

Текст на аркуші А4, розмір шрифту 14, інтервал 1,5 пт; поля: зліва – 30 мм; праворуч – 15 мм; знизу і зверху – 25 мм.

Обсяг статті не менше 0,5 друк. аркуша (10–12 сторінок).

Розміщення на сторінці:

У лівому верхньому кутку: УДК. В правому верхньому кутку: прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи, ORCID, DOI, електронна адреса.

Далі через рядок по центру великими літерами та жирним шрифтом – назва статті.

Посилання у тексті робляться у квадратних дужках [1, с. 5], цитати беруться у лапки «».

Через 1 рядок після тексту статті розміщується слово СПИСОК ДЖЕРЕЛ та подається список використаних джерел (в алфавітному порядку) відповідно до загальноприйнятих вимог до бібліографічного опису наукової літератури (див. журнал «Бюлетень ВАК України». – 2009. – № 5).

Далі через рядок після списку джерел в алфавітному порядку подається слово REFERENCES, де прізвища авторів, назви джерел (книг, журналів, конференцій, статей тощо) транслітеруються латиницею, а в квадратних дужках подається переклад назв англійською мовою. Іноземні джерела, укладені латиницею, залишаються без змін (за стандартом APA 5th (www.apastyle.org)).

Відомості про автора українською та англійською мовами (прізвище, ім'я, по батькові, посада, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи) подаються без скорочень.

Наукові інтереси (українською та англійською мовами) – обов'язково.

Анотація та ключові слова (5–10) – українською та російською мовами, міжрядковий інтервал 1,5 розмір (кегель) 14 пт, шрифт – курсив.

До статті додається назва статті та реферат англійською мовою обсягом 2000–2200 знаків (не менше 25 рядків), розмір (кегель) 14 пт, міжрядковий інтервал 1,5.

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:

Педагогічні науки

Випуск 192

**Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 15526-4098Р від 19.06.2009 р.
Наукові записки. Серія: Педагогічні науки**

**СВІДОЦТВО ПРО ВНЕСЕННЯ СУБ'ЄКТА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ
ДО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ВИДАВЦІВ,
ВИГОТІВНИКІВ І РОЗПОВСЮДЖУВАЧІВ ВИДАВНИЧОЇ ПРОДУКЦІЇ
Серія ДК № 1537 від 22.10.2003 р.**

Підписано до друку 25.02.2021 р.
Формат 60x84 ¹/₆. Папір офсетний. Друк різнограф.
Ум. др. арк. 29,26. Тираж 200. Замовлення № 9294.

Друк з оригінал-макету замовника

РЕДАКЦІЙНО-ВИДАВНИЧИЙ ВІДДІЛ
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
25006, Кропивницький, вул. Шевченка, 1.
Тел.: (0522) 28 59 84
Факс.: (0522) 24 85 44
E-mail: mails@kspu.kr.ua